TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)

ANABİLİM DALI

KATOLİK HIRİSTİYANLIKTA KİLİSE ANLAYIŞI

DOKTORA TEZİ

MUSTAFA GÜRE

ANKARA-2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)

ANABİLİM DALI

KATOLİK HIRİSTİYANLIKTA KİLİSE ANLAYIŞI

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN

MUSTAFA GÜRE

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. DURMUŞ ARIK

ANKARA-2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)

ANABİLİM DALI

MUSTAFA GÜRE

KATOLİK HIRİSTİYANLIKTA KİLİSE ANLAYIŞI

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: PROF. DR. DURMUŞ ARIK

Tez Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Durmuş ARIK	……
Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU	……
Prof. Dr. Kamil ÇAKIN	……
Doç. Dr. Şevket ÖZCAN	……
Dr. Öğr. Üy. Salih ÇİNPOLAT	……

Tez Sınavı Tarihi: 09.11.2022

T. C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Durmuş ARIK danışmanlığında hazırladığım "Katolik Hıristiyanlıkta Kilise Anlayışı (Ankara, 2022)" adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 09.11.2022

Mustafa GÜRE

ÖNSÖZ

Katolik Hıristiyanlıkta kilise kavramının merkezi bir konumu vardır. Her ne kadar günümüzde kilise dendiğinde akla doğrudan bir mimari yapı gelse de Katolikler için kilise bunun çok ötesinde anlamlara sahiptir. En basit şekilde tanımlamak gerekirse, kilisenin vaftizlilerden oluşan bir cemaat olduğu söylenebilir. Katolik Hıristiyanlar ise bir insanın kilisenin gerçek ve tam olarak mensubu olabilmesi için sadece vaftizin yeterli olmadığını düşünmektedirler. Onlara göre Tanrı'nın tek, evrensel, kutsal ve havarisel kilisesine mükemmel şekilde dahil olabilmek için uyulması gereken kurallar bulunmaktadır. Buna göre kiliseye en mükemmel şekilde girmek isteyenler papaların üstünlüğünü, otoritesini kabul etmek ve doğru sakramentleri uygun şekilde kutlamak zorundadır. Çünkü papalar, Dünyevi Kilise'nin başı, koruyucusu ve kendisine itaatin zorunlu olduğu özel kişilerdir. Onların dışında hiç kimsenin, Mesih'in havari Petrus'a verdiği yetkiyi Petrus'un halefi olarak kullanma yetkisi yoktur. Sakramentler ise bir diğer önemli konudur. Katolikler doğru sakramentleri kilisede kutlamanın, Tanrı'nın lütfuna erişmek için zorunlu olduğunu düşünmektedirler. İnananlar bu sakramentler ve kilisenin yanılmaz otoritesi sayesinde doğru yoldan ayrılmadan kurtuluşa ulaşacaklardır.

Kilise kavramının insanların kurtulup cennete veya Tanrı'nın Krallığı'na girebilmeleriyle doğrudan ilgisi vardır. Çünkü kurtuluş ancak kilisenin bir parçası olmakla mümkündür. İnsan doğduktan sonra vaftiz olarak kiliseye girmeli, diğer sakramentleri yaşamı boyunca kilisede kutlamalı, kilisenin öğretilerine harfiyen uymalı ve "Tanrı'nın Ailesi"nin veya "Tanrı'nın Halkı"nın bir parçası olarak hayatına devam etmelidir. Bu topluluğun dışında kalanların ve kiliseye girmeyi reddedenlerin ise kurtulmaları mümkün değildir.

Kilisenin mahiyetiyle ilgili düşüncelerin temellerini ilk olarak Kutsal Kitap'ta bulmak mümkündür. Bu bağlamda çalışmamızın ilk bölümünde Kutsal Kitap'ta kilise kavramının nasıl yer aldığı ele alınmıştır. Sonrasında ise kilise babalarının ve doktorlarının kilise hakkındaki görüşleri incelenmiştir. İkinci bölümde Hıristiyanlığın ve kilisenin Bizans dünyasında ve

papalık etrafında nasıl şekillendiği ortaya konmaya çalışılmış, devamında Trent Konsili'ne kadarki Genel Konsil kararlarında kiliseyle ilgili konuların yer alış şekli gösterilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ilk olarak Protestan ve Katolik reformlarının kiliseyle ilgili tartışma konuları incelenmiş, ardından İkinci Vatikan Konsili dönemine kadarki süreç ve son üç Genel Konsil'de alınan kararlar analiz edilmiştir. Bu bölümün son alt başlığında resmi papalık belgelerinde kilise kavramının mahiyetiyle ilgili görüşler ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise hem genel bir değerlendirme yapılmış hem de elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Doktora çalışmamın her döneminde desteğini, tecrübesini esirgemeyen ve büyük bir sabırla bu tezi tamamlamamı sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Durmuş ARIK'a yürekten teşekkürü bir borç bilirim. Metnin inşası ve yazımı sırasında çok önemli katkılarda bulunan hocaların Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU'na ve Prof. Dr. Ali İsra GÜNGÖR'e teşekkür ederim. Bu zorlu süreçte her zaman yanımda olup beni destekleyen sevgili eşim Sabiha Gökçen GÜRE'ye teşekkür ederim.

Ankara 2022

Mustafa GÜRE

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……...v

İÇİNDEKİLER……vii

KISALTMALAR……x

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı……..1

2. Kapsam ve Sınırlılıklar……....2

3. Metot ve Kaynaklar……2

4. Hipotezler ve Temel Sorular..……..4

BİRİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYAN KUTSAL METİNLERİNE, KİLİSE BABALARINA VE DOKTORLARINA GÖRE KİLİSE

1. Kilise Kavramının Kökeni ve Zaman İçerisindeki Gelişimi……..…….…….....5

1.1. Eski Ahit ve Tanrı'nın İlk Halkı ..……..……...9

1.2. Yeni Ahit'e Göre Kilise…..……...…….....……...…….13

1.3. Yeni Ahit ve Yeni İnsan…….……...…….....15

1.4. Petrus ve Kilise…….……..25

1.5. Bir Beden Olarak Kilise…….....26

1.6. İman ve Kilise……28

1.7. Tanrı'nın Krallığı ve Kilise……32

1.8. Kutsal Ruh ve Kilise……...37

1.9. Organizasyon Olarak Kilise……40

1.10. Kilise Mensuplarının Sorumlulukları……...45

2. Kilise Babalarına ve Doktorlarına Göre Kilise……...50

2.1. Justin Martyr (100-165)…….....53

2.2. İrenaeus (130-200)……..58

2.3. Clement (150-215/220)……...69

2.4. Tertullian (160-220)……...74

2.5. Origen (185-254)……....80

2.6. Cyprian (205-258)……..86

2.7. Augustinus (354-430)…….96
2.8. Thomas Aquinas (1225-1274) …….105

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ İZNİK KONSİLİ'NDEN REFORMLARA KADAR HIRİSTİYANLIK VE KİLİSE

1. Bizans Dünyasında ve Papalık Etrafında Şekillenen Hıristiyanlık ve Kilise……....118
1.1 Bizans Dünyasında Hıristiyanlık ve Kilise……119
1.2. Papalık Etrafında Şekillenen Hıristiyanlık ve Kilise…….143
2. Genel Konsil Kararlarında Kilise…….163
2.1. Üst Düzey Kilise Görevleri, Kilise Toplantıları ve Yargılamaları Hakkındaki Kararlar……...166
2.2. Papazlar ve Diyakozlar Hakkındaki Kararlar…….....174
2.3. Kiliseler Arası Hiyerarşi Hakkındaki Kararlar…….....178
2.4. Ruhbanların Kadınlarla İlişkileri ve Kilise Görevlerini Satma/Satın Alma Hakkındaki Kararlar……...179
2.5. Sivil-Kilise İlişkileri Hakkındaki Kararlar…….....182
2.6. Manastırlar ve Keşişler Hakkındaki Kararlar…….....184
2.7. Kiliseyle İlgili Çeşitli Konular Hakkındaki Kararlar…….....185

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATOLİK REFORMASYONU SÜRECİNDE VE SONRASINDA KİLİSE

1. Protestan ve Katolik Reformları Döneminde Kilise ……198
1.1 Reformlar Öncesinde Avrupa'nın Sosyo-Kültürel Durumu……..199
1.2. Protestan Reformu ve Martin Luther (1483-1546)……205
1.3. Trent Konsili (1545-1563) Öncesinde Katolik Kilisesi'nde Reform Çabaları ……..217
1.4. Konsil Öncesinde Papalığın Durumu……225
1.5. Konsil Kararlarında ve Sonrasında Kilise…….229
2. Birinci Vatikan Konsili (1869-1870) Döneminde Kilise…….……240
2.1. Konsil Öncesindeki Gelişmeler……241
2.2. Yanılmazlık Hakkındaki Tartışmalar……249
2.3. Kilise ve Yanılmazlık Hakkındaki Kararlar……..252
3. İkinci Vatikan Konsili (1962-1965) Döneminde Kilise ……..257
3.1. Konsil Öncesindeki Gelişmeler…….. …….257

3.2. Kilise İle İlgili Kararlar…….267
3.3. Ökümenik Hareket ve Diğer Dinler Hakkındaki Kararlar…….278
3.4. Piskoposlar Hakkındaki Kararlar …….282
3.5. Papazlar Hakkındaki Kararlar……...286
4. Papalık Belgelerinde Kilise …….292
4.1. Mesih'in Bedeni Olarak Kilise…….293
4.2. Kilisenin Özellikleri……..303
4.2.1. Kilisenin Tekliği……303
4.2.2. Kilisenin Kutsallığı……306
4.2.3. Kilisenin Evrenselliği……307
4.2.4. Kilisenin Havariselliği……...309
4.3. Meryem ve Kilise …….313
4.4. Misyon ve Kilise……...317
4.5. Ruhbanların Cemaatleriyle İlişkileri…….319
4.6. Ruhbanların Bekaretinin Anlam ve Önemi……...320
4.7. Piskoposların Kilise Hiyerarşisindeki Yeri……...324
4.8. Papazların Kilise Hiyerarşisindeki Yeri……325
SONUÇ……..……..……331
KAYNAKÇA……..339
ÖZET……. …….351
ABSTRACT…… ……...352

KISALTMALAR

ACS: Ad Catholici Sacerdotii

AMN: Amantissimus

AQD: A Quo Die

CD: Christus Dominus

CN: Cum Nuper

ES: Ecclesiam Suam

GS: Gaudium Et Spes

LG: Lumen Gentium

MA: Mortalium Animos

MCC: Mystici Corporis Christi

Md: Madde.

OE: Orientalium Ecclesiarum

OT: Optatam Totius

PO: Presbyterorum Ordinis

PP: Princeps Pastorum

PT: Paternae

REM: Redemptoris Mater

RM: Redemptoris Missio

SC: Satis Cognitum

SCC: Sacerdotalis Caelibatus

SHL: Solemni Hac Liturgia

SPC: Sapientiae Christianae

ST: Summa Theologia

SV: Sacra Virginitas

TTK: Türk Tarih Kurumu

UP: Ubi Primum

UR: Unitatis Redintegratio

US: Unam Sanctam

Vol: Volume

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı

Günümüzde Hıristiyanlık, dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmış ve en fazla mensuba sahip olan dinlerden biridir. Katolik Hıristiyanlık ise bu dinin en kalabalık, en çok üyeye sahip olan mezhebidir. Merkezi Vatikan olan ve liderliğini papaların yaptığı Katolik Kilisesi, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren kilise kavramına, onun tanımlanmasına büyük önem vermiş ve bu kavramın niteliklerini çeşitli kaynaklarda ve dönemlerde ortaya koymuştur. Bu bağlamda Katolik Hıristiyanlıkta kilise kavramının nitelikleri, tarihi süreçte geçirdiği değişimler ve İkinci Vatikan Konsili'ndeki nihai durumu tezin konusunu oluşturmaktadır.

Kilise kavramı Katolik teolojisinde merkezi ve çok önemli bir konumdadır. Bu kavram ile Hıristiyan Tanrı inancının üç öğesi olan Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un veya diğer teoloji dallarının bağlantısı doğrudan kurulabilir. Bu durum Katolik Kilisesi'nin kiliseye yüklediği anlam ile ilgilidir. O, erken dönemlerden itibaren Tanrı'nın Kilisesi'nin veya cemaatinin kimleri kapsadığını, kimlerin bu topluluğun içinde, kimlerin dışında olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Katoliklerin kilise kavramını detaylı şekilde tanımlamak istemesinin en önemli nedenlerinden biri de, onun Baba Tanrı ile insanlar arasındaki tek bağlantı noktası olduğuna inanılmasıdır. Bu düşünceye göre insanın Tanrı'yla kuracağı her türlü ilişkide kilisenin vazgeçilmez bir rolü vardır. İnsanlar kurtulup cennete veya Tanrı'nın Krallığı'na kabul edilmek için belirli ritüellerle kiliseye girip yaşamlarını kilise öğretilerine göre sürdürmek zorundadır. Kilisenin insanların kurtuluşundaki bu hayati rolü, onun Katolik Hıristiyanların yaşamının ayrılmaz bir parçası olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle Katolik teolojisinde ve Katolik Hıristiyanların yaşamlarında böyle merkezi bir yeri olan kilise kavramının, derinlemesine ve kronolojik olarak ele alınıp çalışılması önemlidir.

Katolik Hıristiyanlık için kilise kavramının önemi ve merkezi konumu dikkate alındığında çalışmanın amacı; Katolik Kilisesi'nin temel teolojik kaynaklarını esas alarak kilise

kavramının niteliklerini, zaman içerisinde geçirdiği değişimleri ortaya koyarak daha detaylı şekilde anlaşılmasını sağlamak ve Katolik Hıristiyanlık alanında çalışacak Dinler Tarihi araştırmacılarına katkı sağlamaktır.

2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Tezde kronolojik olarak ana kaynaklar kullanılmış, metnin gidişatına uygun olacak şekilde çeşitli konulara da kiliseyle ilgili olduğu müddetçe değinilmiştir. Kilise konusunun dışında kalan meselelere ise elden geldiğince girilmemeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Katolik Kilisesi'nin kilise anlayışının şekillenmesinde önemli yeri olan Kutsal Kitap'taki kiliseyle ilgili kısımlar incelenmiş, ardından kilise babalarının ve doktorlarının kiliseyle ilgili görüş ve düşünceleri ele alınmıştır. Sonrasında ise hem Hıristiyanlık ve kilise tarihi anlatılmaya hem de Genel Konsil kararları, papalık belgeleri ve çeşitli teologların görüşleri kronolojik olarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Tüm bunların yanında Hıristiyan tarihinde "evrensel kilise" düşüncesini sarsan bölünmelere, kopuşlara ve bunların nedenlerine değinilmiş, Katolik Kilisesi'nin kendini tanımlamasında bir değişim olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

3. Metot ve Kaynaklar

Tezde Dinler Tarihi'nin tanımlayıcı (deskriptif) ve fenomenolojik metotlarından faydalanılmıştır. Konuyla ilgili birincil ve ikincil kaynaklar incelenmiş, tanımlayıcı ve fenomenolojik metotlar kullanılarak metin kaleme alınmıştır.

Türk Dinler Tarihçileri, Katolik Kilisesi'yle veya onun kilise anlayışıyla ilgili eserler kaleme almışlardır. Bunların bazıları doğrudan Katolik Kilisesi ve onun teolojik tartışma konularıyla ilgiliyken, diğerleri konu açısından her ne kadar doğrudan Katolik Kilisesi ile ilgili olmasa da bu eserlerde de Katoliklerin teolojik görüşlerine yer verilmiştir. Örneğin Prof. Dr. Ali İsra Güngör'ün *Vatikan, Misyon ve Diyalog* ve *Cizvitler* adlı eserlerinde hem misyon hem de kilise konusuna değinilmiştir. Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu ise *Ökümenizm ve Fener*

Patrikhanesi adlı eserinde Katolik Kilisesi'nin ökümenik hareket ile kilise kavramı arasında kurduğu bağlantıya dikkat çekmiştir. Prof. Dr. Bekir Zakir Çoban'ın *Geçmişten Günümüze Papalık* adlı çalışması papalığın tarihinin ve yapısının anlaşılması açısından önemli bir eserdir. Bunların yanında Dr. İsmet Eşmeli'nin *Henri de Lubac'ın Kilise Anlayışı, Teolojik Görüşleri ve Katolik İlahiyatına Katkıları* adlı doktora tezi, Dr. Osman Eraslan'ın *Karl Rahner'in Teolojik Görüşleri ve Hıristiyan İlahiyatına Katkıları* adlı yüksek lisans tezi, Dr. Mürsel Özalp'in *Papanın Yanılmazlığı Doktrini* adlı doktora tezi, Eyub Özkaya'nın *Protestan Reformun Öncüsü Jan Hus'un Hayatı ve Görüşleri* adlı yüksek lisans tezi, Mevlüde Atasever'in *John Wycliffe ve Papalık Eleştirisi* adlı yüksek lisans tezi, Merve Tay Yılmaz'ın *Kartacalı Cyprianus'un Ekleziolojisi* adlı yüksek lisans tezi ve Halit Ahmet Çiftçi'nin *Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Aziz Justin Martyr* adlı yüksek lisans tezi de Katolik Kilisesi'nin kilise kavramına yaklaşımını anlamada faydalı bilgiler sunar.

Katolik Kilisesi'nin temel kaynakları Hıristiyan Kutsal Kitap'ı, kilise babalarının ve doktorlarının eserleri, Genel Konsil Karar metinleri, resmi papalık belgeleri ve Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri'dir (Katolik Kateşizmi). Daha güncel bir dil kullanılmış olması nedeniyle, Hıristiyan Kutsal Kitap'ının 2009 yılında yayımlanmış *Yeni Yaşam Açıklamalı Kutsal Kitap* versiyonu tercih edilmiştir. Kilise babalarının ve doktorlarının eserlerinde Ante-Nicene ve Post-Nicene serilerinin yanında, yazarların bunun dışında yayımlanmış eserlerinden de faydalanılmıştır. Genel Konsil kararlarının incelendiği bölümlerde, Normal P. Tanner tarafından 1990 yılında tüm ökümenik konsil kararlarının yer aldığı ve iki cilt halinde yayımlanan *Decrees of the Ecumenical Councils* kullanılmıştır. Katolik Kilisesi'nin resmi papalık belgelerinin ele alındığı kısımlarda kullanılan metinler, Vatikan'ın resmi sitesi olan www.vatican.va'dan ve Katolik Kilisesi ile ilgili bu tür belgelerin yer aldığı www.papalencyclicals.net'ten temin edilmiştir. Thomas Aquinas'ın *Summa Theologia* adlı eseri Christian Classics Ethereal Library'nin (https://ccel.org) açık arşivinden temin edilmiştir.

Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri'nin 2000 yılında Türkçe olarak yayımlanan versiyonundan gerek duyulduğu yerlerde, kilisenin konu hakkındaki güncel görüşünü belirtmek amacıyla faydalanılmıştır. Kullanılan ikincil kaynaklar ise çeşitli araştırmacıların eserleri, *Encyclopedia of Religion* ve *New Catholic Encyclopedia*'dır. Bunlara ek olarak İbranice terimlerin İngilizce karşılıkları için *The Hebrew-English Interlinear Esv Old Testament-English Standart Version* kullanılmıştır.

4. Hipotezler ve Temel Sorular

Tezde bazı hipotezler ortaya konmuş ve birtakım temel sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır. Buna göre cevabı aranan ilk soru Katolik Kilisesi'nin Mesih'in gelişiyle kurulan kiliseyle Eski Ahit öncesini ve Eski Ahit dönemini birbirine nasıl bağladığıyla ve kilise kavramını temel teolojik kaynaklara göre nasıl tanımladığıyla ilgilidir. Kilise bu dönemler arasında nasıl bir ilişki olduğunu düşünmektedir ve kiliseyi nasıl tanımlamaktadır? İkinci soru kilisenin tanımlanmasında nelerin etkili olduğuyla ilgilidir. Kilise kavramına yüklenen anlamın şekillenmesinde ve çeşitli çevreler tarafından benimsenmesinde sadece teolojik meseleler mi etkili olmuştur? Teolojik meselelerin dışında bu kavramın şekillenmesinde etkili olan diğer öğeler nelerdir? Üçüncü soru kurumsal kilisenin cemaatle kurduğu ilişkiyle ilgilidir. Kurumsal kilise cemaatle kurduğu ilişkide geçmişte nasıl bir tavır takınmış ve onun bu tercihi ne gibi sonuçlar doğurmuştur? Dördüncü soru Katolik Kilisesi'nin Trent Konsili'nden İkinci Vatikan Konsili'ne kadarki dönemde kilise kavramına yüklediği anlamla ilgilidir. Kurumsal kilise bu dönemde kilisenin tanımlanmasında nelere öncelik vermiş, ne gibi sorunlarla karşılaşmıştır? Beşinci ve son soru ise İkinci Vatikan Konsili döneminde kilise kavramının tanımlanması ve kurumsal kilisenin genel tutumuyla ilgilidir. Bu konsilde Katolik Kilisesi'nin kilise hakkındaki görüşlerinde, diğer dinlere ve Hıristiyan mezheplerine yaklaşımında bir değişiklik olmuş mudur? Tezde bu soruların cevapları aranacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYAN KUTSAL METİNLERİNE, KİLİSE BABALARINA VE DOKTORLARINA GÖRE KİLİSE

1. Kilise Kavramının Kökeni ve Zaman İçerisindeki Gelişimi

Hıristiyan inancına göre kilise, bir binadan çok daha geniş anlamlara sahiptir. Yapılan araştırmalarda kilise kavramının kökenlerinin Hıristiyan Kutsal Kitap'ının ilk kısmı olan Eski Ahit'te yer aldığı kabul edilmiştir. O, Eski Ahit'te müjdelenmiş, öncüsü ve hazırlayıcısı İsrailoğulları olmuştur. Kilise kelimesinin öncüleri olduğu kabul edilen Eski Ahit kavramları *kahal* ve *edah*tır. *Kahal* kelimesi İbranice Eski Ahit metninin birçok yerinde geçmektedir.[1] *Kahal*in kullanıldığı yerlere bakıldığında "İsrail halkı", "İsrail topluluğu", "topluluk" veya "bir araya gelmek" kavramlarına karşılık geldiği görülmektedir. *Kahal* hem dini hem de dünyevi anlamlara sahip olan bir kelimedir. *Edah* ise *kahal*den farklı olarak daha çok dini bir amaç için bir araya gelen insanları veya bu amaç uğruna toplanmayı karşılamaktadır. *Kahal*, Tanrı'nın Yasası'nı almış bir insan topluluğunu veya herhangi bir sivil, politik topluluğu nitelerken, *edah* çoğunlukla bir dini topluluğa veya toplantıya karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır.[2]

Kahal kelimesi "kalabalık insanların oluşturduğu topluluk" veya "halklar" anlamına gelecek şekilde de kullanılmıştır. Örneğin "Yüce Tanrı seni kutsasın, verimli kılsın ve çoğaltsın ki pek çok halk (insanlar topluluğu) senin soyundan olsun"[3] cümlesindeki "halk veya insanlar topluluğu" kavramları *kahal* kelimesi ile karşılanmıştır. Yine bunun bir benzeri Tanrı'nın Yakup'a hitabında görülmektedir. Tanrı, Yakup'a verimli olmasını, çoğalmasını çünkü

[1] *Yeni Yaşam Açıklamalı Kutsal Kitap*, Life Publishers International: South Korea, 2009, Yasa'nın Tekrarı 9: 10, 10: 4, 23: 1-3; Mısır'dan Çıkış 12: 3; *The Hebrew-English Interlinear Esv Old Testament-English Standart Version*, Ed. Thom Blair, USA: Crossway, 2013, s. 151, 440, 443, 473-474.
[2] L. Coenen, "Church, Synagogue", *The New International Dictionary of New Testament Theology Vol 1*, Michigan: Regency Reference Library, 1975, s.291-295; Ulrich Kuhn, "Church", *Encyclopedia of Christian Theology Vol 1*, Ed. Jean-Yves Lacoste, London- New York: Routledge, 2005, s. 300.
[3] *The Hebrew-English Interlinear*, s. 62; Yaratılış 28: 3.

kendisinden bir "ulus ve uluslar topluluğu" yaratacağını söylemektedir.[4] Burada da *kahal* kelimesinin "uluslar veya halklar topluluğu" kavramlarına karşılık gelecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. *Kahal* kelimesinin bir diğer kullanımı "toplanma" veya "halkın topluluk halinde bir yerde bulunması"[5] anlamlarına gelecek şekildedir. Mesela Musa "dağda toplandığınız gün" derken *kahal* kelimesini kullanmıştır. Buna benzer bir kullanımın "halkın toplantı veya bir araya gelme günü" kavramını karşıladığı görülmektedir.[6] Bu kelimenin "İsrail'in her bir ferdi" anlamına gelecek şekilde kullanıldığından da bahsedilebilir. Tanrı, Musa'ya emir verirken "her bir İsrailoğlu" anlamına gelecek şekilde konuşmaktadır.[7]

Eski Ahit'te kilise kavramına yakın anlama sahip bir diğer kelime *mikra*dır. *Mikra,* ibadet ve kutsal metinleri okumak için gerçekleştirilen toplantıyı ya da bu eylemi nitelemek için kullanılmaktadır.[8] Kilise kavramını tam olarak karşılamadığından bu kelime üzerinde durulmayacaktır.

Eski Ahit'in Yunanca çevirisi olan *Septuagint*'te[9], *kahal* ve *edah* kelimeleri, *ekklesia ve sinagog* (synagoge) kelimelerini karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Coenen bu dört kelimenin birbirleri ile ilişkilerini açıklamıştır. Buna göre İbranice *kahal* hem *ekklesia* hem de *sinagog* kelimeleriyle çevrilmiştir. *Sinagog* kelimesi ise İbranice *edah*ı karşılayacak şekilde de kullanılmışken, *ekklesia* kelimesi *edah*ı karşılayacak şekilde hiçbir zaman kullanılmamıştır.[10] Dört kelime hakkındaki kısa açıklamanın ardından Yeni Ahit'te kullanılan *ekklesia* ve

[4] *The Hebrew-English Interlinear*, s. 83; Yaratılış 35: 11.
[5] *The Hebrew-English Interlinear*, s. 440; Yasa'nın Tekrarı 9: 10.
[6] *The Hebrew-English Interlinear*, s. 463; Yasa'nın Tekrarı 18: 16.
[7] *The Hebrew-English Interlinear*, s. 151; Mısır'dan Çıkış 12: 6; W. Gary Crampton-Richard E. Bacon, *Built Upon Rock: A Study of The Doctrine of The Church*, Texas: Blue Banner Books, 2000, s 7-10; Richard E. Bacon, *A Pattern In The Heavens, Part One: Ecclesiology*, Texas: Blue Banner Books, 2001, s. 70-71.
[8] *The Hebrew-English Interlinear*, s. 152, 1464; Mısır'dan Çıkış 12: 16; Yeşeya 1: 13.
[9] M.Ö. 3. yüzyılda Hellenistik Yunan krallıklarından olan Ptolemaioslar devrinde Kral II. Ptolemy (M.Ö. 285-246) tarafından yaptırtılmış Eski Ahit çevirisidir. On iki Yahudi kabilesinden altışar, toplam yetmiş iki kişi tarafından gerçekleştirilen çeviriye "yetmiş" anlamına gelen *septuagint* denmiştir. Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, İstanbul: Pınar, 2001, s. 19-20.
[10] Coenen, s. 292; Richard P. Mcbrien, *The Church- The Evolution of Catholicism*, Harper Collins E- Books, 2008 s. 27.

*sinagog*un etimolojik kökenleri ile ilk Hıristiyanlar tarafından tercih edilme ve edilmeme nedenlerine değinmek yerinde olacaktır

Almanca'da *kirche*, İngilizce'de *church*, İskoç dilince *kirk* olarak adlandırılan kavram, Yunanca "Rabbe ait olan" anlamına gelen *kyriake*den türemiştir. *Kyriake* ise "efendi", "Tanrı" demek olan *kurios* ile ilgilidir. Ancak İngilizce İncil'de kilise, Yunanca *ekklesia* kelimesi kullanılarak çevrilmiştir. İngilizce "kiliseyle ilgili" demek olan *ecclesiastical* da bu kelimeden gelmektedir.[11] Ekklesia *ek* (-den) ve *kaleo* (çağırmak) kelimelerinin birleşmesinden oluşmakla birlikte "-den çağırma", "çağrılma", "çağırma" veya "dışarı çağırma" anlamlarına gelmektedir. Türkçe'de *kilise* şeklinde yer alan sözcük bu kelimeyi karşılamaktadır. Bu nedenle bahsi geçen sözcükler kökleriyle birlikte düşünüldüğünde kilise kavramının "çağırma", "çağrı" veya "Tanrı'nın halkını çağırması" gibi anlamlara geldiği söylenebilir.[12] Kavramın tarihte kullanım alanları incelendiğinde *ekklesia* kelimesinin zaman içerisinde büyük değişimlere uğradığı görülmektedir. Kelime, antik dönem Yunanlıları tarafından dini bir kavrama karşılık gelecek şekilde kullanılmamıştır. Onun Yunanlılar tarafından kullanılışı, Yunan kent devleti olan *polis*in vatandaşlarının şehri ilgilendiren konular için bir araya toplanması ile alakalıdır. *Polis*lerde vatandaşların şehrin sorunları veya yasalar hakkında konuşma ve oy kullanma haklarının olduğu, halkın toplandığı meclisler vardır. Halk burada savaş, barış veya çeşitli politikalar hakkındaki düşüncelerini açıklamış, oy kullanmış ve kararlar bu şekilde alınmıştır. Toplantı dualar ve tanrılara sunular ile açılmış, devamında gündem konuşmalarına geçilmiştir. Belirli dönemlerde ve zaman içerisinde toplanan kişi sayılarında değişiklik olan bu meclislere

[11] Crampton-Bacon, s. 7.

[12] Katolik inancına göre bu kavram ayin için bir araya gelmeye, yerel cemaate ve tüm Hıristiyanların evrensel cemaatine karşılık gelmektedir. Birbirinden ayrılamayan bu üç kavram, "Tanrı'nın Halkı" olarak nitelendirilen Hıristiyanları belirtmekte ve en net şekilde evharist ayininde görünür hale gelmektedir. Çünkü kilise, Mesih'in Sözü ve Bedeni ile beslenip "Mesih'in Bedeni" olmaktadır. Tanrı, dünyaya yayılmış halkını kilisesine "çağırmaktadır". *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, Çev. Dominik Pamir, İstanbul: Yaylacık, 2000, md. 751-752.

ekklesia, meclisin toplandığı binaya da *ekklesiasterion* denmiştir. Görüleceği üzere *ekklesia* kelimesi Hıristiyanlık öncesi Yunanlılar için dini bir anlama sahip değildir.[13]

Ekklesia kelimesinin ilk dönem Hıristiyanları tarafından kullanılış amaçlarından biri, kendilerinin Yahudilerden ayrılan yönlerini ortaya koymaktır. Bu nedenle onlar, Yahudilerin dini amaçlar için toplanmasını ve bu amaçla toplanılan yeri nitelemede kullandıkları İbranice *edah*ın karşılığı olan *sinagog* kelimesini kullanmak istememiş, bunun yerine *ekklesia*yı tercih etmişlerdir.[14] Bu bağlamda *sinagog* kelimesinden kısaca bahsetmek faydalı olacaktır. Köken olarak Yunanca "toplamak" ve "bir araya getirmek" anlamlarına gelen *synago*, yalnızca dini manada kullanılmamıştır. Örneğin "orduların toplanıp bir araya getirilmesi", "hasat mevsiminde meyvelerin veya kitap ve mektupların bir yerde toplanması" kastedilirken de *synago* kökü kullanılmaktadır. *Sinagog* kelimesinin bir diğer kullanımı da "insanların bir arada toplanması" veya "toplanılan yer" ile ilgilidir.[15] Baki Adam'ın belirttiği üzere bu kelime ilk kez Hellenistik dönem[16] Yahudileri tarafından meclis, cemiyet ve cemaat anlamlarına gelen *kahal, kehila* veya *keneset* kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmıştır. *Sinagog*u İbranice tam olarak karşılayan kelime ise *bet ha-keneset*tir.[17] Kelime, İncil metinlerinde yerel Yahudi cemaatlerini, onların toplam mevcutlarını veya yöneticilerini ve doğrudan toplanılan binayı belirtmede kullanılmıştır.[18] Kelimenin sert kullanımlarından birine Vahiy kitabında rastlamak mümkündür. Burada bazı Yahudi cemaatleri *şeytanın sinagogu* olarak nitelenmekte, bunların yalancı ve iki yüzlü oldukları vurgulanmaktadır. Tanrı onları çok kötü durumlara düşürerek

---

[13] Gisela Richter, *Yunan Sanatı*, Çev, Beral Madra, İstanbul: Cem, 1979, s. 32-34; Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara: TTK, 1999, s. 103, 190, 204; Hilary J. Deighton, *Atina Yaşantısında Bir Gün*, Çev. Hande Kökten Ersoy, İstanbul: Homer, 2005, s. 20-21; L. Coenen, s. 291.

[14] Lewis S. Mudge, "Church: Ecclesiology", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 3, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 1770.

[15] Coenen, s. 292; Crampton-Bacon, s. 9-10.

[16] Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da, Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılındaki ölümüyle Mısır'ın M.Ö. yılında Romalılar tarafından fethi arasındaki zaman dilimine verilen addır. Kimi araştırmacılara göre bu zamanı Konstantin'in İstanbul'u M.S. yılında başkent yapmasına kadar uzatmak mümkündür. https://www.britannica.com/event/Hellenistic-Age (Erişim 3.9.2020)

[17] Baki Adam, "Sinagog", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 37, Ankara: TDV, 2009, s. 222-223.

[18] Yuhanna 9: 22; Luka 8: 41, 20: 46; Markos 5: 36, 1: 29.

cezalandıracaktır.[19] *Sinagog* kelimesinin İncil yazarları tarafından kullanımı her ne kadar eski dinden net bir kopuş henüz gerçekleşmemişse de gidişatın bu yönde olduğunu göstermektedir. Bazı cemaatler şeytan ile iş tutmak ile itham edilmekte ve sinagoglar, geride bırakılmış bir inancın toplanma merkezleri olarak kabul görmektedir. *Ekklesia* ise Hıristiyanların dua, ibadet, yardımlaşma ve paylaşma gibi amaçlarla bir araya geldiği topluluklara verilen ad olarak ortaya çıkmıştır.[20]

1.1. Eski Ahit ve Tanrı'nın İlk Halkı

Hıristiyan inancına göre Âdem ve Havva'nın asli günahı, Tanrı'yla insanlar arasındaki ilişkiyi derinden etkilemiştir. Tanrı, Âdem'i topraktan yaratmış ve içine yaşam soluğunu üflemiştir.[21] O, Âdem'e cennet bahçesindeki her ağaçtan yiyebileceğini ancak "iyiyle kötüyü bilme ağacının" meyvesinden yememesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü onun meyvesinden yemesi Âdem'in ölümüne neden olacaktır.[22] Sonrasında ona derin bir uyku vererek kaburga kemiğinden Havva'yı yaratmıştır.[23] Âdem ve Havva cennet bahçesinde yaşarlarken "hayvanların en kurnazı yılan", onları yasak ağacın meyvesini yemeye ikna etmiş ve önce Havva ardından Âdem meyveyi yemiştir.[24] İşlenen bu ilk günah nedeniyle Tanrı, Âdem ile Havva'yı cennetten kovmuş, dünyada çileli bir hayat yaşamaya mahkum etmiştir.[25]

Asli günah insanla Tanrı arasındaki bağın zarar görmesine neden olmuşsa da Tanrı, insanları tamamen terk etmemiştir. O, insanların ahlaklı ve doğru bir yaşam sürüp yüzlerini kendisine dönmelerini istemiştir. Ancak Nuh zamanına gelindiğinde insanlık bu erdemlerden uzaklaşmıştır. Dünya bozulmuştur ve Tanrı, insanı yarattığına pişmandır. Bu nedenle Nuh'a bir gemi yapmasını, tüm hayvan türlerinden birer çifti bu gemiye bindirmesini ve bolca erzak

[19] Vahiy 2: 9, 3: 9.
[20] Mudge, s. 1770.
[21] Yaratılış 2: 7.
[22] Yaratılış 2: 16-17.
[23] Yaratılış 2: 21-22.
[24] Yaratılış 3: 1-6.
[25] Yaratılış 3: 15-24.

depolamasını emretmiştir. Tanrı'nın emirlerini harfiyen uygulayan Nuh ile ailesinin de gemiye binmesini takiben tufan başlamış ve sular yeryüzündeki tüm canlıları yok etmiştir.[26] Yüz elli günün sonunda sular çekilmiş, Nuh ve ailesi karaya çıkmıştır. Tufandan geriye kalanlar çoğalıp yeryüzünü doldurmakla görevlidir. Nuh, Tanrı'ya bir sunak yapmış ve çeşitli sunular hazırlamıştır. Bundan memnun olan Tanrı bir daha günaha meyilli insanlar yüzünden yeryüzünü lanetlemeyeceğini, bütün canlıları yok etmeyeceğini açıklamış[27], Nuh ve gemiden çıkan tüm canlılarla sonsuza dek sürecek bir ahit yapmıştır.[28] Ancak tufandan sonra insanlık iyiye değil, kötüye gitmeye devam etmiştir. Onlar büyük bir kent kurmaya ve ucu göklere erişecek bir kule inşa etmeye başlamışlardır. İnsanların yaptıklarını gören Tanrı buna müdahale etmiş ve onları dillerini karıştırıp birbirlerini anlamamalarını sağlayarak dünyanın dört bir köşesine dağıtmıştır. Âdem ve Havva'dan beri aynı dili konuşan insanlar artık birbirlerinden çok uzak diyarlarda ve farklı dilleri konuşarak yaşamaya başlamıştır.[29]

Tanrı tüm insanlar arasından, Nuh'un oğullarından Sam'ın soyundan gelen Terah'ın oğlu Avram'ı[30] seçmiştir. Avram, o dönem dünya milletlerinin içine düşmüş oldukları putperestlik sapkınlığına kapılmamış ve örnek bir insan olmuştur. Tanrı, Avram ile gerçekleştireceği ahdin haberini önceden vermiştir. Avram bir gün uyurken Tanrı ona korkmamasını, kendisinin Avram'ın kalkanı ve en büyük mükafatı olduğunu söylemiştir.[31] Avram çocuğu olmadığından ve evinin sahibinin kendisinden sonra istemediği bir kişi olacağından yakınmaktadır. Ancak Tanrı, Avram'a korkmamasını çünkü zürriyetinin tıpkı sayısını bilemediği gökteki yıldızlar kadar olacağını söylemiştir. Bunun üzerine Avram iman etmiştir.[32] Sonrasında Tanrı, iyi vasıflara sahip olan 99 yaşındaki Avram'a görünmüş ve ona

[26] Yaratılış 6: 1-22, 7: 1-24.
[27] Yaratılış 8: 1-21.
[28] Yaratılış 9: 1-17.
[29] Yaratılış 11: 1-9.
[30] Yaratılış 11: 10-26.
[31] Yaratılış 15: 1.
[32] Yaratılış 15: 2-6.

kendisinin Tanrı'sı olduğunu, onun yolunda yürüyüp kusursuz olmasını buyurmuştur. Eğer Avram, Tanrı'nın yolundan giderse onunla arasında bir ahit olacak ve Avram'ın soyu ziyadesiyle çoğaltılacaktır. Devamında Avram yüzüstü düşmüş ve Tanrı, artık kendisi ile onun arasında bir ahit olduğunu söylemiştir. Tanrı ile gerçekleştirdiği ahit sayesinde Avram, birçok milletin babası olma ayrıcalığına erişmiştir. Bu olayla birlikte Avram'ın adı değiştirilmiş ve yeni adı İbrahim olmuştur.[33]

İbrahim'in soyu kutsanmıştır. Tanrı, İbrahim ile aralarındaki ahit nedeniyle İbrahim'in soyundan kralların çıkacağını ve bu ahdin ondan sonraki nesiller boyunca da devam edeceğini bildirmiştir. Yine bu ahdin bir sonucu olarak Kenan diyarı İbrahim ve soyuna ebedi mülk olarak verilmiştir.[34] Tanrı, İbrahim ile yaptığı ahdin bir göstergesi olarak soyundan olan her erkeğin sünnet olmasını emretmiş ve şöyle demiştir: "Seninle ve senden sonra zürriyetinle aramdaki ahit budur ve aranızdaki her erkek sünnet olunacaktır".[35]

Tanrı, Avram'ın adını İbrahim olarak değiştirmiştir. Kişinin adının değiştirilmesi aslında onun, o andan sonraki kimliğinin de değiştiğinin göstergesidir. Ad değiştirme aynı zamanda eski insan ile arasındaki bağın kopması anlamına gelmektedir. O artık Tanrı'nın kendisiyle yaptığı ahdin yeni insan tipini temsil etmektedir. Çünkü "Tanrı'nın insanları" veya "seçilmiş olanlar"ın diğerleri gibi davranmaları ve onlarla aynı inanca mensup olmaları mümkün değildir. Bu nedenle Tanrı, İbrahim'in soyundan olanlara diğer milletlerden farklı olduğunun bir göstergesi ve ahdin sembolü olarak erkeklerin sünnet edilmesi zorunluluğunu getirmiştir.[36]

Tanrı, Yakup zamanında da halkının yanındadır ve onları diğer milletlerden ayırmaya, farklılıklarını belirginleştirmeye devam etmektedir. İshak yaşlanıp gözleri görmez olduğunda

[33] Yaratılış 17: 1-5; Katolik Kilisesi'ne göre İbrahim'in soyundan gelen seçkin halk, zamanı geldiğinde dünyaya yayılmış tüm imanlı putperestlerin eklemleneceği "köktür". *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 60.
[34] Yaratılış 17: 6-8.
[35] Yaratılış 17: 4-14.
[36] Yaratılış 17: 9-14.

ölmeden önce bir oğlunu kutsamak istemiştir. O dönemin geleneklerine göre büyük çocuk olan Esav kutsanma hakkına sahiptir. Ancak anneleri Rebeka, Yakup'un kutsanmasını istemektedir. Bu amaçla İshak'a bir oyun oynamışlardır. İshak aslında büyük oğlu Esav'ı kutsamayı düşünmüş ve ondan bir hayvan avladıktan sonra pişirip güzel bir yemek yapmasını istemiştir. Bunu duyan karısı Rebeka, Esav avdayken küçük oğlu Yakup'a abisinin giysilerini giydirmiş ve babasının onu Esav sanmasını sağlamıştır. İshak olanlardan habersiz Yakup'u kutsamış ancak kardeşi Esav bu duruma çok sinirlenip onu öldürmeye karar vermiştir. Bunun üzerine anne ve babası Yakup'u, abisinin öfkesi dininceye kadar Harran'a göndermiştir.[37] Harran'da uzun zaman geçirip çalışan Yakup, dönüş yolundayken bir adamla sabaha kadar güreşmiş ancak adam onu yenememiştir. Yakup bu adamın kendisini kutsamadan ayrılmasına izin vermemiştir. Adam Yakup'u kutsayıp adının artık Yakup değil İsrail olduğunu söylemiştir.[38] Tanrı'nın seçkin kavminin adı İsrail'dir. Onların adları veya kimlikleri, kendilerini diğer milletlerden ayıran bir şekilde değiştirilmiştir. Tanrı, İbrahim zamanında yaptığı kimlik değişimini sürdürmektedir. Çünkü İsrail herhangi bir millet değil, Tanrı tarafından seçilmiş ve kutsanmış bir halktır.

Tanrı, seçkin halkı İsrail'in Mısır'da ve sonrasında da yanında olmaya devam etmiştir. İsrailoğulları Mısır'da köle olarak kullanılmış ve ağır işlerde çalıştırılmıştır. Tanrı, halkını firavunun zulmünden kurtarmak istemiş ancak firavun onların gitmesine izin vermemiştir. Bunun üzerine Tanrı, Mısır ülkesine felaketleri musallat etmiştir.[39] Bu felaketlerden sonra firavun, İsrail'in Mısır'dan çıkmasına izin vermiştir.[40] Tanrı, Mısır'dan çıkışlarının ardından İsrail'i takibe koyulan firavun ve askerlerini sular altında bırakmıştır.[41] O, "öz halkının"[42] diğer milletlerden farklı olması gerektiğini düşündüğünden, Musa'yla Sina Dağı'nda konuşup ahit

[37] Yaratılış 27: 1-46, 28: 1-22.
[38] Yaratılış 32: 24-30.
[39] Mısır'dan Çıkış 7-12.
[40] Mısır'dan Çıkış 12: 29-36.
[41] Mısır'dan Çıkış 14: 21-31.
[42] Mısır'dan Çıkış 19: 5-6; Yasa'nın Tekrarı 7: 6.

yapmış ve ona İsrail'in uymasını istediği emir ve yasakları içeren yasalar vermiştir. Onların diğer halklardan farklı olarak bu emir ve yasaklara göre yaşaması istenmiştir.[43]

Katolik inancına göre Tanrı kendini tarih boyunca insanlara göstermek ve tanıtmak istemiştir. Bu nedenle tarih, Tanrı'nın kendini insanlara açıklamasından, onlara yol gösterip kurtuluşa ulaşma yöntemlerini bildirmesinden başka bir şey değildir. O, insanları çok sevdiği için Âdem'in günahından sonra onları terk etmemiş ve kurtulmalarını sağlamaya çalışmıştır. Mesih'in asıl amacı, Tanrı'nın Nuh tufanından sonra dünyaya dağılan evlatlarını kilisede yeniden bir araya getirmektir. Ancak insanlar henüz hazır değildir. Tanrı bu nedenle insanoğlunu belirli aşamalardan geçirerek eğitmiş, Mesih'in gelişine hazır hale getirmiştir. Tanrı'nın İbrahim ile ahit yapması ve Musa'ya Sina Dağı'nda Kutsal Yasa'yı vermesi bu hazırlıklardandır. O, İsrail'de birçok kez peygamberler aracılığıyla konuşmuş, kiliseyi ve Yeni Ahit'i önceden haber vermiştir. Bu ahit ilki gibi taş levhalara değil, insanların kalplerine kazınacaktır ve ilkinden çok daha yücedir. Peygamberler İsrail'i uyarıp doğru yola döndürmeye çalışmışsa da onlar Tanrı'nın yasalarına aykırı şekilde yaşamaya devam etmişlerdir. Nihayetinde Mesih'in gelmesiyle süreç tamamlanmıştır. Vahiy tamamlanmış ve yeni vahiy gelmeyecek olsa da onun gizli anlamları tam olarak açıklanmamıştır. Kilise otoritesi ise vahye müdahaleler yapmak veya onu iyileştirmekle değil, bu üstü kapalı kalmış anlamları insanlara açıklamakla görevlidir. Bu sayede Mesih'in mesajı daha iyi anlaşılabilecektir.[44]

1.2. Yeni Ahit'e Göre Kilise

Yeni Ahit'te kilise kavramı, sadece kilise kelimesiyle değil, aynı zamanda onu akla getiren farklı kelime ve kavramlarla karşılanmıştır. Örneğin tüm Hıristiyanları kastetmek için Pavlus'un Efeslilere Mektubu'nda "kilisede ve Mesih'te bütün kuşaklar boyunca ona yücelik

[43] Mısır'dan Çıkış 20-40.
[44] *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 51-68, 203-207, 218-219, 234, 243, 761-762; Yeşaya 1: 2-4, 2: 2-5, 55: 3; Hoşea 1: 1-11; Mika 4: 1-4; Yeremya 31: 31-34.

olsun"[45] şeklinde bir kullanım varken, aşağıda verilecek bilgiler ışığında bundan daha farklı örnekleri de görmek mümkün olacaktır. Buna göre kiliseyi karşılayacak şekilde kullanılan kavramlardan biri *topluluk*tur. Kavram, kiliseye benzer bir anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.[46] Kilise yerine kullanılan bir başka kavram ise *imanlılar* ve *inanlılar topluluğudur*.[47] İman sahibi olan ve olmayanları net bir şekilde ayıran bu kavram kilise mensuplarını nitelemek için kullanılmıştır. Bunun yanında kilise her zaman tüm Hıristiyanları kapsayacak şekilde kullanılmamıştır. Yerel bir topluluktan bahsedilirken bunu görmek mümkündür. *Antakya Kilisesi, Kudüs Kilisesi veya Efes Kilisesi* şeklindeki kullanımlar Hıristiyan kutsal metinlerinde sıkça görülmektedir.[48]

Kiliseyi karşılayan bir diğer kavram *kutsallar*dır.[49] Çünkü Hıristiyanlar kutsal[50] olmaya çağrılan kimselerdir. Kilisenin dışında kalan diğer her şey bu kutsiyetten uzaktır. Kutsal metinlerde çokça geçen başka bir kavram *öğrenciler*[51] *ve kardeşler*dir.[52] Kilise mensubu tüm Hıristiyanlar birbirlerinin kardeşi olarak kabul edildiğinden, kardeş kelimesi bir bölgede yaşayanları veya tüm Hıristiyanları kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

Hıristiyan kutsal metinlerine göre kilise, aynı zamanda girilmesi gereken tek kapısı olan, içine başka bir şekilde girenin haydut olarak kabul edildiği *ağıl*dır. Bu *ağıl*ın kapısı ise iyi çoban olan, tüm sürüsünü tanıyan ve onları koruyan Mesih'tir.[53]

---

[45] Efesliler 3: 21.
[46] Elçilerin İşleri 2: 41-42.
[47] Elçilerin İşleri 2: 44, 9: 31.
[48] Elçilerin İşleri 8: 1.
[49] Elçilerin İşleri 9: 13.
[50] Kutsal, dinler tarihi disiplininin merkezi ve temel kavramlarındandır. Önemli dinler tarihçilerinden Mircea Eliade (1907-1986) kutsalın, farklı ve dünyamıza ait olmayan bir gerçeğin, doğal ve dindışı dünyamızın nesneleri içinde açığa çıktığını belirtir. Bu nedenle tüm dinlerin tarihinin, kutsalın tezahürlerinin birikimi olduğunu vurgular. Bkz. Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları, 1991, s. IX
[51] Elçilerin İşleri 13: 52.
[52] Elçilerin İşleri 16: 40.
[53] Yunanna 10: 1-16.

Yukarıda sayılan ve kiliseyi tanımlamada kullanılan kavramlara ek olarak başka bazı kavramlar da mevcuttur. Bunlar: *Seçilmişler*, *kutsal kılınanlar*[54], *kutsal olmaya çağrılanlar*[55], *kâhinler topluluğu*, *çağrılmışlar, kutsal ulus*[56], *sadıklar, mühürlenenler, kutsallar*[57], *Tanrı'nın ev halkı*[58], *ruhsal kişiler*[59], *Göksel Kudüs ve anne*[60] ve *Tanrı'nın topluluğu*dur.[61]

1.3. Yeni Ahit ve Yeni İnsan

Hıristiyan inancına göre Tanrı, ilk olarak İsrail ile ahit yapmış ve bu ahit yalnızca İsrail ile sınırlı kalmıştır. Mesih ise sadece İsrail'i değil, tüm insanlığı kapsayan bir ahit gerçekleştirmiştir. Pavlus'a göre Tanrı'nın tüm insanlık ile yeni bir ahit yapmasının bazı nedenleri vardır. Pavlus, Tanrı'nın ahdini diğer ulusların da dahil olabileceği bir şekilde genişletme nedeninin Yahudileri imrendirmek istemesi olduğunu belirtir.[62] Yahudiler kendilerine tanınan şansı iyi değerlendirememiştir. Bu nedenle Tanrı, Yeni Ahit'i yalnızca Yahudiler ile değil, onları imrendirmek amacıyla tüm dünya halkıyla yapmıştır. Pavlus da diğer milletlere Yeni Ahit'i vaaz ederek Yahudileri imrendirmek ve onları doğru yola çekmek istemiştir.[63]

---

[54] 1. Petrus 1: 1-2.
[55] Romalılar 1: 7; 1. Korintliler 1: 1-3.
[56] 1. Petrus 2: 5, 9-10; Vahiy 1: 6, 5: 10, 20: 6.
[57] Efesliler 1: 1, 13, 20.
[58] Hıristiyanlar Tanrı'nın Halkı'ndandır. Tanrı bir halka mensup olmamakla birlikte kendine seçilmişlerden oluşan bir halk edinmiştir. Bu halkın üyesi olmak iman ve vaftiz olmak ile gerçekleşebilmektedir. Efesliler 2: 19; *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 782.
[59] 1. Korintliler 2: 13.
[60] Galatyalılar 4: 26; Katolik Kilisesi'ne göre kilise imanlı yaşamın dağıtıcısı veya aracısı olduğundan Hıristiyanların annesidir. O, bu sayede imanlıların yeniden doğmasını sağlamaktadır. Kendisine emanet edilen imanın koruyucusu olan kilise, Hıristiyanları bir öğretmen gibi eğitmekte ve imanın anlaşılıp buna uygun bir yaşam sürülmesini sağlamaktadır. İmanlılar dünyanın çeşitli yerlerine yayılmış olsalar da iman tektir ve kilisenin imanı bireylerin imanından önce gelir. Katolik Kilisesi kiliseyi anne olarak kabul etmeyenlerin, Tanrı'yı baba olarak kabul edemeyeceklerini belirtmektedir. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 169, 171-174, 181.
[61] 1. Korintliler 11: 22, 10: 32.
[62] Romalılar 11:11-12.
[63] Mesih'in gelmesi ve Tanrı'nın yeni bir ahit yapmasının nedenleri modern Hıristiyan teologlar tarafından doğal olarak Hıristiyan merkezli bir şekilde açıklanmaktadır. Bu düşünceye göre Mesih'in döneminde insanlık pek çok açıdan gelişmiş ancak toplumlara ahlaksızlık hâkim olmuştur. O dönemin dünyasının doğal coğrafi sınırlarına eriştiğini ve insanların bekleyiş içinde olduğunu savunan bu görüş, Hıristiyanlık dışındaki inançlarda da bazı doğru inanç kırıntılarının bulunduğunu ancak Mesih'in en doğrusunu insanlığa duyurduğunu savunmaktadır. Bkz. K. Bihlmeyer-H. Tuchle, *I ve IV'üncü Yüzyıllarda Hıristiyanlık*, Çev. Antun Göral, Güler Matbaası, s. 7-10; Romalılar 11: 14.

Yeni Ahit'in tüm insanlığı kapsamasının diğer bir nedeni insanların işlediği günahlardır. İnsanları Tanrı'nın yoluna döndürmek için ilk olarak Vaftizci Yahya ortaya çıkmıştır. O, insanları vaftiz olarak tövbe etmeye çağırmıştır. Yahya'nın vaftizi bir tövbe vaftizidir. Mesih ile gelen vaftiz ise günahları ortadan kaldırıp yeni hayata başlamayı sağlamaktadır. Yahya bu sayede Mesih'in geleceğini insanlara duyurmuş ve onları Mesih'in mesajına hazırlamıştır.[64] Mesih tüm insanlığı kurtarmak istemektedir çünkü tövbe etmeyenler mahvolacaktır.[65] Yahya'nın ardından Mesih ortaya çıkmış ve insanları kurtuluşa erdirmeye çalışmıştır. Tanrı, insanlara ikinci bir şans vermiştir. Verilen bu ikinci şansın hayata geçebilmesi için Mesih'in çarmıhta insanlığın tüm günahlarına kefaret olarak ölmesi gerekmiştir.[66] Günah işlemek Tanrı'dan ve onun nimetlerinden uzaklaşmak anlamına geldiği için Tanrı bu yolu seçmiştir. İnsanların kurtulmak için yapmaları gereken ise Mesih'e iman etmektir.[67] Yine Pavlus'a göre Mesih, dünyanın kuruluşundan çok önce kutsal ve kusursuz olmaları için imanlılarını belirlemiştir.[68] O, bu seçimin insanların iradeleri dahilinde olmadığını düşünmektedir.

Tanrı'nın İbrahim ile yaptığı ahitte olduğu gibi kendini insanlar için feda ederek gerçekleştirdiği ahdin de odak noktası kan veya kan akıtılmasıdır. Kan olmadan temizlenme gerçekleşemeyeceği için Mesih kendi kanıyla yeni bir sayfa açılmasını, Yeni Ahit'in başlamasını ve insanoğlunun Tanrı ile barışmasını sağlamıştır.[69] Hayvan kanı insanların günahlarını temizlemek için yeterli değildir ancak Mesih bu tür kurbanlardan farklıdır.[70] Mesih'in kendini feda edip kanının akıtılmasıyla birlikte hayvan kurbanı geleneği son bulmuştur.[71] Yeni Ahit'te artık hayvan kurbanı yoktur ancak Mesih'in kendini feda etmesi ve Mesih'in Bedeni'nde bir olunması için gerçekleştirilen bir ayin (evharist) vardır. Mesih, bu

[64] Luka 7: 27-28; Matta 3: 1-12.
[65] Luka 13: 3.
[66] Romalılar 8: 1-4.
[67] Romalılar 3: 23-26.
[68] Efesliler 1: 4-5.
[69] İbraniler 9: 11-22; 1. Korintliler 11: 25-26; 1. Petrus 1: 18-19; Koloseliler 1: 22; 1. Yuhanna 1:7.
[70] İbraniler 9: 23-28, 10: 4.
[71] İbraniler 10: 9.

konuyu havarileriyle birlikte yediği "son akşam yemeği"nde onlara açıklamıştır. Buna göre Mesih, yemek sırasında elindeki ekmeği bölüp havarilerine vermiş ve ekmeğin kendisinin bedeni olduğunu söylemiştir. Ardından eline şarap dolu bir kâse almış ve içindekinin kendisinin kanı olduğunu söylemiştir. Şarap pek çoklarının günahları için akıtılan kandır. Havarileri, Mesih ile bir bütün olmak ve Yeni Ahit'in nimetlerinden yararlanabilmek için ekmeği ve şarabı yiyip içmelidir.[72]

Matta İncil'indeki bir ifadeye göre Mesih, ölümünü izleyen günlerden birinde havarilerine görünmüştür. Bir gün Mecdelli Meryem, Mesih'in mezarını görmeye gittiğinde bir melek ona görünmüş ve ondan havarilere bir haber iletmesini istemiştir. Buna göre Mesih, Celile Dağı'na gidip orada onları bekleyecektir.[73] Meryem, bu haberi havarilere bildirmiş ve onlar da Mesih'i beklemeye başlamışlardır. Devamında Mesih kendilerine görünmüş ve onlara tüm ulusları öğrencisi olarak yetiştirmelerini, kendilerine öğrettiği her şeyi onlara öğretmelerini ve onları "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh" adına vaftiz etmelerini emretmiştir. Mesih ölümden sonra da her zaman Kutsal Ruh aracılığıyla yanlarında olacaktır.[74] Onun bu emri Yeni Ahit'in tüm insanlığı kapsadığının açık delili olarak kabul edilmektedir. Çünkü artık eski ve sadece Yahudileri ilgilendiren ahdin yerine, yeni ve yeryüzündeki herkesi ilgilendiren bir "ahit" tesis edilmiştir.

Mesih'in hayattayken yaptıkları ve son olarak kendini çarmıhta feda etmesiyle kurulan kilise, Pentekost[75] günü Kutsal Ruh'un bahşedilmesiyle açığa çıkarılmış veya ilan edilmiştir.[76]

[72] Matta 26: 26-29; Markos 14: 22-24; Yuhanna 6: 56.
[73] Matta 28: 1-10.
[74] Matta 28: 16-20; Markos 16: 15-20.
[75] Kutsal Ruh'un havarilere inişi anısına Paskalya'dan elli gün sonra kutlanan bayram.
[76] Katolik inancına göre Tanrı dünyayı yaratmış ve insanları tanrısal yaşama yükseltmeye karar vermiştir. Dünya kiliseye hazırlık için ve Tanrı'nın kurtuluş planının bir öğesi olarak yaratılmıştır. Tanrı kuşaklar boyunca İsrail'i eğiterek onu Mesih'in gelişine hazırlamıştır. Mesih geldikten sonra ise yaptığı şeylerle kilisesine son halini vermiş ve çarmıhta ölmüştür. Kilisenin kurulup gelişmesi, Mesih'in çarmıhta göğsünden akan kan ve suya benzemektedir. Kilisenin bu şekilde kuruluşu Havva'nın, Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılması gibidir. Havva gibi kilise de haçta ölen Mesih'in göğsünden doğmuştur. Pentekost aynı zamanda Mesih'in bildirdiği Tanrı'nın Egemenliği'nin ona inananlara açıldığı gündür. Kilisenin tarihi insanlığın tarihidir. Kilise sona erdiğinde bu dünya sona erecektir.

Matta'da anlatıldığı üzere Mesih'in takipçileri ve diğer tüm imanlılar Pentekost günü geldiğinde Kutsal Ruh'un aniden gökten ateşten diller şeklinde indiğini görmüşlerdir. Orada bulunan her imanlı Ruh ile dolmuş ve daha önce yine Ruh'un onları konuşturduğu yabancı dillerde konuşmaya başlamışlardır.[77]

Pentekost günü Ruh'un takipçilerin üzerine inmesi hadisesinden sonraki günlerde Yeni Ahit'in karakterini ortaya koyan bir hadise daha gerçekleşmiştir. Buna göre Kornelyus adındaki dindar bir yüzbaşıya bir melek görünmüş ve Petrus'u çağırtmasını söylemiştir. Yüzbaşı hemen meleğin isteğini yerine getirmiş ve adamlarını Petrus'u çağırmaları için göndermiştir.[78] Petrus, Kornelyus'un çağrısına olumlu yanıt vermiş, onun gönderdiği adamlarla birlikte Kornelyus'un evine gitmiştir. Kornelyus, evine gelmeyi kabul ettiği için Petrus'a minnettardır. Petrus, Kornelyus'un evinde konuşmasını yaparken Kutsal Ruh orada bulunan herkesin üzerine inmiştir.[79] Orada bulunanların hepsi Yahudi değildir. Hatta pek çoğu farklı ulus ve kültürlere mensup insanlardır. Tanrı, orada bulunan insanlara ayrım gözetmeksizin Kutsal Ruh'u bahşederek Yeni Ahit'te en önemli şeyin iman etmek olduğunu göstermiştir. Oldukça katı olan Yahudi şeriatında yabancılarla samimi münasebet dahi hoş karşılanmazken, Yeni Ahit ile Yahudi olmayanların da yalnızca iman ederek dahil olabilecekleri bir inancın ortaya çıktığı görülmektedir. Çünkü Tanrı, insanlara artık eskisi gibi Yahudi olup olmamalarına göre değil, kalpten inanıp inanmamalarına göre muamele etmektedir.

Yeni Ahit'i eskisinden ayıran diğer bir önemli özellik yiyecek ve içecek konusundaki serbestidir. Yahudi şeriatında yeme içme konusunda katı emir ve yasaklar bulunmaktadır. Ancak Yeni Ahit'te bunlara yer yoktur. Kutsal Kitap'ın Elçilerin İşleri bölümünde Petrus'un

Bu zaman içerisinde kilise pek çok zorluklarla karşılaşacak ancak sonunda Kral'ına yani Tanrı'ya geri dönecektir. Bkz. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 280, 731-732, 758-769, 781.

[77] Elçilerin İşleri 2: 1-4; Mesih'in havarilerine daha önce verdiği görev için bkz. Markos 6: 6-13; Bihlmeyer-Tuchle, s. 17.

[78] Elçilerin İşleri 10: 1-8.

[79] Elçilerin İşleri 10: 24-48.

bir görümünden veya rüyasından bahsedilmektedir. Petrus bir gün Simun adlı bir dericinin evinde kalmaktadır. Dua etmek için evin damına çıkmış ve acıktığında yemek istemiştir. Yemeği beklerken kendinden geçen Petrus'a gökten, içinde yeryüzünde yaşayan bütün canlıların olduğu bir çarşaf indirilmiştir. Bir ses Petrus'a kesip yemesini söylese de Petrus kendisinin asla murdar bir şey yemeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Petrus'un ilk duyduğu ses bu sefer Tanrı'nın temiz kıldıklarına onun murdar dememesini söylemiştir. Ardından çarşaf benzeri nesne göğe alınmıştır.[80] Yeni Ahit ile Eski Ahit'i birbirinden ayıran özelliklerden biri bu olayda görülmektedir. Yahudi şeriatının aksine Tanrı'nın Yeni Ahit'inde yeme-içme konusunda yeni kurallar vardır. Tanrı'nın bu şekilde bir tasarrufta bulunmasının nedeni, Eski Ahit'in bu konudaki hükümlerinin ortadan kalkmış olmasıdır. O, Yeni Ahit ile herkesin kurtulmasını istemektedir. Yahudi olmayan insanların kiliseye girişleri Yahudi yeme-içme kurallarını[81] sürdürerek kolay olmayacaktır.

Yeni Ahit'in eskisinin aksine dışlayıcı değil kapsayıcı oluşuna Samiriyeli kadın ile Mesih arasında geçen diyalog da örnek gösterilebilir. Buna göre Mesih, Celile'ye gitmek için Samiriye'den geçmek zorunda kalmıştır. Samiriye'ye geldiğinde oradaki bir kadından kendisine su vermesini istemiştir. Kadın kendisinin Samiriyeli, Mesih'in ise bir Yahudi olduğunu ve aralarında herhangi bir münasebet bulunamayacağını söylemiştir. Bunun üzerine Mesih, Tanrı'nın saatinin geldiğini ve bir süre sonra ona ne Kudüs'te ne de Samiriyelilerin kutsal dağında tapınacaklarını söylemiştir. O zaman geldiğinde Baba'ya gerçekten ve kalben iman edenler kazanacaktır.[82] Anlaşılan, Yeni Ahit'te önemli nokta artık etnik aidiyet değil, imandır. İman, Yeni Ahit'i eskisinden ayıran en önemli hususlardan biri sayılmıştır.

[80] Elçilerin İşleri 10: 9-16.
[81] Yahudilikte yeme, içme, pişirme ve yeme usulüyle ilgili kurallar bütününe *kaşrut* denir. Yenilip içilmesinin meşru olduğu kabul edilen besinler için *koşer* veya *kaşer* kelimeleri kullanılır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Salime Leyla Gürkan, *Anahatlarıyla Yahudilik*, İstanbul: İSAM, 2014, s. 149-151.
[82] Yuhanna 4: 1-24.

Pavlus, Mesih'i baş kâhin olarak nitelemektedir.[83] Mesih'in gelmesiyle birlikte eski kâhinlik ve yasalar ortadan kalkmış, yeni kurallar geçerli olmuştur.[84] Buna göre Yeni Ahit eskisinden çok daha büyük ve kusursuzdur. Çünkü bu ahit Musa'nınki gibi taş levhalara ve kitaplara değil, insanların kalplerine yazılmıştır.[85] Eski Ahit insanların kalplerinin bir peçe ile örtülmesine ve hakikati görememelerine neden olmaktadır. Yeni Ahit ise bu peçeyi kaldırıp insanlığı doğru yola sevk etmektedir.[86]

Mesih kendisiyle başlayacak Yeni Ahit'in tüm ulusları kapsayacağını bildirmiştir. Ancak henüz hayattayken Mesih'in ilk hedefi Yahudilerin kurtuluşunu sağlamaktır. Çünkü Yahudiler, İsrail'in kaybolmuş koyunlarıdır.[87] Mesih'in, kızının cine tutulduğunu söyleyen Kenanlı bir kadın ile olan diyaloğu bunu açıkça göstermektedir. Kadın, Mesih'ten kızı için yardım istemesine rağmen Mesih ona yardım etmek istememiştir. Ancak sonunda kadının imanının büyük olduğuna karar verip kızının iyileşmesini sağlamıştır.[88] Yine Matta İncil'inde geçen bir hadiseye göre Mesih, havarilerini Yahudileri uyarmaya ve ihtiyacı olanları sağaltmaya gönderirken onlara bazı öğütler vermiştir. Buna göre yalnızca Yahudilere gidecekler, başka milletlere uğramayacaklar ve Samirilerin kentlerine girmeyeceklerdir.[89] Mesih'in buradaki tavrı ile dirildikten sonraki tavrı arasında tam bir zıtlık vardır. İlkinde Mesih, dışlayıcı ve Yahudileri merkeze alan bir üsluba sahipken, dirildikten sonra ilkinin tamamen tersi bir üsluba sahiptir.[90] Mesih'in Yahudileri merkeze alışı ile ilgili başka bir örnek daha verilebilir. Mesih, kaybolan koyun olarak gördüğü İsrail'in her bir ferdini kurtarmak istemektedir. O, bir gün Ferisiler ile tartışırken kaybolan koyun hikayesini anlatır. Buna göre bir çobanın yüz koyunu olsa ve bir tanesi dahi kaybolsa diğerlerini bırakıp tek bir koyunun

[83] İbraniler 4: 14-15.
[84] İbraniler 7: 12.
[85] İbraniler 8: 11-13; 2. Korintliler 3: 3-6.
[86] 2. Kotintliler 3: 7-18.
[87] Matta 10: 6.
[88] Matta 15: 21-28.
[89] Matta 10: 5-9.
[90] Matta 28: 16-20.

peşinden gidecektir. Onu bulduğunda ise sevinecek ve bu sevincini diğer arkadaş ve akrabalarıyla paylaşacaktır.[91] Mesih burada başka milletlerden değil, günahkâr da olsalar Yahudilerden bahsetmektedir. Çünkü Yahudiler, Tanrı'nın oğulları, kızları veya mecazi bir anlatımla koyun ve kuzularıdır. Kendisi ise ailesinin babası veya sürüsünün çobanıdır.

Hıristiyan kutsal metinlerinde Mesih'in yaşayış şekli ve yapıp ettikleri, dönemin önemli Yahudi mezheplerinden olan Ferisiler tarafından öfkeyle karşılanmıştır. Sadece kendilerine ait olan Eski Ahit'in devam ettiğini düşündükleri ve Tanrı'nın yeni bir ahit yaptığını kabul etmedikleri için Mesih'in Eski Ahit'e uymayan pek çok davranışı onları rahatsız etmiştir. Mesih, Ferisiler veya diğer Yahudilerle zaman geçirmek yerine toplum tarafından dışlanan, aşağılanan insanlarla ilgilenmektedir. Örneğin Mesih, Ferisiler tarafından vergi tahsildarları ve günahkâr olarak görülen kimselerle zaman geçirdiği için kınanmıştır. O ise buna karşılık kendisinin günahkarları iyi etmek için gönderildiğini söylemiştir.[92]

Mesih'in Ferisilerle çeşitli tartışmaları da olmuştur. Örneğin; herkes oruç tutarken Mesih ve havarilerinin oruç tutmamaları, Mesih'in Şabat günü yasak olmasına rağmen hastaları iyileştirmesi ve havarilerinin yine Şabat günü yoldaki başakları koparmaları Ferisilerin Mesih ve takipçilerine kin beslemesine neden olmuştur. Mesih aslında Ferisilere artık her şeyin değiştiğini, Yeni Ahit'in yeni kuralları olduğunu, onların ise din kurallarını istedikleri gibi çarpıtarak yorumlar yaptığını söylemektedir.[93] Ferisiler din kurallarını keyfi bir şekilde yorumlayarak kendilerine çıkar sağlamaktadır. Onlar Tanrı'nın koyduğu yasayı bozmuştur. Ferisiler ise Mesih'i kutsal yasayı çiğnemekle suçlamaktadır. Ancak Mesih kendisinin yasayı ortadan kaldırmak değil, mükemmelleştirmek ve tamamlamak için geldiğini bildirmektedir.[94]

[91] Luka 15: 2-7.
[92] Markos 2: 16-17; Luka 5: 30-31; Matta 9: 12-13.
[93] Markos 2: 19-22, 3: 4-5; Luka 5: 33-39, 6: 1-19; Matta 9: 14-17, 12: 1-14; Yuhanna 5: 9-10.
[94] Yuhanna 4: 34, 5: 36; Matta 5: 17; Katolik Kilisesi'ne göre Eski Ahit, Mesih'in kalbine kazınmıştır. Bu nedenle onu eksiksiz şekilde uygulayabilecek tek kişi odur. Herkesin Eski Ahit'e harfiyen uyması mümkün olmadığından, Mesih bunu onlar için mükemmel şekilde yapmış ve onun ihtiva ettiği tüm anlamları açıklamıştır. Bu sayede Eski Ahit'e tam olarak uyamamaktan kaynaklanan laneti de engellemiştir. Mesih bunu yaparak Eski Ahit'i ortadan kaldırmamış ancak onu tamamlamıştır. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 578-581, 1967.

Mesih ile Ferisiler arasındaki zıtlaşma, onun tevazu sahibi bir vergi memurunu kendini yücelten bir Ferisi'ye tercih etmesine neden olacak kadar büyüktür.[95] Mesih'in bir Ferisi'nin karşısına Yahudilerce sevilmeyen bir kişilik olan vergi memurunu koyması şaşırtıcı değildir. Vergi memurları merkezi yönetim olan pagan Roma'ya hizmet ettikleri ve çoğu zaman adil olmayan yöntemlerle vergi topladıkları için Yahudiler arasında sevilen kişiler olmamışlardır. Mesih bu örneğiyle en sevilmeyen adamın dahi tevazu sahibi olması hasebiyle, dindar olduğunu iddia eden ancak kendini sürekli yücelten birine tercih edileceğini vurgulamaktadır. Mesih, Ferisileri Tanrı'nın değil insanların yasalarına uymakla suçlamaktadır. Kirli ellerle yemek yemekle suçlandığında, insanın midesine girenin onu kirletmediğini ancak kalbinden gelen ve ağzından dökülen sözlerin pislik yaydığını söylemiştir. Dünya üzerindeki hiçbir besin maddesi pis değildir ama Ferisiler günahları yüzünden kirlenmişlerdir.[96]

Pavlus, Tanrı'nın Yahudiler ile yaptığı ahdin aslında İbrahim'in soyundan olanlara değil, onun soyundan olan tek bir kişiye yani Mesih'e işaret ettiğini belirtmektedir. Gerçekleştirilme amacı insanları Mesih'in gelişine kadar eğitmek olan Eski Ahit, Mesih'in gelişiyle birlikte yerini Yeni Ahit'e bırakmıştır.[97] Bu sayede artık tüm insanlık seçkin kullar olma şansına sahiptir. Yeni Ahit onları Mesih'in kulu ve İbrahim'in soyu yapmıştır. Eski Ahit'e hapsedilen insanlar eski hayatlarından vazgeçip Mesih'i giyinerek bu seçkinliğe kavuşmuştur.[98] Devamında Pavlus, Eski ve Yeni Ahit'i karşılaştırırken onları İbrahim'in eşleri Hacer ve Sara'ya benzetmektedir. Pavlus'a göre Eski Ahit, İbrahim'in köle olan eşi Hacer'i simgelemektedir. Hacer'in soyundan gelecek herkes Eski Ahit'e sıkışıp kalan, özgür olmayan

[95] Luka 9: 14.
[96] Markos 9: 1-23.
[97] Katolik Kilisesi Eski Ahit'in değer ve önemini hiç yitirmediğini belirtmektedir. O, insanları Yeni Ahit'e hazırlamış ve eğitmiştir. Onun bu önem ve değeri Yeni Ahit ile ilişkisinde de görülmektedir. Buna göre onda önceden haber verilen şeyler Yeni Ahit'te gerçekleşmiş, ortaya çıkmıştır. Kilise bunu "yeni eskide gizlidir ve yeni eskiyi açığa çıkarır" sözüyle açıklamaktadır. Bu nedenle Yeni Ahit, Eski Ahit'in ışığında okunmalıdır. Her ikisi de Kutsal Ruh'un esiniyle yazıldığından, anlaşılıp açıklanmaları yine onun yardımıyla kilisede gerçekleşebilir. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 121-123, 129, 137.
[98] Galatyalılar 3: 15-19, 21-29.

insanlardır. Sara'nın soyundan gelenler ise yeni bir vaat sayesinde özgür çocuklar doğuracaktır.[99] Bu nedenle iki ahit arasında saygın olan ve olmayan kişilere hitap etmesi açısından önemli bir fark vardır. Buna ek olarak Pavlus, Mesih'ten önceki insanı tanımlarken onun yeni insana nazaran daha aşağıda olmasını Âdem ve Mesih'i karşılaştırarak açıklamaktadır. Buna göre Âdem işlediği günahla dünyaya ölümü getirmiş ve insanların günahkâr doğmalarına neden olmuştur.[100] Mesih ise yeni ve kutsal bir yaşam demektir. Mesih'in insanlara armağan ettiği Yeni Ahit, onların tüm günahlarından arınmalarını sağlamıştır. İnsanoğlu Âdem ile günahta ölmüş, Mesih sayesinde yeni yaşamda dirilmiştir.[101] Bu nedenle insan kendisine bahşedilen armağanı dikkatlice korumalı ve ona layık olacak şekilde hareket etmelidir. Eski insanın yaptığı gibi günahın değil, doğruluğun kölesi olmaya çalışmalıdır.[102] Yeni insan bedenin kötülüklerinden kurtulmuştur. Çünkü beden günahsa, Ruh kurtuluştur. Hıristiyanlar bedenin istek ve arzularının peşinden gitmemeli, Ruh'u giyinip ona layık olarak yaşamalıdır. [103] Pavlus, Hıristiyanları mirasçı olarak nitelemektedir. Yeni Ahit'e uyan kilise mensupları Tanrı'nın mirasçılarıdır.[104] Bunun yanında o, Yeni Ahit'ten haberdar olmayan insanların varlığı hakkında da bazı bilgiler vermektedir. Buna göre kendilerinde yasa olmayanlar ve ahitten habersiz olanlar eğer Yeni Ahit'in gereklerini yerine getirirlerse kendi yasalarını koymuş ve kurtuluşa yaklaşmışlardır.[105]

Mesih'in gelişi ve Yeni Ahit'in hüküm sürmeye başlaması her şeyi değiştirmiştir. Artık eski kimliği ile hiçbir benzerliği olmayan ve kötü davranışlarından sıyrılmış yeni bir insan söz

[99] Galatyalılar 4: 21-25.
[100] Katolik Kilisesi'ne göre Tanrı asli günahın işlenmesine, gelecekte çok daha güzel şeylerin olmasını sağlayacağı için engel olmamıştır. Asli günahın sonraki nesillere aktarılması, onun bu insanlar tarafından "işlenmesi" değil, "edinilmesi" yoluyla gerçekleşmektedir. O bir "eylem" değil, "durumdur". Günahın etkisi insan doğasına zarar verdiyse de bu, geri döndürülemeyecek bir bozulma değildir. Günahın vaftizle silinmesi ve insanın yüzünü yeniden Tanrı'ya döndürmesi gerekir. O ortandan kaldırılmış olsa da etkisi kalır ve insan günaha meyilli olarak yaşamına devam eder. Bu nedenle insanların ömürleri boyunca günahtan uzak durmak için mücadele etmeleri gerekir. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 404-405, 412, 1264.
[101] Romalılar 5-12-21, 6: 1-14.
[102] Romalılar 6: 15-23.
[103] Romalılar 8: 1-17.
[104] İbraniler 1: 14.
[105] Romalılar 2: 9-16.

konusudur. Eski topluluk kendisinin halk olduğunu kabul etse de bu gerçek değildir.[106] Onlar anlayışsız, söz dinlemez, arzu ve zevklerin kölesi olmuş, kötü, kıskanç ve nefret ile yaşayan kişilerdir.[107] Üstelik tüm emir ve yasaklara rağmen merhametsiz ve Tanrı'ya düşmanlardır. Onlar yolunu kaybetmiş koyunlar gibidir. Ancak Mesih'in gelişiyle birlikte her şey değişmiş, yepyeni ve lekesiz bir insan ortaya çıkmıştır.[108]

Yahudiliğin olmazsa olmazlarından biri olan sünnet Yeni Ahit'te yoktur. Buna karşın Mesih sünneti ortadan kaldırmış değildir. Yeni Ahit'in sünneti elle yapılmayan, kalplerde olan sünnettir ve bu, elle yapılandan çok daha iyi ve yücedir. Elle yapılan sünnetlerine güvenenler türlü suçlar işlemiş ve seçildiklerini düşünerek ayrıcalıklı olduklarını sanmışlardır. Bu nedenle Mesih, Eski Ahit'i silmiş ve onu çarmıha çakarak sonsuza kadar ortadan kaldırmıştır. Yeni Ahit'te vaftiz olup yeniden doğan insanlar ise kalben sünnetlidir.[109] Elle yapılan sünnet aslında bir işe yaramamaktadır. Çünkü bir kişi sünnetli olduğu halde Tanrı'nın kurallarına uymuyorsa kurtulması mümkün değildir. Ancak bir kişi sünnetsiz olmasına rağmen Tanrı'nın kurallarına uygun bir biçimde hayatını sürdürüyorsa o iyi biridir ve kurtulması mümkündür.[110] İnsanları sünnet olmaya zorlayanlar ise yalnızca gösterişe önem veren, şekilci kimselerdir. Onlar sadece sünnet olmalarını sağladıkları kişilerin bedenleriyle övünmek istemektedir. İnsan bunların yerine yeni yaratılış sayesinde sahip olduğu ayrıcalıklar ve Mesih'in kendisi için çarmıhta kendini feda etmesiyle övünmelidir. Çünkü dünyaya ait her şey, yeniden doğmuş biri için ölüdür.[111]

Hıristiyan kutsal metinlerinde Mesih'e iman edenlerin ayrı bir din ve inanç sistemine mensup oldukları ifade edilmektedir. Ancak ilk dönem Hıristiyanlarının kilise dışındaki

[106] 1. Petrus 2: 9-10.
[107] Titus 3: 1-8; Koloseliler 1: 21-23.
[108] 1. Petrus 2: 24-25,
[109] Koloseliler 2: 11-15.
[110] Romalılar 2: 17-29.
[111] Galatyalılar 6: 11-16.

topluluklar tarafından henüz ayrı bir din olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Örneğin Hıristiyan metinlerinden olan Elçilerin İşleri'nde Hıristiyanlardan "Nasrani tarikatı" şeklinde söz edilmektedir.[112] Yine aynı metinde Hıristiyanların "Mesihçi"[113] diye çağrıldığı ve Yahudiliğin farklı bir mezhebi veya bir yan dalı olarak nitelendiği görülmektedir.[114] Başka bir yerde ise Mesih'in takipçilerinin Yahudi olmayanlarla konuşmaları Yahudiler tarafından engellenmeye çalışılmaktadır.[115] Erken dönemde Pavlus, Eski Ahit'in artık yürürlükte olmadığını, onun yerine Yeni Ahit'in geldiğini belirtse de bu yeni topluluğa dışarıdan bakan insanlar bir başka dinin mensuplarını değil, Yahudiliğin marjinal bir kolunu görmektedir.[116]

1.4. Petrus ve Kilise

Hıristiyan kutsal metinlerinde ilk Hıristiyanlar arasında havari Petrus'un önemli bir yeri vardır. Matta İncil'inde Mesih, havarilerine kendisinin kim olduğunu sorar. Çünkü o sırada halk arasında Mesih'in bir peygamber olduğu yönünde söylentiler vardır. Mesih'in havarilerinden biri olan Simun Petrus, onun bu yöndeki sorusuna kendisinin yaşayan Tanrı'nın oğlu Mesih olduğu cevabını vermiştir. Bunun üzerine Mesih, kilisesini Petrus'un[117] üzerine kuracağını söylemiştir. Mesih'in vaatleri bununla da bitmemiştir. O, göklerin egemenliğinin anahtarlarını da Petrus'a verecektir. Petrus'un yeryüzündeki tasarruflarının veya aldığı kararların

[112] Elçilerin İşleri 24: 5.
[113] Elçilerin İşleri 26: 28, 11: 25-26.
[114] Elçilerin İşleri 28: 22.
[115] 1. Selanikliler 2: 14-16.
[116] Roma İmparatorluğu tarafından ilk dönemlerde Hıristiyanlar ile Yahudiler arasında bir ayrım yapılmamıştır. Zamanla Yahudiler, aralarından çıkan bu yeni grubun kendileri ile ilgilerinin bulunmadığını ve onların sapkın bir Yahudi grubu olduğunu açıklama gereği duymuşlardır. Hıristiyanlığın Yahudilikten ayrı bir din olarak ayırt edilecek konuma gelmesi 60 yılından sonraya tekabül etmektedir. Zamanla daha çok *gentile*nin Hıristiyanlığa dönmesiyle kilise kademelerinde Yahudi kökenlilerin sayısı azalmaya başlamıştır. Bu dönem ayrıca ilk Hıristiyan katliamlarının gerçekleştirildiği zamandır. Bkz. Justo L. Gonzalez, *The Story of Christianity Volume One*, HarperCollins e-books, s. 56-58; Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık*, İstanbul: İnsan, 2020, s. 33-34.
[117] Petrus taş, kaya anlamına gelmektedir. Bu adı ona bizzat Mesih koymuş ve artık Petrus diye çağrılacağını bildirmiştir: Yuhanna 1: 42 ve *b* dipnotu.

gökyüzünde bağlayıcılığı olacaktır.[118] Mesih bu son yetkiyi sadece Petrus'a değil, diğer havarilere de vermiştir.[119]

Mesih ile Petrus arasında geçen başka bir diyalog Petrus'un doğrudan Mesih tarafından yetkilendirilmesiyle ilgilidir. Buna göre Mesih dirildikten sonra havarilerine görünmüş ve onların bolca balık avlamalarını sağlamıştır.[120] Devamında Petrus'a üç kere kendisini sevip sevmediğini sormuş ve Petrus'tan kendisini sevdiği cevabını almıştır. Aldığı cevaplar üzerine Mesih, Petrus'a kuzularını otlatmasını, koyunlarını gütmesini ve otlatmasını söylemiştir.[121] Mesih'in koyun ve kuzu kelimelerini kullanarak bahsettiği şey *kilisesi*dir. Bu anlatılar kilisenin ilanını haber vermesiyle ilgili olmakla birlikte, Katolik inancının, Petrus'un kilisenin temeli olduğu yönündeki iddiasının ana argümanlarıdır. Katoliklere göre Mesih burada, emaneti olan kilisenin açık bir şekilde Petrus'un liderliğinde yoluna devam edeceğini bildirmiştir.

1.5. Bir Beden Olarak Kilise

Yeni Ahit'te kilise için çeşitli benzetmeler yapılmıştır. Kilise, Pavlus'a göre uzuvlardan oluşan bir bedendir ve tüm Hıristiyanlar aynı bedenin parçalarıdır.[122] Kilisenin tüm mensupları farklı işlevlere sahiptir ve bunu bizzat Tanrı istemiştir. Bu sayede her bir bölümün görevi birbirine bağlı olacak ve ihtiyaç duyacaktır. Pavlus'un verdiği örneklerden bazıları, bedenin bir kısmını oluşturan elin ayak olmadan bir işe yaramayacağı, göz ve kulak olmadan bir bedenden bahsedilemeyeceği şeklindedir. Bedende her bir bölüme ihtiyaç vardır. Her ne kadar bazıları diğerlerine nazaran daha değersiz görünse de sağlıklı bir beden için hepsi önemlidir. Tanrı, insanlar arasındaki dengeyi bu şekilde kurmuştur. Kimisi daha gösterişli, kimisi ise gösterişsiz olabilir. Ancak her birinin bir diğerine ihtiyacı vardır. Bedenin bir kısmının çektiği sıkıntı diğer parçaları da doğrudan etkilemektedir. Onun bölümleri birlikte acı çekmekte ve sevinmektedir.

[118] Matta 16: 13-19.
[119] Yuhanna 20: 22-23; Matta 18: 18.
[120] Yuhanna 21: 1-14.
[121] Yuhanna 21: 15-17.
[122] Efesliler 4: 25; 1. Korintliler 10: 14-18.

Ruhbanlar söz konusu olduğunda da durum farklı değildir. Tanrı hepsine birden tüm üstün becerileri vermemiştir. Bazıları elçi, peygamber veya öğretmen olarak görevlendirilmiştir. Ancak hepsinde tüm mucizeleri gerçekleştirme gücü yoktur. Her birine farklı bir yetenek bahşedilmiştir.[123] Dolayısıyla tek başlarına tüm işleri tamamlayamayacak kilise mensupları, bir araya geldiklerinde ve tek bir beden olarak çalıştıklarında Tanrı'nın işlerini yapabilmektedir. Pavlus'a göre insanlar bu bedene vaftiz edilme yoluyla dahil olmaktadır. İmanlılar, Mesih ile ölmüş ve onunla dirilmiştir.[124] Kilise, Tanrı'nın tarlası veya ekim alanıdır.[125] Bu tarlada Mesih asma, Baba Tanrı bağcı, iman edenler ise dal veya çubuklardır. Eğer insanlar tıpkı asmada veya ağaçta olduğu gibi kendisine bağlı dallar veya çubuklar olarak kalırlarsa ödüllendirileceklerdir. Bu bedenden ayrılmaya karar vermeleri halinde ise Mesih olmadan hiçbir şey yapamayacak ve yok olup gideceklerdir.[126]

Kilise, güvey olan Mesih'in eşidir ve el değmemiş bir kız gibi lekesizdir.[127] Kilisenin Mesih ile tanrısal ilişkisi, aralarında bir bağ kurulmasını sağlamıştır. Kurulan bağ kimse tarafından koparılamayacak kadar güçlüdür. Tek bir bedenin parçaları olarak Mesih'te birleşmiş olan Hıristiyanlar bedenin gövdesini, Mesih ise başını oluşturmaktadır.[128] Nasıl ki dünyada erkek ile kadının oluşturduğu ailenin başı erkektir, tüm imanlıların oluşturduğu topluluğun başı da Mesih'tir.[129] Mesih'in kilise ile birlikteliğini beden ve baş kavramlarına benzeten Hıristiyan düşüncesi, karar alma ve her şeyi yönetme iradesinin yalnızca Mesih'te olduğunu göstermek istemektedir. Beden ise başın aldığı kararlara uymak zorunda olan ve

[123] 1. Korintliler 12: 12-31.
[124] Romalılar 6: 1-7.
[125] 1. Korintliler 3: 9.
[126] Yuhanna 15: 1-8.
[127] 2. Korintliler 11: 2; Markos 2: 19.
[128] Katolik inancında baş ile gövdenin oluşturduğu yapıya "Bütün Mesih (Christus Totus)" denmektedir. Bkz. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 795.
[129] Efesliler 5: 23, 4: 15; Koloseliler 3: 18-20.

yalnızca onun iradesi dahilinde hareket eden bir kısımdır. Kilise bu sayede kaynaşıp birbiriyle bütünleşmiş halde yoluna devam edecektir.[130]

Hıristiyanlar ile Mesih arasındaki ilişki aynı zamanda bir baba-evlat ilişkisidir.[131] Tanrı, tüm imanlıların babasıdır ve bu ilişki kopması mümkün olmayan bir şekilde mühürlenmiştir. Buna ek olarak Mesih ile imanlılar arasında yalnızca baba-evlat değil, kardeşlik ve anne-evlat ilişkisi de söz konusudur.[132] Baba Tanrı'nın dediklerine uyan ve onları yerine getirenler Mesih'te kardeştir.

Bedeni oluşturan kilise mensuplarına Kutsal Ruh'u aldıklarında ruhsal armağanlar bahşedilmektedir. Armağanları alanlar bunları kullanmaktan çekinmemelidir. Tanrı'nın kilisesine yapılacak saldırılara karşı koyabilmek için ruhsal silahlar kuşanılmalı ve şeytan mağlup edilmelidir. Pavlus bu ruhsal silahları insanların daha iyi anlamasını sağlayabilmek için o dönemin askerlerinin zırh ve silahlarına benzetmiştir. Ruhsal silahlarını kuşanan Hıristiyanlar dünyanın kötülükleriyle savaşmaktan korkmamalıdır. Pavlus'a göre bu, kötü günlerde ayakta kalabilmek için gerçekleştirilen bir savaştır. Kuşanılan ruhsal silahlar ise savaşta imanlılara yardımcı olacak araçlardır.[133]

1.6. İman ve Kilise

Pavlus'a göre Mesih ile başlayan Yeni Ahit'te asıl önemli nokta şekilcilik değil, imanlı olmaktır. Örneğin İbrahim yalnızca yapıp ettiklerinden dolayı değil, imanı ve Tanrı'ya bağlılığı tam olduğu için seçilmiştir. Sünnet hakkında da Pavlus aynı şekilde düşünmektedir. O, İbrahim'in sünnetsizken Tanrı tarafından seçildiğini ve bu olayın onun büyük imanı neticesinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Ayrıca Tanrı'nın halkından olmak yalnızca miras yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan bir özellik değildir. Eğer bir yasa bunu iddia ediyorsa, onda sorun

[130] Efesliler 4: 16.
[131] Yuhanna 14: 23.
[132] Matta 12: 46-50.
[133] Efesliler 6: 10-20.

var demektir. İbrahim, henüz sünnetsizken imanı sayesinde seçilmiş ve yalnızca İsrail'in değil, diğer tüm sünnetsiz olup iman eden insanların da manevi babası sayılmıştır.[134] Eğer bir kimse sadece kutsal yasaya dayanır, onun gereklerini yerine getirip imanı yok sayarsa Tanrı katında lanetlenmiş sayılacaktır.[135]

Pavlus, Tanrı'nın seçkin halkı olanların yalnızca imanlılar olduğunu belirtmektedir. İman ile aklananların oluşturduğu toplulukta, tapınakta sunulan kanlı kurbanların yerini ruhsal kurbanlar almıştır. Pavlus, imanı tam insanları "kralın kâhinleri, kutsal ulus, Tanrı'nın öz halkı ve seçilmiş bir soy" olarak tanımlamıştır.[136] Hıristiyan Kutsal Kitap'ının genelinde görülen iman ilkesi, Pavlus'un bu yaklaşımında da kendini göstermektedir. Tüm insanlığa mal olan Yeni Ahit'in temel ilkesi sünnet veya herhangi başka bir şekli gereklilik değildir. Yapılması gereken şey iman etmek ve vaftiz olarak Mesih'in Bedeni'ne katılmaktır. Tüm bunlara ek olarak Pavlus, bu yeni imanlılar topluluğunun Tanrı için elinden geleni yapan kullar ve hizmetliler topluluğu olduğunu da belirtmektedir.[137] Mesih'e iman etmiş insanlar ancak Tanrı'nın emirlerini yaymak, insanlara yardım etmek ve Tanrı'yı yüceltmek ile görevlendirilmişlerdir. Dolayısıyla bu, sonunda kendini feda etmek de olsa bir gönüllülük hareketidir. En temel farkı ise yalnızca eski yasaya iman eden İsrail'i değil, tüm iman edenleri kapsamasıdır. Mesih'in Bedeni'nde her vaftiz olmuş imanlı için bir yer ve görev vardır. Bu nedenle görevi en az önemde kabul edilenden en önemli kabul edilenine kadar herkes, Tanrı'nın mesajının dünyaya yayılmasında birbirine muhtaçtır.

Hıristiyan inancına göre Tanrı'nın insanlarla gerçekleştirdiği Yeni Ahit'in şeklen en önemli farklarından biri yasaklar ile ilgilidir. İman edip Hıristiyan cemaatine katılacak kişiler Eski Ahit'in gereklerini eksiksiz olarak yerine getirmek zorunda değildir. Mademki Yeni Ahit

[134] Romalılar 4: 1-16.
[135] Galatyalılar 3: 10.
[136] 1. Petrus 2: 4-9.
[137] 2. Korintliler 4: 5.

tüm insanlığa hitap etmektedir, öyleyse farklı kültürlere mensup iman etmiş insanlara daha fazla zorluk çıkarmamak gerekir. Kaldı ki Yahudilerin kendileri dahi yasalara eksiksiz olarak uyamazken, bu yasalara tamamen yabancı birinden böyle bir şeyi beklemek anlamsızdır. Tanrı tüm insanları kapsayan yeni yasasında hiçbir ayrım yapmamış, yalnızca onların vaftizli imanlılar olmalarını şart koşmuştur. Bu nedenle havariler ve diğer bazı imanlılar Kudüs'te gerçekleştirdikleri toplantıda Hıristiyan cemaatine giriş şartlarını açıklığa kavuşturmuşlardır. Buna göre putlara sunulup kirli hale gelen etten, zinadan, kanı dökülmeden öldürülen hayvanların etlerinden ve kan yemekten sakınmak dine yeni girecek kişiler için zorunlu sayılmıştır.[138] Bunun dışında kalan ve Yahudi yasasında yazılı olan zorlayıcı şeyler, dine yeni girenler için bir ön şart olarak görülmeyecektir. Hıristiyan olmak isteyenlerin yapmaları gerekenler bahsi geçen şeylerden kaçınmak, iman etmek ve vaftiz olmaktır.

Kutsal metinlerde Mesih'in gerçekleştirdiği mucizelerin anlatımında onun yüceliğinin gösterilmesi ve Eski Ahit'teki bazı metinlerin vurgulanması amaçlanmıştır. Örneğin Mesih'in beş bin kişiyi sadece beş ekmek ve iki balığı bölüp çoğaltarak doyurması yüceliğinin vurgulanması içindir.[139] Başka bir hadisede ise Mesih bir mucizeyi, meşruiyetini Tanrı'nın kutsal yasalarından aldığını ispatlamak için gerçekleştirmektedir.[140] Kutsal metinlerde Mesih'in mucizelerini gerçekleştirmesindeki önemli amaçlardan biri de insanların imanının sınanmasıdır. Bir kadının, elbisesine dokunup hastalığından kurtulmasını Mesih, kadının imanlı oluşuna bağlamıştır. Metnin devamında ise o, bir havranın yöneticisinin kızını, babasının iman etmesi sayesinde diriltmiştir. Bu iki hadisede Mesih'in kudretinin yanında asıl olarak iman etmenin önemi vurgulanmaktadır. İmanı olmayanların kutsal toplulukta yeri yoktur. Ayinlerini veya dinin somut öğelerini ne kadar muntazam yerine getirirlerse getirsinler asıl önemli olan şey güçlü bir imana sahip olmaktır.

[138] Elçilerin İşleri 15: 1-21.
[139] Matta 14: 13-21.
[140] Matta 8: 14-17.

İmanın Yeni Ahit metinlerindeki merkezi konumu onu her şeyden önemli kılmaktadır. Buna göre güçlü bir imanı olan kişinin gerçekleştiremeyeceği şey yoktur.[141] İncir ağacının lanetlenmesi bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Mesih bir incir ağacını dallarında meyve olmadığı için lanetlemiş ve kendisinden bir daha kimsenin meyve yiyemeyeceğini söylemiştir.[142] Metnin devamında bunu neden yaptığını açıklamaktadır. Buna göre eğer bir insan yürekten iman ederse bir incir ağacını kurutma hatta dağları yerinden oynatma gücüne dahi sahip olabilecektir. Bunu yaparken tek ihtiyacı olan şey imandır.[143] Eğer imanları gerçekten çok kuvvetli ise Mesih'in gerçekleştirdiğinden daha fazlasını Tanrı'nın adıyla dileyerek gerçekleştirme gücüne sahip olacaklardır.[144]

Mesih iman edenleri "ışık oğulları" olarak nitelemektedir. Kendisi ışığın kaynağıdır ama kısa bir süreliğine aralarındadır. Dünyadan ayrıldıktan sonra ise geriye karanlık kalacaktır. İşte o zaman karanlıkta önünü görebilecek olanlar iman etmiş kişilerdir.[145] Bunun yanında Mesih her iman edenin aynı seviyede olmadığını bildirir. Örneğin Mesih'in havarileri bir çocuktan cin kovmak isteseler de bunu başaramazlar. Devamında Mesih gelip bu işi tamamlamıştır. Havarileri Mesih'e neden başarısız olduklarını sorduklarında buna imanlarının kıtlığının yol açtığını öğrenmişlerdir.[146]

Hıristiyan inancına göre Mesih'e iman etmek, yeryüzündeki herkesin yapması gereken bir şeydir. Tanrı ilk ahdini Yahudilerle yapmış olsa da Mesih'in gelişiyle birlikte diğer insanlarla Yahudiler arasındaki üstlük-astlık ilişkisi ortadan kalkmış, mesaj evrenselleşmiştir. Bu konuda cüzzamlı on kişinin iyileştirilmesi ancak aralarından sadece Samiriyeli olanının iman sahibi olması veya diğerlerinin daha az imana sahip olması örnek verilebilir. Mesih bahsi

[141] Markos 9: 23.
[142] Markos 11: 12-14
[143] Markos 11: 20-26; Matta 21: 18-22.
[144] Yuhanna 14: 12-14.
[145] Yuhanna 12: 35-36.
[146] Matta 17: 14-21.

geçen on kişiyi cüzzamdan kurtarmış ancak aralarından yalnızca Samiriyeli olanın güçlü bir imana sahip olduğunu anlamıştır.[147] Yahudilerin yakın ilişki kurmadığı Samiriyelilerden bir kişinin imanı sayesinde kurtulması hem imanın önemini hem de Yeni Ahit'in önemli bir özelliğini vurgulamaktadır. İmanın önemine ve Yeni Ahit'in milletler üstü durumuna, Mesih'in İsrail'den olmayan bir yüzbaşıyı iyileştirmesi ve onun imanına hayran kalması örnek olarak verilebilir. Çok hasta olan yüzbaşı, imanının gücü sayesinde kurtulmuştur.[148]

Hıristiyan kutsal metinlerinde güçlü bir imana sahip olmak merkezi önem taşısa da imanın tek başına yeterli olmadığı belirtilmektedir. Buna göre eylem ile desteklenmeyen iman veya iman ile desteklenmeyen eylemler bir şey ifade etmemektedir. Tanrı'nın kilisesinin mensupları hem sağlam bir imana sahip olmalı hem de imanlarını destekleyen eylemlerde bulunmalıdır. Yakup'un mektubunda bu konuya açıklık getirilmiştir. Eylemlerin imanı desteklemesi gerektiği anlatılırken İbrahim'in hem sağlam bir imana sahip olduğu hem de bunu eylemleriyle desteklediği örnek olarak verilmiştir.[149] Bu nedenle kilise mensupları yalnızca sağlam bir imana sahip oldukları için övünmemeli, eylemleriyle imanlarını desteklemelidir. Kurtuluş için imanın yanında gerekli olan diğer şey ise onun açıklanmasıdır. İmanlı bir kişi imanını insanların önünde açıkça belirtmelidir. Bu şekilde iman ikrarında bulunan kimse reddedilmeyecektir.[150] Pavlus, insanın yürekten iman ederek aklanacağını, bunu herkese açıklayarak da kurtulacağını belirtmektedir.[151]

1.7. Tanrı'nın Krallığı ve Kilise

Hıristiyan kutsal metinlerine göre kiliseye girebilmek için Mesih'e iman edip vaftiz olmak gerekir. Bunun dışında kalanların Hıristiyanlar arasında yeri yoktur. Mesih, havarilerini Tanrı'nın Krallığı'nı duyurmak ile görevlendirmiştir. Havariler, yanlış inançlara sapmış

[147] Luka 17: 11-19.
[148] Luka 7: 1-10.
[149] Yakup 2: 14-26.
[150] Matta 10: 32.
[151] Romalılar 10: 9-10.

olanları ve onların çevresindekileri gerçek dine döndürmekle görevlidir. Filipus'un büyücü Simun ve çevresindekilere doğru inancı vaaz edip onları vaftiz etmesi buna bir örnek olarak gösterilebilir. Filipus, yalnızca büyücülük yapan Simun'a inanıp ona hayranlık duyanların değil, Simun'un kendisinin de vaftiz olup doğru yolu bulmasını sağlamıştır. O kadar ki, Simun hayatının devamında Filipus'un yanından hiç ayrılmayacaktır. Ancak her deneme başarı ile sonuçlanmamıştır. Pavlus, Efes'e geldiğinde bir havraya girip üç ay boyunca oradakilerle tartışmış, sonunda Yahudilerin sert tavırlarıyla karşılaşınca oradan ayrılmaya karar vermiştir.[152] Olayın devamında Efes'te Pavlus ve takipçilerinin aleyhinde bir kargaşa çıkmıştır. Açık bir şekilde Pavlus orada istenmemektedir.[153] Pavlus Efes'ten ayrıldıktan sonra topluluğun ihtiyarlarını yanına çağırtmış, onlara yanlış öğretileri yayanların peşinden gitmemelerini ve imanlılar topluluğunu muhafaza etmelerini tembihlemiştir. Kendisi orada olmasa da Tanrı onları görecektir. Pavlus görevini gerçekleştirdiği için huzurludur ve bu nedenle kimsenin karşılaşacağı yargıdan sorumlu olmadığını düşünmektedir.[154] Görüldüğü üzere her vaaz girişimi başarıya ulaşmamış olsa da Tanrı'nın Krallığı'nı duyurmak asıl önemli olandır. Bu, iman ederek vaftiz olup Mesih'in Bedeni'nde yer almak için açık bir çağrıdır. Çağrıya karşılık verip vermemek ise tamamen insanlara bırakılmıştır.

Pavlus, Tanrı'nın Krallığı'nı duyurma yolunda zorluklarla karşılaşacağını bilmektedir. Tanrı'nın mesajını yaymak çileli bir yoldur ve bu yolda kendini değersiz, ezilmiş ve hor görülmüş hissetmektedir. Ancak asıl önemli olan Tanrı'nın gözünde değerli olmaktır.[155] Pavlus bazı insanların Tanrı'nın egemenliğini küçümsediğini ancak onun kudretinin basit sözlerden değil, sahip olduğu güçten kaynaklandığını vurgulamaktadır.[156]

[152] Elçilerin İşleri 19: 8-9.
[153] Elçilerin İşleri 19: 23-34.
[154] Elçilerin İşleri 20: 17-31.
[155] 1. Korintliler 4: 8-13.
[156] 1. Korintliler 4: 20.

Mesih'in en çok karşı çıktığı şeylerden biri Yahudilerin dinlerini yaşarken şekilci ve imanı geri plana iten davranışlarıdır. Tapınakta kendilerine din adamı diyen kişiler Tanrı'nın Krallığı'na giremeyecektir. Toplumun en alçak seviyesindeki insanlar olan fahişeler ve vergi memurları ise onlardan çok önce bu mertebeye kabul edilecektir.[157] Yahudi din alimleri, Mesih topluluğa ve kendilerine vaaz verdiğinde ona inanmamış, hatta Mesih'i karalama yoluna gitmişlerdir. Ancak Tanrı'nın Krallığı'nda onların dünyadaki yetki ve toplumsal statülerinin bir geçerliliği yoktur. Tanrı nezdinde geçerli olan şey imandır. İnsanlar imanları oranında Tanrı katında değer görmektedir. Mesih yine Yahudi din adamlarıyla tapınakta yaptığı bir tartışmada onları bir bağın kiracısı, kendini ise bağın sahibine benzetmiştir. Buna göre geçmişte bağı onlara emanet etmiş ancak onlar emanete ihanet etmişlerdir. Bağcı bu yüzden bağını onlardan alıp hak eden başkalarına verecektir.[158] Mesih, Yahudilere olanın tam olarak bu olduğunu söylemektedir. Yahudilere geçmişte bir şans tanınmış, onlar diğer milletler arasında ayrı bir yere konmuş ancak kendilerine tanınan bu ayrıcalıkları iyi değerlendirememişlerdir. Dahası emanete ihanet etmişlerdir. Bu yüzden onlardan kendilerine verilen ayrıcalıklar alınacak ve hak eden imanlılara verilecektir.

Pavlus'a göre Tanrı'nın Krallığı dünyevi ve geçici bir kavram değil, doğruluk, esenlik ve Kutsal Ruh'ta mutluluktur. Bu değerleri taşıyan insan hem Tanrı'yı hem de insanları hoşnut edecektir.[159] Dünya malına tamah etmek Tanrı'nın Krallığı'na girmek için mutlaka kaçınılması gereken bir davranıştır. Bunun aksini yapıp Tanrı'nın inayetine kalpten iman eden ve dünya malını hayatının merkezine koymayanlar Tanrı'nın Krallığı'na girebileceklerdir. Yasaklanmış şeyleri yapanlar ve tövbe etmeyenler kesinlikle Tanrı'nın Krallığı'na giremeyeceklerdir. Ancak bir kişi tövbe edip vaftiz olursa hak ettiği yeri alacaktır.[160] Zina, putperestlik, büyücülük,

[157] Matta 21: 28-32.
[158] Matta 21: 33-45; Luka 21: 9-19.
[159] Romalılar 14: 17-18.
[160] 1. Korintliler 6: 9-11.

düşmanlık, kıskançlık, bencilik, sarhoşluk gibi kötü özelliklere sahip olanların ne Mesih'in Bedeni'nde ne de Tanrı'nın Krallığı'nda yeri vardır. Kutsal Ruh ise sevgi, sevinç, esenlik, sabır, şefkat, iyilik ve bağlılık gibi özellikleri taşıyanlara bahşedilecektir.[161] Tanrı'nın Krallığı'nda kendine yer bulmak isteyenler birbirlerine hizmet etmelidir. Dayanışma, yardımlaşma, empati ve sevgi, Tanrı'nın Eski Ahit'ten beri istediği en önemli şeylerdir.[162] Tanrı, insanlardan mal, mülk veya dini vecibelerini şeklen yerine getirmelerini değil, yasakladığı şeylerden uzak durmalarını ve iyilikleri kalpten yapmalarını istemektedir. İnsanlar ancak bu şekilde kiliseye dahil olup Tanrı'nın Krallığı'na girmeye hak kazanacaktır.

Pavlus, Yahudileri yalnızca Eski Ahit'te yazanları yaparak kurtulacaklarını düşündükleri için sert bir şekilde eleştirmektedir. Yahudiler yasalara şeklen uyduklarında iman ve samimiyet ile ilgili sorumluluklarından kurtulduklarını sanmaktadır. Pavlus ise Eski Ahit sayesinde kişinin ancak günahın bilincine varabileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla bir kişi Eski Ahit'e uygun yaşamakla kurtuluşa kavuşamayacaktır.[163] Yahudilerden bazıları bunun farkına varamadıkları ve imanı ikinci plana attıkları için Tanrı'nın Krallığı'na girmeye hak kazanamayacaktır. Pavlus, Yahudilerin kurtuluşları için çok fazla çabaladığını ancak Tanrı'nın istediği şekilde iman edip boyun eğmediklerini belirtmektedir. Halbuki Mesih, Yahudilerin yasasının sonu anlamına gelmektedir. Bu nedenle eğer Tanrı'nın Krallığı'nda kendilerine yer bulmak istiyorlarsa iman etmeleri zorunludur.[164]

Mesih, Tanrı'nın Krallığı'nın "tarlada bulunan bir defineye" benzediğini söylemektedir. Tarla o kadar önemlidir ki varlığından haberdar olan insanlar varını yoğunu satıp onu satın alacaklardır. Bir diğer benzetmeye göre ise Krallık "eşsiz bir inci"dir. Bu incinin varlığından haberdar olan kişi onu mutlaka elde etmek için her şeyi yapacaktır. Yine Krallık "her türden

[161] Galatyalılar 5: 19-26.
[162] Galatyalılar 5: 13-15.
[163] Romalılar 3: 20.
[164] Romalılar 10: 1-4.

balığı denizden toplayan ağa" benzemektedir. Ağ işe yarayan ve yaramayan balıkları toplasa da içlerinden işe yarayanlar değerli olanlardır.[165] Tanrı sonsuz yaşam ve mutluluğun olduğu krallığına girmeyi hak edecek kullarını itina ile seçecektir.

Tanrı, Krallığına kimin girip giremeyeceği konusunda tek söz ve irade sahibidir. Matta kısmında verilen bir örneğe göre Tanrı bir bağı işleten bağcıdır. Kendine işçiler aramakta ancak hepsinin çalışma süreleri farklı olmasına rağmen hepsine aynı ücreti ödemektedir. İşçilerden biri bu duruma itiraz ettiğinde ise kendisine verdiği sözü tuttuğunu ve mal kendisinin olduğu için bunu istediği gibi kullanabileceğini söylemiştir.[166] Metinde Tanrı'nın Krallığı ile bağ sahibi arasında doğrudan ilişki kurulmuştur. Tanrı, krallığına girebilme hakkını istediği kilise mensubuna verme gücüne sahiptir. Bu nedenle Hıristiyanlar iman edip aynı bedenin parçası olduklarının bilincinde olarak Tanrı'nın emir ve yasaklarına uymalı, onun istediği gibi yaşamlarını sürdürmelidir.

Tanrı'nın Krallığı imanlı kilise mensuplarına açıklanmıştır. Ancak kilise dışındaki insanlara her şey benzetmeler yoluyla ve muğlak ifadelerle anlatılmaktadır. Mesih bunu bilinçli yapmaktadır çünkü kilise mensubu olanlar ile olmayanlar arasındaki önemli ayrımlardan biri budur.[167] İman etmemiş olanlar henüz eski günahkâr kimliklerinden kurtulabilmiş değildir. Bir diğer benzetmeye göre ise Tanrı'nın Krallığı toprağa tohum saçan bir adama benzetilmektedir. Adam tohumu ekmiş ve bir süre sonra hasat vakti geldiğinde ektiği tohumlardan olgunlaşmış olanları hasat etmiştir. Metnin devamında Tanrı'nın Krallığı bir hardal tanesine benzetilmektedir. Hardal tanesi çok küçük olmasına rağmen büyüdükten sonra tüm bitkilerin boyunu aşan ve kuşların gölgesinde barınabildiği bir bitkiye dönüşmüştür.[168]

[165] Matta 13: 44-52.
[166] Matta 20: 1-16.
[167] Markos 4: 10-12.
[168] Markos 4: 26-34.

Tanrı'nın Krallığı başka bir yerde bir çiftçinin tohum ekmesine benzetilmektedir. Çiftçi tohumları rastgele saçmaktadır. Tohumların verdikleri verim de buna göre değişmektedir. İyi toprağa gelen iyi ürün, kötü toprağa gelen ise kötü ürün vermektedir.[169] Çiftçinin ektiği tohum Tanrı'nın söz ve öğretileridir. Kötü toprağa düşenlerin kalbinden bunlar uçup giderken, iyi toprağa düşenlerin kalbinde ise bu sözler kendine yer bulmaktadır. Kötü toprağa düşenler ne kadar isteseler de şeytan onları bu isteklerinden alıkoyacaktır.

1.8. Kutsal Ruh ve Kilise

Hıristiyan kutsal metinlerinde kilise, "Kutsal Ruh'un Tapınağı" olarak nitelenmiştir. Pentekost günü imanlılara verilen Kutsal Ruh, herkesi Mesih ile birleştirmiştir. Kilise tanrısal bir bina gibi betimlenmektedir. Binayı oluşturanlar imanlılar, ayakta tutan şey ise kilisenin başı olan Mesih'tir.[170] Mesih'in çarmıha gerilmesinin ardından tüm imanlılar Kutsal Ruh aracılığıyla Mesih'te bina edilmektedir. Mesih henüz hayattayken kendisini "Tanrı'nın Tapınağı" olarak tanımlamıştır. Mevcut tapınağın yıkılacağını belirtmiş ve yenisini üç gün içerisinde kuracağını bildirmiştir.[171] Mesih'in burada kastettiği kilisedir. İmanlıların oluşturduğu kilise yeni tapınaktır. Mesih, mesajını insanlara duyurmaya geldiğinde bir mimar gibi kilisenin temelini atmıştır. Temel orada durdukça üstüne kim, ne inşa ederse etsin gerçek değişmeyecektir. Herkes bu sağlam temel üzerine inşa ettiği şeyin karşılığını iyi veya kötü alacaktır. Her kim Tanrı'nın Tapınağı'nı yıkmaya veya ona zarar vermeye çalışırsa, Tanrı da o kişiye zarar verecek ve onu yargı günü ağır bir şekilde cezalandıracaktır.[172] Buna benzer şekilde Petrus, yazdığı birinci mektupta kilisenin ruhsal taşlardan, imanlılardan oluşturulmuş bir yapı olduğunu belirtmiştir. İmanlılar bu ruhsal tapınakta Tanrı'ya cismani tapınakta olduğu gibi kanlı değil, kansız ve ruhsal kurbanlar sunacaklardır.[173] Tapınağın köşe taşı ise diğer tüm

[169] Markos 4: 1-9, 13-20.
[170] Efesliler 2: 21-22.
[171] Yuhanna 2: 19-22.
[172] 1. Korintliler 3: 9-17.
[173] 1. Petrus 2: 4-5.

taşların sağlam bir şekilde durmasını sağlayan Mesih'tir. Tapınak, elçiler ve peygamberlerin üzerine kurulmuştur.[174] Tıpkı Mesih'in Bedeni ve kilisenin başı benzetmesinde olduğu gibi tapınağı oluşturan taşların imanlılara, onun köşe taşının ise Mesih'e benzetilmesi dikkat çekicidir. Her ikisinde de üstünde durulan, kilisenin başının Mesih olduğu ve imanlıların kilisenin gövdesini meydana getirdiğidir.

Kutsal Ruh daha pek çok önemli görevi üstlenmektedir. O, imanlıların öğretmeni ve ne zaman ne yapmaları gerektiğini onlara bildirendir.[175] Kutsal Ruh'un yardımı sayesinde imanlılar doğru yolu bulabileceklerdir. Kutsal Ruh gerektiğinde imanlılara yalnızca Tanrı'nın bildiği şeyleri bildirmekte ve onları bu yolda desteklemektedir.[176] O, kiliseyi yeryüzünde yönetmekte, imanlılara yardımcı olmakta ve yol göstermektedir. O her daim onlarla beraberdir. İki veya üç kişi bir araya geldiğinde Ruh da onların yanındadır.[177]

Mesih, Kutsal Ruh'u bir yardımcı, destekçi ve koruyucu olarak tanımlamaktadır. O, gerçeğin ruhudur. Ruh'u, Hıristiyan olmayan kimselerin anlaması veya hissetmesi mümkün değildir. O ancak Hıristiyanlar tarafından hissedilip bilenebilir. Çünkü Ruh iman edenlerin içindedir. Mesih'in yokluğunda kilise mensuplarına rehberlik edecek Ruh'tur.[178] Vaftiz olmuş kişiler bu dünyada günahta ölüp yeni yaşam olan Mesih'te dirilmişlerdir. Oğul ve Baba gibi Ruh da bu dünyadan değildir. Kendisinde Ruh olanlar bu dünya üzerinde yaşıyor olsalar da, onlar burada geçici olarak ikamet eden ve asıl âleme hazırlık yapan kimselerdir. Dolayısıyla Ruh'u almak bir ayrıcalıktır.[179] Onu alanlar diğerleri gibi değildir. Günahta ölüp Mesih'te dirilen insanlar artık Tanrı'dandır. Diğer insanlar Tanrı'yı unuttukları ve ondan uzaklaştıkları

[174] Efesliler 2: 20-22.
[175] Luka 12: 9.
[176] Elçilerin İşleri 13: 9-10; 11: 28.
[177] Matta 18: 20.
[178] Yuhanna 14: 15-31.
[179] "Ruh'un çiçek açtığı yer" olan kilise, kutsallıkla dolu olmasını Kutsal Ruh'a borçludur. Kutsal Ruh inananı cennete yerleştirmekte ve Tanrı'nın Egemenliği'ne götürmektedir. Bu sayede Hıristiyanlar, Tanrı'nın evlatları olup Mesih'in nuruna katılabilmekte ve ebedi mutluluğun paydaşı olmaktadır. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 737-740, 749.

için Tanrı'dan olan her şeye karşı nefret beslemektedir. İmanlılar ise bunun bilincinde ve sabırlı olmalıdır.[180]

Kutsal Ruh'un gelmesi için Mesih'in ölmesi gerekmektedir. Mesih hayattayken, bu dünyanın egemeni olan günahı yargılayıp yenmiştir. Ruh geldiğinde iman edenlerin gerçeği görmelerini sağlayacak, Baba ve Oğul'dan aldığı emirleri insanlara bildirecektir.[181]

Her insana bahşedilen Kutsal Ruh armağanı birbirinden farklıdır ve bu, kiliseye dahil olan herkesin farklı yeteneklere sahip olmasını sağlamaktadır.[182] Her insana farklı bir yetenek ve görevin bahşedilmesinin amaçlarından biri de kilisenin gelişiminin sağlanmasıdır.[183] Yetenekler veya armağanlar hem insanların mutluluğu hem de kilisenin çeşitli yönlerde gelişip ilerleyebilmesi için verilmektedir.

Kutsal Ruh kilisedeki imanlılara bilgelik ve saygınlık kazandırmaktadır.[184] Kiliseye dahil olmuş ve Ruh ile dolmuş bir kimse artık eskiden olduğu insandan farklıdır. O, her şeyden önce Tanrı'dan bir parça taşımakta ve bizzat onun tarafından yönlendirilmektedir. Tanrısal bir emanete sahip olması nedeniyle Mesih'e iman etmiş insan, bilge ve saygın bir varlığa dönüşmüştür. Kutsal Ruh'u almamış olanlar ise bunlardan uzaktır. Bu nedenle insanların, ancak vaftiz olup Kutsal Ruh'u almasıyla Tanrı vergisi armağanlardan yararlanmaları mümkündür. Bunlara ek olarak Kutsal Ruh, imanlıların var olan inançlarını güçlendirmekte[185], onları mutluluğa kavuşturmakta[186], onlara cesaret[187], umut[188] ve sevgi aşılamaktadır.

---

[180] Yuhanna 15: 18-27; Katolik Kilisesi'ne göre insanın yaradılış amacı Tanrı'yla duygu ve düşünce birliği içerisinde olmaktır. İnsanın insanca bir hayat sürdürebilmesi, Tanrı'dan gelip yine ona gideceğini bilmesi ve onunla arasındaki bağı korumasıyla gerçekleşebilir. Tanrı'nın suretinde yaratılmış olması ve içinde onun ruhunu taşıması nedeniyle insanın kaderi Mesih'in Bedeni'nin bir parçası olmaktır. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 44-45, 343, 356, 363-364.
[181] Yuhanna 16: 1-16.
[182] 1. Korintliler 1: 12.
[183] 1. Korintliler 14: 12, 26.
[184] Elçilerin İşleri 6: 3.
[185] 2. Korintliler 4: 13.
[186] Elçilerin İşleri 13: 52.
[187] Elçilerin İşleri 9: 31.
[188] Romalılar 15: 13.

1.9. Organizasyon Olarak Kilise

Hıristiyan kutsal metinlerine göre kilise, inananların farklı görevlerinin olduğu ve ciddi şekilde yönetilmesi gereken bir organizasyondur. Kilisenin nasıl yönetileceği, temelini kutsal metinlerden almaktadır. Pavlus, çevresindekilere kilise içerisinde her şeyin kurallara uygun ve düzenli şekilde gerçekleştirilmesini tembihlemiştir.[189] Pavlus'a göre kilisenin yönetimine atanmış kişiler, üstlerinin verdiği emirlere riayet etmeli ve yetkilerini aşmamalıdır.[190] Çünkü böyle bir davranış kilisede yetki aşımına ve karmaşaya neden olacaktır. Yine o, Mesih'in henüz hayattayken takipçilerinden bazılarını elçi, öğretmen, müjdeci, peygamber ve önder olarak atadığını belirtmiştir.[191] Peygamberlikte bulunmaktan kasıt insanların cesaretlendirilmesine, teselli bulmalarına ve ruhça gelişmelerine yardım edilmesidir. Müjdeciler diğer halklara Mesih'in mesajını yaymakla görevlendirilmiştir. Öğretmenler ise kiliseye yeni girenleri dinen eğitecektir.[192] Bu sayede tüm insanlığa Tanrı'nın mesajı iletilecek ve kilisenin gelişip genişlemesi sağlanacaktır. Kilisede bu kişilerin her birinin ayrı bir görevi vardır. Ne hepsi peygamber ne elçi ne de öğretmendir. Böyle bir görev farklılığının varlığı zaruridir. Bu kişiler işlerini yaparken kendilerine verilen görevleri yerine getirmeye daima hazır olmalıdır.[193]

Mesih, kilise içinden on iki havari seçmiş ve onları hastalıkları iyileştirmek, cinleri ve kötü ruhları kovmak ve Tanrı'nın Egemenliği'ni müjdelemek gibi çeşitli görevlere göndermiştir.[194] Onlar Yeni Ahit'in *Din Adamları*, *Tanrı'nın Görevlileri, Mesih'in Elçileri, Cemaatin Hizmetçileri*, *Mesih'in Köle ve Hizmetkarları*dır.[195] O, bu olayın ardından yetmiş kişiyi daha görevlendirmiştir.[196] Mesih'in ölümünü takiben havariler ve daha sonra onlara

[189] 1. Korintliler 14: 39-40.
[190] 3. Yuhanna 9-10.
[191] Efesliler 4: 9-12.
[192] İbraniler 5: 12.
[193] Titus 3: 1.
[194] Markos 3: 13-19; Luka 9: 1-10; 6: 12-16.
[195] 1. Korintliler 4: 1; 2. Korintliler 3: 6; 5: 20; 6: 4; Romalılar 1: 1; Luka 22: 26-27.
[196] Mesih'in ölümünden sonra kilisenin ilk dönemlerinde günümüzdekine benzer bir papazlık müessesesinin mevcut olmadığı düşünülmektedir. Bunun nedenlerinden biri rahipliğin kanlı kurban ritüeli, buna bağlı olarak Süleyman Mabedi ile ilişkilendirilmesi, bu mabetteki rahiplerin hala meşru birer din görevlisi olarak kabul

katılan Pavlus, kilise işleyişini düzenlemek ve cemaati bir arada tutmak adına topluluk içinden piskoposlar (gözetmen) ve yaşlılar seçmişlerdir.[197] İlk dönemlerde bu kişiler kilisenin kanaat önderi konumundadır. Bunların hiyerarşik olarak üstte ve asıl karar verici olanı piskopostur.[198] Pavlus, Timoteos'a yazdığı ilk mektubunda piskoposların kilisede nasıl davranmaları gerektiğini açıklamıştır. Cemaatin başı olan piskopos, yaşlılara saygılı olmalı, genç erkek ve kızlara kardeşi, yaşlı kadınlara ise annesi gibi davranmalıdır. Cemaatteki dul kadınlara sahip çıkmalı, yol göstermeli ve onları koruyup kollamalıdır. Cemaatlerini iyi yönetenlere daha fazla saygı gösterilmelidir. Kiliseyi yöneten diğer alt kademedeki kişilere yöneltilen suçlamalarda en az iki veya üç kişinin tanıklığı aranmalıdır. Günah işleyenler ise cemaatin önünde azarlanmalı

edilmesidir. Mabedin yıkılmasından sonra buradaki ruhban sınıfının ortadan kalkması ve cemaatlerin kalabalıklaşmaya başlamasıyla Hıristiyanların bu konudaki düşüncesinde değişim olmuştur. Katolik Kilisesi ise Mesih'in hayattayken üç aşamalı net bir kilise hiyerarşisi kurduğuna inanmaktadır. Bahsi geçen yetmiş kişi, Mesih'in misyonuna, gücüne, kaderine katılan ve kilisede papazlık görevini yerine getiren ruhbanların selefleridir. Kiliseye göre Mesih baş kâhin veya başrahiptir, diğer ruhbanlar ise onun rahipleridir. Mesih'in başrahipliğinde kurban, doğrudan Mesih'tir. Kilise Melkisedek düzeni örnek alınarak oluşturulan ruhban sınıfının mirasçısı olduğunu yani aralarında bir devamlılık bulunduğunu vurgulamaktadır. Katoliklere göre papazlar Mesih adına cemaatle konuşup Hıristiyan mesajını insanlara duyuran "kilise sırrına" sahip görevlilerdir. Bu görev onlara havarilerin halefleri olan piskoposlar tarafından verilmiştir. Bkz. Yaratılış 14: 17-24; Luka 10: 1; Lumen Gentium, 28; Hugh Of Saint Victor, *On The Sacraments Of The Christian Faith (De Sacramentis)*, Trans. Roy J. Deferrari, Massachuetts: The Medieval Academy Of America, 1951; *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 765, 874-878, 1536-1539, 1544-1545; Muhammet Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, Bursa: Emin Yayınları, 2012, s. 232-233.

[197] Elçilerin İşleri 14: 23, 20: 17, 28.

[198] Piskopos, Yunanca gözetmen anlamına gelen episkopos kelimesinden gelmektedir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde piskopos ve yaşlıların görevi, çeşitli coğrafyalardaki cemaatlerde ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmek ve kilisenin genel olarak yönetimiyle ilgilenmektir. Başlarda yaşlılar ile görevleri aynı olsa da zamanla piskoposların merkezi konumları güçlenmiş ve yaşlılar, görevlerini yerine getirirken piskoposların danışma meclisini oluşturmuş veya danışmanlığını yapmaya başlamışlardır. Yaşlıların, piskoposların ve diyakozların seçimi tayin edilme veya cemaatin onayıyla gerçekleştirilmiştir. Özellikle 2. yüzyıldan sonra Hıristiyan nüfusunun artması nedeniyle daha büyük bölgelerin yönetimini üstlenmişlerdir. Örneğin Roma piskoposu Fabian, kilisenin kurumsallaşma sürecine önemli katkılarda bulunmuştur. Fabian, Roma'yı yedi bölgeye ayırıp her bölgeye bir sorumlu atamıştır. Sonraki dönemlerde ise Roma sivil yönetim bölgelerine denk gelecek şekilde piskopos atamaları yapılmaya başlanmıştır. Kilise tarihçisi Justo Gonzales de bu konuda benzer görüşlere sahiptir. Gonzalez'e göre 2. yüzyılın başlarında hala bir görev ve yetki karmaşası mevcuttur. Öyle ki piskoposlar, yaşlılar ve diyakozlar şeklinde tanımlanabilecek kilise hiyerarşisi her yerde aynı şekilde algılanıp uygulanmamış, bu unvanların görev dağılımı çoğu bölgede değişiklik göstermiştir. Gonzalez buna Roma'yı örnek göstermektedir. Roma ilk dönemlerde tek bir piskopos tarafından değil, bir piskoposlar veya yaşlılar kurulu tarafından yönetilmiştir. Buna benzer bilgileri Lietzmann da vermektedir. Farklı coğrafyalara dağılmış cemaatlerde farklı kilise örgütlenme çeşitleri bulunduğunu belirten yazar, bunun gelişiminin doğu ve batıda farklı zaman ve şekillerde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu veriler ışığında erken dönemlerde Hıristiyanlar arasında herkesin kabul ettiği bir hiyerarşik düzenin kurulamadığı anlaşılmaktadır. Buna benzer uygulamaların diğer bölgelerde de olması olasıdır. Bkz. Tarakçı, s. 230-231; Çoban, s. 35-36; Gonzalez, s. 138-139; M. Hans Lietzmann, *Eski Kilise Tarihi-I*, Çev. Mehmet Aydın, Konya: Literatürk Academia, 2016, s. 325- 331.Roger E. Olson, *Hıristiyan İlahiyatının Hikayesi- Gelenek ve Reformun Yirmi Yüzyılı*, Çev. Ken Wiest, İstanbul: Haberci, 2020, s. 118.

ve bunun diğerlerine bir uyarı olması sağlanmalıdır. Piskopos, elini birinin üstüne koyup[199] onu takdis etmeden önce detaylı bir şekilde düşünmelidir. Çünkü cemaate liderlik edeceklerin kimlik ve yetenekleri çok önemlidir.[200]

Kilise işleyişinin düzgün olmasından sorumlu kişilerin başka bazı görevleri de vardır. Örneğin topluluk önünde veya özel olarak insanlara ruhsal açıdan rehberlik etmek, ayinlerin doğru yapıldığından emin olmak, onları gerçekleştirmek[201] ve kilisede disiplini sağlayıp kilise toplantılarına başkanlık etmek bunlardandır.[202] Pavlus kiliseye önderlik edecek kişilerin iyi ve önemli bir göreve talip olduklarını söylemektedir. Onlar Tanrı Adamı'dır[203] ve bu nedenle diğer kilise mensuplarından üstün ve farklı özelliklere sahip olmaları gerekir. Bu kişilerin seçiminde titiz davranılmalıdır. Onların ayıplanacak bir yönü olmamalıdır. Ölçülü, sağduyulu, saygın, konuksever ve öğretme yetisine sahip olmaları gerekmektedir. Onlar çevreleri tarafından sevilen insanlar olmalı, para hırsından, fazla içkiden ve zorbalıktan uzak durmalıdır. Hepsinden önemlisi ise kiliseye önderlik edecek kişi yeni iman etmiş olmamalıdır. İmanlarının sağlamlığı kanıtlanmış kişilerin bu göreve getirilmesi, şeytanın ayartmalarına kanmamaları açısından önemlidir. Eğer evlilerse en fazla bir eşlerinin olması ve evlerini iyi yönetmeleri gerekir. Çünkü kendi evini düzgün yönetemeyen kişi, kiliseyi yönetmeyi beceremeyecektir.[204] Bekar cemaat liderlerinin evlenmeleri ise doğru değildir. Onlar oldukları gibi kalmalı ve Tanrı'nın işini yapmalıdır.[205]

---

[199] Ellerin üstüne konduğu kişi Kutsal Ruh'u almakta ve bu sayede ruhsal armağanlar kazanmaktadır. Ancak el koymanın her zaman ruhsal armağanları vermek anlamına gelmediğiyle ilgili görüş mevcuttur. Buna göre el koyma ritüelinin diğer bir anlamı da onaylamaktır. Dolayısıyla el koyma ritüeli hakkında en azından ilk dönemler ile ilgili olarak kesin bir şey söylemek mümkün değilse de bunun farklı anlamlara gelecek şekilde kullanıldığı belirtilmektedir. Bkz. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 699, 1288-1289; 1. Timoteos 4: 14; 2. Timoteos 1: 6; Tarakçı, s. 231-232.

[200] 1. Timoteos 5: 1-25.

[201] Evharist'in nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği ve düzgün bir şekilde gerçekleştirilmediğinde ortaya çıkabilecek sorunlar için bkz. 1. Korintliler 11: 23-34.

[202] 1. Petrus 5: 1-3.

[203] 1. Timoteos 6: 11; 2. Timoteos 3: 17.

[204] 1. Timoteos 3: 1-7; Titus 1: 5-9.

[205] 1. Korintliler 7: 25-40.

Kiliseye önderlik edecek kişilerin onurlu bir hayat yaşamaları çok önemlidir. Önderlere kilise mensubu hiç kimse tarafından saygısızlık edilmemeli ve sözlerinden çıkılmamalıdır. Tanrı'nın kilisesini bir arada tutan ve onu yöneten bu kişiler değerleri bilinmesi gereken ve sevgiyi hak eden kimselerdir.[206] Onlar kendilerinden fedakârlık edip bu zor görevi üstlenmektedir. Kilise mensuplarının canları dahi onların sorumluluğundadır. Bu nedenle kilise önderlerinin heveslerini kıracak değil, onları cesaretlendirecek davranışlar sergilenmelidir.[207]

Kilise önderlerinin yukarıda anlatılan görevleri yanında bazı başka yükümlülükleri de vardır. Cemaatten biri hasta olduğunda onu kutsal yağ ile yağlayıp dua etmek ve günahların itiraf edilmesini sağlamak bunlar arasındadır.[208]

Kilisenin hiyerarşik olarak en alt bölümünü oluşturan diyakozların seçimi yine Kutsal Kitap kaynaklıdır. Havariler, ilk dönemin Hıristiyan topluluğu içinden yedi yardımcı[209] seçmiş ve onları kilisenin maddi işleri için görevlendirmişlerdir.[210] Kendileri ve diğer imanlılar ise Mesih'in mesajını insanlara yayma ve dua ile meşgul olmaya devam etmişlerdir.[211] Diyakozlar ve diğer kilise görevlileri içki düşkünü ve hilekâr olmayan, sözünün eri ve ağırbaşlı kişiler arasından seçilmelidir. Onlar tek karısı, temiz bir vicdanı olan, ölçülü, para hırsı olmayan ve güvenilir kimseler olmalıdır. Diyakozlar bu göreve atanmadan önce iyice sınanmalı ve o şekilde göreve başlamaları sağlanmalıdır.[212]

---

[206] 1. Selanikliler 5: 12-22.
[207] İbraniler 13: 17; Elçilerin İşleri 20: 28-31.
[208] Yakup 5: 13-20.
[209] J. J. O'Rourket. Riley-T. Ditewig, "Deacon", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 4, USA: Gale, 2003, s. 550.
[210] Mesih'ten sonra hala havariler tarafından yönetilen Kudüs cemaatinde iki farklı kesim dikkat çekmektedir. Bunlardan biri Yunan kültürüne açık olanlar, diğeri ise atalarının kültür ve geleneklerini sürdürme iddiasında olanlardır. Havariler tarafından seçilen bu yedi kişinin, adları dikkate alındığında (İstefanos, Filipos, Prohoros, Nikanor, Timon, Parmenas, Nikolas) Yunan kültürüne açık olan kişilerden seçildikleri söylenebilir. Onlar kilise işleriyle uğraşırken, Yahudi kültürüne daha yakın olan havariler öğretme ve dini müjdeleme görevini yerine getirmişlerdir. Bkz. Gonzalez, s. 40-41.
[211] Elçilerin İşleri 6: 1-6.
[212] 1. Temotheos 3: 8-13.

Kiliselerin işleyişlerine devam edebilmeleri için maddi destek önemlidir ve bu maddi desteğin toplanmasını cemaatlerin önderleri organize etmelidir. Bağış yaparken insanlar fedakâr olmalı ve ellerindekine göre bağışta bulunmalıdır. Toplanan bağışlar önce kendi cemaatlerinin giderleri için kullanılmalı, bu işlemin sonunda artan para diğer kiliselere pay edilmelidir. Bu sayede kiliseler arasında maddi olarak bir yakınlık sağlanacaktır.[213] Kilise görevlilerinin kişisel gelirlerini bağışlardan elde etmesi esastır. Onlar bu sayede sadece Mesih'in mesajını yaymak ve kiliseyi yönetmekle ilgileneceklerdir.[214] Yapılan bağışlarda kilise mensubu yoksulların da önemli bir payı vardır. Bağış yapanlar bu konuda cömert davranmalıdır. Çünkü Tanrı onların bu davranışının karşılığını verecektir. Ne kadar bağış yapılırsa Tanrı nezdinde o kadar iyidir. Bir insan maddi varlığından ne kadar fedakârlık yapıyorsa bu, onun daha büyük mükafatlara sahip olacağı anlamına gelmektedir.[215] Pavlus, Korintlilere yazdığı ilk mektubunda paranın nasıl ve ne zaman toplanacağını anlatmaktadır. Buna göre herkes haftanın ilk günü kazancına göre bir miktar parayı bağışlamalı ve para bu şekilde birikmelidir.[216]

Katolik Kilisesi'ndeki aforozun temelleri Hıristiyan kutsal metinlerindedir ve bu konu ile ilgili kısımlar açık emirler içermektedir. Buna göre bazı kişiler kiliseye zarar vermeyi arzulamaktadır. Eğer kilise mensubu olduğu halde bir kişi topluluğun huzurunu bozuyor veya onu yanlış bir öğretiye sevk ediyorsa derhal topluluktan uzaklaştırılmalıdır.[217] Kötü amaçları olanlardan kilise yöneticileri de uzak durmalı veya onları düzeltmeye çalışırken dikkatli olmalıdır. Çünkü kendilerinin de bu tehlikeli kişilerden etkilenme ve şeytanın oyununa gelme ihtimalleri bulunmaktadır.[218] Bunların yanında kilise içinde kötü niyetli olmayan ancak eylemleri kötü olanlar olabilir. Bu kişiler ise iki kere uyarılmalı ancak halen bir düzelme

[213] 2. Korintliler 8: 8-15.
[214] 1. Korintliler 9: 8-14.
[215] 2. Korintliler 9: 1-13.
[216] 1. Korintliler 16: 1-4.
[217] Yahuda 1: 3-13; 1. Korintliler 5: 9-13; Matta 18: 6.
[218] 2. Timoteos 3: 1-9; Galatyalılar 6: 1-2.

gözlenmiyorsa kiliseden tamamen uzaklaştırılmalıdır.[219] Eğer yanlış yapan bir kişi hatasını anlar ve gerçekten pişman olursa tekrar cemaate kabul edilmesinde bir sakınca yoktur.[220]

1.10. Kilise Mensuplarının Sorumlulukları

Hıristiyan kutsal metinlerinde sevgi, bağışlama ve birbirini yargılamamak öne çıkmaktadır. Mesih'e iman edenler birbirlerini sevmelidir. Bunun nedeni Mesih'in onlara duyduğu büyük sevgi ve Tanrı'nın sevginin kaynağı olmasıdır. Hıristiyanlar dışarıdan bakıldığında birbirlerine karşı duydukları bu sevgi sayesinde ayırt edilebilecektir.[221] Tanrı aynı zamanda ruhtur[222] ve her insana kendisinden bir parça armağan etmiştir. İnsan ise Tanrı'dan aldığı mutlak sevgi ile dolu armağanın doğasına uygun şekilde hareket etmelidir. Bir insan kendisine bahşedilen armağanın doğasından ne kadar sapar ise Tanrı'dan da o kadar uzaklaşacaktır.

Hıristiyanlar düşmanlarını dahi sevmeli ve kendilerine zulmedenler için dua etmelidir. Bu, onları Hıristiyan olmayanlardan ayıran şeylerden biridir. Eğer insan yalnızca dostlarını severse ayrımcılık yapmış ve fazladan hiçbir şey yapmamış olacaktır. Doğru insanlar gibi yanlış şeyler yapanlar da bizzat Tanrı'nın evlatlarıdır ve onlara kin güdüp yargılamak insanların işi değildir.[223]

Kilise mensuplarının birbirlerine öfkelenip hakaret etmesinin kabul edilemez olduğu belirtilmektedir. Tanrı bu şekilde davranan kişileri yargılayacaktır. Seçilmiş insanlar olan Hıristiyanlar ne olursa olsun birbirlerine küs kalmamalı, aralarındaki anlaşmazlıkları hallettikten sonra şahsi işlerine zaman ayırmalıdır.[224]

[219] Titus 3: 10; 2. Selanikliler 3: 6-15; Matta 18: 15-17.
[220] 2. Korintliler 2: 7-8.
[221] Yunanna 13: 31-35.
[222] Yuhanna 4: 24.
[223] Matta 5: 43-48.
[224] Matta 5: 21-26.

Mesih'e iman etmek pek çok muhtemel zorluğu kabul etmek demektir. Hıristiyanlar ailelerinden ve dünyevi kazanımlarından vazgeçmeyi, dışlanmayı ve acı çekmeyi göze almalıdır. Zenginlerin ve parasını diğer kilise mensuplarıyla paylaşmayanların Tanrı katında yeri yoktur. Eğer biri geçmişte başka bir insana haksızlık yapmış veya hak etmediği bir kazanç elde etmişse bunu telafi etmek zorundadır.[225] Zengin bir adam öldüğünde büyük cezalar çekecektir. Toplum tarafından kötü addedilen bir dilenci öldüğünde ise onun yeri İbrahim'in yanıdır. Zengin olan acılar içinde kıvranırken kendisine yardım edilmeyecek ve pişmanlığı hiç bitmeyecektir. Dünya hayatında fakir olup acı çeken dilenci ise mükafatlandırılacaktır.[226] Zenginin yapması gereken şey servetini insanlara yardım için harcaması ve bu sayede kendisine dünyevi değil, göksel konutlar edinmesidir.[227] Mesih'in sözlerinden dünya malına tamah etmenin, kibrin ve kötü davranışların insanın ölümden sonraki hayatında kendisine büyük bir yük olacağı anlaşılmaktadır. Bu dünya geçici bir imtihan yeridir. Hıristiyanlar birbirlerine karşı böbürlenerek sadece insanları değil, Tanrı'yı da üzmekte ve gücendirmektedir. İman ettiğini söyleyenler için artık Mesih'ten önceki hayatları yok hükmündedir. Onlar yeniden doğmuş bir bebek olduklarından buna göre yaşamaları gerekmektedir.

Mesih'in imanlısı olmak her türlü acının yanında ölüm de demektir. Mesih kendine iman edenlerin bu uğurda çektikleri acıları ve ölümlerini anlatırken "çarmıhını yüklenip gelmek" deyişini kullanmaktadır.[228] Mesih'in Bedeni'nde kendine yer bulmak isteyenler ölüm dahil her şeyi göze almalıdır.

Bir kişi kendisinden ne kadar çok fedakârlık ederse bunun o kadar büyük karşılığı olacaktır. Çünkü Tanrı her şeyin karşılığını fazlasıyla verecektir. Fakir ve dul bir kadının tapınağın bağış kutusuna kendi mal varlığına göre önemli bir meblağ bağışta bulunması ancak

[225] Luka 18: 29-30, 19: 8-10.
[226] Luka 16: 19-31.
[227] Luka 16: 9.
[228] Luka 14: 25-35.

zenginlerin aynı kutuya ceplerindeki para artıklarını atmaları buna örnek olarak verilebilir. Dul kadın hiç mal varlığı olmamasına rağmen büyük bir bağış yapmıştır. Bunun onu ne kadar sarsabileceğini düşünmemiştir. Ancak zengin olanlar büyük miktarda mal sahibi olmalarına rağmen az bir miktarda para bağışlamıştır. Gerçek fedakârlık kadının yaptığıdır ve mükafatlandırılacak olan odur. Zenginler ise dünya malına tamah etmenin ve cimriliklerinin cezasını çekecektir.[229]

Kilise mensubu bir kimse başkasını yargılamaktan kaçınmalıdır. Bunu yapmak yerine önce kendisindeki kusuru görüp düzeltmelidir. Çünkü insanların görevi birbirlerini yargılamak değil, kendi hata ve kusurlarını en aza indirmektir. Bunları yapan kişi sonrasında, hata yapanı uyarmalı ve onun kendisini düzeltmesine yardımcı olmalıdır. Bu davranışların aksini sergileyenler ise ikiyüzlülerdir. Kendi yanlışlarını görmeden başkalarınınkini ortaya saçmaya çalışanlar yargı günü bu suçtan yargılanacaktır. Tanrı'nın seçkin kulları olan Hıristiyanlar bir sorunu çözecekleri zaman bunu kendi aralarında halletmelidir. Çünkü kilise dışından olanların, Hıristiyanların arasındaki meselelere dahil olmamaları önemlidir. Aksi taktirde dışarıdan kilise meselelerine karışanlar Tanrı'nın kutsalını kirletecek, hatta onu ayaklarının altında ezeceklerdir.[230]

Mesih evlenmiş kişilerin boşanmamasını, eşi ölmüş olanların ise tekrar evlenmemesini emretmiştir. Evlilik gibi kutsal bir bağ ile bağlanmış ve yek vücut olmuş erkek ve kadını insanın ayırması doğru değildir. Bu bağın boşanmayla dünyevi olarak koparıldığı düşünülse de Tanrı katında bu mümkün değildir. Dolayısıyla boşanmış biriyle evlenen kişi zina yapmış kabul edilir. Hiç evlenmemişlerden kendilerini Tanrı'ya hizmete adayacak olanlarının ise evlenmemeleri gerekir. Evlilik onların akıllarının Tanrı'dan başka bir yere odaklanmasına ve görevlerini layıkıyla yerine getirememelerine neden olabileceğinden, mevcut hallerini korumaları doğru

[229] Markos 12: 41-44.
[230] Matta 7: 1-6.

olandır. Bunu herkesin beceremeyeceğini belirten Mesih, kendinde yeterli güç ve sabrı görenlerin bu yoldan yürümesini söylemiştir.[231]

Kilise mensupları alçak gönüllü olmalı ve asla kendini yüceltip kibre kapılmamalıdır. Eğer biri insanlar arasında birinci olmak istiyorsa sonuncu olmalı, elinden geldiğince kardeşlerine yardım ve hizmet etmelidir.[232] Mesih dahi kendisine hizmet edilmeye değil, tüm insanlığa hizmet ve canını onlar için feda etmeye gelmiştir.[233] O böyle davranmışken takipçilerinin kendi arasındaki üstünlük yarışı kibri doğuracaktır. Mesih, kilise mensuplarının birbirlerine hizmet etmelerinin ve tevazu sahibi olmalarının önemini gösterebilmek için havari Petrus'un ayaklarını yıkamış ve diğerlerine de aynısını yapmalarını tembihlemiştir.[234] O, havarilerine insanlar karşısında büyüklenmemelerini ve tıpkı Tanrı'ya hizmet eder gibi diğer kardeşlerine hizmet etmelerini söylemiştir. Madem tüm Hıristiyanlar aynı bedenin parçasıdır, o halde hepsi kardeştir. Dolayısıyla aynı anne-babadan olan kardeşler gibi birbirlerine her zaman hizmet etmeleri gerekir. Tüm Hıristiyanların kardeş olarak değerlendirilmesine bir diğer örnek ise Mesih'in takipçilerini annesi, kız kardeşi ve kardeşi olarak nitelemesidir. Buna göre Tanrı'nın buyruklarını kim yerine getirirse o kişi ailedendir.[235] Mesih tüm imanlıları, tıpkı annesini sevdiği bir havarisine emanet etmesi gibi birbirlerine emanet etmiş ve bu dünyadan ayrılmıştır.[236] Onun ölümünden sonra her imanlı birbirinin hem kardeşi hem de anne ve babası olacaktır.

Hıristiyanlar kendilerine Tanrı tarafından bahşedilen kutsiyete uygun şekilde yaşamak için hayatları boyunca gayret etmelidir. Tanrı'nın sevmediği davranış ve eylemlerden olan fuhuş ve şehvet peşinde koşmaktan kaçınmalıdır. Onlar eşlerini seçerken çok dikkatli

[231] Matta 19: 1-12; Luka 16: 18.
[232] Markos 9: 33-37.
[233] Markos 10: 35-45.
[234] Yuhanna 13: 1-17.
[235] Markos 3: 31-35; Matta 12: 46-50.
[236] Yuhanna 19: 26-27.

davranmalı ve eşleri saygın insanlar olmalıdır. Eğer bir kişi eş seçimi konusunda kardeşine haksızlık eder veya onu kandırırsa bu yanlıştır.[237] Çünkü Hıristiyanların kilise dışındaki insanlar gibi davranmamaları gerekir. Pavlus'un belirttiği üzere onlar gündüzün çocuklarıdır. Geri kalan herkes ise karanlık ve gecenin çocuklarıdır. Bu nedenle her bir Hıristiyan sanki az sonra dünyanın sonu gelecekmiş gibi kendilerine yakışacak şekilde yaşamalıdır.[238]

Pavlus, Koloselilere yazdığı mektupta Mesih'te yeniden doğmuş insanı tanımlamaktadır. Buna göre Tanrı'nın yeni halkı olan Hıristiyanlar vaftiz olup iman etmeden önceki yaşamlarında kötü birer insandır. Ancak Mesih'te yeniden doğmuşlardır. Bu nedenle onlar, eski yaşamlarında sergiledikleri kötü davranışlardan kaçınmak ve örnek birer vatandaş olmak zorundadır. Mesih'e iman edenler aç gözlülükten, cinsel sapıklıklardan, putperestlikten ve tutkulardan kaçınmalıdır. Tanrı, bunlara aykırı davrananların üzerine gelmekte ve onları cezalandırmaktadır. Hıristiyanların ağzından bir sövgü kelimesi dahi çıkmamalıdır. Birbirlerine yalan söylemeleri yeni doğalarına aykırıdır. Çünkü eskiden giyinmiş oldukları kötü insanı iman edip vaftiz olarak üzerlerinden sıyırıp atmışlardır. Birbirlerine karşı hoşgörülü, bağışlayıcı olmaları gerekmektedir. Tüm bunların yanında birbirlerini sevmeleri ve Tanrı'ya şükredip kalpten dua etmeleri, onların diğer insanlardan farklı olmalarını sağlayan davranışlardandır.[239] Yeni insanı bu şekilde tanımlayan Pavlus, vaftiz olmadan önce insanların sahip oldukları ne kadar kötü huy varsa hepsinin terk edilmesini istemektedir. Çünkü Tanrı, halkını kendi benzerinde yaratmış ve iman edenlere kendi ruhundan bir parça vermiştir. Böylesine değerli bir parçaya sahip olan imanlıların doğalarına yaraşmayan kötü davranışlar sergilemeleri yanlıştır.

Son olarak örnek bir Hıristiyan'ın nasıl olması gerektiği Matta İncil'inde özetlenmiştir: İyi bir Hıristiyan yumuşak huylu, her zaman doğru, dürüst, merhametli, temiz kalpli ve barışçıl olmalıdır. Kendine zulmedildiğinde üzülmemeli, bilakis sevinmelidir. Eğer ona zulmediliyorsa

[237] 1. Selanikliler 4: 3-12.
[238] 1. Selanikliler 5: 1-11.
[239] Koloseliler 3: 1-17.

bu, Mesih'in yolunda doğru bir şekilde ilerlediği anlamına gelmektedir. İnancı uğruna böyle büyük acılara katlanmak zorunda olanlar mükafatlandırılacaktır.[240]

2. Kilise Babalarına ve Doktorlarına Göre Kilise

Hıristiyan tarihinin, Genel Konsillere ve dinin siyasi otoritenin kontrolü altına alınacağı 4. yüzyıla kadar pek çok farklı sorun ile dolu olduğu söylenebilir. Mesih ve havarilerinin ölümünden sonra geriye, bilinen dünyaya yayılmış, farklı kültürlere mensup ve doğal olarak birbirinden farklı din anlayışları olan cemaatler veya kiliseler kalmıştır. Bu zaman diliminde Hıristiyanların karşılaştıkları sorunları kilisedeki bölücü akımlar, siyasi otoritenin baskısı ve katliamları, henüz dinin temel dogmalarının ve bunların ayrıntılarının belirlenmemiş olması şeklinde sıralamak mümkündür.

Cemaatler arasındaki kültürel ve coğrafi farklılıklara rağmen erken dönem Hıristiyanları vaftiz ve evharist gibi temel ayinlerin gerekliliği konusunda mutabıktır. Bu dönemde henüz tüm büyük kiliselerin her konuda üzerinde uzlaştığı ortak bir din anlayışı veya diğerlerine tahakküm kurma gücünde olan bir kilise bulunmamaktadır. Örneğin İskenderiye ve Roma coğrafi olarak birbirinden oldukça uzaktır. Erken dönemde bu iki şehir ve çevresinde yaşayanların birbirleri üzerinde üstünlük iddia edip kilise işlerine müdahale etmeleri söz konusu değildir. Bunun yanında en kalabalık ve etkili Hıristiyan cemaatleri o dönemde İskenderiye ile Antakya'da olmasına karşın, Roma'nın saygın konumu reddedilmemiştir.[241] Bu dönemde daha çok önem

[240] Matta 5: 11-12.

[241] Roma ilk üç yüzyılda Hıristiyan nüfus açısından İskenderiye'nin ve Antakya'nın gerisindedir. Teoloji alanında ise doğuda adından söz ettirenler daha çok İskenderiye'den çıkarken, batıda Kartaca öne çıkmıştır. Ancak 4. yüzyıldan sonra Roma, batıyı bir arada tutan kurumlardan biri ve antik uygarlıktan geriye kalanların koruyucusu olması nedeniyle büyük önem kazanmıştır. Bu dönemden önce Roma'nın, Kartaca'nın kilise işleyişine müdahale girişimleri olmuştur. Kartaca'nın Roma'nın kültürel etki alanında olması nedeniyle bu hadise normal karşılanmalıdır. Lietzmann ise bu ilişkinin, ana kilise Roma ile ona bağlı olarak kurulan Kartaca arasındaki bağ nedeniyle ortaya çıktığını belirtmektedir. Ayrıca Lietzmann, İskenderiye piskoposluk geleneğinin oldukça eski ve güçlü bir yapıda olduğunu da açıklamıştır. Başka bir örnekte ise Papa I. Cornelius 251 yılında Antalya piskoposu Fabius'a yazdığı mektupta papalığın diğer büyük kiliseler arasındaki önemli konumunu hatırlatmıştır. Ancak Roma'nın bu konumu Antakya'nın iç işleyişine veya gerçekleştirdiği atama ve görevlendirmelere müdahale etmek ile ilgili değildir. Papa sadece kendisinin diğer piskoposlar arasındaki üstün ve saygın konumunu hatırlatmaktadır. Bkz. Henry Denzinger, *The Sources of Catholic Dogma*, Çev. Roy J. Deferrari, Freiburg: Loreto Publications, 1954, s. 21-22; Gonzalez, 320; Lietzmann, s. 331-333.

verilen şeyler kiliselerin kendi içinde bölünmemelerinin ve imanlı kişilerin katılımıyla büyümelerinin sağlanmasıdır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için aralarında uzak mesafeler olsa da temel konularda Ortodoks veya doğru kabul edilen inanca aykırı şeyleri savunmayan, vaftiz ile kiliseye girmiş ve evharist ile Mesih'in bedeninin bir parçası olduklarını düzenli bir şekilde teyit eden kişiler, gerçek kilisenin mensupları olarak kabul görmüşlerdir.[242] Zamanla özellikle büyük şehirlerde Hıristiyan nüfusunun artmasıyla tek bir kilisede toplanıp evharist kutlamak imkânsız hale gelmiştir. Bu sorunu aşabilmek için şehrin piskoposunun gerçekleştirdiği evharist ayininde kullanılan ekmeğin bir parçası, diğer küçük kiliselere dağıtılmıştır. Ayrıca Hıristiyanlara, doğru inanca mensup kiliselerle birlik ve aynı evrensel kilisenin parçası olunduğu aşılanmaya çalışılmıştır. Kiliseler bunu yapabilmek için uzak veya yakın bölgelerdeki piskoposların adlarını *diptychs* adlı pano veya levhalara yazmışlardır. Bu uygulama Genel Konsiller gibi uzak coğrafyalardaki kilise mensuplarının bir araya gelmesini sağlayan toplantıların yokluğunda, birbirine vaftiz ile bağlı ve doğru inanca mensup "evrensel kiliseyi" insanlara hatırlatmıştır.[243]

Erken dönemde kilise dışsal tehlikelerle uğraşıp güçlenmeye çalışmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde de üzerinde durulacak pek çok tartışma konusu ve bölünmeler, dinin devlet tarafından yasal olarak kabul edilmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Bu sayede tüm Hıristiyan âleminin katılım sağladığı Genel Konsiller düzenlenebilmiş ve birbiri hakkında az bilgi sahibi olan coğrafyalarda yaşayanlar farklı dini görüşleri detaylı bir şekilde öğrenme fırsatı

[242] Hıristiyanlığın pagan Romalılar tarafından anlaşılmaya çalışıldığı ilk yüzyıllarda özellikle pazar günü gerçekleştirilen evharist ayini hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Romalılar ayin için gerçekleştirilen bu buluşmaları çeşitli ahlaksızlıkların yapıldığı toplantılar olarak yorumlamışlardır. Hıristiyanlar ise bunu, yalnızca kendini kanıtlayıp vaftiz olmuş kişilerin katılabildiği, merkezinde Mesih'in dirilmesinin, onun bedenine katılmanın ve kişisel günahların hatırlanmasının olduğu bir ayin olarak görmüşlerdir. Ayine katılanlar birbirlerinin erkek ve kız kardeşleridir. Vaftiz ise doğru inancın aday tarafından ikrar edilip kiliseye dahil olduğu bir sakramenttir. Adaydan vaftiz ayininde imanını doğru bir şekilde açıklaması istenmiş ve böylece sapkın inançlar engellenmeye çalışılmıştır. Roma ve Kartaca gibi bölgelerde aynı şekilde iman ikrarı ve ayin şekli görülürken, doğudaki Hıristiyanlar kendilerine özgü geleneklere sahip olmuşlardır. Katolik Kilisesi tarafından kabul edilen "Havarilerin İnanç İlkeleri Formülü" için ayrıca bkz. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 185-197; Gonzalez, s. 78, 97-100, 132.

[243] Gonzalez, s. 136.

bulmuşlardır. Erken dönemde ise ana hedef sapkın görüşlerin peşinden gitmeyen, vaftiz olup kiliseye girmiş, doğru inanca mensup kilise mensuplarının bir arada tutulabilmesidir.

Erken dönem Hıristiyan teologların karşılaştıkları önemli sorunlardan biri, dinin temel konularındaki dogmaların belirlenmemiş olması ve pek çok farklı görüş bulunmasından dolayı yaşanan gruplaşmalardır. Bu kapsamdaki toplulukların hepsi kendini "gerçek kilise" şeklinde tanımlamış, diğerlerinin sapkın olduğunu ve doğru inancı kendilerinin temsil ettiğini savunmuştur.[244] Erken dönem teologları bu akımlarla bazen Yunan felsefesini kullanarak, bazen ise Tertullian gibi[245] başta ona mesafeli durarak mücadele etmeye çalışmışlardır. Bu teologlardan bazıları toplumsal konumları ve varlıklı olmaları sayesinde siyasi otoriteler ve üst kademe halk ile iletişim kurabilmişlerdir.

Hıristiyanların ilk dönemde karşılaştığı diğer önemli sorun ise baskı ve katliamlardır. Erken dönem teologlarının yaşadıkları dönemde Hıristiyanlar zaman zaman, yasal olmayan ve hatta öldürülmesi gereken insanlar olarak görülmüşlerdir. Şüphesiz meydana gelen bu sarsıcı hadiseler, teolojilerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hıristiyanların yaşadıkları bölgelere bağlı olarak- Yunan kültürünün hâkim olduğu İskenderiye ve Latin kültürünün hâkim olduğu Kartaca gibi- dini meselelere yaklaşımları, tartışma konuları ve bunların önceliği farklılık göstermiştir.[246] Sonuç olarak kilise babaları[247] olarak da adlandırılan bazı erken dönem

[244] Kilise mahkemeleri kurulmuş ve sapkın inançlar yargılanıp mahkûm edilmeye başlanmış olsa da bunun hayatta herhangi bir yaptırımı yoktur. Bu nedenle siyasi otoritenin desteğini almak kilise mensupları için önemlidir. Genelde sapkın olduğu kabul edilenler yargılandıktan sonra sivil otoritelerden bu kişiler hakkında yaptırım talep edilmiştir. Bkz. Olson, s. 132-133.

[245] Tertullian, Hıristiyan iman ve inanç sınırları içinde kalmak kaydıyla teolojik akıl yürütmelere karşı değildir. Onun karşı olduğu şey havarisel ve kutsal metin kaynaklı argümanların dini açıklarken geri plana itilmesi ve Atina ekolünün temsil ettiği Platoncu düşüncenin Hıristiyanlığa hâkim olmasıdır. Kendisinin "Atina'nın Kudüs ile ne işi olabilir?" sözünün buna işaret ettiği de savunulmaktadır. Bkz. Jaroslav Pelikan, *The Christian Doctrine-A History of The Development of Doctrine Vol 1 Emergence of The Catholic Tradition (100-600)*, USA: The University of Chicago Press, 1971, s. 49; Gonzalez, s. 82; Olson, s. 94-95.

[246] Doğu ve batı, dini konularda farklı düşünce yapılarına ve tartışma konularına sahiptir. Örneğin Kartaca'da daha çok kilise uygulamaları ve ahlaki konular ön plandayken, İskenderiye'de ruhsal ve görünmeyen şeyler öne çıkmıştır. Olson'un tabiriyle doğuda öbür dünya konuşuluyorken, batıda bu dünya konuşulmuştur. Bunlara ek olarak dil ve kültür farklılığı gibi nedenlerden dolayı da birbirini anlamada zorlanma durumu söz konusudur. Olson, s. 81-82.

[247] Hıristiyanlığın erken dönemlerinde otorite oldukları kabul edilen, dinin savunulması ve açıklanması için önemli eserler kaleme almış yazarlar için 4. yüzyıldan itibaren kullanılan kavramdır. Kilise Babaları Dönemi'nin (Patristik

Hıristiyan teologlar, kiliseler arası ortak görüşlerin oluşmadığı, Hıristiyanlığa yapılan saldırılara cevap verilmeye çalışıldığı, Hıristiyanların güvende olmadığı, siyasi otorite yani kanun korumasından mahrum bir zaman diliminde yaşamışlar ve kaleme aldıkları eserleri de bu etkenlere göre şekillenmiştir. Katolik Kilisesi bu kilise babalarının bazılarının kilise doktoru olduğunu açıklamış ve zaman içinde bunlara yenilerini eklemiştir. Günümüzde sayıları 30'u aşan kilise doktorlarının büyük fazilet sahibi ve teoloji alanında yetkin kişiler olduğu kabul edilmektedir.[248] Bu nedenle Katolik Hıristiyanlık açısından çok önemli bir kilise doktoru olan Thomas Aquinas'ın kiliseyle ilgili görüşlerine de bu başlık altında yer verilmiştir.

2.1. Justin Martyr (100-165)

Erken dönem Hıristiyan tarihinin önemli isimlerinden olan Justin Martyr, 100 yılında Filistin'in Nablus bölgesinde dünyaya gelmiştir. Filistin'de dünyaya gelmesine rağmen Yahudi olmayan Martyr'ın büyükbabasının adının Yunanca kökenli *Bacchius,* babasının adının ise Latince kökenli *Priscus* olması konunun uzmanlarının bu konudaki görüşlerini desteklemektedir. Martyr yaşamının erken dönemlerinde Yunan kültürüne göre eğitim almışsa da çalışmalarında Yahudi gelenek ve düşüncesini yansıtan öğelerin olduğu kabul edilmektedir. Onun ilgi alanlarının temel olarak felsefe ve dini meseleler olduğu söylenebilir. Felsefe ile tanışmasından sonra dönemin pek çok düşünce akımı ile ilgilenmiş ancak bunların tam olarak hislerine tercüman olamadığını fark etmiştir. Yaşamının devamında Hıristiyanlık ile tanışmış ve özellikle Eski Ahit peygamberlerinin ve Hıristiyanların, inançları için kendilerini feda etmelerinden çok etkilenmiş, sonrasında Hıristiyan olmuştur. Martyr'ın Hıristiyanlığı kabul etmesi, Hıristiyan düşüncesini alt tabaka halktan ziyade üst tabakalara ulaştırabilmesine imkân sağlamıştır. Eserlerinde Hıristiyanlığı *gerçek felsefe* olarak tanımlayan Martyr, Hıristiyanlığın

Dönem) sekizinci yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği kabul edilmektedir. Bkz. *The Oxford Dictionary of The Christian Church*, Ed: F. L. Cross, New York: Oxford University Press, 1997, s. 600.

[248] *The Oxford Dictionary of The Christian Church*, Ed: F. L. Cross, New York: Oxford University Press, 1997, s. 494.

daha iyi eğitim almış ve varlıklı insanlar arasında yayılabilmesinde önemli rol oynamıştır. Martyr önce Efes'te, daha sonra ise Roma'da Hıristiyan okulları açmış, 165 yılında ise Roma tanrılarına kurban sunmayı reddettiğinde kırbaçlandıktan sonra kafası kesilerek idam edilmiştir.[249] Hıristiyan geleneğinde önemli *apolojist*lerden[250] olduğu kabul edilen Martyr, yaşamı boyunca birkaç eser kaleme almış ancak bunların üç tanesi eksiksiz olarak günümüze ulaşabilmiştir. Bunlar: *Birinci Apoloji*, *İkinci Apoloji* ve *Trypho ile Diyalog*'dur.[251]

Martyr, eserlerinde Hıristiyan inancını dışarıdan gelen eleştiri ve saldırılara karşı korumak istemiştir. Çeşitli konulara değinmesine karşın çalışmalarının kilise ile ilgili olan kısımları *Birinci Apoloji* ve *Tyrpho ile Diyalog* adlı eserlerdedir. Martyr *Birinci Apoloji*'de Yahudilerin bir zamanlar Tanrı'nın öz evlatları olduğunu ve çok uzun bir süre Mesih'i beklemelerine rağmen Mesih geldiğinde ona ihanet ettiklerini belirtmiştir. Yahudilerin dışındaki milletlerden olanlar ise çok daha imanlı ve kalabalıktır. Yahudiler kendilerine verilen şansı iyi değerlendirememiş, imansız ve Tanrı'nın yasalarını tanımaz bir halk olmuştur. Tanrı bunu bilmektedir. Yahudilerin yabancıları sünnetsiz olmalarından dolayı aşağılayıp dışlamalarını hoş görmemektedir. Çünkü Yahudiler ette sünnetli olsalar da kalben sünnetsiz,

[249] Roma'da Hıristiyan katliamları için çeşitli gerekçeler bulunmuştur. Roma tanrılarının koruyuculuğunun gerekli ritüellerin gerçekleştirilmemesi sonucunda kaybolma riski insanları endişelendirmiştir. Hıristiyanların bu ritüellere karşı olduklarının bilinmesi onları açık hedef haline getirmiştir. Bunun yanında imparatorlukta gelişen tüm kötü olaylardan ve doğal afetlerden Hıristiyanlar sorumlu tutulmaya başlanmıştır. Artık deprem, kıtlık veya kuzeyli kavimlerin işgali olduğunda bunun sorumlusunun Hıristiyanlar olduğu düşünülmeye başlanmıştır. Ancak Hıristiyanların öldürülmelerindeki en büyük neden, imparator kültüne uyup bunun gereklerini yerine getirmemeleridir. Bunun yanında büyücülükle de suçlanmışlardır. Bu durumun yöneticilerin ve üst ekonomik grupların da işine geldiği anlaşılmaktadır. Her önemli ve yıkıcı sorunda sorumluluğu Hıristiyanlara atmak işlerini kolaylaştırmıştır. Martyr'ın yaşadığı dönem Roma İmparatorluğu'nda toplumu oluşturan kesimler arasındaki gelir ve kaygı farkının uçurum haline geldiği bir zamandır. Aristokratlar eski dinleri ile bütünleşmeyi kendi toplumsal konumlarının devamı için bir zorunluluk olarak görürken, toplumun alt kesimi hayatta kalmaya çalışmıştır. Bunlara ek olarak imparatorluğun doğusu ile batısı arasındaki bilgi ve mal alışverişi de hızlanmış, çeşitli düşünce akımlarından ve kültlerden daha kolay haber alınabilir olmuştur. Roma, eskiye nazaran daha kozmopolit bir yapıdadır. Bkz. Bihlmeyer-Tuchle, s. 41-43; Peter Brown, *Geç Antikçağ Dünyası*, Çev. Turhan Kaçar, İstanbul: Alfa-Tarih, 2017, s. 58-59, 70-73.

[250] İnanç esaslarını makul bir şekilde savunmak ve diğer insanları kendi inançlarına çekmek için eserler kaleme alan Hıristiyan yazarlara verilen addır. Peter Brown apolojistlerin, havariler ile Platon'un arasında önemli bir fark gördüklerini belirtmiştir. Buna göre Platon zengin ve güzel soslu bir yemek sunarken, havariler temiz bir yemeği çokça insan için pişirmişlerdir. Bkz. J. H. Crehan, "Apologists, Greek", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 1, USA: Gale, 2003, s. 567; Brown, s. 74-75.

[251] *The Oxford Dictionary of The Christian Church*, s. 915; H. Chadwick, "Justin Martyr, St", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 8, USA: Gale, 2003, s. 93; E. Glenn. Hinson, "Justin Martyr", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 7, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 5043.

yabancılar ise ette sünnetsiz olsalar da kalben sünnetlidir. Bu nedenle Tanrı'nın yeni halkı artık günahkâr Yahudiler değil, sonradan Tanrı'yı bulmalarına rağmen daha büyük imana sahip olan Yahudi olmayanlar veya *gentile*lerdir. Martyr, Tanrı'nın yeni halkı olan Hıristiyanların su ile vaftiz olması gerektiğini belirtmiştir.[252] Çünkü vaftiz yalnızca su ile yapılan bir yıkanma değil, aynı zamanda bir arınma, yenilenme ve yeniden doğuştur. İnsanlar yaşamları boyunca aileleri ve içine doğdukları kültürler nedeniyle çeşitli kötü ve günahkâr geleneklerin bir parçası olmuşlardır. Vaftiz ise bu insanların temizlenip yeniden doğmaları için bir fırsattır. Martyr'a göre vaftiz aynı zamanda bir aydınlanmadır. Çünkü vaftiz olan kişi arınıp yenilenerek vaftizin getirdiği sırlara vakıf olmaktadır.[253]

Evharist ayininin dönemin Hıristiyan topluluklarında önemli bir yere sahip olduğu Martyr'ın yazılarından anlaşılmaktadır. O, tıpkı vaftiz ayininin Hıristiyanlar için ne anlama geldiğini anlatması gibi evharist ayininin ve Pazar gününün de anlamını açıklamaktadır. Buna göre evharist sadece vaftiz olanların katılabileceği bir ayindir. Bu kişiler temizlenerek doğru inancı bulmuş ve kurtuluşa ulaşma yolunda ilerlemeye başlamışlardır. Martyr evharist ayinine katılanlara diyakozlar tarafından ekmek, şarap ve suyun sırayla verildiğini, çeşitli dualar edildikten sonra orada bulunanların "âmin" dediklerini ve bunun "öyle olsun, öyledir" anlamlarına geldiğini belirtmektedir. Evharist ayininde alınan ekmek ve şarap, herhangi bir ekmek ve şaraptan farklıdır ve inananlara kendini onlar için feda eden Mesih'i hatırlatmaktadır. Evharist ayininin gerçekleştirildiği gün olan Pazar, aynı zamanda cemaatin toplanması sayesinde insanların birbirlerine yardımcı oldukları bir zamandır. Bu gün insanların bir araya gelmesiyle toplumda zor durumda olanlara yardım edilmekte ve bu sayede cemaatin birbirinden

[252] İlk dönem Hıristiyanları vaftizin, kendilerini bu dünyanın kötülüklerinden koruğuna ve güvenli bir yerde muhafaza ettiğine inanmışlardır. Bu koruma bedenin değil, ruhun korunması anlamına gelmektedir. Brown, s. 65-66.

[253] Justin Martyr, "First Apology", *The Fathers of The Church-Saint Justin Martyr Vol 6*, Ed. Hermigild Dressler, Trans. Thomas B. Falls, Washington: Catholic University of America Press, 2008, 53, 61; Halit Ahmet Çiftçi, *Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Aziz Justin Martyr*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Isparta, 2017, s. 146, 148.

haberdar olması sağlanmaktadır. Son olarak Martyr, evharist ayinine benzer ayinlerin başka dinlere mensup olanlar tarafından da gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bu ayinlerde de ekmek ve su kullanılmakla birlikte çeşitli geçiş ve kabul ayinlerinin yapıldığını açıklamış, Hıristiyanların bu tür şeylere karşı dikkatli olması ve onlara aldanmaması gerektiğini vurgulamıştır.[254]

Martyr *Tyrpho ile Diyalog* adlı eserinde *Birinci Apoloji* ile karşılaştırıldığında daha çeşitli konular hakkında yazmıştır. Aynı zamanda Martyr'ın elimizdeki en uzun eseri olma özelliğine sahip olan bu metin çalışmamız için önemli bir kaynaktır. Adı anılan eserde Martyr'ın kilise ile ilgili değindiği konular şöyle sıralanabilir: Mesih'in kanı sayesinde günahlardan arınma, vaftiz, kurtuluşun herkes için mümkün olması, Musa'nın yasasının bitişi, tek kurtuluşun Mesih ile mümkün olması ve Hıristiyanların Eski Ahit'te müjdelenmiş olması. Metin incelendiğinde bunun Martyr'ın muhatabına yazmış olduğu sert bir savunma ve açıklama olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin Martyr, Yahudilerin işledikleri günahları hiçbir hayvanın kanının, sununun veya denizlerin tüm sularının dahi temizleyemeyeceğini, arınma ve kurtuluşun sadece insanlar için can vermiş olan Mesih'e iman ile mümkün olduğunu vurgulamıştır. Bundan böyle kurtulmak isteyenler tövbe etmeli ve vaftiz olarak eski yaşamlarından vazgeçmelidir. Çünkü vaftiz sadece insanın bedenini temizleyen değil, aynı zamanda ruhundaki kötülükleri de arındıran bir ayindir. Vaftiz olan kişi hem bedenen hem de ruhen temizlenmektedir. Martyr'a göre Musa'nın yasası Mesih'in gelmesiyle sona ermiş ve sadece Yahudilerin olan kurtuluş imkânı Yahudi olmayanlar için de mümkün hale gelmiştir. Bundan böyle kurtuluş için izlenmesi gereken yol Mesih'in hayattayken gösterdiğidir. Mesih'in gelişi sadece kendisinden sonrakileri değil, İsrail'in önemli kişilerini de kurtarmıştır. Yani onun gelişi sadece geleceği değil, geçmişte hak edenleri de kurtarma amaçlıdır.[255] Martyr

[254] Martyr, *First Apology,* 61-62, 65-67; Çiftçi, s. 152-154.
[255] Martyr, *Dialogue With Trypho,* 13-14, 41-45, 70.

Hıristiyanların, Yahudilerin önceden sahip oldukları tüm ayrıcalıkları devraldıklarını düşünmektedir. Buna göre bir zamanlar Yahudilerin arasından bazıları peygamberlik yapmış ve Yahudiler Tanrı'nın seçkin halkı olma ayrıcalığına sahip olmuşlardır. Artık bu ayrıcalık tüm Hıristiyanlara veya kiliseye aktarılmıştır. Tıpkı Yahudilerde olduğu gibi Hıristiyanlar arasından da sahte peygamberler ve müjdeciler çıkmaktadır. Ancak Martyr kendilerinin Mesih tarafından bu konuda uyarıldıklarını ve yanılgıya düşmemek için çabaladıklarını vurgulamaktadır.[256]

Martyr, İbrahim'e vaat edilen soyun Hıristiyanlar olduğunu düşünmektedir. Çünkü Tanrı, İbrahim'e tek bir halkın değil, pek çok halkın babası olacağını söylemiştir. Bu nedenle Hıristiyanlar doğru yolu bulmadan önceki yaşamlarından koparak İbrahim'e vaat edilen kutsal ve seçilmiş halkın bir parçası gibi davranmaya çalışmalıdır. Kilise, İbrahim'in haleflerine de müjdelenmiştir. Tanrı, Hıristiyanların kendisinin gerçek çocukları olduğunu ve imanlarının çok sağlam olacağını bildiği için bu yolu seçmiştir.[257] Tanrı'nın kendine dünya halkları arasından laf dinlemeyen, imansız ve işe yaramaz bir halk olan Yahudileri seçtiğini savunan Martyr, yaptıkları hatalar ve bu kötü huyları yüzünden Tanrı'nın onlardan yüz çevirdiğini belirtmektedir. Buna göre Yahudiler kendilerine sunulan şansı defalarca geri tepmiştir. Ancak Tanrı, Hıristiyanların bu şansı iyi kullanacağını bilmektedir. Sonuç Tanrı'nın dediği gibi olmuş ve Hıristiyanlar, selefleri olan Yahudilerden daha imanlı bir topluluk olarak ortaya çıkmışlardır.[258]

Metnin devamında Martyr, Yakup'un yapmış olduğu iki evliliği[259], Tanrı'nın İsrail ve Hıristiyanlar için olan planlarına benzetmektedir. Buna göre Yakup'un eşleri olan Lea ve Rahel, *sinagog* ve *kilise* ile temsil edilmektedir. Tanrı hem Yahudilerin yani *sinagog*un hem de *kilise*nin yani Hıristiyanlarındır. Her iki topluluk da özgür kadınlardan doğmuştur ve görünüşte

[256] Martyr, *Dialogue With Trypho*, 82
[257] Martyr, *Dialogue With Trypho*, 119-121, 124, 130-131.
[258] Martyr, *Dialogue With Trypho*, 130-131.
[259] Yaratılış 29.

eşittir. Ancak tıpkı Lea'nın gözlerinin zayıf olması gibi Yahudilerin imanı ve ruhları da zayıftır. Kardeşinin Yakup'tan hep nefret ettiği gibi Yahudiler de Mesih ve kilisesinden nefret etmişlerdir. Martyr burada Yahudilerin Mesih'ten nefret ettiğini söyleyerek aslında onların İsrail'den nefret ettiklerini vurgulamaktadır. Çünkü Yakup'un ikinci adı olan İsrail, Mesih'i nitelemektedir.[260] Son olarak Martyr, Mesih ile Nuh arasında bir bağlantı kurmaktadır. Buna göre Mesih'in yeni, seçilmiş bir insan nesli yaratması ve onları eski günahkâr hayatlarından kurtarıp sil baştan bir yaşam vaat etmesiyle Nuh ve beraberindekilerin yeni bir yaşama başlaması arasında benzerlik vardır. Mesih'in yaptığı Nuh'unkinden farklı olarak herkesi kapsamaktadır. Çünkü Nuh üç oğlundan biri olan Ham'ın soyunu lanetlemiştir.[261] Mesih ise insanlar arasında hiçbir ayrım yapmadan hepsini kurtarmaya çalışmaktadır.[262]

Erken dönem Hıristiyan tarihinin önemli isimlerinden olan Justin Martyr'ın çevresindeki farklı dinlere mensup insanlarla ve Yahudilerle tartışmalar yaşadığı ve onlara karşı kendi inancını savunmaya çalıştığı görülmektedir. Martyr, Yahudilikten başka dinlere ve Yahudilere karşı kendi dinini savunurken Hıristiyanların Yahudilerden üstünlüğü, onların kötü ve eksik yönleri, Hıristiyanların zaten Eski Ahit'te de haber verilmiş olduğu gibi konular üzerinde durmayı tercih etmiştir. Bunu yaparken Tanrı'nın yeni seçkin halkı olan kilisenin meşru bir topluluk olduğunu vurgulamıştır. Tanrı'nın bir zamanlar şans verdiği insanlar olan Yahudiler'in bu şansı iyi kullanamamaları nedeniyle yeni seçkin halk Hıristiyanlar olmuştur.

2.2. İrenaeus (130-200)

Hıristiyan literatüründe daha çok Lyonlu İrenaeus adıyla yer alan kilise babası ve doktoru İrenaeus'un gençlik ve yaşlılık yıllarıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Eldeki veriler onun İzmir'de (Smyrna) doğup büyüdüğünü ve Polycarp'ın (69-155) yanında dini alanda

[260] Martyr, *Dialogue With Trypho*, 134.
[261] Yaratılış 9: 20-29.
[262] Martyr, *Dialogue With Trypho*, 138-139.

kendini geliştirdiğini göstermektedir. 164 yılından sonra Lyon'a gönderildiği ve burada papaz olarak görev yaptığı tahmin edilmektedir. Ardından Lyon piskoposu Pothinus tarafından "Mesih'in Ahdi için hevesli" ve "papazlar arasında ilk sırada" olduğu belirtilen bir referans mektubuyla Roma'ya gönderilmiştir. Bu görevlendirme İrenaeus'un Lyon ve Vienne kentlerinde 177 yılında gerçekleştirilen Hıristiyan katliamından kurtulmasını sağlamıştır. Lyon'a geri döndüğünde ise Pothinus'un halefi olarak piskopos seçilmiştir. Hayatının sonraki dönemleri hakkındaki bilgiler net olmasa da onun bir başka Hıristiyan katliamında şehit edildiği düşünülmektedir.[263]

İrenaeus'un en önemli eseri *Sapkınlıklara Karşı*'dır. O, beş kitaptan oluşan bu eserde birtakım temel kaygılarla çeşitli konulara değinir. Metnin büyük bölümünde sapkın olarak addettiği grupların görüşlerinden bahseder ve devamında onları çürütmeye çalışır. Sistematik bir anlatım şekli benimsemediğinden konular hakkındaki görüşleri çoğunlukla metnin tamamına dağılmıştır. Tanrı'nın tek ve değişmez olduğunu kanıtlamak onun en çok önem verdiği şeydir. Değindiği diğer meseleler ise Mesih'in insanlar ile Tanrı arasındaki aracı konumu, kilisenin varlık nedeni ve nitelikleri, Eski ve Yeni Ahit arasındaki bağlantı, insanın tabiatı ve ölüm sonrasıdır. O, bu sayede Tanrı'nın tekliğini merkeze koyarak tüm tarihin aslında insan için tasarlanmış bir kurtuluş planı olduğunu kanıtlamaya çalışır. İrenaeus'a göre Âdem ve Havva'nın cennette işledikleri asli günah nedeniyle Tanrı'yla insan arasındaki bağ kopmuş ve insan, ona bahşedilen Kutsal Ruh'u kaybetmiştir.[264] Buna neden olan şey itaatsizliktir. Tanrı'ya karşı yapılan itaatsizlik onun düşmanı olup ölmek demektir.[265] Meyvesinden yemenin yasak olduğu ağaçtan yiyen Âdem ve Havva günahta ölmüş ve bu günah dünyada doğacak tüm insanlara sirayet etmiştir. Tüm bunlara rağmen Tanrı, insanı yeniden kendine döndürmek ve

[263] E. Glenn Hinson, "Irenaeus", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 7, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 4538.
[264] İrenaeus bu durumu "felç hali" ve "intihar" olarak niteler. Bkz. İrenaeus, "*Against Heresies*", *Ante-Nicene Fathers Vol 1- The Apostolic Fathers, Justin Martyr, Irenaeus*, Ed. Alexander Roberts, D. D.-James Donaldson, LL.D., Edinburgy: T&T Clark, 1885, 5: 12: 3, 5: 17: 2.
[265] İrenaeus, *Against Heresies*, 5: 17: 1, 5: 23: 1.

cennete kavuşmasını sağlamak istemektedir. O, tüm bunları insana duyduğu büyük sevgi nedeniyle yapmaktadır ancak insan henüz Tanrı'yla yeniden birleşmeye hazır değildir. Bu nedenle onun kuşaklar boyunca eğitilmesi ve Kutsal Ruh'u yeniden alabilmesi için hazırlanması gerekir.[266] Tanrı'nın insanı mükemmel yaratmaması da onun henüz buna hazır olmamasından kaynaklanır. Tıpkı bir annenin bebeğine çok besleyici ancak hazmı zor besinler vermekten kaçınması gibi Tanrı da insanı, Mesih ve Kutsal Ruh'a hazır olması için eğitmeye başlamıştır.[267] İnsanın bozulmuş doğasının sonuçları ilk olarak Tanrı'nın Habil ve Kabil'den kendisine sunular hazırlamasını istediğinde ortaya çıkar. Habil ve Kabil Tanrı'ya sunular hazırlamış ve Tanrı, Habil'in sunusunu seçmiştir.[268] Tanrı gösterişli sunuları veya sununun kendisini değil, samimi imanı ve kendisine duyulan sevgiyi öncelemektedir. Habil kalbi temiz, imanlı, Tanrı sevgisiyle dolu ve "saftır". Kabil ise kıskançlık ve kötülükle doludur. İrenaeus bu durumu Yahudilerin kurbanları ve sunularıyla karşılaştırır. Onlar da tıpkı Kabil gibi içlerinde samimi iman ve Tanrı sevgisi bulunmadan değerli mallardan sayısız kurban sunmuşlardır. Mesih onları bu konuda defalarca uyardıysa da Yahudiler içlerinin iyi olmaması nedeniyle bunu anlamamışlardır. Tanrı, insanlardan en başından beri imanlı, Tanrı ve komşu sevgisiyle dolu olmalarını istemiştir. Bunun dışında kalan her şey ikincildir.[269] Çünkü Tanrı'nın, insanın ona sunacağı kurbana veya yapacağı ayine ihtiyacı yoktur. İnsan bunu kendi iyiliği ve kurtuluş planında yer edinmek için yapmaktadır. O sahip olduğu bu erdemlerle Tanrı'ya şükranlarını gösterse de asıl önemli olan sunu veya kurbanlar değil, içindeki samimi duygulardır. İnsanın ancak bu erdemlerle dürüst, doğru, Tanrı'ya itaatkâr bir hayat sürmesi mümkündür ve Tanrı'nın gözünde önemli olan da bunlardır. Bu, Tanrı'nın insanı eğitme sürecinin bir parçasıdır. İnsanın

[266] Önemli Katolik teologlardan Hugh (1096-1141) bu dönemleri üçe ayırır. O, Âdem'den Musa'ya kadarki zaman dilimini "doğal yasa", Musa'dan Mesih'e kadarkini "yazılı yasa" ve Mesih'ten dünyanın sonuna kadarki dönemi ise "lütuf yasası veya lütuf dönemi" olarak isimlendirir. Sakramentlerin insanlara verilmesi ise asli günahın öncesinde, cennette başlamıştır. Onlara burada ilk bahşedilen sakrament evliliktir. İnsanları henüz cennetteyken eğitmeye başlayan Tanrı, onlara dünyevi yaşamlarının ilk iki döneminde sakramentlerin "ön örneklerini" ve "işaretlerini", son döneminde ise en mükemmel hallerini vermiştir. Bkz. Hugh, I: VIII: XI-XIII, XI: I.
[267] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 38: 1.
[268] Yaratılış 4: 1-7.
[269] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 12: 1-4.

günah nedeniyle kaybettiği erdemler ona geri kazandırılmalı ve tekrar "Tanrı'nın dostu" olması sağlanmalıdır.[270] İnsan, Kabil ile Habil'den sonra da eğitilmeye devam etmiş ve Tanrı onlardan da aynı şeyleri istemiştir. İbrahim'den önceki veya sonraki peygamberlerin ve iyi insanların sahip olduğu erdemler bunlardır. Onlar dışsal özellikleriyle değil, imanlarıyla aklanmışlardır. İbrahim ve ondan öncekiler deride sünnetli olmamalarına rağmen imanları ve Tanrı sevgileri onları diğerlerinden üstün bir konuma yükseltmiştir. Tanrı'nın İbrahim'e sünnet olmayı emretmesini takiben onun bu emre uyması[271] da imanının büyüklüğünü göstermektedir. Tüm bu peygamberlerle konuşan aynı Tanrı'dır.[272]

İrenaeus, tarihi İbrahim'den öncesi ve sonrası olarak ikiye bölse de bunları birbirinden ayırmaz. Çünkü insanlara verilen mesajlar, emirler ve iman başından beri aynıdır ve bu, onları birbirine bağlamaktadır. Bu durum birbirinin devamı olan Eski ve Yeni Ahit için de geçerlidir. Onlar Tanrı'nın "eski" ve "yeni" halkını simgelemektedir. Kiliseyi "İbrahim'in tohumu" olarak niteleyen İrenaeus'a göre iman, bu iki ahdi ve halkı birbirine bağlamaktadır.[273] Ancak bu uzun bir yoldur ve insanoğlu henüz Mesih'in gelişine hazır olmadığından eğitimi devam etmektedir. Tanrı, kurtuluş planında bir halkı "ön örnek" olarak seçmiştir. Bu halk İsrail'dir. İnsanoğlu İsrail'de Tanrı'nın yaşamının bir parçası olmaya, ona katılmaya hazırlanmıştır. Onlar diğer halklar arasındaki seçkinliklerini gösterecek şekilde ataları İbrahim'in yaptığı gibi sünnet olmalıdır. Ayrıca Tanrı, Musa'ya Yasa'yı[274] (Tora) vermiş ve İsrailoğulları'na nasıl yaşamaları, nelerden sakınmaları gerektiğini detaylı şekilde açıklamıştır. Onlar artık kalplerinden imanı eksik etmeden bu kurallara uyarak yaşamak zorundadır. Yasa'da onlara yapmaları emredilen ayin, kurban, sunu ve diğer şeylerin hepsi aslında Yeni Ahit'e hazırlık mahiyetinde olan ve

[270] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 14: 1-2, 4: 18: 3, 4: 17: 1-4, 4: 22: 2; 5: 12: 3, 5: 14: 2.
[271] Yaratılış 17: 1-27.
[272] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 16: 2, 4: 10: 1-2.
[273] İrenaeus, *Against Heresies*, 2: 9: 1, 4: 25: 1, 4: 32: 2; 5: 32: 2.
[274] Yahudi inancında Kutsal Kitap Tanah'ın ilk kısmını oluşturan ve Musa'ya verildiğine inanılan 5 kitaba Tora denir. Bkz. Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 25-26.

onda son hali verilecek "ön örneklerdir".[275] İrenaeus'a göre Tanrı'nın Musa'dan önceki peygamberlerle bu şekilde metne dayalı bir ahit yapmaya gerek duymamasının nedeni, Eski Ahit'in özünün zaten onların kalplerine ve ruhlarına kazınmış olmasıdır.[276] Musa'yla yapılan ahit ise bunu bir topluluğa açmak demektir. Onlar bu sayede diğer milletlerden farklı tutularak eğitilecektir. Bu eğitim sürecinde kendilerinden Eski Ahit'in gizli ve derin anlamlarını doğru şekilde anlayıp içselleştirmeleri beklenmişse de onlar bunu yerine getirememiş ve dini şekilciliğe indirgemişlerdir. Onlar kilisenin güveyi, başı ve başpapazı[277] olan Mesih'in Eski Ahit'teki "hazine" olduğunu anlamamış olsalar da kilise bu gizli hazineyi ortaya çıkarmış ve Hıristiyanlar ondan faydalanmaya başlamışlardır.[278]

Yahudiler Mesih'in gelişini ve kilisenin önceden haber verildiğini de anlamamışlardır. Örneğin Yakup'un Eski Ahit'te anlatılan hikayesiyle Mesih'in gelişi ve kilisenin kuruluşu arasında bağlantı vardır. Buna göre Yakup, doğduğunda kardeşi Esav'ın topuğunu tutmuş[279] ama onunkini kimse tutmamıştır. Bu olay Mesih'in doğumuyla benzerdir. Çünkü "tutmak" ve kimse tarafından "tutulmamak", hasımlarına karşı "galip gelmek" demektir. Mesih de tüm hasımlarını mağlup etmiştir. Yakup, abisi Esav'dan daha genç olmasına karşın "ilk oğulluk" hakkını alıp kutsanmıştır ve onun bu durumuyla kilise arasında ilişki vardır. Mesih'le gelen, kendilerine Eski Ahit verilen Yahudilerden daha genç olan kilise veya "yeni halk" da Yahudilerin Mesih'i reddetmeleri sonucunda seleflerini saf dışı bırakmış ve eskiden bu "eski halkın" sahip olduğu tüm ayrıcalık ve kutsamaları devralmıştır. Yakup'un ilk oğul olarak kutsanmasının ardından Esav kardeşini öldürmek istemiştir.[280] Bu da kiliseye Yahudiler tarafından zulmedileceğini göstermektedir. Sonrasında Yakup'un soyundan çıkan 12 kabile "yabancı topraklarda" İsrailoğulları'nı meydana getirmiştir. Mesih de asıl yeri cennet olmasına

[275] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 14: 3, 4: 16: 1, 4.
[276] İrenaeus, *Against Heresies*, 4. 16: 3.
[277] İrenaeus, *Against Heresies*, 3: 16: 6, 3: 19: 3; 5: 17:4, İrenaeus, *Fragments*, 53.
[278] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 26: 1-2.
[279] Yaratılış 25: 26.
[280] Yaratılış 27: 1-46.

rağmen "yabancı topraklarda", yeryüzünde 12 havarisinin üzerine kilisesini bina etmiştir. Yakup'a ayırması için çeşitli renkte koyunlar verilmiştir. Mesih'in kilisesinde de farklı milletlerden ancak aynı imana sahip insanlar vardır.[281] Yakup hem Lea hem de Rahel'den çocuk sahibi olmuştur.[282] Bu, Tanrı'nın Eski ve Yeni olmak üzere iki ahdinin olması ve Mesih'in köle ve özgür insanları kilisesinde bir araya getirmesiyle aynıdır. Yakup'un her şeyi Rahel için yapması, onun için çalışıp beklemesi gibi Mesih de insanlığın gelişmesini ve Yeni Ahit'i almak için hazır olmasını bekleyip kilisesini kurmuş ve ondaki herkese ayrım yapmadan Kutsal Ruh'un armağanlarını bahşetmiştir.[283] Kilise Eski Ahit'in başka kısımlarında da önceden haber verilmiştir. Buna göre peygamber Hoşea'nın kötü bir kadınla evlenip[284] çocuk sahibi olmasıyla kilise arasında bağlantı vardır. Hoşea'nın tasvip edilmeyen bir evlilikten doğan çocuklarıyla günah sonrasında yeryüzünde çoğalan insanların durumu benzerdir. Karısının Hoşea'ya bağlanıp ona benzemesi ve iyi olması gibi, kilisede Mesih'e benzeyenler de onun gibi iyi olacaktır. Musa'nın bir Etiyopyalı kadınla evlenip[285] onu İsrailli yapması da aynı şeydir. *Gentile* bir kadın Musa'yla evlenmiş, ona benzeyip onun gibi olmuştur. Bu, yabani zeytin ağacının iyi zeytine aşılanıp[286] ona benzemesini hatırlatmaktadır. Mesih de Musa'nın *gentile* bir kadınla evlenmesi gibi kiliseyle "evlenmiştir". O, sadece bir milleti değil, tüm insanlığı kapsayacaktır. Ayrıca Mesih, doğumundan sonraki katliamdan Mısır'a kaçmıştır. *Gentile* olan Mısır, Yahudilere nazaran Tanrı'da eğitilmemiş bir "bebektir". Buna rağmen Mesih oradakileri kutsamıştır. Musa'nın evliliğine karşı çıkanlara olduğu gibi kilise ve Mesih'e karşı çıkanlar da kovulacaktır.[287]

[281] Yaratılış 30: 32.
[282] Yaratılış 29: 13-35, 30: 1-24.
[283] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 21: 1-3.
[284] Hoşea 1: 2-3.
[285] Çölde Sayım 12: 1-12.
[286] Romalılar 11: 17-24.
[287] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 20: 12.

İrenaeus *gentile*lerle Yahudileri, Mesih'e yaklaşımları açısından karşılaştırmaya devam eder. *Gentile*lere Mesih'i duyurmak, Yahudilere duyurmaktan çok daha zordur. Onlara Kutsal Kitap verilmemiş, tek Tanrı öğretilmemiş ve putlardan uzak durmaları söylenmemiştir. Bu nedenle *gentile*lerin önce bu konularda bilgilendirilmesi gerekmiştir. Yahudiler ise başından beri doğrudan Tanrı tarafından eğitilip Mesih'e hazırlanmışlardır. Buna rağmen Yahudilerin çoğu Mesih'i reddetmiştir. *Gentile*ler ise kendilerine sadece vaaz edilmesine karşın büyük bir imanla onu kabul etmişlerdir.[288]

İrenaeus için Mesih'in aracı konumu oldukça önemlidir: Mesih, Tanrı'yla insanın kopan ilişkisini onarabilecek tek kişidir. İnsanların Tanrı'nın bilgisine ancak Mesih sayesinde ulaşmaları mümkündür. Çünkü Baba, Oğul'un görünmez haliyken Oğul, Baba'nın görünür halidir. Onun izinden gitmeyenlerin Tanrı'yı tanıması mümkün değildir. Tanrı, oğlunu göndermiş ve kendini insanlara açık hale getirmiştir. Mesih'i görenler ona baktıklarında "Tanrı'yı" görmüşlerdir. Her şey Mesih'in aracılığıyla yaratılmıştır. Peygamberlerle konuşan da ondan başkası değildir. Onlar bu sayede Tanrı'nın bilgisine erişebilmişlerdir.[289] Bunun nedeni insanın asli günahtan sonra doğrudan Tanrı ile iletişim kuramıyor oluşudur. Mesih'in gelip kilisesini kurması ve mensuplarına Kutsal Ruh'u bahşetmesi, insanın Tanrı'yla kopan bağının onarılmasını amaçlamaktadır. Tarih boyunca peygamberler ve Eski Ahit ile eğitilen insanoğlu için Mesih'in gelişi bir dönüm noktasıdır. O, Eski Ahit'i kaldırmamakla beraber onun gizli kalmış, Yahudiler tarafından kavranamamış anlamlarını açıklamış ve "iki kiliseyi"[290]

[288] İrenaeus, *Against Heresies,* 4: 24: 1-2.
[289] İrenaeus, *Against Heresies,* 4: 5: 1-2, 4: 6: 1-7, 4: 7: 1-3, 4: 20: 4; 5: 18: 3.
[290] İrenaeus bu konuyu Eski Ahit'ten bir olayla destekler. Buna göre Elişa peygamberin ağaçtan bir dal kesip suya atmasıyla, ağaç kesmede kullanılan ancak bir kaza sonucunda suya düşen baltanın demiri yüzeye çıkmıştır. İrenaeus'a göre bu olayla Âdem ile Havva'nın cennette işlediği asli günah ve Mesih'in çarmıhta can verip herkese kurtuluş imkanı tanıması arasında bağlantı vardır. İnsanlar bir "ağaç" nedeniyle günaha düşmüş, kaybolmuş ve yolunu bulamaz haldeyken Mesih yine bir "ağaç" sayesinde onları kurtarmıştır. İlk bahsi geçen ağaç meyvesini yemenin yasak olduğu ağaçken, ikinci ağaç Mesih'in üzerinde öldüğü haçtır. Mesih ise "baltayı" simgelemektedir. Baltanın demirinin su altındayken önce gizli ve kayıp olması ancak daha sonra yüzeye çıkarılıp görünür hale gelmesi gibi Mesih de "balta" olarak ağacı yani haçı parçalayarak tüm insanlara dağıtmış ve onların daha önce bilmediği, gizli kalan gerçekleri görmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda Yahudiler ve *gentile*lerden oluşan "iki kilise" tek bir "başın" etrafında toplanmıştır. Bkz. İrenaeus, *Against Heresies,* 5: 17: 4; 2. Krallar 6: 1-7.

birleştirmiştir.[291] İnsanları zorlayan yönlerinden arındırılan Eski Ahit'in yerine geçen Yeni Ahit daha geniş, kapsayıcı ve özgürleştiricidir. Ondaki lütuf ve armağanlar ilkinden daha fazladır. Eskiden Tanrı'yla insan arasında var olan "engel" Yeni Ahit ile kaldırılmıştır. İnsanlar artık Tanrı'yla karşı karşıyadır. Ancak bu durum kilise mensuplarının Tanrı'ya karşı daha az sorumlu olduğu anlamına gelmez. Bilakis onlar daha büyük sevgi ve itaatle yaşamlarını sürdürmelidir.[292] Yeni Ahit'in özü Eski Ahit'le aynı olsa da Eski Ahit nihai mesajın sadece başlangıç kısmını oluşturur. Dolayısıyla Yahudiler Mesih'i ve kiliseyi reddettiklerinden onlarda sadece başlangıç kısmı vardır.[293] Yeni Ahit ise tamamlayıp mükemmelleştiren bir yapıdadır. Tanrı tüm bunları insanın tekrar kendisiyle "dost" olabilmesi için yapmıştır. İnsan ancak koptuğu "dostuna" geri dönmesi sayesinde kurtulabilir. Bu kurtuluşun gerçekleşmesi de insanın yeniden Kutsal Ruh'a kavuşmasıyla mümkündür. Eski Ahit'in "köle" insanlarının aksine Yeni Ahit'in "özgür" insanları, vaftizle[294] tüm günahlarından arınıp kiliseye girmeli ve Kutsal Ruh'u almalıdır. Vaftiz bir insanın hastalıktan ve kirden arınıp ruhsal olarak "yeni doğmuş bebek gibi" olmasını sağlamaktadır. O aynı zamanda insanın "değişmeyen gerçeğin kuralını kalbinde hissetmesini" sağlar.[295] Bu kural Mesih'in tek kurtuluş yolu olduğudur.[296] İnsanoğlu bedenle ruhtan oluşan bir varlıktır ve buna Kutsal Ruh'un eklenmesiyle mükemmelliğe kavuşur. Onun bozulabilen ve ölümlü yapısı, Kutsal Ruh'un bozulmaz ve ölümsüz doğası tarafından sarmalanıp yutulur. O artık Mesih'in hayatını yaşamaya başlayan ve bedeninde onun hayatı görünür hale gelen biridir.[297] Ancak Kutsal Ruh'u almak da yeterli değildir. Çünkü bedene yaşam veren ruh tüm

[291] İrenaeus, *Against Heresies,* 4: 25: 3, 4: 31: 2.
[292] İrenaeus, *Against Heresies,* 4: 9: 2, 4: 11: 3, 4: 13: 1-3, 4: 16: 5, 4: 28: 2-3.
[293] İrenaeus, *Against Heresies,* 4: 7: 4, 4: 13: 4.
[294] İrenaeus Mesih'in, havarilerinin ayaklarını yıkamasını da vaftiz olarak görür. Ayakların yıkanması tüm bedenin yıkanıp temizlenmesidir. İrenaeus, *Against Heresies,* 4: 22: 1; Yuhanna 13: 1-17.
[295] İrenaeus, *Against Heresies,* 1: 9: 1; 5: 12: 4-6; İrenaeus, *Fragments,* 34.
[296] İrenaeus kiliseyi "adaya" benzetir. Adanın etrafının sularla çevrili olması gibi kilisenin etrafı da sapkınlar, sorunlar ve zulümle doludur. Ancak yargı günü geldiğinde tüm dünyevi zorluklara sabırla katlandığı halde yolundan şaşmayan kilise diğer halklar arasından hızlıca çekilip cennete alınacaktır. Bkz. İrenaeus, *Against Heresies,* 5: 29: 1, 5: 32: 1, 5: 34: 3.
[297] İrenaeus insanı ve Kutsal Ruh'u, yabani ve normal zeytin ağaçlarına benzetir. İnsan yabani zeytin, Kutsal Ruh ise normal, verimli zeytindir. İnsan eğer Kutsal Ruh'a aşılanıp uyum sağlarsa iyi meyveler verir ve kurtuluşa ulaşır. Ancak aşılandığı halde ona uyum sağlayamaz ve benzeyemezse bünyeden koparılıp atılır. Başka ihtimaller de mümkündür. İyi bir zeytin ağacının ihmal edilmesi halinde kötüye gidip yabani zeytinler tarafından ele geçirilmesi

canlılara bahşedilmiştir. "Tanrı dostu" insanı farklı kılan ise Kutsal Ruh ve beden arasına yerleşen insani ruhu doğru yere yönlendirmektir. Bedensel arzuların peşinden gitmek onun diğer "akılsız hayvanlar" gibi olup kurtulamamasına neden olacaktır. Bu tür insanlar "bedensel", Kutsal Ruh'un izinden gidenler ise "ruhsaldır".[298] Eğer insan, ruhunu bedene değil de Kutsal Ruh'un isteklerine bağlarsa bu, onun zamanla içten dönüşmesini sağlayacaktır. Bu dönüşüm insanın her geçen gün Tanrı'ya daha çok benzeyip sonunda ona kavuşmasıyla sonuçlanacaktır. İnsan bu zorlu yolculukta kendini yanlış öğretilerden, sapkınlardan, "bedensellikten" korumalı ve havarilerin geleneğine sadık olan kiliseden asla ayrılmamalıdır. Eğer bunları yapmaz ve Tanrı'dan uzaklaşırsa bu, kendi tercihinin sonucudur. Tanrı, her insanı farklı özelliklerde yaratsa da tüm insanların doğası aynıdır. Bu nedenle eğer insanlar Tanrı'nın Krallığı'na ulaşamıyorlarsa bu, kendilerinden kaynaklanmaktadır.[299]

Kurtuluşa ulaşmanın yolu vaftiz olup kiliseye girmekten, kilisenin öğretilerinden ayrılmamaktan ve evharisti düzenli olarak almaktan geçmektedir. Bunun dışındaki tüm öğretiler, kilisede bölücülük yapanlar, sadece kendi çıkarları için çalışanlar ve Mesih'in çağrısını reddedenler sapkındır. Sonsuz ölüm, karanlık ve ceza onları beklemektedir.[300] İrenaeus'a göre hakikat sadece kilisededir. Çünkü kilise, havarilerden aldığı geleneği hiç bozulmadan sürdürmektedir. Bu olay güneşin, dünyanın her yerinde insanları aynı şekilde

kaçınılmazdır. Yabani zeytine ise iyi bakılırsa güzel meyve verebilir. Kutsal Ruh'a aşılanıp uyum sağlamak insanın yapmak zorunda olduğu bir şeydir. Aşılandığı halde ona uyum sağlayamayanların veya hiç aşılanmamış olanların yakacak odundan farkı yoktur. Bkz. İrenaeus, *Against Heresies*, 5: 10: 1-2, 5: 13: 3-4.

[298] İrenaeus "ruhsallar" olarak nitelediği kişileri diğerlerinden ayırır ve yenmesi uygun olan "temiz" hayvanlara benzetir. Onlar geviş getiren, ayrık tırnaklı ve temiz hayvanlar gibidir. İmanlı bir şekilde Tanrı'nın izinden gitmeleri onları ayrık tırnaklı yapar. Tanrı'nın sözleri üzerinde sürekli düşünmeleri ise geviş getirmeye benzer. "Kirli" olanların en kötüleri ise ne geviş getiren ne de ayrık tırnaklı olanlardır. Onlar ne iman sahibidir ne de Tanrı'nın sözleri üzerinde düşünürler. Geviş getiren ancak ayrık tırnaklı olmayanlar da vardır. Bunlar Yahudilerdir. Çünkü ağızlarında daima Tanrı'nın sözleri olsa da yollarını Tanrı'ya döndürmezler. İrenaeus onları "tutarsız, dengesiz ve güvenilmez" olarak niteler. Tek tırnaklı olduklarından biri yanıldığında diğerleri de kolayca yanılıp hata yapabilir. Ayrık tırnaklı olanlarsa birbirini düzeltir, destekler ve hatayı önler. Bir de ayrık tırnaklı olup da geviş getirmeyenler vardır. Bunlar Tanrı'nın sözünü ağızlarından düşürmeseler de aslında onların hiçbirine inanmazlar. Böyle "kirli" olanların hepsi, "bedensel olan "hayvanlar" gibidir. Bkz. İrenaeus, *Against Heresies*, 5: 8: 4.

[299] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 39: 1-4; 5: 6: 1, 5: 8: 1-3, 5: 9: 1-3, 5: 12: 2.

[300] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 28: 1, 4: 33: 7; 5: 27: 1-2, 5: 28: 1.

aydınlatmasına[301] benzer. Kilise de her ne kadar dünyanın çeşitli yerlerine yayılmış olsa ve farklı dilleri konuşan halklardan oluşsa da aynı şeyleri aynı şekilde öğretmektedir. Kilisenin "evrenselliği" tüm dünya cemaatlerindeki imanın aynı olmasıyla ilgilidir.[302] Bu nedenle öğretileri insanlara açıklayanların ne kadar yetenekli olup olmadığıyla bağlantısız olarak "kilise geleneği" tüm dünyada tıpkı aynı ağızdan çıkıyormuşçasına sonraki kuşaklara aktarılır. Bunun aksini iddia edenler ise kiliseden hızlıca uzaklaştırılmış ve sapkın ilan edilerek kovulmuştur. Gelenek havariler tarafından kilisedeki piskoposlara ve yaşlılara aktarılmış, burada olduğu gibi korunmuş ve Kutsal Kitap ile desteklenmiştir. Bu nedenle o, Kutsal Kitap ve havarilerin öğretisi olmak üzere iki kaynaklıdır. Havarilerin öğretileri o kadar hayatidir ki İrenaeus'a göre eğer Hıristiyanlarda Yeni Ahit metinleri olmasaydı kilise sadece bunları uygulayarak yoluna devam edecekti.[303] Dolayısıyla herkes kilisenin aldığı kararlara saygı duymak ve uymak zorundadır. Bu, kilisenin havarisel geleneğin temsilcisi olması ve kendisinde Kutsal Ruh bulunması nedeniyle Yeni Ahit'i yorumlamada "yanılmamasından" kaynaklanmaktadır.[304] Tek ve gerçek kurtuluş yolunun geçtiği kiliseler arasında en üstün olanı, temellerini Pavlus ve Petrus'un attığı Roma'dır. Herkes onların alacağı kararlara uymak zorundadır. Bu kilisenin ilk kuşağı Petrus ve Pavlus'u yüz yüze görmüş, emirleri doğrudan onlardan almışlardır.[305] İrenaeus kilisenin imanının yıkılmaz bir "sütun" olduğunu belirtir. Lut'un karısının tuza dönüşüp bir "tuz sütunu" olarak kalması[306] gibi kilise de "dünyanın tuzudur". O, dünya var oldukça insanların acılarına

[301] İrenaeus Tanrı'nın ışığının, bilgeliğinin ve hikmetinin kiliseye emanet edildiğini belirtir. Kilise bunların yardımıyla tüm insanları kurtarma gücüne kavuşur. O, herkesin yolunu aydınlatan *menora* yani yedi kollu şamdandır. *Menora*nın yapılmasını Musa'ya Tanrı emretmiş ve o da saf altından bu şamdanı yapmıştır. Ondaki kandiller Tanrı'nın "ışık olsun" emrini ve ışığın devamlılığını simgelemektedir. İrenaeus, *Against Heresies*, 5: 20: 1; Yaratılış 1: 3; Mısır'dan Çıkış 25: 31-40; Yasin Meral, *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*, İstanbul: MilelNihal, 2021, s. 227-228.
[302] İrenaeus, *Against Heresies*, 1: 10: 1-3; 2: 9; 3: 4: 1-2, 3: 24: 1-2; 5: 20: 1.
[303] İrenaeus, *Against Heresies*, 3: 2: 1-2, 3: 3: 1, 3: 4: 1.
[304] İrenaeus, *Against Heresies*, 3: 5: 1, 3: 17: 1-3; 4: 26: 2, 4: 33: 8-9; 5: 20: 1-2.
[305] İrenaeus, *Against Heresies*, 3: 3: 2-4, 3: 4: 2-3.
[306] Yaratılış 19: 26.

ve kendinden uzaklaşmalarına tanıklık edecek ancak sağlam bir "sütun" gibi olan imanıyla Hıristiyanların Tanrı'ya ulaşmalarını sağlayacaktır.[307]

İrenaeus kilisenin "Mesih'in Bedeni" olduğunu ve bunun Eski Ahit'te önceden haber verildiğini belirtir. Galia'da gerçekleştirilen bir Hıristiyan katliamı hakkında yazarken bunun Samson'un (Şimşon) hikayesiyle bağlantılı olduğunu açıklar. Samson, hasımlarının yaptıkları şeylere "karşılık vermiş", ardından Etam Kayalığı'ndaki bir mağaraya sığınmıştır. Samson'un sığındığı bu mağara Mesih'i simgelemektedir ve o aslında Tanrı'ya sığınmıştır. Daha sonra bir "çene kemiğini" silah olarak kullanarak bin kişiyi öldürmüştür. Kullandığı "çene kemiği" "Mesih'in Bedeni'dir" ve İrenaeus, kilisenin kendine yapılan zulmün bir karşılığı olacağını düşünmektedir.[308]

Evharist Yeni Ahit'te merkezi bir konumdadır. İrenaeus onun "ön örneğinin" Musa'ya gösterildiğini belirtir. Tanrı, İsrail'in Fısıh'ı nasıl kutlayacağını Musa'ya bildirmiştir ve bu, Mesih'in getireceği evharisti simgelemektedir.[309] Onun gelişinden sonra ise her şey değişmiş ve tüm eski kanlı kurbanların, sunuların yerini tek bir kurban yani evharist almıştır. Ayinde kullanılan ekmek ve şarap Mesih'in kutsamasıyla onun gerçek etine ve kanına dönüşmektedir. Onun etini ve kanını almak imanlıları ruhsal olarak beslemekte[310] ve Tanrı'yla dolmalarını sağlamaktadır. Bu sayede ruhları zenginleşen "erdemin, bilgeliğin çocukları", "ölümsüz" ve "bozulmaz" hale gelmektedir. Evharistin günahların silinmesini de sağladığını belirten İrenaeus'a göre o, Mesih'e şükran göstergesi olarak ve onun hatırasını anmak için sunulan bir "kurbandır". Ancak bu kurbanın bedensel değil de ruhsal olması onun tamamen saf ve temiz olmasını sağlamaktadır. Mesih bu sakramenti bilerek böyle kurmuştur. Çünkü et ve kan, insanların bedenlerinin özünü oluşturur. Mesih de kendi etini ve kanını insanlara bahşederek

[307] İrenaeus, *Against Heresies,* 4: 31: 3.
[308] İrenaeus, *Fragments,* 41; Hakimler 15: 7-15.
[309] Mısır'dan Çıkış 12, 34: 25.
[310] İrenaeus İsrail'in de Musa tarafından "man" veya "manna" ile ruhen doyurulduğunu ve bunun bir "ön örnek" olduğunu belirtir. Bkz. İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 16: 3; İrenaeus, *Fragments,* 19; Yasa'nın Tekrarı 8: 3.

onların kendisinin bir parçası olmalarını sağlamaktadır. Aynı şey onun çarmıhta kendini feda edip insanların günahlarını üstlenmesinde de görülebilir. Mesih tüm insanlarla aynı özden doğmuş, bebeklik, gençlik ve yetişkinlik aşamasını yaşamış ve sonunda ölmüştür. O, insanın tüm hayat aşamalarını yaşayıp onun gibi can verdiğinden insanlar Kutsal Ruh'u alabilir hale gelmiş ve herkes kurtulma imkanına sahip olmuştur.[311]

Evharisti sadece kilise kutlayabilir. Çünkü sadece onda Mesih'e iman ve Kutsal Ruh vardır. Yahudiler ve sapkın cemaatler bunları kaybedip Tanrı'dan uzaklaşmışlardır. Kilise ise temiz ve içten bir şekilde evharisti kutlamaktadır. Tanrı'ya sunulan bunun haricindeki kurbanların veya sunuların hiçbir geçerliliği yoktur.[312]

2.3. Clement (150-215/220)

Batılı bilim adamları tarafından İskenderiyeli Clement olarak adlandırılan Titus Flavius Clement, Atina'da 150 yılında dünyaya gelmiştir. Geçmişte Clement'in İskenderiye'de doğduğunu savunanlar olsa da günümüzde kendisinin aslen Atinalı olduğu kabul edilmektedir. Bilim adamlarına Clement'in İskenderiyeli olduğunu düşündüren şey, hayatının çok büyük bir kısmını İskenderiye'de geçirmiş olmasıdır. Pagan[313] bir anne ve babanın çocuğu olan Clement'in, Hıristiyanlığı hangi şartlarda ve ne zaman kabul ettiği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Onun hakkında bilinen şey, her zaman gerçek Tanrı'nın arayışında olduğu ve Yunan tanrılarının kendisini manevi olarak tatmin etmekten uzak kaldığıdır. O, arayış sürecinde Güney İtalya, Suriye, Kudüs ve son olarak da Mısır'a seyahat etmiştir. Burada İskenderiye Okulu'nun başı konumunda olan Pantaenus (?-200) ile tanışmış, ondan eğitim

[311] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 38: 2; 5: 14: 1-3.
[312] İrenaeus, *Against Heresies*, 4: 10: 1-2, 4: 17: 5, 4: 18: 1-6; 5: 2: 2-3; İrenaeus, *Fragments*, 13, 37.
[313] Latince *paganus* kelimesinden gelen ve "kırsalda yaşayan", "köylü" anlamlarını karşılayan kelimedir. Hıristiyanlık ilk dönemlerinde daha çok şehirlerde yayılmış, köy ve kırsal kesim ise uzun süre putperest inanca bağlı kalmış ve daha geç Hıristiyanlaşmıştır. Bu nedenle burada yaşayan kişileri toplumun alt kesiminden ve putperest olmaları nedeniyle aşağılamak için "pagan" kelimesi kullanılmıştır. Bkz. Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, Çev. Timuçin Binder, İstanbul: Literatür, 2017, s. 12; Furkan Akderin, *Latince Türkçe, Türkçe Latince Sözlük*, Ankara: Say, 2018, s. 395.

almış ve aynı yerde papaz olarak takdis edilmiştir. 202 veya 203 yılında Roma imparatoru Septimius Severus'un (145-211) döneminde Hıristiyanlara karşı gerçekleştirilen toplu kıyım sırasında bir daha İskenderiye'ye dönmemek üzere Kudüs'e kaçmıştır. Clement'in sonraki hayatıyla ilgili bilgiler, kendisi hakkında başkalarının yazmış olduğu mektuplar sayesinde öğrenilmektedir. Örneğin 211 yılında Kapadokya piskoposu İskender, Clement'i Antakya Kilisesi için önermiş ve kendisinin iyi meziyetlerinden bahsetmiştir. Clement'in 215-220 arasındaki bir tarihte Kudüs'te öldüğü tahmin edilmektedir.[314]

Clement'in çalışmalarının kilise ile ilgili olan kısımlarında konunun çeşitli şekillerde ele alındığı görülmektedir. Clement kilise hakkındaki düşüncesini ortaya koyarken benzetmelerden çokça faydalanmış ve kilise ile ilgili çeşitli konulara değinmiştir. Değindiği diğer önemli konular ise vaftiz ve sapkınlardır. Kilise konusundaki görüşleri ele alınırken hem *Paedagogus (Instructor), Stromata, Protrepticus* (*Exhortation To The Heathen*) ve *Who Is The Rich Man That Shall Be Saved?* adlı eserlerinden hem de hakkında yazılmış olan çalışmalardan faydalanılmıştır.

Clement'e göre kilise, Hıristiyanların bakire annesidir. O, bir annenin yaptığı gibi çocuklarını çağırmakta, onları besleyip korumaktadır. Kilise aynı zamanda başının Mesih olduğu çok iyi bir öğretmendir ve kilisenin bir parçası olan Hıristiyanları hayatları boyunca eğiterek onlara doğru yolu göstermektedir.[315] Clement kiliseyi bir ucu bulutların üzerinde, cennette olan yapıya benzetmektedir. Kilise ile cennet birbirine bağlıdır. Dünyevi kilise, ideal ve göksel kilisenin iz düşümüdür. O, kilisenin hızlı bir şekilde büyüyen, tüm dünyaya yayılmış, dallarında cennetten varlıkların dolandığı bir ağaca benzediğini vurgulamaktadır. Hıristiyanlar

[314] M, Spanneut, "Clement of Alexandria", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 3, USA : Gale, 2003, s. 797; Elizabeth A. Clark, "Clement of Alexandria", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 3, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 1822-1823; Eric Osborn, *Clement of Alexandria*, USA: Cambridge University Press, 2005, s. 1; David Ivan Rankin, *From Clement to Origen*, England: Ashgate, 2006, s. 125.
[315] Clement of Alexandria, "Instructor", *Fathers of The Second Century: Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus and Clement of Alexandria*, Ed. Philip Schaff, Christian Classics Ethereal Library, 2004, 1: 5, 6; 3: 12.

"Tanrı'nın yeni insanlarıdır". Çünkü "eski insanların" aksine onlar yeni, iyi haberleri almışlar ve onun bir parçası olmayı tercih etmişlerdir. İçlerindeki Kutsal Ruh kilisenin her zaman yeni ve diri kalmasını sağlamaktadır.[316]

Clement'e göre kilisenin tekliği ve bölünmez bir bütün oluşu tartışma götürmez bir gerçekliktir. Tanrı'nın tek olması gibi iman, Kutsal Kitap ve kilise de tektir. O, kilisenin öğretilerinin de tek olduğunu çünkü Baba'dan Mesih'e, ondan da havarilere aktarılan öğretinin tek olduğunu belirtmektedir. Clement kilisenin aynı zamanda evrensel olduğunu düşünmektedir. Kilisenin evrensel olma özelliği, onun tekliği ile aynı temeller üzerinde yükselmektedir. Clement'e göre insanların daha önce hangi ahit veya topluluğa mensup olduklarının Tanrı nezdinde bir önemi yoktur. Çünkü artık tüm ayrımlar ortadan kalkmış, tüm insanlığı kapsayan Tanrı'nın kilisesinin dönemi başlamıştır. Tanrı'nın ikametgahı olan kilise, yeryüzündeki herkesi kazanmayı hedeflemiştir ve herkes kilisenin bir parçası olma potansiyeline sahiptir. Clement kilisenin her açıdan eşsiz bir yapı olduğunu savunmaktadır. Hiçbir şey onun gibi değildir ve kilise iyi yönleriyle diğer tüm topluluklardan ayrılmaktadır. O eşsizdir çünkü güzelliği lüksten ve şatafattan değil, saf ve temiz imana sahip, merhamet sahibi insanlarla dolu olmasından, hepsinden önemlisi kilisenin Tanrı'ya hizmet etmesinden ve onun istediklerini yapmasından kaynaklanmaktadır.[317]

Clement kiliseyi anlatırken Kutsal Kitap'taki çeşitli benzetmelerden yararlanmaktadır. Buna göre kilise bir beden, Mesih ise bu bedenin başı veya tacıdır. Kilise hem bakire bir gelin hem de annedir. O aynı zamanda iyi bir öğretmen ve Tanrı'ya ibadet edilen kutsal tapınaktır. Son olarak kilise, Mesih'in diktiği, meyveleri olan bir ağaç, bir iman topluluğu ve umudun ruhudur.[318]

[316] Clement, *Instructor*, 1: 5: 20; Clement, *Exhortation To The Heathen*, 9: 82; Clement, *Fragments*, 2: 4; Clement, *Stromata*, 4: 8: 66, 26: 172: 2.
[317] Clement, *Instructor*, 1: 4; Clement, *Stromata*, 6: 14, 7: 16-17; Osborn, s. 213-214.
[318] Clement, *Instructor*, 1: 4-6, 3: 12; Clement, *Stromata*, 7: 17; Clement, *Frangments*, 2: 4.

Clement çalışmalarında, kilisede veya kilise dışında kiliseye zarar vermeye çalışan sapkınlara çokça yer vermiştir. O, sapkın kavramını sadece doğru yoldan sapmış Hıristiyanları değil, dönemin bazı felsefe okulları ve toplulukları için de kullanmıştır. Clement'e göre sapkınlık veya kilise öğretisinin dışında hareket etmek, gerçeğe ve iyi bir insan olmaya bağlılıktan vazgeçmektir. Bunu yapanlar her zaman normal, herhangi bir görev ve unvanı olmayan insanlar olmak zorunda değildir. Bazen bu tür davranışlar bazı felsefe okulları tarafından da gerçekleştirilmektedir. Clement burada *sofistleri*[319] ve diğer sapkınları kiliseye ait pek çok kavramı çalmakla, kutsal metinleri çarpıtmakla ve kelime oyunlarıyla insanları doğru yoldan saptırmakla suçlamaktadır.[320] Kendisi kötü bir şey olmayan, bilakis Clement için bu kişilerle mücadelede kullanışlı bir araç olan felsefe, sapkınlar tarafından kötüye kullanılmaktadır. Clement Yahudiler ile sapkınlar arasında da ayrıma gitmiştir. Buna göre Yahudiler sapkın değildir ancak imanları yetersizdir. Bu nedenle Tanrı'nın istediği insanlar olmaktan uzaklardır. Sapkınlar ise Tanrı ve kutsal yazıların varlığından haberdar olmakla birlikte onları doğrudan reddetmektedir. Sapkın fikirlerin karşısında sağlam bir şekilde durmanın Hıristiyanların elinde olduğunu belirten Clement, sapkınların etkinliklerinin artmasının, Hıristiyanları Tanrı'nın yolunda daha kararlı bir şekilde ilerlemeye teşvik etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü sapkınlar (gnostikler[321] bu gruplardandır) ne yaparlarsa yapsınlar kutsal metinleri okumada ve yorumlamada uzmanlaşmış, entelektüel kişiler her zaman var olacaktır. O, bu kişilerin kendilerini dünyevi zevk ve arzulara kaptırmadan bilgece

[319] M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda siyasi ve toplumsal koşulların değişmesinin ve doğa felsefesinin ardından insan üzerine felsefenin başlatıcısı olarak ortaya çıkan gezgin felsefe öğretmenlerine verilen addır. Kendileri bir okul oluşturmamakla birlikte dini reddetmişler ve doğa fenomenlerini akla dayalı bir şekilde açıklamayı hedeflemişlerdir. Clement'in yaşadığı dönemde de etkili olmayı sürdürmüşlerdir. Bkz. Ivan Frolov, *Felsefe Sözlüğü*, Çev. Aziz Çalışlar, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991, s. 429; Ahmet Cevizci, *Felsefe* Sözlüğü, İstanbul: Paradigma, 1999, s. 780.

[320] Hıristiyanlığın henüz ilk dönemlerinde bir retorik profesörünün yıllık kazancı, bir piskoposunkinin on katından fazladır. Bkz. Brown, s. 66.

[321] Maddesel dünyaya düşmüş ancak Tanrı'dan bir parça veya pırıltı taşıyan insanın ruhunun, yine bir madde olan bedenin içinden kurtulup pırıltının kaynağı Tanrı'ya dönmesini hedefleyen inançtır. Çoğunluğu Hıristiyan olduklarını iddia eden gnostikler ile kendini gerçek Hıristiyan görenler arasında uzun süreli tartışmalar yaşanmıştır. Clement kendilerine gnostik diyenlerin akli ve ahlaki olarak sapkın insanlar olduğunu savunmaktadır. Bkz. Olson, s. 36-37; Osborn, s. 24-25.

bir hayat süren, gerçek bilginin ve kutsal yazıların gizli anlamlarının peşinde olan *Mükemmel Hıristiyanlar* veya *Gerçek Gnostikler* olduklarını belirtmektedir. Clement bu insanların sapkınlara karşı önemli bir silah olduğunu düşünmektedir. O kendini "sürüsünün çobanı" olarak görmüş ama daha çok *Gerçek Gnostik* dediği bu seçkin kişilere önderlik etmeyi istemiştir. Kendini sıradan insanlardan ziyade seçkin insanların önderi olarak gördüğü için sıkça eleştirilmiştir.[322]

Clement hakkında son olarak onun vaftiz ve evharist hakkındaki görüşlerine değinmek faydalı olacaktır. Clement'e göre vaftiz olmak bir topluluğun parçası olmanın ötesinde anlamlara sahiptir. Buna göre vaftiz olan kişiler aydınlanmış, Tanrı'nın birer evladı olmuş, yıkanarak günahlarından arınmış, ölümsüz ve eksiksiz bir hale gelmiş ve ruh gözleri açılmıştır. Onlar eski, lekeli hallerinden kurtulmuş, yenilenerek bir beden olan kiliseye dahil olmuşlardır. İman edenler kilisede eski, günahkâr hayatlarından kurtulmuş bir şekilde yeni hayatlarını yaşamaktadır.[323]

Clement evharist sakramentinin ilk örneğinin Eski Ahit'te bulunduğunu belirtmektedir. Salem kralı Melkisedek'in İbrahim'e ekmek ve şarap vermesi[324] bunun göstergesidir. Melkisedek'in nitelikleri de Mesih'i tarif etmektedir. "Barış" anlamına gelen Salem'in "dürüst kralı"[325] olan Melkisedek aynı zamanda Tanrı'nın rahibidir.[326] Şarap, Mesih'in kanını simgelemektedir ve su ile karıştırılması gerekir. Çünkü su insanlardaki ruhu, şarap ise Kelamı temsil etmektedir. İkisi birleştirildiğinde Kelam, imanlılara kurtuluşu vermektedir. Ayin için bu şekilde hazırlanan su ve şaraba evharist denmektedir. Onun sayesinde Hıristiyanlar hem ruhen hem de bedenen kutsanmakta, ruhları beslenip imanları güçlendirilmekte ve ölümsüz olmaları

[322] Clement, *Stromata*, 2: 13, 7: 15-18; Osborn, s. 24-27, 215-219, 223-226; Gonzalez, s. 109; Pelikan, s. 95-96.
[323] Clement, *Instructor*, 1: 6; Clement, *Exhortation To The Heathen*, 9-10; Clement, *Who Is The Rich Man That Shall Be Saved?*, 42; F. R. Montgomery Hitchcock, *Clement of Alexandria*, New York: J. B. Young & CO, 1899, s. 252-256.
[324] Yaratılış 14: 18-20.
[325] Clement Melkisedek'in adının bu anlama geldiğini belirtir.
[326] Clement, *Stromata*, 4: 25.

sağlanmaktadır.[327] Suyla karıştırılmış şarabın yanında papazın uygun şekilde hazırlayacağı ve Mesih'in Bedeni'ni simgeleyen ekmek de yenmelidir. Mesih bunu tüm imanlılara emretmiştir.[328] Bu "cennetten gelen gerçek ekmek" ve şaraptan alanlar Mesih'le manevi olarak beslenmektedir.[329] Evharistin şaraptan içilmeyip sadece su kullanılarak kutlanması yanlıştır. Clement bunu yapanların yerinin kilise değil sinagog olduğunu belirterek ayinin ancak ekmek ve su katılmış şaraptan alınarak gerçekleştirilebileceğini açıklamıştır.[330]

2.4. Tertullian (160-220)

Latin Hıristiyanlığının önemli isimlerinden olan Tertullian'ın yaşadığı yer, tam adı, yaşadığı tarih aralığı, eğitimi, mesleği ve Hıristiyan olduktan sonraki hayatı hakkında çokça tartışma vardır. Bu tartışmaların ilki onun tam adı ile ilgilidir. Tertullian'ın adı ile ilgili bilgilere kendi eserlerinde rastlamak mümkündür. Buna göre *On the Veiling of Virgins* adlı eserinde kendinden "Septimius Tertullianus" ve *On Baptism* adlı eserinde "Günahkâr Tertullian" olarak bahsetmektedir. Ancak araştırmacıların genel kabulü Tertullian'ın tam adının kendi el yazması eserlerinde "Quintus Septimius Florens Tertullianus" şeklinde geçtiğidir. Tertullian'ın doğum tarihi ve yeri de tartışma konusudur. Çünkü o, eserlerinde doğduğu yer ve yıl hakkında net bilgiler vermemektedir. Ancak geçmişten günümüze kadar Tertullian hakkında yazmış araştırmacıların verdikleri bilgiler ışığında onun 160 yılı civarında Kartaca'da doğduğu kabul edilmektedir. "Latin Hıristiyan Teolojisinin Babası" olarak adlandırılan Tertullian'ın pagan bir ailede doğduğu, çeşitli alanlardan eserleri derinlemesine incelediği, dini ve dünyevi alandaki bilgi birikiminin oldukça iyi olduğu ve hitabet, hukuk, felsefe, Yunanca ve Latince öğrendiği kabul edilmektedir. Hayatına pagan olarak başlayan Tertullian, yaşamının bir döneminde Hıristiyanlara karşı düşmanca davranmıştır. Ancak hayatının ilerleyen yıllarında Hıristiyanların

[327] Clement, *Instructor*, 2: 2.
[328] Clement, *Instructor*, 1: 6.
[329] Clement, *Instructor*, 3: 7; Clement, *Fragments*, 9: 2.
[330] Clement, *Stromata*, 1: 19

çektikleri eziyet, işkence ve uğradıkları katliamlara şahit olan Tertullian'ın bu olaylardan etkilenerek Hıristiyan olduğu kabul edilmektedir. Tertullian'ın papazlık yapıp yapmadığı araştırmacıların tartıştığı bir diğer konudur. Buna göre bir grup araştırmacı onun papaz olarak atandığını düşünürken, diğer bazı araştırmacılar ise hiç papazlık yapmadığını ve kilise hiyerarşisine dahil olmadan eserler kaleme aldığını savunmaktadır. Ancak bu konuda henüz bir fikir birliği sağlanmış değildir. Tertullian hayatının bir döneminde *Montanusçuluğu*[331] benimsemiştir. Onun bu yöneliminin Montanusçuların kilisede ahlaki ve disiplinle ilgili konulara büyük önem vermelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Onlar bu kavramların teolojik meselelerden daha önemli olduğunu düşünmüş ve Kutsal Ruh'un armağanlarının ahlaki açıdan kötü durumda olan bir kilisede bulunmayacağını savunmuşlardır.[332] Tertullian daha sonra Montanusçulardan ayrılmış ve "Tertulliancılar" adında bir grup kurmuştur. Bu girişiminden sonra Tertullian bir daha kiliseye dönmemiş ve muhtemelen 220'li yıllarda şehit edilerek ölmüştür.[333]

Tertullian'ın kilise hakkındaki görüşlerine geçmeden önce kendisinin kiliseye giriş sakramenti olan vaftiz hakkındaki düşüncelerine değinmek faydalı olacaktır. Tertullian Hıristiyanların vaftizi gerçekleştirirken su kullandıklarını, onlara benzer şekilde paganların da bazı ayinlerinde aynı maddeyi tercih ettiklerini ancak onların uygulamalarının şeytana ait olduğu için geçersiz ve işe yaramaz olduğunu belirtmektedir. Yahudilerin günlük yıkanma ve

[331] Günümüzde Alaşehir-Uşak arasında kalan bir bölgede Montanus tarafından başlatıldığı kabul edilen ancak kesin yeri tam olarak bilinmeyen ve "Yeni Peygamberlik" olarak da anılan topluluktur. Gerçek Kudüs'ün Peruza olduğunu iddia etmeleri, günahların piskoposlar tarafından affedilebileceğini reddetmeleri, dünyevileşen kiliseye tepki olarak kendilerine özgü bir kilise disiplini kurma iddiasında olmaları, kilise personeline maaş ödemeleri, Montanus'u son peygamber olarak kabul etmeleri gibi yönlerle öne çıkmış ve zaman içerisinde Roma İmparatorluğunun baskısıyla tarihten silinmiştir. Bkz. Kurt Aland, "Montanism", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 9, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 6167-6168; Turhan Kaçar, *Geç Antikçağ'da Hıristiyanlık*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat, 2015, s. 28-30.

[332] Pelikan, s. 100-101.

[333] W. Le Saint, "Tertullian", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 13, USA: Gale, 2003, s. 834-835; E. Glenn Hinson, "Tertullian", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 13, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 9085; Nuh Yılmaz, *Tertullian'ın Kristolojisi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya, 2018, s. 45-64.

arınma ritüellerine de değinen Tertullian, onların her gün kirlendikleri için tekrar tekrar yıkandıklarını belirtir.[334]

Tertullian'a göre vaftiz, tüm günahlardan arınmak ve ebedi yaşama kavuşmak için gerçekleştirilmektedir.[335] Âdem'in işlediği günah, insanın kirlenmesine neden olmuştur.[336] Vaftiz olan kişi ise temizlenip Âdem'in yaratılışta aldığı Tanrı'nın ruhunu kaybetmesini telafi edecek şekilde ona yeniden kavuşmaktadır. Vaftiz günahtan kaynaklanan kusurları silmekte ve kişiyi görünümünde yaratıldığı Tanrı'ya[337] geri kazandırmaktadır.[338] Tertullian'a göre su vaftizine ek olarak kan vaftizi de vardır. Buna göre şehit olan kişi kan ile vaftiz edilmiş kabul edilmektedir. Eğer o daha önce vaftiz edilmemişse şehit olduğunda vaftiz olmuş sayılacaktır. Şehit olan kişi vaftiz olmuş biri ise daha önceki vaftizi yenilenmiş olacaktır.[339]

Tanrı'nın Krallığı'na girmek için vaftiz olarak Kutsal Ruh'u almak gerektiğini düşünen Tertullian, bu sakramentin herhangi bir yerde gerçekleştirilebileceğini belirtir. Vaftizin denizde, havuzda, su deposunda, vaftiz kabı veya bir gölde yapılması onun niteliğini değiştirmeyecektir. Sakramenti uygulayan kişi kilisenin piskoposu, papazı veya diyakozu olmalıdır. Bu kişilerin yokluğunda ise sakrament, bir kadın hariç herhangi bir kişi tarafından uygulanmalıdır. Çünkü Tertullian'a göre kadınların kilisede konuşmaya, öğretmenlik ve erkeklerin yapacağı diğer işleri yapmaya hakları yoktur. Bunlara ek olarak onun çocuk vaftizi konusundaki düşünceleri önemlidir. Kiliseye girmenin kurtuluşun en temel kuralı olduğunu savunan Tertullian, çocuk vaftizi konusunda kendisiyle çelişmiştir. Buna göre Tertullian,

---

[334] Tertullian, "On Baptism", *Ante-Nicene Fathers Vol 3-Latin Christianity: Its Founder Tertullian, I. Apologetic, II. Anti Martion, III. Ethical*, Ed. Allan Menzies, Ediburgh: T&T Clark, 1885, 15.
[335] Tertullian, "On Modesty", *Ante-Nicene Fathers Vol 4- Fathers of The Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen; Parts First And Second*, Ed. A. Cleveland Coxe, Edinburgh: T&T Clark, 1885, 16, 18.
[336] Tertullian, *On Repentance*, 6.
[337] Yaratılış 1: 26-27.
[338] Tertullian, *On Baptism*, 5.
[339] Tertullian, *On Baptism*, 16; Peter W. Jones, *The Concept of Community In Tertullian's Writtings*, Mcgill University, 1973, s. 319-320; Nuh Yılmaz, "Tertullian'ın Vaftiz Anlayışı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt XVII, Sayı 31, 2015, s. 127-129.

çocukların masum olduklarına inanmakta ve temizlenecek bir günahlarının bulunmadığını, dolayısıyla vaftizi ileriki bir yaşa ertelemenin daha mantıklı olduğunu kabul etmektedir. Çocuk vaftizinin kutsal metinlerde yer almaması ve Tertullian'ın vaftiz olacak kişinin bunu bilinçli bir şekilde inanarak yapmasının zorunlu olduğunu düşünmesi, onun bu meseleye yaklaşımını etkilemiştir. Ayrıca Tertullian'a göre vaftizden sonra işlenen büyük günahların bağışlanması mümkün değildir. Tertullian'ın vaftiz hakkındaki fikirleri hayatının farklı dönemlerinde değişiklik göstermiştir. O, Montanusçu olmadan önce vaftiz sonrasında büyük günahların da affedilebileceğini belirtirken, Montanusçu olduktan sonra bu günahların affedilemeyeceğini savunmaktadır. İnsanlar bu yüzden vaftizi ellerinden geldiğince ertelemeli ve yeni yaşamlarının tüm sorumluluğunu alabilecekleri tertemiz bir başlangıç yapmaya hazır olmalıdırlar. Çünkü bu yeni hayat, bağışlanması imkânsız ve büyük günahlardan uzak olmak zorundadır. Tüm bunlara rağmen Tertullian'ın çocukların, bakirelerin ve dulların ölümcül hastalığa yakalanmaları ve ölümlerine kesin gözüyle bakılması gibi durumlarda vaftiz edilmelerini kabul ettiği bilinmektedir.[340]

Tertullian "ekmek ve kadeh sakramenti" olarak da adlandırdığı evharist hakkında görüş bildirmiştir. Mesih "cennetten gelip tüm dünyaya yaşam veren ekmek" ve "kurbandır". O, Marcion'a karşı yazdığı eserinde "Neden bu bedene kavun yerine ekmek deniyor?" diye sorar ve cevabını verir. Mesih'in Bedeni'nin "ekmek" olması yeni bir şey değildir. Bundan Eski Ahit metinlerinde defalarca bahsedilmiştir. Hıristiyanlar onun bedeni olan ekmekten yiyip kanı olan şaraptan içerek Tanrı'yla dolup beslenmektedir.[341] Tertullian, evharisti almayı askeri terimlerle anlatır. Evharist tamamlanması gereken ve her şeyden öncelikli olan "görev", onu alan imanlılar ise "askerdir". Onlar Tanrı'nın ordusunu oluşturduklarından bunu disiplinli şekilde

[340] Yılmaz, "Tertullian'ın Vaftiz Anlayışı", s. 132-133, 135-137; Jones, s. 322-323; Geoffrey D. Dunn, *Tertullian*, Routledge, London, 2004, s. 37-38.
[341] Tertullian, *On The Resurrection of The Flesh*, 8; Tertullian, *The Chaplet*, 3. Tertullian, *Against Marcion*, 1: 14, 3: 19, 40, 5: 7-8; Tertullian, *Against Praxeas*, 21; Tertullian, *On The Flesh of Christ*, 13; Tertullian, *An Answer To The Jews*, 10; Tertullian, *The Prescription Against Heretics*, 36.

yapmaları gerekir. Ayin tamamlandığında "üssün"[342] güvenliği sağlanmış ve "görev" tamamlanmış olur.[343]

Tertullian kiliseyi açıklamak için çeşitli benzetmeler kullanmıştır. O kadar ki Tertullian'ın kilise için en geniş benzetme literatürüne sahip teologlardan olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin Tertullian'a göre kilise Nuh'un Gemisi gibidir. Nuh'un Gemisi'nde yıkımdan kurtulanlar gibi kilise de inananları yok olmaktan ve ruhen kirlenmeden kurtarmaktadır. Bunun bir benzeri, kilisenin küçük ama sağlam bir gemiyle benzerliğinin kurulmasında görülmektedir. Tertullian burada da kilise mensuplarının asla batmayacak bir gemide olduklarını ve korunduklarını vurgulamaktadır. Yazarın kullandığı bir başka benzetme kamp veya ordugahtır. Tertullian'a göre kilise sapkınlar ve diğer kilise düşmanlarıyla savaş halindedir. Bu düşmanlar günahı ve karanlığı, kilise ise günahtan uzak olmayı ve aydınlığı temsil etmektedir. Aydınlığın ve arınmışlığın sembolü olan kilise, kendi içinde bu disiplini korumalıdır çünkü sapkınlar buna asla sahip değildir ve ona zarar verme ihtimalleri vardır. Tertullian kilisenin bir beden oluşunu onun çeşitli özelliklerini açıklayarak anlatmaktadır. Örneğin kilise, Kutsal Ruh'un bir araya getirdiği kişilerin oluşturduğu, bir üyesinin yaşadığı sorunun diğerlerine acı, mutluluğun ise diğerlerine mutluluk verdiği bir topluluktur. Dolayısıyla kilise, yaşananlardan bütünün geriye kalanının da etkilendiği bir bedendir. Tertullian'a göre kilise hem anne hem Mesih'in gelini hem de bir bakiredir. O, bu benzetmelerle kilisenin hayat veren, sevgi dolu, şefkatli, sadık ve temiz olduğunu vurgulamak istemiştir. Son olarak Tertullian, kilisenin bir okul olduğundan bahsetmektedir. Bu okulda Mesih'ten havarilerine, oradan da kiliseye aktarılan ve tüm felsefe okullarından daha üstün, gerçek bilgi öğretilmektedir.[344]

[342] Tertullian "station" kelimesini kullanır.
[343] Tertullian, *On Prayer*, 19.
[344] Tertullian, *Apology*, 39: 1; Tertullian, *On Repentance*, 10; Tertullian, *On Baptism*, 8: 4, 12, 7; David Ivan Rankin, *Tertullian and The Church*, USA: Cambridge University Press, 1995, s. 65-74, 78-90; Eric Osborn, *Tertullian, First Theologian of The West*, UK: Cambridge University Press, 2001, s. 178.

David Rankin, *Tertullian ve Kilise* adlı eserinde Tertullian'ın yazdıklarından yola çıkarak, günümüzde Katolik teolojisinde "kilisenin özellikleri" şeklinde yer alan dört özelliği (havarisel, evrensel, kutsal ve tek) kabul etmiş olduğunu savunmaktadır. Rankin'e göre Tertullian kiliseyi Nuh'un Gemisi, küçük bir gemi, ordugâh, anne, gelin ve bakireye benzetirken onun kutsiyetini, cemaat ve okula benzetirken onun havariselliğini, bölünmez bir bedene benzetirken ise tekliğini vurgulamaktadır. Kilisenin evrensel olması ise onun tekliği ile doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla kilise hakkında yapılan tüm benzetmeler aslında onun özelliklerine yapılan atıflardır. Örneğin kilisenin kutsiyeti, onu oluşturan inananların Tanrı tarafından kutsal olmaya çağrılmalarıyla alakalıdır. Tertullian kilise konusunda mükemmeliyetçi bir düşünceye sahiptir. Onun bu düşünce şekli, sahip olduğu teolojik anlayışın bir o kadar sert olmasıyla sonuçlanmıştır. Tertullian'a göre bir Hıristiyan, kaderi onu oraya çıkmak zorunda bırakmadıkça veya zorunlu olmadıkça gladyatörlerin dövüştüğü arenaya çıkmamalı, onlar gibi dövüşüp başkasını öldürmemelidir. Kendilerine karşı gerçekleştirilen katliam zamanlarında herhangi bir nedenden dolayı doğru yoldan sapmamalıdır. Bunun yanında sahtekarlık, putperestlik, dinden dönmek, kutsala küfretmek, zina ve cinsellikle ilgili diğer tüm sapkınlıklar bir Hıristiyanın adının birlikte anılmaması gereken şeylerdir. Sayılan kötü davranışlardan birine veya birkaçına sahip kişiler derhal cemaatten atılmalıdır. Tanrı'nın kutsal olmaya çağırdığı insanların bu tür şeyler ile anılması yanlıştır. Çünkü bir insan ya her şeyiyle kilisenin kurallarına bağlıdır ya da değildir. Kilise kurallarını çiğneyen bu kişiler doğru öğretiden uzak kalıp dinden dönmüşlerdir. Tertullian kilisenin, havarilerin öğretisini sürdürmesi gerektiğini belirtmiştir. Rankin'e göre Tertullian'ın havarisel kilise öğretisini ve onun havarilere emanet edildiğini savunması açıkça görülebilmektedir. Ancak Tertullian için ne kilise öğretisinin ne de kilise kurumunun devamlılığı yegâne kriterlerdir. Çünkü ona göre kilise öğretisinin kime emanet edildiği önemli olmakla birlikte kilisede asıl güç veya yönetim yetkisinin kimde olacağı da bir o kadar önemlidir.

Son olarak kilisenin tek ve evrensel oluşuna değinmek yerinde olacaktır. Tertullian havarisel gelenekten gelen kiliselerin uzun süredir kardeşlik, yardımseverlik ve barış ile birbirlerine yaklaştıklarını ve bir bütün olarak hareket ettiklerini belirtmektedir. Ona göre bu, zaten yapmaları gereken şeydir. Bazı sapkınlar ise disiplinsizlik, Tanrı korkularının az olması ve kilise ile ilgili işlerde özensiz ve dikkatsiz olmaları nedeniyle kiliseden mahrum kalmaktadır. Rankin, Tertullian'ın her zaman kilisenin tek ve evrensel olduğunu vurguladığını ancak bu düşüncesinin Montanusçu olduğu dönemde değişiklik gösterdiğini belirtmektedir. Buna göre Tertullian, Montanusçu hareketinin bir parçası olduğu zamanlardaki yazılarında "Yeni Peygamberciler" ile diğer Hıristiyanların birlikte Tanrı'nın tek ve evrensel kilisesini oluşturduklarını savunmakta, bu da yaşamının erken dönemindeki yazılarıyla farklılık arz etmektedir. Yaşamının ilerleyen yıllarında Tertullian'ın kilise hakkındaki görüşleri bu iki grubu kapsayacak şekilde değişmiştir. O, bu grupların her birinin tek bir bedenin parçalarını oluşturduğunu savunmaktadır.[345]

2.5. Origen (185-254)

Kilise hakkındaki görüş, düşünce yorumlarını ortaya koyan kilise babalarından biri de Origen'dir. Origen 185 yılında Hıristiyan bir ailenin yedi çocuğunun ilki olarak İskenderiye'de dünyaya gelmiş ve hayatının önemli bir kısmını burada geçirmiştir. Aldığı matematik, astronomi ve Yunan literatürü eğitiminin yanında babası tarafından her gün bir Kutsal Kitap pasajı ezberlemesi ve öğrendiklerini anlatması için teşvik edilmiştir. Origen on yedi yaşındayken babası, Septimius Severus döneminde Hıristiyanlara yönelik katliamlarda başı kesilerek öldürülmüştür. Babası öldürüldükten sonra annesi onun kendini gizlemesi, babası ile aynı kaderi paylaşmaması için çaba sarf ettiyse de babasının başına gelenler onun şehadet düşüncesini yüceltmesine ve kendini kiliseye daha erken bağlamasına neden olmuştur.

[345] Rankin, *Tertullian and The Church*, s. 91-108; Osborn, *Tertullian, First Theologian of The West*, s. 178-181.

Yaşamının devamında ailesinin geçimini sağlamak için bir okul açmış ancak kendisine Piskopos Demetrius (127-232) tarafından katekümenleri[346] eğitme görevi verilmiştir. Kendini sadece Hıristiyan doktrini çalışmalarına adayan Origen, öğrencilerini iki gruba ayırmıştır. Buna göre ilk grup olan katekümenler ile öğrencilerinden biri olan Heraclas (?-248) meşgul olmuş, kendisi ise daha ileri düzeydekilerle ilgilenme fırsatı bulmuştur. Origen görevini icra ederken zamanla züht hayatı yaşamaya başlamış, bir yandan da ilmi çalışmalarına devam etmiştir. O, züht hayatını o kadar ilerletmiştir ki sık sık oruç tutmaya, öğretisine zararlı olacağı düşüncesiyle içki içmemeye, sürekli çalışmaya, çok az ve zeminde uyumaya başlamıştır. Hatta onun, Mesih'in "göklerin egemenliği uğruna kendini hadım edenler vardır"[347] sözünün etkisinde kalıp kendini hadım ettiği de söylenmektedir. Origen yaşamı boyunca dünyanın pek çok yerini görme imkânı bulmuştur. Bu yerler Roma, Arabistan, Filistin ve Antakya'dır. O, gezileri sonrasında İskenderiye'ye dönüp görevini ve ilmi çalışmalarını sürdürmüştür. Sonrasında İmparator Decius (201-251) döneminde başlayan Hıristiyan katliamları sürerken tutuklanıp dininden dönmesi için uzun süre işkence görmüş ancak bunu reddetmiştir. İmparator Decius'un ölümünü takiben salıverildiyse de hapiste yaşadıkları sağlığının bozulmasıyla sonuçlanmış ve 254 yılında hayatını kaybetmiştir.[348]

Origen çağdaşı pek çok teolog gibi, felsefeyi dinin savunulmasında ve insanlara yol göstermede önemli bir araç olarak görmüştür. Ona göre felsefe, kişinin muhakeme ve ikna yeteneklerini geliştirmesi için gereklidir. Bu sayede felsefede ilerlemiş bir kişi havariler tarafından kiliseye bırakılan kutsal metinleri ve öğretileri tam olarak kavrayabilecektir. Ancak

[346] Vaftiz olmadan önce Hıristiyanlığın temel öğretileri ile ilgili eğitim alan çocuklara ve yetişkinlere verilen isimdir. Bu kişilere kilisenin erken dönemlerinde Hıristiyanlığı ve kilisenin işleyişini öğrenmeleri için bazı görevler verilmiştir. Katekümenler evharist ayininin kutlanacağı zaman henüz kiliseye kabul edilmedikleri için ayinin yapıldığı yerden uzaklaştırılmışlardır. Bkz. *The Oxford Dictionary of The Christian Church*, s. 300; E. Yarnold, "Catechumenate", *New Catholic Encyclopedia Second Edition,* Vol 3, USA: Gale, 2003, s. 249.

[347] Matta 19: 12.

[348] Henri Crouzel, "Origen", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 10, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 6887-6888; Nadide Şahin, *Origen (Hayatı, Eserleri ve Hıristiyan İlahiyatının Şekillenmesindeki Rolü)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2018, s. 20-27, 35-36.

Origen her felsefe ile ilgilenen kişinin farklı değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre felsefecilerin görüşleri temel Hıristiyan öğretilerine aykırı olmadığı sürece kabul edilebilir durumdadır. Bu nedenle o, döneminin pek çok felsefe okuluna karşı olmuştur.[349]

Eserlerinde Eski Ahit'e çokça yer veren Origen'e göre Eski Ahit ile Yeni Ahit'in doğrudan bağlantısı vardır. Buna göre Eski Ahit bir zamanlar Yahudilere verilmiş ancak ihtiva ettiği anlamlar kapalı, gizli kalmıştır. Bu gizli anlamlar Mesih'in gelmesiyle birlikte açıklığa kavuşmuştur. Çünkü bu anlamları ortaya çıkarabilecek "bilgi kapısının anahtarı" Mesih'in elindedir. Eski kutsal yazıların gizemini bir örtü gibi çekip kaldıran Mesih sayesinde Yahudilerin gizemleri Mesih'e inananlara açık hale gelmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen Yahudiler bu gerçeği reddetmekte, bu nedenle Yahudilerin kalbinde gerçeğe ulaşmalarını engelleyen bir örtü varlığını sürdürmektedir. Origen'e göre Eski Ahit önceden faydalı olmakla birlikte Mesih'in gelişi ve Yeni Ahit'in insanlığa verilmesiyle hükmünü kaybetmiştir. Ona göre Eski Ahit artık sadece Mesih ve Yeni Ahit'i destekleyen verilerin bulunduğu ve kendisine bağlı kalınmakta ısrar edilmemesi gereken bir kitaptır. O, görevini yerine getirmiş, Mesih'e ve Yeni Ahit'e bağlı olacak insan topluluğu olan kiliseyi müjdeleyip tarih sahnesinden çekilmiştir.[350]

Origen kiliseye giriş sakramenti olan vaftiz hakkında sıkı bir tutum sergilemiştir. Onun, katekümenlerin vaftiz olmadan önceki eğitim sürecinden sorumlu bulunduğu dönemde bu konudaki görüşlerini geliştirmiş olması ihtimal dahilindedir. O, bir kişinin Baba, Oğul ve Kutsal

[349] Origen'e göre Yunan felsefesinin Hıristiyan öğretisine aykırı olmayan yanlarını kullanmak ile İbranilerin Mısır'dan çıkarken onların mallarını yağmalamaları aynı şeydir. Mısırlıların mallarının İbraniler tarafından alınması gibi Yunan felsefesinin iyi yönlerinin de dinin savunulmasında kullanılması normaldir. Origen'in bazı teolojik görüşleri daha sonra ilk olarak Roma'da, ardından İkinci İstanbul Konsili'nde eleştirilip mahkûm edilmiştir. Görüşlerinin mahkûm edilme nedenleri arasında kutsal metinleri mecazi olarak yorumlaması, Oğul'u Kutsal Ruh'tan aşağıda konumlandırması ve insan ile evrenin kader ve kökeni hakkındaki düşünceleri bulunmaktadır. Bkz. Norman P. Tanner, *Decrees of the Ecumenical Councils Vol 1*, London: Sheed & Ward and Georgetown University Press, 1990, s. 119; Şahin, s. 42-43; Olson, s. 104-105.

[350] Origen, *De Principiis*, 4: 10; Origen, "Homilies on Jeremiah", *The Fathers of The Church Origen-Homilies On Jeremiah, Homily On 1 Kings 28*, Ed. Thomas P. Halton, Trans. John Clark Smith, Washington: The Catholic University of America Press, 1998, 10:4; Origen, "Homilies on Ezekiel", *Origen of Alexandria-Exegetical Works On Ezekiel*, Ed. Roger Pearse, UK: Chieftain Publishing, 2014, 14: 2; Şahin, s. 66-69.

Ruh adına vaftiz edilmedikçe kiliseye meşru olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.[351] Origen vaftiz olan kişinin Mesih'in ölümünde gömüldüğünü ve yepyeni, yenilenmiş bir yaşama gözlerini açtığını vurgulamaktadır. Ona göre vaftiz olan kişi sadece günahlarından arınmamış, ahlaki olarak da yenilenmiş ve gelişim kaydetmiştir. İnsanın vaftiz olup günahlarından arınması doğal olarak önemlidir. Ancak asıl önemli olan bu kişinin vaftiz öncesinde ve sonrasında kiliseden öğrendikleridir. Kilisenin öğretici işlevini daha çok önemseyen Origen, bir Hıristiyan'ın içsel dönüşümünün ancak bu eğitim sayesinde sağlandığını belirtmiştir. Ona göre vaftiz olan kişi ile Mesih arasında gizemli bir bağ kurulmakta ve artık Hıristiyan olan insan, Mesih'in tanrısal yapısının bir parçası haline gelmektedir. Origen katekümenlerin vaftize hazırlık dönemlerini Eski Ahit'ten anlatılarla açıklamaktadır. Buna göre Musa ve İsrailoğulları'nın Mısır'dan kaçıp Kızıl Denizi geçmeleri katekümenlerin eski günahkâr hayatlarını terk edip yeni yaşamlarına hazırlanmalarına, Yeşu önderliğinde Ürdün Nehrini geçip vaat edilen topraklara ulaşmaları ise vaftiz olup bu sürecin tamamlanmasına ve Hıristiyan olup kiliseye girmelerine benzemektedir. O, Mesih ile Yahya'nın gerçekleştirdiği vaftizler arasında da ayrım yapmaktadır. Buna göre Yahya'nın vaftizi sadece su ile yapılan ve insanları günahlarını kabul edip dönüşüme hazır olmaya davet eden bir yapıya sahipken, Mesih'in vaftizi su ve Kutsal Ruh ile gerçekleştirilen ve doğrudan günahları ortadan kaldıran bir yapıdadır. Origen vaftiz suyunun basit, herhangi bir su gibi olmadığını, Kutsal Ruh ile dolu olduğu için kutsandığını vurgulamaktadır. O, bu kutsanmış su ile vaftiz edilen insan için işin zor kısmının yeni başladığını çünkü vaftiz olduktan sonra ahlaki olarak daha temiz olma gayesiyle sürekli çabalaması ve bunu koruması gerektiğini belirtmiştir.[352]

[351] Origen, *De Principiis*, 1: 3: 2.
[352] Jean Danielou, *Origen*, New York: Sheed And Ward, 1955, s. 54-59; Jean Danielou, *Gospel Message and Hellenistic Culture*, London: Darton Longman & Todd, 1973, s. 276-277; F. Ledegang, "Baptism", *The Westminster Handbook to Origen*, Ed. John Anthony McGuckin, London: Westminster John Knox Press, 2004, s. 68-70.

Origen evharist sakramentinin önemi ve nitelikleri hakkında da görüş bildirmiştir. Ona göre Mesih, cennetten gelen "yaşayan ekmektir".[353] Bu "gerçek yemekten" yiyip "gerçek içecekten"[354] içenler ruhen beslenecek, kutsanacak, aydınlanacak ve sonsuza kadar yaşayacaktır.[355] Hıristiyanların Tanrı'ya şükranlarını simgeleyen ve onu anmak için yapılan bu ayinde ekmek, dualar sayesinde "kutsal beden" haline gelmektedir.[356]

Origen'in kilise hakkındaki düşünceleri ancak eserlerinin derinlemesine incelenmesi ile ortaya çıkarılabilmektedir. William G. Rusch, Origen'in kilise anlayışını ele aldığı makalesinde bunun nedenini, Origen'in kilise ile ilgili görüşlerinin yazmış olduğu eserlere yayılmış olması olarak açıklamaktadır. Dahası Origen, eserlerinde sistematik olarak kilise konusunu ele almamıştır. O, kiliseyi diğer teoloji konu başlıkları ile iç içe olacak şekilde değerlendirmiştir. Bu nedenle araştırmacılar onun kilise hakkındaki görüşlerini öğrenebilmek için diğer bazı teoloji dalları ile ilgili yazılarını incelemişlerdir. Buna göre Origen, kilisenin tüm dünyaya yayılmış bir insan topluluğu olduğunu düşünmektedir. Kilise küresel bir cumhuriyettir, kendine özgü kural ve kanunları vardır. Origen dünyevi ve göksel olacak şekilde iki tür kiliseden söz etmiştir. Bunların ilki olan dünyevi kilise kötü ve iyi insanların bir birleşimidir. Hatta kötü olanların kilise hiyerarşisinde önemli yerlere gelmiş olması mümkündür. Yüksek mevkide olsun veya olmasın bu kişiler dünyevi kilisede işlerin aksamasına, haksızlıklara, özensizliğe ve dünyevi kilisenin biraz daha kirlenmesine neden olmaktadır. Ona göre bu tür insanlar kilisenin gerçek mensubu değildir. Kilisenin gün geçtikçe kirlendiğini düşünen Origen, onun eski güzel ve temiz günlerine özlem duymaktadır. Göksel kilise ise dünyevi kilisenin tam tersi özelliklere

[353] Origen, *De Principiis*, 1: 9.
[354] Gerçek yemekle Mesih'in Bedeni'ni simgeleyen ekmek, gerçek içecekle ise Mesih'in Kanı'nı simgeleyen şarap kastedilmektedir. Bkz. Origen, "Homilies on Joshua", *The Fathers of The Church Origen-Homilies On Joshua*, Ed. Cynthia White, Trans. Barbara J. Bruce, Washington: The Catholic University of America Press, 2002, 2: 1; Origen, *Ancient Christian Texts-Homilies On Numbers*, Ed. Christopher A. Hall, Trans. Thomas P. Scheck, USA: Intervarsity Press, 2009, 7: 2: 2;
[355] Origen, "Homilies On Levicicus", *The Fathers of The Church-Origen Homilies On Leviticus Vol 83*, Ed. Thomas P. Halton, Trans. Gary Wayne Barkley, Washington: The Catholic University of America Press, 2005, 16: 5: 4.
[356] Origen, *Against Celcus*, 8: 33, 57; Origen, *De Principiis*, 2: 11: 3; Origen, *Homilies On Levicicus*, 13: 3: 3.

sahiptir. Tanrı'nın ideal topluluğu olan göksel kilise, imanları kusursuz olan ve Logos ile tam olarak bütünleşmiş kişilerden oluşmaktadır. Bu kilise o kadar mükemmeldir ki onda herhangi bir leke veya bozulma bulunmamaktadır.[357]

Origen'in kilise anlayışında benzetmeler önemli yer tutmaktadır. Bunların en dikkat çekenleri "Mesih'in Bedeni" ve "Mesih'in Gelini"dir. Buna göre kilise ve Mesih daima birbirlerini aramışlar ve sonunda kavuşmuşlardır. Bu arayış Âdem ve Havva'nın yaratılışı ile başlamış, İsrailoğulları'nın Tanrı'nın Yeni Ahit'ini reddetmesi ile devam etmiş ve kilisenin Mesih'e kavuşmasıyla sonuçlanmıştır.[358] Dolayısıyla Origen, kiliseye kadar geçen sürenin bir hazırlayıcı veya ara dönem olduğunu savunmaktadır. Mesih kendisine sadık olan gerçek halkını bulmuştur. Origen'in kiliseyi "Mesih'in Bedenine" benzetmesi ise doğrudan kilisenin birlik ve ayrılmaz bütünlüğü ile ilgilidir. Buna göre Mesih, Babasını kilisesine kavuşmak için terk etmiş ve ikisi ayrılmaz bir bütün olmuştur. Mesih aynı zamanda kilisenin ruhu, onun yaşam kaynağı ve hareket ettirenidir. İnsan bedenini hareket ettiren ruh gibi Mesih de kilisenin her yerini kaplamakta ve ona canlılık vermektedir. Bu bedenin bir parçası olan Hıristiyanların her biri diğerlerinden sorumludur. Çünkü kilisenin herhangi bir mensubunun acı çekmesi diğer kısımlarının da acı çekmesine ve tedaviye gereksinim duymasına neden olmaktadır. Origen kiliseyi "insanların yolunu aydınlatan fenere" benzetmektedir. Ona göre fener, bedende göze denk gelmekte ve bu sayede insanlara doğru yolu göstermektedir. Bu bedene katılmanın Tanrı'nın korumasına girmek demek olduğunu düşünen Origen, bunun aksini veya kiliseyi reddetmeyi aslanlara yem olmakla bir tutmaktadır. Origen ayrıca kiliseyi "Mesih'in Gelini"ne benzetmesinde, onun bedeninin bazı kısımları hakkında yorum yapmıştır. Buna göre gelinin

[357] Origen, *Against Celcus*, 4: 22; Origen, *Homilies on Jeremiah*, 9: 2; Origen, *Homilies on Joshua*, 21: 1; William G. Rusch, "Church", *The Westminster Handbook to Origen*, Ed. John Anthony McGuckin, London: Westminster John Knox Press, 2004, s. 78-80

[358] Origen, "Song of Songs" *Origen Song of Songs Commentary And Homilies*, London: The Newman Press, 1957, 1: 1, 2, 4.

yanakları iffeti, namusu, tevazuu, bekareti ve saflığı, gözleri anlayış ve bilgi ışığını, kulakları doğru öğretiyi duymayı ve elleri ise iyi işler yapmayı sembolize etmektedir.[359]

Son olarak Origen'in kilise hiyerarşisi hakkındaki görüşlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Döneminin kilise mensupları ve yöneticileri hakkında bazı olumsuz düşünceleri olmasına rağmen Origen için piskoposlar kilisede her zaman önemli bir yerdedir. Onların görevi günaha karşı kiliseyi korumaktır. Piskoposlar Mesih'in, yaşlılar veya papazlar (presbyter) havarilerin, diyakozlar ise yedi meleğin halefleri, temsilcileridir. Ancak o, kilisede din bilginlerinin ayrı bir sınıf haline geldiğinin de farkındadır. Bu kişilere *didaskalos* (öğretmen, kilise doktoru) denmektedir. Origen dinin sırlarını araştıran ve bunlara zamanla vakıf olan din bilginlerine, üçlü kilise hiyerarşisindekilerden daha çok saygı duymaktadır. Çünkü bu kişiler mükemmelliğe ve kendilerine özgü gizemleri görme ışığına sahip ve mutlaka kilisede yerleri olması gereken insanlardır.[360]

2.6. Cyprian (205-258)

Tam adı Thascius Caecilius Cyprianus olan ancak erken dönem Hıristiyanlığının anlatıldığı eserlerde genellikle Cyprian olarak anılan bu önemli kilise babası Kartaca'da yaşamıştır. Pagan bir anne-babanın çocuğu olarak 205 yılında dünyaya gelen Cyprian, ebeveynlerinin soylu ve zengin olmaları sayesinde dönemin en iyi eğitim imkanlarına ulaşabilmiş, özellikle hitabet alanında kendini kanıtlamış ve yaşadığı yerin üst tabaka insanları arasında saygın bir konuma yükselmiştir. Hayatının ilerleyen dönemlerinde, 246 yılına gelindiğinde Hıristiyanlıktan etkilenmiş ve bu inancı kabul etmiştir. Görüşlerinin gelişiminde en fazla Tertullian'dan etkilendiği bilinen Cyprian, onu "öğretmen" ve "usta" şeklinde nitelendirmiştir. Hıristiyanlığı kabulünün üzerinden henüz iki sene geçmişken Kartaca

[359] Origen, *Against Celcus*, 6: 5, 48; Verlyn D. Verbrugge, "Origen's Ecclesiology and the Biblical Metaphor of the Church As the Body of Christ" *Origen of Alexandria His World and His Legacy*, Ed. Charles Kennengiesser-William L. Petersen, Indiana: University of Notre Dame Press, 1988, s. 279-282, 286-287, 291-292.
[360] Jean Danielou, *Origen*, s. 44-50; Rusch, s. 79.

piskoposu olarak seçilmiştir. Piskopos seçilmesinden bir sene sonra İmparator Decius tarafından Hıristiyanlara karşı başlatılan kıyımda aslanlara yem edilerek öldürüleceğini haber alıp tehlike geçinceye kadar güvenli bir yerde saklanmıştır. Kendisi saklanırken kilisesi vekaleten bir kurul tarafından yönetilmiştir. Katliam sırasında Hıristiyan oldukları bilinen kişilere yakalandıklarında ya Roma tanrılarına kurban kesecekleri ya da işkence edilerek öldürülecekleri söylenmiştir. Bunlardan bazıları kurban kesmeyi kabul ederken, bazıları ise kurban kesmiş gibi yapıp aslında böyle bir şey yapmamışlardır. Katliam sırasında ve her şey sona erdiğinde bu kişilerden kiliseye geri dönmek isteyenler olmuş ancak bu konu büyük bir sorun yaratmıştır. Sorunlardan ilki bunların kiliseye nasıl geri kabul edileceği ile ilgilidir. Cyprian'ın niyeti aslında bu kişileri bir süre daha kilise dışında tutmak ve her şey normale döndüğünde bir çözüm düşünmektir. Ancak çevresindeki bazı güç odakları ve kendisinin piskopos olarak seçilmesine muhalif olanlar bu kişilerin doğrudan, hiçbir kısıtlama olmadan kiliseye geri kabul edilmelerini istemiştir. Cyprian on dört ay sonra saklandığı yerden çıkıp kilisesinin başına geçtiğinde bu konu hakkında bazı kararlar alınmasını sağlamıştır. Buna göre Roma tanrılarına kurban kesmeyi kabul edenler günah itirafında bulunacak, kurban kesmeyi kabul etmiş gibi yapıp kesmeyenler ise doğrudan kiliseye geri kabul edileceklerdir. Ancak bu kararlar da herkesi memnun etmekten uzaktır. Cyprian'ın piskoposluk yarışında kendisiyle taban tabana zıt fikirleri savunup kilisede derin bölünmelere yol açan Fortunatus ve Maximus adında iki yeni rakibi ortaya çıkmış ve kilise bünyesinde çok başlılığa neden olmaya başlamışlardır. Cyprian'ın uğraştığı bir diğer sorun ise bir dönem kilise öğretisinden sapmış ancak daha sonra pişman olup geri dönmek istemiş ruhbanların kiliseye nasıl geri kabul edileceğidir. Cyprian bu kişilerin sapkınlık dönemlerinde gerçekleştirdikleri hiçbir sakramentin geçerli kabul edilemeyeceğini ve kiliseye geri kabul edilebilmeleri için tekrar vaftiz edilmeleri gerektiğini savunmuştur. Bu konuda tekrar ruhban olarak takdis edilmenin yeterli olduğunu açıklayan Papa Stephan (205-257) ile fikir ayrılığına düşmüş ancak daha sonra bu sorun, ikilinin

vaftizin tekrarlanmasına gerek olmadığında fikir birliğine varmasıyla çözülmüştür. Tüm bu yaşananların ardından Cyprian, İmparator Valerian'ın (200-260) başlattığı katliam sırasında önce tereddüt etse de daha sonra saklanmamaya karar vermiş, devamında tutuklanıp sürgüne gönderilmiş ve ardından 258 yılında başı kesilerek idam edilmiştir.[361]

Özellikle batı Hıristiyanlığı açısından önemli bir isim olan Cyprian, piskoposluk yaptığı süre boyunca pek çok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunlar kilisede derin fikir ayrılıklarına ve bölünmelere neden olmuş, Cyprian'ın eserlerinin şekillenmesi de bunlardan etkilemiştir. Görevde olduğu sürece piskoposluk makamı ve kilise hiyerarşisi ile ilgili yazıları daha sonra Roma tarafından bu konulardaki görüşleri desteklemek için kullanılmıştır. Cyprian dönemiyle piskoposların otoritesi diğer sivil otoriteler ile karıştırılmayacak şekilde güçlenmiş ve adeta hükümdar gibi görev yapan piskoposlar devri başlamıştır.[362]

Elimizde Cyprian tarafından yazılmış çeşitli konularda çalışmalar vardır. Bunları temel olarak mektuplar ve tezler-değerlendirmeler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Latince'den İngilizce'ye çevrilmiş olan bu çalışmalar iki kitap halinde basılmış ve çalışmamızda kullanılmıştır. Bunun yanında Cyprian hakkında yazılmış olan eserlerden de faydalanılmıştır. Cyprian'ın çalışma konularının bazıları, içinden geçilen dönemin özelliklerine göre şekillenmiştir. Örneğin İngilizce'ye *The Lapsed* olarak çevrilen, Türkçe'ye ise *Dönmeler*, *Hata Yapanlar* veya *Sapanlar* şeklinde çevrilebilecek çalışma kiliseden sapıp Roma dinine dönenler sorunu ile ilgilidir. İngilizce'ye *On Morality* olarak çevrilen, Türkçe'ye ise *Erdemlilik, Ahlaklılık* olarak çevrilebilecek olan çalışmada ise o dönem yaşanan ölümcül bir salgın ve açlık nedeniyle insanların ölmesi, ölümün Hıristiyanlar için ceza olmadığı ve tüm bu acılara

[361] Cyprian'ın hayatı ve kiliseye geri dönmek isteyenler hakkındaki tartışmalar için bkz. J. Patout Burns Jr, *Cyprian the Bishop*, London: Routledge, 2002, s. 97-114; M. Bevenot, "Cyprian, S.T." *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 4, USA: Gale, 2003, s. 457-458; Panagiotis C. Christou, "Cyprian", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 3, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 2112-2113; Richard P. Mcbrien, *Catholicism (Kindle Edition)*, USA: HarperOne, 2013, s. 949; Alister E. McGrath, *Christian Theology: An Introduction*, UK: Blackwell Publishing, 2011, s. 665-666, 708.
[362] Olson, s. 119.

direnilmesi gerektiği gibi konular ele alınmıştır.[363] Bizim daha çok üzerinde duracağımız kısımlar ise Cyprian'ın *On the Unity of the Church* yani *Kilisenin Birliği Üzerine* adlı çalışması ve bazı mektuplarıdır.

Pagan bir aileden gelen Cyprian, Hıristiyan olmadan önceki hayatı ile Hıristiyan olduktan sonrakini birbirinden keskin bir şekilde ayırmaktadır. Cyprian bir pagan olarak yaşadığı dönemi karanlık, günahkâr, yanlışlarla dolu ve gerçeğe yabancı olarak tanımlamaktadır.[364] Vaftiz olmasıyla birlikte hayatında belirgin değişiklikler olmuştur. O, vaftiz olmasını bir aydınlanma, yenilenme, eski kötü hayatından kurtulma, yeniden doğma ve günahlardan arınma olarak tanımlamıştır. Bu hadise onu o kadar etkilemiştir ki vaftiz sonrasında adeta gökyüzünden bir ışık kalbine dolmuştur. Bu ışık aslında Kutsal Ruh'tur ve Cyprian'ı yeniden doğmuş, günahkâr yaşamından sıyrılmış, karanlıktan kurtulmuş yepyeni bir insan haline getirmiştir. O, tüm bunları yakın arkadaşı Donatus'a açıklamıştır. Donatus Hıristiyan olmasına rağmen dini meselelerde arkadaşı kadar hevesli olmayan biridir. Cyprian ise Donatus'un din konusunda daha sıkı ve iradeli olmasını ondan *To Donatus* yani *Donatus'a* adlı eserinde istemektedir.[365] Cyprian'ın kilise konusunda asıl önemli tespitlerinin bulunduğu çalışması ise *Kilisenin Birliği Üzerine*'dir. O, bu çalışmasının büyük bir kısmında kilisenin, Tanrı'nın ve vaftizin tekliğinden, Petrus'un ve havarilerin öneminden, kilise dışında kalmanın ne demek olduğundan ve kiliseyi bölmeye çalışanların sonunun ne olacağından bahsetmektedir.

Cyprian'a göre Tanrı, vaftiz, iman, beden, ruh ve kilise tektir.[366] Bu geleneği devam ettirenler piskoposlardır. Kendisi de bir piskopos olan Cyprian, havarilerin halefleri olan piskoposların kilisede hayati konumlarının bulunduğunu belirtmektedir. Buna göre piskoposlar

[363] Christou, s. 2113.
[364] Paganlar ve öğretileri, kötülüğün ve şeytani güçlerin kaynağı olarak görülmüştür. Hatta bu kişilerin inancının doğrudan şeytanlar tarafından insanlara ulaştırıldığı veya ilham edildiği kabul edilmiştir. Brown, s. 63-64.
[365] Cyprian, "To Donatus", *The Fathers of The Church-St. Cyprian Treatises*, Ed. Hermigild Dressler, Trans. Roy J. Deferrari v.d., Washington: The Catholic University of America Press, 2007, 8-10.
[366] Cyprian, *The Fathers of The Church-St. Cyprian Letters 1-81*, Ed. Hermigild Dressler, Trans. Sister Rose Bernard Donna, C. S. J., Washington: The Catholic University of America Press, 1981, s. 53: 1, 54: 1, 68: 5.

güneşten yayılan ışınlara, tek bir kaynaktan çıkan nehrin kollarına ve bir ağaç gövdesinden çıkan dallara benzemektedir. Sayılarının çok olmasına ve birbirlerinden uzak bölgelerde yaşamalarına rağmen hepsinin kaynağı aynıdır.[367] Kilisede birliği ve ayrılmazlığı sağlayan şey ise ruhbanların birbirine sıkı bir şekilde bağlı ve uyum içinde diğer insanlara önderlik ediyor olmalarıdır.[368] Bu nedenle hiç kimse meşru otoriteler tarafından takdis edilmeden veya onay almadan bir görevi olduğunu veya kiliseden başka bir topluluk kurduğunu iddia etmemelidir. Cyprian bu tür girişimlerin çok tehlikeli olduğunu düşünmekte ve bunu yapanları "zehirli yılana" benzetmektedir. Bunlar kiliseyi bölmekte ve kendilerinin ayrıcalıklı olduğunu iddia etmektedir. Onlar Tanrı değil, şeytan için insan toplamakta, gerçekten değil yalandan beslenmekte ve Tanrı'nın tüm armağanlarından mahrum kalmaktadır.[369] Cyprian'a göre onlar kendilerini kilisenin bir parçası sanmalarına rağmen Tanrı onlarla değildir. Bu nedenle gerçekleştirdikleri tüm sakramentler geçersiz ve boştur.[370] Çünkü sakramentler kiliseyi bölüp parçalamak değil, birleştirmek için kutlanmaktadır. Bu nedenle Cyprian, kiliseyi "birlik sakramenti" olarak tanımlamaktadır.[371] O, ayrılıkçılık yapıp kiliseyi bölenlerin, hizipçilik yapanların ve bu yolla ona zarar verenlerin Tanrı'nın Krallığı'ndan uzak olduklarını belirtmektedir. Onlar kilisede birlik ve bütünlüğün yanında inancı, yardımlaşmayı ve barışı da

[367] Cyprian, *The Unity of The Church*, 4-5; Paul Tillich, *A History of Christian* Thought, USA: Touchstone, 1972, s. 100; Cyprian piskoposların kilisenin temeli olduğunu, Hıristiyan halk tarafından seçilmeleri ve göreve Tanrı ve halktan aldıkları yetki ile başlamaları gerektiğini savunmaktadır. Bkz. Merve Tay Yılmaz, *Kartacalı Cyprianus'un Ekleziolojisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2018, s. 80- 82.

[368] Cyprian, *Letters*, 66: 8-9; Marcellino D'Ambrosio, *When The Church Was* Young, USA: Servant Books, 2014, s. 92.

[369] Cyprian'ın bu düşünceleri bir bölgenin sadece bir tane piskoposu olabileceği kuralını hayata geçirmesi açısından önemlidir. Bkz. Olson, s. 118; Cyprian, *The Unity of The Church*, 10-11.

[370] Cyprian, *The Unity of The Church*, 12-13.

[371] Cyprian bu kavramı *Kilisenin Birliği* adlı eserinde kullanmaktadır. Kavram, Cyprian tarafından kilise mensuplarının tek beden, tek ruh, tek umut, tek Tanrı, tek iman ve tek vaftiz ile birbirlerine bölünmez şekilde bağlı olduklarını vurgulayacak şekilde kullanılmıştır. O, bu kavramı Efesliler: 4: 4-6'yı temel alarak kullanmıştır. Aynı kavram İkinci Vatikan Konsili'nin *Sacrosanctum Concilium* belgesinde de yer almıştır. Bu belgede açıklandığı üzere birlik sakramenti olan kilisede gerçekleştirilen yedi sakramentin kişileri değil, tüm topluluğu ilgilendiren fonksiyonları vardır. Bu sakramentlerin kilisede inananlarla kutlanması, Tanrı'nın kutsal insanlarının bir piskoposun gözetiminde ayrılmaz bir bütün halinde bulunmaları demektir. Yani kilisenin birlik sakramenti olması, onu oluşturan insanların bir arada olması ve sakramentlerin birlikte kutlanarak bu birlikteliği desteklemesi demektir. Bkz. Cyprian, *The Unity of The Church*, 4, 7; Norman P. Tanner, *Decrees of the Ecumenical Councils Vol 2*, London: Sheed & Ward and Georgetown University Press, 1990, s. 826; Michel Fedou, SJ, *The Fathers of The Church In Christian Theology*, Washington: The Catholic University of America Press, 2019, s. 46-47.

yok etmeye çalışmaktadır. Buna göre bu kişiler en büyük mucizeleri veya doğaüstü şeyleri yapabiliyor olsalar da doğru yoldan saptıklarından artık onlar için umut yoktur.[372]

Cyprian'a göre kiliseye büyük zarar veren bir başka grup, Hıristiyan gibi görünüp aslında öyle olmayanlardır. Bu kişiler ışığa sahipmiş gibi görünmelerine rağmen aslında karanlığın bir parçasıdır. Cyprian bu tür insanların ikiyüzlülüklerinin kiliseye büyük zararı olduğunu belirtmektedir. Kiliseye ikiyüzlü insanlardan daha fazla zarar veren şey ise bölücülerdir. Bunlar, insanları doğru kilise öğretisinden saptırıp uzaklaştırmakta ve onların kurtuluşa ulaşmalarını engellemektedir.[373] Cyprian kiliseden uzaklaşıp kopanlar için kurtuluş umudu olmadığını düşünmektedir.[374] Kiliseden kopanlar Mesih'in kiliseye bahşettiği tanrısal armağanlardan mahrum olacaklardır. Onlar artık kilisenin yabancısı ve düşmanıdır. Tanrı'yı babaları, kiliseyi anneleri olarak görmemiş olan bu kişiler, Nuh'un Gemisi'nin dışında kalanlarla aynı akıbeti paylaşacaklardır. Onlar kilisenin birliğinden, Tanrı'nın yasalarından, imandan ve kurtuluştan da uzaktır. Çünkü Tanrı'nın yolundan sapıp ara bir yol tutturmak diye bir şey yoktur. Tanrı'dan kopmak ona karşı olmak demektir.[375] Cyprian'a göre kilise dışında olanlara Tanrı'nın vereceği hiçbir şey yoktur. Onların tek başlarına ayakta kalıp yaşaması da mümkün değildir. O, bu görüşünü Eski Ahit'ten bir örnekle desteklemektedir. Buna göre Tanrı, İsrailoğulları'na Fısıh'ta yiyecekleri kuzuyu evin dışına çıkarmamalarını söylemiştir. Cyprian buradan hareketle kuzunun Mesih'i, evlerin de kiliseyi temsil ettiğini belirterek Mesih'in

[372] Cyprian, *The Unity of The Church*, 14-15.
[373] Cyprian, *The Unity of The Church*, 3-4.
[374] Ortaya çıktığı dönemde çağdaşı olan doğu kültlerinden Hıristiyanlığı ayıran şeylerden biri onun dışlayıcı yapısı olmuştur. Diğer pek çok kült kendisi dışındaki kültlere karşı çıkmaz veya onları reddetmezken, Hıristiyanlık bunların hepsine karşı çıkmış ve yeni, örnek bir yaşam tarzı önermiştir. 2. yüzyılda Hıristiyanlar birbirleriyle dayanışmak ve yardımlaşmak zorunda olduklarını daha iyi anlamışlardır. Pek çok farklı inanç ve düşünce akımı bulunan bir dünyada kendilerine karşı girişilen katliamlara bu şekilde karşılık vermişlerdir. Kiliselerin ilk yüzyıllardaki yardım faaliyetleri, dayanışmayı ve disiplini öne çıkaran yapıları, kalıcı olabilmelerinde oldukça etkili olmuştur. Zamanla Hıristiyanlar toplumun çeşitli kesimlerinde ve önemli mevkilerde bulunmuşlardır. Örneğin sınır boylarındaki askerler arasında Hıristiyanlar daha görünür hale gelmiştir. 4. yüzyıla gelindiğinde ise kilise örgütlenmesi tamamlanmış ve geçen zaman boyunca sisteme uyum sağlamayı başarmıştır. Bkz. Brown, s. 75-80, 96, 100; Cyprian, *Letters*, s. 73: 21; Bihlmeyer-Tuchle, s. 39-40.
[375] Cyprian, *The Unity of The Church*, 6; Jean Danielou, *From Shadows to* Reality, London: Burns and Oates, 1960, s. 98.

sadece evin içindekiler için var olduğunu açıklamıştır. Tanrı'nın dediklerini yapan ev halkı, bu sayede daha sonra olacaklardan korunmuştur.[376] Cyprian metnin bir başka yerinde bu sefer Eski ve Yeni Ahit'ten birer örnek vererek kilisenin bölünmez bütünlüğünü açıklamaya çalışmıştır. Buna göre kilisenin bölünmez bir bütün olması ile Mesih'in çarmıhta parçalara ayrılmadan kalan giysisi arasında benzerlik vardır. Mesih'in giysisinin parçalanmaması ile kilisenin bölünmeden bir arada kalması birbirine benzemektedir. Bunun tam tersi ise İsrail'in bölünüp parçalanması ve on kabilenin diğer ikisinden koparılmasında yaşanmıştır. Peygamber Ahiya, İsrail kralı Yeroboam ile karşılaştığında giysisini yırtıp on ikiye ayırmıştır. On iki parça on iki kabileyi temsil etmektedir. On iki kabilenin on tanesini Yeroboam'a vermiş, kalan iki kabilenin bir tanesini Süleyman'ın oğluna bırakmış, diğerini ise Kudüs'te kalacak şekilde ayırmıştır. Cyprian'a göre bu hadise İsrail'in bölüneceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla Tanrı, İsrail'in bölüneceğini ancak kilisenin asla bölünmeyeceğini haber vermiştir.[377]

Cyprian kilisenin karşı karşıya olduğu tehditlerin sadece onun dışındakilerden kaynaklanmadığını düşünmektedir. Buna göre dünya bozulmuş, gençler artık ailelerine saygısız ve itaatsiz olmuş, kendini beğenmişlik ve kibir olağan hale gelmiş ve ahlaksızlık tüm topluma yayılmıştır. Kilise, bölücülerin yanında bu tür bozulmalara karşı da direnmek zorundadır. Hıristiyanlar böyle kötü huylu insanlardan uzak durmalıdır. Çünkü bunlar kiliseye zarar vermekte ve onun yıpranmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu sorun için en iyi çözüm onları kiliseden uzaklaştırmak, dışlamaktır. Verdikleri zararı en aza indirmek ancak bu şekilde mümkündür. Cyprian'a göre bu kişileri kötü bir son beklemektedir. Tanrı tıpkı istemediği şeyleri yapanları cezalandırdığı gibi onlara da hak ettikleri şekilde davranacaktır.[378]

Cyprian Kutsal Ruh'u güvercine benzetmekte ve onun güzel huylu bir varlık olduğunu söylemektedir. Kilisenin içindekiler ise koyunlardır. Tanrı'nın evindeki bu güzel varlıklar

[376] Cyprian, *The Unity of The Church*, 8; Danielou, *From Shadows to* Reality, s. 253.
[377] Cyprian, *The Unity of The Church*, 7.
[378] Cyprian, *The Unity of The Church*, 16-19.

dışarıdan onlara zarar vermek isteyen yırtıcılar tarafından tehdit edilmektedir. Cyprian bunları kilisede bölücülük ve ayrılık yaratmaya çalışan insanlar olarak görmektedir. Buna göre ayrılıkçılar köpek, yılan ve kurtlar ile birdir. Bunlar kendilerinin kiliseden ayrılması yetmiyormuş gibi diğer kilise mensuplarına da zarar vermekte, onları zehirlemekte ve dağıtmaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen kilise bir ve bütün olarak kalmalı, kendine güvenmelidir. Kiliseye kalben bağlı bir kişi zaten onu terk etmeyecektir. Kopup gidenler ise kiliseye güçlü bir şekilde bağlı olmayanlardır. Bunun dışında kalanlar patlayan büyük kasırgaya sağlam kökü sayesinde dayanan buğday gibidir.[379] Cyprian'a göre kiliseden ayrılanların artık Tanrı ile bir bağları kalmamıştır. Dolayısıyla bu kişiler Tanrı'nın yolunda öldüklerini iddia etseler de aslında şehit değillerdir. Çünkü şehadet sadece kilise mensuplarına özgü bir mertebedir. Bunun dışında kalanlar nasıl ölmüş olurlarsa olsunlar kilisenin birliğini bozup onun dışında olduklarından asla Tanrı'nın istediği gibi olamayacaklardır.[380]

Cyprian'a göre günah itirafının kilisede önemli bir yeri vardır. Yaşadığı dönemde gerçekleşen olaylar dikkate alındığında bunun olağan olduğu düşünülebilir. Yukarıda bahsedildiği üzere kiliseden kopup tekrar geri gelmek isteyen pek çok kişinin olduğu böyle bir ortamda günah itirafının ve itiraf edenlerin yaşamlarının nasıl olması gerektiği Cyprian tarafından önemsenmiştir. Buna göre günah itiraf eden kişinin işi artık eskisine nazaran daha zordur. Onu günaha çeken, cezbeden ve yoldan çıkarmaya çalışan şeylere daha çok dikkat etmesi gerekmektedir. Günah itirafında bulunan kişi doğru yoldan ayrılmamak için büyük çaba sarf etmeli, sakin ve mütevazı bir yaşam sürmelidir. Çünkü itiraftan sonra yolunu şaşırıp tekrar yanlışa düşen insan, yaşamını kirletmesinin yanında tüm çabalarını boşa harcamış ve kiliseden de kopmuş olacaktır. Bu hale düşmek istemeyenler kiliseden kopanlardan uzak durmalı, barış, sevgi ve yardımseverlik yolundan sapmamalıdır. Havarilerin ve diğer ilk Hıristiyanların bu

[379] Cyprian, *The Unity of The Church*, 9.
[380] Cyprian, *The Unity of The Church*, 14.

şekilde davrandığını düşünen Cyprian, onların örnek imanlılar topluluğu olduğunu ve Hıristiyanların onlara benzemeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu kurallara uyan Hıristiyanlar, yargı günü geldiğinde hazır olarak Tanrı'nın huzuruna çıkacaklardır.[381]

Cyprian evharist sakramentinin Eski Ahit'te önceden haber verildiğini ve ilk örneğinin gösterildiğini belirtir. Tanrı'nın kâhini ve Şalem Kralı Melkisedek, ekmek ve şarap getirip İbrahim'i kutsamıştır. Melkisedek Mesih'i, ekmek ve şarap ise Mesih'in bedenini ve kanını temsil etmektedir.[382] Bir diğer örnek ise Yeşaya kitabında verilmiştir. "Giysilerin neden kırmızı? Üstün başın neden çukurda üzüm çiğneyen biri gibi kızıla bulanmış?"[383] ifadesindeki üzüm, Mesih'in evhatist ayininde sunulacak kanını simgelemektedir. Mesih geldiğinde bu sakramenti son akşam yemeğinde tesis etmiş ve havarilerine onu devam ettirmelerini söylemiştir. Cyprian evharistin, Mesih'in kendini kurban olarak sunmasını anmak için yapıldığını ve sadece onun havarilerine emrettiği şekilde kutlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle şarabın konduğu kadehe sadece su koymak Mesih'in değil, başkalarının istediğini yapmak demektir.[384] Evharistte alınan ekmek ve şarap, Hıristiyanların Mesih'in Bedeni'ne katılmasını sağlamaktadır. O tüm dünyaya hayat veren "yaşam ekmeği" olduğundan, onunla beslenmemek sonsuz yaşam ve ölümsüzlükten mahrum kalmak demektir.[385] Evharist sadece kiliseye bağlı kalan sadık Hıristiyanlar içindir. Bu nedenle Cyprian günah işleyerek ondan uzaklaşmış kişilerin ayine katılıp Tanrı'nın bedenini ve kanını yiyip içmelerini reddetmiştir. Onlar önce günahlarını itiraf etmeli ve kiliseye geri kazanılmış halde ayine katılmalıdır.[386]

Cyprian, Roma'nın diğer kiliseler arasında her zaman farklı ve onlardan daha önemli bir konumda olduğunu kabul etmiştir. Çünkü Roma, Mesih'in kilisesini üzerine bina ettiğini

[381] Cyprian, *The Unity of The Church*, 21-26; *A Vision For The Church, Studies In Early Christian Ecclesiology*, Ed. Markus Bockmuehl-Michael B. Thompson, Edinburgh: T&T Clark, 1997, s. 5.
[382] Cyprian, *Letters*, 63: 4.
[383] Yeşaya 63: 2.
[384] Cyprian, *Letters*, 63: 7, 14.
[385] Cyprian, *The Lord's Prayer*, 18.
[386] Cyprian, *The Lapsed*, 15-16.

belirttiği Petrus tarafından kurulmuştur. Bu nedenle Petrus'un diğer havariler arasındaki yeri önemlidir.[387] Bununla birlikte Cyprian'ın Roma'nın konumu hakkındaki düşüncelerinin zamanla değişim gösterdiği belirtilmektedir. O, başlarda Roma ve Petrus'a diğer kilise ve havariler arasında bir öncelik atfederken, çalışmalarının daha sonraki versiyonlarında onların diğer kilise ve havariler ile yakın konumda olduklarını açıklamıştır. Bunun nedeninin Cyprian ile Papa Stephan'ın çeşitli konularda yaşadığı çatışmalar ve düşünce farklılıkları olduğu düşünülmektedir. Ancak Cyprian her ne kadar Roma ve Petrus hakkında değişken görüşlere sahip olsa da onların diğerleri arasındaki önemli konumunu kabul etmiş ve kilise bütünlüğünün Roma ile birlik olarak sağlanacağını belirtmiştir. Onun asıl sorun olarak gördüğü şey, Roma'nın mutlak otorite olma iddiası ve buyurganlığıdır. Cyprian bunu reddetmektedir.[388]

Sonuç olarak Cyprian'ın "kilisede birlik" ve "kilise dışında kurtuluş yoktur" düşünceleri hakkında bazı değerlendirmeler yapmak yerinde olacaktır. Eserlerinden ve hakkında yazılanlardan anlaşıldığı üzere Cyprian, yaşadığı dönemin çalkantılı ortamında kiliseyi bir arada tutmaya ve fikir ayrılıklarını engellemeye çalışan bir isim olarak ortaya çıkmıştır. O, paganlarla ilgilenmekten ziyade bazı Hıristiyanların bölücü faaliyetleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır. Kilisenin birliği hakkında yazdıkları dikkate alındığında aslında Cyprian'ın "kilise dışında kurtuluş yoktur" sözünü pagan veya Yahudilere değil, daha çok o bölgenin Hıristiyanlarına söylemiş olduğu anlaşılmaktadır. Cyprian kiliseye zarar vereceğini düşündüğü sapkın ruhbanları ve bölücü kilise mensuplarını kendi topluluğundan uzak tutmak istemiş, bu sayede kilisenin bütünlüğünü korumaya çalışmıştır.[389]

[387] Cyprian, *The Unity of The Church*, 4.
[388] Yılmaz, *Kartacalı Cyprianus'un Ekleziolojisi*, s. 63-65, 82-84.
[389] Francis A. Sullivan, *Salvation Outside the Church? Tracing the History of the Catholic Response*, USA: Paulist Press, 1992, s. 20-23.

2.7. Augustinus (354-430)

Tam adı Aurelius Augustinus olan ancak daha çok Augustinus veya Augustine ismiyle anılan, Hıristiyanlık ile ilgili eserlerde Hippolu Augustinus şeklinde de geçen kilise babası ve doktorunun fikirleri Roma merkezli Latin Hıristiyanlığını yüzyıllar boyu etkisi altına almıştır. Bilim dünyasının kendinden önceki teologlar ile kıyaslandığında hakkında daha net ve ayrıntılı bilgilere sahip olduğu Augustinus, Avrupa için dönüm noktalarına tekabül eden bir dönemde yaşamıştır. O, 313 Milano Fermanı ile Hıristiyanlığın serbest bırakılmasından hemen sonraki dönemde yaşamış olması nedeniyle şanslı, Kuzey ve Doğu Avrupalı kavimlerin Roma İmparatorluğunu yerle bir ettiği döneme denk gelmesi açısından şanssız olarak nitelendirilebilir. Günümüzde böyle çalkantılı bir tarihsel zaman diliminde yaşayan Augustinus hakkında detaylı bilgilere sahip olabilmemizi sağlayan şey ise kendi hayat hikayesini, yaşadığı içsel mücadeleyi açık bir şekilde yazmasıdır. Augustinus 354 yılında Kartaca yakınlarındaki Tagaste'de, Hıristiyan anne ve pagan bir babanın çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası saygın bir Roma devlet memuru olan Augustinus, annesi ile daha yakın ilişki kurmuş ve ona her zaman kendisini imana ve tövbeye teşvik ettiği için saygı duymuştur. Her ne kadar annesi tarafından Hıristiyan olarak büyütüldüyse de Augustinus, Kartaca Akademisi'ndeki gençlik yıllarında çalkantılı, dindarlıktan uzak, hazzın peşinde ve günahlarla dolu bir hayat yaşamıştır. O böyle yaşarken annesi bir yandan oğlunun sapkın olacağından korkmuş diğer yandan Tanrı'dan ona doğru yolu gösterip Hıristiyan değerlerine döndürmesini istemiştir. Hıristiyanlıkla ilgili meseleler ve Kutsal Kitap ona sıkıcı ve yavan gelmiştir. O, bununla da kalmayıp Hıristiyan değerleri ve peygamberlerle alay edecek kadar ileri gitmiştir. Arayış içinde olduğu bu yıllarda bir süre *Maniheizm*'den[390] etkilenmiş ancak daha sonra bu inançtan uzaklaşıp

[390] M.S. 3. yüzyılda ortaya çıkan, ışık ile karanlık arasındaki mutlak düalizm esasına dayalı gnostik bir dindir. Maniheizme göre bu dinin kurucusu olan Mani, Mesih'in ve Pavlus'un tamamlayamadığı misyonu nihayete erdirip "gerçek kilise"yi meydana getirmek için "son peygamber" olarak seçilmiştir. Bkz. Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2018, s. 109-110.

Milano'ya gitmiştir.[391] Burada önce neoplatonculuk ile ilgili eserler okumaya başlamış, retorik eğitimi almış ve Milano piskoposu Ambrosio'nun (340-397) vaazlarını dinleyerek aklındaki Hıristiyanlık ile ilgili sorulara cevaplar aramıştır. Yaşamının uzun bir döneminde bu soru işaretlerine tatmin edici cevaplar bulamadığı için kendini Hıristiyan olmaya hazır hissetmeyen Augustinus, 386 yılında iman etmiş ve Ambrosio (339-397) tarafından vaftiz edilerek kiliseye girmiştir.[392] Başlarda Milano'da bir evi eğitim ve münzevi bir yaşam için kiralamayı düşünmüş ancak daha sonra memleketi Kartaca'ya dönmeye karar vermiştir. Güçlü hitabet yeteneği ve entelektüel biri olması sayesinde kısa sürede popüler olan Augustinus, 391 yılında piskopos yardımcısı seçilmiştir. 396 yılında ise ölen piskoposun ardından Hippo Piskoposu olarak göreve başlamış ve 430'da ölene kadar otuz yıldan uzun süre bu görevi sürdürmüştür.[393]

Augustinus yaşamı boyunca çeşitli konularda eserler kaleme almış, döneminin teolojik meseleleri ile ilgili tartışmalara girip fikir beyan etmiş ve Hıristiyan teolojisinde derin bir iz bırakmıştır. Augustinus'un çalışma konumuzla ilgili görüşleri ise kilisenin doğası, sakramentler, bebek vaftizi, göksel ve dünyevi kilise ile ilgili olanlardır.

Augustinus'a göre bir insanın Mesih'in Bedeni ve anne olan kiliseye girmeden kurtulması mümkün değildir. Kilisenin başı Mesih, gövdesi ise dünyevi kilisedir.[394] Tüm yaşamın kaynağı Tanrı'dır ve her şey Tanrı'dandır. Ondan başka gidilecek yer ve hayat yoktur. Bu nedenle insan, vaftizle Tanrı'ya katılarak onun bir parçası olmalı, onda mutlu bir şekilde yaşamalıdır. Bunun dışındakiler Tanrı'dan uzakta kalıp karanlıkta yaşamaya mahkumdur.[395] Kilisede yaşamak hakikati keşfetmek, mutluluk ve mükemmel olmak demektir. Tanrı, insanları

[391] St. Augustin, *İtiraflar*, Çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa, 2019, 2: 1-2, 16, 3: 9-14, 18-21.
[392] St. Augustin, *İtiraflar*, 5: 14,23-25, 6: 5, 8: 10-12, 28-30, 9: 14.
[393] Olson, s. 262-265.
[394] Augustinus, dünyanın yaratılışıyla ilgili Kutsal Kitap bölümleriyle kilisenin kuruluşu arasında bağlantı kurar. Ona göre gök kilisenin başını, yer ise bedenini temsil eder. Kilise, Tanrının en başından beri oluşturmayı planladığı şeydir. Dünyanın yaratılıp biçimlendirilmesiyle, insanoğlunun zamanla Tanrı tarafından eğitilip kilise için hazırlanması arasında ilişki vardır. Günahla Tanrı'dan uzaklaşan insan, her şeye rağmen karanlığa terk edilmemiştir. Tanrı'nın Ruhu insanların üzerinde dalgalanmaktadır. Bkz. St. Augustin, *İtiraflar*, 13: 13, 49.
[395] St. Augustin, *İtiraflar*, 1: 10, 28, 4: 18, 5: 2, 6: 5, 9: 20, 37.

bunları paylaşmaya çağırmıştır. Onlar kendilerini bu dünyanın geçici şeylerine kaptırmamalı, zihinlerini geliştirip cennette Tanrı'ya kavuşmayı istemelidir. Çünkü her ne kadar imanlılara mükemmel ve tam olma umudu verilmiş olsa da dünyada yaşarken bu tam olarak mümkün değildir. Bu nedenle onların asıl hedefi cennete girip mükemmelliğe erişmektir. Kilise dışındakilerin ise bunlara ulaşmaları mümkün değildir. Hakikatten nefret eden bu kişiler ona ulaşmakla değil, kendilerini zamanla daha da zavallı hale getirecek şeylerle meşguldür.[396] Kiliseden mahrum olanları sapkın olarak niteleyen Augustinus, Tanrı'da olmak ile olmamak arasında bir orta yol bulunmadığını düşünmektedir. Kendisinin de Hıristiyanlığı kabul etmeden önce fark etmeden "sürgünde" olduğunu belirtmektedir.[397] İnsanlar bu kötü durumdan sakınmak için ya kiliseye girip Tanrı'nın bir parçası olmalı ya da onun getirdiği tüm güzelliklerden uzaklaşmayı göze almalıdır. Tanrı'nın yüceliğini umursamayıp onun yerine kendilerini övenler ise Yaratıcı'nın kötü birer taklitçisi olmaktan öteye gidemeyeceklerdir.[398]

Mesih güvey, kilise ise gelindir. Mesih, annesi Meryem'in karnına girdiğinde insanlıkla nikahlanmış, doğumundan sonra tüm gücüyle müjdesini insanlığa duyurmuştur.[399] O, bunu Baba Tanrı'yla insanoğlunu barıştırmak, onlar arasında şefaatçi olmak için yapmıştır. İnsanın Tanrı'yla asli günah nedeniyle bozulan ilişkisi ancak Mesih'in "aracılığıyla" onarılabilmiştir.[400] İnsan bedeniyle dünyaya gelen Mesih, bu sayede insanlarla Baba Tanrı arasında tek aracı olmuştur. O, çarmıhta öldüğünde insanların aleyhine olan Eski Ahit'i de lağvetmiştir.[401] Mesih'in aracılığı sayesinde Tanrı'yla barışan insanoğlu için Yeni Ahit başlamıştır. Bu yeni toplulukta veya kilisede insanlar dünyevi edinimlerine, statülerine, ırklarına ve cinsiyetlerine göre değerlendirilmemektedir. Zenginlerin dünya yaşamındaki üstün ve ayrıcalıklı konumu

[396] St. Augustin, *İtiraflar*, 10: 32-34; 12: 34, 13: 5, 14.
[397] St. Augustin, *İtiraflar*, 4: 26.
[398] St. Augustin, *İtiraflar*, 2: 14.
[399] St. Augustin, *İtiraflar*, 4: 19, 27.
[400] St. Augustin, "Enchiridion", *Nicene And Post-Nicene Fathers of The Christian Church Vol 3: On The Holy Trinity, Doctrinal Treatises, Moral Treatises*, Ed. Philip Schaff, Trans. J. F. Shaw, Londonderry, Edinburgh: T&T Clark, 1887, 108.
[401] St. Augustin, *İtiraflar*, 7: 24, 27, 10 68-69, 11: 4.

kilisede hiçbir şey ifade etmemektedir. Zengin ile fakir arasındaki ayrım ortadan kalkmıştır. Kurtulmak isteyen kişi dünyevi şeylere bel bağlamamalıdır. Çünkü insanı dünyevi olarak zenginleştiren ve ona keyif veren geçici şeyler Tanrı'dan uzaklaştırıp ruhunun fakirleşmesine ve zarar görmesine neden olacaktır.[402] Mesih bu dünyadan ayrıldıktan sonra Kutsal Ruh imanlıların içinde yaşamaya başlamıştır. İnsanların mevcut halleriyle kurtulmaları mümkün olmadığı için Tanrı'ya benzemeleri gerekir. Bu da ancak Kutsal Ruh'un icraatları sayesinde mümkündür. O, imanlıları kötü durumlarından kurtarmakta, içten dönüştürmekte ve onların Tanrı'yla bütünleşmesini sağlamaktadır.[403] Hıristiyanlar Tanrı'nın "seçkin soyunun" mensuplarıdır. Âdem cennetten kovulmuş ve günahı tüm insanlığa sirayet etmiştir. Tanrı'ya kenetlenmiş, onunla bütünleşmiş olan imanlılar ise kilise dışındakilerden farklı olarak "manevi olarak yükseltilmiş" ve her birine farklı armağanlar verilmiştir. Bu armağanları onlara Kutsal Ruh dağıtmakta, bu sayede hepsi birbirinden ayrı yeteneklere ve görevlere sahip olmaktadır.[404]

Augustinus kendinden önceki kilise babalarına nazaran daha rahat ve Hıristiyanların devlet tarafından takibata uğrama korkusu hissetmediği bir zamanda yaşamıştır. Ancak bu zaman dilimi Batı Roma İmparatorluğu'nun kuzeyli kavimler tarafından yoğun işgale maruz kaldığı döneme denk gelmektedir ve Alister E. McGrath'a göre *Tanrı Kenti* veya *Tanrı Devleti* şeklinde çevrilebilecek eserinde bunun etkilerini görmek mümkündür. McGrath bu eserin şüphe götürmeyecek bir şekilde Roma şehrinin ve Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile ilgili öğeler içerdiği için apokaliptik kabul edilebileceğini belirtmektedir. Augustinus göksel ve dünyevi kilise arasındaki ilişkiye derin eskatolojik anlamlar yüklemektedir.[405] Buna göre Augustinus,

[402] St. Augustin, *İtiraflar*, 8: 9, 25-27, 13: 30-31, 33.
[403] St. Augustin, *İtiraflar*, 13: 8-9.
[404] St. Augustin, *İtiraflar*, 13: 22-23, 25, 28.
[405] McGrath, s. 779; Jaroslav Pelikan, Augustinus'un, insanlık tarihini Kabil ve Habil'in ruhsal soyundan gelenlerin bir çarpışma tarihi olarak gördüğünü belirtmiştir. Tanrı tarih boyunca bu iki soya mensup olan paganlara ve seçkin halkına kiliseyi açık etmiş, göstermiştir. İnsanlık tarihi bu ikisinin çarpışma ve mücadele tarihinden başka bir şey değildir. Paganlar veya kötüler şeytandan gelmekte ve yeryüzünde Kabil'in soyuyla, seçkinler ise Tanrı'dan gelmekte ve Habil'in soyuyla temsil edilmektedir. Bu iki soy dirilme ve yargılama gününe kadar yollarına devam edecektir. Roma İmparatorluğu'nun yerle bir olması ise, imparatorluk mensuplarının gerçek gücün kaynağının kim olduğunu anlayamamaları nedeniyle gerçekleşmiştir. Güç aslında kendilerinden değil, Tanrı'dan kaynaklanmaktadır. Bkz. Pelikan, s. 40-41; Jaroslav Pelikan, *The Christian Doctrine-A History of The*

kilisenin yaşamış tüm insanları kapsadığını, kökünün göklerde[406] bulunduğunu ve Mesih'in kendini feda etmesiyle yeryüzünde ilan edildiğini belirtmektedir. Kilise aslen göksel olmasına rağmen hem dünyaya hem de göğe aittir. Dünyevi kilise yeryüzüyle sınırlıdır ancak günü geldiğinde göksel kiliseye katılacaktır. Bunun yanında meleklerin de kilisede önemli yeri vardır. Augustinus meleklerin iyi ve kötü olarak ikiye ayrıldıklarını belirtmektedir. Bu nedenle iyi ve kötü meleklerden oluşan, kendi içinde kapalı bir bütün olan iki melek toplumu vardır. Ancak Melekler ile insanlar arasında belirgin bir hiyerarşi bulunur ve melekler bu hiyerarşide insanların üstündedir. Augustinus göksel kilisede yaşayan meleklerin dünyevi kiliseye eşlik ettiğini ve ikisinin cennette birleşeceğini belirtmiştir. Dünyevi kilise göksel kiliseden kopup yeryüzüne göç edenlerin ülkesi ve göksel kilisenin bir parçasıdır. Vaftiz olup kiliseye giren imanlıların bu zorunlu göçten kurtulmalarının tek çaresi bedenin başı ve Tanrı Devleti'nin Kralı olan Mesih'i takip etmektir. Göksel kilisenin yeryüzündeki temsilcisi kilise aynı zamanda azizlerin sığındığı bir yerdir ve onlar, insanların işledikleri günahları üstlenip Mesih ile burada birleşmektedir. Son olarak Augustinus dünyada varlığını sürdüren göksel ve dünyevi devletten ve bunlar arasındaki ilişkiden bahsetmiştir. Buna göre göksel devlet kiliseyi, dünyevi devlet ise belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik iddia eden devleti temsil etmektedir. Augustinus kilise ve sivil otorite arasında böyle bir ayrım olduğunu düşünmektedir. O, bu ikisi arasındaki farkları ortaya koymuş, iki tarafın da birbirine karışmaması gerektiğini vurgulamış ancak kilisenin hem tanrısal hem de ilelebet kalıcı bir yapıda olması nedeniyle devletten daha üst bir konumda bulunduğunu eklemekten geri durmamıştır.[407]

Development of Doctrine Vol 3: The Growth of The Medieval Theology (600-1300), USA: The University of Chicago Press, 1978, s. 42.

[406] Kilise imanlıların "el değmemiş yurdu" olan cennet veya Göksel Kudüs'tür. Bkz. St. Augustin, *İtiraflar*, 10: 56, 13: 10.

[407] St. Augustin, "City of God", *Nicene And Post-Nicene Fathers of Christian Church Vol 2-St. Augustin's: City of God And Christian Doctrine*, Ed. Philip Schaff, Trans. Rev. Marcus Dods, D. D., Edinburgh: T&T Clark, 1890, 10: 25, 11: 9, 15: 20, 20: 9; Emine Saadet Öner, *Augustinus'un Tanrı Devleti*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2008, s. 273-280.

Augustinus'un Kartaca'da karşılaştığı önemli sorunlardan biri kilisenin bölünmüşlüğüdür. Kuzey Afrika'nın bu bölgesinde "Donatistler" ile Roma'nın öğretilerini sürdürme iddiasında olan kilise arasında bir gerilim ve anlaşmazlık söz konusuydu. Donatistler kendilerini Katolik olarak görüyor ancak bu özelliklerini coğrafi yayılmaya değil kutsal, temiz, günahtan uzak ve saf olmalarına bağlıyorlardı. Onlara göre kendileri dışındaki kiliseler günaha ve ahlaksızlığa batmıştı ve gerçek Katolikler kendileriydi. Hatta resmi devlet makamlarına yaptıkları başvurularda kendilerini "Katolik" olarak nitelendiriyorlardı. Donatistler kendilerinin gerçek kilise olduklarını savunan diğer Hıristiyan cemaatlerin özellikle din adamlarının katliamlar döneminde dinden döndüklerini, kutsal metinleri paganlara teslim ettiklerini ve ahlaksızca yaşadıklarını düşünüyorlardı. Onlara göre böyle kötü meziyetlere sahip olan din adamlarının gerçekleştirdiği ayinler geçerli olamazdı. Donatistlerin savunusu, din adamlarının hiçbir günahının olmaması gerektiği yönünde değildi. Onlar özellikle piskoposların, kutsal metinleri paganlara teslim edenlerin zulüm bittikten sonra bir günah itirafında dahi bulunmadan görevlerini sürdürmelerine ve sonrasında zulmü yapanların yanında yer almalarına karşıydılar. Dolayısıyla günaha değil, günahta diretilmesine karşı olduklarını belirten Donatistler ile Augustinus arasında kilisenin doğası, mensuplarının Tanrı nezdindeki hali, sakramentlerin geçerli olup olmaması ve kiliseye gireceklerin yeniden vaftiz edilmeleri konularında tartışmalar yaşanmıştır.[408]

Augustinus, Donatistlerin kilisenin saf ve temiz insanlardan oluştuğu ve bu gerçeğe uygun olarak yönetilmesi gerektiği düşüncesi hakkında görüş bildirmiştir. Buna göre kilise bir "Azizler Birliği"dir.[409] Ancak kilisenin bu yapısı göksel kilise ile ilgilidir ve dünyevi kilisenin

[408] Ramazan Turgut, *Donatizm*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2011, s. 39-43.

[409] Kilise mensuplarının birbirleri ve Mesih ile oluşturdukları birliğe verilen addır. Kilisenin her bir üyesi "aziz" olarak kabul edilmektedir. Bu konu temel olarak kilisenin tek bir beden olması ve tüm Hıristiyanların aynı Kutsal Ruh ile dolu olmasıyla ilgilidir. Buna göre Mesih başı, inananlar ise bedenin diğer kısımlarını meydana getirir ve aralarında kopmaz bir bağ vardır. Aynı bedenin parçası olan kilise mensuplarının iyilikleri birbirlerine iletilebilir. En büyük iyilik kaynağı ise Mesih'tir. İyilikler kilise sırları vasıtasıyla inananlara dağıtılır. Bu birlikteliğe daha önce ölmüş kişiler ve azizlik mertebesindekiler de dahildir. Cennetteki ve yer yüzündeki kilise birbirine bağlıdır.

sadece günahsız insanlardan meydana geldiğini göstermemektedir. Aksine dünyevi kilise günahkârlar ve azizlerden kurulu karma (*corpus permixtum*)[410] bir yapıdır. Kilisede hem günahkârlar hem de Tanrı'nın seçmiş olduğu kişiler vardır.[411] Augustinus bunu iki örnekle desteklemiştir. İlk örnekte bir çiftçinin ektiği buğday ve düşmanının aynı tarlaya ondan habersiz ektiği yabani otlar anlatılmaktadır. Çiftçi durumun farkındadır ancak hasat zamanı geldiğinde iki tür mahsulün birbirinden kolayca ayrılacağını bilmektedir.[412] Diğer örnekte ise çeşitli türden balıkları yakalayan bir ağ anlatılmaktadır. Balıkçılar bu ağı denize atmakta, çektiklerinde ise işe yarayan ve yaramayan balıkları ayırmaktadır.[413] Bunlara ek olarak Augustinus kiliseyi etrafı dikenlerle çevrili zambaklara benzetmektedir. Dikenlerin sayısı zambaklardan çok daha fazladır ancak kimin zambak veya diken olduğunu insanlar bilmemektedir. Bu bilgiye sadece Tanrı sahiptir ve yargı günü geldiğinde herkes hak ettiğini bulacaktır.[414] Augustinus'un karşı çıktığı diğer bir konu, Donatistlerin sapkın kabul ettiği ruhbanların gerçekleştirdiği ayinlerin geçersiz olduğu ve bu kişilerin yeniden vaftiz edilmeleri gerektiğiyle ilgilidir. Augustinus'a göre vaftiz sakramentini gerçekleştiren kişinin günahkâr veya günahsız olmasıyla sakramentin geçerli veya geçersiz olması arasında hiçbir ilişki yoktur. Çünkü sakramenti gerçekleştiren kişi aslında ruhbanın kendisi değildir. O sadece bir aracıdır ve asıl işi yapan Mesih'tir. Vaftiz eden

Göksel veya cennetteki kilise günahların bağışlanması konusunda şefaatçi olabilir. Bu sayede yaşayanlar ile ölmüş ve arınmakta olanların cezaları "Kilise Hazinesi'nden" karşılanır. Bkz. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 823-828, 946-959, 1472-1479.

410 Katolik Kilisesi Tanrı'nın mükemmel değil, "nihai mükemmelliğe ilerleyen" bir dünya yarattığını belirtmektedir. Bu nedenle dünyada iyilerin yanında kötüler de her zaman var olacaktır. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 310.

411 Hıristiyanlar iman ederek gecenin ve karanlığın çocukları olmaktan kurtulmuş, ışığın ve Tanrı'nın çocukları haline gelmişlerdir. İyi ve kötülerden meydana gelmiş bir topluluk olan kilisenin mensuplarının ne kadar iyi veya kötü olduğunu ise sadece Tanrı bilmektedir. Bkz. St. Augustin, *City of God*, 18: 49; St. Augustin, *İtiraflar*, 13: 15, 33.

412 Matta 13: 24-29.

413 Matta 13: 47-50.

414 St. Augustin, "Answer To The Letters of Petilian, The Donatist", *Nicene And Post-Nicene Fathers of The Christian Church Vol 4-St. Augustin: The Writings Against The Manicheans And Against The Donatists*, Ed. Philip Schaff, Trans. Rev. J. R. King, M. A., Edinburgh: T&T Clark, 1887, 2: 39, 3: 2, 9, 50; Matta 13: 1-8, 22-23.

kişinin durumu sakramenti etkilemeyeceği için yeniden vaftiz diye bir şey söz konusu değildir.[415]

Augustinus'un tartışma yaşadığı diğer bir grup Pelagius (360-420) ve onun gibi düşünenlerdir. Pelagius'un Augustinus ile yaşadığı tartışmanın konuları çok çeşitli olmakla birlikte bizi ilgilendiren kısmı bebek vaftizinin gerekli olup olmadığıdır. Ancak bu konuya girmeden önce Pelagius'un görüşlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Pelagius insanın özgür irade, iyi anlayış ve adalet duygularıyla yaratıldığını, özgür iradesi sayesinde iyi veya kötüyü yapmayı tercih edebileceğini, günahın kişisel olması nedeniyle Âdem'in günahının sadece kötü bir örnek olduğunu, asli günahın olmadığını ve bebeklerin günahkâr doğmadığını, insanın özgür iradesi ve Tanrı'nın lütfunun gücü ile kurtulabileceğini ve eğer bir bebek vaftiz olmadan ölürse günahsız doğduğu için Tanrı katında günahsız kabul edileceğini savunmuştur.[416] Pelagius'un bu görüşlerine Augustinus'un cevabı çok serttir. Augustinus'a göre insanın doğası Âdem'in işlediği ilk günah nedeniyle bozulmuştur. Âdem'in ardılları olarak dünyaya gelen insanların bu günahın etkilerinden kaçması mümkün değildir.[417] İnsanın doğasının bozulması, onunla mutlak iyi olan Tanrı arasındaki bağı da zedelemiştir. Bundan böyle insanın iradesini kullanması onu günaha götürecektir. Âdem'in cennette henüz günah işlememişken, iradesini günah işlememek için kullanma gücüne sahip olduğunu belirten Augustinus, asli günahın etkisi nedeniyle insanın artık bu şekilde günahtan kaçınmasının mümkün olmadığını vurgular. İnsan iyilik yaptığı zaman ise bu, Tanrı'nın lütfu sayesinde

[415] St. Augustin, *Answer To The Letters of Petilian, The Donatist*, 1: 2-3, 6, 8, 2: 2; Katolik inancına göre vaftiz, genelde kilise hiyerarşisine mensup kişiler tarafından gerçekleştirilebilen ancak ihtiyaç hasıl olduğunda vaftizsiz olanların da yapabildiği bir sakramenttir. Katolik Kilisesi bunların gerçekleştirdiği sakramentin geçerli olmasını iki şarta bağlamaktadır: Kilisenin vaftiz ederken yaptığını yapmayı istemek ve Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz etmek. Bu formülle tamamlanacak vaftiz geçerlidir. Bir kişinin kilisenin tam olarak mensubu olabilmesi için vaftiz, güçlendirme ve evharist sakramentlerini alması gerekir. Bkz. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 1233, 1256.

[416] St. Augustin, "On The Grace of Christ And On Original Sin", *Nicene And Post-Nicene Fathers of The Christian Church Vol 5-St. Augustin: Anti-Pelagian Writings*, Ed. Philip Schaff, Edinburgh: T&T Clark, 1887, 1: 32, 35, 2: 12, 14, 16; Bilal Doğan, *Hıristiyanlık'ta Asli Günah Doktrini*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Bursa, 2008, s. 110-112.

[417] St. Augustin, *Enchiridion*, 26.

mümkün olacaktır.[418] İnsan iyilik yapabilmek için Tanrı'nın lütfuna muhtaçtır. Bu nedenle o, Tanrı'nın kendisine lütfunu bahşedip imanlı olmasını sağlaması için dua etmelidir.[419] İnsan bu sayede imana sahip olup iyi işler yapabilecek ve Tanrı'nın diğer buyruklarına uyabilecektir.[420] Konudan sapmamak ve başka teoloji meselelerine girmemek adına bu şekilde kısaca özetlediğimiz konuya Augustinus kaçınılmaz olarak vaftizi de dahil etmektedir. Buna göre düzeltilemez bir şekilde bozulan insan doğasının veya özünün kuşaktan kuşağa aktarılması sonucunda ortaya günahkâr doğan nesiller çıkmaktadır. Dolayısıyla ilk günah ile damgalanan her bebek, henüz bebekken vaftiz edilip kiliseye girmek zorundadır.[421] Doğan bebeğin Hıristiyan ebeveynlere sahip olması da bu durumu değiştirmeyecektir. Çünkü asli günah anne ve babanın değil, kişinin kendisinin vaftizli olup olmamasına göre varlığını sürdürmektedir. O, ebeveynlerden değil, doğrudan insanlığın ortak atası Âdem'den kaynaklanmaktadır.[422] Vaftiz edilmeden ölen bebeğin cezalandırılması kaçınılmaz olmakla birlikte, bu ceza "en hafif şekilde" uygulanacaktır.[423] Augustinus'a göre vaftiz ilk günahı ortadan kaldırmakta ancak insan doğasının kalıcı bozulmuşluğu devam etmektedir. Bu durum onun sonraki yaşamında yeniden günah işlemeye başlamasına ve Tanrı'dan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bebekken dahi günah işlemesi mümkün olan insanın,[424] kilisede gerçekleştirilen sakramentler[425] sayesinde alacağı lütfun yardımıyla yaşamı boyunca Tanrı'yla ilişkisini güçlendirmesi, koruması ve günahla bağını koparması gerekir.[426] Evharist bu sakramentlerin en önemlisidir. O, Mesih'in insanlarla Baba Tanrı arasında aracı olarak kendini çarmıhta tüm insanlık için feda etmesiyle

[418] St. Augustin, *Enchiridion*, 26-27; St. Augustin, *On The Spirit And The Letter*, 5; St. Augustin, *İtiraflar*, 7: 4-5, 13: 53.
[419] Katolik Kilisesi imanın Tanrı'dan bir armağan olduğuna inanmaktadır. İnsanın iman edip inanması ancak Kutsal Ruh'un yardımlarıyla mümkün olmaktadır. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 153-154, 162.
[420] St. Augustin, *On Grace And Free Will*, 28.
[421] St. Augustin, *Enchiridion*, 45, 51-52.
[422] St. Augustin, *On The Grace of Christ And On Original Sin*, 2: 44.
[423] St. Augustin, *On Merits And The Forgiveness of Sins And The Baptism of Infants*, 1: 21, 26, 28, 2: 41.
[424] St. Augustin, *İtiraflar*, 11-12.
[425] Augustinus sakramentleri "kutsal işaretler" olarak tanımlar. Bkz.St. Augustin, *Contra Faustum*, 9: 14.
[426] Olson, s. 278; Katolik Kilisesi bu konuda özellikle tövbe sakramentinin çok önemli olduğunu belirtmektedir. İnsan, yaşamı boyunca günah işleyeceğinden, onları düzenli olarak itiraf etmesi gerekir. Günah işlemek Tanrı'dan uzaklaşmak, ona hakaret etmek demek olduğundan, yara alan ilişki tövbe sakramentiyle onarılmalı ve hem Tanrı'yla hem de kiliseyle barışılmalıdır. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 1426, 1428, 1440.

Eski Ahit sakramentlerinin ve sunularının yerini almıştır. Hıristiyanlığın merkezinde, inananların Mesih'in Bedeni'ne katılıp onda yaşamasını ve kurtulmasını sağlayan evharist vardır. Ayin sırasında Mesih hem baş rahip olması nedeniyle evharisti sunandır hem de evharistin kendisidir. Augustinus Mesih'in "kurban" olduğunu belirtmiş, onun gerçek eti ve kanı olan ekmek ve şaraptan almayanları iyi bir sonun beklemediğini vurgulamıştır.[427]

2.8. Thomas Aquinas (1225-1274)

Thomas Aquinas Katolik dünyasının skolastik dönemde[428] yetiştirdiği en önemli teolog ve felsefecidir. Çalışmaları kilise tarafından uzun yıllar açık bir şekilde resmi görüş olarak kabul edilmese de Aquinas'ın teolojisi Katolik teologları derinden etkilemiş, 1323 yılında aziz olarak kabul edilip kendisine "Meleksi Doktor", 1567 yılında Trent Konsili'nde ise "Evrensel Kilise Doktoru" unvanı verilmiş ve son olarak 1879 yılında Papa XIII. Leo tarafından teolojisinin resmi kilise öğretisi olduğu açıklanmıştır.[429] Katolik Kilisesi'ndeki bu çok önemli konumu nedeniyle kendisinin kilise hakkındaki görüşlerinin bir başlık altında ele alınması faydalı olacaktır.

---

[427] St. Augustin, *City of God*, 10: 20, 17: 20; St. Augustin, *On The Christian Doctrine*, 3: 16; St. Augustin, "Psalms", *Nicene And Post-Nicene Fathers of The Christian Church Vol 8-St. Augustin: Expositions On The Book of Psalms*, Ed. Philip Schaff, Edinburgh: T&T Clark, 1887, 99: 8; St. Augustin, "Letters of St. Augustin", *Nicene And Post-Nicene Fathers of Christian Church Vol 1-The Confessions And Letters of St. Augustin, With A Sketch of His Life And Work*, Ed. Philip Schaff, Edinburgh, T&T Clark, 1887, 98: 9.

[428] Latince *skolastikus* yani "okullu" veya "okula ait olan" anlamlarına gelen felsefi dönemdir. Kabaca Erken (800-1200), Yüksek (1200-1300) ve Geç (1300-1500) olarak üç kısma ayrılan bu dönem ilk olarak manastırlardaki eğitim faaliyetleriyle başlamış, katedral okullarıyla devam etmiş ve üniversitelerin kurulup gelişmesiyle daha ileri bir aşamaya geçmiştir. Skolastik dönemde Hıristiyan dogmaları sistemli bir şekilde temellendirilmeye çalışılmıştır. Bkz. Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010, s. 138-139.

[429] Yves Congar'ın (1904-1995) belirttiği üzere skolastik döneme kadar doğrudan kilise hakkında, kendine özgü düzene sahip bir eser henüz yazılmamıştır. Kilisenin ne olduğunu çeşitli yönleriyle açıklayan ilk eser Viterbolu James'in (1255-1307) İngilizceye *On Christian Government* şeklinde çevrilmiş olan *De Regime Christiano* adlı eseridir. Congar, Henry -Xavier Arquilliere'nin (1883-1956) bu konudaki fikrini de alıntılayarak bu eserin kilise hakkında yazılmış en eski ve ilk öğretici metin olmasının mümkün olduğunu belirtmiştir. Buradan kilise hakkında daha önce bir eser yazılmadığı anlaşılmamalıdır. Yazarın vurgulamak istediği şey, Viterbolu James'in eserinin kendine özgü özellikleri olduğudur. Ayrıca onun konuyu ele alış şekli daha sonraki Katolik yazarlara da örnek teşkil etmiştir. Bahsi geçen eser iki bölüm şeklinde tasarlanmıştır. İlk bölümde kilisenin özellikleri ele alınmış, ikinci bölümde ise Mesih ve onun vekili olan papaların kilisedeki gücü detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bunun yanında on beşinci yüzyılda Dominiken Kardinal John Turrecremata'nın (1388-1468) kaleme aldığı *Summa De Ecclesia* adlı eser de kayda değerdir. O, eserini Katolik dünyasında kilise, konsiller ve papalığın kilisedeki konumu hakkındaki sarsıcı tartışmalar devam ederken kaleme almıştır. Bkz. Yves Congar, *Mystery of The Church*, Baltimore: Helicon Press, 1960, s. 97-98; James of Viterbo, *De Regime Christiano- A Critical Edition and Translation*, Ed. R. W. Dyson, Leiden-Boston: Brill, 2009, s. vii-viii; Olson, s. 345.

Aquinas'ın kilise anlayışında Kutsal Ruh önemli bir konuma sahiptir. Tanrı'nın insanlığa bahşettiği bir armağan ve hediye anlamlarına gelen Kutsal Ruh, Baba ve Oğul'dan çıktığı için bu adı almıştır. Kutsal Ruh kendisiyle birlikte birtakım tanrısal armağanları da beraberinde getirmektedir. Bu armağanlar insanlara "verilen" şeylerdir.[430] İnsanı bir ağaca benzeten Aquinas, kendilerinde Kutsal Ruh olan insanların yaptıkları iyi şeyleri "Ruh'un Meyveleri" olarak nitelemektedir. Bu meyvelerin sonsuz yaşama ve kurtuluşa hizmet etmesine ise "Ruh'un Çiçekleri" denir.[431]

Kilise, sayısız çeşitlilikte insanın tek bir beden ve ruh sayesinde ayrılmaz, bütün halinde bulunduğu bir yapıdan başka bir şey değildir. Kilisenin ruhu olan Kutsal Ruh, bu bedene can veren ve onu hareket ettirendir. Kilisenin birlik ve bütünlüğü üç şey üzerinde yükselmektedir: "İmanın", "umudun", "sevginin" tek ve aynı olması. İmanın tek olması tüm kilisenin aynı şeye inanması, umudun tek olması tüm kilisenin aynı sonsuz yaşamı umut etmesi ve sevginin tek olması tüm kilisenin birbirine sevgi ve iyi niyet beslemesi şeklinde açıklanmaktadır. Kilisenin kutsiyeti de üç şey üzerinde yükselmektedir: İman edenlerin Mesih'in kanıyla yıkanıp günahlarından arınması, bu yıkanma sayesinde kutsanmaları ve Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un daima kilisede mevcut olması. Bunların yanında kilise evrenseldir. Onun evrensel oluşu hem coğrafi olarak tek bir merkezden çıkıp tüm dünyayı hem de hiçbir insanı dışarıda bırakmadan herkesi kabul edip kapsaması ile ilgilidir. Kilisenin evrenselliği, zamandan bağımsız olarak var olmasından da kaynaklanmaktadır. O, dünyanın sonuna kadar devam edecek ve daha sonra cennette de varlığını koruyacak bir yapıdır. Aquinas'a göre kilise yok edilemeyen veya kendisine zarar verilemeyen bir yapıdır. Kilise aynı zamanda havariseldir. Onun bu özelliği

[430] Thomas Aquinas, *Summa Theologia (ST)*, I/ 38: 1

[431] ST, II/ 70: 1; Katolik Kilisesi'ne göre imanlılar Kutsal Ruh'un armağanları sayesinde tanrısal esinleri hızlıca kavrayabilmektedir. Bu armağanlar bilgelik, akıl, öğüt, güç, bilgi, dindarlık ve Tanrı korkusudur. Bunun yanında Kutsal Ruh'tan kaynaklanan "meyveler" vardır. Bunlar ise sevgi, sevinç, huzur, sabır, hoşgörü, iyilik, yumuşak huyluluk, iyi kalplilik, sadakat, alçak gönüllülük, kendini tutma ve iffettir. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri,* md. 1831-1832.

kurucusunun Mesih olması ve havarilerin ondan aldıkları öğretinin kilisede muhafaza edilmesiyle ilgilidir.[432]

Aquinas'a göre kilisenin "mistik beden" şeklinde nitelenmesi, onun bir insan bedenine benzetilmesinden kaynaklanmaktadır. Herkese farklı görevler verilen bu bedenin başı Mesih'tir. İnsan bedeninin baş kısmının tüm vücudun en önemli ve her şeyi yöneten kısmı olması gibi kilisenin başı olan Mesih de diğer tüm kısımlardan daha yüksek bir konumdadır. Boşken bir anlamı olmayan bedenin kalbi, ona hayat veren ve yönlendiren Kutsal Ruh'tur. Kutsal Ruh'u alan herkes bunu doğrudan Mesih'e borçludur. Ruh'un kalbe benzetilmesi ise görünmez olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak kalbin aksine bedenin baş kısmı görünür ve somut bir yapıdadır. Aquinas bu denklemde kendine, Baba'nın Mesih'in başı olup olmadığı sorusunu sorar. Çünkü Mesih hayattayken Baba onun başı konumundadır. Ancak nasıl olur da bir bedende iki baş veya bir baş diğerinin üzerinde olabilir? Yazar bu soruya kilisenin herhangi bir beden gibi olmadığını, bunun bir benzetme olduğunu, bu nedenle Baba'nın Mesih'in başı olabileceğini ve Mesih'in de kilisenin başı olabileceğini açıklayarak cevap vermiştir. İnsan kelimeleriyle bu durumu izah etmek ise güçtür.[433] Kilisenin tek gerçek başının Mesih olduğunu belirten Aquinas, kilisede görevli başka bazı "başlar" olduğunu vurgulamaktadır. Bu başlar Papa ve piskoposlardır. Piskopos belirli bir bölgenin başı iken, Papa görev süresi boyunca tüm kilisenin başıdır. Bunlar tüm yetki ve güçlerini gerçek baş olan Mesih'ten almakta, onun yerine yetki kullanmaktadır. Mesih'i kilisenin başındaki krala benzeten Aquinas, dünyada yetki verdiği tüm başların girmek zorunda oldukları tek kapının Mesih olduğunu belirtmektedir. Bu başların görevleri, sürüyü (inananları) tek kapı olan Mesih'e yönlendirmek ve kapıdan geçebilmeleri için hazırlamaktır.[434]

[432] Congar, s. 99, 103, 109; F. X. Lawlor-D. M. Doyle, "Church, II (Theology of)", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 3, USA: Gale, 2003, s. 586-588.
[433] ST, III/ 8: 1-2.
[434] ST, III/ 8: 6.

Mesih'in, kilisenin tek ve değişmez başı olduğunu belirten Aquinas'a göre bunun yanında tüm şeytani ve kötü şeylerin temsilcisi olan Mesih-Karşıtı (Anti-Christ) vardır. Mesih'in kilisenin başı olması gibi Mesih-Karşıtı da şeytanın topluluğunun bir parçası ve kötülerin başıdır. Şeytan tüm kötülüğü Mesih-Karşıtı'na yüklemiş ve onu Baba'nın Mesih'i görevlendirdiği gibi insanları kötülüğe çekmekle görevlendirmiştir.[435]

Aquinas'a göre insan bedeni ile "mistik beden" arasında benzerliklerin yanında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre insan bedeninde tüm parçalar bir bütün halinde veya bir aradadır. Ancak "mistik beden" söz konusu olduğunda durum farklıdır. Çünkü ilk insandan itibaren sayısız kişi doğru yolu bulmuş veya bulamamıştır. Kilisenin parçası olmayanların yaşadıkları sürece kiliseye dahil olma şansları vardır. Dolayısıyla insanlar kilisenin ya fiili ya da muhtemel (potansiyel) olarak içindedir. Fiili olarak kilisede olanlar tüm gereklilikleri eksiksiz şekilde yerine getirmiş kişilerdir. Muhtemel olarak kilisede olanların bir kısmı ise hiçbir zaman kiliseye dahil olmayacaktır. Yani kiliseye mensubiyet konusunda herkes aynı konumda değildir. Sadakat, yardım severlik ve güçlü iman gibi özellikler kilisenin içinde olmayı kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında henüz harekete geçmemiş ancak önceden belirlenme gereği doğru işler yapıp kiliseye dahil olacaklar vardır. En kötü durumdakiler ise asla doğru işler yapmak için uğraşmayacak ve bu nedenle kiliseye giremeyecek olanlardır. Önceden belirlenmemiş olan bu kişiler, eğer dünyadan bu şekilde ayrılırlarsa kilise ile bağları kurulmadan ölmüş olacaklardır. Aquinas vaftiz olmaya fırsat bulamadan ölmüş bebeklerin muhtemel olarak kilisede olduklarını belirtmektedir. Onların muhtemel olarak kilise mensubu olması Mesih'in özgür iradesi ve gücü ile ilgilidir. Mesih bunlar arasından istediklerini seçmekte özgürdür. Yazara göre kendini kilise mensubu olarak gördüğü halde kilisenin bir parçası olmayanlar da vardır. Örneğin büyük günahlar işleyen kişiler kilisenin gerçek değil, muhtemel mensubudur. Dolayısıyla günahkârlar ve gerçek mensuplardan oluşan yeryüzündeki

[435] ST, III/ 8: 8.

kilise lekesiz değildir. Gerçek lekesiz, temiz kilise cennettedir ve orada sadece Mesih'in istediği gibi olan insanlar kendine yer bulacaktır. Lekesiz kilisede insanlara ek olarak melekler de vardır. İnsanların ve meleklerin görevleri birbirinden farklı olmakla beraber hepsi tek bir nihai amaca hizmet etmektedir: Tanrı'nın görkemini, şanını göstermek veya kanıtlamak.[436]

Aquinas, Mesih'in Tanrı ile insanlık arasındaki aracı konumuna büyük önem vermiştir. Kutsal Ruh'un kilisede sürekli faal olmasına rağmen bir aracılık konumu bulunmadığını belirten Aquinas, tek aracının Mesih olduğunu açıklamıştır. Kutsal Ruh'un aracı olamamasını ise doğrudan Baba ile her açıdan aynı özelliklere sahip olmasına bağlamaktadır. Baba kendisinin aracısı olamayacağına göre bu görevi Mesih yerine getirmiştir. O, aracılığını tanrısal değil, insani doğası sayesinde gerçekleştirebilmiştir. Çünkü Mesih tanrısal doğasında bulunduğunda Baba ile aynı olduğundan aracı konumunda olması söz konusu olamayacağı için hem tanrı hem insan olması sayesinde aracılık yapabilmektedir. Hıristiyanlar tanrısal yönlerini onun bu tanrısal doğasına borçludur. Sonuç olarak Mesih, insanın Tanrı'yla bağlantısını yeniden sağlayan bir aracı ve başpapazdır. Normal bir papazın görevinin insanlara tanrısal şeyleri ulaştırmak, insanların dualarını da Tanrı'ya iletmek olması gibi Mesih bu görevi gerçekleştirmiştir. Başpapaz olan Mesih, dünyada bu görevi yerine getirmeleri için görünür bir kilise kurumunun olmasını istemiştir. Bu nedenle ruhbanlar, yetkilerini başpapaz olan Mesih'ten alıp insanlar ile Tanrı arasında ikincil aracılar olarak görev yapmaktadır. Onların ikincil olmalarının nedeni, tek ve gerçek aracının Mesih olmasıyla ilgilidir. Mesih'ten önce İsrail'e gönderilen bazı peygamberlerin ve ruhbanların da aracı olduklarını belirten Aquinas, bunların görevinin dünyayı Mesih'in gelişine hazırlamak olduğunu açıklamaktadır. Mesih'in getirdiği yeni ruhbanlık ise insanları cennete hazırlamaktadır.[437]

[436] ST, III/ 8: 3-4.

[437] Yves Congar, Aquinas'ın kilisenin bir sakrament olduğunu düşündüğünü belirtmektedir. Buna göre kilise, haç ve Mesih'in aracılığının sakramentidir. Kilisenin sakrament oluşu, aynı zamanda onun yeni yaşamın ve Mesih'in aracılığının ruhsal armağanlarının işareti olmasından kaynaklanmaktadır. Kilise, ruhu evharist olan bir

Başpapaz olan Mesih'in gelişiyle yeni bir ruhbanlık türü ortaya çıkmıştır. Bu ruhbanlık Yahudilerinkinden farklıdır. İsrail'de Levililere emanet edilmiş olan bu görev, Mesih'in gelişiyle farklı bir hal almıştır. Bu değişimi Melkisedek haber vermiştir. Eski düzenin yerini Melkisedek'inkinin alması, Mesih ile gelecek olan ruhbanlığın öncekinden çok daha üstün olduğu anlamına gelmektedir. Yeni ruhbanlıkta artık kan akıtmak yoktur. Çünkü kan akıtmanın en anlamlısı Mesih'in kendini feda etmesiyle gerçekleştirilmiştir. Mesih'in kendini feda etmesi sayesinde insanlar daha önemli kazanımlara sahip olmuşlardır. Eski İsrail'de en üst kademedeki ruhbanın, tapınağın en kutsal yerine kurbanlık hayvanın kanıyla girmesi ile Mesih'in kanının akıtılması benzerdir. Ancak ilkinden çok daha büyük bir değeri olan Mesih'in kanının akıtılması, cennetin kilise için mümkün hale gelmesini sağlamıştır. Aquinas'a göre Mesih ile Melkisedek arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Örneğin Melkisedek'in babasının olmaması Mesih'in dünyevi bir babasının olmamasına, annesinin olmaması Mesih'in göksel bir annesinin olmamasına ve bilinen bir soy silsilesinin olmaması da Mesih'in bunlara sahip olmamasına benzetilmiştir.[438] Yazara göre Melkisedek tıpkı Mesih gibi insanlık tarihinin içinde belirli bir dönemde görünüp mesajını muhatabına ileterek görevini tamamlamıştır. Mesih kendiyle benzer özelliklere sahip birini kuracağı yeni ruhbanlık düzenini duyurması için görevlendirmiştir.

Mesih kiliseye anahtarlar emanet etmiştir. Aquinas'a göre bu anahtarlar hem dünyada sakramentleri gerçekleştirmeye ve kiliseyi yönetmeye hem de cennet veya cehennem kapısını insanlar için açıp kapamaya yaramaktadır. Sakramentleri gerçekleştiren ruhbanların hepsinde bu anahtarlardan vardır. Ruhbanlar Mesih'ten aldıkları güçle sakramentleri gerçekleştirerek insanların cennetin kapısı ile aralarındaki engelleri kaldırmaya yardımcı olmaktadır. Anahtarların bu şekilde kullanılmasına ihtiyaç vardır çünkü kilisede daima kurtulma ihtimali

sakramenttir. Çünkü mistik bedenin birlik ve bütünlüğünü (Unitas Corporis Mystici) sağlayan şeylerden biri evharisttir. Bkz. Congar, s. 115-116; ST, III/ 22: 1, 26: 2.

[438] ST, III/ 22: 5-6.

olan günahkarlar bulunacaktır. Kilise insanlara bu zorlu yolculuklarında rehberlik etmekte, yol göstermektedir. Ancak herkes kurtarılmayı hak etmemektedir. Bazı insanlar kiliseye giremeyecek kadar günahkardır. Kilise kurtuluşa layık olmayan kişileri kovup diğer Hıristiyanların zarar görmesini engellemektedir. Aquinas'a göre kiliseye emanet edilmiş anahtarlar iki tanedir. Anahtarların ilki bir kişinin affedilmeye layık olup olmadığı hakkında karar verilmesini sağlarken, ikincisi onun affedilme işlemini gerçekleştirmektedir. İlk anahtar sadece bir kilidi açarken, ikinci anahtar o kişi hakkında iyi veya kötü olarak karar verme yetkisini kiliseye vermiştir.[439]

Sakramentler kilisenin bir arada kalıp doğru inanca bağlı olarak yaşaması ve kurtuluş için elzemdir. Sakramentlerin gerekliliği günahın varlığıyla ilgilidir. Onlar günahı ve etkilerini onarmak için kullanılmaktadır. Asli günahtan önce sakramentlerin olmamasının nedeni budur. İnsanın doğası asli günahtan önce ve sonra görünürde aynı kalmıştır. Ancak Aquinas bu doğanın "durumunun" günah nedeniyle bozulduğunu belirtmektedir. Günahtan önce kendisine ihtiyaç duyulmayan sakramanetler, günahtan sonra sürekli olarak insan hayatına müdahale etmede kullanılmıştır. Çünkü günah nedeniyle bozulmuş insanın doğası, düzenli olarak müdahale edilip doğru yola döndürülmeye muhtaçtır. Sakramentler Mesih'in gelmesinden önce İsrail'de de uygulanmıştır. Ancak o dönemki sakramentler güçsüz, etkisi sınırlı, nihai amacı dünyayı Mesih'in gelişine hazırlamak olan ve sadece bu dünya ile ilgili şeylerdir. Mesih'in tesis ettiği sakramentler ise hem kapsayıcı şekilde Tanrısal lütuf getirme hem de ebedi yaşamla ilgili olma özelliklerine sahiptir. Ayrıca yeni sakramentlerin sayısı eskilerine göre az olmasına rağmen etki, fayda ve kolay gerçekleştirilmeleri açısından onlardan ayrılmaktadır. Çünkü eski sakramentler Mesih'in kanı ile tesis edilmemiştir. Tanrı'nın lütfunu insanlara taşıması açısından da eski sakramentlerden ayrılan yeni sakramentler sayesinde insanlar, Mesih'e katılıp onun

[439] ST, Supplement/ 17: 1-3.

kurtuluş planının bir parçası olmaktadır.[440] Aquinas'a göre yeni sakramentler sadece lütuf, erdem ve diğer tanrısal armağanları sağlamamaktadır. Çünkü eğer sadece bunları sağlıyor olsalardı, bu sayılan özelliklere zaten sahip olan kişiler için sakramentlerin uygulanmasının bir mantığı olmayacaktı. Dolayısıyla kilisenin gerçekleştirdiği sakramentler insanların daha pek çok güzel şeyi almalarını ve en önemlisi kilisenin bir bütün olmasını sağlamaktadır.[441]

Aquinas'a göre kilisede herkes aynı konumda değildir. Bazı insanlar diğerlerine göre daha önemli ve üstündür. Kilisede diğerlerinden üstün bir kesimin var olmasının zorunlu olduğunu düşünen Aquinas, bunu sağlamak için takdis sakramentinin gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Tanrı, doğası gereği en mükemmel olduğundan, işlerinin de ona yaraşacak şekilde yeryüzünde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Tanrı'nın işleri yeryüzünde özellikle sakramentler sayesinde görünür olmaktadır. Dolayısıyla bunları gerçekleştirenler diğerlerinden farklı ve üstün konumda olan kişilerdir. Takdis bir insanı papaz yapıp diğer sakramentlerin de dağıtılmasını sağlayan bir sakrament olduğu için diğerleri arasında kendine özgü bir konuma sahiptir.[442]

Aquinas kiliseye giriş sakramenti olan vaftizin yıkamak veya banyo yaptırmak anlamlarına geldiğini ancak onu diğer yıkama ve banyolardan ayıran bazı önemli özelliklerin olduğunu belirtmektedir. Buna göre vaftiz, nasıl gerçekleştirileceği kurallarla belirlenen ve uygulanması sırasında özel sözler söylenen bir sakramenttir. Eğer belirlenen kurallar uygulanmazsa onun diğer yıkamalardan herhangi bir farkı kalmayacaktır. Yepyeni, aydınlık ve ruhsal bir yaşama giriş anlamına gelen vaftiz, imanın açıklandığı ve insanın ruhunun görünmez şekilde mühürlendiği bir sakramenttir. Vaftiz olan insanın doğası değişim geçirip Mesih'in ölüp dirilmesine ortak olmasını sağlamakta ve onu Mesih'in bir parçası yapmaktadır. Vaftiz aynı

[440] Katolik Kilisesi'ne göre Mesih sır veya gizemdir. O, kiliseyle "büyük bir giz" ile birleşmiştir. Bu nedenle Mesih'in sır oluşu kilisede gerçekleştirilen sakramenlerde açıklanır ve kilise bu sayede sır hale gelir. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 772, 774.
[441] ST, s. III/ 61: 1-4, 62: 1-2, 5-6; Congar, s. 113-114.
[442] ST, Supplement/ 34: 1-3.

zamanda eski sakramentlerin uygulamalarını da ortadan kaldırmış ve Mesih sayesinde gelen yeni uygulamaların önünü açmıştır. İmkânı varsa istisnasız herkesin vaftiz olması gerektiğini savunan Aquinas, vaftiz olmayıp kilise dışında kalanların Tanrı'nın Krallığı'na giremeyeceğini, kurtuluşa kavuşamayacağını belirtmektedir. Ancak bunların dışında vaftizi çok istediği halde bunu gerçekleştiremeden ölenlerin ve imanı çok büyük olduğu halde vaftiz olamamış kişilerin de kurtulma imkânı vardır. İstediği halde vaftiz olamadan ölenlerin vaftizli kabul edilmesine Aquinas "istek, arzu vaftizi" demektedir. Tanrı, samimi iman ve arzu sahibi insanları kendi tercihiyle kurtarma özgürlüğüne sahiptir. Tercih edilen uygulama dışsal, su ile bir yıkama olsa da bu gibi durumlarda insan görünmeyen ve içten bir kutsama sayesinde vaftiz olabilir. Vaftiz tanrısal lütuf ve erdemlerin Tanrı'dan kiliseye doğru akmasını, insanın onlara ulaşmasını sağlamaktadır. Kalben Mesih ile birlikte olsalar da henüz vaftiz olamamış kişiler tanrısal hediyelere tam olarak sahip olamayabilirler. Bu konuda Yüzbaşı Kornelyus ve yanındakileri örnek veren Aquinas, bu kişilerin güçlü imanları sayesinde birtakım tanrısal armağanlara sahip olduklarını ancak vaftiz olmalarıyla birlikte onun getirdiği ayrıcalıkları da edindiklerini belirtmektedir. Vaftizde suyun kullanılmasının nedeni onun temiz, saf oluşundan, tüm dünyaya hayat vermesinden ve doğada bolca bulunmasından kaynaklanmaktadır. Suyun bir diğer önemli özelliği ise doğrudan Mesih'in çarmıhta ölümüyle bağlantılıdır. Mesih çarmıhta öldüğünde göğsündeki yaradan su ve kan akmıştır. Yarasından akan su yeryüzündeki tüm sulara karışmıştır. Göğsünden akan kan ise kefaret ve evharist ile ilgilidir. Akan su her şeyi temizleme ve arındırma, kan ise kefaret olma gücüne sahiptir.[443]

Aquinas evharist sakramentinin kilise için çok önemli olduğunu belirtmektedir. O, iman edenlerin ruhsal gıdasıdır. Vaftiz ruhsal yaşama girmek anlamına gelirken, evharist bu ruhsal yaşamın yenmesi, tüketilmesi ve bedene alınıp içselleştirilmesidir. Bu nedenle vaftiz tüm sakramentlerin giriş kapısıyken, evharist tüm sakramentlerin sonudur. Evharist sayesinde

[443] ST, III/ 66: 1-3; 68: 1-2, 69: 4-5.

mistik bedenin birliği ve bütünlüğü fark ve ilan edilmektedir. Mesih'in etini ve kanını tüketmek, onunla bütünleşmek demektir. Bu sayede insan zaman içinde Mesih'e benzemekte ve ona dönüşmektedir. Evharistin Mesih'in kendini feda etmesi ile ilgisinden dolayı iyilik, yardımseverlik ve fedakârlık sakramenti olduğunu belirten Aquinas, insanların bu sakrament sayesinde mükemmelliğe yaklaşabildiklerini vurgulamaktadır. Ancak insanın Mesih'e benzemek veya ona dönüşmek için mutlaka evharist sakramentine ihtiyacı yoktur. Eğer bir insan samimi bir şekilde iman eder ve Mesih'e benzemek isterse bunu gerçekleştirme imkanına sahiptir.[444]

Aquinas kilisenin muhaliflerinin sıkça eleştirdiği bir konuya açıklık getirmektedir. Bu konu evharist ayininde sıradan halka ekmekten verilip şaraptan verilmemesi ile ilgilidir. Yazara göre herkese ekmek ve şaraptan vermek esastır. Ancak çoğu yerde halk dikkatsiz, özensiz ve oldukça kalabalık olduğundan şarabın yere dökülmesi veya başına başka kötü şeyler gelmesi olasıdır. Buna mahal vermemek için böyle ortamlarda ruhbanların halka sadece kutsanmış ekmekten vermeleri gerekir. Kendilerinin ise şarabı kutsayıp mutlaka halkın yerine içmeleri zorunludur.[445] Aquinas'ın halka şaraptan vermemeyi bu şekilde açıklaması, meselenin tartışma konusu olduğunu veya bazı kesimlerde rahatsızlık yarattığını göstermektedir. Daha sonra reform öncüllerinin ve reformcuların da eleştireceği bu konu, ruhban sınıfını sıradan halktan net bir şekilde ayırmakta ve üstün konuma yükseltmektedir. Ruhban sınıfı bu yolla yeryüzündeki kilisenin içinde ayrı ve üstün görevlilerden oluşan bir kilise haline gelmektedir. Görünürde her vaftiz olan kişi kiliseye dahildir. Ancak ruhbanlar diğerlerinden ayrıcalıklı bir sınıftır. Aquinas'ın şarabın (kanın) başına kötü bir şey gelmesini engellemek için böyle bir yol seçildiğini söylemesine ve eğer mümkünse herkese şaraptan da verilmesi gerektiğini

[444] ST, III/ 73: 1-3; Congar, s. 115.
[445] ST, III/ 80: 12.

belirtmesine rağmen evharist ayininde şarabın sadece ruhbanlar tarafından alınması zamanla daha çok uygulanır olmuş ve kilisenin sert eleştirilere maruz kalmasıyla sonuçlanmıştır.

Aquinas kilisede herkesin farklı bir görevi ve mükemmellik seviyesi olduğunu ve bunun kiliseyi daha kıymetli ve güzel bir yapıya dönüştürdüğünü savunmaktadır. Buna göre kilisedeki görev dağılımı işlerin mükemmel, tam zamanında ve eksiksiz yapılmasını, kilisenin sağlam bir şekilde yoluna devam etmesini sağlamaktadır. Kilisede herkes farklı görevleri yerine getirse de onun tek bir Kutsal Ruh tarafından idare edilmesi, bir arada kalmasını sağlamaktadır. Bu nedenle Tanrı'nın her bir insan için belirlediği göreve karşı gelip kilisede bölücülük yapmak en kötü şeylerdendir. Herkese farklı görevler verilmesi her insanın farklı özelliklere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak aynı göreve yönlendirilmiş insanların bazıları doğa, yetenek ve iyilik olarak birbirlerine o kadar yakındır ki ancak dikkat edildiğinde aralarındaki farklar anlaşılabilir. Kilisedeki bu görev dağılımı onun tam anlamıyla mükemmel ve Tanrı'nın varlığının her kademesinde hissedildiği bir yapıya dönüşmesini sağlamaktadır.[446]

Aquinas'a göre ruhbanlar arasında da mükemmellik açısından bir hiyerarşi vardır. Örneğin kilisede en mükemmel olanlar piskoposlardır. Onlar kendilerini sürülerine adadıkları ve büyük fedakarlıklarda bulundukları için bu mükemmelliğe ulaşmışlardır. Piskoposlara nazaran papazlar, diyakozlar ve manastırlardakiler de mükemmellik yolunda ilerlemektedir. Ancak bunların hiçbiri kendilerinden piskoposlar kadar büyük fedakarlıklar beklenmediğinden mükemmellikte onların mertebesine yakın değildir. Bir kişinin ruhbanlık yemini etmesinin onu mükemmel yapmadığını, bunun içten gerçekleşen bir değişim olduğunu ve kişinin buna uygun davranışlarda bulunması gerektiğini belirten Aquinas, piskoposların bulundukları görevlere bu sayede yükseldiklerini savunmaktadır.[447]

[446] ST, II/ 183: 2-3.
[447] ST, II/ 183: 2-3, 184: 5-8; Congar, s. 112-113.

Aquinas'ın yaptığı ruhbanlar ve diğerleri şeklinde tanımlanabilecek ayrım, onun devlet-kilise ilişkileri hakkındaki görüşlerine de yansımıştır. Ona göre insanlar, ruhbanlar ve siviller olarak ikiye ayrılabilir. Aynı ayrım devlet ve kiliseye uyarlandığında ortaya "inananlar topluluğu" ve "insanlar topluluğu" şeklinde iki çeşit organizasyon çıkmaktadır. İnananlar topluluğu adından da anlaşılacağı üzere kiliseyi, insanlar topluluğu ise dünyevi devleti nitelemektedir. Kilise ile herhangi bir kök veya amaç benzerliği bulunmayan dünyevi devletin ortaya çıkışı, insanlığın zaman içerisindeki gelişimiyle ilgilidir. Dünyevi devlet insanların müreffeh bir hayat sürdürebilmeleri için gereklidir. Kilise ise insanları kurtuluşa ulaştırmayı amaçladığından dünyevi devletten farklıdır. Kilise "dini yasaya" sahipken, devlet "dünyevi yasaya" sahiptir. Bu iki yasa da doğrudan tüm insanları ilgilendiren "doğal yasa"nın içinde kabul edilir. Tüm bu yasaların üzerinde ise "ezeli-ebedi yasa" bulunmaktadır. Tüm yaratılmışlar bu yasanın muhatabı olmalarına rağmen bunlar arasında sadece insan onu anlayabildiği için "doğal yasa"ya sahip olmuş ve "ezeli-ebedi yasadan" pay alabilmiştir. Sonuç olarak bu dört yasanın sıralanışı "ezeli-ebedi yasa", "doğal yasa", "dini yasa" ve "dünyevi yasa" şeklindedir. Görüleceği üzere kilisenin yasası olan "dini yasa", devletin yasası olan "dünyevi yasadan" büyüktür ve onu kapsamaktadır. Kilisenin devletten üstün olmasının nedeni "dünyevi yasanın" sadece insanların dışsal, "dini yasanın" ise bunun yanında içsel dünyasını da düzenlemesi ve "dünyevi yasa" gibi değişken, kusurlu bir yapıda bulunmamasıdır.[448]

Sonuç olarak Aquinas tek ruh tarafından yönetilip yönlendirilen ve belirli özelliklere sahip olan bir kilise tarifi yapmıştır. Kilisenin herkesin farklı görevlerinin olduğu ve tek bir bedenin parçaları gibi hareket ettiği bir yapı şeklinde tanımlanması onun sosyal bir topluluk olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yapıda yardımlaşma ve insanların sadece kendileri için değil, başkaları için de çalışmaları önemlidir. Ancak kilise sadece sosyal bir topluluk veya

[448] Muhammet Tarakçı, *St. Thomas Aquinas*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2006, s. 250-253; Mehmet Ali Ağaoğulları-Levent Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Ankara: İmge, 1991, s. 222-223, 229-232; Gökberk, s. 153-154.

organizasyon değildir. O aynı zamanda doğaüstü, insanın tam olarak açıklayamayacağı bir yapıdır. Kilise, insanların Tanrı'nın yaşamına katılmalarını sağlamaktadır. Onun mensupları bir yandan kendi hayatlarını yaşarken aynı zamanda Tanrı'nın yaşamının içinde yer almaktadır. Çünkü kilisenin en temel varlık sebebi, Tanrı'ya geri dönüşü sağlayabilmektir. İnsanlar ilk günahta Tanrı ile kopan bağlarını sadece kilisede onarabilmekte ve tanrısal yaşamının bir parçası olarak ona geri dönebilmektedir. Bu süreçte Kutsal Ruh kiliseyi "içten" değiştirip yenilemekte ve bu sayede onun Tanrı'ya benzemesini, ona yaklaşmasını sağlamaktadır.[449]

[449] Congar, s. 99-103, 109; Lawlor-Doyle, s. 586-588.

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ İZNİK KONSİLİ'NDEN REFORMLARA KADAR HIRİSTİYANLIK VE KİLİSE

1. Bizans Dünyasında ve Papalık Etrafında Şekillenen Hıristiyanlık ve Kilise

Hıristiyanlık Filistin'de ortaya çıkmış olsa da kısa sürede hem doğuda hem de batıda geniş coğrafyalara yayılabilmiştir. Hıristiyanlar 4. yüzyılın başlarına kadar Roma İmparatorluğu tarafından çeşitli nedenlerle katliamlara ve kötü muameleye maruz bırakılmıştır. Buna rağmen Hıristiyanlığın yayılımı devam etmiştir. Büyük Konstantin'in Hıristiyanlığa serbesti tanımasıyla bir zamanlar devlet tarafından kendilerine kötü davranılan bu dinin mensupları için yeni bir dönem başlamıştır. Zamanla Hıristiyanlar devlet kademelerinde daha fazla yer almış ve dini sorunlar Genel Konsiller toplanarak çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ancak Genel Konsiller Hıristiyanlığın sorunlarının nihai olarak üstesinden gelindiği toplantılar olmaktan uzaktır. Bizans İmparatorluğu'nun etki alanındaki coğrafyadaki Hıristiyanlıkla papalığın etrafında şekillenen Hıristiyanlık arasındaki farklar belirgin hale gelmiş, bu durum kilisenin bölünmesiyle sonuçlanmış ve doğu ile batı Hıristiyanlığı birbirlerinden farklı yollarda ilerlemeye devam etmiştir. Bu bağlamda bu başlık altında ilk olarak Bizans dünyasında şekillenen Hıristiyanlık ele alınmış ardından papalık etrafında şekillenen Hıristiyanlığa geçiş yapılmış ve son olarak Genel Konsil kararları incelenmiştir.

1.1. Bizans Dünyasında Hıristiyanlık ve Kilise[450]

Hıristiyan tarihi için Birinci İznik Konsili öncesi ve sonrası şeklinde bir ayrım yapmak mümkündür. Din ile devlet arasındaki ilişkiler Genel Konsillerden önce sabit bir şekilde ilerleme kaydetmemiş, sürekli iniş ve çıkışlara sahne olmuştur. Hıristiyanların imparatorluktaki konumunu, otoriteler tarafından nasıl algılandıklarını ve devamında kendilerine nasıl bir yer edindiklerini net bir şekilde görebilmek için ilk olarak imparatorluğun 2. ve 3. yüzyıllarını incelemek gerekir. Bu dönem hakkında edinilen veriler imparatorluğun yapı ve işleyişini tanımaya ve kilise ile devlet arasındaki ilişkileri daha iyi analiz edebilmeye yardımcı olacaktır.

İmparatorluğun ilk yüzyıllarında yani 1. ve 2. yüzyıllarda Hıristiyanlık, sivil otoriteler tarafından çeşitli şekillerde algılanmıştır. Onlar 1. yüzyılın sonlarına kadar henüz devlet tarafından bir tehdit olarak algılanmamış ancak yaşadıkları zamandakilere benzemeyen tanrı inançları nedeniyle gizli bir topluluk olarak görülmüşlerdir. Dönemin önemli yazarlarından Plinius'a (61-112) göre onlar "sefil bir kült" idi ve kırsal dahil her yere yayılmayı başarmışlardı. 2. yüzyıldan sonra, pagan dini festivallerine katılmayı ve orduya hizmet etmeyi reddetmeleri, onların dini ayrılıkçılar olarak değerlendirilmelerine neden olmuştur. İmparatorluk otoriteleri, Hıristiyanların cezalandırılması gerektiğinden emin olmakla birlikte onları hangi suç ile cezalandıracaklarını bilememişler, bunun için geçerli bir neden aramışlardır. Zaman içinde Hıristiyanları cezalandırmak için bulunan suçlardan biri imparatorluk kültü[451] ile ilgili

[450] Mevcut başlık belirlenirken bazı alternatifler üzerinde durulmuştur. "Doğu Dünyasında Hıristiyanlık" bunlardandır. Ancak mevcut başlık da dahil olmak üzere tüm başlık tercihlerinde bir coğrafi sınırlama yapmak gerekmiştir. Tercih edilen "Bizans Dünyasında Hıristiyanlık" başlığı, sınırları sabit ve hiç değişmeyen bir toprak parçasını nitelememektedir. Çünkü Bizans İmparatorluğu'nun sınırları sürekli değişim halindedir. Bu nedenle "Bizans Dünyasında Hıristiyanlık" başlığı ile Bizans İmparatorluğu'yla kültürel ve siyasal bağları daha güçlü olan bölgeler kastedilmektedir. Yüzyıllar boyunca değişim göstermekle birlikte bu bölgeler başta İstanbul ve çevresi, Balkanların güneyi ve doğusu, Anadolu, Suriye ve Mısır şeklinde sıralanabilir.

[451] Hıristiyanların Yahudiliğin bir koluna mensup olduğu kabul edilen ilk yüzyılda, bu kültün reddi bir sorun yaratmamıştır. Çünkü Yahudiler de imparatorluk kültüne çoğu zaman uymamış, onların bu tercihi sivil otorite tarafından dini gerekçelere bağlanmış ve bu, yerel bir tepki olarak kabul edilmiştir. Asıl sorun Hıristiyanlığın Yahudilik'ten farklı ve imparatorluğun her yerine yayılan bir din olduğunun fark edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Örneğin Hıristiyanlar Tranquilius tarafından yeni, zararlı dini inanışlara kendilerini kaptırmış, kendilerinden iğrenilen insanlar olarak nitelenmiş ve İmparator Nero zamanında bu yüzden başkent Roma'da öldürülmeleri emredilmiştir. Hıristiyanlar artık Roma'nın gözünde ülkenin her yerinde imparatora başkaldırıyı temsil eden bir grubun mensuplarıdır. Hıristiyanların imparatorluk kültüne uymamaları, onların imparatorun kendisine karşı

olmuştur. Bu kült imparatoru tanrısal bir konuma yükseltiyor ve ona imparatorluk topraklarında yaşayan herkesten devlete bağlılığın göstergesi olarak saygı gösterilmesi isteniyordu.[452] 2. yüzyılda bu külte açık bir şekilde karşı çıktığı bilinen bir örnek İzmirli Polikarp'tır (65-155). Babası kendisinden imparatorluk kültüne bağlı olmasını ve ona kurbanlar adamasını istediğinde bunu reddetmiş, hiçbir insana adakta bulunmayacağını açıklamıştır. İmparatorluk kültüne saygısızlık, o dönem için Hıristiyanlara yöneltilen en uç suçlamalardandır ancak daha sonra olağan bir hal alacaktır. Paganlar imparatorluk kültüne uymakta bir sorun görmezken, Hıristiyanlar bunu küfür olarak kabul etmişlerdir. Hangi nedenle olursa olsun 2. yüzyıl sonrasında Hıristiyanlar sürekli değil ama bazı dönemlerde[453] şiddet içeren sorgulamalara, cezalandırmalara ve katliamlara maruz kalmışlardır.[454] Sorgulamalar çoğu zaman halk önünde, meydanlarda veya tiyatrolarda yapılmıştır. Onlardan genellikle kendilerinin Hıristiyan olmadıklarını kanıtlamaları istenmiştir. Eğer bunu yapamazlarsa cezalandırılmışlardır. Cezaların türü ve şiddeti bölge valilerinin insafına kalmıştır. Merkezi hükümetten gelen emirler çoğu zaman dikkate alınmamış hatta imparatorun bu olaylardan daha sonra haberi olmuştur. Çoğu zaman valiler yetki bölgelerinde bu tür konularda imparator gibi davranmışlardır. Bu cezalandırmalar sırasında kişilerin toplumsal konumlarının yani zengin veya fakir olmalarının önemsenmediği de olmuştur. Takibattan kaçmanın yolları ise şehir ve kasabaları terk edip çöl, kırsal ve dağlık alanlara gidip bir süre orada kalmaktır. Tüm bu cezalandırmalara rağmen

oldukları anlamına gelmemektedir. Onlar iyi imparatorlar için dua etmiş ve imparatorların tanrılaştırılmaya değil, kendileri için Gerçek Tanrı'ya dua edilmesine ihtiyaçları olduğunu düşünmüşlerdir. Gonzalez, s. 58, 86-87; Gaius Suetonius Tranquilius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, Çev. Fafo Telatar-Gül Özaktürk, Ankara: TTK, 2008, s. 179

[452] Peter Brown, Hıristiyanlara şiddet uygulanma nedenlerinden biri olarak tanrıların korumasından uzaklaşmayı gösterir. Buna göre toplum, tanrılara gösterilen saygı ve düzenli olarak gerçekleştirilen ayinler ile onların koruması altındadır. Refah ancak bu şekilde sağlanmaktadır. Toplumu derinden etkileyen doğal afet gibi hadiselerde gözlerin Hıristiyanlara çevrilmesi bundandır. Onlar kadim tanrılara inanmamış ve onlara tapmayıp bu tanrıların kızgınlık içinde insanları cezalandırmalarına neden olmuşlardır. Bkz. Brown, 59.

[453] Stephen Mitchell Hıristiyanların savunulduğu gibi sürekli değil ancak otoritelere meydan okuyan davranışlar sergilediklerinde cezalandırıldıklarını belirtmiştir. Ona göre birinin Hıristiyan olduğunun ifşa olması başlı başına öldürülme nedeni olabilirken, otoriteler bu yola çok nadir başvurmuşlardır. Onların bu tür cezalandırma yoluna gitmeleri ya imparatorların emri veya Hıristiyanların gereksiz bir şekilde kendilerini açık etmeleri sonucunda olmuştur. Bkz. Stephen Mitchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Turhan Kaçar, Ankara: TTK, 2020, s. 349.

[454] Bihlmeyer-Tuchle, s. 41-43; Brown, s. 58-59, 70-73.

Hıristiyanların sayısı gitgide artmıştır. Onlar artık devletin üst kademelerinde, orduda ve aristokrasinin içinde daha fazla yer almaya başlamışlardır. Önemli görevlerdeki bu isimlerin Hıristiyan olması, kilise mensuplarının kendilerini daha güvende hissetmelerine de yardımcı olmuştur. Bu durum paganların, içinde toplumun her kesiminden insanın olduğu bir topluluk ile karşı karşıya olduklarını anlamalarını sağlamıştır.[455] Zaman içinde sorgulamaların tiyatro gibi açık yerlerde yapılmasından vazgeçilmiştir. Çünkü sanığın sorgulanması bazen -özellikle iyi hatiplerin yargılanması sırasında- tersine dönmüş ve sivil otoriteler aleyhine bir durum söz konusu olmuştur. Kendini inancı için feda ettiğine inananların sayısı da zamanla büyük artış göstermiş ve kiliseler kimin şehit olup olmadığı konusunda bir ayrıma gitmek zorunda kalmıştır. Örneğin geçerli bir neden olmaksızın kendini açık bir şekilde otoritelere teslim edenlerin şehadeti kilise içinde tartışılmıştır. Kilisenin şehitlerden ziyade yaşayanlara ihtiyacı vardır ve çok zorunlu olmadıkça kendini bu şekilde ifşa etmek, şehit olmak için yeterli görülmemiştir. Otoritelerin Hıristiyanlığa zarar veren kararlarına karşı bir tepki gösterip sonunda ölmek ise gerçek şehitlik sayılmıştır.[456]

Kilise, yöneticiler ile insanlar arasındaki mesafenin uzak olduğu bu dönemlerde toplum ile devlet arasında aracılık konumuna yükselmeye başlamıştır. Halkın talepleri çoğu zaman sivil otoriteler ile yakınlığı bulunduğuna inanılan ve kısmen de bir hayır kurumu olarak çalışan kiliselere iletilmiş, onların bu talepleri üst otoritelere ulaştırması beklenmiştir.[457]

İmparatorluk tarihinde en zor ve belirsiz dönemlerden biri 3. yüzyılın ikinci yarısından sonraki elli yıllık dönemdir. Bu dönemde devlette tam bir karmaşa, belirsizlik ve fakirleşme hakimdir. İmparator Severus Alexander'ın (208-235) ölümünden Diocletianus'un (245-312) başa geçişine kadarki bu ara dönemde, daha sonraki yönetimlere de sirayet edecek bir yönetim

[455] Brown, s. 77; Mitchell, s. 352.
[456] Gürkan Ergin, *Anadolu'da Roma Hakimiyeti Direniş ve Düzen*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 173-183, 199-200.
[457] Ergin, s. 182.

şekli ortaya çıkmış ve kilise ile imparator arasındaki ilişkilerde belirleyici olmuştur. Sürekli savaşlar ve getirdikleri maddi yük ile uğraşmak zorunda kalan imparatorluk, zaman içerisinde fazlaca askeri bir hal almıştır. Askerlerin yönetim üzerindeki etkileri her zamankinden fazladır. Defalarca istedikleri kişiyi darbe ile indirip yerine bir başkasını imparator seçebilmişlerdir. Bunda eyalet yönetimlerinde askerlerin önemli görevlerde olması ve kendi işleri olan askerlik ile değil, sivil meselelerle ilgilenmeleri belirleyici olmuştur. Bir imparator tahttan indirildiğinde çoğunlukla ordu, bazen de senato gibi sivil kesim yeni imparatorun seçiminde söz sahibi olmuştur. Ancak imparatorun nasıl seçileceği ile ilgili net bir kurallar silsilesinin bulunmaması, her imparator değişiminde ya iç savaşın patlak vermesiyle ya da karışık bir ortamın oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Asker kökenli olan imparatorlar ekonominin durumu ile ilgilenmekten ziyade darbe ile tahttan indirilmemeye çalışmış ve zaten ekonomik olarak kötü durumda olan devleti daha büyük yükler altına sokmuşlardır. İmparatorlukta yaşayan insanların da ekonomik durumu oldukça kötüleşmiştir. Vergiler üreticilerin belini bükmüştür. Enflasyon çok yüksek olduğu için kimse mal satın alamaz duruma gelmiştir. Sürekli varlığını koruyan bir iç-dış savaş tehdidi ve ekonomik zorluklar, acilen köklü reformların yapılmasını gerektirmiştir.[458]

Diocletianus'un 284 yılında yönetimi ele geçirmesiyle gereken reformlar yapılmaya başlanmıştır. İmparator, eyalet yöneticilerinin sadece sivil yöneticilerden oluşacağını, askerlerin ise sadece kendi işleri ile ilgileneceğini açıklamış ve bunu kanunlaştırmıştır. Bu sayede kendisinde büyük bir güç toplanan komutan veya orduların imparatora darbe yapmaları engellenmek istenmiştir. İmparator bu düzenlemeyle konumunu tamamen merkezileştirmiş, yerel yönetim ve meclislerin otoritesini simgesel bir konuma indirmiştir. Atanacak sivil yöneticiler doğrudan imparatora karşı sorumludur. Bu sayede yönetim ile ilgili her konu merkezde yani imparatorda toplanmış, ondan habersiz herhangi bir iş yapılamamış, böylece

[458] Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, Çev. Esra Ermert, İstanbul: YKY, 2008, s. 30-38; Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, Çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi Dijital Versiyonu, s. 7-8.

istenmeyen olayların önüne geçilebilmiştir. İmparator için bu belki de işin kolay halledilen kısmıdır. Asıl sorun ekonomi ve toprak sisteminin bozulmasıdır. On yıllar içinde bozulan toprak, vergi ve para sistemi yeniden düzenlenmeye çalışılmıştır. Toprak sistemini düzenlemek için imparatorluk her zaman yaptığı şekilde krizin yükünü köylülere yüklemeyi tercih etmiştir. Onların topraklarından uzaklaşmalarını yasaklamış ve işlenmeyen toprakları köylülere zimmetleyip hem üretimi hem de vergi sistemini ayakta tutmaya çalışmıştır. Ostrogorsky'e göre devletin memuriyet sistemi tamamen köhneleşmiştir. Mali kaynak yaratma söz konusu olduğunda vergi memurları halka en ağır yükleri yüklemekten geri durmamışlardır. Ancak onların bu tavrı piyasa ve para sistemini düzeltmek için yeterli olmamıştır. Diocletianus arz, talep ve paranın değeri üzerinden fiyatların belirlendiği ekonomik sistemi kontrolü altına almaya çalışmıştır. Bu durumla ilgili olarak ürünlerde tavan fiyatlar belirlemiş ve herkesin bunlara uymak zorunda olduğunu bildirmiştir. Bu durumda piyasa çökmüş, kimse mal alıp satmamaya başlamıştır. Diocletianus para sistemini de çözememiştir. Para ve piyasa sorununu kendisinden sonra imparator olan Büyük Konstantin (272-337) halledebilmiş ve onun kurduğu sistem yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Diocletianus'un reformlarının en önemli konusu yönetimin merkezileşmesi ile ilgili olmuş ve bunu da fazlasıyla başarmıştır. Yaptığı düzenlemeler sonucunda imparatorluğun geleneksel bürokratik mekanizması dağılmıştır. İmparatorlukta onun dışındaki herkesin sahip olduğu yetkiler kısıtlanmıştır. Artık en önemli güç aşırı güçlenmiş imparator, etrafındaki saray erkanı ve çeşitli güç odaklarıdır. Daha sonra Konstantin başa geldiğinde bu reformları, imparatorun konumunu merkezileştirecek şekilde genişletmiştir.[459]

Diocletianus kendinden sonra imparator seçiminde bir sorun olmasını istememiştir. Bu nedenle henüz hayattayken imparatorluğu kendisinin de bir kısmını yöneteceği iki parçaya bölmüş ve kendisi imparatorluğun doğu bölgelerini alırken batı yakasına da *augustus* olarak

[459] Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK, 2006, s. 27, 30-40.

Maximianus'u (250-310) atamıştır. Bu kişiler yaşları ilerlediğinde aynı anda görevi bırakıp yerlerine *caesar* olarak belirledikleri Büyük Konstantin'in babası olan Konstantius Chlorus'u (250-306) ve Galerius'u (258-311) getireceklerdir. Bu sayede taht değişikliği garanti altına alınmış olacak ve iç savaş çıkmayacaktır. Bir diğer amaç ise iktidarın veraset yoluyla değil, mevcut imparator tarafından seçilecek "uygun" bir kişiye aktarılarak el değiştirmesidir. Onun bu amacı sonraki dönemde gerçekleşmemiş ve imparatorluk hanedanlar tarafından yönetilmeye devam etmiştir. Diocletianus güçlü bir imparator olduğu için ilk deneme başarılı olmuş ve Maximianus ile kendisi, görevlerini iki *caesar*a yani Galerius ve Constantius Chlorus'a devretmişlerdir. Onların görevlerini bırakacakları *caesar*lar ise Maximinus Daia (270-313) ve Licinius'tur (265 -325).[460]

İki *augustus* ve iki *caesar*dan kurulu olan bu dörtlü yönetim, kendilerinden sonra kısa bir süre daha devam etmiştir. Augustuslardan Konstantius'un ani ölümü nedeniyle oğlu Konstantin (Büyük Konstantin) batıdaki Galya (günümüzde çoğunlukla Fransa toprakları) ordusu[461] tarafından imparator ilan edilmiş ancak yönetimin diğer bileşeni olan *augustus* Galerius tarafından *caesar* olarak kabul edilmiştir. Bu görevlendirme Konstantin tarafından kabul görmüş ve böylece kurulmuş olan dörtlü yönetime dokunulmamıştır. Devamında diğer *augustus* olan Severus'un kendi birlikleri tarafından öldürülmesiyle *augustus* olarak Licinius seçilmiştir. Artık mevcut durum şöyleydir: Galerius ve Licinius *augustus*, Konstantin ve Maximinus Daia *caesar*. Bazı değerlendirmelere göre eğer böyle sürseydi herhangi bir sorun yaşanmadan iktidar normal bir şekilde devredilmeye devam edebilirdi. Ancak önceki *augustus*lardan Maximianus'un oğlu Maxentius (276-312) hakkı olmamasına rağmen, Roma kentinin hâkimi olmasına güvenerek *caesar*lık iddia etmiştir. Ayrıca Maximianus'un Konstantin'e karşı gerçekleştirmeye çalıştığı başarısız darbe girişimi, onun öldürülmesiyle

[460] Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Tevabil Alkaç, İstanbul: Alfa, 2016, s. 79-80.
[461] Roma ordusunda özellikle 300 yılından sonra Hıristiyan askerlerin daha sık görüldüğü bilinmektedir. Dolayısıyla Konstantin'in ordusunda da Hıristiyan askerlerin görev yaptığı söylenebilir. Bkz. Brown, s. 99-100.

sonuçlanmıştır. Galerius'un da ölümüyle Diocletianus'un kurduğu sistem büyük zarar görmüştür. Sonuç olarak artık dörtlü yönetimden bahsetmek yersizdir ve taraflar arasında çatışmalar başlamıştır. Devamında Konstantin ve Licinius rakiplerini ortadan kaldırıp imparatorluğu Konstantin batıda, Licinius doğuda olacak şekilde paylaşmışlardır. Ancak Konstantin, Maxentius ile yaptığı iki savaşı kazanıp[462] (bunlardan biri ünlü 312 yılında gerçekleşmiş olan Milvian Köprüsü Savaşı'dır) batının tek hâkimi olarak belirdikten sonra birkaç yıl içinde güçlerini toparlayıp Licinius'u ortadan kaldırarak tek imparator olmuştur.[463]

Bu kısa tarih anlatısından sonra üzerinde durulması gereken bazı sorular vardır. Bu sorular imparatorun ne zaman Hıristiyanlığı seçtiği, Milano Fermanı'nın (313) içeriği ve Konstantin'in tek imparator olduktan sonra sadece Hıristiyanlar için çalışan, ideal bir Hıristiyan-imparator olup olmadığıyla ilgilidir. Yukarıda bahsi geçen konular bu dönemin uzmanları tarafından belki de üzerinde en çok kafa yorulanlardır.

Konstantin hakkındaki en önemli tartışma onun Hıristiyan olup olmadığıyla ilgili olandır. Görüşlerden birine göre o asla Hıristiyan olmamış ve Hıristiyanları kendi amacı için kullanmış, Hıristiyan gibi davranmıştır. Başka bir görüşe göre Konstantin eğer tarih sahnesine çıkmasaydı da zaten Hıristiyanlık ileri bir tarihte egemen inanç olacaktı. Konstantin ise sadece hızlandırıcı görevi görmüştür. Bir diğer görüşe göre Konstantin *deist*tir ancak Hıristiyan inancının temel dogmaları ile kendi kafasındaki tanrı anlayışı uyuştuğu için Hıristiyanlığa yakınlaşmıştır. Diğer bir grup, onun samimi bir inanan olduğunu, imparatorlukta en fazla %10'luk nüfusa tekabül eden bir inanç lehine çalışmasının başka açıklaması olamayacağını savunmuştur. Son görüş ise imparatorun tamamen siyasi gerekçelerle Hıristiyan olduğudur.

[462] Konstantin'in Maxentius ile savaşmadan önce gökyüzünde ve rüyasında bazı vizyonlar gördüğü ve Mesih'in kendisine rehberlik ettiği ile ilgili anlatılar vardır. Buna göre Mesih, imparatora görünmüş, *Labarum* diye tabir edilen, iki çubuğun çaprazlama şekilde birleştirildiği, mızrak şeklinde tasarlanmış haçın askerlerin kalkan ve sancaklarına çizilmesini istemiş ve bu sayede savaşı kazanacağına inanmıştır. Konstantin'in vizyonu ve *labarum* hakkındaki değerlendirme ve tartışmalar için bkz. Vasiliev, s. 65-67; Mitchell, s. 374-380.
[463] Gregory, s. 59; Lemerle, s. 10-12.

Dinin merkezi ve tekçi yapısı sayesinde imparator, onu devlet ile kolayca bütünleştirmiştir. Bu görüşlerin yanında imparatorun dini inancı hakkında başka bazı görüşler de mevcuttur. Buna göre imparator zaten imparatorlar arasında çokça yaygın olan, babasının da mensup olduğu ve merkezinde güneş (*sol invictus*) olan bir inanca mensuptur. Hatta imparator güneş kültü ile Hıristiyan inancını bütünleştirebilmek için bir fermanıyla güneş günü olan Pazar'ı (Sunday) Hıristiyanlar için iş yapılmayacak gün olarak belirlemiştir. Pazar, Tanrı'nın günüdür ve ona saygı gösterilmelidir.[464] Bir diğer tartışma konusu "Milano Fermanı" ile ilgilidir. Genel inanış ilk kez bu fermanın Hıristiyanlara dini serbesti tanıdığı ve onlardan alınan malların iade edilmesini sağladığı yönündedir. Ancak bu konuda yayımlanan ilk ferman bu değildir. Hıristiyanlara ilk serbestiyi tanıyan belgeyi Galerius 311 yılında yayımlamıştır. Konstantin ve Licinius'un Milano'da yayımladıkları ferman, bununla içerik olarak benzerdir. Ferman Hıristiyanlara bir tür iadeyi itibar anlamına gelmekle birlikte sadece onlarla ilgili değildir. Çünkü ferman diğer inanışlara da serbesti getirmektedir.[465]

Konstantin, imparatorluğu süresince Hıristiyanlara diğer dinlere göre daha fazla ayrıcalık tanımış ve onları alenen desteklemiştir. Kiliseye çeşitli destekler sağlamış ve onun devlette öne çıkmasına yardımcı olmuştur. Örneğin piskoposların kendilerine getirilen bazı davalara bakabilmesi, kiliseye büyük maddi desteklerde bulunulması ve din adamlarının toplumdaki konumunun yükseltilmesi bunlardan bazılarıdır.[466] Burada dikkat edilmesi gereken mesele, imparatorun sadece Hıristiyanlara değil, başka din mensuplarına da devlet hazinesinden yardımda bulunması ve paganları doğrudan dışlamamasıdır. Örneğin imparator bir pagan

[464] Ostrogorsky, Konstantin'in güneş kültüne sıkı bir şekilde bağlı olduğunu belirtmektedir. Konstantin'in yaşamış olduğu dönem bir *synkretismus* devridir. Bu devirde insanların birden fazla dine, külte doğuştan değil, bazı geçiş ayinleriyle mensup olmaları veya birden fazla inanca ait kavramın bir arada bulunması normal kabul edilmektedir. Dolayısıyla Konstantin hem Hıristiyanlık hem de güneş kültüne yakın durarak çağında gayet normal karşılanan bir şey yapmıştır. Sadece bir dinin yaşam hakkı olduğuna dayanan düşünce henüz imparatorlukta gelişmemiştir. Bkz. Ostrogorsky, s. 43; Mitchell, s. 102-103; Vasiliev, s. 61-65, Gonzalez, s. 36-37.

[465] Milano Fermanı hakkındaki çeşitli görüşler ve detaylı bilgi için bkz. Vasiliev, s. 67-69; Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (193-395)*, İstanbul: İÜEFY, 1970, s. 294-296.

[466] Mitchell, s. 102; Vasiliev, s. 69-70.

rahibin seyahat masraflarını karşılamış, onlar tarafından kendisine verilen pagan unvanları memnuniyetle kabul etmiş, başkenti pagan heykellerle doldurmuş ve bir pagan filozofa meslektaşı gibi davranabilmiştir.[467] Onun bu davranışları pagan olduğu veya paganları Hıristiyanlar kadar kayırdığı anlamına gelmemektedir. Çünkü henüz onun zamanında bazı saldırgan paganlara karşı kısıtlama ve baskıların başladığı bilinmektedir.[468] Bu ancak imparatorun, Hıristiyanlığı kayırarak ama diğer dinlere de düşmanca yaklaşmayarak pek çok din ve kültün bir arada yaşamasını amaçladığını göstermektedir.

İmparatorun yukarıda bahsedilen tüm özellik ve icraatlarına göre Konstantin kendini ne olarak görüyordu? Konstantin'in kendisini nasıl gördüğünü kısaca özetlemek mümkündür. Buna göre o bir Tanrı-İmparatordur. Toplumsal hiyerarşinin en üst ve ulaşılamaz kısmında bulunan kişi olan imparatorun altında çeşitli görevleri bulunan insanlar vardır ve bunlar da birbirlerine eşit değildir. İmparatorun altındaki herkes, görevinin önemine göre bu hiyerarşinin bir parçasıdır. İmparatorun dış görünüşü ve giyim-kuşamı da bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bazı giysileri sadece o giyebilmekte ve bazı renkleri sadece o kullanabilmektedir. Onun halkı arasındaki en üstün konumu, Bizans İmparatorluğu'nun diğer devletler arasındaki konumunu da en tepeye çekmektedir. Buna göre Bizans İmparatorları diğer devletler ile antlaşma yapmamakta, onlara ancak bazı kazanımlar "bahşetmektedir". Bu durum kaybedilen savaşlar sonucunda gerçekleştirilen antlaşmalarda da değişmemiştir. O, muhatabına toprak veya başka şeyler bahşedebilmiştir. Bu husus ileride değinilecek olan Şarlman'ın (Charlemagne, 742-814) imparator olmasında da aynı şekilde değerlendirilmiştir. Şarlman'ın imparatorluk iddiaları uzun yıllar Bizans İmparatorluğu tarafından tanınmamıştır. Daha sonra bu tanıma 812 yılında gerçekleştiyse de Şarlman'ın Bizans İmparatorlarına denk olduğu kabul edilmemiş ve ilk fırsatta bundan vazgeçilmiştir. O dönemin anlayışına göre Roma

[467] Brown, s. 101-102.
[468] Mitchell, s. 358; Bernard Flusin, "Ortodoksluğun Tanımlanması", *Bizans Dünyası*, Derleyen: Cecile Morrison, İstanbul: Ayrıntı, 2014, s. 70.

İmparatorluğu tektir. "Bizanslı" olarak tanımlanan kişiler bu tabiri kullanmamış ve kendilerine daima "Romalı", imparatorluklarına da "Roma İmparatorluğu" demişlerdir. Ona yaklaşmak mümkündür ancak aynı seviyeye gelmek imkansızdır. Hatta bazı imparatorların güçlerini abartıp işi Mesih'i taklide kadar vardırdıkları belirtilmektedir.[469]

İmparator kendini din işlerinde birinci dereceden sorumlu görmüştür. Ona göre kilise meseleleri hakkında konuşmak ve onları yönlendirmek yanlış bir şey değildir. Henüz vaftiz olmamasına rağmen *Pontifex Maximus* yani en üst yetkili din adamı unvanını ölene kadar terk etmeyen imparator, kendini tebaası üzerinde bir gözetmen (piskopos) olarak görmüştür. Dolayısıyla din meselelerinin nasıl sonuçlanacağına karışmak onun için gayet normaldir.[470] Konstantin eski adı Byzantion olan şehri başkent yaptıktan ve burayı "Yeni Roma" olarak adlandırdıktan sonra imparatorluğun güç merkezi doğuya kaymıştır. İmparatorluk merkezinin doğuya kayması aslında önceki imparatorlar zamanında başlamış ve Diocletianus'un İzmit'i (Nikomedia) kendine ikametgâh yapmasıyla daha da belirginleşmiştir. Ülkede her Hıristiyan'ın aynı inanca sahip olacağı, merkezi bir din hayali kuran imparator, kısa süre sonra yanıldığını anlamıştır. İmparatorluğun güney kısmında yer alan İskenderiye'de büyük sorunlara neden olan bir tartışma ve hizipleşme ortaya çıkmıştır. Buradaki karşıt fikirli gruplar birbirlerini imparatora şikâyet etmiş ve karşı tarafın cezalandırılmasını istemişlerdir. Önceleri bu tartışmayı çok ciddiye almayan ve tarafların barıştırılmasını isteyen imparator, dini danışmanı niteliğinde olan ve çok saygı duyduğu Kurtubalı piskopos Hosius (veya Osius (256-359)) tarafından durumun ciddiyeti hakkında uyarılmış ve 325 yılında ilk ökümenik konsil olan Birinci İznik Konsili'ni toplamıştır. Arius'un iddiası, Oğul'un Baba tarafından yaratıldığı, ezeli olmadığı, bu nedenle ona dolaylı olarak Tanrı denebileceğidir. Konsil bu görüşü mahkûm etmiş ve Baba ile Oğul'un

[469] İmparatorun huzuruna çıkacak kişiler onun önünde yere kapanmalı veya diz çökmelidir. Gözlerinin içine asla bakmaya çalışmamalıdır. İmparatorluğun erken dönemlerinde başladığı bilinen bu uygulamanın doğu toplumlarından alındığı ve imparatorlar ile tebaaları arasındaki mesafeyi açtığı belirtilmektedir. Bkz. Cogito-Bizans, İstanbul: YKY, Sayı 17, Kış 1999, s. 51-62; Ostrogorsky, s. 25, 28-29; Mitchell, 81-82; Vasiliev, s. 79.
[470] Mitchell, s. 103, 358; Lemerle, s. 17.

aynı özden olduğunu ve yaratılmadığını kabul etmiştir. İmparator böylece din alanındaki meseleleri çözüme kavuşturduğunu düşünmüşse de sorun daha da büyümüştür. Vasiliev'in de belirttiği gibi imparator ve İspanya kökenli olan Hosius doğu kültür ve düşünce dünyasını tanıyamamışlardır. Ariusçuların sayısı doğu eyaletlerinde imparatorun düşündüğünden çok daha fazladır ve bu olay devletin bütünlüğünü tehlikeye atmaktadır. Bunu gören imparator bu sefer Arius taraftarlarına kolaylıklar ve teşvikler sağlamaya başlamıştır. Büyük Konstantin tam anlamıyla arada kalmış ve hangi yolu tutacağını bilememiştir. İmparator, konsil kararlarına doğrudan etki edip kendi istediği şekilde sonuçlanmasını sağlamışsa da konsilin mahkûm ettiği Ariusçu fikirlerin hem kendi ülkesindeki en üst düzey kişiler hem de kuzeyli kavimler tarafından benimsenmesine engel olamamıştır. Konsilden sonraki yıllarda imparatorun sağlığı bozulmuş, ölüm döşeğindeyken Ariusçu bir piskopos olan Eusebius (?-341) tarafından vaftiz edilmiş ve 337 yılında ölmüştür.[471]

Hıristiyanlık Konstantin tarafından devletin merkezine çekildikçe ruhban sınıfı da zaman içinde devletleşmiştir. Dinin, uzun yıllar aralıklarla da olsa süren kovuşturmaların sonunda korunmaya başlaması ve açık bir şekilde kayırılması doğal olarak Hıristiyanlar açısından mutluluk verici bir şeydir. Bu imtiyazlar yeni din ve onun mensupları için devlet hayatında yeni bir sayfa demektir. Artık papaz veya diyakoz unvanı, insanlarda saygı uyandırmaktadır ve piskoposların konumları oldukça yükselmiştir.[472] Onlar sadece dini değil,

[471] Edward Gibbon, Konstantin'in Hıristiyanlığa tam olarak geçişinin zaman içerisinde kesin bir şekilde gerçekleştiğini düşünmektedir. Buna göre Konstantin, zamanla diğer dini inançlarından vazgeçmiş ve ömrünün sonlarına doğru bunlardan tamamen kopmuştur. Onun ölüm döşeğinde vaftiz olması ise vaftizin yaşamı boyunca işlediği tüm günahları temizleyeceğine inanmasından kaynaklanmıştır. İmparator bu sayede işlediği tüm günahlardan kurtulacağını düşünmüştür. Bkz. Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi-Cilt 2*, Çev. Asım Baltacıgil, İstanbul: Bilim-Felsefe-Sanat Yayınları, 1987, s. 141-145; Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, Çev. Mehmet Aydın, Ankara: TTK, 1990, s. 6-8; Olson, s. 58-62; Vasiliev, s. 72-74.

[472] Ruhbanlık aynı zamanda dönemin yerel meclis (*curiae*) üyeleri tarafından buradaki görev ve maddi yükümlülüklerinden bir kaçış olarak görülmüştür. Zaman içerisinde bunu fark eden sivil otoriteler, ruhbanlığa geçmek isteyen meclis üyelerinin varlıklarının bir kısmını devlete bırakmalarını emreden bir kanun çıkarmışlardır. Vergileri tahsil edip merkezi hükümete iletmekle görevli bu meclis, bütçede açık çıkması durumunda bunu kendi cebinden ödemiştir. Yani *curiales* (senatör) olmak onurlu ama aynı zamanda zenginlik gerektiren bir şeydir. Bkz. Gregory, s. 85-86; R. H. C. Davis, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Çev. Rümeysa Şişman, İstanbul: Dergâh, 2020, s. 46-47.

kimi zaman idari görevlerde de bulunmuşlardır. Maaşları eskisine göre önemli artış göstermiş ve piskopos olmak önem kazanmıştır. Piskoposlar zamanla siyasetin içinde de görünür olmaya başlamışlardır. Kiliselerin maddi yükümlülükleri azaltılmış ve onlara çeşitli kolaylıklar sağlanmıştır. Bazı davalar piskoposlara taşınabildiğinden ve ruhban atamalarını da onlar yaptığından, kendilerine kilise görevlerini satma ve yargılama konularında rüşvet verilmeye başlanmıştır.[473] Hıristiyanlığın devlet dini olma yolunda ilerleyişi ona kattığı avantajların yanında bazı dezavantajlar da getirmiştir. Örneğin din adamları devlet tarafından çoğu zaman birer memur olarak görülmüştür. İmparatorlar kilisenin alacağı önemli kararlara karışmakta hiçbir beis görmemişlerdir. Dinin koruma altına alınması aynı zamanda onun özgür gelişimini de etkilemiştir. Arada bazı istisnalar olsa da Bizans İmparatorluğu'nda kilise kendini güvene alırken aslında özgürlüğünden vazgeçmiştir. Kilise devletleştikçe dünyevileşmiş, dünyevileştikçe de ilk üç yüzyıldaki ideallerinden kopmaya başlamıştır. Dünyevi işleri siyasetçilere bırakan ve Hıristiyan öğretilerini yaymayı hedefleyerek ortaya çıkan kilise, bundan sonra dünyevi işlerin tam ortasında bulunacaktır.[474]

Tüm yeni kazanımlarına rağmen kilise, katılımların hızlıca artmasıyla geçmişteki ideallerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Devletle Hıristiyanlık arasında mesafe hatta düşmanlık varken uygulanan kilise disiplini, dinin devlette resmi bir şekilde temsil edilmesinden ve Hıristiyanların sayısının artmasından sonra daha zor korunur hale gelmiştir. Hıristiyanların karşılaştığı baskı azaldıkça normalleşme ve dünyevileşme artmıştır. Bir zamanlar kendini kötülük ve ahlaksızlıktan uzak bir topluluk olarak gören kilise, zamanla dünyevi meselelerin bir parçası olmuştur.[475] Kiliseyi yöneten ruhbanlar muhtemelen böyle bir değişimi

[473] Mitchell, s. 272, 357, 400, 407-408; Brown, s. 66, 104; Gonzalez, s. 171-172.
[474] 6. yüzyıldan itibaren piskoposlar bazı kentlerde imar ve bayındırlık faaliyetlerinde daha çok yer almaya veya onları bizzat yaptırmaya başlamışlardır. Bazı kentlerin düşmana karşı savunulmasında önemli görevler alan yine onlardır. Bkz. Mehmet Yalçınkaya, *IV-XV. Yüzyıllarda Doğu Roma Devletinde Din-Devlet İlişkileri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1996, s. 37; Bernard Flusin, "İmparatorluk Kilisesinin Yapısı", *Bizans Dünyası*, Derleyen: Cecile Morrison, İstanbul: Ayrıntı, 2014, s. 131-135; Brown, s. 214-215; Mitchell, s. 407-408.
[475] Mitchell, s. 384.

istememişlerdir. Fakat buna engel olabilecek güçleri de yoktur. Çünkü kiliseye Konstantin'den sonra katılımlar oldukça fazlalaşmış ve bu da geniş kitlelerin yönetilmesini zorlaştıran bir faktör olmuştur.

Konstantin hayattayken imparatorluğu bir bütün halinde tutmak için elinden geleni yapmıştır. Hıristiyanlıktan farklı olan inançlara yoğun bir baskı uygulamamış, onlara kısmi bir serbesti tanımış ve aşırıya kaçmadıkları sürece sert bir müdahalede bulunmamıştır. İçinde bulunduğu dönemin insanları için dinin merkezi öneminin farkında olan imparator, diğer tüm devlet işleri gibi kiliseyi de düzene sokmak istemiştir.

Konstantin kendisinden sonra kimin imparator olacağını belirlemeden ölmüştür. Ölümünü izleyen dört ay boyunca imparatorun kim olacağıyla ilgili sorunlar yaşanmıştır. Sonunda imparatorluk, Konstantin'in üç oğlu arasında bölüşülmüştür. Buna göre yirmi bir yaşında olan II. Konstantin (316-340) batı topraklarının, I. Konstans (320-350) İtalya, Afrika ve İllirya'nın (günümüzde kabaca Dalmaçya Kıyıları'na tekabül eden bölge), II. Konstantius (317-361) ise ülkenin geri kalan doğu topraklarının yöneticisi olmuştur. Devamında 340 yılında II. Konstantin, kardeşi Konstans'a saldırmış ancak başarısız olup öldürülmüştür. 350 yılında ise Konstans aşırı sertliği ve askerlere kötü davranması sonucunda orduda isyan çıkmasına engel olamayıp öldürülmüş ve yerine isyancıların başı konumunda olan Magnetius geçmiştir. Ancak Magnetius tahtta üç yıl kalabilmiştir. II. Konstantius onu 353 yılında mağlup ederek öldürmüş ve tek imparator olarak taç giymiştir. Büyük Konstantin oğullarını küçük yaşta vaftiz ettirmiş ve onların birer Hıristiyan olarak yetişmesini sağlamıştır. Ancak hepsi aynı dini anlayışa sahip değildir. Konstantin'in mağlup olup ölen iki oğlu İznik Konsili taraftarıdır. Tek başına imparator olmayı başaran II. Konstantius ise bir Ariusçudur ve bunu gizleme gereği duymamıştır. İmparator başta kaldığı süre boyunca paganizm ile mücadele etmiş ve bu konuda iyice ileri giderek Roma seyahati sırasında senatodaki zafer sunağının kaldırılmasını emretmiştir. Babasını örnek alarak *Pontifex Maximus* unvanını taşımayı sürdürmüş ve

Ariusçuları kayırmıştır. Ariusçu olmayanlarla çatışma halinde olan imparator, İznik Konsili taraftarı İskenderiyeli Athanasius'u (296/298-373) defalarca sürgüne göndermiştir. İmparator 361 yılında öldüğünde yerine parlak bir komutan olan Julianus (331-363) geçmiştir. Julianus bir pagandır. Atina'da dönemin en önemli hocalarından eğitim almıştır ve felsefeye düşkündür. Devamında kendini askerlikte de kanıtlayan Julianus, paganizmin ihyası için çalışmış ve kendisine tarih yazıcıları tarafından "*Dönek Julianus*" (Julianus Apostata) denmiştir. Sadece iki sene imparatorluk yapabilen Julianus tam bir Hıristiyanlık karşıtıdır. Julianus başlangıçta bu düşüncelerini gizlemiş ve bir Hıristiyan gibi davranmıştır. Ancak imparator olup tüm gücü elinde topladığında gerçek fikirlerini açık etmiştir. Hıristiyanların okullarda öğretmen ve öğrenci olmalarını yasaklamıştır. Ona göre bu yasaklamalar normaldir çünkü okullar hala yoğun olarak pagan filozofların eserlerinin okutulduğu yerlerdir. İnsan utanç duyduğu veya karşı olduğu kişilerin görüşlerinin öğretildiği bir yerde bulunmamalıdır. Devamında Hıristiyanlıktan çıkacaklara belirli imkanlar sunmuş ve onları teşvik etmiştir. Devlet kadrolarında Hıristiyanların yerine paganların tercih edilmesini sağlamıştır. Pagan tapınakların yenilenmesinde ise imparator, kendisine en yakın örnek olan kiliseleri kullanmıştır. Onların hiyerarşi ve kurallarına benzer kuralları pagan tapınaklarına uygulamıştır. Ancak İran seferi sırasında kısa bir süre ordusuyla konakladığı Antakya'da çabalarının boşa olduğunu anlamıştır. Artık çoğu insan Hıristiyan olmuş ve pagan gelenekler ortadan kalkmaya başlamıştır. Buradan ayrılıp sefere devam eden imparator bir çatışmada mızrak darbesi almasından kısa süre sonra ölmüştür.[476] Bu iki imparatorun icraatları ve dini mensubiyetleri dikkate alındığında Hıristiyan dünyasında büyük bir belirsizlik olduğu söylenebilir. Ariusçular ortadan kalkmamış, paganlar sanıldığı kadar gücünü yitirmemiştir. Din alanındaki sorunların yanında kiliseler arası hiyerarşideki henüz onaylanmamış olan değişim de ortadadır. İlk konsilde herhangi bir dini önemi bulunmayan İstanbul, başkent olmasının etkisiyle zaman içerisinde fiilen yükselmiştir.

[476] Gregory, s. 75-77; Vasiliev, s. 85-98; Ostrogorsky, s. 45.

Görüleceği üzere din konusunda oldukça karmaşık bir durum söz konusudur. Bu konuları çözecek imparator ise Theodosios'tur (347-395). O, 379 yılında imparator olmuş ve kısa süre içinde paganlar üzerinde büyük baskı kurmuştur. Onun döneminde devlet, paganlara karşı o kadar sert olmuştur ki paganların neredeyse tüm yaşam hakları ellerinden alınmıştır. Paganlar ile Hıristiyanlar arasındaki fark net bir şekilde belirtilmiş ve paganlar ezilmiştir. Sert bir İznik Konsili taraftarı olan imparatorun en dikkat çeken icraatı, Hıristiyanlığı resmi bir şekilde diğer dinlerden üstün bir konuma yükseltmesidir. Hıristiyanlık ondan önce de devlet tarafından kayırılmıştır. Ancak Theodosius'un yaptığı şey, İznik Konsili kararlarını tanımayan herkesin bir fermanla sapkın, çılgın ve kaçık olarak ilan edilmesidir. Eğer yanlışlarından dönmezlerse bu kişilerin ağır bir şekilde cezalandırılacağı da metne eklenmiştir. Ünlü *Cunctos Populos* isimli bu ferman Hıristiyanlığı tek meşru devlet dini, İznik Konsili'ni de tek meşru doktrin olarak kabul etmesi açısından önemlidir. Onun zamanındaki bir diğer önemli olay ise İstanbul ile İskenderiye arasındaki sorunların başlamasına neden olacak Birinci İstanbul Konsili'dir.[477]

381 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen konsilin en önemli kararı, iman açıklaması metnine eklenen ve Kutsal Ruh'un tanrılığının kabul edildiği karardır. Buna göre Kutsal Ruh, Baba ve Oğul ile aynı derecede Tanrı'dır. Konsilin bir diğer önemli ve daha sonraki büyük kopuşların başlangıcı olarak nitelenebilecek kararı ise İstanbul'un büyük kiliseler arasındaki konumudur. İlk konsilde büyük kiliseler arasında sayılmayan, hatta onursal bir paye dahi verilmeyen İstanbul Kilisesi'nin konumu bu konsilde hızlı bir şekilde yükseltilmiştir. Birinci İznik Konsili'nde İstanbul Kilisesi'nin adı anılmamışken, konsilin altı ve yedinci kararlarında Roma, İskenderiye ve Antakya'nın sorumluluk ve yetki bölgeleri açıklanmış, Kudüs'e ise onursal paye verilmiştir.[478] İstanbul Konsili'nin üçüncü kararında ise İstanbul, kadim kiliseler olan İskenderiye, Antakya ve Kudüs arasında en üst seviyeye yükseltilmektedir. Roma hala

[477] Mitchell, s. 364; Vasiliev, s. 100-104.
[478] Tanner, *Vol 1*, s. 8-9.

birinci sıradadır ancak İstanbul başkent yani "Yeni Roma" olması sayesinde onun ardından ikinci sıraya yükseltilmiştir. Papa bu konuyu çok umursamamıştır. Bunun sadece "onursal" bir öncelik olduğunu düşünmüş ve karar hiç protesto edilmemiştir.[479] Durum Roma tarafından pek önemsenmese de özellikle İskenderiye'nin İstanbul'un gerisine düşmesi İskenderiye'de memnuniyetsizlik yaratmıştır.[480] İskenderiye'nin memnuniyetsizliğinin sadece dini değil aynı zamanda dünyevi nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü o dönem bu hiyerarşide daha üstte olmak İstanbul ve çevresinde etkili olmak ve devlet imkanlarından daha iyi yararlanabilmek anlamına gelmektedir.

İstanbul Konsili'ni izleyen yıllarda İskenderiye'nin memnuniyetsizliği iyice ortaya çıkmıştır. İskenderiyeli Kiril (376-444), İskenderiye'nin kiliseler hiyerarşisinde hak ettiği konuma yükselebilmesi için İstanbul'un aşağılanması ve bu sayede gözden düşmesi gerektiğini düşünmüştür. Bunu yapabilmek için ihtiyaç duyduğu kozu ise Patrik Nestorius'un (386-450) vaazında bulmuştur. Nestorius'a göre Mesih'in beşerî ve tanrısal olmak üzere iki doğası vardır ve Meryem, onun beşerî doğasını doğurmuştur. Dolayısıyla Meryem'e *theotokos* yani "Tanrı Annesi" demek yanlıştır. Meryem'den doğan sadece Mesih'in beşerî doğasıdır. Mesih tanrılığını sonradan, *Kelam*'ın ona hulul etmesiyle almıştır. Nestorius'un Mesih'in doğası ve Meryem'in "Tanrı Annesi" olmadığıyla ilgili düşünceleri büyük tartışmalara neden olmuştur. Aslında Nestorius'un fikirlerini açık etmesinden önce de çokça tartışılan bu konunun ilk kez onun tarafından açıklanması sorunun nedenidir. Tartışmaların alevlenmesi nedeniyle imparator II. Theodosius (401-450) 431 yılında Efes Konsili'ni toplamıştır. Konsile İskenderiye'yi temsilen katılan Kiril, yanında onlarca eli silahlı *parabalani* getirmiştir.[481] Bunlar, imparatorluğun büyük kent merkezlerinde ortaya çıkan isyan ve karışıklıklarda hayati rol

[479] Dvornik, s. 10-12; Olson, s. 200-202.
[480] Mitchell, s. 403-404.
[481] Bu tür milis grupların şiddet eylemleri ve piskoposlar tarafından yönlendirilmeleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Brown, s. 119, 128.

oynayan, isyanların bastırılmasında veya karışıklıkların kimin lehine sonuçlanacağında etkili olan ve bir kısmı da keşişlerden[482] oluşan milislerdir. Daha önce İskenderiye'deki iç karışıklıklarda yasa dışı şiddet eylemleriyle kendilerinden söz ettiren bu grup, sonraları yasalarla kontrol altına alınmaya çalışıldıysa da İskenderiye'de başpiskoposun geleneksel olarak çok büyük bir güce sahip olması nedeniyle bu konuda tam olarak başarı sağlanamamıştır. Bu gruplarla konsile gelen Kiril'in amacı diğer piskoposları korkutup yıldırmaktır ve öyle de olmuştur. Kiril ve Nestorius daha önce Papa'ya bu dini meselenin çözümü konusunda başvurmuş, Papa da Nestorius'u reddedip Kiril'i desteklemiştir. Yani papalık onay ve desteği alınması gereken önemli bir makam olarak görülmüştür.[483] Kiril bunun verdiği özgüvenle Efes Konsili'nde Nestorius taraftarlarının gelmesini dahi beklemeden onları mahkûm ettirmiştir. Buna göre Oğul Mesih ve Meryem'in Oğlu Mesih tek ve aynı kişidir. Zamanın içinde etten kemikten doğmuştur ve bu nedenle Meryem'e "Tanrı Annesi" denmelidir. Böylece Mesih'in doğduğunda da Tanrı olduğunu savunan görüş kabul edilmiştir.[484]

Efes Konsili'nde yaşananlar İskenderiye'nin hem teolojik hem de dünyevi meselelerdeki gücünü ortaya koymuştur. Bu zafer İskenderiye piskoposlarının saygınlığını da artırmıştır. Efes Konsili sonrasında İskenderiyeli teologlar Mesih'in doğası hakkındaki tartışmaları daha da ileri götürerek onda sadece tanrısal doğa olduğunu öne sürmüşlerdir. Buna göre Mesih'te sadece tanrısal tabiat vardır ve insani tabiat tanrısal tabiatın içinde "okyanusta bir damla" ile aynı durumdadır. Bu görüştekiler Mesih'in insani doğasının tanrısal doğa üzerinde herhangi bir değişiklik yapmadığını ve sonradan daha ileri giderek Mesih'te sadece tanrısal tabiat olduğunu savunmuştur. Görüşlerini kabul ettirebilmek için önce saray ve çevresiyle yakın ilişkiler kurmuşlardır. Devamında ise Patrik Flavien (?-449) ve Papa I.

[482] Keşiş, Yunanca "yalnız yaşayan, tek başına olan" anlamlarına gelen *monachos* kelimesinden gelmektedir. İngilizcede keşiş demek olan *monk* da kökünü bu kelimeden almaktadır. Gonzalez, s. 191.
[483] Özellikle üst düzey ruhbanların dini meselelerdeki anlaşmazlıklarda veya adil bir şekilde yargılanmadıklarını düşündüklerinde sıkça başvurdukları yer Roma'dır. Roma'nın bu gücü, onun hem hiyerarşide en üst hem de en saygın kilise olmasından ileri gelmektedir. Bkz. Flusin, "İmparatorluk Kilisesinin Yapısı", s. 142.
[484] Mitchell, s. 406; Olson, s. 25-26; Dvornik, s. 13-14; Vasiliev, s. 121-122.

Leo'nun (400-461) tüm itiraz ve çabalarına rağmen imparator II. Theodosius'un 449 yılında Efes'te bir konsil toplamasına engel olunamamıştır. Monofizit (tek tabiatçı) görüşlerin hızlıca kabul edildiği ve İskenderiyeli fanatik keşiş grubunun şiddet eylemlerine sahne olan konsilde monofizit karşıtı kişiler görevlerinden alınmış, Flavien ise gördüğü şiddet neticesinde sürgün yolunda ölmüştür. İskenderiyeliler ve monofizit düşüncenin kesin zaferi ile sonuçlanan bu konsil, Papa tarafından "Haydutlar Konsili" olarak tanımlanmıştır. İskenderiyelilerin zaferine rağmen Papa I. Leo ve II. Theodosius'un ölümünden sonra yerine geçen Markianos (396-457) 451 yılında Kadıköy'de bir Genel Konsil toplanmasını sağlamışlardır. Bu konsilde alınan kararlarda "Haydutlar Konsili" iptal edilmiş ve Mesih'te birleşmeyen, bölünmeyen, ayrılmayan ve değişikliğe uğramayan iki tabiatın bulunduğu kabul edilip monofizit görüş mahkûm edilmiştir. Mesih'in doğası hakkında alınan bu önemli kararların yanında kiliseler arası hiyerarşiyi yeniden düzenleyen ünlü yirmi sekizinci karar da kabul edilmiştir. Bu karara göre Trakya ve Anadolu'nun büyük kısmı İstanbul'un yetki sahasına dahil edilmiş, "Yöneten Şehir" olan İstanbul hiyerarşik olarak Roma'nın ardından ikinci sıraya yükseltilmiş ve bu yükseltilmenin kiliseyi ilgilendiren hususlar için de geçerli olması kabul edilmiştir. Bu sayede hem İskenderiye cezalandırılmış hem de uzun zamandır imparatorluk içindeki önemi oldukça yükselen İstanbul'un konumu onaylanmıştır. Roma'nın şiddetle karşı çıktığı ve reddettiği bu karar onun tarafından asla kabul görmemiştir. Çünkü İstanbul'un yükselen konumu herhangi bir havariye dayanmasıyla değil, imparatorun siyasi tercihi sonucunda başkent yapılmasıyla ilgilidir. Roma ise başkentliği paylaşıyor olmanın, dini gücün paylaşılması anlamına gelmediğini savunmaktadır.[485]

Kadıköy Konsili ilk büyük ayrılığın yaşandığı toplantıdır. İmparatorluk o dönem bunun farkında olmasa da kısa süre sonra durumun önemini anlamıştır. Kadıköy Konsili'nden İslam

[485] Davis, s. 84-85; Dvornik, s. 15-18; Gregory, s. 112-113; Olson, s. 234-242; Brown, s. 167; Vasiliev, s. 130-131; Ayrıca Roma'nın kilise hiyerarşisi hakkındaki itirazları için bkz. Flusin, "İmparatorluk Kilisesinin Yapısı", s. 141.

fetihlerine kadar olan dönemde imparatorlar monofizitler ile diğerlerini birleştirme yolları aramışlar, bunun için çeşitli formüller ortaya koymuşlardır. Örneğin 482 yılında imparator Zeno (425-491) döneminde yayımlanan "Birleşme Yasası veya Birlik Akdi" olan *henotikon* yayımlanmıştır. Bu yasa iki taraf arasındaki dini anlaşmazlıkları çözmeyi amaçlamış, sorun yaratabilecek konulara değinmemiş ve iki tarafı uzlaştırmaya çalışan bir yol takip etmiştir. Ancak kısa süre sonra metin, tarafları birleştirmekten ziyade daha çok bölünmeye neden olmuştur. Sonunda Papa, metni sert bir şekilde reddedip metnin hazırlayıcısı olan patriği aforoz etmiştir. Taraflar metinden memnun olmamış ve karşı görüşe daha fazla yer verildiğini iddia etmişlerdir. Daha sonra imparator Justinianus (482-565) zamanındaki birleştirme girişimleri de başarısızlıkla sonuçlanmış ve devamında İslam ordularının Mısır'ı fethi neticesinde yakınlaşma çabaları geri planda kalmıştır. Justinianus ile zirveye çıkan imparatorluğu birleştirme hayali, kendinden önceki imparatorların ona bırakmış olduğu zengin imparatorluk hazinesine dayanmaktaydı. İmparator bu sayede özellikle batıda yeni fetihler yapmış ve daha önceden kaybedilen yerleri geri kazanmıştır. Ancak bu yönetim şekli çok zordur. Çünkü artık imparatorluk eskisi kadar sürekliliği olan kaynak bulamamaktadır. Justinianus "Sezaropapizm"[486] kavramı ile özdeşleşmiştir. O kendini hem "sezar" hem de "papa" olarak kabul etmiş ve kilise işlerine müdahil olmanın normal olduğunu düşünmüştür. İmparator Roma ile İstanbul arasındaki kopukluğun ne denli derin olduğunu fark etmiş ve doğudan bir şey elde edemeyeceğini anlamış olacak ki din politikasını daha çok batı merkezli yürütmüştür. Tüm

[486] Sezaropapist uygulamalar Bizans İmparatorluğu'nda olağan kabul edilmesine rağmen buna hiç tepki gösterilmemiş değildir. İoannes Krisostomos ve Maksimus bunlara örnektir. Krisostomos 5. yüzyılın başında özellikle saraya mensup olanlar hakkında sert eleştirilerde bulunduğu için sürgün edilmiş ve sürgün yolunda ölmüştür. Vaazları çok etkileyici olduğundan ona "Altın Ağız" denmiştir. Sürgünü ve ölümü İstanbul sokaklarında karışıklığa neden olmuştur. Maksimus ise 7. yüzyılda imparatorların monofizitlerle uzlaşma çabalarına karşı mücadele etmiş, bunu yaparken öldürülmüş ve kendisine doğru inançtan geri adım atmadığı için "İman İkrarcısı" denmiştir. Batıda ise 4. yüzyılda yaşamış Ambrose bu hususta iyi bir örnektir. Milano piskoposu olan Ambrose, Selanik'te yaptığı katliam nedeniyle Theodosius'u aforoz etmiş ve af dileyip kefaret ödeyene kadar imparator giysilerini giymekten menetmiştir. II. Valentinianus ile yaşadığı çatışmada ise onun kilise meselelerine karışmasını engellemiş ve devletin bu işleri kiliseye bırakması gerektiğini savunmuştur. O, diğer herkes gibi imparatorları da "kilisenin evlatları" olarak kabul etmiş, onların "kilisenin üstünde değil, içinde" olduklarını vurgulamış ve dini alanın ruhbanlara ait olduğunu düşünmüştür. Bkz. Vasiliev, 103; Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi II*, Ankara: Bilgi, 1972, s. 78-79; Mehmet Ali Ağaoğulları-Levent Köker, s. 121-122; Bkz. Olson, s. 303-306.

bunlara rağmen Justinianus'un birleşik, tek bir şeye inanan Hıristiyan dünyası hayali gerçekleşmemiş ve o, kendisinden sonraki imparatorlara boşalmış bir hazineyi miras bırakmıştır. Birleşme için son çaba, Mesih'te iki tabiat ve tek irade olduğunu savunan *monoteletizm* görüşüdür. Ancak Herakleios (575-641) zamanında ortaya atılan bu görüş kısa sürede reddedilmiş ve Arapların Mısır'ı fethi sonucunda monofizitlerle birleşme meselesi önemini yitirmiştir.[487] Kadıköy Konsili sonrası doğu ile yeniden birleşme çabaları sonuç vermemiş, tam tersine bölünmenin derinleşmesine neden olmuştur. İmparatorluğun önemli bir bölgesi ile diğer kısımları arasındaki bu bölünme sadece dini değildir. Ayrılma yıllar boyunca çözülemeyen dini ve kültürel farklılık temelli sorunların neticesinde gerçekleşmiştir. Taraflar arasındaki ayrılma o kadar derinleşmiştir ki özellikle Suriye ve İskenderiye'de yaşayan ve monoteist inanca mensup kişiler önce İran, daha sonra Arap fetihleri sırasında imparatorluğun yanında olmak istemedikleri için fatihlerin zafere ulaşmasında kolaylaştırıcı olmuşlardır. Dini bir mesele ile başlayan ayrılık, toplumsal barışı bozmuş ve siyasi kopuş ile sonuçlanmıştır.[488]

Doğu'daki büyük kopuş ve İslam fetihlerinin ardından Bizans İmparatorluğu'nda "ikonakırıcı" hareket başlamıştır. Yunanca resim, suret ve tasvir anlamlarına gelen "eikon" kelimesini karşılayan "ikona" terimi, ahşap panolar üzerine yapılan dini konulu tasvirleri açıklamada kullanılmıştır. İmparator III. Leon'un (685-741) 726 yılında yayımladığı ferman ile dini kişiliklerin resmedildiği nesnelere tapınmak yasaklanmış ve bu olay İstanbul ile Roma arasında büyük sorunların başlamasına neden olmuştur. İki devresi olduğu kabul edilen bu süreç 9. yüzyılın ortasına kadar devam etmiştir. İkonakırıcılığın nedenlerini ikonaların temsil ettiği kişiye değil kendisine tapınıldığının düşünülmesi, manastırların imparatorlukta artan gücünün dengelenmek istenmesi (ikonalar daha çok manastırlarda yapılıyorlardı) ve İslam etkisi şeklinde özetlemek mümkündür. İkonakırıcılık III. Leon zamanında bir fermanla başlamış

[487] Olson, s. 434; Gregory, s. 116-117; Dvornik 19-21; Vasiliev, s. 133-134, 160-163.
[488] Ostrogorsky, s. 101-102; Flusin, "Ortodoksluğun Tanımlanması", s. 86.

olmasına rağmen Hıristiyan dünyasının hem batısında hem de doğusunda ikonalara tapınma ile onları bir eğitim ve ibadet enstrümanı olarak kullananlar arasındaki yaklaşım farkları uzun zamandır bir sorun olarak varlığını sürdürmekteydi. Ayrıca ikonakırıcıların sayıları düşünüldüğü gibi hiç de az değildir ve bu sayede kolayca taraftar bulmuşlardır. Dönemin Papası II. Gregory (669-731), ikonakırıcıları aforoz etmiş ve bu olay doğu ile batı arasında daha öncekilerden farklı, büyük bir uzaklaşmanın başlangıcı olmuştur. Çünkü batı geleneği, ikonaların halkın dini eğitiminde önemli bir yeri olduğunu ve asla putperest bir yönü bulunmadığını savunmuştur. Roma bu olaydan sonra Avrupalı devletlere daha fazla yaklaşmıştır.[489] İkonakırıcılık sorunu yıllar sonra 787'de toplanan İkinci İznik Konsili ile çözülmüştür. Buna göre ikonalar kullanılarak tapınılanlar ikonaların kendisi değildir. Onlar sadece birer madde olmakla birlikte asıl tapınılanlar, ikonalarda temsil edilen kişilerdir ve ancak onlar tapınmaya layıktır.[490] Konsil kararlarına rağmen doğuda 9. yüzyılın ortalarına kadar aralıklarla devam eden ikonakırıcı hareket ikinci yükselişinde istediği başarıyı yakalayamamıştır. Bunun nedeni ikona taraftarlarının artık hazırlıklı ve ilk ikonakırıcı dönemden ders almış olmalarıdır. İkonakırıcılığa son darbe 843'te bir yerel konsilde indirilmiş olsa da geride kalan ve bu meselelerle uğraşarak geçen yüz yılı aşkın süre içerisinde doğu ve batı kiliseleri arasındaki ilişkiler zayıflamıştır.[491]

İkonakırıcı hareketin etkileri, doğu ile batının ayrılmasında sanılandan daha büyük etki yapmıştır. Bu süreçte Bizans topraklarından kaçıp Güney İtalya'ya yerleşen keşişler, bu bölgedeki Yunan etkisinin artmasında etkili olmuşlardır. Bu hadiselerin devamında, bir sonraki başlıkta batıda Hıristiyanlığın durumunun ele alınacağı siyasi ve dini gelişmeler olmuştur. Yaşanan tüm bu olaylar Latin ve Yunan dünyası arasındaki mesafenin artmasıyla

[489] İkonakırıcılığın nedenleri hakkındaki görüşler için bkz. Vasiliev, s. 292-301.
[490] Tayfun Akkaya, *Ortodoks İkonaları*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat, 2000, 9-10; F. Nicks-J. Gouillard, "Iconoclasm", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 7, USA: Gale, 2003, s. 280; Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanlık", *Dinler Tarihi I-II*, Ed. Mustafa Alıcı, Süleyman Turan, Lisans, İstanbul, 2018, s. 440; Dvornik, s. 25.
[491] İkonakırıcılığın ikinci devresinin başarısızlık nedenleri için bkz. Vasiliev, s. 328- 336.

sonuçlanmıştır. 8. yüzyılın ikinci yarısından sonra Roma'nın kendine Fransızları yeni askeri koruyucular olarak seçmesi ve Papa'nın 800 yılında Şarlman'a İmparator olarak taç giydirmesi "doğu-batı ilişkisini" sarsmıştır. Bahsi geçen dönemi takiben doğu Hıristiyanlığı için önemli gelişmeler de yaşanmıştır. Bunlar arasında en ciddi olaylar 863 yılından sonra Slav ve Bulgarların Hıristiyanlığa geçişlerinin hızlanmasıdır. 863 yılında Kiril ve Metodius, Slav halklarını Hıristiyanlaştırma faaliyetlerinde önemli rol oynamış, 864 yılında ise Bulgar Çarı Boris İstanbul'da vaftiz olup tüm Bulgar halkının da vaftiz olmasını emretmiştir.[492]

Roma ile İstanbul arasındaki ayrılığın derinleşmesine neden olan bir diğer olay İstanbul'da patriğin kim olacağı ile ilgilidir. Papalık, Avrupa'da eskisine nazaran güçlenmiş ve kendi etki alanı dışındaki bölgeler üzerinde de hak iddia etmeye başlamıştır. Patrik İgnatius'un (798-877) görevinden azledilip yerine Photius'un (810/820-893) getirilmesi, dönemin Papası Nikolas'ı çok kızdırmış ve 863 yılında onu aforoz etmesiyle sonuçlanmıştır. Buna karşılık olarak Photius da 867'de Papa Nikolas'ı (800-867) imparatorun başkanlık ettiği bir konsilde aforoz etmiştir. Photius'un Nikolas'ı aforoz ettiği konsildeki tek aforoz gerekçesi, onun İstanbul'daki kilisenin işlerine karışma çabası değildir. Patrik ayrıca *ex patre filioque* (Kutsal Ruh'un Baba ve Oğuldan çıktığı inancı) konusunu da ortaya atarak onu sapkınlıkla suçlamıştır.[493] Ancak daha sonra Roma istediğini, İmparator I. Basileius'un (811-886) Photius'u görevden alıp yerine İgnatius'e getirmesiyle elde etmiştir. İgnatius ve Basileius ayrıca Roma'ya papanın otoritesini ve doğu kiliselerindeki nüfuzunu tanıyan mektuplar yazmışlardır. Papa Nikolas bu mektupları okuyabilecek kadar uzun yaşamamış ve yerine II. Hadrian (792-872) gelmiştir. Onun döneminde İstanbul'da 869 yılında gerçekleştirilen Dördüncü İstanbul Konsili'nde Photius ve onunla birlikte olanlar azil ve aforoz edilmişlerdir. Ancak sonrasında Photius, önce imparator tarafından affedilmiş, daha sonra ise İgnatius'un

[492] Lemerle, s. 78.
[493] Çoban, s. 79-80; Vasiliev, s. 335-336.

ölümünü takiben yeniden patrik yapılmıştır. Photius 879 yılında Papalık temsilcilerinin de katıldığı bir konsil toplamıştır. Bu konsilde Papanın diğer patriklerle aynı seviyede olduğu ve bu nedenle İstanbul'un yapacağı patrik atamasında kendisinin onayının gerekmediği açıklanmıştır. Kararlar Roma tarafından şiddetle reddedilmiş ancak İstanbul herhangi bir geri adım atmamıştır. Papa bu olayların sonucunda iki büyük yenilgi almıştır. Bunların ilki İstanbul Kilisesi üzerinde bir hakimiyetinin olmadığının kabul edilmesidir. Diğeri ise Bulgar Kilisesi üzerinde hakimiyet kurmak istemesi ancak bunu başaramamasıdır. Yaşanan bu olaylar bütünü, doğu ile batıyı kopmanın eşiğine getirmişse de süreç uzun süre muğlak şekilde devam etmiş, tam bir kopuş gerçekleşmemiştir.[494]

Doğu ile batı Hıristiyanlığı arasındaki asıl kopuş 11. yüzyılda yaşanmıştır. Ayrılığın nedenleri çokça tartışılmış olsa da iki kesimi birbirinden uzaklaştıran nedenleri imparatorların din işlerine müdahalesi (sezaropapizm), kiliseler arası hiyerarşi tartışmaları, dil ve kültür farkından doğan birbirini tam olarak anlamama durumu ve *filioque*nin papalık tarafından kabulü şeklinde özetlemek mümkündür.[495] Tüm bu asli ve yüzyıllar içerisinde ortaya çıkıp gelişim göstermiş nedenlerin yanında Papa IX. Leo'nun (1002-1054) kilisenin yetki alanı konusundaki saldırgan politikası, Papa ile Patrik arasında "evrensel" unvanının kullanımıyla ilgili anlaşmazlık ve Güney İtalya'da Bizans etkisini yok etme arzusu da ayrılmada etkili olmuştur.[496] Papa Leo'nun tüm İtalya toprakları üzerindeki iddiası Bizans İmparatorluğu'nda

[494] Vasiliev, s. 380-382.

[495] Ahmet Hikmet Eroğlu, "Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Sebepleri", *Dini Araştırmalar*, Cilt 2, Sayı 5, Eylül-Aralık, 1999, s. 389; Roma'nın kendini diğer kiliseler üzerinde görmesi, zamanla dini konularda danışılan karar mercii haline gelmesi de bu bölünmede önemli bir etken olmuştur. Papalar kendilerini Petrus'un halefi olarak kabul etmekte ve tüm kiliselerin üzerinde bir konumda olduklarını savunmaktadırlar. Papalar kilise ile ilgili konularda kendilerini son karar verici olarak görmelerine rağmen İstanbul ve diğer doğu piskoposları bunu kabul etmemiştir. Onlar Roma'nın onursal bir üstünlüğe sahip olmasına karşı çıkmamakla beraber, Mesih'in kilisesini üzerine kuracağı "kayanın" Roma veya papalar değil, "Petrus'un imanı" olduğuna inanmışlardır. Dolayısıyla papaların diğer piskoposluklar üzerinde herhangi bir yaptırımı olmamalıdır. Kendisine danışıldığında fikir beyan etmeli ancak kiliselerin iç işlerine karışmaya çalışmamalıdır. Olson, s. 315-321.

[496] Ostrogorsky sezaropapizmin bölünmede etkisinin bulunmadığını savunmaktadır. Hatta kilisenin bütünlük halinde olmasını imparatorlardan fazla isteyen yoktur ve bunun için büyük tavizler vermekten kaçınmamışlardır. Ona göre bölünme aslında çoktan gerçekleşmiştir ve kopuşun yaşanması an meselesidir. O, doğu-batı ayrılığında en önemli etkenlerden birinin Slavların ve daha sonra Rusların İstanbul'un etkisi altına girmesi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Papalık heyetinin başı Kardinal Humbert ile Patrik Kerullarius'un karakter tahlilini de yapan

rahatsızlık yaratmıştır. Neticede bu meseleleri çözüme kavuşturmak için Kardinal Humbert'in (1000-1061) önderliğinde bir Papalık heyeti İstanbul'a gelmiştir. Buyurgan bir tavır ile taleplerinin kabul edilmesini bekleyen heyet şaşkınlığa uğramıştır. Çünkü kabul edileceğini düşündükleri tüm istekleri reddedilmiştir. Devamında heyet Ayasofya Kilisesi mihrabına bir aforoz belgesi bırakıp İstanbul'dan ayrılmıştır. Buna karşılık olarak Patrik Mikail Kerullarius da (1000-1059) bir konsil toplayarak Roma'dan gelen temsilcileri ve onlarla bağlantılı olan herkesi aforoz etmiştir. Latin batı ile Yunan doğu arasındaki bu bölünme Roma açısından avantajlı olmamıştır. Çünkü karşılıklı aforozlaşma sonrasında üç kadim doğu kilisesi (Antakya, İskenderiye ve Kudüs) İstanbul'un yanında yer almıştır. Papa ise doğu kiliseleri üzerindeki tüm iddialarından uzaklaşmış ve doğuyu İstanbul'un manevi hakimiyetine terk etmiştir. Bu kazanımlarına karşın Doğu-Batı Hıristiyanlığı ilişkileri bakımından İstanbul'un çok büyük bir dezavantajı ortaya çıkmıştır. İmparatorluk gelecek yüzyıllarda Türklerin Anadolu'daki ilerleyişi sonucunda askeri olarak gittikçe zor duruma düşmüş ve Türklere karşı desteğe ihtiyaç duyduğunda istediği yardımı alması mümkün olmamıştır.[497]

Bizans topraklarında kilisenin imparatorluk himayesine girmesi ve zamanla devlet dinine dönüşmesi bir yandan ona koruma sağlamış diğer yandan ise özgürlüğünü kısıtlayıp imparatorların müdahalesine neticelenmiştir. Kiliseler arası hiyerarşi, kristoloji ve yetki alanları konusundaki anlaşmazlıklar, sonrasında ise daha belirgin şekilde ortaya çıkan kültürel

yazar, zikredilen iki kişinin kararlarından asla geri adım atmayan isimler olduğunu açıklamıştır. Ostrogorsky ayrıca Roma'nın 1024 yılında İstanbul'a taviz verip doğu üzerindeki "evrensellik" iddiasından vazgeçtiğini ve herkesin kendi yetki alanında "evrensel" olduğunu kabul etmeye hazır bulunduğunu ancak bunun, *Cluny* manastır hareketinden gelen kadroların etkisiyle gerçekleşmediğini belirtmektedir. Günümüzde aforozlaşma ile başlayan ve "bölünme" olarak adlandırılan hadisenin, gerçekleştiği dönemde bu şekilde sonuçlanacağının düşünülmediğini de eklemektedir. Marcella Raiola da Papa'nın Patrik'e taviz vermediği fikrini desteklemektedir. Özellikle 1049'dan sonra Papa ile Patrik arasındaki yazışmalarda Papa, "evrensel" unvanını sadece kendisinin kullanabileceğini muhatabına hatırlatmakta ve Patrik'i kınamaktadır. Bkz. Ostrogorsky, s. 310-312; Marcella Raiola, "Doğu ile Batı Kilisesi Arasındaki Bölünme", *Orta Çağ, Katedraller, Şövalyeler, Şehirler*, Ed. Umberto Eco, İstanbul: Alfa-Tarih, 2014, s. 25.

[497] Vasiliev, s. 388-390.

farklılıklar "evrensel kilise" kavramına zarar vermiştir. Devamında doğu-batı ayrılığı kesin olarak gerçekleşmiş ve kilisenin bütünlüğü geri dönülemeyecek bir yara almıştır.

1.2. Papalık Etrafında Şekillenen Hıristiyanlık ve Kilise

Hıristiyanlığın, papalığın etkili olduğu bölgelerde ortaya çıkışı, yaşadığı tarihi süreç ve karşılaştığı sorunlar incelendiğinde, bunların Bizans Dünyasındakilerden oldukça farklı olduğu görülmektedir. Bunda Roma'nın bazı felsefi tartışmaların yaşandığı bölgelerden uzakta yer alması, henüz 3. yüzyıldan itibaren kuzey kavimlerinin istilası ile karşılaşması ve kilisenin buna göre siyaset geliştirmesi, Bizans yöneticilerinin yer yer şiddet kullanarak papalara istediklerini yaptırsalar da Roma'nın dini meselelere sivil yöneticilerin karışmasını engellemek istemesi ve Roma'nın zamanla artarak büyüyecek olan üstünlük iddiası etkili olmuştur. Bu ve bazı farklı etkenlerin neticesinde kilisenin kendini tanımlama şekli de dönemler içerisinde değişiklik göstermiştir.

Katolik inancına göre papalar havari Petrus'un halefleridir. Bu inanç Petrus'un Mesih tarafından seçildiği, Roma'ya gidip orada şehit edildiği ve havarisel silsilenin papaların liderliğinde devam ettiği düşüncesine dayanmaktadır. Mesih'in, kilisesini üzerine bina edeceğini söylediği Petrus'un, Roma'da Hıristiyan cemaatini kurduğu ve burada şehit edildiği kabul edilmektedir.[498] Dolaysıyla ondan sonraki papalar[499] Petrus ile başlayan silsileyi devam ettiren kişilerdir. Bu kişilerin konumu oldukça merkezidir. Onlar kilisenin birliğinin ve bölünmezliğinin yaşayan örnekleridir. Örneğin 3. yüzyılın ortalarında papaların altında onlarca papaz ve daha alt düzeyde görevli vardır. Cemaatin başı olan papaların otoritesi sorgulanmamıştır. Papalar erken dönemde kilise mensuplarını çoğunlukla ismen tanımış, yeni vaftiz olacakları bizzat vaftiz etmişlerdir. Yine onlar evharist ayinini yönetmiş veya kilise

[498] Matta 16: 13-19; Yuhanna 4: 15-17.
[499] "Baba" anlamına gelen ve erken dönemlerde birçok saygın ve önemli piskoposun kullandığı "Papa", zamanla sadece Roma piskoposuna özgü bir unvana dönüşmüştür. Bkz. Gonzalez, s. 320.

kurallarına uymayanları cemaatten kovmuştur.[500] 4. yüzyıla gelindiğinde Hıristiyan nüfusu artmış olmasına rağmen Hıristiyanlar hala azınlık olarak varlıklarını sürdürmektedir. Bu yüzyılın başında Roma kenti hala imparatorluğun kalbidir. Hem klasik kültürün yaşanıp aktarılması hem de pek çok pagan kült merkezinin burada olması nedeniyle kentin önemi daha da artmıştır. Ancak 3. yüzyıldan itibaren imparatorluğun fazlasıyla geniş olan sınırlarını çeşitli düşmanlara karşı korumak zorlaşmıştır. İmparatorlar doğu ve kuzey sınırını aynı anda savunmada bir süre başarı elde etmişlerdir. Ama bunu uzun süre devam ettirmek hem ekonomi hem de insan gücü açısından zordur. Ayrıca imparatorluk merkezini İtalya topraklarında tutmak, doğudaki askeri hareketleri yakından takip edip onlara müdahale etmeye de engel olmaktadır. Neticede başkent, Roma'dan İstanbul'a taşınmıştır.[501] İmparatorluk merkezi doğuya kaymış olmasına rağmen Roma ve batıdaki diğer önemli kentler klasik kültürü uzun süre muhafaza etmişlerdir. Tüm bu önemine rağmen imparatorluğun batı kısmı kendi arasında çok parçalıdır. Hıristiyanlık burada doğuda olduğundan daha güçsüz durumdadır ve doğuya nazaran daha uzun süre baskı altında kalmıştır. Bu durum kilisenin kendini toplumdan kopuk ama onun üzerinde bir konuma yerleştirip içine kapanık bir zümre olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Konstantin'in Hıristiyanlığa serbesti sağlamasıyla birlikte bu arzu zirveye çıkmıştır. Artık kilise kendini gizleme gereği duymamaktadır. Papaların zamanla batıda saygınlığı artsa da 5. yüzyılın başında hala tüm batı kiliselerine her istediğini yaptıramamaktadır.[502]

Kuzeyli kavimlerin akınları 5. yüzyılın başında daha fazla hissedilir olmuştur. 410 yılına gelindiğinde I. Alarik (370-410) Roma'yı yağmalamıştır. 5. yüzyılın ortalarında ise İtalya topraklarında bu sefer Attila (406-453) oldukça etkili olmuştur. Son olarak 476 yılında Doğu Germenlerinden kurulu bir orduyla Roma'yı alan Odoacer (431/433-493), İmparator

[500] Davis, s. 83.
[501] Davis, s. 26.
[502] Çoban, s. 51, 57-58; Brown, s. 136-137.

Romulus'u (460-507) tahttan indirip Batı Roma İmparatorluğuna son vermiştir. Her ne kadar imparatorluğun sona erdiği söylense de bu sadece ikili yönetimin batı kısmında imparator olarak görev yapmanın sonlanması olarak kabul edilebilir. Çünkü İtalya topraklarının belirli kısımlarında Bizans hakimiyeti bazen güçlü, bazen ise zayıf bir şekilde bir süre daha devam etmiştir. Bu dönemde işgal altında olan tek yer Roma değildir. Avrupa topraklarının büyük kısmına ve Kuzey Afrika'nın bir bölümüne de çoğunlukla kuzeyli kavimler yerleşmiştir. Kuzeyli kavimlerin eski Roma topraklarında yerleşmeleri neticesinde burada yaşayanlar ile sonradan gelenler arasında bir kaynaşma dönemi başlamıştır. Bu kavimler, oturmuş devlet geleneği olan Roma'dan özellikle hukuk ve devletin işleyişi konularında çok şey öğrenmişlerdir. Buna karşın Romalı aristokratlar, kendilerini asla "barbar" olarak kabul ettikleri yeni gelenlerle aynı seviyede görmemişlerdir. Onlar böyle davransalar da yerel halk ile diğerleri fazlasıyla kaynaşma imkânı bulmuştur. İmparatorluğa uyum sağlamalarına rağmen kuzeyli kavimleri Romalılardan ayıran en önemli şey dinleridir. Onlar çoğunlukla Ariusçudur ve Katolik Kilisesi'nin hâkim olduğu topraklarda bu inancın kabul görmesi mümkün değildir.[503]

Katolik Kilisesi'nin saygınlığı ile 5. yüzyılda sürekli artan ve batıyı tamamen etkisi altına alan kuzeyli fetihleri arasında doğru orantı vardır. Bu dönemde İstanbul'da oturan imparatorlar dikkatlerini balkan ve doğu sınırına çevirmiş, bu nedenle Roma güçlü ve kalabalık düşmanlar karşısında savunmasız kalmıştır. Kilise siyasi olarak hala İstanbul'daki imparatorlara bağlıdır. Onun korumasına muhtaç olmakla birlikte papalar batıda büyük ölçüde saygınlık ve güç kazanmıştır. Kuzeyli istilaları ülke topraklarının kaybedilmesine neden olurken kilisenin konumunu güçlendirmiştir. Sivil otorite yokluğunda papalar kent yönetimiyle ilgili görev ve yetkileri üstlenmeye başlamışlardır. Papalık dini açıdan da göz ardı edilemeyecek

[503] Davis, 44-49; Brown, 142.

veya onun isteği dışında kararlar alınamayacak bir konumdadır. İmparatorluğun doğusunda gerçekleştirilen konsillerde Roma etkisi bunu açık bir şekilde göstermektedir.[504]

6. yüzyılda kilise, Roma senatosu ve İstanbul'daki imparatorlar arasındaki ilişki düzelmeye başlamıştır. İmparator Justinus'un (450-527) Roma senatosu ile yakın ilişkiler kurması, Roma'nın o dönemki hâkimi Teoderik'i (454-526) şüphelendirmiştir. 525-526 yıllarında imparator bu sefer Papa I. İoannes ile yakın ilişkiler kurmuş ve Papa, İstanbul'da büyük saygı ve sevgi gösterileriyle karşılanmıştır. Devamında ise imparatorun taç giyme törenini bizzat yönetmiştir. Bu yakın ilişkiler Teoderik'in, yönettiği topraklardaki tüm kiliselerin Ariusçulara devredilmesini emretmesiyle sonuçlanmış ancak o, bu emri verdiği gün öldüğü için kararı uygulanmamıştır. Justinus'tan sonra yerine geçen Justinianus, 535-540 yılları arasında İtalya topraklarını düşmandan temizlemiş ve Ariusçular Roma'dan bu şekilde kovulmuştur. Devamında Justinianus'un Roma'daki kilisenin iç işlerine karışması, Roma ile İstanbul'un arasının açılmasına neden olmuş ve Justinianus etkisi, onun 565 yılında ölmesinin ardından ortadan kalkmıştır.[505]

Justinianus'tan sonra 568 yılında İtalya toprakları Lombardlar tarafından işgal edilmiştir. Papalık Ariusçu olan bu halkı tehlikeli olarak kabul etmekle birlikte bu durum papaların güçlerini batıda tahkim etmeleri için bir fırsattır. Ama Roma hala Bizans imparatorlarının askeri desteğine ihtiyaç duymaktadır.[506]

---

[504] Roma kuzeyli kavimlerin akınları karşısında korumasız kalınca, Papa I. Leo şehri korumaya çalışmıştır. O, 452 yılında Attila'yı İtalya'dan geri çekilmeye ikna etmiş, bundan üç sene sonra da Vandalların şehri tamamen yakıp yıkmalarının önüne geçebilmiştir. Bir görüşe göre Papa, kuzeyli kavimlerin gözünde Roma adının vücut bulmuş sihirli bir halidir. Bu yüzyılın sonunda batı dünyasında kilise örgütlenme biçimi profesyonel bir hal almıştır. Yerel kiliselerde görevli, sakramentleri icra etmede uzmanlaşmış papazlar, bölgelerinin en üst yöneticisi olan piskoposların gözetiminde çalışmışlardır. Piskoposlar batının en üst dini lideri olan Papa'ya saygı göstermekle beraber Julia Smith'in deyişiyle bu, hürmeten bir saygıdır. Julia M. H. Smith, *Roma'dan Sonra Avrupa*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa-Tarih, 2015. s. 288-290; Davis, s. 87; Gonzalez, s. 320-322.

[505] Davis, s. 65-67, 72-73.

[506] Justinianus sonrasının Roma açısından en önemli figürü kuşkusuz Papa Büyük Gregory'dir. O sadece kiliseyi güçlendirmesi ve misyonerlik faaliyetleri ile değil, Roma'yı düşmanlara karşı koruma gayretiyle de büyük saygı görmüştür. Henüz papalık temsilcisi olduğu 579 yılında İstanbul'a imparatordan yardım istemek için gönderilmiş ve bunu sağlayabilmek için burada altı sene kalmıştır. Her ne kadar bu girişim başarısız olsa da Gregory daha sonra yeni papa olarak seçilmiş ve kendini Roma'yı savunmaya adamıştır. Onun döneminde kilisenin serveti

8. yüzyılın ortalarına kadar Bizans ile papalık arasında iniş ve çıkışlarla dolu bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde bazı papalar imparatorlar tarafından görevden alınmış, uyumlu olanlar ise görevlerine devam edebilmişlerdir.[507]

Katolik Kilisesi için 750 yılı bir dönüm noktası olmuştur. Bu yıl Fransız-Papa iş birliği başlamıştır. Bu döneme kadar Bizans'ın korumasına muhtaç olan papalık, kendine yeni koruyucu olarak Fransızları edinmiştir.[508] Papalık temsilcisi tarafından 750'de kral ilan edilen Kısa Pepin'in (714-768) iki oğlu Carloman ve Şarlman da 754 yılında Papa Stephan (714-757) tarafından takdis edilmiştir.[509] Papalığın desteğini arkasına alan Pepin, pek çok cephede savaşmış ve papalığı korumuştur. O önce Müslümanlar ile savaşıp kısmi galibiyetler elde etmiş, ardından Bavyera dükünü yenmiş ve iki kez Papa'yı korumak için Lombardlar ile savaşıp onları mağlup etmiştir. Pepin kuzey ve merkez İtalya'da Lombardlardan aldığı toprakları Papa'ya iade etmiş ve buna "Pepin Bağışı" denmiştir.[510] Pepin'in ölümünden sonra imparatorluk önce Carloman ve Şarlman tarafından birlikte yönetilmiş ancak 768 yılında Carloman'ın ölümünden sonra Şarlman tek hükümdar olmuştur. Aynı dönemlerde Bizans imparatorluğu hala papalık üzerinde hak iddia etmekte ve kurumun işleyişinde belirleyici olmaya çalışmaktadır. 799

toprak sahiplerinin bağışladığı araziler sayesinde iyice artmıştır. Bu kazanımlar Gregory ve diğer piskoposların yerel yönetimlerde daha çok söz sahibi olmasını sağlamıştır. Artık pek çok kent ve kasabadaki toprakların önemli bir kısmı kilisenin elindedir. Papa çeşitli imar, savunma ve aracılık faaliyetlerinde de bulunmuş ve adeta şehrin sivil valisi gibi olmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler, papaların dini olduğu kadar dünyevi bir otoriteye de sahip olduklarının tescillenmesi anlamına gelmiştir. Davis, s. 94-97; Gonzalez, s. 326.

[507] Russell, s. 145-146.

[508] Fransızların papaların yanında saf tutması hiç şüphesiz dengeleri tamamen değiştiren bir olaydır. Ancak papalık ile İstanbul arasındaki ilişkiler zaten uzun süredir kötü bir hal almıştır. Örneğin II. Konstans, Mesih'teki irade sayısını tartışmayı yasaklayan *typus* belgesini onaylamayan Papa Martinus'u 653 yılında çok hasta olmasına rağmen tutuklatıp İstanbul'a getirtmiş ve sürgünde ölümüne neden olmuştur. Ancak bu durum aynı yüzyılın sonuna gelindiğinde değişmiştir. II. Justinianus tarafından İstanbul'da toplanan *Quinisext* konsilinin, cumartesi günleri oruç tutmanın yasaklanması ve papazların evlenmelerine izin verilmesi gibi kararları Papa Sergius tarafından onaylanmamıştır. Buna çok sinirlenen imparator, Papa Sergius'u tutuklatmak istemişse de başarılı olamamıştır. İtalya ordusu Sergius'u korumuştur. Bu olay Roma ile İstanbul arasındaki ilişkinin ne kadar yara aldığını ve Roma'nın yeni müttefik arayışında olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bkz. Vasiliev, s. 261-264; Ostrogorsky, s. 111-112.

[509] Bu olay Fransızlar tarafından diğer Hıristiyan krallıklar arasında üstünlük iddialarını desteklemek için kullanılmıştır. Le Goff, s. 36-37.

[510] Özlem Genç, *Birleşik Avrupa'nın Mimarı Şarlman ve Karolenj Rönesansı*, Ankara: Lotus, 2013, s. 42-44; Ernst Erich Metzner, "Frank Krallığı", *Orta Çağ, Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar*, Ed. Umberto Eco, İstanbul: Alfa-Tarih, 2014, s. 123.

yılında İstanbul yanlılarının gücünden kurtulabilmek için Şarlman'ın Paderborn'daki sarayına sığınan Papa III. Leo (750-816), onun desteğini kazanmıştır. Papa'ya Roma'ya dönüş yolunda eşlik eden Şarlman, Roma'daki imparatorluk yanlılarını uzaklaştırmış ve 800 yılının Noel'inde kendisine Papa tarafından taç giydirilmesiyle Roma İmparatoru ilan edilmiştir. Bu sayede Papa, Bizans etkisinden kurtulup kendine yeni bir koruyucu bulmuştur. Şarlman ise siyasi meşruiyetini dini destek ile zirveye çıkarmıştır. Karşılıklı fayda sağlayan bu hadiseden kilise çok şey kazanmıştır. Din alanındaki durumu yakından takip eden Şarlman, ülkesindeki kiliselerde önemli düzenlemeler yapmıştır. Batı kilise geleneğinde belki de ilk köklü reformlar denebilecek düzenlemeleri yapan Şarlman, disiplinsizlik ve din adamlarının eğitimsizliğinin farkındadır. Almış olduğu kararlar bunu açık bir şekilde göstermektedir. Şarlman piskoposlardan manastırlara, okuma yazmadan ruhban sınıfının eğitimine kadar düzenlemeler yapmıştır. Benzerlerini Genel Konsil kararlarında da gördüğümüz bu düzenlemeler bozulmuş veya kötüye kullanılmış olan kilise görevlerinin sınırlarını çizmek, din adamlarının eğitim düzeylerini artırmak (en azından düzgün bir şekilde metin okuyup yazabilecek hale gelmelerini sağlamak), manastırların aşırı artan güç ve zenginliğini dengelemek ve ruhban disiplinini yeniden oluşturmak için yapılmıştır.[511]

İmparator Şarlman'ın ölümünü takip eden yıllar, papaların devlet baskısından kurtulduğu ve din adamlarının yozlaşması sonucu yeniden toparlanmaya ihtiyaç duyulduğu zamanlardır. Örneğin 858-867 yılları arasında görev yapan I. Nikolas mektuplarda kendini "Petrus" olarak tanıtmaktadır. Papaların güçleri artmış olmasına rağmen Fransız hanedanının ortadan kalkmasıyla papalar askeri korumadan da mahrum kalmış ve bir süre İtalyan aristokrat aileler tarafından istekleri doğrultusunda kullanılmışlardır. Bu dönem Katolik Kilisesi için büyük bozulmaların yaşandığı bir zamandır. Bozulma ve görevi kötüye kullanma sadece alt

[511] Şarlman'ın kilise ve kültür alanında yaptığı düzenlemeler için bkz. Genç, s. 137-154; Le Goff, s. 42, 45; Gonzalez, s. 358-360.

düzey din adamlarından değil, doğrudan papaların kendisinden kaynaklanmaktadır. Dönemin papaları siyaset ile iç içe olmakla birlikte konumlarına yakışmayacak davranışlar içerisindelerdir. Papalar kendilerini destekleyenlerin rakipleri tarafından öldürülmekte, işkenceye maruz kalmakta veya çeşitli şekillerde cezalandırılmaktadır. Onlar kendilerini dünyevi zevklere o kadar kaptırmışlardır ki bazı yerel konsiller veya piskoposlar papaları dinlemeyi reddetmişlerdir. Hatta Russell'a göre 1000 yılı, Avrupa uygarlığının ahlaki olarak en dip noktasıdır.[512] Bu sorunlar uzun süre devam etmiştir. İlk ciddi ihyacı manastır hareketlerinden olan *Cluny*deki[513] keşişler de kilisenin içinde bulunduğu durumu görmüşlerdir. Üst düzey ruhbanlar kilise unvanlarını para karşılığı satmakta ve ruhbanların çoğu ya bir kadınla evlilik ya da metres hayatı yaşamaktadır. Dini görevlerin satılması kiliseyi dışarıdan müdahaleye açık hale getirmekte, görevlerin yeterliliğe değil zenginliğe göre dağılmasına neden olmaktadır. Bu yolla siviller kilise içinde etkili olabilmiş ve dünyevi işlerin dışında kalması gereken görevler (özellikle piskoposluk) feodal sistemin bir parçası haline gelmiştir.[514]

Kilisede durum böyleyken *Cluny* manastır hareketi 11. yüzyılda papalığı etkisi altına almıştır. Papalık içindeki reform hareketinin en önemli hedefleri şunlardır: Papa seçimine sivil müdahaleyi kırmak, bozulmuş kilise disiplinini tesis etmek ve piskopos seçim hakkının Roma'da olduğunu sivil otoritelere kabul ettirmek. Zaman içerisinde bu reformların bir kısmının başarıya ulaştığı görülmüştür. Din adamlarının bekareti ve unvanların satışının son bulması gibi konular çözüme kavuşamasa da kilise, kendi alanında egemenliğini ilan edebilmiştir. Hatta VII. Gregory (Hildebrand, 1015-1085) devrinde kilisenin siyasi otoriteler

[512] Çoban, 78-87, Russell, s. 156-157; Gonzalez, s. 367-369.
[513] *Cluny* manastır reform hareketi 909 yılında Dük William'ın kirlenmemiş bir manastır yaratma hayaliyle küçük bir manastır kurarak başlattığı oluşumdur. William, bu hayalini gerçekleştirebilmek için manastır kurallarına sıkı bir şekilde bağlılığıyla bilinen keşiş Berno'dan yardım istemiş ve o da bunu kabul etmiştir. Berno, hareketin liderliğini 926-927'ye kadar devam ettirmiş ve onun yerini Odo ile başlayan keşişler almıştır. Kiliseyi iki yüz yıldan fazla süre derinden etkileyen bu hareket, kilise ile ilgili sorunları çözme iddiasında olmasına rağmen bunda kısmen başarı sağlayabilmiştir. Zamanla maddi açıdan zenginleşen piskoposlar ve keşişler hareketin önündeki önemli engellerden olmuştur. Gonzalez, s. 370-376; R. Gregorie, "Cluny, Abbey Of", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 3, USA: Gale, 2003, s. 814-815.
[514] Russell, s. 170-173.

üzerinde yetki sahibi olduğu, onları istediğinde görevden alabileceği ve en üst otoritenin Papa olduğu savunulmaya başlanmıştır. Hildebrand büyük bir reformcudur ve tüm Hıristiyanları tek bir çatı altında toplamak istemiştir. Onun dönemiyle birlikte kilise, siyasi otoriteler ile sürekli sürtüşme halinde olmaya başlamıştır. Asıl soru en üst otoritenin kim olduğudur. Katolik Kilisesi Papa'nın dünyadaki her kişi ve kurumun üzerinde olduğunu iddia etmiş ve sık sık siyasete karışmıştır. Örneğin papalar bunu yaparken, bir kralın meşru olmadığını veya sapkın olduğunu ilan edebilmişlerdir. Kralın meşru sayılmaması, ona bağlı olan prensler tarafından haklı olarak tahtından edilebileceği anlamına gelmektedir. Görüleceği üzere papaların üstünlük iddiası sadece kendi kurumlarını koruma değil, aynı zamanda siyaset alanını da düzenleme amacını gütmüştür. Siyaset ile papaların arasını bozan bir başka konu ise özellikle piskopos atamalarında yetkinin kime ait olduğu ile ilgilidir. Piskoposlar bir yandan Papa'ya, diğer yandan yerel soylulardan sayıldıkları için doğrudan sivil otoriteye bağlılardır. Kilisenin tüm atama yetkisini tek taraflı olarak kendine alması ise sivil otoritelerin elindeki tüm gücün alınması, din adamları üzerinde hiçbir etkilerinin kalmaması ve dengenin papalık lehine bozulması anlamına gelmektedir. Ancak kilise Worms Konkordatosu'nda (1122) bu yetkiyi kendi tekeline almış ve Birinci Lateran Konsili'nde (1123) ise tekrar onaylanmasını sağlamıştır.[515]

Papalık bu tarihten 13. yüzyılın sonuna kadar en güçlü zamanını yaşamıştır. Bu dönemin papaları kendilerini üstün varlıklar olarak görmektedir. Örneğin Papa III. Eugene (1080-1153), unvan olarak "Petrus'un Vekili"ni değil "Mesih'in Vekili"ni kullanmaktadır. Papalar bu dönemde doğrudan siyasetin içindedir. Mesela III. İnnocent (1160-1216), papalar tarafından taç giydirilmeden hükümdar olunamayacağını açıklamış ve pek çok ülkenin iç işine karışmıştır. IV. İnnocent (1195-1254) ise papalık otoritesine ayrı bir boyut kazandırmış ve yeryüzündeki tüm yaratılmışların papanın otoritesi altında olduğunu savunmuştur. Ancak papaların bu neredeyse tanrısal güce sahip oldukları dönem 14. yüzyılın başında sona ermiştir. Papaların otoritesinin

[515] Ağaoğulları-Köker, s. 175-177; Çoban, s. 97-98; Gonzalez, s. 381-382.

yitip gitmesinde kendilerinin öncülük ettiği haçlı seferlerinin başarısız olmasının etkisi büyüktür. Bir diğer neden ise Roma'nın zamanı doğru okuyamaması, Avrupa'daki krallıkların siyasal ve toplumsal değişimlerini göz ardı etmesidir.[516] Bu gerçeklik Papa VIII. Bonifacius (1230-1303) ile Fransız kralı IV. Philippe (1268-1314) arasında cereyan eden olayda ortaya çıkmıştır. Philippe 1301 yılında Pamiers piskoposu Bernard'ı Fransa'nın hasmı İngiltere ile iş birliği yaptığı için tutuklamıştır. Papa, Philippe'nin bu davranışına çok kızmış ve onu *Ausculta fili*[517] fermanıyla mahkûm etmiştir. Kral buna karşılık olarak toplumun önemli kesimlerinin temsilcilerinin katıldığı *Etats Generaux*'u[518] toplamış ve kendi ülke topraklarında kendisinden başka bir otorite tanımadığını onaylatmıştır. Meclisin bu kararı onaylaması, onun bir kısmının ruhban sınıfından meydana geldiği için oldukça önemlidir. Böylece kral, ülkesinin hem dini hem dünyevi desteğini almıştır. Papa ise buna karşılık olarak kilise kurulunu toplayıp 1302 yılında *Unam Sanctam* (Tek Kutsal)[519] adlı bildiriyi yayımlamıştır. Onun bu tavrı karşısında Philippe 1303 yılında Papa'yı tutuklatmış ve Papa, aldığı darbeler yüzünden bir ay içerisinde ölmüştür. Tüm bu olanlar papaların eski güçlerini tamamen kaybetmeleri, ulus devletlerin güç kazanması ve papalar için Avignon döneminin başlaması ile sonuçlanmıştır.[520]

Konsilcilik ve büyük bölünme konularına geçmeden önce o yıllarda Avrupa insanının ve kilisenin din alanında yaşadığı sorunları, üniversite hocalarının kiliseye tepkilerini kısaca açıklamak yerinde olacaktır. Bu dönem ayrıca papalığın siyasi otoriteler üzerinde her konuda

---

[516] Çoban, s. 108-109, 113, 116.
[517] "Dinle Evladım" anlamına gelir. Bkz. https://www.britannica.com/biography/Boniface-VIII#ref244075 (Erişim 21.10.2022).
[518] Fransız Devrimi öncesi monarşi döneminde Fransız ruhbanlarının, soylularının ve bazı imtiyazlı kesimlerinin temsil edildiği meclistir. Bkz. https://www.britannica.com/topic/Estates-General (Erişim 21.10.2022).
[519] Bildiriye göre papalık, her şeyin üzerinde ve herkesin boyun eğmek zorunda olduğu bir kurumdur. Papaların sahip olduğu tüm yetkiler onlara bizzat Tanrı tarafından verilmiştir ve bu güç sayesinde kilise istisnasız herkesi yargılama ve yönetme yetkisine sahiptir. Metnin en önemli kısmı "iki kılıç" doktrininin anlatıldığı bölümdür. Buna göre kilisenin kullandığı biri dünyevi diğeri ruhani olmak üzere iki kılıç vardır. Kilise ruhani olan kılıcı kendi bünyesini düzenlemek ve yönetmek için kullanırken, dünyevi kılıç sivil yönetim ve askerler eliyle ancak kilisenin sözünden çıkmayacak şekilde kullanılmaktadır. Kilise tüm yetkileri tek elde toplama iddiasındadır. Ayrıca eğer Yunanlar (İstanbul) kilisenin liderinin papalık olduğunu inkâr ederse bu, Mesih'in sürüsünün bir parçası olmaktan vazgeçtikleri anlamına gelecektir. Bkz. Unam Sanctam, 1.
[520] Mehmet Ali Ağaoğulları, "Dünyevi İktidara Doğru", *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim, 2015, s. 265-266.

belirleyici olma iddiasının gitgide zayıflamaya başladığı bir zamandır. Papalığa karşı tepkilerin çoğaldığı bu dönemde halkın ve sivil otoritenin kiliseye karşı tepkisini dile getirenler üniversite hocaları ve bazı entelektüeller olmuştur. Ockhamlı William (1285-1347) bu dönemin önemli isimlerindendir. William, İngiltere Ockham'da dünyaya gelmiş, Frensisken[521] tarikatına katılmış ve Oxford'da hocalık yapmıştır. Doğal olarak Frensisken tarikatının dünya görüşünü paylaşan William, Mesih ve havarilerinin şahsi mülkiyet ve zenginlikten uzak bir hayat yaşadığını, kiliseye de bu tür bir yaşamı miras bıraktığını savunmuştur.[522] Diğer yandan ise kilisenin kendini dini dogmaları istediği gibi yorumlayan tek mercii olarak görmesi, onun papalığa karşı tavır almasında etkili olmuştur. Aynı zamanda yaşadığı dönem, sivil yönetimler ile papalık arasındaki güç mücadelelerinin zirve yaptığı bir zamana rast gelmiştir. Sivil iktidarlar, papalığın sahip olduğunu iddia ettiği dini ve dünyevi alan üzerindeki yetkileri onun elinden almaya çalışmaktadır. Böyle bir dönemde William'ın düşünceleri sivil iktidarlar tarafından yetki alanlarını artırmak amacıyla kullanılmıştır.

William, kilisenin yüzyıllardır benimsediği ve sert bir şekilde savunuculuğunu yaptığı tümellerin gerçek olduğunu savunan realizm felsefesini reddetmiştir. Bu düşünce akımına göre asıl gerçeklik olan tümeller (örneğin Tanrı, kilise ve diğer dogmalar) nesnelerden önce ve onlardan bağımsız olarak vardır. Dünya üzerinde olan her şey onların birer yansımasından ibarettir. "Aşırı realizm" denen bu görüş 12. yüzyıldan sonra Thomas Aquinas'ın da içinde bulunduğu teologlar tarafından yumuşatılmaya çalışılmış ve buna "ılımlı realizm" denmiştir. Bu görüşe göre tümeller ile nesneler arasındaki ilişkide tümeller nesnelerden bağımsız değildir. Her ne kadar tümeller gerçek kabul edilse de nesnelerle ilişkileri kurulamadığı taktirde varoluşları temellendirilememektedir. Bahsi geçen iki yaklaşım da kilisenin dogmaları

[521] 13. yüzyılda aslen zengin bir aileden gelen ancak hayatını İncil'e göre yaşamaya karar vermesiyle tüm bunlardan vazgeçen Aziz Frensis (François d'Assie) tarafından kurulan ve papalık tarafından resmen kabul edilen tarikattır. Bu tarikatta fakirliğin, dilenciliğin, zor durumda olanlara yardım etmenin, hayır işlerine faal olarak katılmanın önemli yeri vardır. Bkz. Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005, s. 236-237.
[522] Ağaoğulları, s. 276.

açıklama ve onlar hakkında deliller üretme konusunda yerini kuvvetli bir şekilde korumasına yardımcı olmuştur.[523] Gökyüzünden yeryüzüne doğru hiyerarşik bir yetki silsilesi ortaya konmasını sağlayan bu görüşler, kilisenin özellikle din alanında istediği gibi davranmasını mümkün hale getirmektedir. Bilgiyi kilise dışındaki insan için imkânsız kılan ve onu sadece belirli bir topluluğa adeta zimmetleyen realist düşünce, William'ın tepkisini çekmiştir. Ona göre kilise, dini dogmalar hakkındaki yorumlarında Tanrı'yı kısıtlamaya çalışmaktadır. Ayrıca sadece kendine verildiğini iddia ettiği yetkiyi de kötüye kullanmakta ve dünyevi alan üzerinde hak iddia etmektedir. William tümellerin gerçek olmadığını, onların sadece ağızdan çıkan kavramlar olduklarını savunmuştur. Üretilmiş şeyler olan tümeller, birbirlerine benzeyen nesnelere atfedilen kelimelerdir. Gerçekliğin tek tek nesneler veya birey olduğunu düşünen William, Roscelinus'un (1050-1120) görüşlerini benimseyip geliştirerek *nominalizm*in kendi adıyla anılmasını sağlamıştır. William'ın tümellerin gerçekliğini reddetmesi kilise için büyük tehdittir. Çünkü kilise hiyerarşisi bilginin nesnelerden değil, cennetten kaynaklandığını ve bunların doğrudan kendilerine bir şekilde iletildiğini savunmaktadır. William'ın yaptığı ise iddia edilen bu kaynak ile papalık arasındaki ilişkiyi kesmektir. Onun düşüncesinde kurumun değil de bireylerin öne çıkması bir başka önemli tehdittir. Bunun kabul edilmesi, ruhban sınıfından aşağıya doğru değil, aşağıdan yani Hıristiyan halktan veya bireyden yukarıya doğru bir Hıristiyan cemaatinin oluşması demektir. Neticede papalığın yetkileri reddedilmemekle birlikte oldukça kısıtlanmış hale gelecektir. William aynı zamanda dini ve dünyevi bilgiyi birbirinden ayırmıştır. Ona göre dini meseleleri kanıtlamak mümkün değildir. Onlara sadece iman edilebilir. Dünyevi bilgi ise deneyimlenebilen ve duyularla algılanan şeylerin bilgisidir ve somuttur. William bilginin kaynağını kiliseden alıp sivil iktidara ve halka vermektedir. Bunun dışında kilise tarafından dini konular hakkında yapılan uzun açıklamaların, bu konular akılla bilinemeyeceği için, hiçbir anlamı yoktur. O, bunu yaparak aslında kilisenin dini dogmaların

[523] Gökberk, s. 144-145; Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi,* İstanbul: Say, 2009, s. 212-213.

akılla açıklanabileceği yönündeki iddiasını da reddetmiştir. O ayrıca kilisenin, Tanrı'nın icraatlarını onun iyiliği veya buna benzer iyi özellikleriyle açıklamasını da kabul etmemiştir. William'a göre Tanrı bir şeyi iyi olduğu için değil, sadece öyle istediği için yapmaktadır. İradesi hiçbir şekilde sınırlandırılamayan Tanrı'nın kendisiyle çelişmesi de mümkündür ve bu, doğrudan onun özgür isteği neticesinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla Tanrı'nın iradesinin kilisenin iddia ettiği şekilde olmaması, onun tarafından üretilmiş tüm teolojik temelin, sakramentlerin ve kurtuluş için gereken diğer her şeyin gereksiz ve boş olması anlamına gelmekte ve bu da kurumsal kilise yapısına zarar vermektedir. Çünkü William'ın düşüncesi kurumsal kiliseyi gereksiz hale getiren fikirlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.[524]

William'ın papalık ve kilise hakkındaki görüşleri büyük ses getirmiş, Genel Konsillerin kilisede en üst otorite olduğunu savunan konsilcilik düşüncesinin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Onun bireyi ön plana çıkaran düşüncesi kilise konusunda açıkça görülmektedir. Buna göre kilise sadece ruhbanlardan ibaret olan değil, tüm Hıristiyanların oluşturduğu bir yapıdır. Dolayısıyla bireylerden yola çıkılarak kilise kavramına ulaşılabilir. Dini kararlar konusunda papalık veya hatta Genel Konsillerin dahi yanılmazlığı söz konusu değildir. Kilise hakkındaki spekülasyonları gereksiz ve fazlalık olarak gören William'a göre tek yanılmaz otorite Kutsal Kitap yani vahiydir. Bu düşünce bilen ile bilinen yani Tanrı ile Hıristiyan bireyi doğrudan karşı karşıya getirmekte, insan ile Tanrı arasında aracılık yapan kurumsal kiliseyi ise güçsüzleştirmektedir.[525] O, Genel Konsillerin yapısının sivillerden ve ruhbanlardan oluşması gerektiğini savunmuştur. Bu konsil papayı seçme ve görevden alma yetkisine sahip olmalıdır.

[524] Gökberk, s. 156; Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt 3*, Çev. Ali Berktay, İstanbul: Kabalcı, 2003, s. 222; Alan E. Bernstein, "Heaven, Hell and Purgatory: 1100-1500", *The Cambridge History of Christianity (1100-1500)*, Ed. Miri Rubin-Walker Simons, USA: Cambridge University Press, 2009, s. 213-214; Gonzalez, s. 489-490; Steven Ozment, *Age of Reformation 1250-1550-An Intellectual And Religious History of Late Medieval And Reformation Europe*, USA: Yale University Press, 1980, s. 38-39, 62-63.

[525] Gonzalez, s. 491; Kasım Küçükalp-Ahmet Cevizci, *Batı Düşüncesi-Felsefi Temeller*, İstanbul: İSAM, 2010, s. 104-105; Etienne Gilson, *Ortaçağda Felsefe- Patristik Başlangıçtan XIV. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, İstanbul: Kabalcı, 2007, s. 627, 633-634; Ahmet Bayındır, *Ockhamlı William'ın Din Fesefesi*, Bursa: Emin, 2019, s. 59, 97-98.

Papalığın kilisedeki mutlak ve sınırsız yetkiye sahip olmayan konumu ise sadece Hıristiyanları doğru yola yönlendirmek ve koruyup kollamakla ilgilidir.[526] William'ın yapmaya çalıştığı şey gücü dağıtmak, tabana yaymaktır. Bu onun siyasi görüşlerinde de net bir şekilde görülmektedir. Papanın kilisedeki mutlak otoritesini reddeden William, herkesin kendi alanında kalması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre papalık kendi yetki alanında sivil iktidardan, sivil iktidar da kendi yetki alanında papalıktan üstündür. Ayrıca bu görüş yanlış yaptığında sivil iktidara papayı, papaya da sivil iktidarı uyarma ve düzeltme, ona müdahale etme yetkisini vermiştir. William bu ikili arasında sivil iktidarın diğerine nazaran daha yetkili ve üstün olduğunu kabul etmiş ve bu durum zaman içerisinde sivil iktidarların kiliseye karşı güçlenmesiyle sonuçlanmıştır. Onun bu görüşü, papalığın hem dini hem dünyevi alanda sivil iktidardan üstün olma iddiasına zarar vermiş ve hatta onu sivil iktidardan alt, ona bağımlı bir konuma yerleştirmiştir. Sivillerden ve ruhbanlardan oluşan Genel Konsil'in de papalardan üstün kabul edilmesi, papalığın büyük ölçüde güç ve itibar kaybetmesine neden olmuştur.[527]

William'ın kilise hakkındaki görüşleri, papanın konumunu tartışmaya açmayı ve yetkiyi Hıristiyan halka aktarmayı amaçlamıştır. Ona göre Mesih sadece Petrus'a değil, kiliseyi meydana getiren herkese onlarla daima birlikte olacağını söylemiştir. Dolayısıyla papa ve ruhbanların kendilerini üstün, diğer Hıristiyanlardan farklı bir konumda görmeleri ve kilisenin sadece kendilerinin tanımlayabildiği, doğaüstü ve gizemli bir yapı olduğunu iddia etmeleri temelsiz kalmaktadır. William'ın görüşleri Wycliffe, Hus ve Luther'i derinden etkilemiştir. Bu kişiler onun ölümünün ardından Oxford'da ortaya çıkan *via moderna* akımından etkilenerek kilise hakkındaki düşüncelerini şekillendirmişlerdir.[528]

---

[526] Will Durant, *The Story of The Civilization Volume VI- The Reformation*, New York: Simon and Schuster, 1957, s. 9, 249-250; Quentin Skinner, *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri İkinci Cilt: Reform*, Çev. Eren Buğlalılar-Barış Yıldırım, Ankara: Phoenix, 2016, s. 67-68.

[527] Ağaoğulları, s. 277-279; Mehmet Ali Ağaoğulları, "Laik İktidarın Belirlenmesi", *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*, Ankara: İmge, 2013, s. 82-85.

[528] Sharon Marie Kaye, *William of Ockham's Theory of Conscience*, USA: UMI, 1997, s. 96, 104, 141; Durant, s. 250-251; Eliade, s. 267; Olson, 367, 371-372.

Dönemin özellikle siyaset yazılarıyla öne çıkmış önemli isimlerinden bir diğeri Padovalı Marsilyus'tur (1275-1342). Marsilyus'a göre papalığın dünyevi alanda herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. Mesih, havarilerine böyle bir otorite bahşetmemiştir.[529] Papanın bu yöndeki iddiaları saçma, haksız ve sivil iktidarın hakkını gasp etmeye yönelik bir girişimdir. Toplumu bölümlere ayıran Marsilyus, ruhbanların da bu bölümlerin bir parçası olduğunu savunmuştur. Tüm toplum kesimleri gibi kilise de doğrudan sivil iktidarın altında ve onun emrindedir. Marsilyus'un bu düşüncesi, kilisenin kendini sivil halktan ayrı tutan yaklaşımıyla taban tabana zıttır. Çünkü bunun gerçekleşmesi, kilisenin diğer toplum kesimlerinden pek bir farkının kalmayacağı anlamına gelmektedir. Marsilyus'un bu iddialarının temelinde yönetimin güç ve meşruiyetinin kaynağının halkta, tabanda olduğu düşüncesi vardır. Ona göre sivil iktidarın yetkisini ruhbanlarla paylaşmasına gerek yoktur. Ancak halk, gerçek hayatta somut karşılığı bulunmayan ve bir isimden ibaret olan bir kavram olduğuna göre Marsilyus'un asıl amacı egemenliği kiliseden alıp doğrudan sivil iktidara vermek yerine, bu düşünceyi yumuşatarak halk üzerinden dolaylı olarak ona teslim etmektir. Marsilyus'un bir diğer iddiası da aynı anda iki başa hizmet edilemeyeceği ile ilgilidir. Buna göre bir ülkede sivil ve dini şeklinde iki iktidarın bulunması karmaşaya neden olacaktır. Dolayısıyla sivil iktidar asıl yetkiye sahip kesim olmalı, istisnasız herkes ona itaat etmelidir.[530] Zaten kilise örgütlenmesinin de kendi içinde hiyerarşik bir yönü bulunmamaktadır. Mesih'in kilisesi sadece ruhbanlardan değil, tüm inananların birliğinden oluşan bir yapıdır. Bu nedenle papalığın savunduğu hiyerarşik kilise örgütlenmesi sivil iktidarın yetki alanında olmalıdır. Papaların bunun aksi yönündeki icraatları ise yetki gaspı anlamına gelmektedir. Marsilyus, William'ın aksine kilisenin kendi egemenlik alanı ve yargı yetkisi olduğunu kabul etmemiştir. Ruhbanların görevlerinin dini yönü olmakla birlikte, onların atanması veya görevlendirilmesi doğrudan dünyevi bir iştir. Ruhbanları

[529] Marsilius of Padua, *The Defender of Peace*, Ed. And Trans. Annabel Brett, USA: Cambridge University Press, 2005, 2: 4: 4, 4: 13.
[530] Marsilius, 2: 26: 13.

devletin birer memuru yapan bu düşünce, ulusal kimlikli kiliselerin de öncülü kabul edilmektedir. Ancak Marsilyus'un zihninde henüz böyle bir düşünce mevcut değildir. Çünkü o, tüm Hıristiyanların bir arada olduğu, başkanlığını imparatorun yaptığı ve birçok siyasal iktidara bağlı evrensel kilisenin bulunduğuna inanmaktadır. Onun yaptığı, kilisenin başı olan papayı imparator ile değiştirmek veya kilisenin yetkilerini imparator ve krallara aktarmaktır. Bu düşünceye göre İmparatorun başkanlık ettiği ve alınan kararların uygulayıcısı olduğu, tüm dünyadaki Hıristiyanların hepsinin veya önemli bir kısmının temsil edildiği Genel Konsil'e Kutsal Ruh rehberlik etmektedir. Konsilin başı olan imparatorun ise papayı seçme, atama ve görevden alma yetkisi vardır.[531]

Reform öncüsü denebilecek önemli isimlerden bir diğeri John Wycliffe'dir (1328-1384). Onun kilise ve dönemin Hıristiyanlığı hakkındaki fikirleri Oxford'da hocayken dikkat çekmiş, kilisede ise tepki toplamıştır. 14. yüzyıl Avrupa'sında papalık ve ruhbanlık hakkındaki fikirlerini dile getiren Wycliffe, pek çok konuda fikir beyan etmiştir. Örneğin o, papanın kendini krallardan üstün görmesine karşı çıkmış, sivil otoritelerin daima daha üstte olduğunu ve gerektiğinde ruhbanları terbiye edip doğru yola getirebileceğini savunmuştur. Ruhbanlar sadece din işleriyle ilgilenmeli, dünyevi işlerden ve özellikle siyasetten uzak olmalıdır. O, 1348 yılındaki salgın hastalık ve doğal afetlerden sonra kaleme aldığı eserlerinde bu yaşananların Tanrı tarafından insanlara gönderilen bir ceza ve bunun nedeninin de yozlaşmış din adamları olduğu fikirlerini işlemiştir. Ayrıca kilise ve papaların dini metinleri istedikleri gibi yorumlamalarına tepki göstermiş, kilisede en üst otoritenin Kutsal Kitap ve iman olduğunu savunmuştur. Wycliffe'e göre din adamları diğer herkes gibi sivil mahkemelerde yargılanmalı ve bu konuda onlara bir ayrıcalık tanınmamalıdır. Kiliselerin aşırı zenginleştiği bir dönemde yaşayan Wycliffe, sivil otoritenin kilise mallarına eğer gerek duyarsa el koyabileceğini savunmuştur. Onun bazı fikirleri ise doğrudan papalık makamına yöneliktir. Buna göre

[531] Marsilius, 2: 20: 2, 19; Ağaoğulları, "Dünyevi İktidara Doğru", s. 280-286.

Petrus'un halefi olduğunu iddia eden papaların bu davranışı ahlaksızlıktan başka bir şey değildir. Onların sınırsız otoriteye sahip olduklarını iddia etmelerinin meşruiyeti yoktur. Onun diğer karşı olduğu konular aforoz ve *endüljans* ile ilgilidir. Wycliffe bir insanın papalar tarafından aforoz edilebilmesi ve kilise için çalışmaktan menedilebilmesi için öncelikle aforoz edenlerin bu konuda Tanrı tarafından yetkilendirilmeleri gerektiğini savunmuştur. Papalar bireyleri ve toplulukları aforoz ettiklerini söylediklerinde aslında kendilerini Tanrı yerine koymaktadır. *Endüljans* ise tövbe sakramenti ile değerlendirilen bir konudur. *Endüljans,* Latince "hayra eğilmek, müsamahakâr davranmak, hoşgörü göstermek" anlamlarına gelen "indulgere" kelimesinden gelmektedir. Katolik Kilisesi'ne göre insanlar, işledikleri günahlardan tövbe ettiklerinde günahlar kısmen ya da tamamen silinmiş olsa da bunların dünyevi cezaları silinmemektedir. Kilise, "Azizler Birliği" sayesinde dolan sonsuz "Kilise Hazinesi'nden" yaptığı harcama ile bu cezaların silinmesini sağlamaktadır. Aksi taktirde öldükten sonra bu cezanın *araf*ta çekilip arınmanın sağlanması gerekecektir. Wycliffe'in *endüljans* uygulaması konusundaki görüşü oldukça serttir. O, bunun açık bir küfür olduğunu ve kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Son olarak Wycliffe gerçek kilisenin görünmeyen ve seçilmişlerden meydana gelen bir topluluk olduğunu açıklamış, sadece ruhbanlardan meydana gelmediğini vurgulamıştır.[532] Wycliffe'in bu fikirlerini savunurken belki de en büyük şansı ülkesinin sivil otoriteleri tarafından korunmuş olmasıdır. Aslında bunda şaşılacak bir şey yoktur. Papalığın eskisi kadar güçlü olmadığının farkında olan siyasi otoriteler, her ne kadar kendileri doğrudan papalara karşı çıkamasalar da Wycliffe gibi öncüleri desteklemişler ve bu fikirlerin savunulmasını sağlayarak kendi konumlarını güçlendirmişlerdir. Ayrıca onun kilise hakkındaki görüşleri, ilk dönem Hıristiyan teologlarında görülen, dünyevi işlerle arasına mesafe koyan kilise anlayışının tekrar ortaya çıktığını göstermektedir. Papalığın kiliseyi,

[532] Kaan H. Ökten, *Hıristiyanlıkta İnancın Yenilenmesi Luther'in Teolojik Tezleri ve Toplumsal Yansımaları*, İstanbul: Mavi Ada, 2000, s. 46; Ali Erbaş, *Hıristiyanlık'ta Reform ve Protestanlık Tarihi*, İstanbul: İnsan, 2007, s. 22-27; Mevlüde Atasever, *John Wycliffe ve Papalık Eleştirisi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2011, s. 53-61; Akderin, s. 279.

kendini bu dünyadaki her kişi ve kurumdan üstün küçük bir zümreye indirgeyen tavrı, insanların gerçek kilisenin bu olamayacağını düşünmelerine neden olmuştur. Tanrı'nın gerçek kilisesi bu bozulmalardan tamamen uzaktır.

15. yüzyıla gelindiğinde papalık ve ruhbanların yetkilerini kötüye kullanmalarına tepkiler artmıştır. Wycliffe'in fikirleri sadece İngiltere ile sınırlı kalmamış, Oxford'da eğitim gören Çek öğrenciler tarafından Prag'a taşınmıştır. Bohemya'da uzun zamandır varlığı bilinen itiraz hareketleri bu sayede yeni bir boyut kazanmıştır. Prag Üniversitesi'nde rektörlüğe kadar yükselen Jan Hus (1372-1415), Wycliffe'in fikirlerinden haberdar olmuş ve onlardan etkilenmiştir. Wycliffe gibi kendisi de bir ruhban olan Hus, doğal olarak bölge insanının hassasiyetlerini taşımış ve kilisenin içinde olduğu kötü durumun farkına varmıştır. Hus'a göre Hıristiyanlığın içinde bulunduğu kötü durumda olmasının nedenleri bellidir. Bunları kısaca evharist ayininde papazların ayin sırasında sanki Mesih'in Bedeni'ni kendileri yaratıyormuş gibi böbürlenmeleri ve bunu kendilerinin bir icraatı gibi görmeleri, insanların Mesih'ten ziyade Meryem ve azizlere iman etmiş olmaları, papaz ve papaların günah affetme ve insanları cezalandırma yetkilerinin olduğuna inanılması, dini veya dünyevi tüm otoritelere itaat edilmesi gerektiği fikri, ruhbanların kilise otoritesini kötüye kullanmaları ve kiliseye ait unvan ve makamların para ile satılması şeklinde sıralamak mümkündür. Hus'un en sert eleştirileri papalık ile ilgilidir. O, papanın kilisenin başı olduğunu reddetmiş ve bu unvanın sadece Mesih'e ait olabileceğini savunmuştur. Eğer böyle olmasaydı papa ölüp yerine yenisi seçilene kadar kilisenin başsız kalacağını ancak bunun mümkün olmadığını belirtmiştir. Hus, Katolik Kilisesi'ni Petrus'a yaklaşımı açısından da eleştirmiştir. Buna göre Petrus, kilisenin üzerine kurulduğu kaya değildir. Kilisenin kurucu unsuru, üzerine kurulduğu kaya Mesih'tir ve tüm havariler buna iman etmişlerdir. Onlar Petrus'u değil, Mesih'i izlemişler ve onu kendilerine örnek almışlardır. Dolayısıyla diğerlerinden bir farkı olmayan Petrus'un halefleri olan papalar, sahip olduklarını iddia ettikleri yetkilerini diğer ruhbanlarla paylaşmalıdır. Hus'un bir diğer

eleştirisi papaların yanılmazlığı ile ilgilidir. O, papanın pekâlâ yanılabileceğini, tarihte bunun defalarca yaşandığını ve yine yaşanabileceğini savunmuştur. Wycliffe gibi Hus da Kutsal Kitap'ı ilahiyatının merkezine koymuş ve bu metinlerde papalık ile ilgili herhangi bir bilginin olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla papalık diye bir kurumun meşruiyeti yoktur. Papalık sonradan insanlar tarafından yaratılıp yüzyıllarca kötüye kullanılmış bir yapıdır. Hus daha da ileri giderek Mesih'in yolundan giden ve hayatını onun belirlediği yasalara göre yaşayan her din adamının Tanrı katında en az papalar kadar muteber olduğunu açıklamıştır. Onun bu görüşleri Katolik Kilisesi'nde infiale neden olmuştur. Wycliffe'in sahip olduğu gibi güçlü bir sivil otoritenin korumasından mahrum olan Hus, 1409 yılında engizisyonda yargılanmış, 1410 yılında aforoz edilmiş ve 1414 yılında Konstanz Konsili'ne davet edilip tutuklandıktan sonra 1415 yılında yakılarak idam edilmiştir.[533]

Wycliffe ve Hus örneklerinden Katolik Kilisesi'nin içinde bulunduğu durumun insanlar tarafından nasıl algılandığı görülebilmektedir. Kilisenin kutsal metinleri istediği gibi yorumlaması, kendi içine kapanık bir halde olup her şeye müdahale etmeye çalışması, insanların zihnindeki ideal kilise düşüncesinden uzaklaşılması ve Tanrı'nın kilisesinin tüm inananlardan değil de sadece ruhbanlardan oluşuyormuş ve Hıristiyanlar bu kişilerin finansörü veya hizmetçisiymiş gibi davranılması Protestan Reformu öncesi dönemin genel özelliğidir. Wycliffe ve Hus'un yaptığı bir diğer önemli şey ise Kutsal Kitap'ı İngilizce ve Çekçe'ye çevirmek ve onu herkes tarafından okunmasını sağlamaktır.[534] Bu, kilisenin tek öğretici ve yorumcu olma tekeline karşı bir tehdit unsurudur. Halbuki kilise kendini dini konularda tek öğretici olarak kabul etmiş ve kutsal metinleri okuyup yorumlama yetkisinin sadece kendisinde

[533] John Huss, *The Church*, Trans. David S. Schaff, New York: Charles Scribner's Sons, 1915, s. 73-74, 264-265; Eyub Özkaya, Protestan Reformun Öncüsü Jan Hus'un Hayatı ve Görüşleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2020, s. 69-70, 75-78; Ökten, s. 48.
[534] Özkaya, s. 51, 85.

olduğunu savunmuştur. Hıristiyanlar buna bir anlam veremese dahi kilisenin aldığı kararlara uymak zorundadır.[535]

Avrupa Hıristiyan dünyası böyle bir durumdayken, kilise sivil otoriteler ile girdiği güç savaşlarından mağlup ayrılmış ve bu sefer ibre tersine dönerek siviller kilise meselelerine dahil olmaya başlamıştır. Papa Bonifacius'un Fransız kralı Philippe karşısında mağlup olması ve kralın, papalık merkezini Roma'dan Avignon'a taşıtması, kilisenin saygınlık ve otoritesine büyük zarar vermiştir. Philippe kilisenin Fransız topraklarındaki mallarına el koymuş ve altmış sekiz yıl boyunca papalar Fransız etkisiyle seçilmiştir. Papalık ise kaybolan itibarını geri kazanabilmek için önce maddi olarak güçlenmesi gerektiğini düşünmüştür. Bunun için kendi topraklarından aldığı vergileri artırmış ve *endüljans*ları yaygınlaştırmıştır. Ancak kilisenin bu tavrının iyi karşılanmadığı ve kilise görevlilerinin darp edilip öldürüldüğü olmuştur. Kilisenin "Avignon Sürgünü" Papa XI. Gregory (1329-1378) tarafından 1377 yılında sona erdirilebilmiştir. Ancak onun ölümünden sonra seçilen ve Roma'ya yerleşen Papa VI. Urban'dan (1318-1389) memnun kalmayan kardinaller onun yerine VII. Clement'i (1342-1394) seçmiş ve papalığı tekrar Avignon'a taşımışlardır. Urban bu hadiseler karşısında geri adım atmayı reddedip Roma'da kalmış ve bunun neticesinde Hıristiyan Avrupa iki papa etrafında bölünmüştür. Konuyu nasıl çözüme kavuşturacaklarını düşünenler, Ockhamlı William ve Padovalı Marsilius gibi entelektüellerin papanın üstünlüğü yerine konsilin üstünlüğünü savunan fikirleri hayata geçirmek istemişlerdir. Bu görüşe göre cemaat meclisi olan Genel Konsiller kilisenin net bir şekilde görüldüğü yerlerdir. Dolayısıyla onların papaları görevden alma yetkisi de bulunmaktadır. Birden fazla papanın olması sorunu 1409 yılında Pisa Konsili'nde çözülmeye çalışıldıysa da ortaya üçüncü bir papanın çıkmasından başka bir işe yaramamıştır. Sonuç olarak sorunu çözmek adına 1414 yılında Konstanz Konsili toplanmış ve Papa V. Martin (1369-1431) tek papa olarak seçilmiştir. Aynı konsil döneminde yayımlanan

[535] Erbaş, s. 66.

Haec Sancta (1415) adlı ferman ile konsillerin otoritesinin papalarınkinin üzerinde olduğu kararı teyit edilmiştir. *Konsilcilik* düşüncesi Papa II. Pius'un (1405-1464) 1460 yılında yayımladığı *Execrabilis* fermanıyla son bulmuştur. Papa bu fermanında papalığı yok sayarak bir konsile başvurmayı yasaklamış ve bunu yapanları sapkın olarak nitelemiştir. Papa V. Martin'den sonra kilise ve sivil yönetimler arasında farklı ilişki şekilleri gelişmeye başlamıştır. Örneğin artık kiliseyle ülkeler arasında "konkordato" denen antlaşmalar imzalanmaktadır. Kilise bu yolla diğer devletlerin egemenlik alanlarına müdahale etmeyecek şekilde antlaşmalar imzalamaya başlamıştır.[536]

Hıristiyanlığın Avrupa'daki gelişimi, onun Bizans'taki seyrinden farklıdır. Bizans'ta kilise ile devlet iç içe geçmiş ve onunla bütünleşmiştir. Devletten ayrılmaları veya din adamlarının güçsüz bir imparator olmadıkça sivil otoriteden ayrı hareket etmeleri söz konusu değildir. Kilise, doğuda devletin bir enstrümanı ve birleştirici bir unsur olarak kabul edilmiştir. Batıda ise durum çok farklıdır. Katolik Kilisesi'nin kuzeyli kavimler ile mücadele dönemi, gücünün arttığı ve bölgesinde saygınlık kazandığı bir zamandır. Devamında ise ilk fırsatta Bizans korumasından sıyrılmış ve Fransızların korumasına girmiştir. Kilise farklı güçlerin korumasında olduğu dönemlerde iç işlerine sivil otoriteyi karıştırmamaya çalışmıştır. Bunda tamamen başarı sağlayamasa da Katolik Kilisesi'nin kafasındaki düşünce budur. Bir sonraki başlıkta konsil kararlarında da görüleceği gibi kilise kendini sivil otoritelerden her zaman ayrı bir yerde konumlandırmıştır. Zamanla büyük güç kazanmış ve ülkelerin iç işlerine karışmaya başlamıştır. Halbuki ilk yüzyıllardaki kilisenin böyle bir iddiası bulunmamaktadır. İlk dönem kilisesi elinden geldiğince dünyevi meselelerden uzak durmaya, kendi alanında kalmaya çalışmıştır.[537] Katolik Kilisesi ise bunun tam tersini yapmış ve her alanda egemenlik iddia etmiştir. Kilisenin evrensel olduğu düşüncesi de zayıflamıştır. Kadıköy Konsili'ndeki ilk

[536] Ökten, s. 43-44, 50-54; Carter Lindberg, *Avrupa'da Reform Tarihi*, Çev. Özgür Umut Hoşafçı, İstanbul: İnkılap, 2014, s. 43-44, 47-48; Russell, s. 272-273.
[537] Ağaoğulları-Köker, s. 99-100.

bölünmeden sonra büyük "doğu-batı bölünmesinin" yaşanması, Katolik Kilisesi'nin iddialarının gerçekleşmesini engellemiştir. Daha sonra İstanbul ile birleşilmeye çalışıldıysa da bunda başarı sağlanamamıştır.[538] Dolayısıyla artık Katolik Kilisesi sadece bir kısım Avrupalının kilisesidir ve papaların sözü sadece onlar için bir şey ifade etmektedir.

2. Genel Konsil Kararlarında Kilise

Temel olarak bir amaç doğrultusunda toplanmak anlamına gelen "konsil" kelimesi Hıristiyan tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Konsil kelimesiyle benzer anlamı olan bir başka kelime "synod" dur. İki kelime benzer anlamlara gelmesine rağmen bunlar Hıristiyan tarihinde iki farklı toplantı tipini adlandırmada kullanılmıştır. Buna göre daha küçük kapsamlı ve yerel toplantılar için "synod", piskoposlar ve kilise temsilcilerinin katıldığı geniş kapsamlı toplantılar için ise "konsil" kelimesi kullanılmıştır.

Kilise ilk dönemlerinden günümüze kadar çeşitli nedenlerle konsiller toplamıştır. Görüşülecek konuların önemi arttıkça konsillerin de büyüklükleri ve amaçları değişiklik göstermiştir. Bu bilgiden yola çıkarak Katolikler açısından konsiller iki kısma ayrılabilir: Özel Konsiller ve Genel Konsiller. Özel Konsilleri de kendi arasında dört alt kategoriye ayırmak mümkündür: Mahalli Konsiller, Bölge Konsilleri, Eyalet Konsilleri ve Milli Konsiller. Mahalli Konsiller, farklı bölgelerden sorumlu piskoposların, bölgelerini ilgilendiren meseleleri tartışmak için yılda iki kere katıldığı konsillerdir. Bölge Konsilleri, bir bölgenin sorumlu piskoposunun çağrısıyla bölge ruhbanlarının temsilci olarak katıldığı, bölgenin sorunlarının görüşülüp farklı konularda çeşitli düzenlemelerin yapıldığı ve on yılda bir kere toplanması

[538] Kiliselerin birleşme çabaları 1204 yılında gerçekleştirilen ve haçlıların İstanbul'u işgal etmesiyle sonuçlanan Dördüncü Haçlı Seferi nedeniyle büyük yara almıştır. İstanbul'un tamamen yağmalandığı, bir kısmının yakıldığı ve Bizanslıların tüm kutsallarının hakaretlere uğradığı bu işgal, İstanbul halkında büyük travmaya neden olmuştur. Dönemin bizzat tanığı olan Niketas Khoniates, 21 kitaptan oluşan eserinde haçlıların yaptıklarını detaylı ve dokunaklı bir şekilde anlatmıştır. Haçlılar İstanbul'dan uzaklaştırıldıktan sonra ise ilk olarak 1274 yılındaki İkinci Lyon Konsili'nden, devamında ise 1369 ve 1439 yıllarındaki girişimlerden bir sonuç alınamamıştır. Bkz. Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historiası-İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması (1195-1206)*, İstanbul: Dünya, 2004, s. 137-159; Ökten, s. 64.

gereken konsillerdir. Eyalet Konsilleri, bir eyaletin başpiskoposunun diğer kilise üst düzey yetkilileriyle birlikte eyaletin sorun ve ihtiyaçlarını görüşmek üzere yirmi yılda bir topladığı konsillerdir. Son olarak Milli Konsiller ise bir ülkede kilise hiyerarşisine göre en üstte bulunan ruhbanın başkanlığında bölgenin daha alt seviyelerdeki ruhbanlarının ve temsilcilerin katılımıyla gerçekleştirilen konsillerdir. Milli Konsilleri Eyalet Konsilleri'nden ayıran şey, Milli Konsillere katılan papalık elçilerinin, konsilin süresi ve idaresiyle ilgili kararlarda konsil babalarının rızasına ihtiyaç duymamalarıdır.[539]

Katolik Kilisesi'ne göre evrensel ve ökümenik kelimeleri ile de tanımlanabilen Genel Konsillerin durumu ve özellikleri açıktır. Buna göre bir Genel Konsil için toplanma çağrısı yapma, onu yönetme, alınan kararları kabul etme veya reddetme hakkı sadece papalara aittir. Havarilerin lideri konumundaki Petrus'un halefi olarak görevini icra eden papaların bu yetkilerini kullanmaları, kilisenin birlik ve bütünlüğünün de işareti olarak görülmektedir. Bu durum o kadar önemlidir ki Katolik Kilisesi papaların varlığı ile Genel Konsillerin gerçekleştirilebilmesini neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıklamaktadır. Yani papaların varlığı ve onayı Genel Konsillerin yapılabilmesinin temel dayanağıdır. Kilise, papaların hiç var olmaması ve konsillere liderlik etmemesi durumunda bu konsillerin yerel bir toplantıdan farkının kalmayacağını vurgulamaktadır. Papa ve dünyanın her yerinde görev yapan piskoposlar Genel Konsillerin doğal üyeleridir. Kiliseye göre piskoposlar, havarilerin halefleri olmaları nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Papa liderliğinde ve piskoposların katılımıyla gerçekleştirilen Genel Konsillere normal şartlarda dışarıdan başka birinin katılması yasaktır. Ancak eğer dilerse papa, katılmasında fayda gördüğü kişileri konsile izleyici veya oy verenler olarak çağırabilmektedir. Bu kişiler manastırların baş keşişleri, önemli tarikat veya dini yapılanmaların liderleri olabilir. Ayrıca kilise, papa ve konsile katılan piskoposların yetkilerini, alınan kararların ne anlama geldiğini ve bir Genel Konsil'e neden ihtiyaç duyulduğunu da

[539] Bkz. Ali İsra Güngör, *Vatikan Misyon ve Diyalog*, Ankara: Berikan, 2011, s. 11-14; Dvornik, s. V-VII.

açıklamaktadır. Buna göre piskoposlar kilise bünyesinde görev yapan sıradan insanlar değildir. Onlar güç ve sorumluluklarını doğrudan havarilerden almışlardır. Dolayısıyla Genel Konsillerde alınan ve papa tarafından onaylanan kararlar en üst seviyede bağlayıcıdır. Genel Konsillerin hangi ihtiyaçlara göre toplandığı konusunda ise Katolik Kilisesi papayı ön plana çıkarmaktadır. Kilisenin dünyevi lideri olan ve Kutsal Ruh'un rehberlik ettiği papalar, konsilleri kilisedeki sorunları veya insanlığın içinde olduğu krizleri çözmek için toplamaktadır.[540]

Günümüzde Katolik Kilisesi'ne göre bir konsilin ökümenik sayılabilmesi için gereken şartlar bellidir. Buna göre bir konsilin ökümenik sayılabilmesi için; konsil çağrısının papa tarafından yapılması, konsile başkanlık etme görevinin papa tarafından yerine getirilmesi, müzakere konularının papa tarafından belirlenmesi, alınan kararların papa tarafından onaylanması, papanın konsile ya bizzat katılması ya da katılması için temsilcisini göndermesi, son olarak da Katolik ve Ortodoks Kilisesi'nin konsilde temsil edilmesi gerekmektedir. Katolik Kilisesi'nin ökümeniklik konusundaki kriterleri böyle iken Ortodoks ve Protestanlar farklı kriterler kabul etmektedirler. Örneğin Ortodoks Kilisesi bir konsilin ökümenik olarak kabul edilebilmesi için hem yeryüzündeki tüm kiliselerin konsilde temsil edilmesini hem de alınan kararların tüm Hıristiyanlar tarafından kabul edilmesini gerekli görmektedir. Ortodokslara göre bir konsile katılanlar tüm dünya kiliselerini temsil etseler dahi alınan kararlar Hıristiyan halk tarafından kabul edilmedikçe konsilin ökümenik kabul edilmesi mümkün değildir. Protestan Kiliseler ise bir konsilin ökümenik olmasını alınan kararların İncil'e aykırı olmamasına bağlamaktadır. Onlara göre ilk dört konsilde alınan kararların doğru olması papa veya diğer katılımcıların üstünlük veya otoriteleriyle değil, bu bilgilerin İncil'de bulunmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla papa veya temsilcisinin bir konsile katılıp katılmamasının konsilin ökümenik olması üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Hıristiyanlık tarihi boyunca toplanan konsillerin

[540] L. M. Örsy, "Councils, General (Ecumenical), Theology of", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 4, USA: Gale, 2003, s. 303-306.

toplanma şekillerine bakıldığında da Katolik Kilisesi'nin kabul ettiği ökümenik olma şartlarının hepsinde sağlanmadığı görülmektedir. Bu verilerden hareketle Katoliklerin savunduğu ökümenik konsil kavramının zaman içerisinde oluşup günümüze kadar olgunlaştığını söylemek mümkündür. Son olarak farklı Hıristiyan mezheplerinin kabul ettiği ökümenik konsil sayısı şöyledir: Katolik Kilisesi 21, Ortodoks Kilisesi ilk 7, Protestan Kiliseler ilk 4, Nesturiler ilk 2 ve Doğu Katolik Kiliseleri ilk 3.[541]

Çalışmanın Genel Konsiller ile ilgili olan bu kısmı için yirmi bir konsilin ilk on sekizinin resmi belgeleri incelenmiş, geri kalan üçüne ait belgeler ise bir sonraki bölümde ele alınmıştır. Konsillerde çeşitli konularda alınan kararlar arasından doğrudan kilise kavramı, kilise hiyerarşisi, sivil-kilise ilişkileri ve diğer bazı başlıklar ile ilgili olanlar çalışmaya dahil edilmiş, konu dışında kaldığı düşünülenler metne eklenmemiştir.

2.1. Üst Düzey Kilise Görevleri, Kilise Toplantıları ve Yargılamaları Hakkındaki Kararlar

Genel Konsillerin kilisenin özellikle üst düzey yönetim kademesini ilgilendiren kararları önemlidir. Bu kararlar kilisenin düzgün idare edilmesini sağlamak, ruhbanlar arasındaki ilişkilerin nasıl olacağını belirlemek ve kilisenin disiplini ile ilgili karar mekanizmalarını tespit etmek amacıyla alınmaktadır. Teolojik konular hariç tutulduğunda, kilisenin doğrudan en üst karar organları ve kişileri hakkında olmaları nedeniyle diğer Genel Konsil kararlarından daha önemli oldukları söylenebilir.

Birinci İznik Konsili'nde (325) normal halktan ve kilise hiyerarşisinden olup bölgelerinin piskoposları tarafından kilise ile ilişiği kesilen, aforoz edilen kişilerin kilise kurallarına göre yargılanması gerektiği belirtilmiştir. Soruşturma ve yargılamayı yapacak olan piskoposların kararlarına diğer piskoposlar saygı göstermelidir. Konsil metninde piskoposluk

[541] Güngör, s. 14-17.

bölgelerinde ortaya çıkabilecek buna benzer sorunların bölgesel toplantılarda görüşülmesi, sorunların tespit edilmesi ve ortak kararlar alınması önemsenmiştir. Bu nedenle her bölgede, o bölgenin tüm piskoposlarının katılacağı ve yılda iki kere düzenlenecek olan toplantılar gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.[542]

Birinci İstanbul Konsili'nin (381) altıncı kararında piskoposlara başkaları tarafından yöneltilen suçlamaların nasıl ele alınacağı açıklanmıştır. Buna göre piskoposlar hakkındaki suçlamalar kabul edilip dava konusu yapılmadan önce davacı hakkında araştırma yapılacak ve amacının piskoposları karalamak olup olmadığının anlaşılması sağlanacaktır. Ancak bir piskopos tarafından şahsi konularda haksızlığa uğradığını düşünen bir davacı varsa, davacının ne karakteri ne de dini inancı araştırılacak, konu doğrudan ele alınacaktır. Konsilde sapkın dini görüşleri olan kişilerin piskoposlara zarar vermek için bazı suçlamalarda bulundukları belirtilmektedir. Bu nedenle eğer suçlamaları yapanların kilise yasalarına göre sapkın ve yalnızca karalama amacı olan kişiler oldukları anlaşılırsa bu kişilerin aforoz edilmesi kararlaştırılmıştır. Davacıların kendilerinde herhangi bir sorun olmaması ve gerçekten haksızlığa uğradıklarını düşünerek suçlamada bulunmaları durumunda ise davanın önce bölgenin tüm piskoposlarının katılacağı mahkemede ele alınması, eğer buradan bir sonuç alınamazsa bir üst mahkemede davanın görüşülmesi kabul edilmiştir. Kararın sonunda konsilde belirlenen bu kurallara uymayıp imparatora veya diğer kilise dışı otoritelere konuyu taşıyıp kilise mensuplarını rahatsız eden kişilerin konsilin onurunu zedelediği ve kilise yasalarını çiğnediği vurgulanmıştır. Aynı konsilde piskoposların yetki alanları, piskoposlara ve diğer ruhbanlara yöneltilen suçlamaların nasıl ele alınacağı konularına da değinilmiştir. Buna göre bir bölgede görevli olan piskoposlar (başka bir bölgenin piskoposu tarafından çağrılmadıkça) yalnızca kendi bölgelerinde yetki kullanıp ayin gerçekleştirebileceklerdir. Dolayısıyla

[542] Tanner, *Vol 1*, s. 8.

piskoposların kilise ile ilgili herhangi bir konu için yalnızca kendi istekleriyle başka bir piskoposluk bölgesine gidip burada yetki kullanmaları yasaklanmaktadır.[543]

Kadıköy Konsili'nde (451) ruhbanların birbirlerine yönelttikleri suçlamaların nasıl çözüme kavuşturulacağı üzerinde durulmuştur. Dokuzuncu kararda papazların birbirleri hakkındaki suçlamaların sivil kurumlara intikal ettirilmemesi, konunun önce kendi piskoposlarının önüne getirilmesi ve eğer o izin verirse davanın sivil otoritelere taşınması kararlaştırılmıştır. Bir ruhbanın, bölgenin metropoliti hakkında yaptığı suçlamalarda ise konunun bölgenin valisine veya doğrudan imparatora taşınması kararlaştırılmıştır. Kilise aldığı bu kararlarla kilise meselelerinin doğrudan sivil otoriteye taşınmasını engelleyerek buralarda görevli kişilerin kilisenin iç işlerine müdahalesini engellemeye çalışmaktadır. Bunların yanında konsil, herhangi bir nedenle ruhbanların piskoposlar ve diğer ruhban sınıfı mensuplarına komplo kurmalarının cezasını kilise görevinden azledilmek olarak belirlemiştir. Aynı konsilin on ikinci kararında bazı piskoposların sivil otoritelerle iş birliği yapıp başpiskoposluk bölgesini ikiye bölerek aynı bölgede iki tane başpiskopos olmasına yol açtıkları, bunun kesinlikle yasak olduğu ve bu eylemi gerçekleştirenlerin kilisedeki konumlarını kaybedecekleri belirtilmektedir. Konsilin yirmi altıncı kararında bazı piskoposların kararlarını tek başlarına ve kimseye danışmadan aldıkları ve bunun yanlış olduğu vurgulanmaktadır. Bu sorunu aşmak için her piskoposun bir yardımcısı olması ve bu sayede kilise içi denetimin daha etkin bir biçimde gerçekleştirilerek dışarıdan gelebilecek eleştirilerin azaltılması hedeflenmiştir. On dokuz ve yirmi beşinci kararlarda ise piskoposların katılacağı yerel toplantıların yılda iki kere gerçekleştirilmesi ve metropolitlerin piskopos atamalarını üç ay içerisinde tamamlaması gerektiği kararlaştırılmış, eğer bunu yerine getirmezlerse cezalandırılacakları açıklanmıştır.[544]

[543] Tanner, *Vol 1*, s. 31-34.
[544] Tanner, *Vol 1*, s. 91, 93, 95-96, 98-99.

İkinci İznik Konsili'nin (787) altıncı kararında bölgesel kilise toplantılarının düzenli olarak gerçekleştirilmesi gerektiği tekrarlanmış ve bu toplantıları olması gerektiği şekilde organize etmeyen veya engellemeye çalışanların kiliseden kovulmakla cezalandırılacakları belirtilmiştir. Toplantıyı gerçekleştirecek olan metropolitlerin ise toplantıya katılan piskoposlardan herhangi maddi bir şey talep edemeyeceği ve eğer ederlerse kendilerinden bu meblağın dört katının tazmin edileceği karara bağlanmıştır.[545] Ayrıca konsilin on birinci kararında piskoposluklara, kiliselere ve manastırlara en az bir yönetici-yardımcı atanması hakkındaki karar tekrarlanmış, eğer bu görevlendirmeler yapılmazsa bahsi geçen yerlere doğrudan İstanbul'dan atamaların gerçekleştirileceği belirtilmiştir.[546]

Dördüncü İstanbul Konsili'nde (869-870) metropolit ve başpiskoposlara bazı uyarılar yapılmış, yetkileriyle ilgili düzenlemelere gidilmiştir. Örneğin on dokuzuncu kararda metropolit ve başpiskoposların nüfuzlarını kullanıp başka kiliselerin gelirlerini elde etmeye çalışmaları yasaklanmış, kendi sorumluluklarında olan kilise gelirlerinin amacına uygun bir şekilde harcanmasını sağlamaları gerektiği hatırlatılmış ve buna aykırı şekilde davranışlar sergileyenlerin ise görevlerinden azledilip aforoz edilecekleri belirtilmiştir. Yirmi dördüncü kararda metropolitlerin sivil işlerle uğraşamayacağı, yetkilerini kötüye kullanarak din işlerini sivil işlere alet edemeyeceği, bu tür davranışlarda bulunanların başpiskoposları tarafından önce uyarılacağı ancak kendilerini düzeltmezlerse görevlerinden azledilecekleri açıklanmıştır. Son olarak on yedinci kararda metropolitlere ciddi uyarılar yapılmaktadır. Daha önceki konsillerde de belirtilen ve yılda iki kez metropolitlerin başkanlığında tüm bölge piskoposlarının katılımıyla toplanıp bölgenin dini sorunlarının masaya yatırıldığı toplantıların devam etmesi kararlaştırılmıştır. Devamında ise metropolitlerin, başpiskoposları tarafından çağrıldıklarında daha önemli olan bu tür toplantılara katılmaları gerektiği belirtilmiştir. Çünkü metropolitlerin

[545] Tanner, *Vol 1*, s. 143-144.
[546] Tanner, *Vol 1*, s. 147.

düzenlediği toplantıların amacı dar bir bölgenin iyiliğini sağlamakken, başpiskoposların düzenlediklerinin amacı tüm bölgenin iyiliğini sağlamaktır[547]

Konsilde piskoposlarla ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin bir piskopos adayının piskoposluğa gelene kadar kilise hiyerarşisinin tüm alt kademelerinde belirli sürelerde bulunması gerektiği kararlaştırılmıştır. Piskopos adaylarının bir yıl Kutsal Kitap okuyucularının yardımcısı, iki yıl diyakoz yardımcısı, üç yıl diyakoz ve dört yıl da papaz olarak görev yapmış olmaları gerektiği karara bağlanmıştır. Buna ek olarak on ikinci ve on üçüncü kararlarda ruhban sınıfına mensup herhangi bir kişinin sivil otoritelerin yardım ve desteğiyle bu konuma gelmeye çalışmasının büyük bir suç, cezasının ise kiliseden atılmak olduğu belirtilmiştir. Yirmi ikinci kararda piskopos seçimlerinin bölgenin piskoposlarının katılacağı oylamayla yapılacağı, oylamaya sivillerin karışamayacağı ancak eğer fikirleri alınmak istenirse kiliseye çağrılıp dinlenecekleri açıklanmıştır. On dördüncü kararda piskoposların sivil otoriteler önünde herhangi bir nedenle eğilmemesi ve onlardan korkmaması istenmiş, hatta onlara akıl vermeleri ve yanlış yaptıklarında onları uyarmaları gerektiği belirtilmiştir. On beşinci kararda piskoposların bölgelerindeki kiliselere ait malları satamayacağı ancak kendilerine ait olanları kilise kurallarına göre harcayabileceği açıklanmıştır. Kararın devamında piskoposların bölgelerindeki kiliselerin gelirleriyle manastır yaptırmaları durumunda, bu manastırların parası kullanılan kilisenin malı olduğu, eğer manastırın yapımında piskoposun kendi parası kullanılmışsa bu manastırın piskoposun malı olduğu ve bunları sivil otoriteler hariç istedikleri kişilere devredebilecekleri kararlaştırılmıştır. Bu kararın devamı niteliğinde görülebilecek yirmi üçüncü kararda ise her piskoposun sadece kendi alanındaki kiliseler üzerinde yetki sahibi olduğu, başka bölge kiliselerinin mal veya ruhbanları üzerinde yetki kullanmalarının gasp suçunu doğurduğu vurgulanarak daha zengin veya nüfuzlu piskoposlukların yetkilerini aşarak başka piskoposlukları etki altına almaları engellenmeye çalışılmıştır. Yirmi beşinci kararda

[547] Tanner, *Vol 1*, s. 179-181, 184.

sapkın fikir akımlarına kapılan piskopos ve diğer ruhbanların azledildikten sonra görevlerine geri dönmelerinin mümkün olmadığı ancak eğer bu fikirlerden kurtulduklarını kanıtlarlarsa tekrar görevlerine kabul edilebilecekleri belirtilmiştir.[548]

Konsilde son olarak piskoposların giyim kuşamları ele alınmıştır. Yirmi yedinci kararda piskopos giysisi olan *pallium*un dini törenler ve özel günler dışında giyilmesi yasaklanmış, bu tür davranışların böbürlenme ve kendini beğenmişlik olduğu vurgulanmış ve normal zamanlarda bir ruhbana yaraşır şekilde giyinmeleri gerektiği belirtilmiştir. Bu kurala uymayan kişilerin ise üstleri tarafından uyarılacakları, kendilerini düzeltmezler ise görevlerinden azledilecekleri açıklanmıştır.[549]

Üçüncü Lateran Konsili'nin (1179) altıncı kararı bölgesel kilise mahkemelerinde gerçekleştirilen yargılamalar ile ilgilidir. Kararda daha önceki bazı davalarda davalıya herhangi bir ön uyarı ve kınama yapılmadan veya davalı henüz şüpheli konumundayken yargılama aşamalarının hızlı bir şekilde atlanıp davalıların mağdur olduğu ve ortaya hatalı yargılamaların çıktığı belirtilmektedir. Bunu önlemek için yargılamanın tüm aşamalarının titiz bir şekilde gerçekleştirildiğinden emin olunması gerektiği vurgulanmıştır. Konsilin on ikinci kararı ruhbanların sivil mahkemelerde görev almasıyla ilgilidir. Kararda ruhbanların sivil mahkemelerde görev alıp sivil otoritelerin etkisi ve emri altına girmeleri sert bir dille yasaklanmış, bu kişilerin sivil mahkeme ve otoriteler ile ilişkilerinin kendileri ve kiliseleri aleyhine açılmış davalarda savunma yapmaktan ibaret olabileceği belirtilmiştir. Aynı konsilde papa seçimi ile ilgili kararlar da alınmıştır. Konsilin ilk kararında papanın nasıl seçileceği anlatılmıştır. Buna göre papa olarak seçilecek kişinin, kardinallerin[550] kullanacakları oyların en

[548] Tanner, *Vol 1*, s. 170-171, 175-178, 182-184.
[549] Tanner, *Vol 1*, s. 185-186.
[550] Katolik Kilise hiyerarşisinde papanın ardından ikinci sırada gelen, papa tarafından seçilen, papayı seçmek ve ona bireysel veya toplu olarak tavsiyelerde bulunmak ve genelde Roma'da ikamet ederek kilise kurumlarıyla ilgili idarecilik işlerini yürütmek gibi görevleri olan kişilerdir. Bkz. S. Miranda, "Cardinal" *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 3, USA: Gale, 2003, s. 103.

az üçte ikisini almasının zorunlu olduğu, buna aykırı olarak seçilen kişinin ise papalık görevini kabul etmemesi gerektiği vurgulanmıştır.[551]

Papa Seçimi hakkında Bazel, Ferrara, Floransa, Roma Konsili'nde (1431-1445) önemli düzenlemeler yapılmıştır. Tamamlanması uzun zaman alan konsilin 26 Mart 1436 tarihinde gerçekleştirilen yirmi üçüncü oturumunda papa seçiminin nasıl yapılacağı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. İlgili kısımda papaların Hıristiyanlık için önemi vurgulanmış ve gerçekleştirilen konsilin daha önceki konsil kararlarına bazı eklemeler yapacağı belirtilmiştir. Buna göre papalık makamı boş kaldıktan sonraki onuncu günde yeni papayı seçecek olan kardinaller seçimin yapılacağı yerde toplanacaktır. Seçimin yapılacağı yere gelindiğinde kardinaller ikili sıralar halinde haçın önüne gelecek, ilahiler söyleyecek ve bu seremonide kendilerine en fazla iki yardımcı eşlik edebilecektir. Tüm kardinallerin binaya girmesiyle binanın kapıları kapatılacaktır. Ardından kardinaller tek başlarına olacakları odalarına geçip sağlıkları için gerekli ilaçları hariç tüm yiyecekleri alınacak ve bir görevli bu işlerin düzgün yapılıp yapılmadığını takip edecektir. Kardinaller odalarındayken onlara tıka basa doyacak kadar değil, sadece asgari miktarda yemek verilecektir. Sonraki gün oylama yapılmadan önce tüm kardinaller toplanıp evharist ayini yapıp yemin edeceklerdir. Kardinaller, evrensel kiliseye hem dünyevi hem de ruhsal anlamda en faydalı olacağını düşündükleri kişiye oy vereceklerine, oy verecekleri kişiden herhangi bir dünyevi çıkar sağlamayı amaçlamadan veya bu kişi ile daha önce seçim için plan yapmadan oylamaya katıldıklarına ve papalık yemini etmeden bu kişiye itaat etmeyeceklerine dair yemin edip oylarını kullanacaklardır. Oylamada her kardinal en fazla üç kişi için oy kullanmalı, eğer yazdığı adlar bir taneden fazlaysa ikinci ve üçüncü adlar orada bulunan kardinallerin dışında kişilerden olmalıdır. Sonuç üçte ikinin oylarıyla belirleneceği için oylar sayılırken okunan kartlardaki adların üçte ikisinde eğer aynı ad yazılı değilse bu oy kartları hemen orada yakılarak imha edilecektir. Papanın kim olduğu belirlendikten sonra

[551] Tanner, *Vol 1*, s. 211, 214, 218.

seçilen kişi eğer oy kullananlardan biriyse doğrudan orada bulunan kardinallerin, eğer orada bulunmayan başka bir kişi ise kilisenin noteri ve en az on görevlinin huzurunda papalık yeminini[552] edecektir. Seçimin yapıldığı yerde bulunan kişilerin dışında biri seçilirse, bu kişi kendisine haber gönderildiğinde çağrıya belirlenen sürede geri dönüş yapmazsa seçim iptal edilecek ve yeni bir seçim yapılacaktır.[553]

Dördüncü Lateran Konsili'nin (1215) otuz beş ve kırk yedinci kararları kilise yargılamalarıyla ilgilidir. Otuz beşinci kararda bir davacının davasını önce alt mahkemeye, buradan bir sonuç alınamazsa daha üst mahkemelere taşıması ve kırk yedinci kararda ise davalıların, en az bir kere kendilerini düzeltmeleri için uyarılmadan aforoz edilemeyecekleri, buna uymayanların ağır bir şekilde cezalandırılacağı tekrarlanmıştır.[554] Aynı konsilde doğrudan piskoposlar ile ilgili pek çok düzenleme mevcuttur. Dokuzuncu ve onuncu kararlarda Hıristiyanlığın çok kültürlü, dinli ve kiliselerin piskoposluk merkezlerine uzak olduğu bölgelere yayılmasından kaynaklı sorunların ortaya çıktığı görülebilmektedir. Dokuzuncu kararda bu tür yerlerde tek bir bölgede birden fazla piskopos ve ayin yapma şekli olduğundan ve bunların teke indirilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Ayinleri yanlış şekilde yapanlara ise doğru ayinin nasıl olması gerektiği anlatılıp öğretilecektir. Onuncu kararda bazı piskoposluk bölgelerinin çok büyük olması nedeniyle piskoposların düzenli olarak gerçekleştirdikleri ve kiliseleri ziyaret edip halk ile yakın ilişki kurdukları gezileri tek başlarına yapamamaları durumu ele alınmıştır. Bu sorunun çözümü için böyle bölgelerde piskoposlara, kendi yerlerine bu işi yapabilecek, vaaz yeteneği yüksek ve güvenilir kişileri atamaları gerektiği belirtilmiştir.[555] Son olarak Dördüncü Lateran Konsili'nde ruhban seçim ve atamalarıyla ilgili bazı uyarılar yapılmıştır. Örneğin yirmi üçüncü kararda hiçbir kilisenin üç aydan uzun süre papazsız kalamayacağı ve piskoposların,

[552] Papaların seçildikten sonra etmeleri gereken uzun bir yemindir. Konsilde düzenlenen yemin metni için bkz. Tanner, *Vol 1*, s. 496-501.
[553] Tanner, *Vol 1*, s. 494-496.
[554] Tanner, *Vol 1*, s. 251, 255-256.
[555] Tanner, *Vol 1*, s. 239-240.

papazı olmayan kiliselere bu süre zarfında ya o bölgeden ya da başka bir bölgeden birini atamaları gerektiği belirtilmiştir.[556] Yirmi dördüncü kararda papazlık seçiminin, papaz okulundan gelen ve bu mesleğe uygun üç aday arasında aleni bir şekilde gerçekleştirileceği kararlaştırılmış, yirmi beşinci kararda ise sivil kişilerin desteği ile seçilenlerin görevlerinin iptal edileceği vurgulanmıştır. Yirmi altıncı, yirmi yedinci ve otuzuncu kararlarda papaz adaylarının bu göreve uygun olup olmadığının piskoposlar tarafından incelenmesi gerektiği, papazlık eğitimi alan kişilerin iyi eğitim almalarını sağlamanın piskoposların görevi olduğu vurgulanmış ve bu göreve uygun olmadığı düşünülen kişilerin atamasının yapılmasının yasak olduğu açıklanmıştır.[557]

2.2. Papazlar ve Diyakozlar Hakkındaki Kararlar

İlk Genel Konsil olan Birinci İznik Konsili'nden (325) itibaren yerel kilise görevlileri hakkında düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemelerin amacı kilise disiplinini ve işleyişin düzgün olmasını sağlayabilmektir. Bu konsilde papaz ve diyakozlarla ilgili önemli kararlar alınmıştır. Bir papaz adayı papaz olarak atanmadan önce günah itirafında bulunmalı ve hakkında sıkı bir araştırma yapılmalıdır. Bu kurala uymayan ve adayın papazlığa uygun olmadığı bilindiği halde gerçekleştirilen atamaların kilise kurallarına aykırı olduğu ve geçerliliğinin bulunmadığı belirtilmektedir. Kilise kurallarına uymayan şekilde atama yapanların da en az atanan kişiler kadar suçlu oldukları vurgulanmış ve bu kişilerin tespit edildiklerinde atanan kişiler ile kilise görevlerinden azledilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca bir bölgede görevli papaz ve diyakozların bağlı oldukları piskoposun haberi ve izni olmadan başka bir piskoposluk bölgesine gidip orada görev yapmaları yasaklanmıştır. Bu kişilere görev bölgelerine dönmeleri hususunda baskı yapılacak, eğer bunu reddederlerse kiliseden aforoz edileceklerdir. Eğer başka bir bölgenin

[556] Tanner, *Vol 1*, s. 246.
[557] Tanner, *Vol 1*, s. 246-249.

piskoposu kendi bölgesi dışından bir diyakoz veya papazı kendi kilise bölgesine izinsiz bir şekilde alıp göreve başlatmak isterse bu tür atamalar da geçersiz sayılacaktır.[558]

Birinci İznik Konsili'nde (325) yetki aşımıyla ilgili kararlar da bulunmaktadır. Örneğin bazı bölgelerde diyakozluk kademesindeki kişiler, papazlara komünyon ekmek ve şarabını vermekte ve piskoposlardan önce komünyonu almaktadır. Diyakozlar yetkileri olmamasına rağmen evharist ayinini icra eden kişiler haline gelmişlerdir. Ayrıca bazı diyakozların toplantılarda kendilerinin üstü konumundaki ruhbanlarla bir arada oturdukları belirtilmektedir. Konsil bu tür davranışların kilise kurallarına aykırı olduğunu, buna bir son verilmesi gerektiğini ve eğer bu kurala uymayı reddeden diyakozlar olursa bu kişilerin görevden azledileceğini açıklamıştır.[559]

Kadıköy Konsili'nde (451) papazlar ve diğer alt düzey kilise görevlileri hakkındaki kararların bir kısmı tekrarlanmış ve bazı eklemeler yapılmıştır. Konsilde bir papazın yalnızca görevlendirildiği kilisede yetkili olduğu, daha önce görev yaptığı veya sonradan görev yapacağı yerler üzerinde bir yetkisinin bulunamayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu kurala uymayan papazlar kilise görevlerinden azledileceklerdir. Metnin devamında papaz ve diğer alt düzey kilise görevlilerinin kendi piskoposlarından izin almadan başka kilise bölgelerinde bulunmaları, buralarda yetki kullanmaları ve o bölgenin piskoposlarının da onları kabul etmeleri yasaklanmıştır. Bu kurala uymayan kişiler kilise görevlerinden azledileceklerdir. Bunlara ek olarak yirmi ikinci kararda bir bölgenin ölen piskoposunun şahsi mallarına herhangi bir kilise görevlisi tarafından el konması yasaklanmış ve bu kurala uymayanların görevlerinden azledilecekleri belirtilmiştir. Konsilin on dördüncü kararında kilisede görevli olan ancak ruhban sınıfından olmayan kişilerin sapkın inançlara sahip kadınlarla evlenmeleri yasaklanmış, eğer görevlerine başlamadan önce evlenmişler ve bu kişilerden çocukları olmuşsa bu çocukların

[558] Tanner, *Vol 1*, s. 10-11, 13-14.
[559] Tanner, *Vol 1*, s. 14-15.

Hıristiyan inancına göre yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu yasayı çiğneyen kişiler kilise yasalarına göre cezalandırılacaktır.[560]

İkinci İznik Konsili'ne (787) gelindiğinde kilise disiplini hakkında alınan kararlara yenileri eklenmiş ve bazıları tekrarlanmıştır. Örneğin konsilin ikinci kararında özellikle halk ile iç içe olan kilise görevlilerinin kutsal metinleri çok iyi bilmeleri gerektiği belirtilip yetkin olmayanların bu görevlere getirilmemesi istenmiştir. Bölgenin üst düzey otoriteleri, atamaları buna göre yapmalıdır. Dokuzuncu kararda ikonalar hakkında sapkın görüşleri olanların ve bu konuda yazılar bulunduranların kiliseden atılacağı, on beşinci kararda kiliselerde görevli ruhbanların yalnızca atandıkları kilisede hizmet verebileceği, on altıncı kararda ruhbanların parfüm kullanamayacağı ve belirlenmiş giysilerden farklı olarak gösterişli giysiler giyemeyeceği belirtilmiştir. Onuncu kararda papaz ve diyakozların, piskoposlarından izin almadan başka piskoposluk bölgelerine gidip orada yaşamaları yasaklanmış ve cezası kilise görevlerinden azledilmek olarak belirlenmiştir. Piskoposlarından izin alarak gidenlerin ise görevlendirildikleri yerlerde dünyevi işlere dair hiçbir faaliyet gerçekleştiremeyecekleri ancak çocuklara ve diğer halk kesimlerine dini eğitim verebilecekleri kararlaştırılmıştır. Bunların yanında yirmi ikinci kararda ruhbanların, kadınların bulunduğu yerlerde veya onlarla yalnız kalacak şekilde yiyip içmeleri yasaklanmış ve yalnızca Tanrı korkusu olan kişilerin evlerinde zorunlu durumlarda gecelemeleri gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanında onlar yanlış müzik türlerinden ve dans gibi aktivitelerden uzak durmalıdır.[561] Konsilde yapılan bu düzenlemelerin dışarıdan gelebilecek eleştirilere karşı bir önlem olduğu ve bu nedenle kurallara herkesin uyması gerektiği vurgulanmıştır.

Birinci Lateran Konsili'nde (1123) geçmişte alınmış kararların benzerleri yer almakta ve kilise mensuplarına özellikle yetki alanlarını ve kilise disiplinini hatırlatıcı uyarılarda

[560] Tanner, *Vol 1*, s. 92-97.
[561] Tanner, *Vol 1*, s. 139-140, 146-147, 150-151, 155-156.

bulunulmaktadır. Örneğin ikinci kararda kendi bölgesindeki kilise veya manastırdan kovulan kişilerin başka bir piskoposluk bölgesinde görev alamayacağına, dördüncü kararda kilise veya manastırlarda görevli ruhbanların piskoposlarının karar ve izni olmadan kilise mallarını veya ruhbanlara özgü yetkileri bir başkasına devredemeyeceğine, altıncı kararda papazlardan başka kimselerin baş papazlığa, diyakozlardan başka kimselerin baş diyakozluğa seçilemeyeceğine ve son olarak on sekizinci kararda papazların, piskoposlarının izni ile bir bölgeye gidip piskoposlarından izinsiz bir şekilde halktan herhangi bir maddi yardım isteyemeyeceklerine karar verilmiştir.[562]

Üçüncü Lateran Konsili'nde (1179) papaz ve diyakozların maaşları hakkında düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre konsilin beşinci kararında piskopos tarafından ataması yapılan papaz veya diyakozların kendilerine uygun bir kilise bulunana kadar günlük ihtiyaçlarını karşılamaları için maaşa bağlanmaları kararlaştırılmış, kararın alınma nedeninin bu kişilerin aç kalıp geçinememeleri olduğu belirtilmiştir.[563]

İkinci Lyon Konsili'nde (1274) papaz seçim kriterleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Seçimlerin nasıl yapılacağı ve bu konudaki diğer düzenlemeler sekiz kararda ele alınmıştır. Buna göre beşinci kararda papazlığa seçilen kişinin haberdar edilip görev için rızasının aranması, bu kişinin yetkililere en geç bir ay içinde olumlu veya olumsuz geri dönüş yapması istenmiş ve eğer bu süre aşılırsa seçimin iptal edilip yeni bir seçim yapılabileceği kararlaştırılmıştır. Ayrıca seçilen kişinin üç ay içerisinde gerekli mercilerden göreve başlamak için onay alması gerektiği, bunun yapılmaması durumunda ise seçimin geçersiz sayılacağı belirtilmiştir. Konsilin altıncı kararında papazlığa ahlak ve bilgi birikimi açısından uygun olmayan veya bu görevi hak etmeyen kişilerin seçilmesi halinde adayın seçilmesini sağlayanların cezalandırılacakları, yedinci kararında adayların herkesten gizlediği ve sonradan

[562] Tanner, *Vol 1*, s. 190, 194.
[563] Tanner, *Vol 1*, s. 214.

ortaya çıkan büyük kusurları yoksa seçimin karşı çıkılıp engellenemeyeceği, sekizinci kararında bir papaz adayının diğer adayların oylarının iki katı veya daha fazlasını alması durumunda azınlıktakilerin itirazlarının dikkate alınmayacağı, onuncu kararında bir papaz adayı hakkında bazı iddialar varsa bunların seçimden önce iyi bir şekilde araştırılacağı ve eğer adaya iftira atılmışsa müfterilerin cezalandırılacağı, on birinci kararında seçimler nedeniyle kilise görevlilerine sıkıntı verip sorun çıkaranların kilise ile ilişiklerinin kesileceği, on üç ve on dördüncü kararlarında yirmi beş yaşını doldurmamış, gerekli ahlak ve bilgi birikimine sahip olmayanların papaz olarak seçilemeyeceği ancak çok zorunlu durumlarda atanmak için gereken yaş şartının (altı aylık kısa bir görevlendirme için) esnetilebileceği ve son olarak bir piskoposluk bölgesinin ruhbanlarının başka bölgelerin piskoposları tarafından atanması durumunda atamayı yapanların bir yıl görevlerinden uzaklaştırılacakları[564] açıklanmıştır.

2.3. Kiliseler Arası Hiyerarşi Hakkındaki Kararlar

Kiliseler arası hiyerarşi, Genel Konsillerin en büyük sorunlara neden olan konularından biridir. Özellikle Birinci İstanbul ve Kadıköy Konsil'inde alınan kararlar önemli tartışmalar ile sonuçlanmıştır.

Birinci İznik Konsili'nin (325) altıncı ve yedinci kararlarında büyük kiliselerin durumu ilk kez ele alınmış ancak herhangi bir hiyerarşiden bahsedilmemiştir. Altıncı kararda İskenderiye, Antakya ve Roma'nın görev ve yetki bölgeleri açıklanmış, yedinci kararda ise Kudüs Kilisesi'ne onursal paye verilmiştir.[565]

Birinci İstanbul Konsili'nde (381), İstanbul'un Yeni Roma olduğu teyit edilmekle beraber kilise hiyerarşisinde Gerçek Roma'dan sonra ikinci sırada geldiği vurgulanmıştır. İstanbul Patriği onursal ayrıcalıklardan ikinci sırada faydalanabilecektir.[566]

[564] Tanner, *Vol 1*, s. 319-322.
[565] Tanner, *Vol 1*, s. 8-9.
[566] Tanner, *Vol 1*, s. 32.

Kadıköy Konsili'nin (451) yirmi sekizinci kararında ise metropolit ve piskoposların atamalarının nasıl ve kimler tarafından gerçekleştirileceği ve İstanbul'un Roma karşısındaki konumu ele alınmıştır. Metinde İstanbul'un Roma'nın ardından ikinci sıraya yükseltildiği ve bu yükselmenin kiliseyle ilgili hususlar için de geçerli olduğu vurgulanmış, piskopos atamalarının bölgenin metropoliti tarafından ancak diğer bölge piskoposlarının da fikirleri alınarak yapılacağı, metropolitlerin ise doğrudan İstanbul başpiskoposu tarafından atanacağı karara bağlanmıştır.[567]

Roma kiliseler arası hiyerarşiyi Dördüncü Lateran Konsili'nde (1215) kendine göre tekrar ve sert bir şekilde tanımlamıştır. Konsilin önemli sayılabilecek kararlarından biri Roma ve papalık ile ilgilidir. Beşinci kararda Roma'nın İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs'ün her anlamda önünde yani bunlar arasında birinci sırada olduğu, bu bölgelerin en üst yöneticilerinin papaların bulundukları yerler hariç kendi alanlarında yetki kullanabileceği ve yine bu kişiler yetkilerini Roma'ya borçlu oldukları için papalara itaat ve bağlılık yemini ettikleri vurgulanmıştır.[568]

2.4. Ruhbanların Kadınlarla İlişkileri ve Kilise Görevlerini Satma/Satın Alma Hakkındaki Kararlar

Kilise, tarihi boyunca pek çok sorunla karşılaşmıştır. Ancak belki de bunlar arasında ona en çok zarar veren iki şey din adamlarının kadınlarla ikili ilişkileri ve kilise unvan veya görevlerinin para karşılığı satılması yani *simony*dir. Bu iki konu kilisenin yüzyıllar boyu sert eleştirilere maruz kalmasına neden olmuş ve din adamlarına olan güvenin ağır yara almasıyla sonuçlanmıştır. Aynı uyarılar pek çok konsilde tekrarlanmasına rağmen sorunlar

[567] Tanner, *Vol 1*, s. 99-100.
[568] Tanner, *Vol 1*, s. 236.

çözülememiştir. Durumun daha da kötüye gittiği, kararların dilinin gitgide sertleşmesinden de anlaşılmaktadır.

Birinci İznik Konsili'nin (325) üçüncü kararında hangi kademeden olursa olsun ruhbanların anne, kız kardeş, hala ve teyze istisna olmak üzere, bir kadınla yaşamaları sert bir şekilde yasaklanmaktadır.[569] Konsil ayrıca para hırsı peşinde koşan, açgözlü ve para üzerinden haksız kazanç sağlayan ruhbanların da kiliseden kovulacaklarını belirtmektedir. Bunlara ek olarak dünyevi unvanlarından vazgeçip kilisede görev alan kişilerin bir süre sonra eski görevlerine geri dönmeleri de büyük bir suç olarak kabul edilmiştir. Konsilde bu kişilerin zaten daha önceki unvanlarını da parayla satın aldıkları için bu hak etmedikleri konumlarına geri döndükleri vurgulanmaktadır. Bu tür kişiler kiliseden en az üç sene uzak tutulacak ve ibadetlere katılmaları engellenecektir. Eğer akıllanmazlarsa on sene daha toplum içinde kötü bir şekilde anılmaya devam edeceklerdir. Ancak pişmanlık belirtisi gösterir ve bu sayede bölgelerinin piskoposlarını ikna edebilirlerse üç yılın sonunda en azından ibadetlere katılmaları mümkün olacaktır.[570]

Kadıköy Konsili'nde (451) bu iki önemli konu hakkındaki düzenlemelere devam edilmiştir. Ruhbanların bekareti ve bir kadınla yaşama konularına on altı ve yirmi yedinci kararlarda değinilmiştir. Buna göre bekaret yemini etmiş bir kişi yeminini gizlice bozar veya bir kadınla evlenirse kilise görevlerinden uzaklaştırılacaktır. Ancak eğer dilerse bölgenin piskoposu bu kişiyle konuşup onu uyarıp doğru yola döndürmeye çalışma yetkisine sahiptir. İkinci kararda ise herhangi bir kilise görevinin piskoposlar tarafından parayla satılması ele alınmıştır. Buna göre eğer bir piskopos bu görevleri para karşılığı dağıtır ise hem işi yapan piskopos hem de göreve getirdiği kişiler kiliseden atılacaktır. Piskoposlarla böyle bir iş yapanlar halktan veya keşişlerin arasından ise bu kişiler de aforoz edilecektir. Bununla birlikte diğer

[569] Tanner, *Vol 1*, s. 7.
[570] Tanner, *Vol 1*, s. 11-12, 14.

ruhbanların kilise işlerini aksatıp dünyevi kazanç peşinde koşmaları ve bir yandan kilisede görevli iken diğer yandan sivil yönetimde veya askerlik görevlerinde bulunmaları yasaklanmıştır. Bu şekilde davranışlar sergileyen kişiler tespit edilirse cezalandırılacaktır.[571]

İkinci İznik Konsili'nde (787) de kilise görevlerinin satılması sorununun devam ettiği görülmektedir. Konsilin dört, beş ve on dokuzuncu kararlarında kilise unvanlarını, yetkilerini veya kiliseye ait herhangi bir mal veya ayrıcalığı para karşılığı satanların kiliseden aforoz edilip kovulacakları vurgulanmıştır.[572]

Görevlerin satılması ve kadınlarla münasebet ile ilgili sorunlar uzun süre devam etmiştir. Bu konu hakkındaki kararları daha sert uyarılarla Birinci Lateran (1123), Üçüncü Lateran (1179) ve özellikle Konstanz Konsillerinde (1414-1418) görmek mümkündür. Birinci Lateran Konsili'nde bekaret yemini etmiş ruhbanların yakın akrabaları olan kadınlar dışında herhangi bir kadınla yaşamasının veya evlilik bağı kurmasının yasak olduğu tekrarlanmış ve eğer böyle bir suç işledikleri ortaya çıkarsa ceza olarak belirli bir miktar para ödemeleri gerektiği kararlaştırılmıştır.[573] Aynı konsilin ilk kararında para karşılığı papaz ataması yapan piskoposların kiliseden atılacakları, üçüncü kararında daha önceden belirlenmiş kurallara göre atanmamış olan piskoposlarla birlikte onları seçen kişilerin görevlerinden azledilecekleri açıklanmıştır. Üçüncü Lateran Konsili'nde de benzer uyarılar tekrarlanmış ve bu konuda yeni bir şey söylenmemiştir. Örneğin on birinci kararda daha önceki konsillerde alınan ve ruhbanların kadınlarla birlikte yaşama veya evlenmesinin yasak olmasıyla ilgili karar yinelenmiş, buna uymayanların görevlerinden azledilecekleri açıklanmıştır.[574]

Üçüncü Lateran Konsili'nden sonra rüşvetle kilise görevi satın alma konusu uzun süre Genel Konsillerde ciddi bir şekilde ele alınmamıştır. Sonraki uyarılar ise Konstanz Konsili'nde

[571] Tanner, *Vol 1*, s. 87-90, 94, 99.
[572] Tanner, *Vol 1*, s. 141-143, 152-153.
[573] Tanner, *Vol 1*, s. 190-191, 194.
[574] Tanner, *Vol 1*, s. 217-218.

gerçekleşmiştir. Konsilin 23 Mart 1418 yılında gerçekleştirilen kırk üçüncü oturumunda kilise görevlerini rüşvetle satın alma konusu ele alınmıştır. Bu oturumda rüşvet ile görev satın almanın şeytani bir şey olduğundan, daha önceki konsillerde defalarca yasaklanmasına rağmen engellenemediğinden ve kilisenin bu konunun üzerine gelecekte daha fazla eğileceğinden bahsedilmektedir. Devamında ise konumlarını rüşvetle elde edenlerin ve bu suça alet olup rüşvet alanların kilisedeki görevleri ne olursa olsun hiyerarşiden atılıp aforoz edilecekleri vurgulanmaktadır.[575]

2.5. Sivil-Kilise İlişkileri Hakkındaki Kararlar

Genel Konsillerde kilisenin sivillerle kuracağı ilişkinin boyutları detaylı bir şekilde ele alınmış ve kilisenin sivillerden farklı bir konumda olduğu çok kez vurgulanmıştır. Örneğin İkinci İznik Konsili'nin (787) on ikinci kararında kiliselere ait toprakların sivil kişilere satışı bu kişilerin kilise topraklarını kötü amaçlar için kullanma olasılığının bulunması nedeniyle yasaklanmıştır. Eğer böyle bir satış gerçekleştirilmişse satış geçerli olmamakla birlikte toprakların ilk fırsatta manastır veya piskoposluk arazisine çevrileceği açıklanmıştır. İyi getirisi olmadığı düşünülen kilise arazilerinin ise ya orada çalışan işçilere ya da kilise görevlilerine verilmesi ve bu şekilde işletilmesinin sağlanması karara bağlanmıştır. Bu düzenlemenin yapılma nedeni on üçüncü kararda daha iyi açıklanmıştır. Buna göre kilise görevlisi olmayan bazı kişiler kilise arazilerine el koyup buraları "meyhaneye" veya "hana" çevirmiş ve arazinin kilise kurallarına aykırı bir şekilde kullanılmasına neden olmuşlardır. Dolayısıyla sivil kişilerin kilise arazileriyle ilgilerinin, yalnızca buraları iyileştirmek veya yapıları restore etmekten ibaret olacağı kararlaştırılmıştır.[576]

Dördüncü İstanbul Konsili'nin (869-870) bazı kararlarında sivil otoritelere ve kilise dışından olan kişilere de uyarı niteliğinde bölümler vardır. Örneğin on altıncı kararda ruhban

[575] Tanner, *Vol 1*, s. 448.
[576] Tanner, *Vol 1*, s. 147-149.

olmayıp onlar gibi giyinen ve kilise adına karar alan kişilerin olduğu, bu kişilerin daha da ileri giderek ruhbanları görevlerinden ettikleri ve bunların İstanbul'da görevli ruhban veya sivil kişiler dahi olsa önce ikaz edileceği, kendilerini düzeltmezler ise aforoz edilecekleri belirtilmiştir. On sekizinci kararda kilisenin sahip olduğu mal ve ayrıcalıkların herhangi bir sivil otorite tarafından gasp edilmesi durumunda bu kişilerin aforoz edileceği açıklanmıştır. Yirmi birinci kararda ise başpiskoposları karalayan veya görevinden etmeye çalışan kişilerin doğrudan aforoz edileceği karara bağlanmıştır.[577]

Birinci Lateran Konsili'nin (1123) sekiz, on iki ve on yedinci kararları kilise, sivil kişiler ve otoriteler arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir. Buna göre daha önceki konsillerde de tekrarlandığı üzere ruhbanların dışındakilerin kilisenin iç işlerine ve işleyişine karışmaları, sivillerin hangi nedenle olursa olsun kiliseleri etki altına almaları, kontrol etmeye çalışmaları ve Roma'daki kilisenin (papalık kastedilmektedir) malları üzerinde hak iddia etmeleri yasaklanmış, bu suçu işleyenlerin en sert şekilde cezalandırılacağı karara bağlanmıştır. Bu kararlara ek olarak evlilik, ölmüş ruhbanların mallarının durumu ve kilisede ibadet için bulunan kişilerin mallarına zarar verilmesi ile ilgili de düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre dokuzuncu kararda aralarında kan bağı olan kişilerin evlenmelerinin yüz kızartıcı ve rezil bir durum olduğu belirtilip bu tür evlilikler yasaklanmış ve on birinci kararda ölmüş ruhbanların mallarının onların istekleri doğrultusunda kullanılması kararlaştırılmıştır. Son olarak yirminci kararda ise kilisede ibadet için bulunan ruhban ve sivil halkın yanlarında getirdikleri mallarının kilisenin garantisinde olduğu vurgulanmış ve bu kişilerin mallarına verilen zararın otuz gün içinde tazmin edilmemesi halinde zararı verenlerin aforoz edilecekleri karara bağlanmıştır.[578]

Üçüncü Lateran Konsili'nin (1179) yedinci kararında ruhbanların, evlilik işlemlerini gerçekleştirirken veya göreve başlarken sivil kişilerden para talep edemeyecekleri

[577] Tanner, *Vol 1*, s. 178-182.
[578] Tanner, *Vol 1*, s. 191-194.

kararlaştırılmıştır. On üç ve on dördüncü konsil kararları ise birden fazla kilisede yetki ve etkisi olduğunu iddia eden ruhbanlar ve kiliselerin işlerine müdahale eden siviller ile ilgilidir. Kararda ruhbanların yalnızca kendi kiliselerinde yetkili oldukları, sivillerin kiliselerin karar mekanizmasına hiçbir şekilde müdahil olamayacakları ve bu kuralları çiğneyenlerin cezalandırılacakları vurgulanmıştır.[579]

2.6. Manastırlar ve Keşişler Hakkındaki Kararlar

Manastır ve keşişler kilise tarafından önemsenmiş ve haklarında Genel Konsillerde düzenlemeler yapılmıştır. Kadıköy Konsili'nde (451) ele alınan önemli konulardan biri manastırlardır. Manastırların keşişler tarafından şahsi çıkar için kullanılması, buralarda piskoposlardan habersiz işlere girişilmesi ve köle statüsündeki kişilerin izin almadan keşiş olarak kabul edilmesi gibi konular öne çıkmaktadır. Bunları engellemek için piskoposların manastırlar üzerinde tam yetki sahibi olduğu ve onlardan habersiz hiçbir iş yapılmaması gerektiği belirtilmiş, yukarıda sayılan suçları işleyenlerin kiliseden atılacağı açıklanmıştır. Konsilin sekizinci kararında manastır görevlilerine ek olarak yaşlılarla ve şehit mezarlarıyla ilgilenmeyle görevli kişilerin de doğrudan piskoposa bağlı oldukları, eğer onun emirlerine uymayı reddederlerse kilise kurallarına göre cezalandırılacakları, bunların sivil veya keşiş olmaları durumunda ise aforoz edilecekleri belirtilmektedir.[580]

İkinci İznik Konsili'nde de (787) manastır ve keşişler hakkında önemli kararlar alınmıştır. On dördüncü kararda bazı ruhban adaylarının henüz yetkileri olmadığı halde kiliselerde görev yaptıkları, bunun kilise kurallarına aykırı olduğundan sürdürülemeyeceği belirtilmiştir. Bu düzenlemenin keşişler için de geçerli olduğu karara eklenmiştir. Yirminci kararda erkek ve kadınların birbirlerine yakın veya birlikte yaşadıkları manastırların yasaklandığı, eğer bunlar arasında bir görüşme olması gerekiyorsa kadın manastır yöneticisinin

[579] Tanner, *Vol 1*, s. 214-215, 218-219.
[580] Tanner, *Vol 1*, s. 89, 91, 95.

yanında bir de yaşlı bir rahibenin bulunmasının zorunlu olduğu, görüşmenin dışarıda ve hızlı bir şekilde gerçekleştirileceği ve bir keşişin başka bir manastıra manastır yöneticisinden izin almadan gidemeyeceği kararlaştırılmıştır. Yirmi birinci kararda keşişlerin veya rahibelerin manastırlarını keyfi şekilde terk edip bir başkasına katılamayacakları, eğer böyle bir şey yaparlarsa kendilerinin uygun şekilde misafir edileceği ancak bağlı oldukları manastırın yöneticisinin izni olmadan bu yeni manastıra kalıcı olarak kabul edilemeyecekleri açıklanmıştır. On sekizinci kararda ise hiçbir ruhbanın evinde veya erkeklerin yaşadığı manastırlarda kadın bulunamayacağı ve eğer bir kadın zorunluluk nedeniyle seyahat ediyorsa bu kadınların kiliselere ait binalarda, erkeklerin olmadığı bir zamanda veya kilise arazisinin erkeklere uzak bir bölgesinde konaklayabileceği kararlaştırılmıştır. Birinci Lateran Konsili'nin (1123) on altıncı kararında ise keşişlerin halka açık alanlarda yetkilerini aşarak Pazar ayini, yaşlıları ziyaret ve günah itirafı gibi görevleri gerçekleştiremeyeceği açıklanmıştır.[581]

2.7. Kiliseyle İlgili Çeşitli Konular Hakkındaki Kararlar

Genel konsillerde alınan kilise hiyerarşisi ile ilgili kararın yanında hiyerarşiye mensup olmayan siviller, kilisedeki hizipleşmeler, kilise hakkındaki teolojik meseleler, kilise-sivil ilişkileri, tarikatlar ve kilise disiplini konularında çokça karar alınmıştır. Karar konularının çeşitliliği ve toplumun farklı kesimleriyle ilgili oluşu, konsillerin kilisenin her alanı hakkında söz sahibi olma iddiasını göstermektedir. Ruhbanlar kilisenin sadece hiyerarşik değil, hiyerarşi dışı kısımları üzerinde de söz sahibi olmayı hedeflemiştir.

Birinci İznik Konsili'nin (325) ikinci kararında paganizmden Hıristiyanlığa dönenlerin durumuyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Hıristiyan inancını yeni kabul etmiş bu kişilerin kısa bir katekümen döneminden geçtikten sonra kilisede önemli görevlere geldiği ve bunun yanlış olduğu belirtilmektedir. Kilise, din değiştirip Hıristiyan olmuş kişilerin kısa değil uzun ve

[581] Tanner, *Vol 1*, s. 149, 152, 154, 193.

"sınamalar" içeren bir süreçten geçmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Devamında bu tür kişilerin yüz kızartıcı bir günah işlemeleri, bunun iki veya üç şahit tarafından onaylanması durumunda kilise görevleri ile ilişiklerinin kesileceği belirtilmiştir. Ayrıca katekümen eğitimindekilerin kurallara aykırı şekilde davranıp hata yapmaları durumunda kendilerini düzeltmeleri için üç sene kilisede sadece dinleyici kişiler olarak bulunacakları, bu süre bitiminde diğer katekümenlerle ibadetlere katılabilecekleri kararlaştırılmıştır.[582]

Birinci İstanbul Konsil (381) belgelerinde kararların açıklandığı kısımlar haricinde dikkat çeken başka yerler vardır. Örneğin İstanbul'a konsil için gelen piskoposların toplu olarak yayımladıkları mektup bunlardan biridir. Bu mektupta ilk kez bir Genel Konsil'de "*kilisenin bedeni*" kavramının kullanıldığı görülmektedir. Aynı mektup metninin devamında Kudüs Kilisesi'nin "*tüm kiliselerin annesi*" şeklinde nitelendiği dikkat çekmektedir. Son olarak değinilmesi gereken şey, kilisenin özelliklerinin ilk kez tam bir şekilde sayılmış olmasıdır. Metnin giriş kısmında yer alan "yüz elli babanın beyanı" kısmında kilisenin tek, kutsal, evrensel ve havarisel[583] olduğu açık bir şekilde belirtilmiş olan özellikleri daha sonra Katolik Kilisesi tarafından da aynı şekilde kabul edilecektir. Bu dört özellik dağınık bir şekilde Birinci İznik Konsil metninde de yer almakla birlikte kilisenin "evrenselliği" ve "havariselliği" daha çok vurgulanmıştır. Daha sonra İznik ve İstanbul Konsilleri'nde açıklanan inanç ilkeleri, Katolik Kilisesi tarafından "İznik-İstanbul İnanç İlkeleri Formülü" olarak kabul edilip kateşizme eklenmiştir.[584]

Kilisenin önemli sorunlarından biri "hizipleşmelerdir". Birinci İznik Konsil (325) belgelerinden, alt kademeden piskoposluğa kadar ruhbanlar arasında hizipleşmelerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür davranışların kilisenin yasalarına aykırı olduğu belirtilmektedir. Eğer

[582] Tanner, *Vol 1*, s. 6-7, 13.
[583] Tanner, *Vol 1*, s. 24, 26, 30.
[584] Tanner, *Vol 1*, s. 5, 18; Günümüzde Katolik Kilisesi tarafından kabul edilen "İznik-İstanbul İnanç İlkeleri Formülü" için bkz. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 197.

bu bölünmeler fark edilirse bu kişilerin baskı altına alınmaları ve bulundukları şehri terk etmelerinin engellenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak bu kural çiğnenirse başka şehirlere gidip oralarda hizipleşme faaliyetlerini sürdürenlerin en kısa sürede kendi görev bölgelerine dönmeleri sağlanmalıdır.[585] Konsil kararından anlaşılacağı üzere resmi görüş ve düşüncelerden başka görüşlerin olduğu ve bunların merkezi dini otoriteye zarar verebileceği endişesi bulunmaktadır. Aynı konsilde Arius'un görüşlerinin mahkûm edildiği hatırlanacak olursa kilisenin bu tür aykırı görüşlerin yayılmasına karşı önlem almaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Üçüncü Lateran Konsili'nin (1179) sekizinci kararının ruhbanlar arasında hizipleşme ve entrikaları engellemek için metne eklendiği görülmektedir. Kararda boş ve henüz kimsenin atanmadığı kilise görevlerinin ruhbanlara söz verilmesi, bunun ruhbanların birbirinin arkasından iş çevirmesine neden olacağı için yasaklanmıştır. Konsilin ruhbanlarla ilgili bir başka kararında ise her katedrale diğer ruhbanlara ve maddi durumu iyi olmayan öğrenci ve araştırmacılara eğitim vermesi için alanında uzman görevlilerin atanacağı açıklanmıştır.[586]

İkinci İznik Konsili'nde (787) "ikonakırıcılık" mahkûm edildikten sonra bu konu hakkında bazı düzenlemeler yapılmıştır. Konsilin yedinci kararında daha önceki *ikonakırıcı* dönemin izlerini silmek için, kurulacak her yeni kilisede bir din şehidinden kalıntılar veya kutsal emanet parçaları bulundurulacağı, hiçbir piskoposun bu sayılan şeylere sahip olmayan kiliseleri kutsayıp açamayacağı ve bu kurala uymayan piskoposların kiliseden kovulacağı kararlaştırılmıştır.[587] Dördüncü İstanbul Konsili'nin ikinci kararında ise daha önceki konsillerde alınan kararlara herkesin uymak zorunda olduğu, uymayanların kendilerine çeki düzen verene ve bu kararları kabul edene kadar kilise ile ilişiklerinin kesileceği belirtilmiştir.[588]

[585] Tanner, *Vol 1*, s. 13.
[586] Tanner, *Vol 1*, s. 215, 220.
[587] Tanner, *Vol 1*, s. 144-145.
[588] Tanner, *Vol 1*, s. 167-168.

Üçüncü kararda bir önceki konsilde ikonalarla ilgili alınan karar tekrar edilmiş ve ikonalara tıpkı kutsal metinler gibi saygı gösterilmesi kararlaştırılmıştır

Konsillerde ruhbanların yanında "sivil halk ile ilgili de düzenlemeler" yapılmıştır. Örneğin İkinci Lateran Konsili'nin (1139) on üçüncü kararında "tefecilik yapmak", "tefecileri kiliselere davet etmek", "onlarla iletişim halinde olmak" sert bir dille yasaklanmakta ve eğer tefeciliğe devam ederlerse bu kişilerin öldüklerinde defin işlemlerinin Hıristiyan adetlerine göre gerçekleştirilmeyeceği belirtilmektedir. Konsilde aynı cezanın on dört ve on sekizinci kararlarda silahlı dövüş ve turnuvalarda ölen ve kundakçılık yapan kişiler için de geçerli olduğu vurgulanmıştır. Üçüncü Lateran Konsili'nde de siviller ile ilgili kararlara rastlanmaktadır. Örneğin yirmi ve yirmi beşinci kararlarda daha önceki konsillerde alınan, tefeci ve silahlı turnuvalarda ölen kişiler ile ilgili karar tekrarlanmıştır. Dikkat çeken bir diğer karar ise cüzzamlılar ile ilgilidir. Kararda cüzzamlı kişilerin kiliselere girmeleri halkın sağlığını tehdit ettiği için yasaklanmıştır. Ancak bu kişilerin diğer vatandaşlardan ayrı kiliselerde ibadetlerini gerçekleştirmelerine, kendi mezarlıklarına ölülerini defnetmelerine ve kendi papazlarına sahip olmalarına izin verilmiştir. Konsilin sivillerle ilgili son kararı bazı Hıristiyanların *Sarazen*lere yardımlarıyla ilgilidir. Bu kelime hem Arapları hem de genel olarak Müslümanları aşağılamak veya yermek için kullanılmıştır. Kararda Hıristiyanların yaşadıkları bölgelerdeki *Sarazen*lerin bazı Hıristiyanlar tarafından maddi açıdan desteklendikleri ve bunun çok büyük bir günah olması nedeniyle böyle davranan Hıristiyanların aforoz edilecekleri açıklanmıştır.[589]

Üçüncü Lateran Konsili'nde (1179) "yerel kiliselerdeki seçimler" ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Konsilin on altı ve on yedinci kararları doğrudan bu konu ile ilgilidir. Kararda bazı kiliselerde azınlık durumunda olup nüfuz ve etkileri fazla olanların kendi istedikleri kişilerin seçimleri kazanmaması nedeniyle hem kilise işlerinin yapılmasını hem de seçimlerin

[589] Tanner, *Vol 1*, s. 200-201, 221-223.

gerçekleştirilmesini engelledikleri belirtilmiş, seçim ve kilise işleriyle ilgili karar alırken çoğunluğun dediğinin olacağı vurgulanmıştır. Seçimlerle ilgili diğer bir sorun ise bazı kişilerin şahsi çıkarları için birden fazla kilise yöneticisi atanmasını sağlamalarıdır. Kararda bu kişiler arasından her görev için yalnızca bir kişinin seçilmesi istenmiş, bu şekilde bir seçimin gerçekleştirilememesinin bir skandal olduğu belirtilmiş ve nihayetinde konuya bölgenin piskoposunun el atıp atamayı bizzat kendisinin yapacağı açıklanmıştır.[590]

Beşinci Lateran Konsili'nde (1512-1517) özellikle "vaizlik" konusundaki düzenleme dikkat çekmektedir. Konsilin 19 Aralık 1516 tarihinde gerçekleştirilen on birinci oturumunda bu konu ele alınmıştır. Kararda bazı vaizlerin İncil'i yanlış şekilde vaaz ettikleri, insanların doğru dini bilgi almasını değil, kendi şöhretlerini önemsedikleri, başkalarının gözlerini boyamak için onlara dalkavukluk yaptıkları ve sadece dışarıdan iyi bir vaizmiş gibi görünmeye çalıştıkları belirtilmektedir. Karara göre bu kişiler İncil'de bahsedilen mucizeleri dahi çarpıtarak anlatma yoluna gitmektedir. En kutsal şeyleri dahi yalan yanlış bir şekilde insanlara açıklayan bu kişilerin sözlerinin kutsal olması gerekirken bunun aksi davranışlar sergiledikleri için dinleyicilerin kurtuluştan uzaklaştıkları ve özellikle az eğitimli kişilerin bu tür insanların vaazlarından etkilendikleri vurgulanmaktadır. Konsilde dini doğruları çarpıtarak anlatanların kilise için tam bir utanç kaynağı olduğu, vaazlarının ise Tanrı sözü ile hiçbir ilgisinin bulunmadığı belirtilmektedir. Kiliseye göre bu kişilerin anlattıkları şeyler Tanrı'nın mucizeleri değil, insanlar tarafından üretilmiş efsane, mucize ve halk masallarıdır. Yalancı vaizlerin kiliseye nasıl zarar verdikleri anlatıldıktan sonra vaizler hakkındaki düzenlemeler açıklanmıştır. Buna göre vaizlik görevine getirilecek kişilerde belli bir yaş ve bilgi birikimi aranacaktır. Vaizler, görevlerini yapmak için gittikleri yerlerde bölgenin dini otoritelerine vaizlik mesleği için yeterli olduklarını hem kendi becerileriyle hem de aldıkları referanslarla kanıtlamak zorundadır. Onlar işlerini yaparken dünyanın sonu, yargı günü ve deccal gibi konulardan

[590] Tanner, *Vol 1*, s. 219-220.

bahsetmeyecek, bunun aksine davranışlar sergileyenlerin ise görevine son verilecektir. Vaizler kutsal metinleri gelecekten haber veya Tanrı'dan vahiy aldıklarını iddia ederek yorumlamayacak, kendilerine özel bir güç verildiğini iddia etmeyeceklerdir. Konsilde vaizlerden istenen şey iyiliklerden, karşılıklı sevgiden ve dinin tüm iyi yönlerinden bahsetmeleridir. Eğer gerçekten ilham veya Kutsal Ruh'tan haber aldığını iddia edenler olursa bu kişiler yerel ruhbanlardan oluşan üç veya dört kişilik bir kurul tarafından incelenecektir. Konuyu inceleyen kurul, durumu Roma'ya bildirip şikâyetin onay veya ret ile sonuçlanmasını sağlayacaktır. Son olarak vaizler hakkındaki bu düzenlemeye herhangi bir şekilde muhalefet edenlerin ve ona uymayanların görevleri ile ilişiklerinin kesilmesi karara bağlanmıştır.[591]

Yukarıdaki kararların yanında kilise ile ilgili çeşitli konularda düzenlemeler yapılmıştır. Çalışmamızda bu kararlar ayrı kategoriler altında ele alınmamıştır. Bunun nedeni kararların diğer bazı konsil kararlarının kısa tekrarları niteliğinde olacak şekilde metinlerde yer almasıdır. Dolayısıyla konsillerde temel konularda alınan kararlar ayrı başlıklarda uzun ve ayrıntılı bir şekilde ele alınırken, kısa tekrar niteliğinde olan veya yeni bir başlık açmanın gerekli görülmediği konular bu şekilde değerlendirilmiştir. Örneğin İkinci İznik Konsili'nin (787) on yedinci kararında bazı keşişlerin manastırlarını terk edip kilise kurallarına aykırı bir şekilde ibadet evi veya tarikat benzeri yapılar kurduklarından bahsedilmiş, piskoposlardan böyle girişimleri engellemeleri istenmiştir.[592]

İkinci Lateran Konsili'nde (1139) daha önce alınan kararların bazıları tekrarlanmış ve bunlara birtakım eklemeler yapılmıştır. Rüşvet ile kilise görevlerini satın almış kişilerin kiliseden atılması, kilisenin önemli mallarının para karşılığı satılmasının ve bir piskopos tarafından kiliseden kovulan bir kişinin kendisini kovan kişiden başka bir piskopos tarafından kiliseye kabul edilmesinin yasaklanması, ruhbanlığa uymayan tavırlar sergileyen ve giyim

[591] Tanner, *Vol 1*, s. 634-638.
[592] Tanner, *Vol 1*, s. 151-152.

kuşamında da bu özeni göstermeyenlerin görevlerinden azledilmesi, ruhbanların kadınlarla evlilik veya birlikte yaşama gibi bir ilişkileri olursa bu kişilerin görevlerinden azledilerek cezalandırılması, bir kadınla evlilik veya birlikte yaşama gibi bir ilişki içerisinde olan ruhbanların bu kadınlardan ayrıldıklarında ceza bedeli ödemek zorunda bırakılması, keşişlerin ve diğer görevlilerin asli işlerini aksatıp dünyevi meselelerle ilgilenerek gelir elde etmelerinin yasak olması, sivillerin kilise gelirlerine el koymasının ve yakın akrabalar arasındaki evliliğin yasaklanması bunlar arasında sayılabilecek kararlardandır.[593]

Konsilin on altıncı kararına göre hiç kimse bir ruhbanla arasında kan bağı bulunması nedeniyle kendisinin de ruhban olduğunu iddia etme hakkına sahip değildir.[594]

Yirmi dördüncü kararda Hıristiyanların defin işlemleri ve bu işte kullanılan kutsal yağ ile su için cenazenin sahiplerinden herhangi bir ücret talep edilemeyeceği açıklanmıştır. Konsilin yirmi beşinci kararında ruhbanların ücretlerini sivil otorite veya halktan kimselerden alamayacakları belirtilmiştir. Bu şekilde bir davranışta bulunanların elde ettikleri paranın haksız bir kazanç olduğu ve kendilerinin bu paradan mahrum bırakılacakları açıklanmıştır. Yirmi yedinci kararda rahibelerin kilise korosunda ilahi söylemek için keşişler ve ruhbanlarla bir araya gelmeleri yasaklanmıştır.[595]

Konsilde ele alınan, ruhbanlarla ile ilgili bir diğer önemli konu "günah itirafının" yanlış gerçekleştirilmesi sorunudur. Yirmi ikinci kararda bazı ruhbanların yanlış günah itirafı gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Buna göre bir kişi bir seferde yalnızca tek bir günahını itiraf etmeli, papazın öğütleri doğrultusunda pişmanlık gösterip haksızlık yaptığı kişinin gönlünü almalı ve hatasını telafi etmelidir. Bu kurala uymadan gerçekleştirilecek günah itiraflarının geçersiz olduğu ve kişinin günahından arınmasına yardımcı olmayacağı vurgulanmıştır.[596]

[593] Tanner, *Vol 1*, s. 197-202.
[594] Tanner, *Vol 1*, s. 201.
[595] Tanner, *Vol 1*, s. 201-203.
[596] Tanner, *Vol 1*, s. 202.

Dördüncü Lateran Konsili'nde (1215) kilise hiyerarşisinde görevli tüm ruhbanlara yönelik pek çok uyarı ve düzenleme bulunmaktadır. Örneğin on dördüncü kararda ruhbanların cinsel anlamda kendilerini tutamamalarının ağır bir şekilde cezalandırılacağı, on beşinci kararda oburluk ve alkol düşkünlüğü olanların kendilerini düzeltene kadar görevlerinden azledileceği, on altıncı kararda ruhbanların mesleklerine uygun bir şekilde davranması gerektiği, on yedinci kararda ruhbanların asli görevlerini ihmal edip sivillerin işleriyle ilgilenmesinin yasak olduğu, on sekizinci kararda ruhbanların kan dökme ile sonuçlanacak herhangi bir karara imza atmalarının, infaz gerçekleştirilirken orada bulunmalarının yanlış olduğu ve bu işin sivil görevliler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği,[597] on dokuzuncu kararda ruhbanların kendi evlerini sivillerinkilere benzetip onlarınki gibi değerli şeyleri satın alarak evlerine koyamayacakları, yirminci kararda kiliselerde bulunan kutsal su ve Pazar ayini malzemelerinin kilitli bir halde muhafaza edilmesi gerektiği, altmış üç ve altmış dördüncü kararlarda bulundukları görevleri para ile satın alanların ve altmış altıncı kararda ise halktan para talep ederek görevlerini yapanların cezalandırılacağı açıklanmıştır.[598]

Konsilde ruhbanlar ile ilgili kararların yanında tarikatlar, siviller, sivil kilise yöneticileri, sivillerin kiliseye müdahalesi ve keşişler ile ilgili de bazı kararlar alınmıştır. Örneğin yirmi birinci kararda sivillerin yılda en az bir kere günah çıkarıp Pazar ayinine katılmaları ve zorunlu bir durum olmaksızın kendi papazlarından başkasına günah itirafı için gitmemeleri gerektiği, papazların böyle bir taleple gelenleri kendi papazlarına yönlendirmelerinin zorunlu olduğu ve dinledikleri günahları herhangi bir nedenle ifşa eden papazların görevlerinden azledileceği açıklanmıştır.[599]

[597] Ruhbanların, infazı gerçekleştiren veya bu emri veren kişi olmaması, bunun yapılmasını desteklemedikleri anlamına gelmemektedir. İnfaz kararı sivil mahkemelere bırakılmaktadır. Bunu Jan Hus hakkındaki kararda görmek mümkündür. Konstanz Konsili'nin Hus hakkındaki tek cümlelik kararı bunu teyit etmektedir. Kararda konsilin Jan Hus'u sapkın olarak gördüğü ve kilisenin bundan fazla yapabileceği bir şey bulunmadığı belirtilmiştir. Devamında Hus sivil otoritelere teslim edilmiştir. Bkz. Tanner, *Vol 1*, s. 244, 429.
[598] Tanner, *Vol 1*, s. 242-244, 264-265.
[599] Tanner, *Vol 1*, s. 244-245.

Yirmi dördüncü kararda bazı hastalıkların günah kaynaklı olması nedeniyle hastaların, papazlara günah itirafında bulunmadan doktorlara gitmemeleri gerektiği belirtilmiş ve hastanın olduğu yere papaz çağrılması istenmiştir.[600]

Konsilin otuz bir, otuz iki ve kırk beşinci kararları kilise yönetici ve görevlileriyle ilgilidir. Buna göre otuz birinci kararda kilise yönetici ve görevlilerinin çocuklarının onlarla aynı kilise heyetinde görev alamayacakları, otuz ikinci kararda yöneticilerin kilise gelirlerini (ruhbanlara para kalmayacak şekilde) kendilerine almalarının yasak olduğu ve kırk beşinci kararda ruhbanlara zarar veren veya onların mallarını çalanların görevlerinden azledilecekleri açıklanmıştır.[601]

Konsilin kırk iki, kırk üç, kırk dört ve kırk altıncı kararları, sivillerin kilise işlerine müdahalesi ve sivil-kilise ayrımı ile ilgilidir. Örneğin kırk ikinci kararda ne sivillerin kilise mahkemelerine ne de kilisenin sivil mahkemelere karışma hakkının olduğu belirtilip herkesin kendi alanında kalması gerektiği, kırk üçüncü kararda ruhbanların, bölgelerinin sivil ve nüfuzlu kişileri tarafından kendilerine bağlılık yemini etmeye zorlanamayacakları, kırk dördüncü kararda sivillerin kiliseye ait olan mallar üzerinde herhangi bir tasarruf yetkisinin bulunmadığı, kırk altı ve altmış birinci kararlarda ise sivillerin ve kilisenin birbirlerinin topraklarından vergi alamayacağı ancak ihtiyaç durumunda kiliseden yardım talep edilirse gerekli parasal yardımın sağlanabileceği karara bağlanmıştır.[602]

Konsilde bazı kararlar doğrudan sivillere yönelik düzenlemeler içermektedir. Örneğin ellinci kararda bir kişinin dördüncü dereceye kadar akrabası olanlarla evlenmesinin yasak olduğu, elli birinci kararda evliliğin gizli şekilde yapılamayacağı, elli üç ve elli dördüncü kararlarda bazı Hıristiyanların kiliseye ödemeleri gereken vergileri[603] ödememek veya daha az

[600] Tanner, *Vol 1*, s. 245-246.
[601] Tanner, *Vol 1*, s. 249-250, 254.
[602] Tanner, *Vol 1*, s. 253-255, 262-263.
[603] Değişebilir olmakla birlikte Hıristiyanlardan gelirlerinin yüzde onu kadar bir oranda tahsil edilen, "ondalık" da denen vergidir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde Avrupa'da topraktan elde edilen mahsullerle ödenebilmesine

ödemek için çeşitli yollar buldukları ve bunların yasaklandığı, yetmişinci kararda ise bazı Yahudi dönmesi Hıristiyanların, bir Hıristiyan'a yaraşır şekilde giyinmelerinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Son olarak on üçüncü kararda izin almaksızın tarikat kurmak yasaklanmış ve tarikata girmek isteyenlerin mevcut tarikatlardan birine katılmaları gerektiği belirtilmiştir.[604]

İkinci Lyon Konsili'nde (1274) kilise ile ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre on altıncı kararda bir kişinin tek eşi olabileceği ve buna aykırı ilişkileri olanların tespit edilmeleri halinde sivil otoritelere teslim edileceği, yirmi üçüncü kararda papalıktan onay almamış tarikat ve dini amaçla kurulan toplulukların herhangi bir geçerliliğinin olmadığı ve on ikinci kararda kiliseye ait unvan, mal veya herhangi bir şeyi cebren elde edenlerin toplumsal konum ve statüleri ne olursa olsun aforoz edileceği açıklanmıştır. Konsilin yirmi beşinci kararı kiliseye ibadet etmeye gelenlerin nasıl bir davranış sergilemesi gerektiği konusunda uyarılar içermektedir. Karara göre kiliseye gelenler mütevazı, ağır başlı ve dindarlığa uygun şekilde davranıp sadece manevi yenilenmeyi istemelidir. Dini törenler ciddi bir şekilde gerçekleştirilirken sadece ibadet etmeye odaklanılmalı, huzur ve sükûnet içinde olunmalı, şiddet, asilik ve tahrik etme gibi davranışlardan uzak durulmalıdır. Kiliselerde gereksiz ve din ile ilgili olmayan konuşmalardan ve ibadeti aksatacak her şeyden sakınılmalıdır. Son olarak kiliselerin sadece ibadet yeri olduğu, sivillerin kilise ile ilgili olmayan yargı meselelerini kiliseye taşımamaları gerektiği belirtilmiş ve kiliselerde bu kurallara göre davranılması istenmiştir.[605]

rağmen zaman içerisinde insanların çeşitli gelir kalemleri ile ödenmeye başlanmıştır. Kilise buradan elde edilen paranın din işlerine harcandığını, bunun Tanrı'nın izni ve yetkisiyle yapıldığını ve bu vergiden kaçınmanın aforoz edilmek ile sonuçlanacağını belirtmiştir. Bkz. P. K. Meagher-D. Dietlein, "Tithes", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 14, USA: Gale, 2003, s. 90-92.

[604] Tanner, *Vol 1*, s. 240-241, 257-260, 262, 267.

[605] Tanner, *Vol 1*, s. 321-322, 326-328.

Vienne Konsili'nde (1311-1312) önceki konsillerdeki bazı kararlar tekrarlanmış ve yeni düzenlemeler yapılmıştır. Dört, dokuz, on bir, yirmi iki ve yirmi dokuzuncu kararlarda bazı tekrarlar vardır. Bunlar sırayla bir papazın birden fazla kilisede görevli olamayacağı, ruhbanların görevlerine uygun olmayan giysileri veya tören elbiselerini günlük hayatta sürekli giymeleri halinde cezalandırılacakları, görevlerini eksik, yanlış yapan ve işlerine uygun davranışlar sergilemeyen ruhbanların cezalandırılacakları, tefecilik yapan her kim olursa olsun lanetleneceği ve kiliseye ait malları gasp eden veya bunlardan şahsi çıkar sağlayan ruhbanların cezalandırılacakları ile ilgili kararlardır.[606] Yeni düzenlemeler yapılan kararlar ise çoğunlukla kilisenin işleyişi ile ilgilidir. Örneğin beşinci kararda katedrallerde ve dini eğitim veren okullarda eğitim alanların ruhbanlığa geçişlerinin kolaylaştırılacağı ancak bu kişilerin papaz olmadan önce hiyerarşinin bozulmaması açısından diyakozluk yapmaları gerektiği kararlaştırılmıştır.[607] On dokuzuncu kararda kilise ve manastır yöneticilerinden, piskoposlarına karşı görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmeleri ve bulundukları bölgeye gelen papalık görevlilerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmaları istenmiştir.[608] On dördüncü ve on beşinci kararlarda ise manastırlarda eğitimlerine devam eden keşiş ve rahibelerin uymaları gereken kurallar detaylı bir şekilde anlatılmış ve manastırların yöneticileri tarafından düzenli olarak denetlenip terbiye edilmeleri istenmiştir.[609] Konsilin yirmi üçüncü kararında alt seviye ruhbanlardan, bölgelerindeki kardinal ve piskoposlara görevlerini yaparken yardımcı olup eşlik etmeleri istenmiş,[610] otuz üçüncü kararında ise papanın dışındaki kişilerin piskoposları görevden alma veya sürgün etme yetkisinin bulunmadığı ve bu karara aykırı davrananların hatalarını telafi edene kadar kilise ile bağlarının kopacağı[611] açıklanmıştır. Konsilin yirmi dört, yirmi yedi ve otuz beşinci kararları ruhbanların eğitimi, engizisyon hakimliği ve tarikatlar ile

[606] Tanner, *Vol 1*, s. 362-363, 365, 369, 378-379, 384-385.
[607] Tanner, *Vol 1*, s. 363.
[608] Tanner, *Vol 1*, s. 376-377.
[609] Tanner, *Vol 1*, s. 370-374.
[610] Tanner, *Vol 1*, s. 379.
[611] Tanner, *Vol 1*, s. 388-389.

ilgilidir. Buna göre yirmi dördüncü kararda Hıristiyanların sayıca az olduğu bölgelerde görev yapan ruhbanların, cemaat üzerinde etkili olabilmek için bölgelerinde konuşulan dili iyi öğrenmeleri gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle böyle bölgelerde görevli kişilerin Paris, Oxford, Bologna ve Salamanka okullarında dil eğitimi alacakları açıklanmıştır.[612] Yirmi yedinci kararda engizisyon[613] hâkimliği için en az 40 yaşında olunması gerektiği, bu kişilere ek olarak piskopos yardımcısı veya vekillerinin halktan herhangi bir şekilde yasadışı yolla para almalarının (görev ve yetkilerini kötüye kullanmalarının) aforoz ile sonuçlanacağı açıklanmıştır.[614] Otuz beşinci kararda ise bazı dilenci tarikatların, gelirleriyle mal-mülk satın aldıklarından veya bunları başkalarına devrettiklerinden bahsedilmekte, bu yönde davranışlar sergileyenlerin aforoz edilecekleri belirtilmektedir.[615]

Otuz altıncı kararda bazı sivil otoritelerin veya nüfuzlu kişilerin kilisede yapılması gereken ayinleri bu yerlerin dışında hatta kendi özel mülklerinde yaptırdıklarından bahsedilmektedir. Üstelik bahsedilen nüfuzlu kişilerin ayinin yapılacağı yere başka insanları zorla çağırıp ayin bitimine kadar orayı terk etmelerini engelledikleri ve ayinin usulüne aykırı şekilde yapıldığı belirtilmektedir. Kilise bu tür davranışlarda bulunan kişileri sert bir dille lanetlemiş ve aforoz edileceklerini açıklamıştır.[616]

Son olarak Konstanz Konsili'nde (1414-1418) ruhbanların davranış ve giyimleri üzerinde durulmuştur. Kararda bu kişilerin, kilise kurallarına uymayacak şekilde siviller gibi giyinip onlar gibi davranmaya çalıştıkları belirtilmektedir. Hatta bunların, saçlarını sivillerinki gibi kestirdikleri, dirseklere kadar uzanan eldivenler, sırt ve yan tarafları yırtmaçlı, kürklü ve renkleri kilise ile ilgisi olmayan elbiseler giydikleri vurgulanmış, bu tür elbiseler giyenlerin dini

[612] Tanner, *Vol 1*, s. 379-380.
[613] M.S. 13. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan, Hıristiyanlık'tan dönen ve kilisenin belirlediği doktrinlere aykırı hareket edenlerin yargılandığı mahkemelere verilen addır. Bkz. Ahmet Hikmet Eroğlu, "Farklı İnancı Tehdit Olarak Algılamanın Sonucu: Engizisyon Terörü", *Dini Araştırmalar*, Cilt 7, Sayı 20, Ankara, 2004, s. 96.
[614] Tanner, *Vol 1*, s. 382-383.
[615] Tanner, *Vol 1*, s. 390-391.
[616] Tanner, *Vol 1*, s. 391.

görevlerini de bahsi geçen elbiseler üzerlerindeyken gerçekleştirdikleri belirtilmiştir. Sonuç olarak konsil kararında bu tür davranışlar sert bir dille kınanıp yasaklanmış ve bu kişilerin uyarılmalarına rağmen hatalarında ısrar etmeleri halinde cezalandırılacakları açıklanmıştır.[617]

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde, henüz dini serbesti sağlanmamışken kilise, hem ruhbanlar hem de diğer kilise mensupları tarafından "doğru inancı" savunanların bir arada bulunduğu bir cemaat veya topluluk olarak kabul edilmiştir. Hıristiyanlar üç yüz yılı aşkın bir süre boyunca zaman zaman Roma İmparatorluğu tarafından kötü muameleye maruz bırakılmış ancak Milano Fermanı sayesinde rahata kavuşmuşlardır. Bu dönemden sonra Hıristiyanlık hızla devlet dini haline gelmiş ve daha önce derinlemesine tartışılmayan teolojik meseleler gün yüzüne çıkmıştır. Bu meseleler hakkındaki anlaşmazlıklar aslında Hıristiyan dünyasının hiç de yekpare olmadığını, tek bir merkezden belirlenen "doğru inancın" herkes tarafından olduğu gibi kabul edilmediğini göstermiştir. Bunlara doğu-batı arasındaki siyasi çekişmelerin de eklemlenmesiyle kilisede önemli bölünmeler yaşanmıştır. Bunların yanında konsil kararlarında da görüleceği üzere, kilisenin özellikle disiplinle ilgili de büyük sorunları vardır. Birçok sorunun yüzyıllar boyunca üstesinden gelinemediği anlaşılmaktadır. Tüm bu teolojik, siyasi ve disiplinle ilgili çözülemeyen sorunlar nedeniyle Katolik Kilisesi'nin "evrensel kilise" düşüncesi ve iddiası da büyük yara almıştır. Erken dönem konsillerinde ayrılan kiliseler ve 11. yüzyılda ayrılan Ortodokslar, papaların otoritesini ve güç kullanımını reddetmişlerdir. Bu olaylar neticesinde papalık, otoritesi sadece Katolikler tarafından tanınan bir kurum haline gelmiştir. Papalar her ne kadar kendilerini "tüm Hıristiyanların başı" olarak adlandırsalar da, bunun diğer Hıristiyan cemaatleri nezdinde bir karşılığı artık yoktur.

[617] Tanner, *Vol 1*, s. 449-450.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATOLİK REFORMASYONU SÜRECİNDE VE SONRASINDA KİLİSE

1. Protestan ve Katolik Reformları Döneminde Kilise

Katolik dünyasında reformlar tarihi geçmişiyle birlikte ele alındığında anlam kazanan bir olgudur. Reformlardan önce iki yüzyıl boyunca Katolik ülkelerde önemli değişimler yaşanmış ve doğal olarak kilise de bundan etkilenmiştir. Yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik ve dini değişimler reformlara giden yolda Katolik dünyasının çehresini değiştirmiştir. Burada "reform" yerine "reformlar" tabirinin kullanılmasının nedeni hem Protestan hem de Katolik tarafta reform hareketlerinin ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Avrupa'da reformlar tarihinin ele alındığı çalışmalarda Katolik Kilisesi'nin kurumsal olarak çürümüş, yozlaşmış bir durumda olduğu çeşitli örneklerle vurgulanmakta ve reform öncesindeki bu halinin Protestan hareketinin ortaya çıkışıyla sonuçlandığı yani bunun normal bir neden-sonuç ilişkisi olduğu belirtilmektedir. Bu görüşlerin yanlış olduğunu, Roma'nın kötü halinin reform hareketinin ortaya çıkmasında etkili olmadığını söylemek doğru değildir. Ancak bunları reformun tek nedeni olarak sunmak yanlış olacaktır. Çünkü Katolik Kilisesi, reformdan kısa süre önce siyaset, para ve yozlaşmaya batmış değildir. Çalışmamızın ikinci bölümünün Genel Konsil kararlarının incelendiği kısmında da görüleceği üzere kilise çok uzun zamandır ruhbanların disiplin ve ahlak sorunlarıyla uğraşmaktadır. Bahsi geçen bozulma, dinin serbesti kazanması ve kilisenin ayrıcalıklı konuma gelmesiyle başlamış ya da görünür olmuştur. Tarih boyunca kilisede meydana gelen bu tür bozulmalar yine kilisenin içinden gelen kişi veya gruplar tarafından düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle ilk olarak Protestan reformunun ortaya çıkışı ele alınacak, devamında ise Trent Konsili öncesinde ve sonrasında Katolik Kilisesi'nin reform çabaları incelenecektir.

1.1. Reformlar Öncesinde Avrupa'nın Sosyo-Kültürel Durumu

14. yüzyıl, Katolik dünyasında hem önemli gelişmelerin hem de sarsıcı olayların yaşandığı bir dönemdir. Yüzyılın hemen başında Avrupa'da büyük kıtlık ve doğal afetler yaşanmıştır. Bu olayları 1347 yılından itibaren tüm Avrupa'yı derinden sarsan veba ve frengi salgınları izlemiştir. Avrupa nüfusunun ortalama üçte birinin ölümüyle sonuçlanan bu dönem, Hıristiyanlar üzerinde büyük bir travma etkisine neden olmuştur. Şahit olunan sayısız kayıp, ölüm olgusunun Hıristiyanların yaşamının tam ortasına yerleşmesiyle neticelenmiştir. Bunun sonucunda *araf* düşüncesi de büyük önem kazanmış ve buna bağlı olarak *endüljans* yaygınlaşmıştır. Bunlara ek olarak Türklerin Balkanlardaki fetihleri Katolik Hıristiyanlar arasında korkuya neden olan bir diğer etkendir.[618]

Reformlar öncesi dönemin en önemli olaylarından biri matbaanın icadıdır. Johannes Gutenberg ve meslektaşları tarafından 1450-1455 arasındaki bir tarihte ilk kez faal olarak kullanıldığı kabul edilen matbaanın, daha önceki örneklerinden önemli farkları bulunmaktadır. Gutenberg'e gelene kadar mürekkep ve kâğıt teknolojisinde gelişme ve maliyette azalma sağlanmakla beraber henüz seri üretime nasıl geçileceği konusu çözüme kavuşturulamamıştır. İlk matbaa örneğinde tahta kalıplar bir bıçak veya oyma aleti ile istendiği gibi işlenmiş, daha sonra basım işlemi gerçekleştirilmiştir. Ancak bu yöntem tahta kalıplardaki harflerin sabit olması ve birkaç kullanım sonrasında tekrar kullanılamaması nedeniyle seri üretime geçişi zorlaştırmış, bu da maliyet ve zamandan tasarruf edilememesine neden olmuştur. Gutenberg ve ekibi ise hareket ettirilebilen metal döküm harfler tasarlamış ve bu sayede basım teknolojisinde çağ atlanmıştır. Bu yöntemle birlikte artık sadece el ilanları veya kısa kitapçıklar değil, 1455 yılında basılan Kitabı Mukaddes gibi uzun kitaplar da rahatlıkla çoğaltılabilir hale gelmiştir. Matbaanın yaygınlaşması kültür alanında büyük gelişmelere önayak olmuştur. Önceden elle

[618] Lindberg, s. 26-32; Paul Faure, *Rönesans*, Çev. Hüseyin Boysan, İstanbul: İletişim, 1992, s. 14.

çoğaltılan ve pek çok kilise görevlisinde bulunmayan Kitabı Mukaddes, zamanla bu kişiler tarafından daha ulaşılabilir hale gelmiştir.

Kültür alanında ise daha büyük değişimler olmuştur. Yunan ve Roma klasik eserlerinin basımının yanında, çeşitli alanlarda bilim insanlarının çalışmaları da rahatça hatasız ve hızlı şekilde basılır olmuştur.[619] Matbaa sayesinde bilgiye talep ve okuryazarlık artmış, dini bilginin dağıtımı kilisenin tekelinden çıkmış ve sivil girişimciler bu iş alanına daha fazla dahil olmaya başlamıştır. Bilgilendirici eserlerin yanında kitleleri yönlendirme, manipüle etme amaçlı eserler de hem kilise hem de siviller tarafından basılmış, sapkın olduğu kilise tarafından kabul edilen fikirlere yönelik sansür daha yaygın şekilde uygulanmaya başlanmıştır.[620]

Reformlar öncesi dönemin önemli gelişmelerinden biri, serbest girişimcilerin belirgin bir şekilde öne çıkması ve zenginlik kaynaklarının değişmeye başlamasıdır. Yüzyıllar boyunca bir kişinin zenginliği, sahip olduğu topraklar ile ölçülmüştür. Ekilebilir büyük arazileri ellerinde tutanlar ise çoğunlukla kilise ve soylulardır. Piskoposların çoğu aynı zamanda feodal bey veya soyludur. Kilisenin daha büyük gelir kalemleri olmakla birlikte bu kesimlerin güçleri tarımsal üretimden ve özellikle de bu topraklardan topladıkları vergilerden kaynaklanmaktadır.[621] Kilise ile toprağa dayalı ekonomik düzen birbirini desteklemiştir. Yeni zenginler ve zengin adayları olan burjuva yani şehirli olup bazı özel imtiyazlardan yararlanabilen kişiler ise kilisenin her alana müdahale etmesinden ve din adına kilisenin kasasının doldurulmasından oldukça rahatsızdır.[622] Bu yeni zenginlerin asıl gelir kaynakları kendilerinden öncekiler gibi toprak değil, ticaret ve hammaddeyi işleyip yeni ürünler elde edip satmaya dayanan sanayidir. 14. yüzyıldan sonra hızlanan burjuvanın yükselişi, soyluların topraklarının el değiştirmesine neden

[619] Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, Çev. Burcu Çıgman v.d., Ankara: İmge, 2011, s. 517-518; Alister E. Mcgrath, *Christian History An Introduction*, UK: Wiley-Blackwell, 2013, s. 133-134; J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, İstanbul: İnkılap, 2015, s. 273-275.
[620] Anna Pizzati, "Kitap", *16. Yüzyıl-Rönesans Çağı*, Ed. Umberto Eco, Çev. Adnan Tonguç, İstanbul: Alfa-Tarih, 2019, s. 282-284; Anna Pizzati, "İlanlar ve Gazeteler", *16. Yüzyıl-Rönesans Çağı*, Ed. Umberto Eco, Çev. Adnan Tonguç, İstanbul: Alfa-Tarih, 2019, s. 284-288.
[621] E. Harris Harbison, *The Age of Reformation*, London: Cornell University Press, 1973, s. 37-38.
[622] Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt III*, İstanbul: Cem, 1994, s. 95-96.

olmuştur. Bu dönemde gerçekleşen sermaye birikimi sayesinde "faizle borç verme sistemi" daha da gelişmiştir. Genel Konsil kararlarında "faiz" ve "tefeciliği" yasaklayan kilise, zamanla bankerlerle yakın ilişki içine girmiştir. Ancak yeni zenginler ve soylular daha sonra kilisenin elinde bulunan topraklara da göz dikmişlerdir. Bankerler, kraliyet memurları, tüccarlar ve diğer bazı mesleklerden oluşan burjuva sermayenin yeni sahibi olmuş, bu sayede pek çok sanatçı ve düşünürü himayesine almıştır.[623] Burjuva ve krallar birbirlerini desteklemişler, soyluları etkisizleştirmişlerdir. Bu çıkar ilişkisinin sürebilmesi için burjuvanın doğrudan ulaşabileceği hammadde kaynaklarına ihtiyacı olmuştur. Avrupa ülkelerini Venedik, Ceneviz, Türk, Mısır gibi pek çok aracı devletin yaptığı hammadde taşımacılığına bağımlı kılan ticaretin maliyetleri oldukça fazladır. Buna malın geçtiği ülkelerdeki gümrük girdisi de eklenince üretim daha güç bir hale gelmiştir. İşte Avrupa'nın kralları -özellikle İspanya ve Portekiz- böyle bir dönemde doğrudan hammaddenin kaynağına ulaşabilmek için serbest girişimcileri ve kaşifleri desteklemişler, onların Afrika'ya ve Asya'ya okyanus yoluyla ulaşmasına yardımcı olmuşlardır. 1485'ten sonra Portekizliler Hindistan'a, İspanyollar ise (Kristof Kolomb) 1492 yılında Amerika'ya varmış, devamında bu bölgeler ile doğrudan ticaret başlamış, sömürgecilik ile kölecilik buna eşlik etmiştir.[624]

Katolik dünyasını reformların öncesinde etkileyen önemli olaylardan biri İtalyan Rönesans'ı[625] ile ortaya çıkan hümanizm düşüncesinin yükselişidir. Retorik ve şiir gibi dallarda

[623] Faure, s. 36-47.

[624] 1502 yılında Vasco de Gama komutasındaki filo Kızıldeniz ile Hindistan arasındaki bağlantıyı kesmek için yola çıkmış ve bu sefer boyunca Mekke'ye giden hacılara işkence ve katliamlar yapılmıştır. Halil İnalcık, *Rönesans Avrupası*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 128-139.

[625] Jacques Le Goff orta çağ ve Rönesans kavramlarının nasıl ortaya çıktığını, bu adlandırmaların nasıl yapıldığını anlatmaktadır. Buna göre orta çağ kavramı ilk kez ünlü şair Petrarca (1304-1374) tarafından kullanılmıştır. Onun kullanımında orta çağ kavramı, ideal uygarlığın rol modeli olan antik Yunan ve Roma ile "Yeniden Doğuş (Renatio, Rönesans)" arasındaki zaman dilimini ifade edecek şekilde yer almıştır. Yazara göre Rönesans kavramı bir karanlık dönem olan orta çağdan uyanmayı ve antik dünyaya yeniden kavuşmayı nitelemektedir. Yazar eserin ilerleyen bölümlerinde orta çağ ve Rönesans şeklinde adlandırılan dönemlerin aslında bahsedildiği gibi birbirinin zıddı olmadığını, orta çağa ait kültürel ürünlerin Rönesans'a kaynak ve zemin sağladığını ve aralarında bir devamlılık bulunduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla orta çağ veya karanlık dönem şeklindeki adlandırma, yanlı bir düşüncenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bkz. Jacqueline Russ, v.d., *Felsefe Tarihi Modern Dünyanın Yaratılması Cilt 2*, Çev. İsmail Yergüz, İstanbul: İletişim, 2012, s. 136, 139-140; Jacques Le Goff, *Tarihi*

çalışan üniversite hocalarını nitelemek için kullanılan İtalyanca *umanista* kelimesinden üretilen *hümanist* terimi, 14. yüzyıldan itibaren insanı merkeze alan *studia humanitatis* ile ilgilenen sanatçı ve bilim adamlarını tanımlamada da kullanılmıştır. Hümanistler insanı bir değil pek çok açıdan eğitip potansiyelini ortaya çıkarmayı hedeflemişlerdir. Bunu yapmak için de zaten hakkında pek çok şüphe bulunan kilisenin onayladığı kaynakları değil, eski Yunan ve Roma kaynaklarını kullanmayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla Rönesans'ın önemli katkılarından biri Yunanca, İbranice ve Latince dillerini iyi bir şekilde öğrenmiş, orijinal kaynaklara dönebilen, bu dillerdeki kaynakları çevirip insanlığa kazandırabilen eğitimli insanların ortaya çıkması olmuştur.[626]

Rönesans ve Rönesans insanı, batılı tarihçiler tarafından hakkında çokça yorum yapılan kavramlardır. Ünlü Rönesans tarihçisi Jacob Burckhardt Rönesans insanını birden fazla bilimsel alanda yetkinliği olan (çok yönlü), birey olma bilincine ulaşmış, özgürlüğüne düşkün, entelektüel donanımı sayesinde nereye gitse bir zorluk yaşamadan oraya ayak uydurabilecek (bir nevi dünya vatandaşı) ve iradesini kullanarak her şeyi yapabilme kapasitesine sahip kişi şeklinde tanımlamıştır.[627] Norman Davies de Burckhardt'a benzer bir şekilde Rönesans insanını bağımsız düşünebilen, kendi potansiyelinin farkına varan, "kilise merkezli" değil, "insan merkezli" düşünceye geçebilmiş kişi olarak tanımlamaktadır.[628] Bu dönemin örnek insan tipi, klasik dönem yani Yunan ve Roma'dan gelen önemli eserlerde eğitilip potansiyelini ortaya çıkarabilen, mükemmelliğe ulaşmaya çalışan bireydir. Eğitimin amacı kişinin *virtus*a (erdemler, faziletler) sahip olması ve bu sayede kendini geliştirmesidir. *Virtus* kazanılabilen ve kendisi için mücadele edilmesi gereken bir şeydir. *Virtus*a sahip olmayı başaran kişi, tüm erdemlerin kaynağı olan Yunan ve özellikle Roma'nın erdemli insanlarına benzemiş olacaktır.

Dönemlere Ayırmak Şart Mı?, Çev. Ali Berktay, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, s. 13-14, 38-39, 55-72.

[626] McGratth, *Christian History*, s. 136-137.

[627] Jacob Burckhardt, *İtalya'da Rönesans Kültürü*, Çev. Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: Panama, 2020, s. 155-164; Russ, v.d., s. 137.

[628] Davies, s. 511-513.

Bu aşamaya gelebilmiş kişi kendi kaderini yönlendirebilme yeteneğine dahi sahiptir. Ancak *virtus* kazanıldığı gibi kaybedilebilen bir şeydir. Dolayısıyla bu mükemmelliğe ulaşmış insan eğer kendi kaderi, hayatı hakkında tam olarak söz sahibi olmak istiyorsa erdem ve fazilet yolundan asla ayrılmamalıdır. Skinner'a göre tüm bunlar insanın dünya ve kendi kaderi üzerinde belirleyici olduğu düşüncesiyle alakalıdır. Doğal olarak bu düşünceler kilise tarafından hoş karşılanmamış ve tepkiye neden olmuştur. Çünkü bu düşüncenin kiliseyi kurtuluşa ulaşmada aradan çıkaran, insana olması gerektiğinden fazla güç atfeden bir yanı olduğu düşünülmüştür.[629]

Rönesans'ın önemli sonuçlarından biri Kutsal Kitap çalışmalarındaki ilerlemedir. Bu dönemde kilisenin kabul ettiği Kutsal Kitap çevirisi olan Vulgate ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Kutsal yazıların klasik orijinallerini okuyabilen kişilerin ortaya çıkması bunu mümkün kılmıştır. Lorenzo Valla ve Desiderius Erasmus bunlardan yalnızca ikisidir.[630]

Lorenzo Valla (1407-1457) kilisenin üstünlük ve hakimiyet iddialarının en önemli dayanaklarından biri olan *Konstantin Bağışı* belgesini eleştirmiş ve onun gerçek olmadığını kanıtlamıştır. Bu belgeye göre Büyük Konstantin, Roma'yı fethettiğinde Papa Sylvester'e batı Hıristiyan dünyasının tek hâkimi olma ve imparatorluk topraklarındaki diğer tüm büyük piskoposluk merkezleri arasında üstünlük yetkisi vermektedir. Valla 1440 yılında bu belgeyi sağlam argümanlarla eleştirmiştir. Buna göre Konstantin'in böyle bir bağış yapma ve Papa'nın da bunu bu şekilde kabul etme gibi bir yetkisi yoktur. Valla'nın bir diğer eleştirisi, metinde tüm satrapların ve Roma halkının, kilisenin tebaası yapılması ile ilgilidir. Valla bunun anakronizm

[629] Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, Çev. Ertürk Demirel, Ankara: Dost, 2002, s. 11-17; Quentin Skinner, *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri Birinci Cilt: Rönesans*, Çev. Eren Buğlalılar-Barış Yıldırım, Ankara: Phoenix, 2014, s. 107-119; Russ, s. 142.

[630] Lorenzo Valla ve Erasmus temsili olarak seçilmiştir. Yaşadıkları dönemde onlarla benzer yöntemleri kullanıp Kutsal Kitap'taki hataları bulup düzeltmeye çalışan başka kişiler de vardır. Aurelio Brandolini (1440-1498), John Colet (1467-1519) ve Johannes Reuchlin (1455-1522) bunlar arasındadır. Sayılan kişiler Vulgate'deki yanlışları düzeltmeyi hedeflemişlerdir. Bunu yaparken derin dil bilgilerinden faydalanmış ve sadece bir dille yetinmeyip Yunanca, Latince ve İbranice'yi de kullanmışlardır. Kullandıkları yöntemin 1514-1517 yılları arasında Alcala Üniversitesi'nde Kardinal Jimenez tarafından mükemmelleştirildiği belirtilmektedir. Buradaki çalışmalarda Latince, Yunanca, İbranice ve Keldanice metinler kullanılmıştır. Bkz. Skinner, *Rönesans*, s. 221-224.

ve çelişkiler barındıran bir yazım şekli olduğunu savunmuştur. Çünkü Roma konseyinde birine *satrap* dendiği hiç olmamıştır. Valla'nın diğer argümanı, Roma Piskoposu'nun İstanbul Patriği'nin üstünde olduğu yönündeki iddiadır. Yazar bunu yine alaycı bir şekilde çürütmüştür. Çünkü o dönemde Roma'nın İstanbul'dan üstünlüğü şöyle dursun, henüz İstanbul diye bir şehir dahi kurulmamıştır. Valla'nın bu eleştirilerinden daha sonra Luther'in de haberi olmuş ve onun tarafından Roma'ya karşı kullanılmıştır. Bunlara ek olarak Valla'nın, derin Yunanca dil bilgisini kullanarak Kutsal Kitap'taki çeviri hatalarını bulup düzelttiği de belirtilmektedir.[631]

Erasmus (1466-1536) çalışmalarında hem kiliseyi, papaları ve döneminin din anlayışını eleştirmiş hem de Latince ve sonradan öğrendiği Yunanca bilgisi sayesinde Kutsal Kitap'ta önemli hatalar bulmuştur. Erasmus dinde sadeleşme taraftarıdır. Kilise babalarına karşı olmamakla birlikte daha sonra gelen ve Kutsal Kitap'ı kendilerine göre yorumlayanları (Erasmus bu konuda daha çok skolastikçileri kastetmektedir) hoş karşılamamaktadır. Ona göre litürjide de bir sadelik olmalıdır. Dini sadece ayinlerin sürekli ve şaşalı şekilde yapılmasına indirgeyip onun gerçek anlamını göz ardı etmek yanlıştır. O, azizlerin mezarlarını ziyaret edip dokunmaya çalışmaktansa, onları samimi bir şekilde örnek almanın daha faydalı olduğunu düşünmektedir. Kendisi de manastır hayatı yaşamış ancak bundan hiç hoşlanmamış olan Erasmus, keşişlerin yozlaşmış hallerine karşı olmuştur. Onun amacı sade, çeşitli hurafelere değil, Kutsal Kitap ve Tanrı sevgisine dayanan ve şekilcilikten uzak bir dindarlığın mümkün olduğunu gösterebilmektir. Kilise ve ruhbanları eleştirirken onların çürümüşlüklerini ve sahte adanmışlıklarını hedef almış ancak bunu yaparken sapkın olarak görülmemek için çok çaba sarf etmiştir. Erasmus, Papa II. Julius'un bir din adamından çok komutan gibi davranmasına ve sürekli savaş peşinde koşmasına tepki göstermiştir. Julius'un 1513'te ölümünün ardından *Julius Exclusus* adlı bir eser kaleme almıştır. Bu eserde onun cennete kabul edilmediğini, oradan dışlandığını savunmuştur. Erasmus Kutsal Kitap'ı sadeleştirmek ve Vulgate çevirisinde

[631] Skinner, *Rönesans*, s. 215-216, 219, 223.

bulunan hataları düzeltmek istemiştir. Bu düşünce aklına, 1504 yılında Premonstratensian Parc Manastırı'nın kütüphanesinde Lorenzo Valla'nın Yeni Ahit'in bazı kısımları hakkındaki notlarını bulduğunda yerleşmiştir. Devamında Yunancasını daha da geliştiren Erasmus, Kutsal Kitap'ın Yunanca aslından Latince'ye ilk çevirisini 1505-1506 yılları arasında, daha geniş kapsamlı çevirisini ise 1516 yılında yapmış ve *Novum Instrumentum* adıyla yayımlamıştır. Erasmus'a göre Kutsal Kitap çevirilerinde hatalar olması normaldir. Dindar bir bilgine düşen ise bu hataları tespit edip onun doğrusunun ne olduğunu açıklamaktır. O, Yunanca orijinal metinden Kutsal Kitap'ı okuduğunda, Vulgate çevirisine bazı eklemeler yapıldığını ve bazı çevirilerde yanlışlar olduğunu fark etmiştir. Yunanca orijinalinde olmadığı halde Vulgate çevirisine 800 yılından sonra eklendiği düşünülen ve üçleme ile ilgili olan bir kısım, günah itirafı konusu ile ilgili olan ve Erasmus'un yanlış anlaşıldığını savunduğu kısım ve evliliğin yanlış çeviriden kaynaklanarak bir sakrament olarak kabul edilmesiyle sonuçlandığını savunduğu bir başka çeviri hatası bunlar arasında gösterilebilir.[632]

1.2. Protestan Reformu ve Martin Luther (1483-1546)

Katolik dünyası için 16. yüzyıl büyük dini değişimlerin gerçekleştiği bir dönemdir. Bu yüzyılın başında kilise ve din fazlasıyla dünyevileşmiş, kilisenin saygınlığı zedelenmiştir. 16. yüzyıla geçmeden önce 15. yüzyılda papalığın güç kazanma çabalarına kısaca değinmek faydalı olacaktır. Papalar önce Avignon, ardından konsilcilik düşüncesinin çok güçlü bir şekilde hâkim olduğu dönemin ardından eski güçlerini yeniden kazanabilmek için çeşitli yollar denemişlerdir. 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra papalar, kilise etrafında Katolik devletleri toplayıp Türklere karşı "haçlı seferleri" düzenlemek istemişlerdir. Ancak kilisenin sefer düzenleme arzusu dini olmaktan çok dünyevi amaçlıdır ve Katolik Kilisesi'ne iktidar ve saygınlığını geri kazandırmayı amaçlamaktadır. Aslında papaların haçlı seferi düzenleyerek iktidarlarını güçlendirme yöntemi

[632] McGratth, *Christian History*, s. 141-142; Johan Huizinga, *Erasmus ve Reform Çağı*, Çev. Orhan Düz, İstanbul: Alfa-Tarih, 2020, s. 73, 76-79, 83-84, 106-107, 110, 119-120, 128-129, 155-156; Lee, s. 21-22.

yeni değildir. 14. yüzyılda Papa II. Gregorius zamanında haçlı seferi için para toplanmış ancak sefer gerçekleştirilememiştir. Devamında Türkler Balkanlarda ilerleyişlerini sürdürmüş, Adriyatik kıyılarında egemenlik sağlamış ve İtalya'ya denizden komşu olmuşlardır. Yapılan çağrılar neticesinde küçük kara ve deniz birlikleri toplanabilmiş ama bunların yaptığı güçsüz akınlar etkili olamamıştır. Sonunda İstanbul'un Türkler tarafından fethi ile neticelenen bu süreç, Ortodokslar ile birleşme ve onlara yardım etme umudunu ortadan kaldırmıştır. Kilisenin bu itibarsız ve güçsüz durumu onu diğer Katolik krallıklarla yeni antlaşmalar yapmak zorunda bırakmıştır. Papa II. Pius otoritesini güçlendirebilmek ve Katolik krallıklar karşısında saygınlığının hala var olduğunu kanıtlayabilmek adına 1463 yılında bir haçlı seferi çağrısı yapmıştır. Ancak bir yıl sonra 1464 yılında bu girişim büyük bir fiyasko ile sonuçlanınca Papa II. Pius üzüntüsünden ölmüştür. Bu siyaseti daha sonra Papa IV. Sixtus 1472 yılında sürdürmüş ancak hiçbir ülke tarafından ciddiye alınmamıştır. Çünkü Papa'nın Hıristiyanların iyiliğini değil, kendi ailesinin refahını düşündüğü ve bir kral gibi davrandığı görülmüştür. Papalığın kötü durumu 1484 yılında Papa olan VIII. Innocent döneminde de devam etmiştir. Artık papalar açık bir şekilde rüşvet ve uzun pazarlıklar sonucunda seçilmektedir. Birçoğunun çocukları hatta torunları vardır.[633] Hiçbir ahlaki ilkeye uymayan, lüks ve şatafat içinde yaşayan ve bunda bir beis görmeyen papalar, kendi ceplerini doldursalar da halkın gözünde saygınlıklarını büyük ölçüde yitirmişlerdir.

Kilisenin tüm bu dünyevileşmiş ve yozlaşmış döneminde Almanya'da ruhban karşıtı düşünceler insanların zihninde kendine yer bulmakta zorlanmamıştır. Durum o kadar vahim bir hale gelmiştir ki Mainz Başpiskoposu Martin Mair, kilisenin önemli maddi kaynaklarından *endüljans* satışının Alman halkını nasıl suiistimal edip sömürdüğünü ve bunun da bir zamanlar tüm Avrupa'ya hükmeden ülkelerini acınası duruma düşürdüğünü söylemek zorunda kalmıştır. Alman topraklarında ruhban ve İtalyan karşıtı düşünceler insanların kafasında yer etmiş

[633] İnalcık, s. 16-27.

durumdadır.[634] Martin Luther 1483 yılında böyle bir ortamda dünyaya gelmiştir. Erken eğitim hayatını Mansfeld, Magdeburg ve Eisenach kentlerindeki okullarda tamamlayan Luther, 1501 yılında Erfurt Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ne girmiştir. Eğitimini 1502 yılında tamamlayan Luther, 1502 yılında güzel sanatlar eğitimine başlamış ve bunu da 1505 yılında tamamlayıp felsefe öğretmeni olarak görev yapmıştır. Luther'in hayatının dönüm noktalarından biri, 1505 yılında ailesinin yanında geçirdiği tatilden Erfurt'a dönerken gerçekleşmiştir. Yolculuğu sırasında büyük bir fırtınanın ortasında kalan Luther'in yakınına bir yıldırım düşmüş ve hava basıncıyla yere savrulmasına neden olmuştur. Yaşadığı sarsıcı deneyim sonucunda derin bir endişe duymaya başlayan Luther, madencilerin koruyucusu olduğuna inanılan Aziz Anna'dan yardım dilemiş ve kurtulduğu taktirde keşiş olmak istediğini söylemiştir. Onun manastır yaşamını seçmesi başta babası olmak üzere ailesi tarafından tepkiyle karşılanmışsa da Luther kararından geri dönmemiş ve 1505 yılında sert kuralları ile bilinen Erfurt'taki Augustinian Tarikatı Manastırı'na girmiştir. Manastır yaşamı sonrasında Wittenberg'e davet edilen Luther, 1512 yılında doktorasını tamamlayıp teoloji profesörlüğüne getirilmiştir.[635]

Ruhban karşıtlığının zirve yaptığı zamanlardan biri olan 1517 yılı, Katolik dünyası için bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde zaten çok önceden beri devam eden kilise memuriyetlerinin ve *endüljans*ların satışı, kilise ile ilgili pek çok şeyin (sakramentlerin gerçekleştirilmesi, evlilik, cenaze gibi) paraya bağlanması ve ruhban sınıfının ahlaki olarak kötü durumu insanların kiliseye tepki göstermesine neden olmuştur. Tepkilerin en önemlisi Luther tarafından gerçekleştirilmiştir. Aziz Petrus Kilisesi'nin yapımı için Papa X. Leo, Mainz Başpiskoposu Albert von Hohenzollern'e Alman topraklarında *endüljans* toplama yetkisi vermiştir. Albert'in sahip olduğu birden fazla dini ve dünyevi yetkiyi kullanabilmesi için büyük miktarda paraya ihtiyacı olmuş ve bu ihtiyacını Alman bankerlerden karşılamıştır. *Endüljans* toplama yetkisine

[634] Lee, s. 26.
[635] Eino Sormunen, *Martin Luther-Kutsal İnanç Adamı*, İstanbul: GDK, 2011, s. 14-17; Hakan Olgun, *Luther ve Reformu Katolisizmi Protesto,* Ankara: Eski Yeni, 2016, s. 33-37.

sahip olan Albert, bunu yapması için Dominiken Tarikatı[636] rahibi Johann Tetzel'i görevlendirmiştir. Buna göre *endüljans*lardan elde edilecek gelirin bir kısmı papalığa, diğer kısmı ise bankerlere gidecektir.[637] Tetzel profesyonel bir *endüljans* satıcısıdır ve insanların duygularını sömürmekte ustadır. O, insanların ölmüşlerinin onlara yalvardığını ve *araf*ta acı çektiğini söyleyip *endüljans* satın almalarını sağlamaktadır. Bu konuda o kadar ileri gitmiştir ki, *endüljans* parasının kilise kumbarasına girdiği anda *araf*taki ruhun doğrudan cennete gideceğini söyleyebilmiştir. Luther tüm bu olayların üzerine 31 Ekim veya 1 Kasım 1517 tarihinde Wittenberg Şato Kilisesi'nin kapısına doksan beş maddelik tezini asmıştır.[638]

Luther'in doksan beş maddelik tezi incelendiğinde maddelerin içeriğinin *endüljans*lar, tövbe, *araf*, azizler birliği ve son kısımda da papalığa yönelik bazı eleştirilerden oluştuğu söylenebilir. Luther'e göre Mesih, insanlardan tövbe etmelerini isterken bir sakramenti kastetmemiş, "tüm insan yaşamının" bir tövbe olması gerektiğini vurgulamıştır. Papanın ancak kendisine verilen alanda, sınırlı bir ceza bağışlama yetkisi vardır. Bunun haricindeki herhangi bir cezanın papa tarafından bağışlanması kabul edilebilir değildir. *Endüljans*ları ağır bir şekilde eleştiren Luther, bu belgeleri satın almanın beyhude olduğunu ve onlardan kurtuluş beklenmemesi gerektiğini belirtmiştir. *Endüljans* belgelerini satın almaları Tanrı emri değil, sadece kendi iradeleri ile yaptıkları bir tercihin sonucudur. Ayrıca bu belgeleri almak yerine dua etmek ve hayır işleri yapmak çok daha faydalıdır. Bu belgeleri satan vaizleri de sert bir şekilde eleştiren Luther, bu kişilerin cezalandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Seksen birinci maddeden doksanıncı maddeye kadar insanların papalık ve kilise ile nasıl alay ettikleri anlatılmakta ve sordukları sorularla kiliseyi ve papayı küçük düşürdükleri vurgulanmaktadır. Örneğin halk, Aziz Petrus kilisesinin neden en zengin kurumlardan biri olan papalığın kendi

[636] 13. yüzyılda Aziz Domingo de Guzman tarafından kurulan ve papalık tarafından kabul edilen tarikattır. Oldukça merkeziyetçi bir yapıda olan tarikat, öğretilerinde tefekkürü ön plana çıkarmıştır. Bkz. Aydın, s. 183.
[637] Olgun, s. 45; Preserved Smith, *The Age of Reformation Vol 1*, New York: Henry Holt and Company, 1920, s. 19-21.
[638] Olgun, s. 49; Lingberg, s. 73-74.

imkanlarıyla değil de fakir halkın paralarıyla inşa edildiğini merak etmektedir. Bir başka alaycı soruda Luther halkın, Papa'nın neden *araf*ı boşaltıp oradaki ruhları kurtarmadığını öğrenmek istediğini belirtmektedir.[639] Luther'in doksan beş tezi *endüljans* satıcılarına, onları destekleyenlere karşı açık bir saldırganlık içerse de papalık otoritesine karşı çekingen bir karşı çıkışı barındırmaktadır. O, tezlerinde kiliseyi yıkmak, ortadan kaldırmak veya ona zarar vermek gibi bir şeyi planlamadığını belli etmektedir. Luther'in tek amacı kilisedeki büyük bozulmayı onarmak, onu insanların alaycı konuşmalarından kurtarmak ve hakkı olan saygınlığı kazanmasını sağlamaktır.

İtirazı başlarda sorun yaratmasa da zamanla kilisenin önemli mercilerine ulaşmış ve Luther'den kendisini savunması istenmiştir. Bu doğrultuda önce 1518'de Thomas De Vio Catejan, ardından 1519 yılında Johann Eck ile tartışmalara katılmış ancak görüşlerinden vazgeçmemiştir. Catejan kendi konuşmasının ardından Luther'i dinlemeyi dahi kabul etmemiş, Eck ise onu Husçuluk ile suçlayarak Jan Hus ile aynı akıbeti paylaşmasını yani kazığa bağlanıp yakılmasını sağlamaya çalışmıştır. Devamında çok geçmeden Luther, fark etmeden Hus ile benzer görüşleri savunduğunu anlamıştır. Görüşmelerden bir sonuç alınamaması sonrasında kilise, Luther'i 1520 yılında *Exsurge Domine* bullasıyla hatalarından dönmeye çağırıp ona altmış gün süre vermiştir.[640] Uzun sayılabilecek bir belge olan *Exsurge Domine*'nin girişinde yanlış bilgi ve öğreti yayan yalancı peygamberlerden bahsedilmiş, bu kişilerin sıradan insanları kolayca kandırabildiği vurgulanmıştır. Devamında kilisenin Alman halkına çok güvendiği, böyle bir olay karşısında şaşkınlık içinde olunduğu ancak Almanların her zaman kilisenin sevdiği, iyi insanlar olageldiği belirtilmiştir. Sonraki kısımda Luther'in kırk bir hatası ele alınmıştır. Son bölümde ise Luther'in bu hataları kınanıp reddedilmiştir. Kilise, Luther'e son bir şans vermiştir. Eğer hatalarından döner ve iddialarından vazgeçerse kilise hala onu kabul

[639] Martin Luther, *Doksan Beş Tez (Latince-Türkçe)*, Çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s. 9-25.
[640] Olgun, s. 50-55; Lindberg, s. 81-86.

etmeye hazırdır.[641] *Exsurge Domine* bullası Luther'in eline ulaştığında o, bu belgeyi yakmış, 3 Ocak 1521 yılında da *Decet Romanum Pontificem* bullasıyla aforoz edilmiştir.[642] Aforozunu takiben Worms'ta İmparatorluk Diyeti'ne çağrılan Luther, burada da görüşlerinden vazgeçmemiş ve kendisine güvenli geçiş garantisi verildiğinden oradan tutuklanmadan ayrılabilmiştir. Papalık yanlılarının ona bir zarar verebileceğini düşünen hamisi Saksonya Elektör Prensi Frederik, Luther'i 4 Mayıs 1521 günü göstermelik bir şekilde tutuklatıp Wartburg Şatosu'na kapatmıştır. Luther burada geçirdiği zamanı oldukça verimli kullanmış, kısa bir sürede Yeni Ahit'i Yunanca'dan Almanca'ya çevirmiş, 1522 yılında da bastırmıştır. Eski Ahit tercümesini ise ancak 1534 yılında tamamlayabilmiştir.[643] Teolojik görüşleri bir sonraki paragrafta ele alınacağından, burada Luther hakkında bahsedilmesi gereken bir diğer olay 1530 *Augsburg İman İkrarı*'dır. Uzun bir belge olan ikrar belgesinin hazırlayıcısı aslen Melanchton'dur ancak Luther'in de katkısı olmuştur. Belge, imparatora Melanchton tarafından sunulmuş ve reformcuların teolojik görüşleri açıklanmıştır.[644]

Martin Luther'in teolojik görüşleri Katolik Kilisesi'ni derinden sarsmıştır. Luther'in düşüncelerinin kilisenin karşılaştığı ilk meydan okuma olmasa da en etkilisi olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin kilisede 11. yüzyıla kadar gerçekleşen bölünmeler teolojik yönü olan ancak kültürel ve coğrafi farklılıklara da büyük oranda dayanan olaylardır. Luther'in düşünceleri ise doğrudan kilisenin varlığını hedef almaktadır. Çünkü o, Katolik Kilisesi'nin insan ile Tanrı arasındaki köprü işlevi gören rolünü reddetmektedir. İnsan artık doğrudan Tanrı'ya ulaşabilmekte, bunun için herhangi bir aracı kurum veya kişiye ihtiyaç duymamaktadır. Halbuki Katolik Kilisesi'nin varlık nedeni, hayatının her evresinde insana Tanrı'yla kuracağı ilişkide aracılık etmektir. Kilise herkesin mutlaka içinde yer alması gerektiği

[641] *Reformation Theology a Reader of Primary Sources With Introductions Digital Edition*, Ed. Bradford Littlejohn-Jonathan Roberts, Davenant Press, 2017, s. 168-175.
[642] Olgun, s. 57-58; Lingber, s. 86.
[643] Olgun, s. 59-65; Ökten, s. 100-102.
[644] Lindberg, s. 228-229; *Augsburg İman İkrarı* tam metni için bkz. Ökten, s. 193-247.

ve sadece onun aracılığıyla kurtulabileceği bir yapıdır. İnananlar kurtulabilmek için kilisenin belirlediği kurallar bütününe sorgusuz bir şekilde uymak zorundadır. Dolayısıyla inananlar ile Tanrı arasında bulunan, onlara rehberlik eden kilisenin bu hayati konumu herkes tarafından kabul edilmelidir. Katolikler için kilisenin konumunun bu şekilde olduğu söylenebilir.

Başta bu başlık altında Luther'in sadece kilise ile ilgili olan görüşünün yazılması düşünülmüş ancak daha sonra diğer bazı düşüncelerinin de kilisenin otoritesini ve konumunu hedef aldığı fark edilerek konu genişletilmiştir. Dolayısıyla Luther'in sadece kilise kavramı ile ilgili görüşlerine değil, bu kavramla bağlantısı kurulabilecek düşüncelerine de kısaca değinilecektir.

Luther'in teolojisi Mesih merkezlidir. Bu, Mesih kaynaklı olmayan hiçbir şeyin, kurumun, kuralın, öğretinin ve kişinin meşruiyetinin olmadığı anlamına gelmektedir. O, insanlara Kutsal Kitap'ı vermiş ve onun herkes tarafından okunup anlaşılabilmesini istemiştir. Kutsal Kitap, herkes tarafından anlaşılabilecek bir şekilde insanlara sunulmuştur. Eğer insanlar bu metni anlayamıyorlarsa bu, onların cehaletinden kaynaklanmaktadır. Kutsal Kitap, kilise babalarının öğretilerinden, konsillerden ve Katoliklerin savundukları kilise yapısından daha üst bir konumda olmakla birlikte tek otoritedir (*Sola Scriptura*). Luther'e göre Kutsal Kitap'ın her satırı doğrudan Mesih'i işaret etmektedir ve metinden Mesih çıkarıldığında geriye hiçbir şey kalmamaktadır. Dolayısıyla Mesih merkezli olmayan, örneğin kilise tarafından üretilmiş ve otorite olduğu iddia edilen metinlerin kutsal ve bağlayıcı kabul edilmesi mümkün değildir.[645]

Luther, Katolik Kilisesi'nin ve papaların her şeyin üzerinde oldukları yönündeki iddiaları reddetmektedir. O, *Alman Ulusunun Hıristiyan Soylularına* (An den christlichen Adel deutscher Nation) adlı eserinde papalığın kendi çevresine iç içe geçen üç duvar ördüğünü belirtmektedir. Bu duvarların ilki papalığın her şeyin üzerinde olduğunu ve bu nedenle sivil

[645] Hakan Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, İstanbul: MilelNihal Yayınları, 2019, s. 138-145.

hukukun onları yargılama yetkisinin bulunmadığını, ikincisi Kutsal Kitap'ı yorumlama yetkisinin sadece papalığa ait olduğunu, üçüncüsü ise Genel Konsil'in sadece papalığın çağrısıyla toplanabileceğini ortaya koymaktadır. Ona göre ilk duvar tamamen bir uydurma ve yanıltmadır. Çünkü Luther'e göre vaftiz olan herkes eşit derecede ruhbandır. Hıristiyanlar arasında ruhban-sivil Hıristiyan ayrımı yapmak yanlış ve kilise tarafından uydurulmuş bir şeydir. Dolayısıyla herkes yasalar karşısında eşittir. İkinci duvar da Luther'e göre temeli olmayan ve tutarsız bir iddiadır. Kutsal Kitap'ı yorumlama tekeli olduğunu iddia eden kilisenin, bunu kanıtlayan bir delil getirmesi mümkün değildir. Ayrıca papaların sahip olduklarını iddia ettikleri "anahtarlar", tek bir kişiye değil, doğrudan cemaate yani kiliseye verilmiştir. Dolayısıyla papalar da diğer Hıristiyanlar gibi normal birer insandır. Üçüncü duvar ise aslında kendiliğinden çökmüştür. Kilisede papaların herhangi üstün bir konumu olmadığı, konsil toplama yetkisine dair Kutsal Kitap'ta bir delil bulunmadığı için konsil toplarken onların çağrısına ihtiyaç yoktur.[646]

Luther'in "kilise anlayışı" Kutsal Kitap merkezlidir. Buna göre kilise, bir kurum veya papa gibi tek bir kişi etrafında toplanmış kişilerden değil, Kutsal Kitap çevresinde bir araya gelen inananlardan oluşmaktadır. İnananların, kutsalların birliği demek olan kiliseye tüm iman edenler dahildir. Bir insanın kilise mensubu olmasını sağlayan şey imanı olduğu ve bu iman da görünmez bir yapıda bulunduğundan kilise görünmezdir. Kiliseyi oluşturan imanlılar başı Mesih olan bir ruhsal bedeni oluşturmaktadır. Luther kilisenin Mesih'ten başkasının üzerine inşa edildiğini reddetmektedir. Buna göre kilise sadece Mesih'in üzerine inşa edilmiş, ona ait bir topluluktur. Görünmeyen kilisenin yanında bir de görünen kilise vardır. Luther görünen

[646] Herkesin Kutsal Kitap'ı okuyup istediği gibi yorumlaması, zamanla Luther'in canını sıkan meselelerden biri haline gelmiştir. Çünkü bu durumda ortaya, metinleri herhangi bir kıstasa uyma gereği duymadan istediği gibi yorumlayan insanlar çıkmıştır. Devamında hareket içinde kısa sürede gruplaşmalar ve anlayış farklılıkları meydana gelmiştir. Preserved Smith'e göre reformcular, Kutsal Kitap'ı aslında sadece vaizlerin yorumlamasını istemiş ancak bunda başarılı olunamamıştır. Bkz. Kaan H. Ökten, *Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş*, İstanbul: Alfa, 2003, s. 174-177; Preserved Smith, *Rönesans ve Reform Çağı, Bir Sosyal Arka Plan Çalışması*, Çev. Serpil Çağlayan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, s. 115.

kiliseyi Tanrı'nın sözünü uygulamaya çalışan, inançlarını açıkça belirten ancak aralarında imansız kişilerin de bulunduğu bir topluluk olarak açıklamıştır. Görünen kilise, sakramentlerin gerçekleştirilmesi ve Tanrı'nın sözünün vaaz edilmesi görevlerini yerine getirmektedir. Ancak imanlılar ve imansızların bir karışımından oluşan görünen veya somut toplulukta gerçek kilisenin mensupları imanlı olanlardır. Yani Luther'e göre kilise bir tanedir. Görünmez kiliseye imanları sayesinde mensup olanlar bunu ömürlerinin sonuna kadar korumaya çalışmalıdır. Diğer yandan bu kişiler, görünen kilisenin Kutsal Kitap merkezli öğreti ve sakrament uygulamalarına bağlı kalmalıdır.[647]

Luther'e göre bir dini uygulamanın sakrament olarak kabul edilebilmesi için onun Kutsal Kitap kaynaklı olması gerekmektedir. Bu nedenle o, konfirmasyon, nikah, rahip takdisi ve son yağlama uygulamalarını sakrament olarak kabul etmemiştir. Luther Konfirmasyon ve son yağlamanın sakrament olarak kabul edilmesinin Katolik Kilisesi'nin bir uydurması olduğunu savunmaktadır. Kilise bu Kutsal Kitap kaynaklı olmayan uygulamalar sayesinde insanların hayatları üzerinde kontrol sağlamaktadır. Ayrıca son yağlama, çok uzun zamandan beri gerçekleştirilen bir uygulama olup Katolik Kilisesi tarafından sakrament haline getirilmiştir. Ölüm döşeğindekilere ve hastalara asıl teselliyi yağlama değil, dua ve iman vermektedir. Rahip takdisi de tamamen bir uydurmadan ibarettir. Yukarıda da belirtildiği üzere vaftiz olan herkes bir ruhban olduğundan, rahip takdisi adı altında kilisede hiyerarşiye neden olan bir uygulamanın sakrament olarak kabul edilmesi mümkün değildir.[648] Bu uygulama olsa

---

[647] *Martin Luther'in Kısa İlmihali-Açıklamalı*, İstanbul: GDK, 2012, s. 159-164; Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu*, s. 185-188.

[648] Katolik Kilisesi her Hıristiyan'ın vaftiz ve güçlendirme sakramentlerini almasıyla rahipler topluluğunun bir parçası olduğuna inanmaktadır. Onlar bu sayede Kutsal Ruh'un kendilerine bahşettiği çeşitli armağanlara göre Mesih'in rahiplik, peygamberlik ve krallık görevlerine katılmaktadır. Buna "genel ruhbanlık" denir. Bunun yanında hiyerarşik kiliseye mensup, kamusal hizmetle görevli ruhbanlar vardır. Bu iki grup aynı kilisenin bileşenleri olmalarına karşın birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Genel ruhbanlık imanlı, umutlu ve Kutsal Ruh'a göre yaşamakla ilgilidir. Hiyerarşik ruhbanlık ise vaftiz ruhunun tüm dünyaya yayılması ve rahip takdisi sakramentiyle alınan kilise sırlarının bu görevliler tarafından Hıristiyanlara dağıtılmasıyla gerçekleşir. Bu iki grup "Tanrı'nın Halkı'nı" meydana getirmektedir. Onlar kendilerine verilen tüm görevlerden doğacak hizmet ve misyondan sorumludur. Kilise, Mesih'in kiliseyi bu şekilde devamlı olarak yönetip inşa ettiğini belirtmektedir. Bkz. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 782-786, 871, 1119, 1546-1547.

olsa Hıristiyan cemaat yani kilise içinden bir kişinin papazlık görevine seçilerek atanmasıdır. Luther evlilik konusuna tamamen dünyevi bir açıdan bakmaktadır. Buna göre dünyevi bir insan tabiatının gereği olan evliliği sakrament olarak değerlendirmek yanlıştır. O, evlilik konusunda bir adım daha ileri gitmiş ve ruhbanların da evlenmesinde bir sakınca bulunmadığını açıklayıp bir rahibe ile evlenmiştir.[649]

Luther, *Kısa İlmihal*'inde (Der Kleine Katechismus) sakramentleri her ne kadar vaftiz, evharist ve günah itirafı olarak belirlemişse de günah itirafı konusunda net bir tutum sergilememiştir. Ona göre Sakramentler bizzat Mesih tarafından tesis edilmiş, Kutsal Kitap'ta yeri olan uygulamalardır. Luther'e göre sakramentlerde günahların bağışlanması lütfu vaat edilmekte ve onaylanmaktadır. Bu uygulamalarda asıl olan Tanrı'nın Sözü, somut bir madde veya görünen işaretle birleşmektedir. Çünkü Luther'e göre sakramentte önemli olan onun gözle görünür ve somut yönü değil, Tanrı Sözü ile olan bağıdır. Bu bağlamda ilk olarak günah itirafını kısaca incelemek yerinde olacaktır. Luther günah itirafı konusunda net bir tavır sergilememektedir. Örneğin *Kısa İlmihal*'in sakramentler başlığı altında iki sakrament olduğundan bahsetmiş ancak günah itirafını da detaylı bir şekilde açıklamıştır. Buna göre itirafın nasıl ve kime yapılacağı belirtilmiştir. O, bazı maddelerde kişinin itirafını herhangi bir kişiye samimi bir şekilde yapabileceğini açıklarken, bazılarında bunun ruhbanın önünde yapılması gerektiğini söylemektedir. Hatta daha da ileri giderek Tanrı'nın, günahları "papaz aracılığıyla" bağışladığını söylemektedir. Luther, günah itirafını metnin devamında tövbe ile ilişkilendirmektedir. Buna göre kalpten tövbe eden, bağışlanmayı arayan ve iman sahibi olanların dışındakiler bağışlanmayacaktır. Açıkça tövbe etmeyi reddeden günahkârlar ise cemaatin kararı doğrultusunda, cemaat içinden seçilen görevli tarafından kovulacaktır. Kovma işleminin amacı kişiyi tamamen dışlamak değil, onu iman ve tövbeye yönlendirmektir. Günümüzde Lutherci teologlar da tıpkı Luther gibi günah itirafı konusunda net bir şey

[649] Ökten, *Reformasyon Dönemi*, s. 184-186; Olgun, *Luther ve Reformu*, s. 192-193.

söylememekte ve bu uygulama zaman zaman Lutherci kiliselerde çeşitli şekillerde uygulanmaktadır.[650]

Luther'e göre vaftiz, Mesih tarafından tesis edilmiş bir sakramenttir. Vaftizde kullanılan suyun diğer sulardan tek farkı, onun "Tanrı Sözü" ile birleşmesidir. Vaftizin bir kilise görevlisi tarafından yapılması tercih edilmekle birlikte ihtiyaç halinde bu işlemi her Hıristiyan gerçekleştirebilmektedir. Vaftiz edilenin günahları bağışlanmakta, kişi ölüm ve şeytandan kurtulmakta ve doğrudan Tanrı'dan gelen ebedi kurtuluş vaadini almaktadır. Luther vaftizin insanları eşitlediğini dolayısıyla aralarında ruhban olan-olmayan diye bir ayrım bulunmadığını belirtmektedir. Vaftiz olan herkes kutsanmış bir papaz veya papadır.[651]

Luther Katolik Kilisesi'nin "evharist" konusundaki görüşlerini ve uygulamalarını reddetmiş, onun yerine kendi anlayışını koymuştur. Ona göre evharist sakramenti bizzat Mesih tarafından tesis edilmiştir. Ayinde Mesih gerçek bedenini ve kanını günahların bağışlanması için inananlara sunmakta, bu sayede inananlar onun beden ve kanının bir paydaşı olmaktadır. Luther Katolik Hıristiyanların ekmek ve şarabın kendi cevherlerini kaybedip Mesih'in beden ve kanına dönüştüklerine dayanan *transsubstantiation* (cevher değişimi) inancının aksine, ayinde kullanılan ekmek ve şarabın kendi cevherlerini aynen korudukları ve aynı zamanda Mesih'in beden ve kanının cevherleriyle bir arada bulundukları görüşünü yani *consubstantiation*u benimsemektedir. Ayin sırasında tüm katılımcılar imanlı veya imansız olmalarına bakılmaksızın Mesih'in bedenini ve kanını almaktadır. Çünkü bu sakrament insanların imanlarına değil, Mesih'in Sözü'ne dayanmaktadır. İnsanların bu sakramentten faydalanabilmeleri ise imanlarına bağlıdır. Luther evharist ayininde Mesih'in bedeninin ve kanının kurban olması düşüncesini reddetmektedir. Buna göre Mesih bir kere kendini çarmıhta fidye olarak sunmuştur. Evharistin sağladığı fayda ve bereketler bundan kaynaklanmaktadır.

[650] *Kısa İlmihal*, s. 203-204, 220-233; Olgun, *Luther ve Reformu*, s. 192.
[651] *Kısa İlmihal*, s. 205-207, 210-211; Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu*, s. 196-197.

Ayrıca Luther, Katolik Kilisesi'nin cemaate ekmekten vermesi ancak şaraptan tatmasına izin vermemesi uygulamasını da şirk ve tiranlık olarak kabul etmektedir. Ona göre şarabın sadece din adamlarına özgü olduğu inancı tamamen kilise uydurmasıdır ve bir açıklaması yoktur.[652]

Luther'in teolojisini şekillendiren bir diğer önemli kavram "Sadece İman"dır (*Sola Fide*). Onun düşüncesine göre insan ile Tanrı arasında bir verip almaya veya yapıp etmeye dayanan ilişki söz konusu değildir ve insan, Tanrı ile ilişkisinde pasiftir. Luther, insanın kurtuluşunun kendini Tanrı'ya tamamen teslim eden, eylemsiz bir iman ile mümkün olduğunu savunmaktadır. İman, kişinin kendi kazanabileceği bir şey değildir. Ona Tanrı tarafından bahşedilmektedir. İnsanın iyi davranışlar, hayır işleri gibi şeyler yaparak kurtulması mümkün değildir. Bunun gibi güzel işler imanı kazanmanın bir aracı değil, imana sahip olmanın bir sonucudur. Luther'e göre insanın kurtuluş amacıyla iradesine başvurması onu sadece yanlış yola götürecektir. Çünkü asli günah nedeniyle hasarlı olan irade, insanı kurtuluşa götürmekten uzaktır. Ancak bu, kişinin iradesini günlük işlerinde kullanmasına engel değildir.[653] İman merkezli düşünce bağlamında Luther'in "Sadece Rahmet" (*Sola Gratia*) anlayışından da kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Luther'e göre Tanrı, insanların iyi veya kötü şeyler yapmalarına bağlı olarak hareket etmemektedir. Çünkü insanın, Tanrı'nın kararlarını herhangi bir şekilde etkileme gücü yoktur. Dolayısıyla insan ile Tanrı arasındaki ilişki insanın icraatlarına göre değil, doğrudan tek taraflı olarak Tanrı'nın insana lütfetmesi üzerine kuruludur. Kullarını yapıp ettiklerine göre değerlendirmeyen Tanrı, rahmetini insanlara sırf onlara olan sevgisi nedeniyle özgürce dağıtmaktadır. Tanrı bazı insanları cezalandırmak zorunda kaldığında dahi bunu gönülsüzce yapmaktadır. Dolayısıyla Luther'e göre kişinin kendi çabalarıyla Tanrı'nın

[652] Ahmet Hikmet Eroğlu, "Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", *AÜİFD*, Cilt 39, Sayı 1, 1999, s. 445-449; *Kısa İlmihal*, s. 234-243; Ökten, *Reformasyon Dönemi*, s. 181.
[653] Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu*, s. 151-160, 172-180.

rahmetini kazanmasına dayanan inanç temelsizdir. İnsan tam teslimiyetçi, eylemsiz imana sahip olup Tanrı'nın rahmetini ummalıdır.[654]

Luther'in teolojik görüşlerinin, Katolik Kilisesi'nin kilise anlayışına bir saldırı niteliği taşıdığı görülmektedir. O, insan ile Tanrı arasında aracı konumda olan kilise kurumunu, onun hiyerarşik sistemini, kurtuluştaki rolünü reddetmiş ve eleştirmiştir. Artık insan doğrudan Tanrı ile karşı karşıyadır. İnsanın aklanması bir kurumun aracılığına değil, Tanrı'ya bağlıdır. Kilisenin Kutsal Kitap'ı yorumlama tekeline dayanan güçlü konumu sarsılmıştır. Katolikler Luther'in ortaya attığı ve kilise otoritesini derinden sarsan görüşleri Trent Konsili'nde yanıtlamışlardır. Bu bağlamda bölümün bundan sonraki başlıklarında Katolik Kilisesi'nin kendini onarma çabaları ile Trent Konsili'nde reformculara verdiği kilise ile ilgili cevaplar ele alınacaktır.

1.3. Trent Konsili (1545-1563) Öncesinde Katolik Kilisesi'nde Reform Çabaları

Trent Konsili Katolik Kilisesi için önemli bir dönüm noktasıdır. Konsil öncesinde kilisenin içinde bulunduğu durum, kiliseye karşı sesini yükseltenlerin ve itiraz edenlerin sayısındaki artışı beraberinde getirmiştir. Kilise bu dönemde doğrudan savunma durumundadır. Egemenlik alanı sivil devlet yöneticileri tarafından gittikçe kısıtlanan papalık, eski gücünden ve saygınlığından çok şey kaybetmiştir. Kilisedeki bozulma karşısında önceden tohumları atılmış olan fikirler kök salmış ve kendine taraftar bulmayı başarmıştır. Böyle bir dönemde kilise kendini Trent Konsili'nde detaylı bir şekilde tanımlama ve açıklama gereği duymuştur. Ancak Trent öncesi gelişmeler de en az konsilin kendisi kadar önemlidir. Çünkü bu gelişmeler konsilin toplanmasında oldukça etkili olmuştur.

[654] Luther'in ölümünden sonra 1577 yılında yayımlanan Uzlaşı Formu'nda insanın aklanması şu şekilde açıklanmıştır: Kişinin Kutsal Kitap sayesinde Kutsal Ruh tarafından imanının uyandırılması, iman sayesinde Tanrı'nın rahmetinin fark edilmesi, bunu takip eden aklanma, kutsanma ve son olarak insanın sergilediği iyi, güzel davranışlar. Bkz. Olgun, *Luther ve Reformu,* s. 98-100.

Katolik Kilisesi'nin kendini yenileme ve onarma girişimleri Lutherci hareketin ortaya çıkmasıyla başlamamıştır. Luther ve Trent Konsili öncesi dönemde Katolik Kilisesi bünyesinde kilisenin durumundan hoşnut olmayanların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu kişiler ve gruplar hem ruhban hem de sivil yönetici kesimindendir. Kilisenin içinde bulunduğu kötü durumun düzeltilebilmesi için bu topluluklar bazen bölgesel, bazen de ülke çapında çalışmalar sürdürmüşlerdir. Luther öncesinde başlayan onarım ve yenilenme çabaları Luther'in ortaya çıkışından sonra büyük hız kazanıp papalık merkezli olmaya başlamıştır. Dolayısıyla Katolik Kilisesinin reform çabalarını "Karşı Reform" olarak değil, "Katolik Reformu" olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Katolik Kilisesi de Protestan bir karakterde olan "Karşı Reform" kavramını reddetmekte, kendilerinin "Reform" yaptıklarını belirtmekte ve Protestan reform hareketinin sapkın olduğunu savunmaktadır. Adlandırma her nasıl olursa olsun, Katolik Reformu'nu sadece Protestanlara karşı ortaya çıkan bir hareket olarak değerlendirmek yanlış olmakla beraber, Protestan hareketin Katolik Reformu'nu hızlandırıp farklı bir aşamaya geçmeye zorladığı bir gerçektir.[655]

Katolik Reformunu sivil otoritelerin ruhbanlarla iş birlikleri, ruhbanların kendi çalışmaları, kurulan yeni tarikatlar veya topluluklar, engizisyon ve sansürün etkin bir şekilde kullanılması ve Trent Konsili'nde yapılan çeşitli düzenlemeler olarak özetlemek mümkündür.

Sivil otoritelerin ruhbanlarla iş birlikleri ve ruhbanların kendi çabaları bu süreçte etkili olmuştur. Kendi topraklarında ellerinde büyük imkanlara sahip olan kral ve kraliçeler Katolik Reformu'na katkıda bulunmuş ve reformcu ruhbanlarla iş birliği yapmışlardır. Bunlar arasında İspanya kraliçesi İsabella (1479-1504) ve Toledo Başpiskoposu Kardinal Francisco Jimenez de Cisneros'u (1436-1517) saymak mümkündür. İsabella'nın kocası Ferdinand ise bu çabalarında onlardan farklı bir yol izleyerek kendi çıkarını düşünen adımlar atmıştır. İsabella'nın amacı

[655] Ozment, s. 397; Çoban, s. 145.

kilisenin üst düzey görevlilerini bizzat atamak ve kendi ülkesinde reformu gerçekleştirmektir. Ferdinand ise bu kilise makamlarına kendi yakınlarını -hatta henüz altı yaşındaki gayrimeşru oğlunu- atamaktan başka bir amaç gütmemektedir. İsabella'ya programını uygulamada Başpiskopos Jimenez yardımcı olmuştur. Döneminin sert ve tavizsiz bir Frensiskeni olan Jimenez, kilisedeki çürümeye karşı koymuş ve bu uğurda on yıl hapis yatmıştır. Jimenez ve İsabella ülkedeki tüm manastırları bizzat gezip denetlemiş ve onların yeniden disiplin kazanmasını sağlamıştır. Diğer yandan Jimenez reform çalışmalarına akademik alanda da devam etmiş ve Alcala Üniversitesi'ni kurmuştur. Burada çok dilli ve oldukça başarılı Kutsal Kitap çevirisinin gerçekleştirilmesini sağlayan Jimenez, bunun yanında birçok önemli eseri üniversiteye kazandırmıştır. Kardinal Jimenez aynı zamanda İspanyol Engizisyonu'nun liderliğini yaparak sapkın olduğu kabul edilen düşüncelerin bastırılmasında rol oynamıştır.[656]

İspanya'dakine benzer çalışmalar Fransa ve İngiltere'de de yapılmıştır. İngiltere'de bu tür çalışmaların başını Kardinaller Thomas Wolsey (1475-1530) ve Lorenzo Campeggio (1474-1539) çekmiştir. Wolsey ve Campeggio, İngiltere'deki tüm manastırları ve kiliseleri gezmiş, buralarda disiplini sağlamışlardır. Zaten İngiltere'de daha önce Simon Langham tarafından başlatılmış, John Fisher tarafından devam ettirilmiş ve "Trent öncesi Trent uygulamaları" denebilecek icraatlar yapılmıştır. Michael Mullett'in de belirttiği üzere İngiltere, reform döneminde Katolik ülkelerin çoğundan daha iyi durumdadır. İnsanlar daha iyi din hizmeti almakla birlikte kilisede bozulma daha azdır. Fransa'da özellikle ruhbanların yetersizliği, ahlaksızlığı ve disiplinsizliği büyük sorun yaratmıştır. Fransız yenilenme hareketleri daha çok Meaux bölgesi merkezli olmuş, Piskopos Guillaume Briconnet (1472-1534) önderliğinde yürütülmüştür. Uyguladığı yöntemlerin başta Protestan eğilimli olduğu düşünülse de daha sonra kilise tarafından tamamen benimsenmiş ve örnek olarak kabul edilmiştir.[657]

[656] Justo L. Gonzalez, *The Story of Christianity Volume Two*, HarperCollins e-books, s. 143-146.
[657] Michael Mullett, *The Catholic Reformation*, New York-London: Routletge, 2002, s. 18-22.

"Katolik Reformu"nun en önemli ve faal yönünün yeni kurulan tarikat ve topluluklar olduğu söylenebilir. Bunlardan bazılarını kısaca ele almak yerinde olacaktır. Bunların öncüllerinden biri olan İlahi Aşk Cemaati (*Oratory of Divine Love*), Gaetano de Thiene ve daha sonra IV. Paul adıyla Papa seçilecek olan Giovanni Pietro Carafa tarafından 1517 yılında kurulmuştur. Bu tür toplulukların ilki Cenova'da 1497 yılında ortaya çıkmışsa da İlahi Aşk Cemaati onlardan daha önemlidir. Ortalama elli kişilik küçük ve seçkin bir grup olan cemaatte, ruhbanların yanında kiliseyi düzeltmeyi amaçlayan önemli konumlardaki siviller de bulunmaktadır. Çalışmalarını on sene sürdüren bu cemaat, dinde sadeleşmeyi ve kişinin önce kendini düzeltmesini amaçlamıştır. 1524 yılında ise Gaetano de Thiene tarafından Theatinler Tarikatı kurulmuş, devamında 1527 yılında Roma'nın yağmalanmasının ardından Carafa ve diğerleri bu topluluğa katılmışlardır. Theatinler kendilerini hayır işlerine, hastaların bakımına ve ahlaklı bir yaşama adamışlar, halk arasında faal olarak çalışmışlardır. Ayinlerini gerçekleştirirken şarkı söylemeyi, günlük hayatta dilenciliği yasaklamış, kilisede disiplinin her şeyden önemli olduğunu kabul etmişlerdir. Hareket zamanla İtalyan şehirlerinin hepsine, daha sonra ise tüm Avrupa'ya hatta Rusya ve Hindistan'a kadar yayılmayı başarmıştır.[658]

Theatinlere benzer bir yapıya sahip olan diğer tarikatlar Barnabitler ve Somaschanlardır. Adını Aziz Barnaba'dan alan Barnabitler, Antonio Zaccaria (1502-1539) tarafından 1530 yılında Milano'da kurulmuştur. Kuruluşlarında Theatinleri örnek alan Barnabitler, ettikleri üç yemine papaya itaati içeren dördüncü yemini de eklemişlerdir. İffet, fakirlik ve tam itaat ilkeleri doğrultusunda çalışmalarını sürdüren Barnabitler, Milano Başpiskoposu Kardinal Charles Borromeo tarafından korunmuşlardır. Somaschanlar ise 1528 yılında başta Girolamo Emiliani (1481-1537) tarafından sivil ve ruhbanlardan oluşan karma bir cemaat olarak ortaya çıkmıştır. Çalışma alanları savaş ve salgın nedeniyle ebeveynleri ölen çocuklara bakmak, eğitim

[658] Durant, s. 895-896; Harold J. Grimm, *The Reformation Era-1500-1650*, New York: Macmillan Publishing, 1973, s. 305; John Patrick Donnelly, SJ, "New Religious Orders For Men", *The Cambridge History of Christianity (1500-1660)*, Ed. R. Po-Chia Hsia, USA: Cambridge University Press, 2008, s. 165-166.

faaliyetlerinde bulunup temel dini konularda insanları eğitmek şeklinde olan Somaschanlar, Hıristiyan halk arasında yaşayıp doğrudan onlarla ilgilenmişlerdir. Kurulan bir diğer tarikat ise Kapüsenlerdir. Adlarını giyimi dahil her yönüyle örnek aldıkları hatta günlük giyimlerinde taklit ettikleri Aziz Frensis'in dört köşeli kapüşon veya şapkasından alan Kapüsenler, Frensiskenlerin bir kolu olarak Matteo de Bascio (1495-1552) tarafından 1528 yılında kurulmuştur. Yeni kurulan tarikatlar arasında en hızlı yayılanlardan olan Kapüsenler, genelde şehirlerin dışında, oldukça ucuz malzemeden yapılmış evlerde yaşamışlardır. Yemeklerini dilenerek kazanan Kapüsenler, her zaman halk ile iç içe olmuşlar, onlara vaazlar verip özellikle salgın ve savaş zamanlarında hastalar, fakirler, öksüz ve yetimler gibi toplumun en kötü durumda olan insanlarıyla ilgilenmişlerdir.[659]

Katolik Reformu'na en büyük katkıyı yapanlar hiç kuşkusuz Cizvitlerdir. Tarikatın kurucusu olan Loyolalı İgnatius (1491-1556), 1521 yılında İspanya'nın Fransızlarla yaptığı savaşta yaralandıktan sonra iyileşme döneminde Mesih ve azizler ile ilgili bolca kitap okumuş ve bunlardan çok etkilenmiştir. İyileştikten sonra 1523 yılında Kudüs'e giden İgnatius, buradaki Hıristiyanları kurtarmayı ve Müslümanları Hıristiyanlığa döndürmeyi istemiştir. Devamında siyasi ortamın tehlikeli oluşu nedeniyle Kudüs'ten geri dönmüş ve Alcala, Salamanca ve Paris üniversitelerinde eğitim almıştır. O, 1537 yılında papaz olmuş, 1539 yılında tarikatının kuruluş taslağını Papa III. Paul'e sunmuş ve 1540 yılında kendisine resmi kuruluş izni verilmiştir. Cizvitleri Katolik Reformu'nda öne çıkaran özellikleri papalara tam itaati içeren dördüncü yeminleri, tarikata alımlarda iki aşamalı oldukça zorlu deneme süreçleri, farklı görüşlü kişilerle tartışmadan kaçmayan yapıları, eğitim ve misyonerliği her şeyin önünde tutmaları olarak sıralamak mümkündür. Cizvitlerin papalığa itaatleri o kadar sert olmuştur ki, çoğu zaman görev yaptıkları bölgelerin piskoposlarını dahi umursamadan çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Onların

[659] Donnelly, s. 164-167; Grimm, s. 308, 309; Mullett, s. 72-73, 104-105; G. R. Elton, *Reformasyon Avrupası* 1517-1559, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea, 2012, s. 144-145.

temel amaçları Protestanların yarattığı etkiyi ortadan kaldırıp Katolikleri kiliseye geri kazanmak ve Hıristiyanlığı dünyanın her yerine yaymak olmuştur. Bunları yapmak için entelektüel konularda kendilerini geliştirmiş ve özellikle eğitim alanında büyük atılımlar yapmışlardır. Okullarına sivilleri de kabul eden Cizvitler, eğitim faaliyetlerini entelektüel ve dini amaçlar doğrultusunda sürdürmüşlerdir. Cizvit eğitim sistemi başarılı ve donanımlı iyi Hıristiyanlar yetiştirmeyi hedefleyen bir model ortaya koymuştur. Misyonerlik alanında ise günümüzde gerçekleştirilen inkültürasyonu[660] ve diğer metotları ilk uygulayanlar olmuşlardır. Cizvitlerin önemli özelliklerinden biri, katı riyazet hayatını kabul etmemeleridir. Onlar bu şekilde çalışmak yerine "aksiyonda tefekkür" denen bir sistemi benimsemişlerdir. Tarikatın mensuplarına bu eğitim, İgnatius'un "Ruhani Alıştırmalar" adlı eseriyle verilmektedir.[661] Eğitim alanlar dört hafta boyunca bu kitabı yaşamlarında tatbik etmekte, yazılanları içselleştirmekte ve bu sayede tam bir adanmışlık sağlanmaktadır. Cizvitlere göre tefekkür Tanrı'ya bağlılık ve güven ile ilgiliyken, aksiyon kişinin Tanrı'nın işlerinde onunla iş birliği yapması anlamına gelmektedir. Bu sayede Cizvitler riyazet hayatı yaşamak ve dünyadan el etek

[660] Hıristiyanlıkla ilgili öğelerin ve Hıristiyan yaşam tarzının tüm dünyadaki toplulukların kültürlerine uyacak ancak onlara rahatsızlık vermeyecek şekilde yerleştirilmesidir. Bkz. Ali İsra Güngör, "Kilise'nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon'un Yeri", *AÜİFD,* Cilt 43, Sayı 1, 2002, s. 173, 177.

[661] İgnatius'un ruhani dünyasının gelişiminde, *devotio moderna* veya *yeni adanmışlık* akımının etkili olduğu görüşü mevcuttur. Onun "Ruhani Alıştırmalar" adlı eserinde de aynı etkinin olduğu belirtilmektedir. Bir diğer düşünceye göre ise İgnatius, *devotio moderna* akımı ile Frensisken geleneği birleştirmiş ve uygulamaya koymuştur. *Devotio moderna* akımı sadece İgnatius'u değil, Martin Luther'i ve Katolik Reformu döneminde kurulan diğer dini ve sivil toplulukları da etkilemiştir. Bu akımın bazı mensupları Protestanlığa kaymışsa da hareket genel olarak Katolik karakterli olmuştur. *Devotio moderna* eski bir avukat, sonradan bir Kartusyan keşişi olan Gerart Grote (1340-1384) tarafından kurulmuştur. Ölümünden sonra takipçileri, *Ortak Yaşam Kardeşliği* adlı topluluklarla hareketi devam ettirmişlerdir. Grote ruhban sınıfının zenginliğini, iffetsizliğini ve kilise görevlerini satmalarını eleştirmiştir. Aralarından *Mesih'e Benzemek* adlı eserin yazarı Thomas A. Kempis gibi önemli kişilerin de çıktığı hareket, zamanla çok kişiyi kendine çekmiş ancak siyasi meselelerden uzak durmuştur. Nefsi öldürmenin temel amaç olduğu toplulukta Mesih'i her an taklit ederek yaşamak ve meditasyon yapmak, giyim kuşam, beslenme ve oruç gibi şeyleri de buna uygun olacak şekilde düzenlemek genel kural haline gelmiştir. Topluluğa mensup kişiler dilencilik yapmamış, hayır işleri, hastalara bakma ve zor durumda olanlara yardım etme ile ilgilenmişlerdir. Diğer bir önemli özellikleri ise eğitim ve kültürel faaliyetlere verdikleri önemdir. Topluluk bünyesinde çeviri, düzeltme ve kitap çoğaltma faaliyetleri etkin bir şekilde yapılmıştır. Bkz. R. W. Scribner, *The German Reformation,* London: Macmillan, 1986, s. 8; Koen Goudriaan, "Empowerment Through Reading, Writing and Example: Devotio Moderna" *The Cambridge History of Christianity (1100-1500),* Ed. Miri Rubin-Walker Simons, USA: Cambridge University Press, 2009, s. 407-419; Brad S. Gregory, "Persecutions and Martyrdom", *The Cambridge History of Christianity (1500-1660),* Ed. R. Po-Chia Hsia, USA: Cambridge University Press, 2008, s. 269; Ali İsra Güngör, *Cizvitler*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat, 2016, s. 89-90; Mullett, s. 81; Grimm, s. 48-49.

çekmek yerine, insanların kurtuluşlarında onlara yardımcı olmayı amaçlayarak etkili bir şekilde misyoner faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kullandıkları yöntemler çoğu zaman tepki çekmiştir. Adlarının entrika, komplo, iftira ve suikast ile anıldığı olmuş ve onların bu gözü karalığı kilise tarafından kullanılmıştır.[662]

Kilisede reform faaliyetleri yürüten tarikatlar arasında Karmelitler ve Ursulacılar -özellikle kadınlarla ilgili konularda- önemli çalışmalar yapmışlardır. Karmelitler dendiğinde akla onları başarılı bir şekilde yenileyen Avilalı Teresa (1515-1582) gelmektedir. Soylu ve zengin bir aileden gelen Teresa, başta rahibe olmayı istememiş ancak hayatının ilerleyen dönemlerinde ölümden dönüp Karmelitlere katılmıştır. Kaldığı manastırın çok disiplinsiz, kötü ve oldukça zengin durumda olduğunu gören Teresa, mistik deneyimler yaşamış ve yıllar boyunca Mesih'i gördüğünü söylemiştir. Daha sonra uzun süre kaldığı manastırdan ayrılıp daha sıkı disiplin kurallarına dayalı bir manastır kurmuştur. Onun manastırında dilenmek yoktur. Manastırın yemek ihtiyacı, getirilip bırakılan yiyeceklerle karşılanmakta, dikiş nakış işleri yapılıp manastır kapısında satılmakta ve bunları almak isteyenler istedikleri miktarda parayı oraya bırakmaktadır. Onun manastır düzeni önce diğer Karmelit manastırlarını, daha sonra da İspanya'daki pek çok manastırı düzenlemede kullanılmıştır. Teresa düzene sokulacak manastırların bazılarını bizzat ziyaret etmiştir. Karmelitlere ek olarak Angela Merici (1474-1540) tarafından 1535 yılında kurulan Ursulacılar ise özellikle kız çocuklarının eğitimi konusunda Cizvitler ile birlikte oldukça etkili olmuşlar ve Katolik Reformu'nda önemli rol oynamışlardır.[663]

Kilisenin reform dönemindeki kaba kuvvetini engizisyon yargılamaları oluşturmuştur. İspanya'da uzun süredir var olan ve daha önce de belirtildiği üzere sivil yöneticiler ve kilisenin iş birliği sayesinde çok etkili hale gelen engizisyon, 1542 yılında Roma'ya da girmiştir.

[662] Merry E. Wiesner-Hanks, Early Modern Europe (1450-1789), USA: Cambridge University Press, 2013, s. 188-189; Güngör, *Cizvitler*, s. 56-69, 92-98, 106-110; Gonzalez, *Volume Two*, s. 151-154; Tanilli, s. 131.
[663] Durant, s. 900-905; Mullett, s. 106-107; Donnelly, s. 189; Grimm, s. 309; Wiesner-Hanks, s. 189-191.

Engizisyonun Roma'ya girmesinde, daha sonra IV. Paul adıyla Papa seçilecek olan Carafa'nın çabaları önemli rol oynamıştır. Engizisyonun Roma'ya girişinden önce III. Paul ve II. Marcellus gibi papalar, Carafa ve arkadaşlarının heveslerine bir süre karşı koyabildilerse de sonunda III. Paul engizisyonu Roma'da tesis etmiş, başına Carafa'nın önderliğinde beş kardinali atamıştır. Engizisyon yargılamalarında kişinin iradesini kırmak için uzun tutukluluk sürelerinin yanında pek çok işkence, kötü muamele ve yıldırma yöntemi kullanılmıştır. Yargılamaların amacı çoğu zaman doğruya ulaşmak değil, kişilerde işkence ile en ufak bir sapkınlık, tereddüt veya şüphe belirtisi yakalayıp cezalandırmaktır. Yargılamalarda sapkınlık olarak kabul edilen şeyler ise sadece din alanı ile sınırlı değildir. Kilisenin doğru olarak kabul ettiği şeylerin dışındaki davranışlar da sapkın olarak kabul edilmiştir. Carafa, IV. Paul adıyla Papa olarak seçildikten sonra engizisyon uygulamaları kontrolden çıkmış ve çok daha sert bir hal almıştır. Engizisyon, kardinalleri, piskoposları ve toplumda önemli konuma sahip pek çok insanı yargılamış, onlara işkence yapmış ve hatta idama mahkûm etmiştir. Roma halkı IV. Paul'den çok korkmuş ve nefret etmiştir. O öldükten sonra Roma'da kutlamalar yapılmış, heykellerine zarar verilip yerlerde sürüklenmiş ve Tiber Nehri'ne atılmıştır. Ayrıca engizisyon mahkemelerinin binaları ateşe verilmiş, mahpuslar serbest bırakılmış ve yargılama evrakları yakılmıştır. Tüm bunlara rağmen engizisyon, bazı radikal kesimler arasında kabul görmüştür. IV. Pius 1559 yılında Papa olarak seçildiğinde engizisyonun halk arasında nasıl bir nefret doğurduğunu fark etmiş, engizisyonu sonlandırmadıysa da uygulamalarda yumuşamaya gitmeye çalışmıştır. Onun bu tavrı kendisine karşı düzenlenen başarısız bir suikast ile sonuçlanmıştır. Will Durant, IV. Pius'un engizisyonun şiddetini az da olsa dengeleyerek Katolik Reformu'nu daha yumuşak bir düzleme oturtmaya çalıştığını belirtmiştir.[664]

Kilise'nin reform yaparken kullandığı bir diğer etkili yöntem engizisyonla desteklenen sansürdür. Kilise tarihinde yeni bir uygulama olmayan sansür, reform döneminde ilk olarak

[664] Durant, s. 925-927; P. Smith, s. 189-191; Elton, s. 149-152.

Beşinci Lateran Konsili'nde kullanılmıştır. Burada alınan kararda kilisenin izni ve denetimi olmadan ruhbanların kitap basımı, sapkın düşüncelerin yayılabileceği nedeniyle yasaklanmıştır.[665] IV. Paul 1559 yılında *Index Librorum Prohibitorum*'u *(Yasaklı Kitaplar Listesi)* yayımlayarak büyük çapta sansürü başlatmış ve sansür meselesi daha sonra 1563 yılında Trent Konsili'nin yirmi beşinci oturumunda da ele alınmıştır. Zamanla sansür listeleri hazırlanırken kitaplar sapkın olup olmamalarına göre sınıflandırılmış, zararlı olduğu kabul edilenlerin basılması engellenmiş ve basılmış olanların yok edilmesi sağlanmıştır. Sansür listelerinin içeriği yıllar içinde değişiklik göstermiştir. Bu uygulamanın etkileri kültürel açıdan yıkıcı olmuştur. Sansürün sert bir şekilde uygulandığı yıllarda özellikle İtalya bundan çokça etkilenmiş ve bu bölgede kültürel gerileme gözlenmiştir.[666]

1.4. Konsil Öncesinde Papalığın Durumu

Trent Konsili, Katolik Reformu'nun en önemli safhasıdır. Görüldüğü üzere daha önce Katolik sivil ve ruhban kesimlerden kişiler kiliseyi onarmaya, düzeltmeye çalışmışlar ve bunda kısmen başarı sağlayabilmişlerdir. Bu başarının çoğu zaman bölgesel ve belirli gruplarla sınırlı kalmasının nedeni, reform hareketine papa ve çevresinin uzun süre önderlik etmeyişleridir. Konsilcilik düşüncesi papalarda büyük endişe ve güç kaybı yaratmıştır. Özellikle Konstanz (1414-1418) ve Bazel, Ferrara, Floransa ve Roma (1431-1449) konsillerinin hatırlattıkları hala papaların aklındadır. Papalar her ne kadar buna bir son verdiklerini ve konsilcilik düşüncesini reddettiklerini düşünseler de, onların bu endişeleri Trent Konsili papalığın elini güçlendirecek şekilde toplanana kadar sürmüştür. Papaların endişelerine ek olarak zaman içerisinde makamlarında ve bölgelerinde güç kazanan bazı kardinaller ve piskoposlar da konumlarını kötü yönde etkileyebileceğini düşünerek kapsamlı bir reform için hevesli olmamışlardır. Görüleceği üzere bir yanda papaların otoritelerinin konsil tarafından törpülenme endişeleri, diğer yanda ise

[665] Tanner, *Vol 2*, 632-633.
[666] Durant, s. 924; P. Smith, s. 191-193; Elton, s. 151-152.

kardinal ve piskoposların güç, yetki ve zenginliklerini koruma arzuları bulunmaktadır. Aslında Trent öncesinde ciddi bir kilise reformunun gerçekleştirilmesi gerekirken kimse böyle devrimsel bir girişime yanaşmak istememiştir. Steven Ozment'in de belirttiği üzere herkes sıkı bir reform istemekte ancak yine aynı kişiler bunun kendi konumlarına en ufak bir zarar gelmeden yapılmasını talep etmektedir. Reforma liderlik etmesi gereken Trent öncesi papalarının bazıları gerçek bir reform isterken, diğerleri ise bunu yapamayacak durumdadır. Çünkü kilisedeki disiplin, ahlak ve liyakat gibi konularda yenilenmenin başını çekmesi gereken papaların kendileri bu makama çeşitli entrika, akrabalık ilişkileri ve kirli oyunlar sayesinde gelmişlerdir. Pek çoğunun kendi çocuk ve torunları vardır. *Curie*[667] üzerinde de kontrolü sağlamaktan uzak olan papaların çoğu beceriksiz, isteksiz ve güçsüzdür. Sonuç olarak papalara karşı güçlerini korumaya çalışan kardinallerin ve piskoposların varlığı, papaların reform konusundaki yetersizlikleri, kilisenin üst düzey mevkilerindeki çıkar çatışmaları ve etkisi azımsanmayacak durumda olan Katolik ülkeler arasındaki savaşlar, kilisede reform yapılmasını engelleyen konular arasındadır.[668]

Trent Konsili'ne geçmeden önce konsilden önce görev yapan papaların icraatları ile ilgili kısa bir giriş yapmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda IV. Eugenius (1383-1447) reform çabaları açısından güzel bir örnektir. Eugenius kilise disiplinini yeniden tesis etmeye çalışmış, özellikle papazların kadınlarla olan ikili ilişkileri onu bu konuda sert yasaklar koymaya itmiştir. Papazların ahlaki durumlarının düzeltilmesinin yanında onların iyi bir eğitim almaları için çalışmalar yapmış, tarikatlarda disiplin ve düzeni yeniden sağlayabilmek için çaba sarf etmiştir. Döneminin önemli isimleri hatta kardinallerin bazıları bu papaya reform için güvenmiş ve eğer Curie'de reform yapılacaksa bunun ancak kendisi tarafından tamamlanabileceğini belirtmişlerdir. Reformun bir diğer önemli papası V. Nikolas'tır (1397-1455). Papa Nikolas,

[667] Papanın hükümetine verilen addır. İçinde çeşitli bakanlıklar, mahkemeler ve diğer devlet kurumları bulunur, her *kadrinal* bir bakanlığı idare eder. Bkz. Aydın, s. 439.
[668] Ozment, s. 399-403; Grimm, s. 318; Gonzalez, *Volume Two*, s. 156-157; McGrath, *Christian History*, s. 192.

papalık makamının kaybettiği gücün geri kazanılması için çalışmıştır. Ancak bunu yaparken daha çok görselliğe önem vermiştir. Papa, kilisenin üç ruhbanlık kademesi üzerindeki tam otoritesini göstermek için üç katlı taç giymiş, Petrus'un yüzüğünü takmış ve amblem olarak da Mesih'in Petrus'a verdiği yetkiyi temsil eden anahtarları kullanmıştır. Ayrıca Nikolas, Roma kenti ile papalık makamını bir bütün olarak kabul etmiştir. Roma'nın ihtişamı ile papalığın ihtişamı doğru orantılıdır. Bunu sağlayabilmek için kentte inşa faaliyetlerine önem vermiş, Aziz Petrus katedralinin oldukça görkemli olmasını istemiştir. Roma bu sayede yeniden herkesin saygı duyduğu en önemli dini merkez olma özelliğine kavuşabilecektir. Reform için çalışan bir diğer kişi Papa II. Pius'tur (1405-1464). Papa Pius kilisede yenilenme ve reform amacıyla bir komisyon kurulmasını sağlamıştır. Komisyonun amacının papalıktaki akraba kayırmacılığını ve israfı bitirmek, kardinallerin ve piskoposların daha sade, gösterişten uzak bir hayat yaşamalarını sağlamak olduğu belirtilmiştir. Trent öncesi döneminin kötü örnek olarak gösterilebilecek papalarından biri VI. Alexander'dır (1431-1503). Alexander görev süresi boyunca doğrudan bir siyasi lider gibi görev yapmış, savaşlara katılmış ve papalık sadece siyaset ile anılır olmuştur. Papa X. Leo Rönesans sanatçılarını, şairlerini himaye etmesiyle ünlenmiş ve bu dönemde kilise oldukça dünyevi bir görünümde kalmıştır. Daha sonraki papalardan Papa VI. Adrian ise reform için büyük çaba sarf etmiştir. Adrian'ın icraatlarının Katolik Reformu'nun ilk gerçek ve etkili adımları olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Onun döneminde Carafa ve Thiene kilisede aktif roller almaya başlamışlardır. Adrian bu ikiliyi kendine danışman olarak seçmiştir. O ayrıca kendisi gibi Hollandalı bir Katolik reformcu olan Erasmus'u da Roma'ya davet etmiştir. Bu dönemde anılması gereken son papa VII. Clement'tir (1478-1534). İyi eğitimli biri olan Clement, yaptığı hatalarla Roma'nın Alman ordusu tarafından yağmalanmasına ve İngiltere'nin kaybedilmesine neden olmuştur. İlkinde Clement, V. Charles'a karşı Floransa, Venedik ve Fransa'nın yanında yer almış ancak onun bu girişimi Roma'nın 1527 yılının Mayıs ve Eylül aylarında, aralarında Lutherci askerlerin de olduğu

birlikler tarafından yağmalanmasıyla sonuçlanmıştır. İkinci olayda ise Clement, İngiltere kralı VIII. Henry'nin eşi Catherina'dan boşanmasını kabul etmemiş ve kralın yeni evliliğinin meşru olmadığını açıklamıştır. Devamında Henry *Üstünlük Kanunu*'nu mecliste kabul ettirip İngiltere Kilisesi'nin başına geçmiş ve papalık ile dini bağlarını koparmıştır.[669]

Roma'nın yağmalanması kilisede büyük sarsıntıya yol açmıştır. Kimileri bu olayı, Tanrı'nın onlara günahlarının sonucu olarak yaşattığını düşünmüş ve reform çalışmalarına hız verilmiştir. Katolik Reformu'nda en önemli kişilerden biri III. Paul'dür (1468-1549). Kendisi nepotist, gayrimeşru çocukları ve metresleri olan biri olmasına rağmen ciddi reform çalışmalarının yürütülmesini sağlayabilmiştir. Paul kilisedeki yozlaşmayı tespit etmesi için aralarında Gaspar Contarini ve Carafa'nın (IV. Paul) da olduğu bir komisyon kurmuş ve bu komisyonun raporu kendisine *Consilium de emendanda ecclesia* adlıyla 1536 (bazı kaynaklara göre 1537) yılında sunulmuştur. Rapor kilisedeki uzun zamandır bilinen kötü durumu bir kez daha gözler önüne sermiş ve ciddi bir reform yapılmasının zorunlu olduğu kabul edilmiştir. Bunların yanında Paul, Protestanlarla Regensbug'da (Ratisbon) Şubat-Mart 1541 yılında anlaşmazlıkları çözmek için toplantı düzenlemiştir. Görüşmelere Roma'yı temsilen Kardinal Gasparo Contarini katılmış ancak özellikle evharist sakramenti konusunda anlaşma sağlanamamıştır. Papa III. Paul bir Genel Konsil toplanması konusunda kararlıdır ancak konsilcilik ve sivillerin konsile bir şekilde müdahale edebileceği düşüncesi onu yeni çıkış yolları aramaya itmiştir. Bunu çözebilmek için Paul, konsilin Alman topraklarında kalan Trent'te yapılmasına razı olmuş ancak katılımcıların çoğunun özellikle İtalyan kökenli olmasını sağlayabilmiştir. Kendine yakın katılımcıların ezici çoğunluğunu sağlamak istemesinin nedeni, konsilcilik iddialarını sonlandırmak istemesidir. Alınan kararla konsilde oy kullanma işleminin ülkelerin oy vermek için gönderdikleri vekiller aracılığıyla değil, doğrudan orada bulunan katılımcılar (kardinaller, piskoposlar ve tarikat başkanları) tarafından yapılması sağlanmıştır.

[669] Mullett, s. 9-11, 13, 15-16; P. Smith, s. 174-175; Durant, s. 918-919; Çoban, s. 143-144.

Bu önlemleri aldıktan sonra Papa III. Paul 1545-1563 yılları arasında üç aşamada ve yirmi beş oturumda gerçekleştirilecek olan Trent Konsili'ni toplamıştır.[670]

1.5. Konsil Kararlarında ve Sonrasında Kilise

Trent Konsili Katolik Kilisesi'nin tarihinde önemli dönüm noktalarından biridir. Kilise bu konsilde daha önceden başlayan reform çalışmalarını papalık otoritesi altında tamamlamaya çalışmıştır. Konsilde kilise, öğretilerinden taviz vermeyi reddetmiş ve onları konsil metinlerinde detaylı bir şekilde açıklamıştır. Diğer yandan ruhbanların disiplini, eğitimi ve ahlaki durumu ile ilgili olan konularda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Aynı dönemde engizisyon yargılamalarında yapılanlar, çok sıkı sansür faaliyetleri ve konsil kararlarındaki uzlaşmaz tutum da dikkate alındığında bu konsilin Katolik Kilisesi için anlamı daha iyi anlaşılmaktadır. Norman Davies konsilde kilisenin dışlayıcı, papalığı eski gücüne kavuşturmayı amaçlayan, hoşgörüsüz ve bireyi baskılayıp ezen bir tavır içinde olduğunu belirtmektedir. Davies'in bu söylemi ön yargılı ve ağır görünebilir ancak konsil döneminde özellikle engizisyonun yaptıkları düşünüldüğünde bunun normal bir tepki olduğunu kabul etmek gerekir.[671] Tüm bunlara rağmen konsil amacına ulaşmıştır. Protestanlara kaybedilen çoğu bölge, konsil sonrası dönemde özellikle Cizvitlerin çabalarıyla geri kazanılmıştır. İtalya ve İspanya'da tutunmaları zaten zor olan ancak özellikle İtalya'da nüfuzlu aileler arasında Luther'in fikirlerini savunan kişilerin varlığı engizisyonun yardımıyla etkisizleştirilmiş veya ortadan kaldırılmıştır.[672] Bir diğer başarı ise papalığın konumu ile ilgilidir. Konsil sonunda papalık, konsilcilik endişesinden tamamen kurtulmuş, kilisedeki konumunu sağlamlaştırmıştır. Piskoposların güç kaybetme korkuları da ortadan kalkmıştır. Piskoposlar görev bölgelerinde

[670] T. M. Parker, "The Papacy, Catholic Reform And Christian Missions", *The New Cambridge Modern History Vol 3*, Ed. R. B. Wernham, London: Cambridge University Press, 1968, s. 45; Lee, s. 51; Ozment, s. 402; Grimm, s. 321-322; Davies, s. 518-519; P. Smith, s. 175-176, 179-180; Durant, s. 920-921, 927-928; Elton, s. 147-150; Dvornik, s. 63.
[671] Davies, s. 530.
[672] İtalya'da Protestan fikirlere yakınlığıyla bilinen kişiler için bkz. Durant, s. 891-895.

güçlü bir şekilde yetki kullanmaya devam etmiş ancak haklarında düzenlemeler yapma yetkisi papalıkta saklı kalmıştır. Piskoposların görev bölgelerini keyfi bir şekilde izinsiz terk etmeleri yasaklanmış ve yetkilerini doğrudan Tanrı'dan aldıkları kabul edilmiştir.[673] Görüleceği üzere papalık, piskoposların güç ve yetkilerini yok sayacak bir uygulamaya gitmemiş ve onları görev yaptıkları Katolik ülkelerde, ulus bilincinin güçlenmeye başladığı bir dönemde etkisizleştirmemiştir. Sonuç olarak papalık bu konsilde hem piskoposları teskin etmeyi ve kendi konumunu güçlendirmeyi başarmış hem de konsilciliği bitirebilmiştir. Steven Ozment'in deyişiyle güç paylaştırılmış ancak bölünmemiştir.[674]

Konsilin Katolik dünyası açısından kötü sonuçlarının en önemlisi Protestanlar ile ayrılığın kesinleşmiş olmasıdır. Konsil sonrasında kilisede düzelme bir anda olmamıştır. Kilise memuriyetlerinin satışı ve benzeri kötü şeyler devam etmiş ancak zaman içerisinde ruhban sınıfında gözle görülür bir ahlaki düzelme gerçekleşmiştir.[675] Trent Konsili'nin Katolik dünyası açısından önemli bir diğer yanı da kilisenin kendini onarıp yenileyebileceğinin ve kilise dışına çıkmadan, ondan ayrılmadan da reform yapılabileceğinin gösterilmesi olmuştur. Kilise bu konsilde öğretilerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuş ve kendini yeni dünyanın ihtiyaçlarına göre uyarlamaya çalışmıştır.[676]

Trent Konsili'nde kilise ile ilgili önemli konular ele alınmıştır. Bu konular doğrudan "kilise" başlığı altında yazılmamış ancak içerikleri kilisenin konumunu açıklamada etkili

[673] Piskoposların görev bölgelerini terk edip özellikle sivil hayatı ilgilendiren meselelerle fazlasıyla haşır neşir olmaları, Trent Konsili'nde engellenmeye çalışılan önemli sorunlardandır. Piskoposların görev bölgelerini izinsiz terk etmelerinin yasaklanması, bunun kaynağının ve meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Kendisi de bir piskopos olan papanın, diğer piskoposlar üzerinde böyle bir düzenleme yetkisinin olup olmadığı ve eğer var ise bu yetkinin İlahi Yasa'dan mı, yoksa papanın kendi iradesinden mi kaynaklandığı tartışma konusu olmuştur. Trent Konsili'nde bu sorular yanıtsız bırakılmıştır. Çünkü papalık, kilisede merkezi güç kazanma sürecine ancak bu şekilde girebilecektir. Bkz. Parker, s. 49-50.
[674] Ozment, s. 408-409.
[675] Trent sonrasında kilisedeki düzelme ve icraatlar için bkz. Durant, s. 932-933.
[676] Dvornik, s. 67-68; Durant, s. 895.

olmuştur. Bu bağlamda konsil kararlarından kilise ile ilgili olan konular şunlardır: Gelenek, aklanma, sakramentler, ruhbanların disiplini ve eğitimi.

Konsilde ele alınan "gelenek"[677] konusu oldukça önemlidir. Sadece Kutsal Kitap'ın otorite olması reddedilmiş ve onun yanına "yazılı olmayan gelenekler" eklenmiştir. Gelenek, Mesih'ten veya Kutsal Ruh'tan havarilere aktarılan yazılı olmayan kurallar veya bilgiler bütünü olmanın yanında, kiliseyi "görünür" yapan öğelerdendir. Kesintisiz olarak nesiller boyu nakledilen bu yazılı olmayan gelenek, kilise tarafından muhafaza edilmekte, uygulanmakta ve sürdürülmektedir. Dolayısıyla Kutsal Kitap'ın otoritesinin yanına "gelenek" yerleştirilmiş ve her ikisinin de doğrudan Tanrı kaynaklı olduğu belirtilmiştir. Aynı oturumda Vulgate çevirisi onaylanmış ve bunu reddedenlerin lanetlenerek aforoz edileceği açıklanmıştır.[678] Vulgate çevirisinin içeriğinde reformcuların desteklediği herhangi bir değişiklik yapılmadan onaylanması önemlidir. Çünkü kilise başından beri Kutsal Kitap'ın yorumlama yetkisini tekeline almış ve tüm öğretilerini bu çeviriye göre düzenlemiştir. Yani Vulgate çevirisi aslında dogmaların, kilisenin anladığı ve yorumladığı şekilde açıklanmasında temel kaynak olarak kullanılmıştır. Hümanistlerin ve Luther'in, Kutsal Kitap çevirilerinde çeşitli yanlışlar bulmasına kilisenin böyle bir tepki vermesi bu sayede daha iyi anlaşılmaktadır.

[677] Konsil metinlerinde "gelenek" tabiri ilk kez Trent Konsili'nde geçmemektedir. Daha önceki bazı konsillerde de bu konu üzerinde durulmuş ancak Trent Konsili'nde daha detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Örneğin Efes Konsili'nde, kilise babalarından kiliseye aktarılan geleneğin dışında bir öğretinin kimse tarafından açıklanamayacağı belirtilmiştir. İkinci İstanbul Konsili'nde ise detaylı bir kilise geleneği tanımı yapılmıştır. İkinci İznik Konsili'nde benzer şekilde kilisenin kilise babalarının izinden gittiği açıklanmış, yazılı olan ve olmayan gelenekleri reddedenlerin aforoz edileceği kararlaştırılmıştır. Katolik inancına göre Hıristiyanlar Kutsal Kitap'ta yer alıp almamasına bakılmaksızın, havarilerin ve o dönemde yaşayanların inandığı şekilde inanmak zorundadır. Gelenek ve Kutsal Kitap birbirini besleyen, doğrulama, kontrol ve hatta eleştiri yapılmasını sağlayan iki kaynaktır. Dolayısıyla ne gelenek ne de Kutsal Kitap tek başına değerlendirilebilir. Bunların yanında gelenek kavramı papanın yanılmazlığı ve kilisenin öğretme yetkisi (magisterium) ile de ilgilidir. Kilise bu yetkisine dayanarak neyin doğru, neyin yanlış olduğunu açıklamaktadır. Gelenek, zamandan bağımsız olduğundan bir tarihi yoktur. O, herhangi bir değişim geçirmemiştir. Ancak sapkınlığın bir tarihi vardır. Çünkü onlar tarihin belirli dönemlerinde değişmeyen kilise geleneğine karşı öğretiler yaratmışlardır. Onların ortaya koyduğu sapkın ve zamanla değişiklik gösteren öğretiler, kilisenin değişmeyen geleneğini yok saymışlardır. Denzinger, s. 51, 85, 121-123; Pelikan, *Emergence of The Catholic Tradition*, s. 7-8; *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 74, 76-89, 92-93, 95, 111-113; Bekir Zakir Çoban, "Katolik Kilisesi'nde Gelenek Anlayışı", DEUİF XLVII, 2018, s. 10, 13, 16.

[678] Skinner, *Reform*, s. 227; Tanner, *Vol 2*, s. 663-665.

Konsilde ele alınan "aklanma" meselesi, çalışmamız açısından kilisenin aklanmadaki konumuyla ilgili olması nedeniyle önemlidir. Konsil, Luther'in "aklanma" konusundaki görüşlerini lanetlemiş ve bu görüşleri savunanları aforoz etmiştir. Buna göre bir kişinin aklanmak için kilisenin buyruklarına uymak zorunda olmadığı fikri reddedilmiştir. Ayrıca kişinin iyi amellerini sadece Tanrı bahşettiği için yapabiliyor olması, iyi amellerin kurtuluşta herhangi bir etkisinin olmaması ve günaha düşmüş kişinin "günah itirafı" sakramenti gerçekleştirilmeden sadece imanla bunu telafi edebileceği de reddedilmiştir.[679] Kiliseye göre kurtuluşta sadece iman yeterli değildir, bunun yanında insanların yaptığı iyi şeyler ve kilisenin onların doğru yolda olmasındaki konumu önemli bir role sahiptir. Sonuç olarak konsilde kişinin sadece Tanrı tarafından bahşedilen iman ile kurtulacağı, bunun dışında kurtuluşuna herhangi bir müdahalede bulunamayacağı inancı reddedilmiş, bunun yerine kurtuluşta imanın yanında iyi ameller ve kilisenin varlığı kabul edilmiştir.[680]

Konsilde "sakramentler" olduğu gibi korunmuştur. Kilise yedi sakramentin bizzat Mesih tarafından tesis edildiğini ve kurtuluşta önemli payları olduğunu açıklamıştır. Ayrıca tüm Hıristiyanların Tanrı sözünü açıklama ve sakramentleri gerçekleştirme yetkisinin bulunduğu ile ilgili görüş reddedilmiş, takdis ile bir parçası olunan ruhban sınıfının doğrudan Mesih ve Yeni Ahit kaynaklı olduğu ve bunları reddedenlerin aforoz edileceği vurgulanmıştır. Evharist ayinindeki töz dönüşümü ve Mesih'in "görünür veya somut" bir kurban olma durumu yinelenmiştir. Kilisenin evharist ayinini icra şeklinin, köklerini doğrudan havarisel disiplin ve gelenekten aldığı belirtilmiştir. Kilise evharist ayininde sivillerin sadece ekmekten alıp şaraptan alamaması uygulamasını sürdürmüştür. Protestanların önemli itirazlarından biri olan bu uygulama, kilisede sivil ile ruhban arasındaki ayrımın belirgin bir şekilde hissettirilmesi amacıyla değiştirilmeden bırakılmıştır. *Endüljans*lar kaldırılmamış ancak haklarında

[679] Tanner, *Vol 2*, s. 679-681.
[680] Ozment, s. 407.

düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre *endüljans*ların bazı kişiler tarafından kötüye kullanıldığı kabul edilmiş ve bu tür olayların bir daha yaşanmaması için piskoposların bölgelerinde konunun takipçisi olmaları kararlaştırılmıştır. Piskoposlar *endüljans*lar hakkında ortaya çıkabilecek herhangi bir kötüye kullanımı bölgesel toplantılara taşıyacaklar ve bu sayede *endüljans*lar bozulmamış bir şekilde tüm Hıristiyanlara ulaştırılabilecektir.[681] Kilise sakramentler aracılığıyla insanlar ile arasındaki bütünlüğü korumayı amaçlamıştır. Çünkü sakramentler, insanların hayatına kilise öğretilerinin doğumdan ölüme kadar doğrudan nüfuz edebilmesini sağlayan önemli öğelerdir. Sakramentler yoluyla bir Katolik Hıristiyan'ın hayat döngüsü vaftiz olup kiliseye girişle başlamakta, diğer sakramentler ise yaşamı boyunca gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla sakramentler, kilisenin insan hayatına müdahil olmasının bir parçasıdır.

Konsilde öğretiyle ilgili kararların yanında "disiplin ve eğitim" ile ilgili birçok önemli karar alınmıştır. Bu çalışma kapsamında disiplin ve diğer konular ile ilgili kararların hepsine yer verilemeyeceğinden, bunlar arasından bazıları ele alınacaktır. Trent Konsili'nde geçmişteki konsillerde alınmış bazı kararlar tekrarlanmış bazıları hakkında ise yeni düzenlemeler yapılmıştır. Konsil karar belgeleri incelendiğinde hem piskoposlar hem de daha alt seviyedeki ruhbanlar ile ilgili pek çok konuya değinildiği görülmektedir. Örneğin piskoposlar ile ilgili bölümlerden olan yedinci oturumda kiliselerin, bölgenin piskoposu tarafından düzenli olarak ziyaret edilmesi ve daha iyi hizmet verilebilmesi için buraların onarımının sağlanması gerektiği belirtilmiştir.[682] Konsilin on dört, yirmi bir ve yirmi ikinci oturum kararlarında da piskoposlar ile ilgili düzenlemeleri görmek mümkündür. On dördüncü oturumda piskoposların, yetki bölgelerindeki alt seviye ruhbanların görevleri için sahip olmaları gereken donanım ve diğer özellikleri taşımamaları halinde (piskopos göreve başlamadan önce atanmış olsalar dahi)

[681] Ozment, s. 407; Sakramentler hakkında detaylı açıklamalar için bkz. Tanner, *Vol 2*, s. 684-685, 695-698, 732-735, 742-743, 796-797.
[682] Tanner, *Vol 2*, s. 688.

görevden alınabilecekleri vurgulanmıştır.[683] Devamında ise bir piskoposluk bölgesindeki ruhbanların tümünün (henüz piskopos tarafından ziyaret edilip teftiş edilmemiş olsalar dahi) doğrudan piskoposun yargılama ve düzenlemelerine bağlı oldukları belirtilmiş, her piskoposun yalnızca kendi görev sahasında yetki kullanabileceği ve kendi alanında olmayan ruhbanları cezalandıramayacağı karara bağlanmıştır.[684]

Konsilin yirmi birinci oturumunda piskoposların bölgelerindeki kiliseleri birbirlerine maddi yardım sağlamaları için eşleştirebileceği ve bu sayede maddi açıdan kötü durumda olan kiliselerin daha iyi hizmet verebileceği belirtilmiştir.[685] Aynı oturumda piskoposların, bölgelerindeki manastırları da ziyaret edecekleri ve bu manastırlarda keşişliğe aykırı bir yaşam şekli görmeleri halinde bu yerleri uyarıp altı ay içerisinde kendilerini düzeltmeleri için ikazda bulunacakları kararlaştırılmıştır.[686] Oturumda alınan başka bir kararda ise piskoposlara görevlerini yaparken yardım etmeleri ve dini işlerin düzgün yürütüldüğünden emin olmaları için yardımcı-vekillerin atanacağı, piskoposların yerel kilise yöneticilerinin isteği olsun ya da olmasın yeni kilise bölgeleri ilan edebileceği, mevcut olanlarda değişikliğe gidebileceği ve buralara yeni atamalar yapabileceği belirtilmiştir.[687] Son olarak konsilin yirmi ikinci oturumunda yerel otoritelere uyarı yapılmaktadır. Buna göre her ne ad altında kurulmuş olursa olsun kilisenin yetkisi altında çalışan hastanelerin, okulların, üniversitelerin ve derneklerin piskoposlar tarafından ziyaretinin (bu yerler kral veya diğer yerel otoritelerin yetki sınırları içinde olmadıkça) hiç kimse tarafından engellenemeyeceği karara bağlanmıştır.[688]

Konsilde papazlık ve diğer görevlerle ilgili çeşitli düzenlemeler de yapılmıştır. Örneğin konsilin yedinci oturumunda sadece belirlenmiş yaş, donanım ve kişisel özelliklere sahip

[683] Tanner, *Vol 2*, s. 715.
[684] Tanner, *Vol 2*, s. 715, 717.
[685] Tanner, *Vol 2*, s. 730.
[686] Tanner, *Vol 2*, s. 731.
[687] Tanner, *Vol 2*, s. 729-730.
[688] Tanner, *Vol 2*, s. 740.

kişilerin katedrallerde görevlendirilecekleri, bunların master, doktora yapmış veya teoloji fakültesinde eğitim almış kişiler arasından seçileceği,[689] birden fazla katedralde görevli olmanın yasak olduğu, papazlığa sadece bu görev için yetkin kişilerin atanacağı ve hiçbir ruhbanın birden fazla kilisede görevli olamayacağı açıklanmıştır.[690] Konsilin on dört ve yirmi birinci oturumlarında bir ruhbana yakışmayacak şekilde davranan veya giyinen kişiler ele alınmıştır. Kararda görevleri ile bağdaşmayan ve sivillerinkine benzeyen giysiler ile kilisede hizmet verenlerin, görevlerini ihmal edip ruhbanlığa uygun olmayan davranışlar sergileyenlerin olduğu belirtilmiştir. Bu kişiler yerel dini otoriteler tarafından uyarılıp kendilerini düzeltmeleri istenecektir. Bunu yapmamaları halinde ise görevlerinden azledileceklerdir.[691] Yirmi birinci oturumda dikkat çeken düzenlemelerden bir diğeri kilise adına yardım toplayan kişiler ile ilgilidir. Kararda kilise adına sadaka-yardım toplayanların karıştıkları skandallardan bahsedilmiş ve böyle bir görevin artık mevcut olmadığı belirtilmiştir. Kiliselere bağış yapmak isteyen kişilerin bu işi görevliler aracılığıyla değil, doğrudan kendilerine yapacakları karara eklenmiştir.[692]

Trent Konsili'nde piskoposların emrinde görev alacak ruhbanların atamaları ve görev tanımları konusunda pek çok düzenleme yapılmıştır. Konsilin yirmi üçüncü oturumu bu konulara ayrılmıştır. Buna göre papaz ve diyakoz olarak atanmak isteyen kişilerin dini eğitim aldıkları okulun yöneticisi veya başrahibinden referans almak zorunda oldukları, atamaların sadece bu şekilde gerçekleştirileceği belirtilmiştir.[693] Devamında ise yerel kilise görevlerine atanacak kişilerin sahip olması gereken özellikler açıklanmıştır. On iki numaralı karara göre diyakoz yardımcılığı için yirmi iki, diyakozluk için yirmi üç ve papazlık için yirmi beş yaşını doldurmuş olmak zorunludur. Kararda belirli bir yaşa gelmiş olmanın, kişinin sahip olduğu

[689] Tanner, *Vol 2*, s. 735.
[690] Tanner, *Vol 2*, s. 687
[691] Tanner, *Vol 2*, s. 716-717, 730.
[692] Tanner, *Vol 2*, s. 731-732.
[693] Tanner, *Vol 2*, s. 747-748.

kusurları örtmediğinden bahsedilerek, bu kişilerin bölgenin piskoposu tarafından sıkı bir şekilde araştırılıp atamanın buna göre yapılması karara bağlanmıştır.[694] Gerekli araştırmalar tamamlanıp papaz adaylarının görev için uygun olduklarına karar verilmesi halinde bu kişilerin takdislerinin eğer ağır sağlık sorunları yok ise bizzat o bölgenin piskoposu tarafından yapılması ve bu işi başka bölge piskoposlarına devretmemeleri gerektiği belirtilmiştir.[695] "Takdis törenlerinin" diğer ruhbanların da katılacağı ve herkesin izleyebileceği bir şekilde gerçekleştirileceği, önemli bir sorun bulunmadıkça kendi piskoposundan farklı bir bölgenin piskoposu tarafından takdisinin yapılmasını isteyen papaz adayının bu isteğinin kabul edilmeyeceği ve buna aykırı kutsama yapan piskoposların cezalandırılacağı sekiz numaralı kararda açıklanmıştır.[696] İki numaralı kararda ise atamaları yapılan ve görev yerleri belli olan ruhbanların, görevlerini yapacakları yerlere üç ay içerisinde gitmelerinin gerekli olduğu, buna aykırı hareket edenlerin ise kilise hiyerarşisindeki konumları ne olursa olsun görevlerinden azledilecekleri vurgulanmıştır.[697] Yukarıda belirtilenlere ek olarak ruhban adayları ile ilgili başka kararlar da alınmıştır. Örneğin altı numaralı kararda on dört yaşını doldurmuş kişilerin kendilerini dini yaşama adamaya karar vermeleri halinde bir piskoposun veya piskoposun izniyle bir okulun, kilisenin, hastanenin hizmet işlerinde görevli olabilecekleri ancak herhangi bir dini görevlerinin bulunamayacağı kararlaştırılmıştır. Belirtilen kişiler kendilerine verilen görevleri layıkıyla yerine getirdikleri taktirde kilise hiyerarşisinde yükselmeye hak kazanacaklardır.[698] Görevlerinde başarılı olanlar dini eğitimlerini de başarı ile sürdürüp kendilerini geliştirmeleri halinde bir kiliseye diyakoz yardımcısı veya diyakoz olarak atanacak, papazlara görevlerini yapmada yardım edeceklerdir. Son olarak konsilin on üç ve on dört numaralı kararlarında diyakoz yardımcıları ve diyakozların bir üst göreve atanabilmeleri için

[694] Tanner, *Vol 2*, s. 747, 749.
[695] Tanner, *Vol 2*, s. 746.
[696] Tanner, *Vol 2*, s. 747.
[697] Tanner, *Vol 2*, s. 746.
[698] Tanner, *Vol 2*, s. 747.

mevcut görevlerini en az bir sene başarı ile yapmaları gerektiği vurgulanmış ve bu süre sonunda piskopos tarafından atamalarının yapılabileceği karara bağlanmıştır. [699]

Katolik Kilisesi'nin Trent Konsili'ndeki reform çabaları ve Protestanların teolojik tezlerine karşı argümanlarla cevap vermesi konsil sonrasında da devam etmiştir. Bu konuda özellikle kilisenin "görünür" olma özelliği öne çıkarılmış ve konsil sonrası dönemde Roberto Bellarmine (1542-1621) bu çalışmaların başını çeken isimlerden olmuştur. Tam adı San Roberto Francesco Romolo Bellarmino olan Aziz Robert Bellarmine, Katolik Reformu'nun önemli kardinallerindendir. Cizvit tarikatına mensup olan Bellarmine, Katolik Kilisesi'nin Protestanlara karşı ürettiği teolojik tezleri başarılı bir şekilde savunmuş, Vulgate çevirisinin Papa V. Sixtus tarafından otantik kabul edilen Sistine (1590) versiyonunda bazı hataları düzeltip Papa VIII. Clement'e sunmuş ve Clementine versiyonunun hazırlanmasında görev almıştır. Daha sonra çalışmalarından çok etkilenen Clement tarafından kardinalliğe yükseltilmiştir. Teolog, Katolik Kilisesi'ne büyük katkılarından dolayı 1931 yılında Papa XI. Pius tarafından "kilise doktoru" ilan edilmiştir. Bellarmine'e ek olarak o dönemin önemli kişilerinden bir diğeri ise tarihçi Kardinal Caesar Baronius'tur (1538-1607). Mesih'ten 13. yüzyılın sonuna kadarki kilise tarihini ele aldığı *Annales Ecclesiasrici* adlı hacimli çalışma en önemli eseridir. Baronius da tıpkı Bellarmine'in yaptığı gibi kilisenin tezlerini savunmak için uğraşmıştır. Ancak o daha çok tarihi dokümanlar üzerinde bir tarihçi gibi çalışmıştır.[700]

Bu çalışmada Bellarmine, Katolik Reformu döneminde kiliseyi teolojik olarak oldukça net ifadelerle tanımlamaya çalıştığı için tercih edilmiştir. Yazar *De Ecclesia Militante* (On The Church Militant) adlı eserinde Katolik Kilisesi'nin kilise ile ilgili tezlerini sistematik bir şekilde açıklamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada kilisenin kendini nasıl tanımladığını daha iyi

[699] Tanner, *Vol 2*, s. 749.
[700] Grimm, s. 339-340; https://www.britannica.com/biography/Saint-Robert-Bellarmine (Erişim 17.01.2021).

açıklayabilmek için, yazarın adı geçen eserinin içeriği ile ilgili bir değerlendirme uygun görülmüştür.

Bellarmine eserinde bir kilise tanımı yapmış, "kilise" ve "sinagogu" birbirinden ayırmıştır. Buna göre kilise ve sinagog yani Eski ve Yeni Ahit'teki "Tanrı Halkı" aslında aynı şeydir. Çünkü ikisini de Tanrı seçmiştir. Ancak sinagog "bir araya getirilmiş, toplanmış" bir topluluğu tanımlamaktayken, kilise "çağrılmış kişileri" tanımlamaktadır. "Bir araya getirilenler" insanların yanında diğer yaratılmış varlıklar ve hayvanlar da olabilirken, "çağrılanlar" sadece insanlardır. Bu nedenle Yeni Ahit ile ortaya çıkan yeni insanlardan sinagog değil, "kilise" şeklinde bahsedilmiştir. Daha sonra kilisenin "yerel ve inananların oluşturduğu topluluk" anlamlarına da geldiğini belirten yazar, kilise tanımı ile ilgili bazı sapkın görüşlerden bahsetmiş ve çoğunluğu Protestanlara ait olan bu görüşlerin yanlış olduğunu açıklamıştır. Yazara göre kilise; tek (iki değil), aynı Hıristiyan iman ikrarını yapan, aynı sakramentleri kabul eden, Mesih'in yeryüzündeki vekili olan papaların yönetimindeki "görünür veya somut bir bedendir". Bellarmine kilisenin görünür ve dışsal olma özelliğine daha fazla yer vermesine rağmen onda bir de "ruh" olduğundan bahsetmiştir. Yazara göre aynı anda bedende ve ruhta olarak kiliseye dahil olmak, tam olarak kilisede olmak demektir. Bedende olmak görünür ve dışsal şeyleri yerine getirmekle ilgiliyken, ruhta olmak içsel şeylerle ilgilidir. Kişi eğer hayırsever biri olur, iman ve umudunu daima koruyarak Mesih'e bağlı kalırsa ruhta olacaktır. Bedende olmak ise sakramentleri kutlamak ve iman ikrarı sayesinde mümkündür. Eğer bir Hıristiyan mükemmel şekilde kilisede olmak istiyorsa hem bedende (dışsal) hem de ruhta (içsel) olmanın gereklerini yerine getirmelidir. Bunun haricinde örneğin sadece ruhta veya bedende olanlar, her ikisinde olanlar gibi mükemmel ve eksiksiz bir şekilde kilisede değildir.

Kilisenin dışında ve içinde olan insan grupları bulunmaktadır. Örneğin kafirler, bölücüler, sapkınlar, kiliseye ihanet edenler ve aforoz edilenler kilisenin dışındadır. Bunun haricinde yukarıdaki tanıma uyan herkes iyi veya kötü insanlar olsalar dahi kiliseye dahildir.

Sonuç olarak kilise vaftiz olmayanların, gizli ve açık sapkınların, hainlerin, aforoz edilmişlerin ve bölücülerin dışarıda, imanını ikrar eden, sakramentleri kutlayan, iyi ve kötü insanların bir arada içeride bulunduğu, görünür ve önceden belirlenmemiş bir yapıdır. Bellarmine bu tanıma uyan kilisenin dışında olanların asla kurtulamayacaklarını kilise babaları ve bazı teologlardan deliller getirerek vurgulamıştır.[701]

Bellarmine, kilisenin görünür olmasına ve papaların bu görünür, somut yapıdaki konumlarına büyük önem atfetmektedir. O, bunu kanıtlamak için Kutsal Kitap ve kilise babalarının yazılarından faydalanmıştır. Örneğin papaların halef ve vekil olmasını kilisenin görünür olmasıyla açıklamaktadır. Buna göre insanlar Mesih ve Petrus'u göremeseler de onun vekili olan papaları görebilmektedir. Bu olay ona göre bir ülkenin kralının yerinde bulunmadığında vekilinin onun görevlerini üstlenmesi ile aynıdır. Nasıl ki kral, ülkesinde bir süre bulunmadığında krallığı ve kendisi görünmez olmuyorsa, kilise ve papaların konumu da aynı şekilde değerlendirilmelidir. Mesih'i ve Petrus'u insanlar gözleriyle göremeseler de kilise ve papalık makamı oradadır. Yazara göre kilisenin görünür olduğunu kanıtlamanın pek çok yolu vardır. Pentekost gününde Kutsal Ruh'un orada bulunanların üzerine inmesi bunlardan biridir. Yani dünyadaki kilise somut, görünür bir topluluktur ve ne meleklerden ne de ruhlardan oluşmaktadır. Kiliseyi oluşturan şey doğrudan insanlardır. Kiliseye mensup insanların birbirleriyle konuşması, iletişim kurması ve sakramentleri kutlaması onun somut olduğunun kanıtlarından biridir. Ayrıca Bellarmine kilise babalarının eserlerinde, Hıristiyanların kendilerini kiliseye bağlamaları gerektiğinin vurgulandığını, bunun da kilisenin tamamen görünür bir yapıda olmasıyla mümkün olabileceğini belirtmektedir. Kilise görünür olmasının yanında günahtan veya kötülüklerden etkilenmeyen, bozulmayan bir yapıya sahiptir. Örneğin

[701] Yazar, *katekümen* eğitimi alanların kilisede yer alıp almadığı hakkındaki görüşünü eserinin ilerleyen kısımlarında açıklamaktadır. O, bu kişilerin niyetlerinin iyi olması nedeniyle kiliseden sayılabileceklerini belirtmektedir. Bu kişiler kiliseye fiilen girmeseler de onun parçası olmayı yürekten arzulamaları nedeniyle kurtulma imkanına sahiptir. Bkz. St. Robert Bellarmine, *On The Church Militant*, Trans. Ryan Grant, USA: Mediatrix Press, 2016, s. 9-26, 32.

Mesih, kilisesini Petrus'un üzerine inşa edeceğini söyledikten sonra cehennemin ona karşı galip gelemeyeceğini açıklarken bunu kastetmektedir. Yine bir başka yerde Mesih, kilisesine dünyanın sonuna kadar onlarla birlikte olacağını söylemiştir. Mesih'in ölümünden sonra kilisede faal bir şekilde bulunan Kutsal Ruh bunu mümkün kılmaktadır. İyi ve kötü insanlardan oluşan görünür ve tek olan kilisenin mensupları, bir arada yaşayıp yargı günü hak ettikleri şekilde birbirlerinden ayrılacaklardır. Son olarak Bellarmine kilisenin yanılmaz, hata yapmaz bir yapıda olduğunu savunmaktadır. Kilise sadece gerçek ve doğrulukla doludur. Çünkü o, Tanrı'nın sözünü tüm insanlığa duyurmakla görevlidir. Ayrıca kilisede faal olan Kutsal Ruh, onun yanılmaz, hata yapmaz olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla kilisenin hata yapacağının savunulması, Kutsal Ruh'un hataya düşeceğinin savunulmasıyla aynı anlama gelmektedir, ki bu mümkün değildir. Böyle üstün vasıflara sahip olan kilise ve ondan gelen tüm uygulama ve öğretiler kutsaldır.[702]

Bellarmine "gelenek" kavramı hakkında da görüş bildirmiş, reformcuların tek başına Kutsal Kitap'ı otorite olarak kabul eden düşüncelerini reddetmiştir. Yazara göre Kutsal Kitap, okunduğunda derin anlamı herkes tarafından anlaşılabilecek bir metin olmamasından dolayı, kilisenin onu yüzyıllar ötesinden getirdiği birikimiyle yorumlamasına ihtiyaç vardır. Aksi taktirde metnin pek çok yeri kesinleştirilemeyecek ve muğlak kalacaktır.[703]

2. Birinci Vatikan Konsili (1869-1870) Döneminde Kilise

Birinci Vatikan Konsili öncesinde kilise bazı önemli meselelerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Kilise yeni dünyanın değer ve sorunlarıyla sert bir şekilde yüzleştiği bu dönemde, sorunların çözümünü papalığın merkezi konumunu tahkim etmekte aramıştır. Bu dönemde kilisede hâkim kanat muhafazakârlar olmakla birlikte, modern değerler ve papalığın konumu hakkında farklı görüşte olanlar da mevcuttur. Konsilde kilisenin kendini hala eskisi gibi

[702] Bellarmine, s. 39-44.
[703] Skinner, *Reform*, s. 229-231.

değerlendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. O henüz, her ne kadar içinden küçük bir grup bunu kavrasa da yeni dünyanın getirdiklerini tam olarak algılayamamış ve ona ayak uyduramamıştır. Kilisenin amacı bu konsilde yeni dünyaya ayak uydurmak değildir. Genel görüş, papalığın güçlendirildiği taktirde kilisenin de güçleneceği yönündedir. Ancak bu yönde alınan kararlar istenilen etkiyi yapmamış, bilakis kilisenin önemli sorunlar yaşamasına neden olmuştur.

2.1. Konsil Öncesindeki Gelişmeler

Trent Konsili ile Birinci Vatikan Konsili arasında geçen üç yüz yılı aşkın sürede kilise, tarihinde daha önce hiç karşılaşmadığı sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Trent Konsili'nde papalığın kilisedeki hâkim konumu belirlenip Protestanlarla ayrılmanın kesinleşmesiyle birlikte Katolik Kilisesi kendi içinde, en azından temel inanç konularında, daha homojen bir görünüm arz etmektedir. Kilise açısından 17. yüzyıldan sonraki sorunlar, "yanılmazlık" meselesini bir kenara koyacak olursak, daha çok kilisenin yeni dünyanın düşünce ve değerler sistemi ile ilgilidir. Bilimin ve ulusal karakterdeki devletlerin yükselişi, yeni devlet sistemlerinde kilise ve dinin konumunun ne olması gerektiği tartışmaları ve sivil vatandaşların çeşitli konulardaki hak talepleri kiliseyi modern dünya değerleri ile kendisinin eskiden beri koruyuculuğunu yaptığını iddia ettiği değerler arasında bırakmıştır. Sonraları kilise içinden bir grup insan yeni dünyaya ayak uydurmak gerektiğini savunmuş, başka bir grup ise kilisenin elbet bir gün Hıristiyanların hayatına doğrudan müdahale edebilen eski güçlü konumuna ulaşacağına olan inancını muhafaza etmiş ve bunu yapmanın da çağa ayak uydurmak yerine çağın kiliseye ayak uydurmasıyla gerçekleşebileceğini düşünmüşlerdir.

Bilimin gelişmesi yeni bilimsel gerçeklerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. 16. yüzyılda Kopernik (1473-1543) tarafından ortaya atılan güneş merkezli evren düşüncesi, 17. yüzyılda Galileo (1564-1642) tarafından da savunulmuştur. Devamında Huygens (1629-1695) ve Fontenelle (1657-1757) bu düşünceyi daha da genişletmiştir. Örneğin Huygens, dünyanın

güneş etrafında döndüğüne ilave olarak dünyanın dışında, canlıların yaşadığı başka gezegenlerin varlığını savunmuştur. Fontenelle ise gece uzayda parlayan her bir yıldızın aslında birer güneş olduğunu açıklamıştır. Dünyanın değil de güneşin evrenin merkezinde olduğu ve tüm gezegenlerin onun etrafında büyük bir hızla döndüğü tezi kilise tarafından reddedilmiştir. Bokenkotter'e göre kilisenin bu düşünceyi kabul etmesi, teolojik sisteminin tamamını üzerine kurduğu Aristocu düşünceye dayanan Aquinasçı temelin yok olması anlamına gelecektir. Ayrıca bu yeni düşünce Kutsal Kitap'ın yeniden yorumlanmasını gerektirmiştir. Çünkü Kutsal Kitap'ta yer alan tüm yaratılış hikayeleri ve efsanelerle ilgili olaylar, insanoğlunun üzerinde yaşadığı dünyada geçmektedir. Dolayısıyla dünyanın merkez olmadığı ve dünyaya benzeyen başka gezegenlerin var olduğu gerçeği, kilisenin yüzyıllardır süren fikri egemenliğinin yıkılması demektir. Rene Descartes'in (1596-1650) başını çektiği akımın mensupları ise kiliseyi, sorgulamaksızın Aristocu düşünceye teslim olmakla itham etmiş ve onu sert şekilde eleştirip yıpratmıştır. Richard Simon gibi Kutsal Kitap eleştirmenleri Kutsal Kitap'ın yıkıcı olmayan bir şekilde de ele alınıp yorumlanabileceğini savunmuş ancak bu düşünce kilisenin tek yorumcu olduğunu düşünenler tarafından reddedilmiştir. Simon ayrıca Kutsal Kitap'ın yazarlarının kim olduğunu ve onda yer alan tarihsel kişilikleri sorgulamıştır.[704]

Kilisenin karşılaştığı sorunlardan bir diğeri "inanç özgürlüğü" ve "toplumsal birlik" ile ilgilidir. Toplumsal birlik ve iyiliği sağlayabilmek için din birliğini sağlamanın gerekli olup olmadığı konusu uzun zamandır tartışılmaktadır. Herkesin aynı dine mensup olması gerektiğini düşünenlerin aksine bu görüşü savunanlar, bireysel "inanç özgürlüğünün" olması gerektiğini ortaya atmışlardır. Çünkü kilise ve devletlerin iş birliği ile yüzyıllardır yapılan dini baskı ve zorlamaların bir ülkede birliği sağlayabildiği görülmemiştir. Eğer kilise ve devlet, vatandaşlarının Hıristiyan olmasını istiyorsa bunu baskı değil, ikna yoluyla yapmalıdır.

[704] Thomas Bokenkotter, *A Concise History of The Catholic Church*, Doubleday, 2007, s. 104-105; Louis Chatellier, "Christianity And The Rise of Science 1660-1815", *The Cambridge History of Christianity (1660-1815)*, Ed. Stewart J. Brown-Timothy Tackett, UK: Cambridge University Press, 2008, s. 251-252.

Kilisenin insanlar üzerindeki egemenliğinin azalmaya başladığı dönemde özgürlüğü ön plana çıkaran bu düşünceler, insanlığın kilisenin iddia ettiği gibi kötü bir sona gitmediğini savunmuşlardır. Teknolojik ve bilimsel gelişmeler insanların hayatını kolaylaştırmaya başlamış ve bu da kilisenin etkisini kırmıştır. Kilise ise bu yeni özgürlük taleplerini insanlığın altın çağının çoktan bitmiş olması şeklinde yorumlamıştır. Ancak onun bu düşüncesi insanlığın değil, kilisenin içinde bulunduğu durumla ilgilidir. Çünkü kilise kendini daima gerçeğin öğreticisi ve temsilcisi olarak kabul etmiş, insanları kendinden uzaklaştıran düşünceleri ise doğal olarak kötülüğe giden yol olarak görmüştür. Fransız İhtilali öncesinde kilise "deistler" ile de sıkça tartışmalar yaşamıştır. Bunların en ünlülerinden olan Voltaire (1694-1778), kilisenin ve Hıristiyanlığın en kutsal değerlerini hedef almış, hatta onlarla dalga geçmiştir. Onun bu faaliyetleri bazı Katolikler tarafından "şeytani bir nefret" ve "şeytanın misyonerliği" olarak görülmüştür.[705]

Avrupa'da 17. ve 18. yüzyıl Jansenizm, Gallikanizm, Febronianizm ve Josephinizm gibi siyasi ve dini düşüncelerin belirdiği bir dönemdir. Örneğin Kornelius Jansen (1536-1638) ve onun gibi düşünenler, insanın iradesinin kötü doğası, asli günah, insanın özgürlüğü gibi konularda Augustinusçu bir düşünceye sahip olmuşlardır. Tanrı'nın lütfunu ön plana çıkaran Jansenistler, Cizvitlerin kolay bir ahlakçılık sergileyip kitlelerin üzerinde bu şekilde kilise kontrolünü sağlamaya çalıştıklarını savunmuşlardır. Papaların yanılmazlığını da reddeden Jansenistler, bir kararın yanılmaz ve bağlayıcı olmasının Genel Konsil'den çıkması ile mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Bir diğer önemli akım ise Gallikanizm'dir. Bu akım Roma merkeziyetçiliğine, papanın şahsi ve kiliseden ayrı yanılmazlığına, kilise ve piskoposluklara müdahalesine karşı olmak ile ilgilidir. Buna göre papanın herhangi bir kararı kilise tarafından kabul görmediği taktirde yanılmaz değildir. Dolayısıyla papalığın tek ve nihai karar makamı

[705] Godfrey Kurth, *The Church at The Turning Points of History*, USA: Gates of Vienna Books, 2007, s. 102; Peter V. Armenio v.d., *The History of The Church*, USA: Midwest Theological Forum, 2010, s. 318-323; Bokenkotter, s. 105-106.

olma iddiası reddedilmektedir. Fransız Kralı XIV. Louis (1643-1715) döneminde yaşanan gelişmeler bu düşüncenin kök salmasını sağlamıştır. Örneğin Louis, ülkesinde tüm kontrolü tek elde toplamak istemiştir. O, ülkesindeki piskoposluk topraklarının gelirini kullanmak ve yeni atamaları bizzat belirlemek istemiş ancak kilise bunu reddetmiştir. Bunun üzerine Papa XI. Innocent (1611-1689) ondan bu girişimden vazgeçmesini istemiş ve bunda sert ve tehditkâr bir dil kullanmıştır. Sonrasında Louis, ülkesindeki ruhbanları etrafında toplamış ve Fransız toprakları üzerinde bu konularda düzenlemeler yapma hakkı olduğunu tüm okullarda ders olarak okutmuştur. Louis'in piskopos seçmesi ancak papanın atamayı gerçekleştirmemesi, birçok piskoposluk makamının boş kalmasıyla sonuçlanmıştır. Gallikanizm'den etkilenen diğer ülkeler Almanya ve Avusturya'dır. Papanın yanılmazlığı, papalığın ülkelerin ruhbanları ile doğrudan iletişim kurup onlara emir vermesi, atama ile ilgili sorunlar bu ülkelerde de Gallikanizm'e benzer şekilde yaşanmış ve daha sonra Febronianizm[706] ve Josephinizm[707] adlarıyla anılmıştır.

Cizvitlerin baskılanması da bu dönemin önemli olaylarındandır. Trent Konsili'nden sonra büyük güç kazanan, özellikle misyonerlik ve eğitim alanında çok etkili olan Cizvitler, çeşitli nedenlerden dolayı Avrupa ülkelerinden kovulmuşlardır. Bunun yanında kullandıkları misyonerlik yöntemleri Dominiken ve Frensiskenleri rahatsız etmiş ve özellikle Çin'deki faaliyetleri paganizme taviz vermek şeklinde algılanmıştır. Papa XIV. Clement tarafından korunmaya çalışıldılarsa da özellikle İspanya, Portekiz ve Fransa'dan gelen tehditler nedeniyle 1773 yılında *Dominus ac Redemptor* fermanıyla faaliyetlerine son verilmiştir. Bu süreçte

[706] Johann Nikolaus von Hontheim'in "Febronius" takma adıyla yayımladığı yazıları nedeniyle böyle isimlendirilen harekettir. Hontheim, papanın yanılmazlığını reddetmiş ve onun sadece kiliseyi yönettiğini belirterek tek başına herhangi bir yasa koyamayacağını açıklamıştır. Bkz. Armenio v.d., s. 324.

[707] Adını Avusturya kralı II. Joseph'ten alan düşüncedir. Joseph, papalığın doğrudan ruhbanlarla iletişim kurmasını yasaklamış, onları kendine bağlılık yemini etmeye zorlamış ve papalıktan farklı, kendi kontrolü altında bir ruhban eğitim sistemi belirlemiştir. Bkz. Armenio v.d., s. 325-326.

Cizvitlerin faaliyetlerinden rahatsız olan ülkelerde bazı Cizvitler hapse atılmış, sürgün edilmiş veya öldürülmüştür.[708]

18. yüzyılın sonunda 1789 yılında Fransız İhtilali gerçekleşmiş ve oradaki Roma'ya sadık Katolikleri kötü bir şekilde etkilemiştir. Kralın sahip olduğu gücü halkın temsilcileri ile etkin şekilde paylaşmaması, her alanda eşitlik ve özgürlük gibi taleplerin karşılıksız kalması neticesinde kral devrilmiştir. İhtilalin başlarında Katolikler ile ihtilalciler arasında önemli bir sorun olmasa da Fransa'da uzun zamandır kök salmış olan Roma ve ruhban karşıtlığı düşünceleri ihtilalciler arasında yeniden canlanmıştır. Katoliklerin ihtilal döneminde bir diğer dezavantajı da eski rejim yani kraliyet ile bir tutulmalarıdır. İhtilalcilerin gözünde eski rejimi hatırlatan her şey -buna doğal olarak kilise de dahildir- ortadan kaldırılmalı veya dönüştürülmelidir. Kilise ve ruhban karşıtlığının sert olduğu böyle bir ortamda kilisenin tüm mal ve gelirlerine el konulmuştur. İhtilalciler kiliseyi kendi ideolojilerine uygun olacak şekilde dönüştürmek istemiş, piskoposluk bölgeleri yeniden düzenlenmiş ve tüm ruhbanların ihtilale bağlılık yemini etmesi şart koşulmuştur. Bunu kabul etmeyenler ise ihtilal karşıtı olarak nitelendirilmiştir. Papa VI. Pius ise bu ihtilale karşı biri olduğundan, ihtilalcilerin kararlarını lanetlemiştir. Ruhbanların bazıları ihtilale sadakat yemini ederken, bir kısmı bunu reddetmiş ve bu nedenle ağır şekilde cezalandırılmış ya da öldürülmüştür. Fransa'da ruhbanlar arasında yemin edenler ve etmeyenler şeklinde bölünmeye neden olan bu olay, ülkede kutuplaşmayı artırmıştır. Almanya ve Avusturya'nın Fransa'yı işgali sırasında, işgalcilerle yemin etmeyen ruhbanların iş birliği yaptığının duyulması sonrasında ise bu kişiler doğrudan hain ilan edilip ülkeden kovulmuş veya idam edilmiştir. Bu olayların ardından kiliseye ve ruhbanlara saldırılar hız kazanmıştır. Ruhbanlardan evlenmeleri ve ihtilale faydalı çocuklar dünyaya getirmeleri istenmiş, kiliselerin çanları ve ayin malzemeleri eritilerek başka işlerde kullanılmış ve hatta

[708] Bkz. Roger Collins, *Keepers of The Keys of Heaven*, New York: Basic Books, 2009, 407-413; Armenio v.d, s. 312-314, 324-327; Bokenkotter, s. 108-111.

bazı katedraller yeni "akıl dininin" tapınağına dönüştürülmüştür. Görüleceği üzere kilise için ihtilalin ilk yılları özellikle şehirlerde bir kâbus gibidir. Ancak halk arasında bu fikirler ideolojik olarak zamanla yerleşse de dini açıdan Katolik inancı özellikle kırsal kesimde etkisini koruyabilmiştir. İhtilalin sert dönemi geçtikten sonra ise Napolyon, Roma'nın hala Katolik halk arasında etkili olduğunu görmüş ve 1801 yılında papalıkla bir anlaşma imzalamıştır. Napolyon'un amacı hem ruhbanlar hem de halk arasında din barışını sağlayabilmektir. O, ihtilale yemin edenler ve etmeyenler şeklindeki ayrımı kaldırmış ve ruhbanların sadece devlete sadık kalmalarının yeterli olduğunu kabul etmiştir. Katolik inancı Fransızların büyük çoğunluğunun dini olarak kabul edilmiş, tüm ruhbanlar yeniden atama yapılmak üzere istifa etmiş ve seçilecek yeni ruhbanların diğer herkes gibi yasalar önünde eşit olacağı kararlaştırılmıştır. Yeni seçilecek piskoposları Napolyon belirleyecek ama atamasını Roma yapacaktır. Ancak daha sonra bu konuda başka tartışmalar da olmuştur. Bu düzenlemeler sonunda papalığın etkisi Fransız topraklarında azalmıştır. Fransız İhtilali, Kiliseyi yeni dünyanın gerçekleriyle acı bir şekilde tanıştırmıştır. Herkesin yasalar karşısında eşit olması, ruhbanların diğer insanlardan herhangi bir farkının olmaması ve aynı hukuka tabii olması, sivil yönetimin ülkelerde tek karar mercii olması, herkesin istediği inancı seçebilmesi gibi düşünceler, Roma'nın tarihi boyunca alışık olduğu veya görmek istediği türden şeyler değildir.[709]

Birinci Vatikan Konsili'ne giden sürecin en önemli karakteri hiç şüphesiz Papa IX. Pius'tur (1792-1878). Onun görev yaptığı dönem, kilisenin Fransız İhtilali sonrasında yenilenip itibar kazandığı zamana denk gelmektedir. İhtilal döneminde örselenen papalığın saygınlığı, Papa VII. Pius'un Napolyon'un dayatmalarına direnmesi neticesinde geri kazanılmıştır. Daha önce kapatılmış olan Cizvit tarikatı 1814 yılında tekrar açılmış ve geniş çaplı misyonerlik

[709] Timothy Tackett, "The French Revolution And Religion to 1794", *The Cambridge History of Christianity (1660-1815)*, Ed. Stewart J. Brown-Timothy Tackett, UK: Cambridge University Press, 2008, s. 553-554; Bokenkotter, s. 112-116; Armenio v.d., s. 333-341.

faaliyetlerine devam edilmiştir. Ruhban okulları faaliyetlerini sürdürmüş ve dini hayatta canlanma yaşanmıştır. Papa IX. Pius'un dönemine gelindiğinde kilise içerisinde birbirine zıt iki grubun varlığı görülebilmektedir. Onun döneminde başlamamış olan bu hizipleşme, aslında kilisenin modern değerlere ve yakın geçmişte yaşadığı şeylere bir tepki niteliğindedir. Gruplardan biri özgürlükçüler (Liberal Katolikler), diğeri ise muhafazakârlar (Ultramontanistler[710]) olarak adlandırılabilir. Özgürlükçüler kilisenin modern çağın koşullarına ayak uydurması gerektiğini, insanların özgürlük taleplerinin göz ardı edilemeyeceğini, kilisenin bu değerler ile ortak bir zeminde buluşabileceğini savunmuşlardır. Muhafazakârlar ise kilisenin, içinden geçilen dönemde papalık etrafında kenetlenmesi gerektiğini, kiliseyi koruyup güçlendirmenin ancak daha güçlü bir papalığın varlığı sayesinde gerçekleşebileceğini, din ve devletin birbirinden ayrılamayacağını, Katolik bir ülkede din özgürlüğü diye bir şeyin olamayacağını çünkü yöneticilerin halkı doğru inanca yönlendirmek zorunda olduklarını savunmuşlardır. Muhafazakârlar bunun yanında özgür basın, dini görüş farklılıklarına karşı hoşgörü, evlilik kurumunun sivil statüye geçirilmesi ve boşanma gibi daha birçok konuya karşı olmuşlardır. Onlara göre kilise ile devletler tıpkı eskiden olduğu gibi birlikte çalışıp vatandaşların hayatlarında etkili bir konumda olmalıdır. Kilisenin ancak sahip olduğu değerleri koruyup papanın konumunu güçlendirerek yeni dünyada var olabileceğini düşünmüşlerdir. Bu iki akımın önemli fikir merkezleri Almanya'dadır. Bunlardan özgürlükçü olanlar Münih, muhafazakâr olanlar Mainz ekolü etrafında kümelenmiştir.[711]

Kutuplaşmış Kilise ortamında papalığın alacağı konum önem kazanmıştır. Papa IV. Pius başlarda özgürlükçü görüşlere uzak olmayan, Roma halkı arasında oldukça popüler biridir.

[710] Katolik Kilisesi'nde 17. ve 18. yüzyıllarda özgürlükçü düşünceye ve Gallikanizm ile Josepizm gibi ulusal karakterli oluşumlara karşı ortaya çıkan bir harekettir. Hareket dini meselelerde ulusal ve yerel bağımsızlığa karşı olmuş, tüm otoritenin papalıkta toplanmasını savunmuştur. Ultramontanistler Birinci Vatikan Konsili'nde papanın yanılmazlığının kabulünde önemli rol oynamışlardır. Bkz. Ali İsra Güngör, "Papa'nın Yanılmazlığı Konusundaki Tartışmalar ve Katoliklerin Yaklaşımları", *Dini Araştırmalar*, Cilt 12, Sayı 34, 2009, s. 18.

[711] Sheridan Gilley, "The Papacy*", The Cambridge History of Christianity (1815-1914)*, Ed. Sheridan Gilley-Brian Stanley, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 14; Armenio v.d., s. 362; Bokenkotter, s. 117-119.

Ancak İtalyanlar kendisinden Avusturya'ya karşı açacakları savaşı desteklemesini istediklerinde bunu reddetmiş ve sonrasında Roma'daki önemli siyasetçilerin öldürülmesi neticesinde 1848 yılında şehirden kaçmak zorunda kalmıştır. Papa, şehre Fransızların korumasında yeniden 1850 yılında dönebilmiştir. Pius'un özgürlükçü düşünceleri bu dönemden sonra büyük değişim geçirmiş, bu değerlere inancını yitirip muhafazakâr düşünceye yaklaşmasıyla sonuçlanmıştır. Papa kendi düşüncelerine yakın piskoposlara danıştıktan sonra, bağlayıcılığı olan dogmatik bir karar alıp, 1854 yılında Meryem'in asli günahtan korunmuş olduğunu (Immaculate Conception) *Ineffabilis Deus*'ta açıklamıştır. Bu olay papanın, kilisenin geri kalanının onayına ihtiyaç duymadan dogmatik kararlar alabileceğini kanıtlar niteliktedir. Papa böyle yaparak kendini herkesin üzerinde tek yasa koyucu konumuna yükseltmiştir.[712]

Pius'un konsil öncesinde asıl tartışma yaratan icraatı ise 1864 yılında *Quanta Cura* genelgesinin eki olan *Syllabus Errorum*'u yayınlaması olmuştur. Yeni dünya değerlerinin yanlışlarının ele alındığı bu belge, kilisenin o dönemde dünyayı nasıl gördüğü hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Kilise din farklılıklarına tolerans gösterilmesine, ateizme, Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan fikirlere, herkesin oy hakkı olmasına, inanç özgürlüğüne, kilise ve devletin ayrı olduğu düşüncesine, boşanmaya ve daha pek çok yeni kavrama karşıdır. Muhafazakârlar bu belgenin içeriğinden memnun kalırken, özgürlükçü Katolikler tam aksini düşünmüşlerdir. Belgenin içeriğinin özellikle siviller tarafından büyük tepki görmesi sonrasında bir açıklama yapma ihtiyacı doğmuştur. Bu görevi özgürlükçü Katolik Felix Dupanloup (1802-1878) üstlenmiştir. Dupanloup, kilisenin ağır eleştirilere hatta alaylara maruz kaldığını görmüş ve onu korumaya çalışmıştır. O, *Syllabus* hakkındaki açıklama metninde kilisenin aslında modern değerleri veya bu değerlerin gelişim süreçlerini değil, sadece

[712] Norman Skyes, "Religion And The Relations of Churches And States", *The New Cambridge Modern History Vol X (1830-70)*, Ed. J. P. T. Bury, New York: Cambridge University Press, 1960, s. 88; Mürsel Özalp, *Papanın Yanılmazlığı Doktrini*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2015, s .101-104; Armenio v.d., s. 361-362; Dvornik, s. 69.

moderniteyle birlikte gelen bazı kötü şeyleri kastettiğini vurgulamıştır. Dupanloup'un bu girişimi Papa tarafından da tebrik edilmiş ancak kendisinin özgürlükçü düşüncelerinde haklı olduğu söylenmemiştir. Yani papalık aslında *Syllabus*taki düşüncelerini muhafaza etmiş, geri adım atmamış ve bu durum kilisedeki iki hizbin arasının daha da açılmasına neden olmuştur.[713]

2.2. Yanılmazlık Hakkındaki Tartışmalar

Birinci Vatikan Konsili öncesindeki tecrübeler, kilisedeki papa-merkezci düşüncelerin ivme kazanmasına neden olmuştur. Muhafazakâr veya ultramontanist kanat, kilisenin modern çağda ancak daha güçlü ve iradesi tartışılmaz bir papanın varlığıyla konumunu muhafaza edebileceğini düşünmüştür. Papanın kilisedeki sarsılmaz gücü herkese kabul ettirildiğinde, kilise işlerine dışarıdan müdahale veya çok başlılık riskleri de ortadan kalkacaktır. Ancak dünya artık üç yüz yılı aşkın zaman önce gerçekleştirilen Trent Konsili'nin dünyası değildir. Bu nedenle kilisenin kendini yeni şartlara göre düzenlemesi gerektiğini savunanlar da mevcuttur.[714]

Yanılmazlık konusunda kilise, "yanılmazlık karşıtları" ve "yanılmazlık taraftarları" olarak ikiye bölünmüştür. Bunlardan ilki olan yanılmazlık karşıtları, papanın tek başına yanılmaz olmadığını, tarihte papaların aldıkları kararlarda defalarca yanıldığını, Kutsal Kitap'ta bu konu hakkında bir delilin bulunamayacağını, papanın yanılmazlığını doktrin haline getirmenin kilisenin yanılmazlığını gasp etmek ve papayı putlaştırmak anlamına geleceğini, yanılmazlığın kabulünün büyük tepkilere neden olarak kiliseden kopmalarla sonuçlanacağını savunmuşlardır. Bunlar arasında İgnatius von Döllinger (1779-1890), Henry Maret (1805-1884), Felix Dupanloup (1802-1878), Joseph Georg Strossmayer (1815-1905) ve Karl Josef von Hefele (1809-1893) gibi önemli isimler bulunmaktadır. Örneğin Dupanloup yanılmazlığın reddi için var gücüyle çalışmış, devamlı olarak bildiri ve makaleler yayımlamıştır. Ona göre

[713] Owen Chadwick, *A History of The Popes (1830-1914)*, Ed. Henry-Owen Chadwick, New York: Oxford University Press, 1998, s. 170-179; Gilley, s. 18-19; Skyes, s. 89-93; Armenio v.d., s. 366-367; Bokenkotter, s. 123-124; Dvornik, s. 69.
[714] Collins, s. 441; Cladwick, s. 182-184.

papanın kiliseden ayrı ve tek başına yanılmazlığı diye bir şey söz konusu değildir. Çünkü yanılmazlık tek bir kişiye değil, kiliseye bahşedilmiştir. Hefele ve Strossmayer de bu görüşe katılmış ve ek olarak kilisenin yanılmazlığının tek başına yeterli olduğunu, papanın kiliseden ayrı bir yanılmazlığını tanımlamaya gerek olmadığını vurgulamışlardır. Ayrıca üzerinde pek çok fikir ayrılığı bulunan böyle bir konuda yanılmazlık lehine karar almak, piskoposların itibarını düşürecek ve onları papayı teyit etmekle görevli kişiler haline getirecektir. Kararın Ortodoks ve Protestanlarla Katolik Kilisesi arasına aşılmaz bir engel koyacağını da belirten bu kişiler, sivil yönetimlerle kilisenin arasının kararın alınmasının ardından bozulabileceğini de eklemişlerdir. Döllinger için de durum farklı değildir. Papanın yanılmazlığının kabulünün kilisenin tekelinde olan yanılmazlığın gaspı anlamına geleceğini savunan Döllinger en sert tepkiyi verenlerdendir. Ona göre tek başına papa değil konsil yanılmaz olmalıdır. O, papanın yanılmazlığına dair kanıtların sahte, üretilmiş ve temelsiz olduğunu savunmuştur.[715]

Yanılmazlık taraftarlarının önde gelenleri ise başta Papa Pius'un kendisi olmak üzere, Henry Edward Manning (1808-1892), John Henry Newman (1801-1890), Victor August Dechamps (1810-1883) ve Ignatius von Senestrey'den oluşmaktadır. Bu kişilerden John Henry Newman'a göre papanın yanılmazlığının kabul edilmesiyle Gallikanizme karşı zafer kazanmak arasında bağlantı vardır. Eğer yanılmazlık kabul edilirse Gallikancılar tamamen mağlup edilmiş olacaktır. Ancak aksi yönde bir karar alınırsa bu, Gallikancıların ve papalık düşmanlarının zaferi olacaktır. Newman yanılmazlık tanımının sadece inanç ile ilgili meselelerle sınırlı olması gerektiğini ve dünyevi meselelerin bu kapsama girmediğini savunmuştur. Yanılmazlık konusunu belki de en etkili şekilde savunan Henry Edward Manning'dir. Manning, papanın kilisede herkesin üzerindeki konumunun tüm dünyaya gösterilmesi gerektiğini düşünmüştür. Ona göre kilisenin gücü papanın gücüyle doğru orantılıdır. Papa ne kadar güçlüyse, kilise de o kadar güçlü ve sarsılmaz olacaktır. Ayrıca papanın konumunun sağlamlaştırılması *Syllabus*'ta

[715] Özalp, s. 112-113; Chadwick, s. 188, 193; Bokenkotter, s. 126; Skyes, s. 94-95.

bahsedilen hataların da üstesinden gelinmesini sağlayacaktır. Manning, papanın yanılmazlığını kiliseden ayırmıştır. Ona göre papanın yanılmazlığı kiliseye bağlı değildir ama kilisenin yanılmazlığı papaya bağlıdır. Dolayısıyla papa kilisenin tek ve bağımsız karar vericisi haline gelmektedir. Papanın kiliseden ayrı yanılmazlığı, ortaya papalık tarafından yayımlanan resmi belgelerin de yanılmaz olup olmadığı meselesini çıkarmıştır. Manning ve Senestrey'e göre papanın yanılmazlığı bu belgeleri de kapsamaktadır. Dechamps ise papanın kiliseden ayrı yanılmazlığını kabul etmekle birlikte, bunun sadece inanç ile ilgili olarak sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur. O, yaşayan bir beden olan kilisenin başının papa olduğunu, papanın doğru inancı tanımlamak ve onu korumakla yükümlü bulunduğunu ve bu nedenle kilisenin başı olan papanın yanılmaz olması için kiliseden ayrı bir konumda bulunması gerektiğini belirtmiştir. Yanılmazlık yanlılarının ve karşıtlarının fikirlerinin bu şekilde olduğu dönemde papa, yanılmazlığın kabulü için tüm gücüyle çalışmıştır. Uzaktan gelecek piskoposların masraflarının papalık tarafından karşılanması, önemli konumlara yanılmazlık yanlılarının atanması ve kilisedeki eğitim faaliyetlerinde yanılmazlık yanlısı bir yol benimsenmesi papanın bu konuyu ne kadar önemsediğini göstermektedir. Kilisede her kararın tek merkezden alınması ve uygulanması gerektiğine inanan Papa Pius, geleneği bizzat kendisinin temsil ettiğini açıklamış ve bu süreçte Cizvitlerin yayın organı olan *Civilta Cattolica* dergisini bir propaganda aracı olarak kullanmıştır.[716]

Tüm bu tartışmaların neticesinde konsil 8 Aralık 1869 tarihinde açılmıştır. Konsilde yanılmazlık karşıtları toplam katılımcı sayısının en fazla beşte birini oluşturmuştur. Konuların tartışılıp metinlerin hazırlanacağı komisyonların oluşturulmasında yanılmazlık karşıtları çoğunlukla dışarıda bırakılmış ve genel olarak hakimiyet yanılmazlık savunucularının elinde olmuştur. Bu durum azınlık olan yanılmazlık karşıtlarını hayal kırıklığına uğratmış ve adaletli bir konsilin olmadığı veya düşünceyi ifade özgürlüğüne sınırlama getirildiği gibi şikayetler

[716] Özalp, s. 112-113, 122-124, 154; Chadwick, s. 186, 190, 196; Collins, s. 443-445; Bokenkotter, s. 125-127.

ortaya çıkmıştır. 22 Şubat 1870 günü karar kabul usulünde yapılan değişiklik, yanılmazlık karşıtlarının bu yöndeki düşüncelerini pekiştirmiştir. Buna göre bir karar kabul edilirken oy birliği değil, oy çokluğu esas alınacaktır. Azınlığı oluşturan yanılmazlık karşıtları, yanılmazlık ile ilgili metne papanın inanç ve ahlak konularında karar alırken "piskoposların tanıklığına dayanarak" kelimelerini eklemeyi denemişse de başarılı olamamış, bunun üzerine papaya bir mektup bırakarak oylamaya katılmadan Roma'yı terk etmiş ve devamında son oturumda papanın yanılmazlığı kabul edilmiştir.[717]

2.3. Kilise ve Yanılmazlık Hakkındaki Kararlar

Birinci Vatikan Konsili'nde teolojik pek çok konuda önemli kararlar alınmıştır. Metin incelendiğinde konsilin, bazı temel Katolik dogmalarını sistematik bir şekilde açıkladığı görülmektedir. Konsilde ele alınan teolojik meseleler sırayla şöyledir: Tanrı, vahiy, iman ve akıl, kilise. Kilisenin ele alındığı bölüm 18 Temmuz 1870 tarihinde gerçekleştirilen dördüncü oturumda duyurulmuştur. Bu bölüm bir dogmatik yasa-nizamname olarak açıklanmıştır. Kilise ile ilgili metin temel olarak dört başlık altında toplanmıştır. Yasa metninin giriş kısmında kilise hakkında genel Katolik görüşü açıklanmış, ardından gelen dört başlıkta ise Petrus'un önemi, diğer havarilerden üstünlüğü, Petrus'un halefleri olan papaların konumu ve yanılmazlığı konuları ele alınmıştır.

Yasanın ilk kısmında Mesih'in, kilisesini tüm insanların tek bir inanç altında toplanıp kurtuluşa ulaşabilmeleri için kurduğu ve bu uğurda can verdiği açıklanmaktadır. Kilise tek ve bir bütün halinde olmalıdır çünkü Mesih henüz ölmemişken Baba'dan, tıpkı kendisi ile Baba'nın bir olması gibi insanların da bir bütün ve tek vücut olmalarını dilemiştir. Mesih, Baba'nın kendisini dünyaya insanlar için göndermesi gibi havarilerini tüm dünyaya bu amacı yaymaları için yollamıştır çünkü kilisede her zaman çobanlar ve öğretmenler olması

[717] Skyes, s. 96; Bokenkotter, s. 126, Chadwick, s. 202-203, 212-213.

gerekmektedir. Metinde tüm havarilerin eşit konumda olmadığı, Petrus'un diğerlerinden öncelikli olduğu ve onun bu konumunun kilisenin tekliğini, bölünmezliğini ve bütünlüğünü sağladığı vurgulanmıştır. Altı, yedi ve sekizinci maddelerde metnin devamında değinilecek olan dört başlık sayılmış, herkesin bu yasayı kabul etmek zorunda olduğu belirtilmiş ve kiliseye zarar verebilecek tüm görüşlerin yasaklandığı açıklanmıştır.[718]

Yasanın dört başlığından ilki Petrus'un havari olarak üstün konumu ile ilgilidir. Buna göre Mesih, kilisesi üzerindeki tüm yargılama ve yönetme yetkisini sadece Petrus'a vermiştir. O, kilisesini Petrus'un üzerine inşa edeceğini, cennetin anahtarlarını Petrus'a vereceğini ve dünyada neyi bağlarsa onun cennette bağlanacağını, neyi çözerse cennette çözüleceğini söylemiştir. Dahası Mesih dirildikten sonra sadece Petrus'a "koyunlarımı ve kuzularımı besle" demiştir. Bu nedenle Petrus, diğer havariler arasında üstün bir konumdadır ve kilisenin yargılama ve yönetme yetkisi doğrudan ona emanettir. Başlığın beş ve altıncı maddelerinde bazı kişilerin Petrus'un bizzat Mesih tarafından yetkilendirilmediğini savundukları açıklanmaktadır. Kilise bu tür görüşleri reddetmektedir. Kilise, Petrus'un bizzat Mesih tarafından seçilmediğini, öyle olsa dahi bunun onursal ve o dönemle sınırlı bir görev olduğunu, yetkinin sadece Petrus'a değil tüm kiliseye verildiğini, Petrus'un tüm kiliseyi yargılama ve yönetme yetkisinin bulunmadığını savunanları lanetlemekte ve bu görüşte olanların aforoz edileceğini açıklamaktadır.[719]

İkinci başlık Petrus'un halefleri olan papalar ve bu geleneğin mensupları olan Katolik ruhbanlarla ilgilidir. Metinde, çobanların prensi ve en büyük çoban olan Mesih'in, insanların kurtuluşunun sağlanması ve kilisenin bundan kazanacağı yararın dünyanın sonuna kadar sürebilmesi için kiliseyi Petrus'un üzerine inşa edip ona emanet ettiği belirtilmektedir. Mesih, cennetin krallığının anahtarlarını Petrus'a emanet etmiştir. Bu nedenle onun halefleri olan

[718] Tanner, *Vol 2*, s. 811-812.
[719] Tanner, *Vol 2*, s. 812.

papalar kilisede yargılama ve yönetme yetkisine sahiptir. Katolik Kilisesi, Petrus'un her konuda sağlam bir kaya gibi olması nedeniyle ondan aldığı Hıristiyanlara rehberlik ve önderlik etme yetkisini asla terk etmeyecek ve dünyanın sonuna kadar bu görevi sürdürecektir. Metinde tüm kiliselerin Katolik Kilisesi'nin liderliğini, üstünlüğünü kabul etmeleri gerektiği ve bunu yaptıklarında tek bir başın yönetiminde olan bedenin parçaları gibi bir araya gelip büyümeye devam edecekleri belirtilmektedir. Son olarak başlığın beşinci maddesinde ise Petrus'un diğer havariler arasındaki liderliğini ve bunun sonsuza kadar devam edeceğini kabul etmeyenlerin lanetlenip aforoz edilecekleri vurgulanmıştır.[720]

Üçüncü başlık papaların üstün konumunun güç ve karakteri ile ilgilidir. Katolik Kilisesi, papaların diğer kiliseler arasındaki üstünlüğünü ve yetkide birinciliğini, Petrus'un gerçek vekili, kilisenin başı ve Hıristiyanların öğretmeninin papalar olduğunu ve kiliseyi yönetme yetkisinin doğrudan Petrus'a verildiğini tekrarlayıp bu konu ile ilgili bilgilerin tümünün ökümenik konsillerde bulunabileceğini vurgulamaktadır. Bu düşünceden hareketle Katolik Kilisesi, papaların tüm diğer kiliseler ve iman edenler üzerinde yetkili olduğunu belirtmektedir. Diğer kiliseler ve iman edenler papaların emirlerine yalnızca ahlaki konularda değil, kilise disiplini ve yönetimi gibi konularda da boyun eğmek zorundadır. Hıristiyanlar ancak bunları yaparak tek bir çobanın emrinde olan sürü gibi toplanarak birlik ve beraberliklerini koruyabilecektir. Çünkü papalar kendilerine bağlı olan Hıristiyanları yönetirken sürekli olarak bölgelerin ruhbanlarından haber alıp sorunların çözülmesini sağlamakta ve bu sayede Hıristiyanlara rehberlik etmektedir. Papaların kendilerine bağlı ruhbanlarla yapacağı görüşmelerin sivil otoriteler tarafından engellenme girişimleri sert bir dille reddedilmektedir. Kilise ile ilgili yargılama konularında da papalar en üst karar mercii oldukları için, dışarıdan yapılacak herhangi bir müdahale kabul edilmemektedir. Kilise bu yasanın resmi Katolik görüşü

[720] Tanner, *Vol 2*, s. 813.

olduğunu ve hiç kimsenin imanını tehlikeye atmadan bunları reddedemeyeceğini vurgulamaktadır.[721]

Yasanın dördüncü bölümü papaların yanılmaz öğretme yetkisi ile ilgilidir. Metinde papaların en üst düzeyde öğretme yetkisinin olduğu, bunun geçmişten günümüze devam ederek geldiği ve hem doğu hem de batıda düzenlenen konsillerde yerini aldığı belirtilmektedir. Kilise, papaların bu yetkisinin Dördüncü İstanbul, İkinci Lyon ve Floransa konsillerinde kabul edildiğini ve bazılarında Greklerin de bulunduğunu açıklamaktadır. Metne göre Hıristiyanlığın koruyucusu olan papalar, Mesih'ten Petrus'a, Petrus'tan da kendilerine aktarılan bu yetkiyi kirlenmemiş ve temiz tutabilmek için yüzyıllar boyunca çalışmışlardır. Papalar Katolik inancına tehdit oluşturabilecek bir sorun olduğunda ya konsil toplamışlar ya da dünyaya yayılmış olan kiliselerin fikirlerini alarak bir karara varıp yanlış yola sapılmasını önlemişlerdir. Katolik Kilisesi, kilise babalarının ve teologların kendileriyle aynı fikirde olduğunu çünkü onların da papalara Kutsal Ruh'un yol gösterdiğini bildiklerini belirtmektedir. Papalar Kutsal Ruh'un yardımıyla yanılmayan bir iman ve öğretme gücüne sahip olup kiliseyi bölünmeden, yanlış inançlardan ve günahın kiliseye galip gelmesinden korumuşlardır. Dogmatik yasanın en önemli olan bölümlerinden biri bu başlığın son maddesidir. Katolik Kilisesi bu maddede, papaların tüm Hıristiyanların çobanı ve öğretmeni sıfatıyla ahlak ve inanç konularında *ex cathedra*[722] konuştuklarında veya öğrettiklerinde yanılmaz olduklarını, bu kararın kesin olup reform veya düzenlemeye kapalı olduğunu ve bu yasayı kabul etmeyenlerin lanetlenip aforoz edileceklerini karara bağlamıştır.[723]

[721] Tanner, *Vol 2*, s. 813-815.
[722] Katolik Kilisesi'nde papaların üstün otoritesini ve yanılmazlığını tanımlamak için kullanılan ve uzun hali *ex cathedra Petri (Petrus'un Kürsüsü'nden)* olan terimdir. Katoliklere göre papalar, kilisede en üst düzey ruhban, öğretici ve Petrus'un halefi olarak inanç ve ahlak doktrini ortaya koyduklarında bu, tüm Hıristiyanları bağlamaktadır. Bkz. E. G. Hardwick, "Ex Cathedra", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 5, USA: Gale, 2003, s. 498; Akderin, s. 91, 194; Güngör, "Papa'nın Yanılmazlığı", s. 19.
[723] Tanner, *Vol 2*, s. 815-816.

Konsil bu kararla papanın yanılmazlığını kiliseden değil, doğrudan Mesih'ten aldığını kabul etmiştir. Yani papalar bir Genel Konsil'e ihtiyaç duymadan, din ve ahlak konuları hakkında bağlayıcılığı olan düzenleme yapma yetkisini kiliseden devralmıştır. Ayrıca karara göre papalar bu konularda karar alırken kilisenin diğer bileşenlerine danışmak zorunda değildir. Böylece kilisenin başı olan papalar onun üstünde bir konuma yerleştirilmiştir. Her ne kadar Norman Tanner *The Church In Council* adlı eserinde konsilde papanın yanılmazlığının kilisenin üstünde veya dışında değil, içinde konumlandırıldığını savunsa da ilgili metin incelendiğinde böyle bir veriye rastlamak mümkün değildir. Yanılmazlık karşıtları açısından büyük bir yenilgi olan bu karar, yanılmazlık savunucuları için zaferdir. Onlar bu gerçeğin zaten fiili olarak kilisede var olduğunu, kendilerinin sadece bu gerçeği formüle edip dogmalaştırdıklarını savunmuşlardır. Kilise yanılmazlık yetkisini kendi elleriyle papalığa teslim etmiştir. Konsil döneminde yanılmazlık karşıtı kesime mensup olanlar, Döllinger hariç olmak üzere, daha sonra bu kararı kabul etmişlerdir. Devamında Döllinger gibi düşünen bazı akademisyen-teologlar Eski Katolikler[724] Kilisesi'ni kurmuşlardır. Konsil döneminde papalığı etkileyen önemli olaylardan biri papalık topraklarının İtalyanlar tarafından ele geçirilmesidir. Kral Victor Emmanuel, Fransızların Prusya'ya savaş açması neticesinde oluşan boşluğu değerlendirmiş ve Roma'yı ele geçirmiştir. Kendisine bazı imtiyazlar tanınmasına rağmen papa, uzlaşı taleplerini reddetmiş ve bir tutsak olduğunu tüm dünyaya duyurmuştur. Altmış yıl süren papalığın tutsaklığı 1929 yılında Lateran Antlaşması'yla sona ermiştir. Bu anlaşmada papalığa Roma'da küçük bir toprak parçası verilmiştir. Sahip olduğu bölgelerin kaybı sonucunda papalık dünyevi bir güç olmaktan uzaklaşmıştır. Kilisenin bu kaybının bir zorunluluk olduğunu, papanın bunu çok kolay kabullendiğini ve bunun kilise için aslında iyi bir şey olduğunu savunanlar da vardır.

[724] Günümüzde Avrupa'da 40 bin civarında mensubu olan kilisedir. Eski Katolikler Kutsal Kitap'ın ve geleneğin vahyin iki kaynağı olduğunu kabul ederler. Onlar papaların onursal önceliğe sahip olduğunu reddetmeseler de, papaların Birinci Vatikan Konsili'nde tanımlandığı şekilde bir yanılmazlığa sahip olduğunu ve "Meryem'in Lekesizliğini" (Immaculate Conception) kabul etmezler. Havarisel silsileye bağlı kaldığını vurgulayan kilise, yedi sakramenti kutlamaktadır. Bkz. A. F. Allison, "Old Catholics", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 10, USA: Gale, 2003, s. 579-580; https://www.newadvent.org/cathen/11235b.htm (Erişim 14. 11. 2022).

Buna göre kilise, dünyevi egemenliğinden vazgeçerek iç işleyişine politikacılar tarafından müdahale edilmesini en aza indirmek istemiş ve sadece evrensel ruhani otorite olma iddiasını koruyup güçlendirmiştir.[725]

3. İkinci Vatikan Konsili (1962-1965) Döneminde Kilise

İkinci Vatikan Konsili Katolik Kilisesi'nin kabul ettiği yirmi bir Genel Konsil'in sonuncusudur. Konsilin özellikle üslubu, modern dünyaya yaklaşımı, konularının çeşitliliği ve bunların ele alınış şekli göz önünde bulundurulduğunda, daha önceki yirmi konsilden farklı bir çizgi izlendiğini söylemek mümkündür. Kilisenin modern dünyayla arasındaki bağların onarılmasının, yeniden kurulmasının ve kendini içinde bulunduğu çağa uygun olacak şekilde açıklamasının veya tanımlamasının hedeflendiği bu konsilde, onun yeni dünyanın değerleriyle ilişkisini tekrar gözden geçirdiği de görülmektedir. Bu ön bilgiler ışığında bu başlık altında, kilisenin konsil öncesinde ve konsil döneminde kendini nasıl tanımladığı, bu tanımlamada bir değişiklik olup olmadığı ele alınacaktır.

3.1. Konsil Öncesindeki Gelişmeler

Papalığın kilise hiyerarşisindeki konumunun ve gücünün Birinci Vatikan Konsili'nde tahkim edilmesi, kilisedeki muhafazakâr kanadın mutlak galibiyeti anlamına gelmiştir. Kilisenin modern dünyanın getirdiği değişim ve gelişmelere karşı olan ve geçici, dünyevi şeylere uymadan yoluna devam etmesi gerektiğini savunan bu kanat, Birinci Vatikan Konsili'ndeki kazanımlarından oldukça memnun kalmıştır. Ancak çok geçmeden kilisenin, reddettiği modern dünyaya ait sorun ve değişimlerden etkilendiği, bunlara cevap ve çözüm önerileri üretmek zorunda olduğu anlaşılmıştır. Kiliseyi iki konsil arasındaki dönemde değişime ve dünyaya ayak uydurmaya zorlayan etkenler içsel ve dışsal olarak sınıflandırılabilir. Dışsal

[725] Norman Tanner, *The Church In Council- Conciliar Movements, Religious Practice And The Papacy From Nicea to Vatican II*, New York: I. B. Tauris & Co Ltd, 2011, s. 36, 116-117, 173; Bokenkotter, s. 127; Özalp, s. 139-140, 143; Gilley, s. 18; Collins, s. 447; Cladwick, s. 214.

etkenler hiyerarşik kilise ve çevresinden değil, değişen dünyadan kaynaklananlardır. İçsel etkenler ise dışsal etkenlere bağlı olarak bazı teolog ve kilise hiyerarşisi mensuplarının kilisenin değişen çağa ayak uydurmasını talep etmeleriyle ilgilidir. Yani bu dönemde kilisenin dönüşümü birincil olarak dışsal etkenlere bağlıdır.

Kilisenin 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında karşılaştığı önemli sorunlardan biri, insanlar ile kilise arasındaki bağın zayıflamasıdır. Hugh Mcleod bu konuda çarpıcı bilgiler sunmaktadır. Almanya örneğini ele alan Mcleod, Berlin'de insanların kiliseye mesafeli olduklarını, komünist düşüncenin işçiler arasında etkili olduğunu ve kiliseye gitmenin marjinal bir tavır haline geldiğini belirtmektedir. Dünyevileşme ve materyalist düşüncenin halkta kendine geniş yer bulması hem Katolikler hem de Protestanlar arasında yaygındır.[726] Yine Hugh Mcleod başka bir makalesinde, ancak bu sefer 1960'lı yıllara kadarki dönemi ele alarak, insanların kilise ile bağının oldukça zayıfladığını açıklamıştır. Bu dönemde büyük bir yıkımla sonuçlanan İkinci Dünya Savaşı ve her açıdan gelişip değişen dünyanın etkisi kayda değerdir. Yazara göre insanların kilise ile bağları o kadar zayıflamıştır ki, vaftiz ve evlilik gibi geçiş dönemlerinde dahi kiliseye gidişler azalmıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 1950'lerin sonunda kiliseye gitme oranı Katolikler arasında %49'a kadar gerilemiş ve bu sayı, İkinci Vatikan Konsili gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, 1975 yılına gelindiğinde %27'lere kadar düşmüştür. Alister E. McGrath Avrupa Katolikleri arasında kiliseden uzaklaşmayla ilgili olarak daha çarpıcı veriler sunmaktadır. Kiliseye gitme bazı bölgelerde %10'ların altına düşmüştür. Bunda Avrupa devletlerinin karar alırken artık kiliseyi pek dikkate almaması, okul, hastane ve sosyal kuruluşların çoğunun devletlerin elinde olması ve eskisi gibi kilise tarafından kontrol edilmemesi, temel Hıristiyan öğretilerinin özellikle gençler arasında revaçta olmaması ve benimsenmemesi etkili olmuştur. Yazara göre kilise ile insanlar arasındaki bağların

[726] Hugh Mcleod, "Being a Christian in The Early Twentieth Century", *The Cambridge History of Christianity (1914-2000)*, Ed. Hugh Mcleod, UK: Cambridge University Press, 2006, s. 21.

zayıflamasında endüstrileşmenin, şehirleşmenin, yeni ve modern dünyanın getirdiği değişimlerin, bilim ve aklın kilisenin yerini almasının önemli etkisi vardır.[727] Bu düşüş sadece Katolik kiliselerde gerçekleşmemiştir. Protestanlar arasında da kiliseye devamlılık azalmış ancak Katoliklerdeki kadar büyük sayılara ulaşmamıştır. Kiliseden uzaklaşma nedenlerinden biri kadınların toplumsal konumlarındaki değişimlerle ilgilidir. Özellikle 1900'lerden itibaren kadınların iş hayatına daha fazla katılması ve daha iyi eğitim alması, evinde dindar çocuklar yetiştiren kadın figürünün zayıflamasına ve yüzyıllardır devam eden alışıldık Katolik aile yapısının sarsılmasına neden olmuştur. Yeni kadın figürünün çocuk sahibi olmaya, evlenmeye mesafeli olması veya ataları kadar çok çocuk yapmayı istememesi, evlense ve çocuk sahibi olsa da çocuklarının dini eğitimiyle daha az ilgilenmesi gibi nedenler, kilise ile kadınlar arasındaki boşluğun artmasına neden olmuştur. Kilisenin yüzyıllar boyunca erkek ve kadına biçtiği toplumsal roller yirminci yüzyılda büyük değişime uğramıştır. Özellikle kadınların değişen konumu muhafazakarları rahatsız etmiştir. Çünkü onlara göre iyi bir Hıristiyan kadın, evi ve ailesiyle tanımlanan ve kendini ancak buradaki icraatlarıyla gerçekleştiren biri olmalıdır. Buna karşın dönemin kiliseden uzaklaşmayan kadınları, muhafazakarların kendilerine biçtikleri cinsiyet rollerine rağmen, kilisede daha fazla hak ve yer talep etmiştir. Onlar kadın ve erkeğin her alanda eşit olduğunu, kadınların kilisede daha etkili olmasının Tanrı'nın insanlar için koyduğu düzeni bozmak anlamına gelmediğini ve herkesin her işi yapabileceğini savunmuşlardır. Kadınların dini yaşamda daha etkin şekilde yer alması özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gözle görülür şekilde artış göstermiştir. Savaş sonrasında kilise hiyerarşisinden olmayan kadınların etkinliği artmış ve İkinci Vatikan Konsili'nin ardından kurulan kilise kuruluşlarında daha fazla yer almışlardır. Görüleceği üzere kilise 20. yüzyılda daha iyi eğitimli, sorgulayan ve hiyerarşik kilise tarafından ciddiye alınmak isteyen insanlarla karşı karşıyadır. Diğer yandan ateist ve agnostiklerin sayısındaki artış ve bu insanların artık

[727] McGrath, *Christian History*, s. 310-312.

kendilerini gizlemek zorunda hissetmemeleri de bu dönemin dikkat çeken özelliklerindendir. Kilise ile bağların zayıflamasında bir diğer önemli etken teknolojik gelişmeler ve insanların yeni eğlence imkanlarına sahip olmasıdır. Örneğin televizyon ve diğer teknolojilerin insan hayatına girmesiyle kilise, özellikle Pazar günleri evharist ayini için buluşulan yerler olmaktan çıkmıştır. Yeni teknolojilerin birçoğu hemen konsil öncesinde ortaya çıkmamış, bazıları Birinci Dünya Savaşı'ndan önce insan hayatına girmeye başlamış olsa da etkileri özellikle büyük savaşlardan sonra hissedilmeye başlanmıştır. Buna ek olarak uzun saatler çalışan insanlar, boş zamanlarını veya tatillerini artık deniz kenarlarında ve eğlence mekanlarında değerlendirmektedir. Teknolojik imkanların katkısı ve çalışma hayatının değişmesi neticesinde bireycilik artmış ve kiliseye devamlılığın yerini bu tür eğlence faaliyetleri almaya başlamıştır. Dolayısıyla kiliseye devamlılığın ve kilisenin insanların hayatlarındaki etkisi azalmıştır.[728]

Katolik dünyasında kilise ile siviller arasındaki mesafe gitgide açılırken, hiyerarşik kilise yeni dünyanın getirdiklerine nasıl tepki vereceğini kararlaştırmakla meşguldür. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren papalık, "yeni" olan şeylere karşı temkinli, kuşkulu ve çoğunlukla onları reddeden bir duruş sergilemiştir. Papalık bu değerlere sonsuza kadar karşı olamayacağının farkında olmakla birlikte, bunları doğrudan kabul edip kiliseye uyarlayamayacağını da görmüştür. Bu nedenle "yeni" olan değer ve kavramlar ile ilişkisi, onları ret ve kabul etmek arasında gidip gelmiştir. Papa XIII. Leo (1810-1903) tarafından 1891 yılında yayımlanan *Rerum Novarum* genelgesi buna örnek olarak gösterilebilir. Papa genelgede işçilere ve haklarına sahip çıkmış, hatta Katolikler arasında "işçilerin papası" olarak anılmıştır. Genelgenin yayımlanması, işçilerin Sosyalist ve Marksist ideolojilere yönelmesini engellemeyi

[728] Hugh Mcleod, "The Crisis of Christianity in The West: Entering A Post -Christian Era?", *The Cambridge History of Christianity (1914-2000)*, Ed. Hugh Mcleod, UK: Cambridge University Press, 2006, s. 327-328, 331-333, 337-338; Pirjo Markkola, "The Church As Women's Space", *The Cambridge History of Christianity (1914-2000)*, Ed. Hugh Mcleod, UK: Cambridge University Press, 2006, s. 562-565; Pirjo Markkola, "Patriarchy and Women's Emancipation", *The Cambridge History of Christianity (1914-2000)*, Ed. Hugh Mcleod, UK: Cambridge University Press, 2006, s. 555-559; Joseph F. Kelly, *The Ecumenical Council of The Caholic Church*, Collegeville-Minnesota: Liturgical Press, 2009, s. 87-88; Bokenkotter, s. 152; Armenio v.d., s. 400.

ve kilisenin onların yanında olduğunu göstermeyi hedeflemiştir. Papa görev yaptığı süre boyunca demokrasiye inanmamış olsa da kilisenin demokrasi yolunda hızla ilerleyen ülkelerle birlikte çalışması gerektiğini de anlamıştır. Leo'nun *Rerum Novarum* genelgesiyle başlattığı süreç aslında kilisenin modern dünyanın sorunlarına çözüm üretebildiğini kanıtlamayı amaçlamaktadır. Papanın ardılları İkinci Vatikan Konsili'ne kadar başka bazı genelgeler (1931 *Quadragesimo Anno*, 1961 *Mater Et Magistra*, 1963 *Pacem In Terris*) yayımlayarak bu geleneği sürdürmüş ve modern dünyada kiliseyi ele alan konsil belgesi *Gaudium Et Spes* ile süreç sonlanmıştır. Bu belgelerde kilise, "sosyal adalet" kavramını öne çıkarmış ve dünyadan kopuk olmadığını göstermeye çalışmıştır. Halefi Papa X. Pius (1835-1914) ise modern değerlere karşı çok daha sert bir tutum sergilemiştir. Selefinin girişimlerini reddetmiş ve kiliseyi daha içine kapanık bir hale getirmiştir. Modern düşünceleri "tüm sapkınlıkların birleşimi veya sentezi" olarak gören papa, kilise içinde bunların gelişimini engellemeye çalışmıştır. Bunu gerçekleştirmek için çeşitli yasaklar koymuş ve kilise mensuplarını baskılamıştır. Papa XI. Pius (1857-1939) ve XII. Pius (1876-1958) da modern fikirlerin kilisede kendine yer bulmasına izin vermemiş, onları reddetmiştir. Hatta XII. Pius, 1950 yılında *Humani Generis* genelgesini yayımlayarak Katolik öğretiler için tehlikeli ve yanlış olduğunu düşündüğü bu düşünceleri detaylı bir şekilde açıklamıştır. Yine aynı papa yenilikçi ve ökümenik hareketlerin peşinden gidenlere karşı da sert olmuştur. Onun döneminde Karl Rahner ve Henri de Lubac gibi ünlü teologlara ve eserlerine şüpheyle bakılmış veya öğretme yetkileri ellerinden alınmıştır.[729]

Karl Rahner'in ve Henri de Lubac'ın görüşlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Cizvit teolog Karl Rahner'in "Anonim Hıristiyanlar" düşüncesinin İkinci Vatikan Konsili'ne büyük etkisi olduğu kabul edilmektedir. Bu düşünce kilisenin dışlayıcı dilden uzaklaşıp kapsayıcı bir iletişim stratejisi izlemesine de yardımcı olmuştur. Rahner'e göre tarih, "Tanrı'nın aşkın vahyinin" tarihidir. Onun etkisinin veya dahlinin olmadığı hiçbir toplum yoktur. Tanrı

[729] Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık*, s. 184-185; Collins, s. 454-457; Kelly, s. 85-87.

her topluma Hıristiyan değerlerinden bir parça bahşetmiştir. Bu nedenle dünya üzerindeki herkes henüz farkında olmasa da Hıristiyan olma potansiyeline sahiptir. Hatta onların bazıları, toplumlarındaki Hıristiyan değerlerini fark etmeden kabullenmiş ve hayatlarında tatbik etmiştir. Örneğin inanmayan bir insanın işini veya görevini dürüst ve sabırlı bir şekilde yapması, onun "Anonim Hıristiyan" olduğunu gösterebilir. Birçok insan her ne kadar Hıristiyan olmadığını ve bu değerleri paylaşmadığını iddia etse de Tanrı'nın gözünde öyle olmayabilir. Rahner'e göre Tanrı her insana kurtuluş imkanını sunar. Onlar ise bu kurtuluş mesajını aldıklarında ya ret ya da kabul ederler. Bu nedenle tüm dünyaya Hıristiyan mesajını duyurmak ve bu "Anonim Hıristiyanlara" aslında Hıristiyan olduklarını göstermek gerekir. Çünkü kilisenin "Hıristiyan Âlemi'ni (Christendom)" oluşturması gibi onlar da "Anonim Hıristiyan Âlemi'ni" meydana getirirler. Bu insanları kazanabilmek için misyon faaliyetleri bilinçli bir şekilde sürdürülmelidir. Misyonda görev alan kişiler Hıristiyan olmayan insanlara karşı davranışlarına, onların "Anonim Hıristiyan" olma ihtimallerini göz önünde bulundurarak dikkat etmelidir. Kilisenin kurumsal misyon faaliyetlerinin yanında sivillerin misyon çalışmaları da oldukça önemlidir. Onlar inanmayanlarla konuşmalı ve onlara Hıristiyanlığı anlatmalıdır. Ancak bunu yaparken "bir ruhban gibi davranmaktan", "kilise ağzıyla konuşmaktan" kaçınmaları ve doğal bir şekilde örneğin Hıristiyan umudundan ve sevgisinden bahsetmeleri daha doğru olacaktır. Siviller ayrıca kendi günlük yaşamlarında da örnek birer vatandaş olup bunu diğer insanlara göstererek inanmayanların Hıristiyanlık hakkındaki düşüncelerini etkileyebilirler. Onlar bu sayede Hıristiyanlığı merak edip kiliseye girmek isteyeceklerdir.[730]

Cizvit teolog Henri de Lubac'ın kilisenin nitelikleri ve sadece ruhbanlardan ibaret olmadığı, kurtuluşun kimler için mümkün olacağıyla ilgili görüşleri İkinci Vatikan Konsili'nde

[730] Karl Rahner-Joseph Ratzinger, *Revelation And Tradition*, New York: Herder And Herder, 1866, s. 17; Karl Rahner, *The Content of Faith-The Best of Karl Rahner's Theological Writings*, Ed. Karl Lehmann, Albert Raffelt and Harvey D. Egan, USA: Crossroad, 1993, s. 54-55, 70, 393, 396-397, 592-597, 599; Osman Eraslan, "Karl Rahner'in Anonim Hıristiyanlık Kavramı ve Eleştirileri", *Universal Journal of Theology*, Cilt 6, Sayı 2, 2021, s. 32-36.

etkili olmuştur. Lubac tüm insanları Tanrı'nın görünümünde yaratıldıkları ve ondan bir parça taşıdıklarından tek bir aile veya topluluk olarak kabul eder. Onlar Babil Kulesi'ni inşa etmeleri sırasında dillerinin karıştırılıp dünyanın çeşitli yerlerine dağıtılmalarıyla birbirinden uzaklaşmışlardır. Kilisenin görevi bu insanları tekrar bir araya toplamak ve onlara aynı ailenin mensupları olduklarını hatırlatmaktır. Pentekost'ta havarilere Kutsal Ruh'un inmesiyle çeşitli dillerde konuşma becerisi kazanmaları bunu göstermektedir. Bu nedenle kilisenin misyonu sadece belirli bir grubu değil, tüm insanlığı kapsamaktadır. Eski Ahit'te "Tanrı'nın Halkı'nı" tanımlamada kullanılan *kahal* aslında dar ve sınırlı bir cemaati değil, tüm insanlığı işaret etmektedir. Bu nedenle *kahal* ile *ekklesia* arasında devamlılık vardır. Lubac'a göre kilise hem ilahi hem de sosyal bir topluluktur. Mesih'in Tanrı'nın sakramenti olması gibi kilise de Mesih'in tüm insanlar için sakramentidir ve Mesih ile bütünleşebilmek için bunu ilk olarak cemaatle yapmak gerekir. O, buradan hareketle sakramentlerin sosyal yönü üzerinde durur. Örneğin vaftiz, tövbe ve evharist sakramentlerinin hem ilahi hem de sosyal anlamları vardır. Vaftiz cemaate dahil olmayı, tövbe bu cemaatle barışmayı, evharist ise onunla bütünleşmeyi simgeler. Lubac somut olarak, olağan şekilde kilise mensubu olmayanların da kurtulabileceğini belirtmiştir. Buna göre tüm insanların aynı ailenin mensubu olmaları nedeniyle "Azizler Birliğinin" hazinesinden faydalanıp kurtulma imkanları vardır. İnsanların kurtuluşu, Hıristiyan mesajını aldıklarında bunu reddetmemeleriyle de ilgilidir. Tüm insanlar Hıristiyan mesajını almaya meyilli olduğundan, bu mesajı reddetmeleri ancak kendilerini kandırmaları ve kurtuluştan uzak kalmaları anlamına gelecektir. Kiliseden hiç haberdar olmamış veya kendilerine Hıristiyan mesajı ulaştırılmamış kişiler ise kurtulacaklardır. Bunun dışında herhangi bir kurtuluş yolu istisnasız şekilde yoktur. "Kilise dışında kurtuluş yoktur" ifadesini de "çirkin" bulan Lubac, bunu "sadece kilise sayesinde kurtuluş mümkündür" şeklinde söylemenin daha doğru olacağını belirtir. Kilisenin dışında kalmak bir insanın başına

gelebilecek en kötü şey olduğundan, Katoliklerin görevi misyon faaliyetlerine katılarak tüm insanlığın kurtuluşu için faal bir şekilde çalışmaktır.[731]

Papa XII. Pius'un ölümünün ardından Angelo Giuseppe Roncalli, 1958 yılında XXIII. John (1881-1963) adını alarak Papa seçilmiştir. Köylü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen papa, hayatı boyunca kilisenin çeşitli kademelerinde diplomatik görevler almış ve bu sayede kendininkinin dışındaki kültürleri yakından tanımıştır. Görev bölgeleri arasında Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye bulunmaktadır. Onun papa olarak seçilmesi hem muhafazakârlar hem de kilisenin çağa ayak uydurmasını isteyenler tarafından çok zorlanmadan kabul edilmiştir. Çünkü papa bazı yönlerden oldukça muhafazakâr, bazı yönlerden ise değişim yanlısı bir karaktere sahiptir. O, kendinden önceki sertlik, buyurganlık ve dışlayıcı söylemleriyle öne çıkan papaların aksine daha kapsayıcıdır.[732] Göreve başlamasının üzerinden henüz üç ay geçmeden 25 Ocak 1959 günü, 1962'nin Eylül ayında bir Genel Konsil'in toplanacağını duyurmuştur. Papa, kilisenin zamana ayak uydurmak zorunda olduğunun farkındadır. Kilisenin artık yüzyıllardan beri yaptığı gibi sadece ruhbanlar ile tanımlanmasının veya ruhbanların diğer kilise mensuplarından daha farklı ve üstün bir yerde tutulmasının mümkün olmadığı ortadadır. Ayrıca önceki Genel Konsil metinlerinin dışlayıcı, buyurgan, emreden ve lanetleyip aforoz eden dili de artık modern dünyaya uymamaktadır. Tüm bu gerçeklere rağmen değişmeyen, bu geçici dünyanın getirdiklerine uymayan ve değişmez olma yönündeki iddiasını her zaman bir kalkan gibi kullanan kilise yapısının nasıl olup da önceden lanetlediği değerlerle barışacağı sorunu ortaya çıkmıştır.[733] Kilisenin çağa ayak uydurmasının nasıl olacağı ve eğer bunu

[731] Henri De Lubac, *Catholicism-A Study of Dogma in Relation to The Corporate Destiny of Mankind*, New York: Sheed And Ward Inc, 1958, s. 19-20, 23-24, 29-30, 36-41, 46, 116-122, 141-142; İsmet Eşmeli, *Henri De Lubac'ın Kilise Anlayışı, Teolojik Görüşleri ve Katolik İlahiyatına Katkıları (1896-1991)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2014, s. 114-116; Güngör, *Cizvitler*, s. 154-156.

[732] Collins, s. 482; Kelly, s. 88-89.

[733] Kilise kendini yüzyıllar boyunca değişmeyen, değişime ihtiyacı olmayan, sabit, tüm sapkın ve bölücü düşüncelere karşı aynı kalan *mükemmel cemiyet (societas perfecta)* şeklinde tanımlamıştır. Bu *mükemmel cemiyet*te ruhbanlar ile ruhban olmayanlar arasında keskin bir ayrım vardır. Ruhbanlar yani *ecclesia docens (öğreten kilise)* emir veren, yöneten ve buyuran kesimi, Hıristiyan halk yani *ecclesia discens (öğrenen kilise)* ise yönetilen, emir alan, uygulayan ve kilisenin ihtiyaçlarını karşılayan (örneğin düzenli vergi vererek ve bağış yaparak) kesimi meydana getirmektedir. Kilisenin yanılmaz, mükemmel, hiyerarşik ve monarşik olması, özellikle

başarırsa içsel bütünlüğünü, değerlerini nasıl muhafaza edeceği de tartışılmıştır. Çünkü İkinci Vatikan Konsili'ne kadar kilisenin söylemi, kendini ve sivil dünyayı ayrı konumlara yerleştirmek üzerine bina edilmiştir. Kilise bu dünya üzerinde faaliyet gösterse de buraya ait değildir. Ancak bu tutumun 20. yüzyılda değişmesi, kilisenin dünya ile bağlarını yeniden kurabilmesi açısından önemlidir. Tüm bu gerçeklerin ışığında İkinci Vatikan Konsili'nin amacının *aggiornamento* yani kilisenin yeniden düzenlenmesi, yenilenmesi ve güncelleştirilmesi olduğu açıklanmıştır.[734] Kilisenin güncellenmesi geçmişten getirdiği değerlerini reddetmesi anlamına gelmemektedir. Güncelleme "temel kaynaklar" üzerine bina edilecek, bunlar ile desteklenerek günceli yakalayacak ve sürekli gelişerek yüzünü geleceğe dönecektir. John O'Malley bu kavramları sırayla *ressourcement* (kaynaklara dönüş), *aggiornamento* (güncelleme-modernizasyon) ve gelişim olarak adlandırmıştır. Dolayısıyla bu kavramlar kilisenin dününü, bugününü ve geleceğini ifade etmek için kullanılabilir. Kilise bu yolla sabit, değişime kapalı ve modern dünyaya ayak uyduramaz bir yapıda olmadığını da göstermiş olacaktır. O, geçmişinden kopmadan ancak onu günümüzün dünyasına uyarlayarak

Trent Konsili sonrasında daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Kilise savunma konumuna geçtikçe daha çok içine kapanmış, daha çok içine kapandıkça siviller ile iletişimi zarar görmüştür. Birinci Vatikan Konsili'ne gelindiğinde ise, Paul Lakeland'ın Yves Congar'ın *Sivil Bir Teoloji İçin Kilometre Taşları* (*jalons pour une theologie du laicat)* adlı eserinden aktardığı üzere, artık *ekklesiolojiden* değil ancak *hiyerarşiyolojiden* yani kilisenin kendini sadece hiyerarşi olarak tanımlamasından veya kiliseyi bundan ibaret görmesinden bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla papalık Birinci Vatikan Konsili'nde hala kiliseyi öğretenler-öğrenenlerden, kural koyanlar-kurallara uyanlardan, kutsayanlar-kutsananlardan, kutsal olanlar-daha az kutsal olanlardan, verenler-alanlardan ve yönetenler-yönetilenlerden oluşan bir topluluk olarak görmektedir. Bkz. McGrath, *Christian Theology*, s. 681-682; Paul Lakeland, "The Laity", *From Trent to Vatican II: Historical and Theological Investigations*, Ed. Raymond F. Bulman-Frederick J. Parrella, New York: Oxford University Press, 2006, s. 193; Frederick J. Parrella, "Conclusion: A Clash of Ecclesiologies", *From Trent to Vatican II: Historical and Theological Investigations*, Ed. Raymond F. Bulman-Frederick J. Parrella, New York: Oxford University Press, 2006, s. 322.

[734] *Ecclesiam Suam* genelgesinde bu yenilenmenin nasıl olacağı belirtilmiştir. Buna göre yenilenmenin itici gücü, kilisenin Mesih gibi mükemmel olması ve öyle kalması için çaba gösterilmesinin gerekliliğidir. Kilise yüzyıllardan beri yaptığı gibi bunu devam ettirmelidir. Ancak onun yenilenmesi kökten bir değişim gibi algılanmamalıdır. Çünkü kilise zaten Mesih'in ona emanet ettikleri sayesinde ve doğrudan kurucusuna benzemek zorunda olduğundan mükemmeldir. Yapması gereken, Mesih'in temel, karakteristik özelliklerine ve emanetine daha sıkı bir şekilde sarılmaktır. Kilise bu sayede dışsal olarak fazla değişiklik yapmaya gerek duymadan ancak içsel olarak Mesih'e kalpten itaat edip doğru öğretiye dayanan yasalarını uygulayarak gençliğini yeniden kazanacaktır. Dolayısıyla kilisenin herkese yaptığı çağrı aslında öz değerlerine daha sıkı şekilde tutunarak mükemmelliğe ulaşmayı hedeflemektedir. Kilise hayatının yenilenmesinde fakirlik ve hayır işleri ruhunu koruyup devam ettirmenin de önemi büyüktür. Bkz. Ecclesiam Suam, 41, 47, 51-57. 1964 yılında Papa VI. Paul tarafından yayımlanan genelge.

geleceğe bakabilmeli ve bu sayede insanlara ulaşabilmelidir. Bu bağlamda İkinci Vatikan Konsili kendinden önceki konsillerden belirgin şekilde ayrılmıştır. Konsilde yukarıdan aşağıya doğru yani dikey değil daha yatay bir üslup ve kavramlar bütünü tercih edilmiştir. Konsil metinlerindeki "birlikte çalışma", "iş birliği", "kız ve erkek kardeşler", "diyalog" ve "değişim, gelişim, ilerleme" gibi kavramlar buna örnek olarak gösterilebilir. Kilise bu konsilde emir değil ikna, dışlama değil davet dilini öne çıkarmıştır. Bunun yanında Alister E. McGrath, konsildeki bu yatay özellikleri ağır basan üslubun kilisede insanlar arası ilişkiler ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Bir cemaat olan kiliseye mensup insanlar arasındaki ilişki tanımlanırken bu üslup tercih edilmiştir. Tanrı ile insanoğlunun birlikteliği ve arasındaki ilişki ise doğal olarak halen dikey veya yukarıdan aşağıya doğru kurulmaktadır. Yani kilise, hem insanların yatay olarak bir arada bulunduğu, hem de Tanrı ile dikey ilişki kurulan bir yapılanmadır.[735] Önceki pek çok konsilde kendine ayrı bir yer bulan lanetleme ve suçlu ilan etme metinleri bu konsilde yer almamıştır. Bu veriler ışığında kilisenin geçmişe hapsolmuş, insanlardan uzak ve asla değişmez bir yapı olarak değil, daha dinamik, kapsayıcı ve sivil-ruhban ayrımını öne çıkarmayan bir yapı şeklinde tanımlanmak istendiği görülmektedir. Ancak burada kilisenin İkinci Vatikan Konsili'nde sahip çıktığı kavram ve meselelerin daha önce yine kendisi tarafından lanetlenmesi sorunu belirmektedir. Eğer önceki metinleri de kilise yani papalık onayladıysa bunlardan hangisi doğru kabul edilmelidir? O'Malley bu konu hakkında kilisenin daha önce yayımladığı belgeleri ve üslubu sessizce reddettiğini, onlara hiç var olmamış muamelesi yaptığını belirtmiştir. Ancak buradan kilisenin daha önceki konsil ve resmî belgeleri yok saydığı veya onları kötü şekilde andığı düşünülmemelidir. Metnin devamında yazarın da belirttiği üzere örneğin Trent ve diğer konsiller de İkinci Vatikan Konsili kadar kutsaldır. Bu konsili diğerlerinden farklı kılan en önemli şey ise kapsayıcı nitelikteki kavramların kullanılması ve

[735] McGrath, *Christian Theology*, s. 683.

üsluptur. Avery Dulles'in de belirttiği üzere son konsil, önceki konsiller ve gelenek ile bağını koparmadan, temelde bunların izinden giderek bir yenilenme yolu seçmiştir.[736]

3.2. Kilise İle İlgili Kararlar

İkinci Vatikan Konsili'nde kilise ile ilgili önemli kararlar alınmıştır. Bu kararların alındığı ve kilise fenomeninin geniş bir şekilde açıklandığı metinlerin en önemlisi *Lumen Gentium*'dur. Kilise üzerine yazılmış dogmatik yasa konumunda olan bu belgede Katolik Hıristiyanlık açısından kilisenin ne anlama geldiği, kilisenin Hıristiyanlık öncesinden günümüze nasıl ulaştığı, ruhban ve sivillerin kilisedeki yeri ve önemi gibi konular ele alınmıştır. Bu başlığın yazımında *Lumen Gentium* belgesinin yanında *Dei Verbum, Gaudium Et Spes*, Apostalicam *Actuositatem* ve *Sacrosanctum Concilium* belgelerinin ilgili kısımlarından da faydalanılmıştır.

Katolik Kilisesi, kilisenin Mesih'te bir sakrament, işaret veya enstrüman olduğunu, bu nedenle Tanrı ve insanlığın birlik halinde olması ile doğrudan bağlantısı bulunduğunu belirtmiştir. Bunun böyle olmasını Tanrı, zamanın başlangıcında aldığı kararla mümkün kılmıştır. Kiliseye göre Tanrı, Âdem'in cennetten kovulması sonrasında insanoğlunu tamamen terk etmemiş, ona kurtuluş için imkân tanımıştır. Tanrı'nın kurtuluş planındaki asli hedef kilisenin kurulması ve herkesin tek çatı altında toplanması olsa da insanoğlu buna henüz hazır değildir. Tanrı bu yüzden ilk olarak İsrail'i seçmiş ve onu diğer milletlerden ayrı tutmuştur. Ancak Yahudilerin seçilmişliği, Tanrı'nın gerçek amacı yani kilisenin kurulması için sadece bir basamaktır. Yahudilerin kendilerine tanınan ayrıcalıkları iyi değerlendirememeleri ve zamanı geldiğinde her şeyin hazır olması neticesinde Mesih tarafından kilise kurulmuş, Kutsal Ruh

[736] John W. O'Malley, *What Happened At Vatican II*, England : The Belknap Press of Harward University Press, 2010, s. 48-49, 61-63; John W. O'Malley, "Trent and Vatican II: Two Styles of Church", *From Trent to Vatican II: Historical and Theological Investigations*, Ed. Raymond F. Bulman-Frederick J. Parrella, New York: Oxford University Press, 2006, s. 311-314, 318; Avery Dulles, S.J., "Nature, Mission and Structure of the Church", *Vatican II: Renewal Within Tradition*, Ed. Matthew L. Lamb-Matthew Levering, New York: Oxford University Press, 2008, s. 26; Bokenkotter, s. 152.

sayesinde tüm dünyaya ilan edilmiştir. Mesih, kilisesini kurup insanoğlunun tüm günahlarını temizleyip yeni bir dünya oluşturabilmek için Baba'dan izin istemiş, Baba da bunu kabul etmiştir. Daha sonra Mesih, insanlığın günahlarını kendini çarmıhta feda ederek temizlemiştir. Mesih'in kendini feda etmesi sayesinde kilise ile "Cennetin Krallığı" da kurulmuştur. Bununla beraber yeni bir düzen ortaya çıkmış, Mesih'in ölümünden günümüze gelinceye kadar kilise gizemli bir şekilde genişlemiş ve büyümüştür. Katolik Kilisesi, kilisenin birlik ve bütünlüğünün Mesih'in en temel arzusu olduğunu belirtmektedir. Kiliseye göre Mesih kendini Fısıh kuzusu olarak feda ettiğinde bir mızrak ile delinmesi sonucunda göğsünden akan su ve kan, kilisenin kuruluşunu ve bir bütün halinde olmasını temsil etmektedir.

Katolik Kilisesi'ne göre Mesih tarafından kurulmuş olan kiliseyi Kutsal Ruh korumaktadır. Pentekost günü gönderilen ve o zamandan günümüze kadar kilisede faal olan Kutsal Ruh, kilisenin sürekli olarak yenilenmesini, diri kalmasını, kendi içinde bir ve Mesih ile bütün olmasını sağlamaktadır. Kutsal Ruh ayrıca Hıristiyanlara can veren, vaftiz olarak günahta ölüp Mesih'te doğanlarda bulunan ve tüm kiliseye rehberlik edendir. Bunlara ek olarak Katolik Kilisesi, kiliseyi tanımlamak ve Mesih ile kilise arasındaki bağı açıklamak için bazı benzetmelere başvurmuştur. Örneğin kilise tek çıkış kapısı Mesih olan bir "ağıl"a, hayatını koyunları için feda etmiş olan "iyi çoban ve sürüsünün" oluşturduğu birlikteliğe ve köşe taşının Mesih olduğu "bina"ya benzetilmektedir.[737]

Kilise bir bedendir. Yaratılmış her insanın kendine özgü özellikleri vardır. Bu özellikler kilisenin iyiliği ve ilerlemesi için kullanılmalıdır. Dolayısıyla herkesin kilisedeki konumu, görevi ve sorumluluğu farklıdır. Kilisenin parçası olan Hıristiyanlar, tıpkı bir bedenin uzuvları gibidir. Bedeni meydana getiren parçalar tek başlarına bir şey ifade etmeseler de aynı baş altında bir arada olduklarında işe yarayıp görevlerini yapmaktadırlar. Kilisenin bedene benzer

[737] Lumen Gentium, 2-6.

bir diğer yönü ise insan bedeninin bir kısmında sorun olduğunda diğer kısımların da bundan etkilenmesi, iyi durumda olduğunda ise bedenin diğer kısımlarının da iyi durumda olması olarak açıklanmaktadır. Kilisenin bir bölümünde gerçekleşen olaylar doğrudan diğer bölümleri de iyi veya kötü yönde etkilemektedir. Bedenin başı Mesih'tir. Her şeyi kontrol eden, birleştiren ve onlara ruhsal armağanları dağıtan Mesih, kilisenin var olabilmesini sağlayandır. Ayrıca Mesih ile kilise arasındaki ilişki bir "gelin-güvey ilişkisine" benzetilmektedir. Eşler arasında olduğu gibi Mesih de kilisesini sonsuza kadar bitmez bir sevgi ile sevecektir. Katolik Kilisesi her konuda Mesih'in izinden gittiğini ve onun yaptıklarını kendisine örnek aldığını vurgulamaktadır. Mesih'in henüz yaşarken sergilediği davranışlar ve aldığı kararlar en doğru örnekler olduğundan, bunların bir rehber niteliğinde olduğu vurgulanmaktadır.[738]

Tanrı'nın nihai amacı olan kilisenin kuruluşuyla birlikte, onun İsrailoğulları ile yaptığı Eski Ahit son bulmuştur. Yeni Ahit ile seçilmişlik İsrailoğulları'ndan alınıp tüm insanlığa verilmiştir. Mesih'in kanı ile borcunu ödediği Yeni Ahit'te insanlar artık sünnet olarak değil, Kutsal Ruh ve su ile kutsanıp Tanrı'nın seçkin, kutsal halkı ve ailesi haline gelmektedir. Bu birlik onlar kiliseden ayrılmadıkları, diğer inananlarla birlik halinde kaldıkları sürece devam etmektedir. Mesih ile eski dar kapsamlı ve bir topluluğa özel ahit bitmiş, yerine kapsayıcı ve herkesi kurtuluşa ulaştırmayı amaçlayan Yeni Ahit başlamıştır. "Yeni İsrail" diye de tanımlanan Hıristiyanların oluşturduğu kilise, doğrudan Kutsal Ruh tarafından korunmaktadır. Yeni Ahit'e dahil olmuş kişilerin kilise ile bütünleşmesi sakramentler aracılığıyla olmaktadır. Sakramentler kişilerin yaşamlarındaki önemli anlarda gerçekleştirilmekte, bu sayede onların doğumdan ölümlerine kadar kilise ile birlik olmaları sağlanmaktadır.

Katolik inancına göre kilise, doğrudan Kutsal Ruh tarafından korunup yenilendiği için, mensuplarına tanrısal armağanlar vermeyi sürdürecektir. Mesih, kilisesini kurduktan sonra onu

[738] LG, 7-8.

başı boş bir halde bırakmamış, kendisi öldükten sonra ona Kutsal Ruh aracılığıyla sahip çıkmaya devam etmiştir. Katolik Kilisesi Yeni Ahit'in kapsayıcılığı ve Kutsal Ruh'un kiliseye bağlı herkesin içinde olması nedeniyle dünya üzerindeki tüm insanları Tanrı'nın bu çağrısına karşılık vermeye çağırmaktadır. Kutsal Ruh ile dolmuş bir kişi, Roma'dan çok uzak bir yerde yaşıyor olsa da Tanrı'nın seçkin halkının bir parçası olduğunu bilmekte, bunu kalbinde hissetmektedir. Katolik Kilisesi, yeryüzünde geçici olarak sürgünde olan kilisenin "eşsiz kurtuluş yolu" (unique way of salvation) olduğunu belirtmektedir. Buna göre insanların kurtulmak için vaftiz olup Mesih'e iman etmesi gerekmektedir. Metnin devamında Tanrı'nın kurtuluş ile ilgili "planının" kapsamı açıklanırken ise daha kapsayıcı bir dil kullanılmaktadır. Tanrı'nın "kurtuluş planında" herkesin bir yeri bulunmaktadır. Ayrıca metinde insanlar mensup oldukları din ve mezhebe göre sınıflandırılmış veya bölümlere ayırmıştır. Örneğin Katolikler, kabul ettikleri değerler nedeniyle kilise ile en mükemmel şekilde ve tam olarak bütünleşmektedir. Onlar bu sayede kurtuluşa en yakın olanlardır. Katolik olmayan Hıristiyanlar ile Katolik Kilisesi arasında ise bazı temel dini değerleri paylaşmaktan kaynaklı bir "bağ" olduğu belirtilmiş ve bu kişilerle gelecekte tekrar eskisi gibi birlik olma isteği açıklanmıştır. Diğer dinlerden insanların da Tanrı'nın "kurtuluş planında" bir yeri vardır. Çünkü bir kişinin Hıristiyanlık dışında başka bir dinden veya henüz Hıristiyan mesajından ve Mesih'ten haberdar olmayan ancak ısrarla Tanrı'yı ve kurtuluşu arayan bir insan olması, Tanrı'nın "kurtuluş planında" bir değişiklik yapmayacaktır. Tanrı'nın her bir insan için tasarladığı planın gizli olması ve bunun sadece Tanrı tarafından bilinmesi nedeniyle, Katolik Kilisesi'nin en başından beri temel görevi, herkese Hıristiyan mesajını ve Mesih'i duyurmak, onlara kurtuluş yolunu göstermektir. Katolik Kilisesi bunları yaparken cennetteki azizler ile birlik halinde olduğunu, onların yaşamının herkes tarafından örnek alınması gerektiğini ve kiliseye güç veren en önemli şeylerden birinin bu olduğunu vurgulamaktadır. Görüleceği üzere kilise, kurtuluş konusunda alışıldık söylemini devam ettirmiş ve tek geçerli kurtuluş yolunun Katolik Kilisesi'nden

geçtiğini açıklamıştır. Diğer dinlere mensup ve çeşitli durumlardaki insan gruplarının Tanrı'nın tüm insanlık için hazırladığı "kurtuluş planında" yeri olduğunu belirtmiş ancak onların mevcut halleriyle (Mesih, kilise ve İncil'den habersiz olanlar, onları reddetmeyenler ve içten bir şekilde Tanrı'yı arayanlar istisna olmak üzere) kurtulabilecekleri söylenmemiştir. Tüm insanlığın bu planla kurtulması, onun aslında tek bir cemaat olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Buna göre Tanrı, hazinesinden herkesin bir pay almasını istemiş, bu doğrultuda onu tüm insanlara dağıtmıştır. Dolayısıyla insanların kurtulmaları için kendilerine bahşedilen armağanların[739] onlarla diyalog[740] kurulup ortaya çıkarılması ve bu kişilerin misyon faaliyetleriyle kiliseye dahil edilmeleri gereklidir. Çünkü eğer tek kurtuluş kapısı kiliseyse, herkesin "kurtuluş planı" çerçevesinde bu kapıya erişmesi sağlanmalıdır.[741]

Konsilde Katolik Kilisesine, Petrus ile arasındaki bağ nedeniyle, üstün bir konum ve yetki verildiği belirtilmektedir. Bu yetki, Roma'ya herhangi biri tarafından verilmemiş, bizzat Mesih'in Petrus'u diğer havariler arasında seçkin bir konuma yükseltmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Devamında Mesih'in mirası Petrus ile devam etmiş, Petrus'un ölümünden sonra da piskoposlar aracılığıyla kilise tarafından devralınmıştır. Katolik inancına göre yetkisini ve gücünü havarisel silsile aracılığıyla Mesih'ten alan ve kilisenin dünyevi lideri olan papalar, Mesih'in yeryüzündeki vekilidir. Katolik Kilisesi bu meselenin herkes tarafından tartışmasız bir şekilde kabul edilmesi hususunda sert duruşunu korumuştur. Kilise bunun önemini

[739] Katolik Kilisesi'ne göre diğer dinlerdeki bu armağanlar, iyi ve güzel şeyler aslında onları İncil'e hazırlamak için vardır. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri,* md. 843.

[740] Kilise, *Ecclesiam Suam* genelgesinde diyaloğun amacının misyonerlik ve dünya ile manevi bağ kurmak olduğunu açıklamıştır. Mesih'in kilisesi tüm insanlığı kapsamayı hedeflediğinden, diyaloğun bu konuda hayati bir önemi vardır. Genelgede diyalog dörde ayrılarak ele alınmıştır. Bunlar kilise ve tüm insanlık arasındaki diyalog, kilise ve Hıristiyan olmayanlar ile diyalog, Katolik Kilisesi ve diğer Hıristiyanlar ile diyalog ve Katolik Kilisesi'nin kendi bünyesinde gerçekleştireceği diyalogdur. Bunun yanında metinde diğer dinlerin güzel yönlerinden bahsedilmekle birlikte, tek gerçek dinin Hıristiyanlık olduğu açıklanmıştır. Bkz. Güngör, *Vatikan Misyon ve Diyalog*, s. 115-116.

[741] Papa II. John Paul 1990 yılında yayımladığı *Redemptoris Missio* adlı genelgede diğer dinlere mensup olan insanların da Tanrı'nın inayetine kavuşabileceğini ve "olağan vasıtaların dışında olacak şekilde" Mesih aracılığıyla kurtulabileceklerini açıklamıştır. Tek kurtuluş kapısı ise Mesih'ten başkası değildir. Buna benzer ifadeler daha önce İkinci Vatikan Konsili'nde de yer almıştır. LG, 9-17, 51; Redemptoris Missio, 55; Güngör, *Vatikan Misyon ve Diyalog*, s. 117- 119, 122, 135.

açıklamak için çeşitli deliller ortaya koymaktadır. Petrus'un diğer havariler arasındaki lider konumu, o olmadan herhangi bir karar alınamamış olması ve kiliseyi bir arada tutan bir konumda bulunması bu konuda örnek olarak verilmektedir. Bunların yanında kilise, papaların dini konularda öğretme yetkisine değinmiştir. Birinci Vatikan Konsili'nde papaların dini ve ahlaki meselelerde yanılmaz olduklarıyla ilgili karar, İkinci Vatikan Konsili'nde ek yapılarak tekrarlanmıştır. Buna göre kilisenin yanılmazlığı sadece papalara özgü bir kavram olmaktan çıkarılmış, papanın başı olduğu "piskoposlar kurulunun" da bu "öğretme" yetkisini kullanırken "papalarla birlikte hareket etmek kaydıyla", yanılmazlıkta pay sahibi olduğu belirtilmiştir. Bu kurulun mensupları olan piskoposlar, papalarla uyumlu bir şekilde çalışmalıdır. Yetki kullanımlarında kurulun başı olan papanın onayı gereklidir. Piskoposların, papanın onayını almadan veya onun iradesine karşı gelerek bir karar almaları mümkün değildir. Kiliseye göre piskoposlarla papalar arasındaki ilişki, Petrus ile diğer havariler arasındaki ilişkiye benzemektedir. Petrus'un diğer havarilerin başı olması gibi, papalar da piskoposların başıdır. Katolik Kilisesi'nin üzerinde durduğu önemli şeylerden biri de kilisenin evrensel oluşudur. Buna göre dünya üzerinde kendini havarilere dayandıran kiliseler, her ne kadar Katolik adı altında örgütlenmeseler de birbirinin akrabasıdır. Çünkü bu kişiler de tıpkı Katolikler gibi evrensel kilisenin ayrılmaz bir parçasıdır.[742] Katolik Kilisesi için havarisel silsilenin hayati önemi haiz olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir. Havarisel geleneğin en üst düzeyde temsil edildiği kurum olma iddiası, Roma açısından kilisenin diğer üç özelliğini (tek, evrensel ve kutsal) de desteklemektedir. Bu sayede Roma, havarisel geleneğin en üst temsilcisinin kendisi olduğunu vurgulayarak diğer kiliselerden üstün ve tartışmasız bir konumda bulunduğunu belirtmektedir.

Katolik Kilisesi sivillerin (kilise hiyerarşisi dışında olan insanlar) kilisedeki görevleri konusunu önemsemektedir. Ruhban olmayan bu kişiler, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden

[742] LG, 18-25, Appendix, 1; Christus Dominus, 4.

itibaren özellikle dini yayma konusunda etkili olmuşlardır. Siviller bulundukları konum sayesinde kilisenin kurumsal olarak ulaşamadığı toplumsal kesimlere ulaşmakta ve çeşitli faaliyetler sürdürmektedir. Tanrı, kilise işlerinde hiçbir insana tüm işi tek başına yapabilecek gücü ve yeteneği bahşetmemiş, onları birbirine bağımlı kılmıştır. Dolayısıyla sivillerin ruhbanlara olduğu kadar ruhbanların da sivillere ihtiyacı vardır. Katolik Kilisesi evli ve çocuk sahibi çiftlere ayrı bir önem atfetmektedir. Aile, anne-babanın dindar olduğu ve çocuklarına bunu aşıladıkları yapı olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla sivillerin Hıristiyan mesajını yaymada yapabilecekleri en iyi şeyler hayır işlerinde faal olarak bulunmak, dindar ve mutlu bir Hıristiyan aile kurmak, çocuklarını dindar olarak yetiştirmek ve birbirlerine iyi bir Hıristiyan olma yolunda yardımcı olmaktır.

Katolik Kilisesi sivillerden, Tanrı'nın kendilerine biçmiş olduğu rolü oynamalarını, bunu yaparken Kutsal Ruh tarafından kendilerine bahşedilen farklı armağanlara göre davranmalarını, Hıristiyan mesajını yaymada ruhbanlarla birlikte hareket etmelerini ve tıpkı bir aziz gibi yaşamaya çalışmalarını istemektedir. Kilisenin var olma nedeni Hıristiyan mesajını yaymak veya misyonerlik olduğundan, özellikle ruhban sayısının yeterli olmadığı yerlerde sivillerin faaliyetleri önem kazanmaktadır. Teknolojik, bilimsel gelişmeler ve büyük nüfus artışıyla insanlar arasındaki ilişkilerin günümüzde geçmişe nazaran daha farklı ve karmaşık bir hal aldığının farkında olan kilise, sivillerin kilisedeki görevlerinin artık daha önemli olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında küreselleşen dünyada evsizlik, işsizlik, açlık, ilaçsızlık ve eğitimsizlik gibi sorunların her geçen gün daha da büyüdüğü belirtilmekte ve bu eksikliklerin sivil-ruhban iş birliğiyle giderilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bunu yaparken ulusal ve uluslararası programlara dahil olmak gereklidir. Sivillerin misyon görevini yerine getirirken ruhbanlarla birlikte, onlarla iş birliği yaparak hareket etmeleri oldukça önemlidir. Misyon faaliyetlerinde görev alan sivillerin karakter özelliklerine dikkat edilmelidir. Bu kişiler zorluk karşısında yılmayan, güçlü bir imana sahip olan, hayırseverliği önemseyen, mütevazı, boş gurur

ve geçici kazanımların peşinden koşmayan insanlar olmaya özen göstermelidir. Kilisenin misyonda vitrin yüzü olarak görev yapacak insanlar olan sivillerin, eleştirilerden uzak kalıp iyi meziyetleriyle öne çıkarak insanları Hıristiyanlığa yaklaştırmaları beklenmektedir. Bu kişilerin genel kültür ve insani ilişkiler ile ilgili yetenekleri de gelişmiş olmalıdır. Ayrıca siviller kilise ile ilişkileri geçici olarak veya tamamen kopmuş kişileri de yeniden kazanma ve cemaat ile papaz arasındaki bağı güçlendirme konularında da önemli bir yere sahiptir. Çoğu zaman papazlar, haberdar olmadıkları sorunlar hakkında bu kişiler aracılığıyla bilgi sahibi olmaktadır. Siviller imkan bulmaları durumunda kendilerini yerelle sınırlandırmamalı ve uluslararası alanda da etkili olmaya çalışmalıdır. Uluslararası alanda çalışmak isteyen kişilerin mevcut misyon kuruluşlarından birine dahil olmaları veya kiliseyle birlikte çalışacak şekilde yenilerini kurmaları mümkündür.[743] Bu konuda konsil metinlerinde daha fazla detaylı bilgi vardır. Ancak burada asıl dikkat edilmesi gereken husus, kilisenin yeni dünyaya kendini açıklamada sivilleri daha fazla kullandığıdır. Kilise, sivilleri bir nevi "yumuşak güç" olarak görmektedir. Kendisinin ulaşmakta zorlandığı toplum kesimlerine onlar aracılığıyla ulaşmak istemektedir. Dolayısıyla bu kişiler her ne kadar kilise hiyerarşisinden olmasalar da onunla etkileşim halinde ve ona yardımcı olacak şekilde çalışmaktadır.

Katolik Kilisesi, kilise hiyerarşisine mensup kişilerin görevlerine ayrı bir önem atfetmektedir. Hıristiyanların arasından onlara rehberlik etmeleri için seçilmiş bu kişilerin, yaşamlarının her anına özen göstermeleri ve doğru davranışlar sergilemeleri gerekmektedir. Kilise bu davranışlar bütününe "evanjelik nasihatler veya kurallar"[744] adını vermektedir. Ruhbanlar inananlara layıkıyla hizmet edebilmek için bekaret, fakirlik, tok gözlülük ve üstlerine itaatten oluşan bu kurallara harfiyen uymak zorundadır. Katolik Kilisesi'ne göre

[743] LG, 31-40; Apostalicam Actuositatem, 1-4, 8-10, 29.
[744] Latince "evangelica consilia", İngilizce "evangelical councels". http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/eng/documents/cic_lib2-cann573-606_en.html (Erişim 31. 07. 2020); J. D. Gerken-D. F. K, Steind-Rast, "Counsels, Evangelical", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 4, USA: Gale, 2003, s. 306-307.

Hıristiyanlara hizmet edecek ve onlara yol gösterecek olan ruhbanlar, ancak bu kurallara uymaları halinde görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirebilecektir.[745]

Katolik Kilisesi, Mesih'in annesi Meryem ile kilise arasında ayrılmaz bir bağ olduğunu kabul etmektedir. Meryem kilise için hem mükemmel bir rol model hem de Tanrı'nın kurtuluş planında önemli yeri olan biridir. Konsilde Meryem'in meziyetleri sayılırken Havva ile karşılaştırıldığı görülmektedir. Havva günah, kötü şeyler ve özellikle itaatsizlik ile anılırken, Meryem iyi huylar, dini bütün olmak ve itaatkârlık ile anılmaktadır. Kiliseye göre Havva'nın iman eksikliği, itaatsiz, asi bir yapıya sahip olması ilk günahın işlenmesine neden olmuştur. Meryem ise bunun tam tersi özellikleri temsil etmektedir. O, kendisine Tanrı'nın meleği müjdeli haberi verdiğinde itaatkâr davranmış, imanını korumuş ve daha sonra Mesih'i doğurduğunda da ona karşı davranışları bu yönde olmuştur. Kısacası Meryem umut, iman, hayırseverlik ve itaatkârlık ile, Havva ise imansızlık ve asilik ile bir tutulmaktadır. Dahası Havva işlediği günah nedeniyle insanların günahta ölümüne neden olmuşken, Meryem sahip olduğu iyi meziyetler sayesinde onların yeni yaşamına ve kurtuluşuna vesile olmuştur. Meryem'in kilise tarafından övülen iyi yönleri Mesih'in çarmıhta ölümüne kadar devam etmiştir. Ölmeden hemen önce Mesih, annesi ile havarilerini birbirlerine emanet etmiştir. Katolik Kilisesi tarafından "lekesiz" olduğu kabul edilen Meryem, dünyadaki görevini tamamladıktan sonra ruh ve beden olarak göğe alınmış ve burada "evrenin kraliçesi" olarak yerini almıştır.[746]

Katolik Kilisesi Meryem'i kilise için her yönüyle izlenmesi gereken bir rehber olarak tanımlamaktadır. Bunu yaparken kendisi ile Meryem arasında bazı benzerlikler olduğunu belirtmektedir. Örneğin Meryem'in yaşam vermesi gibi kilise de insanlara yeni, ölümsüz bir yaşam vermektedir. Meryem'in hayırseverliği, itaatkârlığı ve sarsılmaz bir imana sahip olması

[745] LG, 43-44.
[746] LG, 55-59.

da kilise tarafından örnek alınmaktadır. Kilisenin diğer bir özelliği de bakire olmasıdır. Katolik Kilisesine göre kilisenin bakire olması onun beklediği, tek ve değişmez eşinin Mesih olması ile ilgilidir. Kilise tıpkı Meryem gibi umudunu, imanını, sevgisini ve itaatini sadece Mesih'e bağlamıştır.[747]

Konsilde kilise ile ilgili olan diğer önemli metin *Gaudium Et Spes*'tir. Kilise fenomenini pek çok açıdan derinlemesine ele alan *Lumen Gentium* metninden farklı olarak bu metinde, kilisenin modern dünyadaki konumu ve rolü ele alınmıştır. Metnin ilk üç bölümü insanoğlunun ahlakı, insanların oluşturduğu topluluk, insanın dünya üzerindeki icraatları ve amacı ile ilgilidir. Kilisenin dünya üzerindeki görevinin anlatıldığı kısım ise dördüncü bölümdür. Bu kısımda kilise, tüm dünyaya Tanrı'nın gizemlerini anlatma ve öğretme görevlerinin kendisine bizzat Tanrı tarafından emanet edildiğini vurgulamaktadır. Kiliseye göre insanlar hayatın anlamının sadece maddi şeylerden ibaret olmadığını fark edebilecek yetenektedir. Örneğin yaşam ve ölümün ne anlama geldiği insanların her zaman merak ettiği şeylerdir. Bu tür şeylerin anlam ve önemi ise onlara sadece kilise tarafından tam ve doğru olarak açıklanabilir. Bu nedenle kilise, insanın aklındaki cevaplayamadığı sorulara çözümler üretebilmesine yardımcı olan bir rehber gibidir. Kilise icra ettiği rehberlik görevi dışında kendisine herhangi bir dünyevi görev verilmediğini, Tanrı'nın verdiği görevin sadece dini alanı kapsadığını açıklamakta ve bu sayede tek bir işe odaklanarak başarıya ulaşacağını vurgulamaktadır. O, bunu yaparken sadece Hıristiyanlara seslenmekle kalmayacak, tüm insanlara yardım edip onları da kurtarmaya çalışacak, sadece Mesih'e tüm kalbiyle bağlı kalacak ve yanlış yollara sapmayacaktır. Tarih boyunca Mesih'e sadakatsizlik edip doğru yoldan sapanlar olmuşsa da Katolik Kilisesi üstlendiği görevi layıkıyla yerine getirmeye devam edeceğini belirtmektedir.

[747] LG, 63-65.

Katolik Kilisesi, insanlığın ilerlemesini sağlayan şeylerden olan bilimsel gelişmelerin kendilerine de önemli katkıda bulunduğunu açıklamaktadır. Buna göre bilimsel gelişmeler doğru bilgiye giden yoldaki engelleri kaldırmaktadır. Kilise bu gelişmeleri Hıristiyan mesajını yaymada kullanmakta ve bilim adamları tarafından üretilen yeni fikirler ile icraatlarını desteklemektedir. Ancak dünyanın da kiliseden faydalandığı konular çok ve hayatidir. Kilise, kendisinin dünyadan aldığı faydaya karşılık dünyaya vereceği en önemli şeyin kurtuluş olduğunu açıklamaktadır. O, faydalandığı kaynakları yine insanlar için kullandığını ve dünyadaki herkesi kurtarmaya çalıştığını belirtmektedir.[748]

Kutsal Kitap ve kiliseye aktarılan veya emanet edilen gelenek, bu konsilde de ele alınmıştır. Buna göre Mesih'ten havarilere, onlardan da kiliseye aktarılan gelenek, kilisenin dini meselelerde tek karar mercii olmasını sağlamaktadır. Geleneğin korunmasını, muhafaza edilmesini ve zarar görmeden gelişerek sonraki nesillere aktarılmasını Kutsal Ruh mümkün kılmaktadır. Gelenek, Kutsal Kitap'ın anlaşılmasını ve ondaki derin anlamların açıklanmasını mümkün kılmaktadır. Vahyin iki kaynağı olan Kutsal Kitap ve gelenek doğrudan Tanrı kaynaklı olduğundan, bunların birbirinden ayrılması veya birinin diğerine tercih edilmesi mümkün değildir. Kutsal Metinleri yorumlayacak veya onlar hakkında herhangi bir şey yazacak kişiler bu verileri göz önünde bulundurmalı, geleneğe bağlı kalarak görevini yerine getirmelidir. Ayrıca bu kişiler geleneğin önemli parçaları olan hem doğu hem de batıdan kilise babalarının eserlerini dikkatli bir şekilde çalışmalı ve içselleştirmelidir. Kiliseye göre teoloji, vaazlar, kateşizm ve Hıristiyan halkı dini açıdan eğitmek için kullanılan diğer her şey Kutsal Kitap ve geleneğe bağlıdır. Halk ile iç içe görev yapan papaz ve diyakozların gerçekleştirdikleri ayinler de kaynağını bunlardan aldığından, bu kişilerin kendilerini eğitmeleri önemlidir. Bunların

[748] Gaudium Et Spes, 41-45.

yanında kilise hiyerarşisine mensup olmayan Hıristiyanların da Kutsal Kitap'a erişiminin sağlanmasının ve onu okumalarının önemli olduğu belirtilmiştir.[749]

Konsilin önemli kararlarından biri, ayinlerde yerel veya ana dillerin kullanımıyla ilgilidir. Konsilin litürji ile ilgili belgesi olan *Sacrosanctum Concilium*'da bu konuya değinilmiştir. Buna göre Latince terk edilmemiş ancak ayinlerde ana dillerin kullanımına izin verilmiştir. Ana dillerin ayinlerde kullanımının insanlar için önemli olduğunu belirten kilise, Latinceden bu dillere yapılacak çevirilerde bölgesel kilise otoritelerinin görevli olacağını açıklamıştır.[750] Kilisenin ana dilde ayinlere izin vermesi ve bunun için resmi çeviri faaliyetleri yürütülmesini kabul etmesi, Katolik Kilisesi açısından önemli bir değişim olarak kabul edilmelidir. Çünkü bu, yüzyıllar boyunca kilisenin karşı çıktığı bir mesele olmuştur. "Ana dil"in kullanımına müsaade edilmesiyle insanların kiliseyle bağlarının yeniden kurulması veya var olanların güçlendirilmesi hedeflenmiştir. İnsanların anlamadıkları veya kendi kültürlerine çok uzak olan bir "ayin dili"ni tam olarak benimseyemediklerini fark eden kilise, bunu değiştirerek kiliseye devamlılığı, ayinlere katılımı ve ayinde tam olarak ne dendiğini anlayan insanların kiliseye aidiyet ve bağlılığını arttırmayı hedeflemiştir. Konsilde alınan kararlar neticesinde ayinlerde sadeleştirme yapılmış, gereksiz ve uzun tekrarlardan uzak durmaya çalışılmış, Kutsal Kitap ve vaaza daha fazla yer verilmeye başlanmış, kiliselerin dekorasyonu, mimarisi ve ayinlerle ilgili olan diğer şeyler yerel kültürlere göre düzenlenmiştir.[751]

3.3. Ökümenik Hareket ve Diğer Dinler Hakkındaki Kararlar

Katolik Kilisesi İkinci Vatikan Konsili'nde Katolik olmayan Hıristiyanlara ve diğer dinlere açılım yapmayı hedeflemiştir. Kilise diğer Hıristiyanlarla kopan bağları onarmak ve

[749] Dei Verbum, 7-12, 22-25.
[750] Sacrosanctum Concilium, 36, 63.
[751] Bryan D. Spinks, "Liturgy", *The Cambridge History of Christianity (1914-2000)*, Ed. Hugh Mcleod, UK: Cambridge University Press, 2006, s. 472-474; Kelly, s. 90.

yeniden bir araya gelmek amacıyla yapılan girişimlere "ökümenik hareket"[752] adını vermiştir. Katolik Kilisesi'ne göre Mesih sadece bir tane kilise kurmuştur. Onun en üst düzeyde temsili ise papalık tarafından yapılmaktadır. Yüzyıllar içerisinde gerçekleşmiş tüm kopuşlar ana kısım olan Katolik Kilisesi'nden bir ayrılmadır. Papalık, bazı kilise veya Hıristiyan toplulukların kendilerini Mesih'in gerçek temsilcisi olarak göstermelerinden rahatsızdır. Onların bu tavırları Hıristiyanlığın yayılmasına zarar vermektedir. Tüm bunlara rağmen Hıristiyanların çoğunun aynı bedenin parçası oldukları ve ökümenik hareketi sahiplendikleri belirtilmektedir. Katolik Kilisesi'ne göre kilise kavramı bazı temel şeyler üzerine bina edilmiştir. Herkesin vaftiz olması, aynı Kutsal Ruh'u alması ve aynı kurtuluş umuduyla dolu olması, inananları Mesih'te birleştirmektedir. Mesih'in kendini çarmıhta feda etmesinden sonra birbirini sevme ve evharist, kilisede hayati öneme sahip olmuştur. Ancak yüzyıllar içinde gerçekleşen birbirini yanlış anlama ve yapılan hatalar sonucunda Katolik Kilisesi'nden kopuş ve uzaklaşmalar gerçekleşmiştir. Bunu aşmak için geçmişte yaşanan kötü şeyler geride bırakılmalı ve taraflar birbirinden af dilemelidir. Kilise bütün sorunların çözülebileceğinden emin olmakla birlikte Petrus'un ve doğal olarak papalığın diğer kiliseler üzerindeki üstünlüğünün kabul edilmesini de istemektedir. Hıristiyanların birleşmesi ancak Petrus'un temsilcisi olan papalığın etrafında toplanarak mümkündür. Birleşmenin kolayca gerçekleştirilebilecek bir şey olmadığının farkında olan kilise, Katolik Kilisesi'nden kopmuş kiliselerle ve "kilisesel topluluklarla" "diyalog" kurmanın gerekli olduğunu belirtmiştir. Bunu sağlayabilmek için herkesin görüşlerini açıkça söyleyebileceği ve bu sayede tarafların birbirleri hakkında bilgi sahibi

[752] Katolik Kilisesi ökümenik harekete 1959 yılına kadar karşı olmuştur. O, kendini tek ve gerçek kilise olarak gördüğünden diğer Hıristiyanların bu tür birleşme çabalarını reddetmiş, gerçek birleşme olacaksa bunun Katolik Kilisesi'ne katılarak gerçekleşeceğini açıklamıştır. Kilise bu sert duruşunu 1949 yılından itibaren az da olsa yumuşatmaya başlamış ancak sabit görüşünden taviz vermemiştir. Kilisenin bu sert tavrına rağmen Abbe Couturier, Yves Congar ve Karl Adam gibi teologlar bu konuda çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Ökümenik hareketi uzun yıllar yoldan çıkmak, kiliseye zarar vermek, hata yapmak ve yıkılışı hazırlamak olarak kabul eden kilise, 1959 yılındaki konsil çağrısındaki olumlu açıklamalarıyla ökümenik harekette anlayış farklılığına gittiğini ortaya koymuştur. Bkz. Ahmet Hikmet Eroğlu, *Ökümenizm ve Fener Patrikhanesi*, Ankara: Aziz Andaç, 2005, s. 80-105, Ahmet Hikmet Eroğlu, "Günümüzde Hıristiyan Ökümenizmi", *Dinler Tarihi Araştırmaları III- 2000. Yılında Hıristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği)*, Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002, s. 250-253.

olacağı toplantılar düzenlemek gereklidir. Katolikler bu süreçte diğerlerine örnek olacaktır. Çünkü ayrılmış Hıristiyanların kilise hakkındaki fikirleri Katoliklerinki kadar net ve doğru değildir. Bu nedenle Katolikler, diyalog kurdukları Hıristiyan gruplara kilisenin ne demek olduğunu açıklamalı ve onları aydınlatmalıdır. İnsanların bu süreçteki fedakârlık ve çabalarının kiliseye büyük katkıları olacaktır. Çünkü kilise kendisine hizmet edilen değil, hizmet eden faal bir yapıdır.[753]

Katolik Kilisesi doğudaki Hıristiyan cemaatlerini "kilise" olarak tanımlamaktadır. Onların kilise olarak kabul edilmelerinin nedeni, havarisel gelenekten kopmamaları ve doğru sakramentleri gerçekleştirmeleridir. Bu kiliseler, havarilerin mirasını Katoliklerden farklı algılamış, uygulamış ve bunun sonucu olarak da bazı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Kilise bunun karşılıklı olarak birbirini anlamaya çalışmamaktan ve fedakarlıkta bulunmamaktan kaynaklandığını belirtmektedir. Katolik Kilisesi bu kiliselerin litürjilerini reddetmemiştir. Onların kendilerine özgü ayin şekillerinin, ilahilerinin, manastır geleneklerinin ve kilise babalarını yorumlamalarının önemli olduğu belirtilmiştir. Bu kiliselerin kendilerini, kendi geleneklerine göre yönetme ve bu doğrultuda kurallar belirleme hakları vardır. Dolayısıyla onlar ile bağlar korunmalı ve güçlendirilmelidir. Bunu yaparken farklılıklardan ziyade benzerlikler öne çıkarılmalıdır. Katolik Kilisesi bu kiliselerin dini yaşayış şekillerini zenginlik olarak nitelemekte ve bu konuda aykırı bir şey söylememektedir.[754]

Katolik Kilisesi'nin "kilisesel topluluklara" yaklaşımı, havarisel geleneğe mensup kiliselere yaklaşımından oldukça farklıdır. Metin incelendiğinde Katolikler ile bu topluluklar arasında kopukluk olduğu görülmektedir. Bunlara kilise denmemesinin nedeni, Katolik Kilisesi'nin "kilise" kavramından ne anladığıyla ilgilidir. *Orientalium Ecclesiarum* belgesinin hemen başlarında da görüleceği üzere Katolikler havarisel geleneği sürdüren, hiyerarşik bir

[753] Unitatis Redintegratio, 1-4, 7; Orientalium Ecclesiarum, 3.
[754] UR, 14-17; OE, 5.

yönetime sahip olan ve doğru sakramentleri kutlayan topluluklara "kilise" demektedir.[755] Bu nedenle Katolikler ile diğer kiliseler arasında ortak olan şeylere bu üç madde de eklenebilirken, "kilisesel topluluklar" olarak adlandırılanlar ile ortak noktalar daha azdır. On altıncı yüzyıldaki reform hareketleri neticesinde Katolik Kilisesi'nden kopanlar "kilisesel topluluklar" ve "ayrılmış kiliseler" olarak adlandırılmıştır. Ayrılmış kiliseler arasında hala bazı Katolik öğeleri barındırması nedeniyle Anglikan Kilisesi'nin özel bir yeri vardır. Diğerleri ise Katolik Kilisesi tarafından hem Katoliklerden hem de birbirlerinden çok farklı oldukları için ayrı bir yere konmaktadır. Kilise bu topluluklarla arasında benzerlikler bulmaya çalışmıştır. Örneğin Mesih ve Kutsal Kitap'ın merkezi konumu övülmektedir. Ancak onların özellikle ayrılık nedeni olan Kutsal Kitap hakkında görüşlerinden bahsedilmemektedir. Takdis edilmiş bir ruhban tarafından gerçekleştirilmediğinden, bu toplulukların vaftiz ve evharisti de düzgün şekilde kutlayamadıkları vurgulanmaktadır. Kurulacak diyalogda bunlar hakkında konuşulmasının elzem olduğu belirtilmekte ancak nasıl bir çözüm bulunacağı açıklanmamaktadır. Metnin devamında bu topluluklar ile bazı ortak özellikler öne çıkarılmıştır. Örneğin onların Mesih'e olan imanları, komşularıyla ilişkileri, yardımsever oluşları, Hıristiyan bir aile olarak yaşam şekilleri ve Kutsal Kitap merkezli ibadetleri övülmüştür.[756]

Kilise, yukarıda bahsi geçen Hıristiyan topluluklarının yanında, İkinci Vatikan Konsili'nde "diğer dinlere mensup topluluklarla" da yakınlaşmayı hedeflemiştir. Konsilde bu konuya *Nostra Aetate* belgesinde değinilmiştir. Bu belgeye göre kilise, küreselleşen dünyada imkanların artması sayesinde farklı dinlere mensup topluluklar arasındaki ilişkilerin güçlendiğini ve bu sürecin devam etmesi gerektiğini belirtmektedir. Belgede diğer dinlerden insanlarla ortak yönlerin öne çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Örneğin kilise, tıpkı Hıristiyanlar gibi diğer dinlere mensup insanların da aynı Tanrı tarafından yaratıldığını,

[755] OE, 2.
[756] UR, 19-23.

herkesin ölünce ona geri döneceğini, tüm insanlığın aklında din ve hayatın anlamı hakkında pek çok soru işareti olduğunu vurgulamıştır. Kilise bu söylemiyle farklı dinlere mensup insanların birbirlerine benzer kaygıları olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Kiliseye göre diğer dinlerin öğretilerinde de hakikat parçalarının bulunması mümkündür. Dolayısıyla Hıristiyanlık dışındaki dinlerdeki bu doğru öğreti kırıntılarının keşfedilmesi için o dinlere mensup insanlarla birlikte çalışmak gerekir. Örneğin kiliseye göre Hinduizm ve Budizm dinlerinde bunları bulmak mümkündür. Kilise bu dinlerin öğretilerini reddetmemekle birlikte, onlarda bulunan doğruların ortaya çıkarılmasını hedeflediğini belirtmektedir. Müslüman dünyasına yaklaşım da bundan farklı değildir. Metinde Müslümanların Meryem, İbrahim, İsa ve Tanrı hakkındaki düşünceleri ile Hıristiyanların düşünceleri arasında ortak noktalar bulunmaya çalışılmıştır. Geçmişte Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında yaşanmış savaş ve diğer kötü olayların artık geride bırakılması gerektiğini belirten kilise, sosyal adalet, ahlaki gelişim, özgürlük ve barış için birlikte çalışılmasının daha doğru olacağını açıklamıştır. Yahudilerle ilişkilere de değinilen metinde, Yahudiliğin Hıristiyanlık ile daha güçlü bağları olduğu açıklanmıştır. Örneğin havarilerin ve Mesih'in takipçilerinin çoğu Yahudi kökenlidir. Ayrıca Mesih ve kilisenin Eski Ahit'te müjdelenmesi veya önceden haber verilmesi bu iki dini birbirine daha da yaklaştırmaktadır. Kilise, Yahudilerin Mesih'in katili olarak nitelenmelerini reddetmektedir. Çünkü Mesih, insanları çok sevmesi nedeniyle kendini feda etmiş ve bu sayede tüm insanlığı kurtarmayı hedefleyen Yeni Ahit ortaya çıkmıştır. Son olarak her türlü ayrımcılık, ırkçılık, kötü muamele ve şiddet eylemlerinin reddedildiği vurgulanmıştır.[757]

3.4. Piskoposlar Hakkındaki Kararlar

Piskoposlar Katolik Kilisesi'nde önemli görev ve sorumluluklara sahiptir. Onlar diyakoz, papaz ve piskopostan oluşan kilise hiyerarşisinin en üst kısmını temsil etmektedir.

[757] Nostra Aetate, 1-5.

Kiliseye göre havariler yetkilerini Mesih'ten, piskoposlar ise havarilerden almış ve günümüze kadar bu geleneği sürdürmeye devam etmişlerdir. Genel Konsillere katılma hakkına da sahip olan piskoposlardan, papalara görevlerinde yardımcı olmak, onlarla iş birliği halinde çalışmak, yereldeki gelişmeleri merkeze bildirmek ve yerelde sorunları çözmek için düzenlenecek piskopos toplantılarına katılmak gibi görevleri yerine getirmeleri beklenmektedir. Piskoposların sorumlulukları özellikle Hıristiyanlığın henüz duyulmadığı veya papaz sayısının az olduğu yerlerde önem kazanmaktadır.[758] Piskoposlar *diyoses*lerde en üst düzeyde yetki sahibidir. *Diyoses* İkinci Vatikan Konsili'nde yayımlanan *Christus Dominus* belgesinde "belirli bir bölgedeki Hıristiyanların bir piskoposa emanet edildiği alan" olarak tanımlanmıştır. *Diyoses*lerde piskoposlara papazlar eşlik etmektedir. Piskoposların *diyoses*lerdeki en temel görevi, mevcut Hıristiyan nüfusu korumak, onların yanlış dini bilgilere maruz kalmasını engellemek ve Hıristiyan mesajının daha fazla kişiye yayılmasını sağlamaktır. Piskoposların görevlerini yaparken cemaate insanoğlunun özgürlüğü, yaşamı, ailenin birliği ve devamlılığı, çocukların eğitimi, toplum kuralları, çalışma ve boş zaman, sanat ve icatlar, fakirlik ve zenginlik konularında telkinde bulunmaları gerektiği vurgulanmıştır. Ancak piskoposlar bu görevlerini gerçekleştirirken insanoğlunun günlük ihtiyaçlarından, sorunlarından uzak kalmamalı ve toplumun gerçekten ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde çözümler üretmelidir. Bununla beraber onlar kilise doktrinlerini her zaman savunmalı ve bunların bölgelerindeki Hıristiyanlar tarafından da savunulmasını sağlamalıdır. Bunları yaparken konumlarından dolayı kibre kapılmamalı, halk ile iletişim halinde olmalı ve onları ikna etmelidir. Piskoposların kilise öğretilerinin açıklanması ve savunulması konusunda yapması gereken bir diğer şey de medya, konferans ve toplumsal etkinlik gibi faaliyetleri faal bir şekilde kullanmaktır.

Katolik Kilisesi piskoposlara büyük sorumluluklar yüklemekte ve onların bu sorumluluğun farkında olmasını istemektedir. Buna göre piskoposlar, kendilerinin imanlılar

[758] CD, 2-6.

arasından seçilip göreve getirilmiş kişiler olduklarını unutmamalı, bölgelerindeki papaz ve diyakozların her konuda kendilerine bağlı olduğunu, bölgelerindeki her dini meselede en üst karar merciinin kendileri olduğunu ve Tanrı'nın gizemlerini insanlara dağıtan en yetkili kişiler olduklarını daima hatırlamalı ve buna göre davranmalıdır. Onlar bölgelerindeki Hıristiyanların tek bir beden olarak kalmasını sağlamalı, bunu yaparken özellikle evharist ayininde bunu onlara hissettirebilmelidir. Kilise hiyerarşisinde görevli kişileri ise görevlerini yaparken cesaretlendirmeli ve desteklemelidir. Kısacası bölgelerindeki en geniş yetkilere sahip ruhbanlar olan piskoposlar, kilise ile ilgili işlerin tam ve doğru yapıldığından emin olmalıdır. Piskoposların bu önemli görevlerini layıkıyla yerine getirebilmeleri için özellikle sağlık, yaş ve başka nedenlerden dolayı sorun yaşamamaları gerektiği belirtilmiştir. Eğer bu durumda olan piskoposlar varsa ya istifa etmeli ya da uzman kilise otoriteleri tarafından istifaları talep edilmelidir.

Katolik Kilisesi, piskoposların görevlerini yaparken kilise dışı kişi veya kurumlar tarafından müdahaleye maruz kalmalarının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Kilise, kendisine bağlı piskoposların görevli oldukları ülkelerin sivil yasalarına tabi olduklarını kabul etmekle birlikte, onların papalık ile olan ilişkilerinin engellenemeyeceğini açıklamıştır. Kilisenin bu açıklaması piskoposluk seçim ve atamaları için de geçerlidir. Buna göre piskopos atamalarında dışarıdan gelebilecek herhangi bir etki, baskı, reklam ve lobicilik gibi faaliyetler sert bir dille reddedilmiştir.[759]

Konsilde piskoposların ve papazların bölgelerini iyi tanımaları gerektiği vurgulanmaktadır. Piskoposların konumu bu meselede diğer ruhbanlarınkinden daha önemlidir. Onların yapmaları gereken şeylerden biri, bölgelerindeki Hıristiyanların sayısını, psikolojik, kültürel, ekonomik, coğrafi ve tarihi özelliklerini tahlil etmektir. Bu tür bilgilere sahip olmak,

[759] CD, 11-21.

ileride buralarda görevlendirilecek kişilerin işlerini daha iyi yapabilmelerini sağlayacak ve bölge için doğru donanıma sahip ruhbanların seçilebilmesini mümkün kılacaktır. Bunun aksi bir durumda bölge halkı ile kültürel olarak çok uzak veya husumet ilişkisi içinde olan kimselerin buralarda görevlendirilmesi kötü sonuçlar doğuracaktır. Kilise, piskoposların görevlerini yaparken Hıristiyan nüfusun ve kilise sayısının az olduğu yerlerde sorun yaşamasalar da bunun aksi durumda olan bölgelerde bazı sorunlar yaşayabileceklerini belirtmiştir. Kalabalık nüfuslu bölgelerde piskoposlar, kendilerine yardımcı veya yardımcılar belirlemekten veya daha üst dini otoritelerden kendileri piskoposluk merkezinde bulunmadıklarında onlara vekalet etmesi için piskopos vekili talep etmekten çekinmemelidir. Kendilerine bildirilen emirleri yerine getiren yardımcı ve vekillerin piskoposlar üzerinde herhangi bir yaptırımı söz konusu değildir. Ancak piskoposlar karar vermekte zorlandıkları bir konuda yardım talep ettiklerinde yardımcılardan buna uygun davranmaları beklenmektedir. Böyle durumlarda dahi piskoposlar ile yardımcı veya vekilleri arasında herhangi bir fikir ayrılığı olmaması, kilise içinde iki başlılığa yol açılmaması zorunluluktur. Piskoposlara görevlerinde yardımcı olacak bir diğer birim ise piskoposun başkanlığında toplanan piskoposluk bölgesi kuruludur. Bu kurulda ruhbanlar ve siviller bir arada bulunup bölgenin dini meseleleri hakkında piskoposa tavsiyelerde bulunurlar. Herhangi bir yaptırımı olmayan bu kurulun asıl amacı piskoposun işlerini kolaylaştırmak ve işlerin düzgün bir şekilde yapılmasına yardımcı olmaktır. Piskoposlara görevlerinde yardımcı olacak ve onlarla çalışacaklar arasında tarikatlar gibi dini yapılanmalar da yer almaktadır. Bu tür yapılanmalar doğrudan piskoposlara bağlı olmakla birlikte, piskoposların yetki bölgelerinde verdiği görevleri yerine getirmekle yükümlülerdir.

Katolik Kilisesi piskoposların, bölgelerinde görevli papazları ihtiyaç olduğunda yetki alanlarındaki herhangi bir yerde görevlendirebileceğini açıklamıştır. Bunlar piskoposluk merkezine uzak kilise, dernek, okul gibi Hıristiyanlara ulaşılması gereken yerler olabilir. İhtiyaç halinde sivillerden de yardım talep edilmesi mümkündür. Bölgelerindeki din işlerinin sorunsuz

bir şekilde devam ettirilmesinden en üst düzeyde sorumlu olan piskoposlar, kendilerine bağlı papazları yakından takip etmelidir. Onlar bu kişilerin yeterli donanıma sahip olup olmadıklarına karar verme, yaşı ilerleyenlerin ve görevini layıkıyla yerine getiremeyenlerin istifalarını talep etme veya onları doğrudan görevden alma yetkilerine de sahiptir.[760]

Son olarak piskoposlardan belirli tarihlerde yerel sorunları çözmek amacıyla yerel konsiller toplamaları istenmiştir. Bu ufak çaplı organizasyonların yanında aynı ülke veya büyük bir bölgenin dini yöneticileri olan piskoposların, "piskoposlar konferansı" adı altında piskopos, piskopos yardımcısı ve vekillerinin katılacağı toplantılar düzenleyecekleri kararlaştırılmış ve bu toplantılarda kararların nasıl alınacağı gibi detaylar metne eklenmiştir.[761]

3.5. Papazlar Hakkındaki Kararlar

İkinci Vatikan Konsili'nde *Optatam Totius* ve *Presbyterorum Ordinis* adlı belgeler papazlar ile ilgilidir. Bu belgelerden ilki papazların eğitiminde eğiticilerin dikkat etmesi gerekenler ve papaz adaylarının seçimi ile ilgiliyken, ikincisi papazların görevleri ve papazlığın kilise için anlamı ile ilgilidir.

Optatam Totius belgesi, papaz adaylarının eğitiminde görevli kişiler için hazırlanmış bir el kitabı niteliğindedir. Belgede eğitime katılacakların sahip olmaları gereken niteliklere, adaylarla nasıl iletişim kurulacağına ve eğiticilerin dışındaki yetkililerin neler yapmaları gerektiği konularına değinilmektedir. Katolik Kilisesi, adaylara eğitim verecek kişilerin bu iş için yeterli ve donanımlı adaylar arasından seçilmesini zorunlu tutmaktadır. Eğiticilerin donanımında bir eksiklik görülmesi halinde bunların kilise bünyesinde açılan kurslara devam edip eksiklerini tamamlaması gerekmektedir. Kilise, papaz adaylarına eğitim verecek kişileri "bölgelerinin en başarılıları" olarak adlandırmakta ve hem dini hem de pedagojik bilgi

[760] CD, 22-35.
[761] Toplantılarda kararların nasıl alındığı ve katılımların nasıl gerçekleşeceği ile ilgili bkz. CD, 36-38.

yönünden donanımlarının tam olmasını istemektedir. Bu kişiler adaylar için yalnızca birer öğretmen olmayacak, aynı zamanda onlarla yakın arkadaşlık ve kardeşlik ilişkisi içinde bulunacak, adayların başarı durumlarını ve gelişmelerini yakından takip edecektir. Adaylarla eğiticilerin kuracakları yakın ilişki sayesinde, adayların papazlık mesleği için psikolojik, ahlaki, entelektüel durumları ve seviyeleri incelenecek, doğuştan gelen bir sağlık sorunları olup olmadığı ve bu göreve kendi hür iradeleri ile talip olup olmadıkları öğrenilecektir. Öğretmenlerin disiplinden taviz vermeden yapacakları bu araştırmalar sonucunda papazlığa uygun olmayanlar tespit edilip ayrılacak, diğerleri ise eğitimlerine devam edecektir. Katolik Kilisesi her piskoposluk bölgesinin papaz okulu açmasının özellikle ekonomik olarak mümkün olmadığının farkındadır. Böyle bölgelerde tek bir piskoposluk bölgesinin okul açmaya çalışmasındansa, birkaç bölgenin birleşip okul açması tavsiye edilmektedir. Bu konuda yerelde yapılması gereken kanuni düzenlemeleri piskoposların tamamlamaları ve Roma'dan onay aldıktan sonra eğitimlerine başlamaları gerekmektedir. Nüfusun kalabalık olduğu yerlerde, öğrencilerin kalabalık sınıflarda değil, küçük gruplar halinde daha etkili bir eğitim almaları sağlanmalıdır. Adaylara özellikle ruhsal eğitimleri sırasında Mesih'i kilise gizemlerinde, özellikle evharist ayininde, fakirlerde, çocuklarda, hastalarda, günahkarlarda ve inanmayanlarda aramaları gerektiği öğretilmelidir. Onlara böyle kişilere daha fazla önem vermelerinin ve bunların kilise ile yakın bir bağ kurmasının önemi anlatılmalıdır. Bunun yanında adaylar, Meryem'e saygı, sevgi ve güven konularında da eğitilmelidir. Aldıkları tüm bu ruhsal eğitimin sonucunda kendilerini dua ile eğitmeyi, İncil'i kendilerine rehber edinerek imanlarını güçlendirmeyi, umut ve yardımseverlik yolunda ilerleyerek insanları Mesih'e kazandırma yollarını öğrenmiş olacaklardır.[762]

Adaylara öğretilecek önemli bir başka şey ise tam itaattir. Onlar papaya ve piskoposlarına itaat ederek görevlerini layıkıyla yerine getirmeyi öğrenmelidir. Kilise tam itaati

[762] Optatam Totius, 4-9.

papaz yaşamının en önemli özelliklerinden biri olarak kabul etmekte ve papazların yaşamındaki diğer her şeyin bu kavramın etrafında şekillendiğini vurgulamaktadır. Ayrıca basit yani gösterişten uzak, papazlık mesleğine yaraşır bir hayat yaşamak, tek görevlerinin Tanrı'nın işini yapmak olduğunu kavramak ve ona göre davranmak da doğrudan üstlerine itaat ile ilgilidir. Bu kuralları koyan papalık olduğundan, bir papaz bu kurallara harfiyen uymak durumundadır. İtaatin yanında adaylara papaz olduklarında karşılaşacakları sorunlar, yapacakları işin zorlukları anlatılacak ve tüm bu zorluklara rağmen kendilerini bu işe adamayı isteyip istemedikleri öğrenilecektir. Kilise, papaz adaylarına yapacakları işin her yönünü göstererek hala papaz olma kararlılığını koruyup korumadıklarını öğrenmek istemektedir. Eğer papaz olurlarsa üstlerine tam itaat etmek zorunda olduklarının bilincinde olmaları gereklidir. Adaylara öğretilecek bir diğer şey ise bekaretin önemidir. Eğitim sırasında adaylara, kilise ile Mesih arasındaki evliliğin diğer tüm birlikteliklerden üstün olduğu ve kendilerini hem bedenen ve hem de ruhen sadece Mesih'e adamaları gerektiği öğretilecektir. Bu konuda adaylara önemli bir rol düşmektedir. Onlar kendilerini çevrenin uyarıcı etkilerinden korumalı ve sadece görevlerine odaklanmalıdır. Kilise, eğitim sürecinde eğiticilerin psikoloji ve pedagoji biliminin yeni bulgularından yararlanmaları ve adayların kişiliklerinin bunlardan faydalanılarak geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Böyle bir eğitim sayesinde papaz olduklarında bu kişilerin zihinleri netleşmiş olacak ve bu, onlara önemli kararlar almaları gerektiğinde yardım edecektir. Alacakları eğitimin bir bölümü insanlarla iyi ilişkiler üzerinedir. Adaylar bunu gerçekleştirebilmek için içtenlik, adalet, sözünü tutma, nezaket ve tevazu gibi konularda da eğitilecektir. Sonuç olarak kilise, adayların ahlaki eğitiminin bekaret, iffet, sessizlik, karşılıklı yardım ve hayırseverlik üzerine bina edildiğini ve bu eğitimin onlara hayatları boyunca rehberlik edeceğini belirtmektedir.

Kilise, papaz adaylarının eğitiminde "Latince dil eğitimini" önemsemektedir. Adayların, alacakları dil eğitimi sayesinde hem "din dili"nin hem de pek çok bilim dalının ilk

yazı dili olan Latince'yi iyi bir şekilde öğrenip hem bilimden hem de Katolik gelenekten uzak kalmamaları sağlanacaktır. Latince'nin yanında adayların iyi bir "felsefe" ve "teoloji" eğitiminden geçirilmeleri, kilisenin sırlarını, kurtuluşu ve görevlerinin önemini anlayıp içselleştirmeleri için gereklidir. Kilise felsefe eğitimine ayrı bir önem vermektedir. Adayların iyi bir felsefe eğitimi almalarının düşünce tarihini öğrenmelerini, günümüz insanıyla daha iyi iletişim kurmalarını, kurtuluş ile felsefe arasındaki ilişkiyi kurabilmelerini kolaylaştıracağı vurgulanmaktadır. Eğitimin teoloji ayağında ise adaylara kilise tarihi, İncil, kilise babalarının eserleri ve kilise yasası hakkında eğitim verilecektir.[763]

Kilise, piskoposlara bazı bölgelerde, bölgenin özel şartları nedeniyle papazlık veya papaz adaylığı yaşını daha yukarı çekme ve papaz eğitimini tamamladıktan sonra adayları bir süre daha diyakozluk görevine devam ettirme yetkisi tanımıştır. Adaylar eğitimlerini başarı ile tamamlasalar dahi göreve hazır olup olmadıkları ile ilgili karar piskoposlarına bırakılmıştır. Bunun yanında eğitimlerinde üstün başarı gösteren adaylara da yer verilmiştir. Kilise bu kişilerin üstleri tarafından din alanında veya ihtiyaç duyulan başka alanlarda eğitim almaları için üniversitelere gönderilmelerini tavsiye etmektedir.[764]

Papazlar hakkındaki diğer belge *Presbyterorum Ordinis*'tir. Bu belgede papazlık görevinin tanımı yapılmış ve papazların görevleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Katolik Kilisesi'ne göre Tanrı, Mesih'ten sonra Hıristiyanları bir arada tutacak ve kutsal sakramentleri gerçekleştirecek görevliler seçmiştir. Tanrı'nın Mesih'i göndermesi gibi Mesih de havarilerini göndermiş ve bu gelenek onlardan piskoposlara aktarılarak günümüze kadar devam etmiştir. Papazlar, piskoposlara görevlerinde yardımcı olan ve onlardan daha alt rütbede bulunan, kendilerine havarisel misyonun emanet edildiği kişilerdir. Kilise, görevlerine başladıklarında papazlara Tanrı tarafından özel güç ve yetkiler verildiğini, bu sayede onların İncil'i duyurarak

[763] OT, 9-16.
[764] OT, 12, 18.

insanların tek ve gerçek kilisede birlik olmalarını sağladığını belirtmektedir. Kendilerine verilen bu önemli görev nedeniyle papazlar, Mesih'i kendilerine her konuda örnek alan havariler gibi davranmalı ve Mesih'i hayatlarının her alanında rehber olarak kabul etmelidir. Kilise bir papazın ancak bu şekilde günahtan uzak durup "sürüsünü iyi yöneten çoban" olabileceğini vurgulamaktadır.[765]

Katolik Kilisesi papazların en önemli görevinin sakramentleri gerçekleştirmek ve bu sayede imanlılar ile Tanrı arasında bağ kurulmasına yardım etmek olduğunu açıklamıştır. Papazların bir diğer görevi, imanlıların ilahiler ve kilise şarkıları konusunda eğitilmelerini sağlamaktır. İmanlılar bu sayede kiliseye geldiklerinde papazlarından öğrendikleri ilahileri ve şarkıları ayinlerde söyleyerek Tanrı'ya saygı, sevgi ve şükranlarını sunacaktır. Katolik Kilisesi papazları birer aracı ve öğretmen olarak kabul etmektedir. Papazlar insanları eğitirken aralarında oluşabilecek ayrılıkları önlemeli, onlara önderlik edip bir arada kalmalarını ve Hıristiyan öğretisini ve yaşam tarzını öğrenmelerini sağlamalı, bunları yaparken imanlıları "Tanrı'nın sevgili çocukları" olarak görmeli ve onların doğru yoldan sapmamaları için ellerinden gelen çabayı göstermelidir. Papazlar görevlerini yerine getirirken halk ile iç içe olmalı ve özellikle önemli anlarında insanların yanında bulunmalıdır. Onların tüm imanlılar arasında öncelik tanıması gereken kesimler fakirler, güçsüz durumdakiler, gençler ve evli çiftlerdir. Adları sayılan toplum kesimleriyle ayrı ayrı ilgilenmekle birlikte bu kesimlerin düzenli toplantılarda bir araya getirilip birbirleri ile iletişim ve yardımlaşma içinde olmalarını sağlamak da papazların görevidir. Katolik Kilisesi papazların ilgilenmesi gereken kişilerin en önemlilerinin hastalar veya ölüm döşeğindekiler olduğunu belirtmiş ve bu kişilerin ziyaret edilerek imanlarının güçlendirilmesi gerektiğini açıklamıştır.[766]

[765] Presbyterorum Ordinis, 2-3.
[766] PO, 5-6.

Papazlar görev bölgelerinde piskoposların emrinde görev yapmaktadır. Onlar özellikle kalabalık Hıristiyan nüfusunun olduğu bölgelerde piskoposlara işlerini yaparken yardımcı olmaktadır. Ancak Katolik Kilisesi papazlar ile piskoposlar arasındaki ilişkinin sadece hiyerarşik bir yapıda olmasını istememektedir. Kiliseye göre bu iki kesim arasındaki ilişki aynı zamanda kardeşlik veya arkadaşlık bağı gibi olmalıdır. Papazlar ile piskoposlar arasında kurulacak yakın ilişki sayesinde bölgenin sorunlarının daha hızlı şekilde çözülmesi mümkün olacaktır. Birçok papazın olduğu piskoposluk bölgelerinde ise durum farklıdır. Bu tip bölgelerde papazların bireysel olarak piskoposlarıyla görüşmelerindense, papaz kurullarının oluşturulmasının ve burada belirlenecek konuların piskoposlara iletilmesinin daha doğru olacağı belirtilmiştir. Katolik Kilisesi papazlar arasında kurulacak bağ ve dayanışmaya da önem vermektedir. Onlar arasında güçlü bir bağ kurulmalı ve bu kişiler birbirlerine her konuda yardımcı olmalıdır. Aynı piskoposluk bölgesinde görevli kişiler arasındaki bağ, mesleki yardımlaşmayı da içermektedir. Örneğin mesleğe yeni başlamış bir papaz, kendisinden daha deneyimli kişileri örnek almalı, deneyimli olanlar da yeni başlayanlara yardımcı olmalıdır. Kilise, papazların yalnız kalmamaları gerektiğini, gerekli olduğu durumlarda onların kısa bir süre de olsa aynı evi ve sofrayı paylaşabileceklerini ve bu sayede kurulacak bağın, görevlerini yaparken birbirlerine yardımcı olmalarını sağlayacağını vurgulamaktadır.[767]

Katolik Kilisesi papazların dünyevi şeylerle ilgili olmamaları ve zengin olmak için çaba sarf etmemeleri gerektiğini belirtmektedir. Bilakis onlar "tevazu sahibi" olmalıdır. Papazların mütevazı bir yaşamı tercih etmeleri, gösterişten ve dünyevi şeylerden uzak yaşayan Hıristiyanları onlara çekecektir. Bunun aksi davranışlar sergileyen, kibir ve gösteriş içinde olan papazlara ise kimse yaklaşmak istemeyecektir. Ayrıca böyle bir yaşam, papazların görevlerinde daha istekli ve arzulu olmalarını sağlayacaktır. Kilise bu konuda Mesih'in yaşamının örnek alınması gerektiğini belirtmektedir. Buna göre Mesih aslında her türlü imkana sahip olmasına

[767] PO, 7-8.

rağmen insanlık için fakir bir yaşam sürmeyi tercih etmiştir. Papazlar mütevazı olmalarının yanında manevi açıdan da diri olmalıdır. Özellikle yalnız kaldıklarında kendi seçecekleri duaları etmeleri, yumuşak başlılığı ve diğer tüm güzel yönleriyle öne çıkan Meryem'i kendilerine örnek almaları ve sakramentler aracılığıyla kendilerini yenilemeleri onları diri tutacaktır. Dolayısıyla papazlar görevlerini yaparken gerçekleştirdikleri ayin ve diğer şeyleri sadece kiliseye gelen insanlar için değil, aynı zamanda kendi ruhsal gelişimleri için de yapmaktadır. *Optatam Totius* belgesinde değinilen papazların eğitimi konusu bu belgede de tekrarlanmıştır. Kilise, papazların görevlerini yaparken papazlık eğitiminde aldıkları bilgilerle sınırlı kalmalarını istememiştir. Kendilerini özellikle teoloji alanında sürekli geliştirmeleri, insanlardan gelebilecek soruları doğru ve ikna edici bir şekilde yanıtlayabilmeleri açısından önemlidir.[768] Metinde son olarak ele alınan konu ise uzak, yabancı veya henüz Hıristiyan çoğunluğun sağlanmadığı coğrafyalara yapılacak papaz atamalarında nelere dikkat edilmesi gerektiğidir. Kilise bu konuda papazların, dil ve kültürünü iyi bilmedikleri coğrafyalara tek başlarına gönderilmemesi gerektiğini belirtip onları ikili veya üçlü gruplar halinde göndermenin daha doğru olacağını açıklamıştır. Birkaç kişilik gruplar halinde gönderildiklerinde görev yerlerinde birbirlerine yardımcı olacaklardır. Ayrıca bu tür bölgelere gönderilecek kişilerin görev yerlerine gitmeden önce o bölgenin dili ve kültürel yapısı hakkında yeterli eğitimi almaları gereklidir. Bu kurallara uyarak yapılacak görevlendirmeler sonucunda papazlar, bölge halkı ile hem daha iyi anlaşacak hem de görevlerini daha iyi yerine getirecektir.[769]

4. Papalık Belgelerinde Kilise

Papalık tarafından yayımlanan resmî belgeler bu alanda çalışan araştırmacılar için oldukça önemlidir. Bu belgelerde birçok önemli teolojik konu derinlemesine açıklanmakta ve

[768] PO, 17-19.
[769] PO, 10.

bunlar hakkında kilisenin görüşü ortaya konmaktadır. Doğal olarak çalışma konumuz olan kilise kavramı de bunlardandır. Belgelerde kilisenin ne olduğu ve diğer teolojik meseleler ile ilişkisi açıklanmıştır. Bu veriler ışığında kilisenin resmî belgelerde nasıl tanımlandığı bu başlık altında ele alınmıştır.

4.1. Mesih'in Bedeni Olarak Kilise

Katolik inancına göre Hıristiyanlar bir bedenin parçalarıdır. *Mesih'in Mistik Bedeni* olarak adlandırılan bu yapı, Katolik teolojisindeki temellerini Hıristiyan kutsal metinlerinden almaktadır. Katolik inancına göre *Mesih'in Mistik Bedeni* dendiğinde kilisenin kendisi anlaşılmaktadır. Bu adlandırma yapılırken neden *Mesih'in Mistik Bedeni* dendiği kilise tarafından açıklanmaktadır. Buna göre kilisenin alelade bir beden olarak adlandırılması onun değerini düşürecektir. Çünkü Mesih, kilisenin kurucusu, başı, destekleyicisi ve tüm insanlığın kurtarıcısıdır.[770] Katolik Kilisesi'ne göre henüz günah işlenmemişken Tanrı ile insanoğlu arasındaki bağ Âdem'in cennetten kovulmasıyla birlikte zarar görmüş ve insanoğlu, tanrısal doğadaki konumunu kaybetmiştir. Ancak Tanrı, insanoğlunu her şeye rağmen o kadar sevmiştir ki kendi oğlunu onların günahlarına kefaret olması için dünyaya göndermiştir. Oğlu, insanoğluna bir şans daha tanıyan *Yeni Âdem*'dir. Mesih'in haçta kendini feda etmesiyle yalnızca ölümü ve günahı yenmemiş, bunların yanında yeni insanlığa tanrısal armağanları kazanma fırsatı tanımıştır.[771]

Mesih çarmıhta kendi kanıyla kazandığı bu armağanları doğrudan insanlara vermek yerine, insanlardan oluşan ve kendisiyle sürekli birlikte olacak bir topluluğu yani kiliseyi kurmayı tercih etmiştir. Bu sayede tanrısal armağanlardan tüm insanlık faydalanma fırsatına kavuşmuştur. Ancak insanlar günümüzde, tıpkı geçmişte olduğu gibi, dünyevi kazanımlara çok

[770] Mystici Corporis Christi, 25. 1943 yılında Papa XII. Pius tarafından yayımlanan genelge. Kilisenin erken dönemlerinde belirli bir bölgeye, günümüzde ise Papa tarafından tüm kiliselere gönderilen bağlayıcı mektuplara Papalık genelgesi denmektedir. *The Oxford Dictionary of The Christian Church*, s. 545.
[771] MCC, 1-2, 12, 25.

fazla değer vermekte ve bu nedenle Tanrı'dan her geçen gün uzaklaşmaktadır. Dolayısıyla kilise mensupları arasında da bir ayrım vardır. Bazıları dünya malına çok tamah ederek aslında Mesih'in kilisesindeki yerlerini zayıflatmaktadır. Dünyevi zevk ve kazanımlarından daha fazla feragat edenler ise Kutsal Ruh'un armağanlarından daha çok yararlanacaktır.[772]

Mesih'in, tanrısal armağanları Kutsal Ruh aracılığıyla kilisesine bahşetmesinin başka amaçları da vardır. Örneğin bu armağanlar sayesinde kilise yanlış öğretilerden kendini koruyabilmektedir. Kilisenin daima doğruyu öğretmesini ve asla yanılmamasını sağlayan bu güç, onun yargılayıcı ve yönetici görevlerinin yanında Tanrı'nın diğer işlerini yerine getirirken de kendisine avantaj sağlamaktadır.[773]

Kilise belgelerinde günahkâr Âdem ile başlayan dönem ile Mesih'in kiliseyi kurmasından sonraki dönem sıkça karşılaştırılmaktadır. Örneğin Âdem, cennetten kovulduktan ve yeryüzünde yaşamaya mecbur bırakıldıktan sonra kendisine Tanrı tarafından bazı avantajlar bahşedilmiştir. Yeryüzündeki canlılar Âdem'in işini kolaylaştırmak için vardır. Âdem'in önemli işi ise çoğalmak ve dünyayı insanlar ile doldurmaktır. Mesih'in kiliseyi kurması ile bu tanrısal topluluk Tanrı tarafından koruma altına alınmış ve onun pek çok zorluğun üstesinden gelmesi sağlanmıştır. Çünkü kilisenin amacı ve görevi Âdem'inkinden daha önemlidir. Âdem yalnızca dünyayı insanlarla doldurmayı hedeflerken, kilisenin görevi hem dünyaya Tanrı'nın mesajını yayıp insanları Hıristiyan yapmak hem de cenneti bu insanlarla doldurmaktır.[774] Görülmektedir ki Âdem'in görevi yalnızca dünyevi iken, kiliseninki hala devam eden, dünyanın son gününe kadar sürecek ve cenneti hedefleyen bir görevdir. Âdem'in dünyayı insanlarla doldurmakla görevlendirilmesi, bir günah sonucunda cennetten kovulmasıyla olmuştur. Ancak

[772] MCC, 4, 12.
[773] MCC, 31, 38.
[774] MCC, 21.

Tanrı'nın kilisesinin kurulması bir fedakârlık sonrasında gerçekleşmiştir. O fedakârlık ise Mesih'in çarmıhta ölümüdür.

Kilise, Mesih'in dünyada yaşarken diğer insanlardan görünüşte herhangi bir farkının olmadığını belirtmektedir. Mesih'i farklı ve eşsiz kılan şey günahsız ve sonsuz fedakarlıklar yapan bir yapıda olmasıdır. Onun fedakarlığı ve günahsız olması sayesinde takipçileri vaftiz olup yeni ve lekesiz bir hayata başlayabilmişlerdir. Bu nedenle tüm Hıristiyanlar tıpkı Mesih gibi günahlardan ve diğer tüm kötü davranışlardan uzak durmalıdır.[775]

Mesih'in çarmıhta ölümü o döneme kadar bilinen her şeyi değiştirmiştir. Tanrı'nın İsrail ile yaptığı ahit, çarmıh hadisesiyle Mesih tarafından hükümsüz kılınmıştır. Artık tek bir halkı kapsayan ve sorumlu tutan Eski Ahit değil, tüm insanları kapsayan Yeni Ahit geçerlidir. Yani Tanrı, Yahudiler ile Yahudi olmayanları kendi kanıyla birleştirmiş, aralarındaki farklılıkları ortadan kaldırmış ve onları eşitlemiştir. Kutsal metinlerden ibadet yerlerine kadar her şey Yeni Ahit'e göre düzenlenmiştir.[776] Yeni Ahit'in Eski Ahit'in yerine geçmesi, Tanrı'nın kurtuluş planında artık Yahudilerle eşit şartlar altında diğer milletlerin de bulunduğunu göstermektedir. Bu ahitte Yahudilerin daha önce seçilmiş olmalarının getirdiği herhangi bir avantaj yoktur.

Katoliklere göre kilise, Mesih'in ölümünden elli gün sonra *Pentekost* gününde havarilerine Kutsal Ruh'u gönderip onları müjdeyi yaymakla görevlendirmesi ve başlarına da Petrus'u seçmesiyle ilan edilmiştir. Onlar Tanrı'nın mesajını tüm dünyaya yaymakla yükümlüdür. Tıpkı Tanrı'nın, oğlu Mesih'i dünyaya göndermesi gibi Mesih de havarilerini göndermiştir. Havariler insanları vaftiz ederek *Mesih'in Mistik Bedeni'ne* kazandırmakla görevlidir.[777]

[775] A Quo Die, 11. 1758 yılında Papa XIII. Clement tarafından yayımlanan genelge.
[776] MCC, 29-30, 32.
[777] MCC, 26-27.

Katolik Kilisesi *Mesih'in Mistik Bedeni*'nin kapsamını açık bir şekilde belirtmiştir. Buna göre kilise sadece şu an dünyada yaşayanları değil, daha önce ölmüş, arınmakta olan ve cennette bulunan Hıristiyanların tümünü kapsamaktadır. Yani *Mistik Beden* dendiğinde bu kapsama Mesih, dünyevi kilisenin mensupları ve cennettekiler dahildir. Kilise tüm bunlarla bir bütündür.[778]

Katolikler, Tanrı'nın Krallığı'nın kilisenin Mesih tarafından kurulmasıyla birlikte başladığına inanmaktadır. Dünya ile ilişkili olsa da kilise ve krallık bu dünyadan farklıdır. Çünkü onlar dünya gibi gelip geçici değildir ve dünyevi kavramlarla tamamen açıklanmaya çalışıldığında, bunu yapmaya kelimeler yetmeyecektir. İnsanların Tanrı'nın Krallığı'na girmesini arzu eden kilise, onlar için endişe duymakta ve onların doğru yolda olmalarını istemektedir. Bu yolda kilise, insanoğlunu kurtarmak için çağın gerektirdiği gibi davranabilir ancak bu, yalnızca *Mistik Beden*'in mensuplarını korumaya ve yönlendirmeye çalışmakla sınırlıdır. Kilisenin modern dünyanın herhangi bir akımına kapılması veya uyması söz konusu değildir. Çünkü kilise dünyevi bir düşünceden etkilenmeyecek kadar yüce, kalıcı ve tanrısal bir yapıdır. Dünyevi ideolojiler ve modern çağın gereklilikleri ise tamamen geçici şeylerdir. Asıl olan *Mistik Beden*'in devamlılığı ve muhafazasıdır.[779]

Kilise yaşayan, görünür, somut bir bedendir ve bu bedenin baş kısmında Mesih vardır. Mesih'in kilisenin başı olması, bir şehirde kraliyet ailesinin yaşadığı iç kale kısmının merkezi benzetilmiştir.[780] Mesih ile kilisesi arasındaki bağın ne kadar güçlü olduğu anlatılırken ise kilise "lekesiz bir gelin" şeklinde nitelendirilmiştir.[781]

[778] Solemni Hac Liturgia, 30. 1968 yılında Papa VI. Paul tarafından yayımlanan havarisel mektup. Vatikan tarafından yayımlanan, kilisenin tüm veya bir kısım yüksek seviyedeki kilise yöneticisine gönderilen ve Papa adına imzalanan mektuplara havarisel mektup denmektedir. Bizzat Papa tarafından imzalanan metinlere ise *chirographa* denir. Bkz. https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=7065 (Erişim 31. 07. 2020).
[779] SHL, 27.
[780] MCC, 37.
[781] MCC, 106.

İnsan bedeninden farklı olarak bu bedende ortaya çıkabilecek herhangi bir sorun, baş ile gövde arasındaki bağın kopmasına neden olamaz. Dünyevi bir güç tarafından kurulmadığından, Mesih ve imanlılar arasındaki bağı koparmak imkansızdır. Dolayısıyla kilisenin yalnızca görünmez veya ruhani bir şey olduğunu iddia edenlere bir cevap olarak, kilisenin hem somut ve gözle görünür bir beden hem de bölümleri birbirinden koparılması mümkün olmayan bir topluluk olduğu anlatılmaktadır. Mesih, kilisenin görünen ve görünmeyen yönlerini açıklamak için en iyi örnektir. Onun insani yönü kilisenin görünür kısmını oluştururken, tanrısal yönü ise görünmeyen kısmını meydana getirmektedir. Bu örnekten yola çıkılarak *Mistik Beden*'in yönetim şeklinin dünyevi yani görünür kısmını papalığın, görünmez kısmını ise Kutsal Ruh'un sürdürdüğü belirtilmektedir. Kilise bu iki özelliğe sahip olduğu için hem gözle görülen bir topluluk hem de ruhsal bir cemaattir. Onda insani ve tanrısal öğeler bir arada bulunur. Bu nedenle kilise gözle görülmeyen, tanrısal armağanlarla donatılmış somut bir topluluktur.[782]

Diğer tüm insan topluluklarından daha üstün ve mükemmel bir cemaat olan kiliseyi doğrudan Mesih kurmuştur. O, diğer insan topluluklarından farklıdır çünkü Mesih daima inananların kalbindedir. Dünyevi topluluklardan farklı olarak, Mesih ile kurulmuş kopmaz bir bağ sayesinde birbirlerine bağlanmışlardır. Bu tanrısal topluluğun tüm bireyleri tek bir ortak amaç için sonuna kadar çalışacaktır. Kilise tek bir halk ile sınırlı olmadığından, yeryüzündeki halklardan insanlar Mesih'in gücünün yardımıyla bir arada durup onun mesajını tüm dünyaya ulaştıracaktır. Tanrı'nın halkı olan kilisenin, görevini gerçekleştirirken sahip olduğu en büyük avantajlardan biri, Mesih ile aynı ruhtan olduğu için iman birlikteliğini sağlayabilmesidir. Ruh sayesinde tüm inananlar hangi ırktan olurlarsa olsunlar kalplerindeki aynı imanla görevlerini başarıyla gerçekleştirecektir.[783]

[782] MCC, 14, 64, 69; *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 771.
[783] MCC, 67-68, 71.

Mistik Beden'in başı olan Mesih'in, bedenin diğer tüm bölümleri üzerinde mutlak hakimiyeti vardır. Baş olmadan diğer kısımların bir önemi yoktur. Asıl yönetici ve yönlendirici olan Mesih, kilisenin ihtiyacı olan tüm gücü tıpkı insan bedenindeki gibi yukarıdan aşağıya dağıtandır. Kilisenin en önemli kısmı baş olduğundan ondan çıkacak diğer her şey de kendisi gibi kutsaldır. Baş ile gövde arasındaki ilişki açıklanırken insan bedeninden örnekler verilmektedir. Buna göre insan bedeninde baş kısmından çıkan sinirler, bedenin her yerini sarıp sarmalamakta ve onu yönetmektedir. Dolayısıyla Mesih, Kutsal Ruh sayesinde kilisesinin herhangi bir yerinde gerçekleşen hadiseleri bilmekte ve kilisesine sürekli müdahale edip onun daha iyi bir durumda olması için çaba sarf etmektedir. Bu sayede insanların en kötü durumda oldukları zamanlarda dahi Mesih hep onlarla birliktedir.[784]

Mistik Beden'in başı ve gövdesi arasındaki bağ iki farklı kısmın birleşmesi şeklinde anlaşılmamalıdır. Tek başına *Mesih* kelimesi dahi kilise kavramını karşılamak için yeterlidir. Başlığın hemen girişinde de belirtildiği üzere baş ile gövde *Mesih'in Mistik Bedeni*'ni oluşturmaktadır. Yani beden Mesih'indir. O, insanları kendi bedenine bir anlamda dahil etmektedir. Beden hem görünür hem de tanrısal olduğu için, kilisede dünya ve cennet bir araya gelmektedir. Dolayısıyla Mesih, beden üzerinde tek söz sahibi ve belirleyicidir. Katolik inancına göre Mesih bazı dünyevi yetkilerini kilise ile paylaşmıştır. Bu yetkileri kullanırken kendisi somut olarak aralarında bulunmadığından onlara Kutsal Ruh eşlik etmektedir.[785]

Mesih bedenen dünyadan ayrılmış olsa da Kutsal Ruh aracılığıyla kilisesini yönetmeye her alanda devam etmektedir. Örneğin o, kilisenin doğru bilgiyi öğretme faaliyetlerinde bu öğretileri yayanların yanındadır. Konsillerde tüm toplantılara başkanlık etmekte ve onları yönetmektedir.[786] Dolayısıyla kilise ile Mesih arasındaki ilişki, hiyerarşik olarak birbirine yakın kişiler arasındaki gibi değildir. Kilise mensupları Mesih'ten aldıkları emirleri yerine getirmekle

[784] MCC, 39, 48-49.
[785] MCC, 53-54, 77.
[786] MCC, 50.

yükümlüdür. Onun bazı yetkilerini kilise mensuplarıyla paylaşması, kendisinin dünya üzerinde bir bedene bürünüp yaşamaya devam etmemesinden kaynaklanmaktadır. Mesih bu dünyadan ayrılmış ve yapılmasını istediklerini gerçekleştirmesi için kiliseyi görevlendirmiştir.

Aynı bedeni oluşturan Hıristiyanlar yalnızca kendileri için yaşamamalıdır. Eğer bedenin bir kısmı acı çekiyorsa, bu acı diğer kısımları da ilgilendirmekte ve onların da sorunu haline gelmektedir. Bu nedenle aynı bedenin tüm mensupları en güçsüz ve kötü durumda olan kişinin de iyi duruma gelmesi için uğraşmalı, bu sayede Tanrı'nın kilisesini mükemmelleştirmelidir.[787]

Tek bir bedenin ayrılmaz parçaları olan imanlıların her birinin ayrı bir görevi vardır. Kendilerine Tanrı tarafından farklı yetenek ve görevler verilmiş olan bu kişiler işlerini layıkıyla yapmalıdır. Eğer kilise mensupları görevlerini yerine getirmez veya birbirlerine sahip çıkmazlarsa Tanrı'nın isteği yerine gelmeyecektir. Çünkü beden, birbirleriyle ilgileri olmayan bölümlerden değil, birlikte ve organize bir şekilde çalışmak zorunda olan insanlardan oluşmaktadır. Kiliseyi oluşturan kişilerin görevleri, bulundukları toplumsal konuma göre değişiklik göstermektedir. Örneğin kilise hiyerarşisine mensup olanların görevleri ile bu hiyerarşinin dışında kalan Hıristiyanlarınki birbirinden farklıdır. Dolayısıyla bu iki kesim arasında iş birliğinin sağlanması kilise için her alanda faydalı olacaktır.[788]

Kilise, *Mistik Beden* ile sakramentler arasında önemli bir bağ olduğunu vurgulamaktadır. *Mistik Beden*'i meydana getiren inananların düzgün bir Hıristiyan hayatı yaşayabilmeleri için sakramentlere ihtiyaçları vardır. Bu nedenle sakramentler, kilise mensuplarının doğumdan ölüme kadar yaşamlarının tüm önemli anlarını düzenlemektedir. Örneğin bir kişi vaftiz sakramenti sayesinde kiliseye katılmakta, asli günahtan sıyrılarak "yeni bir insan" olmakta ve bu nedenle kilise, onun annesi ve *Yeni Havva* olarak da kabul edilmektedir. Bu sakrament ayrıca diğer sakramentlerin de gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

[787] MCC, 15.
[788] MCC, 16-17.

Konfirmasyon sakramenti ile imanı güçlendirilen kişi, "günah itirafı sakramenti" sayesinde kilisenin günahlardan arınmış bir şekilde kalmasına katkıda bulunmaktadır. Kilise tarafından "bir ilaç gibi" olduğu kabul edilen "günah itirafı", yalnızca itiraf eden kişi için gerçekleştirilen bir sakrament değildir. Aynı bedenin mensupları bir günahtan o günahı işleyen kişi kadar etkileneceği için günahın temizlenmesi de diğer tüm kilise mensuplarını etkileyecektir. Doğrudan kiliseyi oluşturan evharist ayini sayesinde inananlar *Mesih'in Mistik Bedeni*'yle bütünleşmektedir. Bu, kilisenin başı ile beden arasındaki kopmaz bağın gösterilmesi anlamına gelmektedir. Ayinde Mesih ile bütünleşen inananlar, onun hayatına dahil olup yaşadıklarının farkına varmaktadır. Mesih ile bütünleştiklerinde kalpleri cesaret, yardımlaşma ve umutla dolan inananlar birbirleriyle de bütünleşmektedir.[789] Dolayısıyla evharist, inananların hem Mesih ile hem de birbirleriyle ayrılmaz bir bütün haline geldikleri sakramenttir.

Ölüm döşeğindeki hastaların yağlanması bir diğer önemli sakramenttir. Ayinin hasta olan kişiye hem bedenen hem de ruhen yardımcı olması hedeflenmektedir.[790] Evlilik sakramentinde, evlenecek çiftlerin ve dünyaya gelecek çocukların iyi Hıristiyanlar olmaları arzulanmakta ve birliktelikleri kutsanmaktadır. Son olarak papaz takdisi sakramentiyle önemli kilise görevlerini gerçekleştirecek ruhbanlar belirlenmektedir. Bu kişiler artık Tanrı'nın dünya üzerindeki işlerini yerine getirecektir. Onların ayinleri icra etmek ve Tanrı'nın kilisesini bir arada tutmak gibi önemli görevleri vardır.[791]

Hıristiyanlar kiliseye daha fazla insanı dahil ederek onu genişletmekle görevlidir. *Mesih'in Mistik Bedeni*'ni genişletmenin yolu da Hıristiyanların komşularını ve kardeşlerini sevmesinden geçmektedir. Çünkü kilisenin başı olan Mesih, insanları çok sevmiş ve onlara da birbirlerini sevmelerini öğütlemiştir. Dolayısıyla Mesih'in, günahkarları ve toplum tarafından pek sevilmeyen insanları dahi kucakladığı bir örnek karşılarında dururken, Hıristiyanların ırk

[789] MCC, 18, 28, 82-84; *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 1391, 1396, 2014.
[790] MCC, 19; SHL, 25.
[791] MCC, 20.

ve kimlik gözetmeden herkesi sevmeleri gerekmektedir. Mesih'in insanlara karşı olan sevgisi sonradan oluşmuş bir şey değildir. O henüz anne karnındayken insanlara karşı büyük bir sevgi beslemiştir. Kilisenin mensubu olan insanlar da Mesih'i örnek alarak birbirlerini sevmeli ve hayır işleriyle kiliseyi büyütmelidir.[792]

Hayır işleri insanları Mesih'e yaklaştırmaktadır. İnananlar başkalarına yardım ederek insanları karşılıksız olarak seven Mesih'e yani özlerine benzemektedir. Kilise mensuplarının yapmaları gereken şey, Mesih'in kalplerinin derinliklerine kadar işlediği sevgiyi başkalarına da sunmak ve onların bundan istifade etmelerini sağlamaktır. Bunun yanında Katolik Kilisesi, sivillerin ruhbanlara karşı bazı görev ve sorumlulukları olduğunu belirtmektedir. Örneğin bu kişiler papaz ve piskoposlara görevlerini yaparken kolaylık sağlamalı ve onlara ellerinden geldiğince yardımda bulunmalıdır. Çünkü Mesih, *Mistik Beden*'in dünya üzerinde çalışmasını sağlamaları için onları görevlendirmiştir. Kilisenin yeni üyelerini dünyaya getirecek olan anne babalar ise çocuklarını yanlış öğretilerden korumalı ve onların iyi birer Hıristiyan olmaları için çabalamalıdır.[793] *Mesih'in Mistik Bedeni*'nin genişlemesi ve doğru yolda ilerlemesi ancak böyle davranışlar sayesinde mümkün olacaktır.

Katolik inancına göre kilisenin bir parçası olmak her şeyden önemlidir. Vaftiz olmuş bir kişi bazı hatalar yapıp günah işleyebilir. Yapılması gereken, hata yapanları uyarmak ve bu hata sonucunda ortaya çıkan hasarı onarmaktır. Çünkü geri dönüşü olmayan günahlar işleyip kiliseden koparılanlar veya kendi rızasıyla kilise dışında kalmayı tercih edenler için durum vahimdir. Bu nedenle günahkarları kilise dışına atmak yerine onları kiliseye kazandırmaya çalışmak gerekir. Bir kişinin *Mesih'in Mistik Bedeni*'nden kopuşu, onun için her şeyin çok daha kötüleşmesi anlamına gelmektedir. Kilise dışında kurtuluş ve tanrısal armağanlara ulaşma imkanının olmaması bunun ana nedenidir. Bir kişi kurtulmak istiyorsa doğru inanca mensup

[792] MCC, 74-75.
[793] MCC, 73, 98-99; AQD, 17.

olduğunu açıkça ilan etmeli, kiliseyle bağını asla koparmamalı, eğer kilisenin çağrısını almışsa bunu reddetmemeli ve bu sayede *Mesih'in Mistik Bedeni*'nin bir parçası olarak kalmalıdır. Ayrıca Katolik Kilisesi dışında kalan Hıristiyanların ve büyük bir istekle kilise ile birlikte olduğunu düşünenlerin de kurtuluşları kesin değildir. Bunlar Katolik Kilisesi'nin dışında kalarak, kazanma ihtimalleri olan tanrısal armağanlardan da mahrum kalacaklar veya onlardan faydalanamayacaklardır.[794]

Kilise Nuh'un Gemisi'ne benzetilmekte ve bu geminin dışında kalanların kurtulamayacağı belirtilmektedir. Kilise, insanları kurtarmak için bu konuda da Mesih'i örnek almaktadır. Çünkü Mesih henüz çarmıhta ölmemişken günahkarlara ve toplum tarafından dışlanmış kişilere gitmiş ve onları kazanmaya çalışmıştır.[795] O, kilisenin dışında kalanların kurtulamayacağını bildiğinden, ayrım yapmadan en kötü durumda olanları dahi kilisesine katmaya çalışmıştır. Bu geminin veya kilisenin dışında kalanlar ise cennette Tanrı'ya yeniden kavuşma imkanından mahrum kalacaklardır. Bu nedenle Katolik Kilisesi, Mesih'in kendisine verdiği görevi misyon faaliyetleriyle sürdürmektedir.

Kilise belgelerinde *Mistik Beden* ve fiziksel beden arasındaki farklar ve *Mistik Beden*'in üstünlüğü anlatılmıştır. İlk olarak fiziksel bir bedende, bedenin bölümleri kendi özgürlüklerini ve onlara özgü özellikleri kaybederken *Mistik Beden*'de kiliseye mensup olan tüm bireyler kendi kişisel özelliklerini muhafaza etmektedir. Birinde kişiliğin beden içerisinde erimesi söz konusuyken, diğerinde bu gerçekleşmemektedir. Çünkü Mesih tüm bireylerin kilise içerisinde kendi hayatlarını yaşamalarını istemektedir. İkinci karşılaştırmada fiziksel bedenin bölümlerinin yalnızca o bedenin iyiliği için çalıştığı belirtilmektedir. Bu bedende onu meydana getiren kısımların amacı yalnızca bedenin iyiliğini düşünmektir. *Mistik Beden*'de ise kilise mensupları yalnızca bedenin iyiliği için değil, Tanrı'nın görkem ve şanı için de çalışmaktadır.

[794] MCC, 22-24, 103; Satis Cognitum 5. 1896 yılında Papa XIII. Leo tarafından yayımlanan genelge.
[795] MCC, 66; US, 1.

Ayrıca fiziksel bedenin öğelerinin yalnızca kendi ortak çıkarları için bir arada bulunmalarıyla, *Mistik Beden*'in öğelerinin birlikte hareket etme amaçları birbirinden farklıdır. Çünkü fiziksel bedenin aksine *Mistik Beden*'in bir araya gelme ve var olma nedeni dünyevi insan topluluklarınınkine benzememektedir. Sivil insan toplulukları dünyevi yasalar uyarınca kurulup yönetilirken *Mistik Beden* tanrısal yasalar ile yönetilmektedir. Bunun yanında insan topluluklarının yasaları belirli bir süre için geçerlidir. Ancak *Mistik Beden* için konmuş yasalar dünyanın sonuna kadar varlığını sürdürecektir.[796]

4.2. Kilisenin Özellikleri

Katolik teologlar kilise konusunu ele alırken kilisenin kendine özgü bazı özellikleri olduğunu belirtmektedir. Bu özellikler kilisenin "tek, kutsal, evrensel (Katolik) ve havarisel (apostolik)" oluşudur. Adı geçen dört özelliği kiliseyi konu alan teoloji eserlerinde de görmek mümkündür. Teologlar bu özellikleri açıklarken Kutsal Kitap'ı, kilise babalarının eserlerini, papalar tarafından yayımlanan resmî belgeleri ve konsil metinlerini kaynak göstermektedir. Çalışmanın bu kısmında papalık resmî belgelerinde kilisenin özelliklerinin nasıl tanımlandığı incelenecektir.

4.2.1. Kilisenin Tekliği

Katolik inancına göre kilise tektir ve her Hıristiyan bunu kabul etmek zorundadır. Kilisenin tek olmasının ilk nedeni Mesih'in bu konudaki tercihidir. Mesih, kilisesinin tek olmasını ve dünyanın tüm ulus ve kültürlerinden insanları tek bir çatı altında toplamasını istemiştir. Tanrı'nın Eski Ahit'te olduğu gibi artık tek bir seçkin halkı yoktur. Tüm bağ ve engeller Mesih tarafından kaldırılmış, tüm insanoğlu tek bir kilise altında toplanmaya çağrılmıştır. Tek olan kilise, özü, öğretisi ve kökeni sayesinde mükemmeldir. Çünkü bizzat

[796] MCC, 55, 60-63, 87.

Mesih'in Baba'dan aldığı güç ile kurulmuştur. Bu nedenle Mesih tarafından kurulmayan hiçbir kilise veya kilise olma iddiasındaki yapı gerçek değildir.[797]

Kilise Sion Dağı'na benzetilmektedir. Sion'un bir zamanlar Tanrı'nın evi olması ve diğer tüm dağları çevrelemesi gibi kilise de bu özelliklere sahiptir. Kilise Mesih'in evidir ve herkes bu eve ulaşmaya çalışmalıdır. Tanrı'nın evi olan Sion Dağı'nın tek olması gibi kilise de tektir ve eşi benzeri yoktur. Sion'un kiliseyle ilişkisi anlatılırken onun ruhani yönü ön plana çıkarılmıştır. Buna göre kilise, ruhani Sion Dağı'dır. Mesih, Baba Tanrı tarafından başına kral olarak atanmıştır ve bu, tüm dünya üzerinde son güne kadar devam edecektir.[798]

Mesih, kilisesini kurarken, mensuplarının her zaman tek bir inanç ve umut etrafında birbirleriyle bütünleşmesini istemiştir. Mesih'in Baba Tanrı ile olan ayrılmaz bağı, kilise mensuplarının birbirleri arasındaki ilişkilerde de geçerli olmalıdır. Aksi taktirde kilisenin tek ve bir bütün olması tehdit altında olacaktır.[799]

Kilisede ayrışma veya bölünme başa gelebilecek en kötü şeydir. Çünkü kilisenin tek olma özelliği Tanrı'nın, vaftizin ve inancın tek olması ile doğrudan ilgilidir. Tanrı tektir, bu nedenle kilise tektir. Aynı amaç uğruna vaftiz olan Hıristiyanların inançları yalnızca tek gerçek Tanrı'yadır.[800] Hıristiyanlar, insanlıklarından hiçbir şey kaybetmeden, yalnızca asli günahtan arınarak yeni ve mükemmel hayatlarına başlamaktadır. Bununla birlikte Katolik Kilisesi'nin görevlerinden ve hedeflerinden biri de henüz kiliseye dahil olmamış kişilere ulaşmak ve onlara doğru inancı anlatıp Mesih'in tek ve gerçek kilisesine kazandırmaktır.[801]

Kilise belgelerinde kilisenin tarih boyunca bazı sapkın ve bölücü faaliyetlere şahitlik ettiği belirtilmektedir. Sapkın düşünce akımları herhangi bir dogmaya dayanmamaktadır.

[797] SC, 4.
[798] SC, 4.
[799] SC, 6.
[800] SC, 6; Amantissimus, 1. 1862 yılında Papa IX. Pius tarafından yayımlanan genelge.
[801] ES, 39, 93-94.

Kiliseye asıl zarar verenler ise bölücü fikirlerdir. Bunların dogmatik öğretileri ve kendilerine özgü görüşleri olabilir. Kilise, bölücü faaliyetlerin de en az sapkın faaliyetler kadar zararlı olduğunu belirtmiştir. Bu tür akımlar kilisenin birliği için büyük bir tehdittir. Kilisenin tek olma özelliği aynı zamanda bu tür bölünmelere karşı bir koruma sağlamaktadır. Birden fazla otoritenin olması, çok başlılık ve Hıristiyanlar arasındaki birliğin bozulması ile sonuçlanacaktır. Katolik Kilisesi bunun aşılmasının, kilisenin dünyevi merkezinin papalık olması sayesinde mümkün olduğunu savunmaktadır. Buna göre Tanrı'nın liderliğinde, doğrudan öğretme yetkisine sahip olan, doğru sakramentleri gerçekleştirebilen ve sürüsüne göz kulak olup onu bir arada tutan papalık tartışmasız bir şekilde en üst otoritedir. İnsanlar yetkisini Mesih'ten alan bu otorite etrafında toplanmalı ve Mesih'in onlardan istediği gibi tek beden olmalıdır. Ancak Katolik Kilisesi yukarıda belirtilen bölücü faaliyetlerin ve fikir akımlarının hala güçlü olduğunu, onların görüşlerini açıklayarak belirtmiştir. Kiliseye göre bu tür akımlar dünyada birden fazla kilise benzeri örgütlenme şekli bulunduğunu ve bunun normal olduğunu savunmaktadır. Dahası kilise, bu akımların bir araya gelerek Katolik Kilisesi'ne karşı daha güçlü şekilde ses yükseltmeyi düşündüklerini belirtmektedir. Ancak tüm bunlar kiliseyi bölmekten ve gerçek kiliseden uzaklaşmaktan başka bir şey değildir.[802]

Kilise, Mesih'in emirlerinin yalnızca havariler dönemi için geçerli olmadığını savunmaktadır. Çünkü Mesih, İncil'in yalnızca kendi dönemi için değil, tüm insanlık tarihi için geçerli olacağını duyurmuştur. Kilisedeki görev dağılımını buna göre yapmış ve o andan sonra da bu şekilde devam edilmesini buyurmuştur. Mesih'in emirleri yanlış olmayacağından, onlardan sapmak büyük bir hatadır. Bu hata yanlış öğretiye ve sonunda ayrışmaya neden olacaktır. Kilise, bölünmelere neden olan akımların, dini konuların göreceliliğini kabul ettiğini belirtmektedir. Onlara göre tek bir merkezden alınan kararlar dünya üzerindeki tüm Hıristiyanlar için ne kesin ne de bağlayıcıdır. Çünkü Hıristiyanların hepsi aynı şekilde

[802] Mortalium Animos, 6-7; SC, 10.

düşünmemekte ve inanmamaktadır. Kilise ise bu düşüncelere karşı, öğreti ve imanda bir olmanın Hıristiyanlar için bir zorunluluk ve bunun kaynağının da Katolik Kilisesi olduğunu savunmaktadır. Eğer "iman" ve "öğreti" birlikteliği olmazsa diğer tüm toplulukların din adına yaptıkları faaliyetler yanlış olacaktır.[803]

4.2.2. Kilisenin Kutsallığı

Katolik Kilisesi kilisenin özelliklerinden birinin onun kutsallığı olduğunu kabul etmektedir. Kilise kutsaldır ancak bu kutsiyet kilisenin kendisinden kaynaklanan bir durum değildir. Çünkü mükemmel kutsiyetin ve iyiliğin kaynağı Mesih'tir ve kilise, "Mesih'in Kutsal Şehri" olarak tanımlanmaktadır.[804] Mesih kutsiyetin kaynağı olduğundan, onun bir parçası olan her şey tıpkı Mesih gibi kutsaldır. *Mistik Beden*'in başı olan Mesih'in varlığı, kilise mensuplarının kutsal olmasını sağlamaktadır. Kiliseyi oluşturan inananlar Mesih olmadan tek başlarına hiçbir şey yapma kudretine sahip değildir. Bu nedenle güç ve yetkisini Mesih'ten almayan şeyler kutsiyetten mahrum kalmaya mahkumdur. Mesih'in dünyadan ayrılışından sonra kiliseye verdiği tanrısal armağanlar yine kendisinin kutsiyeti ile ilgilidir. Yani kutsiyet, kaynağı olan Mesih'ten çıkarak tüm kiliseye dağılmakta ve onu kutsal kılmaktadır. Kutsal Ruh aracılığıyla kiliseye verilen armağanları alan Hıristiyanlar, eski günahkâr insandan sıyrılıp yeni ve kutsal bir yaşama başlamıştır. Hepsi Mesih'te yeniden doğmaları nedeniyle içlerinde kutsalın kaynağından bir parça taşımaktadır. Çünkü insanların kurtuluşunu isteyen Mesih, onların içine "kutsal olmalarını sağlayacak tohumlar" ekmiştir. Ekilen tohumlar insanların ruhunda büyüyüp yeşererek onların da tıpkı Mesih gibi kutsal olmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla Mesih, kutsal yaşamın bir parçası haline gelmiş inananların içinde yaşamaktadır. Bu bilgiler ışığında kiliseye girmenin kutsal olmanın ilk adımı olduğu söylenebilir. İnsanları kutsal olmaya çağırmak Mesih'in öğrencilerine verdiği bir emirdir. Bu nedenle kiliseye çağrı

[803] MA, 8-9.
[804] Sapientiae Christianae, 1, 5. 1890 yılında Papa XIII. Leo tarafından yayımlanan genelge.

faaliyeti olan misyonerlik, kutsallık yolundaki en önemli işlerden biridir. İnsanlar kilisenin bu faaliyetleri sonucunda *Mistik Beden*'in bir parçası olarak kutsalın kaynağına yaklaşıp sonsuz mutluluğu elde edeceklerdir.[805]

Kilise, Mesih'in kendini çarmıhta feda etmesi neticesinde kutsal kanının dökülmesiyle kurulmuştur. Ardından gelen diğer her şey bunun üzerine bina edilmiştir. O, kendini insanlara yeni bir şans vermek için feda etmiştir. Bu fedakârlık sonucunda ortaya seçkin bir ırk, topluluk ve günahtan kurtarılmış kutsal insanlar çıkmıştır. Dünya üzerindeki herhangi bir insan için Mesih'in kutsal kilisesinin bir parçası olmaktan daha asil, onur verici ve yüce bir şey yoktur. Bu nedenle Mesih'in takipçileri olan Hıristiyanlar, günahı yenerek kutsal olma yolunda ilerlemeyi sürdürmelidir. Fedakarlığın neticelerinden biri de yeni bir kutsal papazlık kurumunun kurulmuş olmasıdır. Mesih, kilisesini kurduğunda hem sivilleri hem de ruhban sınıfını yaratarak onlara kutsiyet bahşetmiş ve onların karanlıktan kurtulup aydınlığa kavuşmalarını sağlamıştır. Kilise, Mesih'in sonsuz kaynağından yayılan sakramentler üzerine kurulmuş ve sakramentleri icra yetkisi sadece Mesih'in gerçek öğretisini sürdüren kiliseye verilmiştir. O, Mesih'ten aldığı yetki ve tanrısal armağanlar sayesinde bünyesindeki herkesi doğru yola sevk etme, kurtuluşa ulaştırma ve iyileştirme kudretine sahiptir. Ondan kopanlar ise günaha ve yanlışa düşmekten kaçamayacaktır.[806]

4.2.3. Kilisenin Evrenselliği

Katolik Kilisesi'ne göre kilisenin özelliklerinden bir diğeri onun Katolik veya evrensel olmasıdır. Bu özellik, kilisenin dünya üzerindeki tüm insanları ayrım gözetmeksizin kapsama iddiasıyla ilgilidir. Kiliseye göre Mesih'in tek gerçek kilisesi olan Katolik Kilisesi, hiçbir zaman tek bir kültür veya bölgeye ait değildir. Bu nedenle kilise her ne kadar Akdeniz ve çevresinde

[805] SPC, 5, 25; MCC, 49, 51, 58; Redemptoris Mater, 8. 1987 yılında Papa II. John Paul tarafından yayımlanan genelge; RS, 90.
[806] SHL, 19; REM, 6; SC, 5; Princeps Pastorum, 30. 1959 yılında Papa XXIII. John tarafından yayımlanan genelge.

kurulmuş ve şekillenmiş olsa da asıl hedefi tüm insanlıktır. Çünkü Mesih'in kendini haçta feda etmesi tek bir grubu değil, tüm insanlığı kapsamaktadır. Dolayısıyla evrensel kurtuluş planında her insanın bir yeri ve görevi vardır. Kilise de bunu devam ettirip kendine hedef kitle olarak tüm insanlığı seçmiştir. Katolikler, kilisenin kuruluşundan günümüze kadar geçen süre boyunca değişik kültürlere ayak uydurmasını ve onlara kendini anlatabilmesini Kutsal Ruh'a bağlamaktadır. Kutsal Ruh bir yandan kilisenin tüm faaliyetlerinde yanında olup onu yönlendirirken bir yandan da onun sürekli çağın gereklerine göre yenilenmesini sağlamaktadır. Kilise bunlara ek olarak evrensel Hıristiyan mesajını duyururken karşılaştığı farklı kültürlere nüfuz etme yolunu da bulmuştur. Örneğin kilisenin bir zamanlar pagan kültürün egemenlik sahası olan Avrupa'da Hıristiyanlığın yayılması sırasında, o kültürün tüm değerlerini ortadan kaldırmadığı belirtilmektedir. Kilise yalnızca o kültürlerin Hıristiyanlığa aykırı kısımlarını budamış, orijinal ve işe yarayan yönlerine dokunmayarak onlardan faydalanmıştır.[807] Kilisenin buradaki iddiası Tanrı'nın her kültüre farklı özellikler bahşettiği ancak bu özelliklerin etrafının bazı yanlış öğretilerle sarılı olabileceği, dolayısıyla bu öğretilerin arındırılmasıyla kültürlerin özel yönlerinin korunduğu ve evrensel Hıristiyan mesajı sayesinde bunların mükemmelleştirildiği yönündedir. Hıristiyan mesajının evrensel ve her kültüre uygun olması bunun temel gerekçesidir.

Katolik Kilisesi, bazı bölgelerde yaşayan insanların ulusal kiliseler adı altında örgütlenmelerinin Tanrı'nın kurtuluş planına zarar verdiğini belirtmektedir. Tüm ulusların ve düşüncelerin üzerinde bir kavram olan kilisenin evrensel olması bu şekilde zarar görecektir. Böyle davrananlar kilisenin gözünde artık Katolik değildir. Çünkü onlar Tanrı'nın evrensel, tüm dünyevi kavramların üzerinde ve herkesi kapsayan kilisesini kendi düşüncelerine göre

[807] PP, 19; REM, 7; Dominum Et Vivificantem, 64. 1986 yılında Papa II. John Paul tarafından yayımlanan genelge.

küçük parçalara bölmüşlerdir. Kilise bu grupların mevcudiyetlerini devam ettiremeyeceklerini ve kiliseden koparılıp atılacaklarını belirtmektedir.[808]

Katolik inancına göre kilisede ibadetini gerçekleştiren bir kişi bunu yalnızca kendisi, çevresi veya Hıristiyanlar için yapıyorsa bu, onun yanlış bir yolda olduğunu göstermektedir. Çünkü kilise yalnızca bir grubu veya insan topluluğunu değil, bütün insanlığı kapsamaktadır. Bu nedenle her Katolik dua ederken tüm insanlığın iyiliğini ve mutluluğunu dilemelidir. Gerçek bir Hıristiyan'ın görevi bununla da sınırlı değildir. Eğer bir kişi kendisine iyi bir Hıristiyan demek istiyorsa evrensel Hıristiyan mesajının dünya üzerindeki tüm ülkelere yayıldığını görmeyi arzulamalı ve bunun için çaba sarf etmelidir. Çünkü hiç kimsenin kilisenin göstereceği anne ilgisinden mahrum bırakılmaması ve herkesin kazanılması gerekmektedir.[809]

4.2.4. Kilisenin Havariselliği

Apostolik veya havarisel olmak kilisenin bir diğer özelliğidir. Katolik inancına göre kilise organizasyonu, havari Petrus'un liderliğinde başlamış ve papalarla devam ederek bir silsile halinde günümüze kadar gelmiştir. Petrus'un diğer havariler arasında belirgin bir üstünlüğü vardır. Onun üstünlüğü ve silsilenin kendisi ile başlayıp günümüze kadar devam ettiğine dair pek çok iddia kilise tarafından yayınlanmış belgelerde mevcuttur.

Katolik inanç sisteminde havarisel silsile merkezi bir öneme sahiptir. Kiliseye göre havarisel silsile Baba Tanrı, Mesih, Petrus ve havarilerin yolundan gitmektir. Kilise bu devamlılık sayesinde sahip olduğu tüm yetkileri havariler aracılığıyla Tanrı'dan almaktadır. Dolayısıyla kendini havarisel silsilenin gerçek temsilcisi olarak kabul eden Katolik Kilisesi'ne göre papalıkla bağı olmayan herhangi bir topluluğun yetki ve gücünü Tanrı'dan aldığını kabul etmek mümkün değildir.[810]

[808] Ad Signarum Gentem, 22-25. 1954 yılında Papa XII. Pius tarafından yayımlanan genelge
[809] ES, 94; PP, 23, 40; Mater Et Magistra, 1. 1961 yılında Papa XXIII. John tarafından yayımlanan genelge.
[810] SC, 9.

Katolik inancında havari Petrus'un diğer havarilere göre üstün bir konumu vardır. Petrus'un üstünlüğü havariler tarafından belirlenmiş bir hadise değildir. Çünkü bu, bizzat Mesih tarafından seçilme sonucunda gerçekleşmiştir. Buna göre Mesih, Petrus'a kendisini diğer herkesten daha çok sevip sevmediğini sormuş, Petrus da buna olumlu yanıt vermiştir. Aslında bu bir iman testidir. Mesih bu olayla birlikte Petrus'u diğer havariler arasında üstün bir konuma yerleştirerek kilisenin başı olmasını sağlamıştır.

Mesih, Petrus'un kiliseyi en iyi şekilde yönetecek kişi olduğunu bilmektedir. Petrus sürü ve koyun benzetmeleri yapılan kiliseyi besleyecek (yönetecek, ilgilenecek) ve kilisenin lideri olacak kişiler Petrus'u takip edenlerden çıkacaktır. Çünkü Mesih kiliseyi, adının anlamı "kaya" olan Simun Petrus'un üzerine inşa edeceğini söylemiştir. Mesih'in, kilisenin dünyevi liderliği yetkisini birden fazla havariye değil de yalnızca Petrus'a vermesi Katolikler açısından şaşırtıcı değildir. Mesih yalnızca Petrus'a bu ruhsatı vererek kilisenin tek olma özelliğini de öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla burada Mesih tek ve kendisinin kurduğu kilisenin, Petrus ve onun izinden gelenlerden oluştuğunu açıklamaktadır.[811]

Katolik inancına göre Katolik Kilisesi'nin diğer kiliseler üzerindeki üstünlük iddiasının temel dayanak noktası Petrus'un Mesih tarafından seçilmiş olmasıdır. Kilisenin bu yönde ortaya koyduğu bazı deliller vardır. Örneğin Katoliklere göre Petrus, kiliseyi ayakta tutan sağlam bir sütun olarak tanımlanmaktadır. Günahları affetme yetkisi de yalnızca Petrus ve onun yolundan gidenlere verilmiştir. O, kilise belgelerinde pek çok kez "havarilerin prensi" olarak adlandırılmış ve hiyerarşik konumu bu şekilde pekiştirilmiştir.[812]

Kilise, Petrus ve diğer on bir havari arasındaki hiyerarşiyi detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Buna göre Petrus ve diğer havariler temelde aynı yetkileri Mesih'ten almışlardır. Ancak Petrus, Mesih'in kendisine liderlik etme yetkisini vermesiyle birlikte üstün

[811] SC, 11-12; Commissum Divinitus, 10. 1835 yılında Papa XVI. Gregory tarafından yayımlanan genelge.
[812] SC, 13.

bir konuma yükselmiştir. Bu konum nedeniyle diğer havariler ile arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Mesih'in Petrus'u yetkilendirmesiyle birlikte onun içinde bulunmadığı herhangi bir kararın alınması artık mümkün değildir. Kiliseye göre Petrus'un kilisenin lideri olması ise oldukça doğal bir sürecin sonucudur. O, diğerleri arasında her açıdan seçkin bir konumdadır. Henüz Mesih tarafından lider seçilmeden de havarilerin doğal lideri konumunda olan Petrus, aynı zamanda bu topluluğun sözcüsüdür. Dolayısıyla o, sayılan üstün vasıfları sayesinde "havarilerin prensi" olmaya hak kazanmıştır. Kilise, Petrus ve haleflerinin üstünlüğünü kabul etmeyip de yetkilerini başka havarilerden aldıklarını söyleyenlerin "sıradan, alelade" olduklarını belirtmektedir. Bu nedenle bu kişiler havarisel silsileden aldıkları gücü değil, yalnızca kendi güçlerini kullanmaktadır.[813]

Görüleceği üzere kilise, Petrus'un üstün konumunu kabul etmeyenlere üstü kapalı olarak "gücü ve yetkisi olmayanlar" demektedir. Kendilerini Petrus'tan başka havarilere dayandıranlar yalnızca kendi insani veya "sıradan" güçlerini kullanabilme imkanına sahip olacaklardır. Katolik Kilisesi'ne göre Petrus'un otoritesini tanımamak veya onunkinin karşısına başka bir havarisel silsile iddiasıyla çıkmak kilisede bölünmeye neden olacaktır. Bu tür iddialarda bulunanlar gerçek silsileden ayrılmış, sürüden kopmuş ve Tanrı'nın Krallığı'ndan da sürülmüşlerdir. Dolayısıyla kiliseye göre bölünmenin ve yanlış öğretilerin peşinden koşmanın asıl nedeni, Petrus'un otoritesini tanımamak ve buna uygun şekilde hareket etmemektir. Bu nedenle Petrus ile başlayan kilise geleneğinden kopanların, kilise bünyesindeki herhangi bir konumda bulunması mümkün değildir. Çünkü Petrus, papazların papazıdır. Onun halefi olan papaların yetki ve güçleri sınırsızken, diğer tüm piskopos ve papazların yetkileri sınırlıdır.[814]

Petrus'un kilisedeki konumu, Mesih'in "kilit taşı" olmasına benzetilmiştir.[815] Ancak yerinden oynatılamaz sağlam bir kaya olan Mesih ile Petrus arasında önemli bir fark vardır.

[813] PP, 14.
[814] PP, 15.
[815] Efesliler 2: 19-22.

Petrus, asıl kaya olan Mesih aracılığıyla yaratılmış bir kayadır. Yani Mesih, kaya yaratan bir kaya ve papazlar yaratan bir papazdır.[816]

Katolik inancına göre Petrus'un Mesih'ten kilisenin başı olma yetkisini alan tek havari olması tartışmaya kapalı bir konudur. Petrus'un halefleri olan papalar da onun Mesih'ten almış olduğu yetkileri kullanmaktadır. Papalığın tüm kilise üzerindeki öğretme, yönetme ve yargılama yetkisinin temellerinden biri budur. Kilise, papalık kurumunun yetkilerinin herkesi kapsadığını savunurken bazı argümanlar sunmaktadır. Buna göre inanç, vaftiz ve Tanrı tek olduğu için Tanrı'nın kilisesinin dünyadaki lideri de tektir ve ona itaat esastır. Çünkü Mesih, cennetin anahtarlarını Sezar'a (sivil otoriteye) veya birden fazla kişiye değil, Petrus'a emanet etmiştir.[817]

Katolikler Petrus'un kilisedeki merkezi konumunu bir binanın temeline benzetmektedir. Buna göre bina, kendisinin sağlam ve güçlü olmasını sağlayan bir temel üzerine inşa edilmekte ve bu sayede her zorluğa dayanmaktadır. Eğer yapının temeli yoksa veya bu temel zayıfsa, bina çökecektir. Bu bağlamda Petrus kilisenin temelini oluşturmaktadır. Petrus'un bu konumu kiliseyi tüm tehlike ve tehditlere karşı koruma altına almaktadır. Kilise onun Mesih'ten aldığı yetki sayesinde yıkılması imkânsız ve güçlü bir yapı haline gelmektedir. Mesih, kilisenin bu sarsılmaz halinin devam ettirilebilmesi için Petrus ve haleflerine bazı yetkiler vermiştir. Bu yetkiler yönetme, yasaklama ve yargılama veya yasa yapmadır. Kilise bu yetkileri Petrus aracılığıyla bizzat Mesih'ten aldığını kabul etmektedir. Tıpkı Petrus gibi papaların da yeryüzünde aldıkları kararların cennette bağlayıcılığı vardır.[818]

[816] SC, 12.
[817] SPC, 21-23, 27; MA, 11; AMN, 2.
[818] SC, 12; CD, 11.

4.3. Meryem ve Kilise

Katolik inancına göre kilise ile Meryem arasında önemli benzerlikler vardır. Meryem'in Mesih'e yaşam veren kişi olması gibi kilise de insanların yeni yaşamlarına başladıkları yerdir. Meryem aynı zamanda kilise için her yönüyle örnek alınması gereken bir kişiliktir. Bu başlık altında kilise için rol model olan Meryem ile kilise arasındaki ilişki ele alınacaktır.

Katolik Kilisesi Meryem'e derin bir saygı ve sevgi beslemektedir. Meryem, Mesih'in insani doğasını dünyaya getiren ve bu sayede kilisenin kurulmasına aracı olan kişidir. Mesih, Kutsal Ruh'un gücü ile bakire Meryem'den dünyaya gelmiş ve bu sayede kilise ile Meryem arasında bir bağ kurulmuştur. Katolik Kilisesi, kilisenin kuruluşundaki önemli rolü nedeniyle ayinlerde sıkça Mesih'in yanında annesi Meryem'in de anıldığını belirtmektedir. İnanışa göre Meryem, Mesih'i dünyaya getirmekle adalet güneşinin doğmasını sağlamıştır.[819]

Meryem tüm kadınlar arasında en kutsal olanıdır. O her şeyden önce Baba Tanrı tarafından yaratılmış ve Mesih'in annesi olması için hem Mesih hem de Baba tarafından seçilmiştir. İnsanlar arasındaki bu konumu Meryem'i önemli bir konuma yükseltmektedir. Ayrıca Meryem, yalnızca dünya üzerinde daha önce yaşamış ve günümüzde yaşayanlardan değil, cennette bulunanlardan da daha mükemmel bir yaradılışa sahiptir. Meryem tüm insanlık için umudu simgelemekte, Tanrı'nın değiştirilemez ve bozulamaz seçiminin bir işareti olarak varlığını kilisede sürdürmektedir.[820]

Katolikler Meryem'in her açıdan kilise için mükemmel bir örnek olduğunu kabul etmektedir. Meryem'in hem kilise hem de Mesih ile arasındaki koparılması mümkün olmayan bağ, onun kilise için örnek olmasını sağlayan en önemli etkendir. Meryem'in yaşam hikayesi kilise için rol modeldir. O, sarsılmaz imanı, yardımseverliği ve Mesih ile bir bütün olmayı

[819] REM, 1, 3, 5.
[820] REM, 8, 10-11.

temsil etmektedir. Kilise ise tüm bu özellikleri örnek aldığını ve görevini buna uygun olacak şekilde yerine getirdiğini belirtmektedir. Mesih ile Meryem arasındaki bağın kopmasının imkânsız olması gibi, kilise ile Mesih arasındaki bağın da kopması mümkün değildir. Çünkü kilise, Meryem'i örnek alarak Mesih ile bir olmayı kendine görev edinmiştir. Ayrıca Meryem gibi kilise de iman dolu bir yapıdır ve Meryem'in Mesih'e Kutsal Ruh aracılığıyla yaşam vermesi gibi, kilise de tüm imanlılara yeni ve ölümsüz yaşamı veren annedir. Meryem özellikle iman konusunda önemli bir yere sahiptir.[821] Onun sarsılmaz imanı yalnızca kilise için değil, diğer tüm insanlar için önemli bir örnektir. O, iman konusunda insanlığın önünde gidip yolu aydınlatmaktadır. Meryem bu sayılanlara ek olarak insanlığın sahip olabileceği tüm güzel meziyetleri temsil etmektedir. O, insanlara günahtan kaçınma ve kutsal olmada yardımcı olacak bir rehberdir. Kiliseye göre insanlar, imanlarını koruma ve güçlendirme yolunda kendilerine onu örnek almalıdır.[822]

Meryem'in kilise için örnek olan özelliklerinden biri de itaatkârlığıdır. Katolik Kilisesi bunu *imanın itaatkârlığı* olarak tanımlamaktadır. Meryem'in imanı ve itaati o kadar büyüktür ki o, kilise tarafından bu kavramın vücut bulmuş hali olarak nitelenmiştir. Kilise, Meryem'in itaatkârlığının ve imanının büyüklüğünü anlatmak için pek çok argüman sunmaktadır. Örneğin Meryem kendisine bakire haliyle bir çocuk doğuracağı bildirildiğinde hiç tereddüt etmeden buna iman ve itaat etmiştir. O, Mesih'i henüz karnında taşımadan karnındaymış gibi, ona layık olacak şekilde davranmış ve yaşamıştır. Kilise, Meryem'in iman ve itaat konusundaki üstünlüğünü İbrahim'in sahip olduğu özelliklere benzetmektedir. Meryem, İbrahim'in Tanrı'ya sarsılmaz itaat ve imanla bağlanması gibi, ancak ondan daha sağlam bir şekilde, Tanrı'ya ve oğluna bağlanmıştır. O, Mesih doğduktan sonra karşılaştığı tüm zorluklara göğüs germeyi bilmiş, iman ve itaatinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Meryem normal bir insanın imanını

[821] Katolik Kilisesi'ne göre iman en saf ve temiz haliyle Meryem'de gerçekleşmiştir. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, md. 148-149.
[822] REM, 5-6.

kaybedeceği zorlu durumlarda dahi oğluna daha çok bağlanmış ve hem imanı hem de itaatkârlığı artmaya devam etmiştir.[823]

Mesih çarmıhta ölmeden önce annesiyle öğrencilerini birbirlerine emanet etmiş, bu sayede aralarında kopmaz bir bağ kurulmuştur. Bu bağ Meryem ile kilise arasındaki bağı simgelemektedir. Buna ek olarak Meryem ve öğrencilerin birbirlerine emanet edilmeleri Meryem'in tüm insanlığa, tüm insanlığın da Meryem'e emanet edilmesi anlamına gelmektedir. Meryem bu olaydan sonra yalnızca Mesih'in değil, tüm insanlığın annesi konumuna yükselmiştir. Onun Mesih'e olan sevgisi, imanı ve tam bağlılığı, Mesih haçta ölene kadar devam etmiştir. Mesih'in bedeni haçta asılı dururken Meryem yanı başında tüm imanıyla beklemiş, oğlunu yalnız bırakmamış ve acısını paylaşmıştır.[824]

Katolik Kilisesi Meryem'in kadınlar arasındaki üstün konumunu açıklarken bir karşılaştırma yapmaktadır. Meryem ve Havva arasındaki bu karşılaştırmaya göre Meryem, vaftiz sayesinde yeni ve sonsuz yaşama geçenlerin ve tüm insanlığın annesiyken, Havva vaftiz öncesi yaşamış ve ölmüş olanların annesi konumundadır. Meryem mutlak itaati ve imanı, Havva ise bunun tam tersi özellikleri temsil etmektedir. Ayrıca Havva'nın etkisi insanlar üzerinde artık mevcut değildir. Meryem ise hala şefaat dağıtmaya ve kilise ile bağı sayesinde onun yanında olmaya devam etmektedir.[825]

Meryem, Mesih'e ilk iman ve itaat eden kişidir. Onun bu davranış şekli Mesih'in diğer öğrencilerine de örnek teşkil etmiş, kalplerindeki iman ateşinin büyümesini sağlamıştır. Meryem ile Mesih arasındaki bağ, Mesih ile diğer tüm insanların arasındakinden farklı ve üstündür. O, her şeyden önce Mesih'in annesidir ama aynı zamanda onun ilk ve en sadık yoldaşıdır. Kilise, Meryem'in kilise içindeki görevlerinden birinin kilise ile Mesih arasındaki

[823] REM, 13-15, 17.
[824] REM, 18, 40, 45.
[825] REM, 19, 23.

iletişimi sağlamak olduğunu belirtmektedir. Bu görev Kana Düğünü'nde başlamıştır. Düğünde Meryem, Mesih'in isteklerini çevresindekilere bildirerek oğlunun dünya üzerindeki yardımcısı olmuştur. Bu olay yalnızca bir başlangıçtır ve Meryem'in kilise ile Mesih arasındaki görevi halen devam etmektedir. Kilise, Meryem'in aracılık görevini açıklarken bu görevin yalnızca Mesih'in yapıp ettiklerini daha görünür kılmaktan ibaret olduğunu eklemektedir. Tanrı'yla kilise arasındaki tek aracı Mesih olduğundan, Meryem'in kilisedeki varlığı Mesih'in icraatlarını daha görünür kılmaktadır.[826]

Katolik Kilisesi, Meryem'in sahip olduğu tüm iyi meziyet ve özelliklerin kilise için örnek teşkil ettiğini belirtmektedir. Onun iyi meziyetleri seçilmesinde önemli rol oynamış ve kilisenin dünyevi yönü bu özelliklere göre şekillenmiştir. Bu nedenle Meryem kilise için rol modeldir. Meryem'in sevgi dolu oluşu, imanı ve itaatkârlığı kilisenin sahip olması gereken özelliklerdir. Bunlara ek olarak o, tüm Hıristiyanların birlik olmasını da simgelemektedir. Buna göre Meryem, Mesih öldükten sonra onun takipçilerini bir arada tutanlardan biridir. Sahip olduğu bu iyi meziyetler sayesinde o, tüm Hıristiyanların tek bir kilise altında birlik olması konusunda en önemli örnektir.[827]

Katolik Kilisesi, Meryem ile kiliseyi birbirine benzetmektedir. Buna göre kilisenin dünyadaki icraatları ve özellikleri Meryem'inkilerle aynıdır. Örneğin Meryem'in, oğlu Mesih'e iman eden bir anne olması kilise için önemlidir. Kilise, Meryem gibi Mesih'e sarsılmaz bir imanla bağlı olduğu için insanları vaftiz ederek veya onlara İncil'i duyurarak bir anne konumunda olmaya devam edecektir. Meryem'in Mesih'i doğurması gibi kilise de insanları vaftiz edip onlara annelik yapacaktır. Meryem ile kilise birbirlerine bekaret yönünden de benzemektedir. Meryem'in bakire olması gibi kiliseye bağlı ruhbanlar da eşi oldukları Mesih'e

[826] REM, 20-22; Meryem'in aracılığının boyutlarının, Katolikler tarafından gereğinden fazla abartıldığı da olmuştur. Bazı teologlar ona atfedilen bu güç ve yetkinin, Mesih'in aracılığını geri plana ittiğini belirtip bu durumu eleştirmiştirler. Bkz. Saliha Gülnur Uzuner, *Katolik Mezhebine Göre İsa'nın Annesi Meryem*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015, s. 145-146.
[827] REM, 29-30, 37.

bir yemin etmekte ve Meryem gibi sonuna kadar yeminlerine bağlılıklarını sürdürmektedir. Her alanda kiliseye örnek olan Meryem, Mesih'in sözleri üzerine düşünme ve onun derin anlamlarını çözmeye çalışma konusunda da bu görevini sürdürmektedir. O, henüz hayattayken oğlunun söylediği ve yaptığı her şeyi içselleştirmiş ve onu anlamaya çalışmıştır. Kilise de tıpkı Meryem gibi Mesih'in sözlerinin derin anlamlarını araştırmaya devam etmektedir.[828]

4.4. Misyon ve Kilise

Katolik inancına göre Mesih, Hıristiyanlığı yayma görevini kiliseye emanet etmiştir. O henüz hayattayken mesajını duyurmuş ve ölümünden sonra bu görev kilisenin omuzlarına yüklenmiştir. Bu nedenle misyon faaliyetleri kilisenin temel görevlerinden biridir.[829] Katolik Kilisesi misyonun amacının insanları sonsuz hayata kazandırarak kurtarmak olduğunu belirtmiştir. Bunun için herkese Hıristiyan mesajı ulaştırılmalı ve onların kilisenin bir parçası olmaları sağlanmalıdır.

Katolik Kilisesi insanları kurtarma görevinde Mesih'e yardım etmektedir. Mesih kendi kanıyla yeni bir umut olmuş, insanlara ikinci bir şans vermiş ve ölümünden sonra kurtuluş misyonunu kilise aracılığıyla devam ettirmiştir. Katolik inancına göre kilise "kurtuluş sakramentidir"[830] ve bu nedenle onun insanın kurtuluşundaki yeri vazgeçilmezdir.[831]

Kilise misyon faaliyetlerini insanların Tanrı'nın Krallığı'na girebilmeleri için gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Buna göre kilise, Mesih ve Tanrı'nın Krallığı arasında kopması mümkün olmayan bağ mevcuttur. Kilise, insanlar ile Tanrı'nın Krallığı arasında Mesih'e yardımcı olmaktadır. Mesih'in insanlara olan sevgisi, kilise içinde varlığını sürdürüp

[828] REM, 43.
[829] RM, 1.
[830] Kilisenin ayrım yapmaksızın tüm insanlığın kurtuluşunu hedefleyen bir yapı olduğunu açıklayan terimdir. Sakrament kelimesinin buradaki kullanımı işaret ve yol anlamlarına da gelmektedir. Kurtuluş sakramenti olan kilise, tüm insanlığın kurtuluşunun işareti ve yoludur. Ad Gentes, 1, 5; LG, 48; GS, 43, 45.
[831] RM, 9.

tüm insanlığı kurtarmaya çalışmasının nedenidir. Dolayısıyla kurtuluş misyonunun önemli bir kısmını oluşturan kilise, Mesih tarafından yönetilerek insanların kurtuluşu sağlanacaktır.[832]

Kilisenin kurtuluş misyonunda Tanrı'nın Krallığı'nın hizmetinde olduğu belirtilmektedir. O, bu hizmetini çeşitli şekillerde gerçekleştirmektedir. Örneğin Hıristiyan mesajının daha önce ulaşmamış olduğu yerlere gidip yeni Hıristiyan cemaatleri oluşturmak veya oralarda yeni kiliseler kurmak bunlar arasındadır. Kilise imanlı olan ve henüz Hıristiyan olmamış topluluklara karşı yardımsever olunmasını öğütlemiştir. Bu yolla Hıristiyanlık yayılıp insanların Tanrı'nın kurtuluş planının bir parçası olması sağlanacaktır. Çünkü "kurtuluş sakramenti" olan kilise yalnızca Hıristiyanlar için değil, tüm insanlık için bir çıkış yoludur. Kilise, insanın kurtuluş serüveninde onun doğru yoldan gitmesini sağlayacaktır. Bunu yaparken de diyalog, adalet ve barışın tesisi, eğitim, yaşlıların bakımı ve fakirler ile çocuklara yardım faaliyetlerinde bulunacaktır. Kilise bunları yaparak Hıristiyanlığın daha iyi yayılabileceğini düşünmektedir.[833]

Kilisenin misyon faaliyetleri Kutsal Ruh tarafından düzenlenmektedir. Buna göre misyon faaliyetlerinin nerelerde gerçekleştirileceği ve kimlerin bunlara katılacağı gibi pek çok şey Kutsal Ruh tarafından belirlenmektedir. O, her zaman misyonerlerin yanındadır. Onlara hem yol göstermekte hem de yardım etmektedir. Onun sayesinde misyonerler çeşitli güçler kazanmakta ve görevlerinde başarıya ulaşmaları kolaylaşmaktadır.[834]

Kilise, misyon faaliyetlerinin bir sonunun olmadığını belirtmektedir. Çünkü her zaman Hıristiyanlığın anlatılmadığı insan toplulukları mevcut olacaktır. Dolayısıyla bu topluluklara ulaşıp onları kazanmak gerekir. Kilise, bu faaliyetlere "topluluk buluşması" adını vermiştir. Bu buluşmalarda misyonerler henüz Hıristiyan olmayan ancak herkes gibi Hıristiyan olma

[832] RM, 18-19.
[833] RM, 20.
[834] RM, 24-25.

potansiyeli taşıyan insanlara İncil'i vaaz etmeli ve onları kiliseye kazandırmalıdır. Kilise bu görevi yerine getirirken daima teyakkuz halinde, hazır ve kendisine Mesih tarafından emanet edilen şeylerin tek varisi olduğunu bilerek hareket etmelidir. Kilisenin tüm bunların farkında olması, Mesih'in daima onunla birlikte olmasından kaynaklanmaktadır. Onun gizem veya sır olan Mesih ile birlikteliğine bu nedenle "kilisenin gizemi" denmiştir. Dolayısıyla Mesih ile aralarındaki özel ve gizemli bağın farkında olan, buna sadece teolojik ve kitabi bir bilgi olarak bakmayıp onu içselleştiren kilise mensupları her zaman ruhen hazır, tetikte ve cesur bir şekilde görevlerini gerçekleştirmeye çalışmalıdır.[835]

4.5. Ruhbanların Cemaatleriyle İlişkileri

Ruhbanların cemaatleriyle ilişkilerinin nasıl olması gerektiği papalık resmî belgelerinde detaylı şekilde anlatılmıştır. Katolik Kilisesi, cemaat-ruhban arasındaki ilişkiye azami özenin gösterilmesi gerektiğini vurgulamış ve aralarındaki bağın niteliklerini açıklamıştır. Buna göre bir papaz, cemaati ile yakından ilgilenmelidir. Papazın bu faaliyeti zorunlu bir iş yapıyormuş gibi olmamalı, içten gelmeli ve yalnızca Tanrı için yapılmalıdır. Papaz bu tür işlerini dünyevi bir beklenti karşılığında da yapmamalıdır. O, işini istekli ve karşılık beklemeyecek bir şekilde yapmalı ve cemaatinin kendisini örnek almasını sağlamalıdır. O ayrıca dindarlığından ödün vermemeli, kalbinden sevgiyi eksik etmemeli ve bunları cemaatiyle de paylaşmalıdır.[836]

Kiliseye göre papazlara Kutsal Ruh aracılığıyla tanrısal armağanlar emanet edilmiştir. Bu nedenle papazlar cemaatteki herkesle iletişim halinde olmalı ve onların yanlış kişilerin yolundan gitmelerini engellemelidir. Sürü ve çoban benzetmesi üzerinden konuyu açıklığa kavuşturan Kilise, hadiseyi çobanının sesini tanıyan koyunlarla çoban arasındaki ilişkiye benzetmiştir. Buna göre bir cemaatteki insanlar o cemaatin lideri olan papazdan başka kimseye emanet edilmemelidir. Çünkü kötü insanların sürüyü yanlış yollara yönlendirme ihtimali vardır.

[835] RM, 26-27; ES, 18, 21, 23, 25, 35-36.
[836] Ubi Primum, 3. 1849 yılında Papa IX, Pius tarafından yayımlanan genelge.

Bu nedenle sürünün başı olan papaz, kendisinin sesini tanıyan ve bundan memnun olan sürüsünün daima başında olmalıdır.[837]

Papazların cemaatlerini yönetirken dikkat etmeleri gereken önemli şeylerden biri onları yanlış düşüncelerden korumaktır. İnsanların kutsal metinleri kilisenin onaylamadığı bir şekilde anlaması, doğru öğretiden uzaklaşmalarına neden olacaktır. Bu yüzden Kilise, papazlardan kutsal metinlerin anlamlarını cemaatlerine doğru bir şekilde açıklamalarını istemektedir. Kiliseye göre doğruluğundan şüphe olmayan bir metnin yanlış okunup yorumlanmasının, okuyanı sapkın yollara sevk etme ihtimali yüksektir. Eğer papazlar görevlerinde başarısız olurlarsa, cemaatten özellikle genç ve eğitimsiz kişilerin yanlış öğretilerin peşinden gitme olasılığı vardır. Bu nedenle papazlar, kiliselerinde tüm dini görevlerini layıkıyla yerine getirmeli ve cemaatlerinin doğru yolda ilerlemesini sağlamalıdır. Tüm bunlara ek olarak onlar, cemaatlerini kilisenin başı olan papanın konumu ve üstünlüğü konusunda bilgilendirmelidir.[838] Cemaatin papaların üstünlük ve önemini kabul etmemesi imanın zedelenmesi anlamına geleceğinden, onları bu tehditten korumak yine papazların görevidir.

4.6. Ruhbanların Bekaretinin Anlam ve Önemi

Kilise hiyerarşisinde bekaretin önemli bir yeri vardır. Kilise, bekaretin anlamını, ruhbanların neden bekar olmaları gerektiğini ve bekaretin faydalarını resmi kilise belgelerinde ayrıntılarıyla değerlendirmiştir.

Kiliseye göre ruhbanların bekar kalmaları, kendilerini yalnızca Tanrı'ya adamalarını kolaylaştırmaktadır. Örneğin bir papazın hem papazlık hem de aile reisliği görevinin olması, kendisini Tanrı'nın işlerine adamasını zorlaştıracak bir etkendir. Dolayısıyla ruhbanların bekar kalması onların tek bir işle meşgul olarak ruhen zinde ve odaklanmış bir halde görevlerini

[837] UP, 9.
[838] UP, 19, 23; Cum Nuper, 6. 1858 yılında Papa IX, Pius tarafından yayımlanan genelge.

sürdürmelerini sağlayacağı için faydalıdır. Ruhbanlar bu sayede ruh ve bedenlerini birden fazla işle meşgul etmemekte ve her ikisini de doğrudan Tanrı'ya adamaktadır. Katolik Kilisesi'ne göre bu durum, kişinin sürekli olarak Tanrı'ya her şey için şükretmesi, onu düşünmesi, bedenini ve ruhunu tamamen Tanrı'ya adamasıyla gerçekleşmektedir. Bunun yapılmaması ise ruhbanların akıllarının dünyevi şeylerle meşgul olması ve gerçek işlerine tam olarak odaklanamamaları sonucunu doğuracaktır. Kilise, ruhbanların Tanrı'ya duydukları aşk için cinsel hazdan vazgeçtiklerini yani fedakarlıkta bulunduklarını belirtmektedir. Hatta kilisenin iddiasına göre günümüzde kilise hiyerarşisine mensup olmasalar da bekareti seçip Tanrı'nın işleri için kendi çabalarıyla çalışan insanların sayısı her geçen gün artmaktadır.[839]

Katolik Kilisesi'ne göre Âdem'in işlediği günah insanın doğasını bozmuş ve onu asla olmaması gereken bir hale sokmuştur. Bu nedenle insani davranış ve arzular zarar görmüştür. Ancak Mesih'in sayesinde bu durum son bulmuştur. Kilise, Mesih'in inayeti ve sakramentler yardımıyla insanın bozulan doğasının kontrol altına alındığını belirtmektedir. Mesih, takipçilerine ruh ile yaşamayı öğretmiştir. Kilise iffetli olmanın yanlış anlaşılmaması gerektiğini, herkeste cinsel arzu ve isteğin var olduğunu ancak bunun ruhbanlar için, onurlu bir Hıristiyan ve insan olma uğraşından çok sonra akla gelebilecek, akıl ve inayetten daha alt düzeyde, tali bir konu olduğunu belirtmektedir.[840]

Kilise bekar kalmanın önemli bir fedakârlık olduğunu, bunu yalnızca Tanrı'nın seçtiği, bu armağanı Tanrı'dan almış kişilerin becerebileceğini, diğerlerinin kendilerini zorlamaması gerektiğini, kilise dışında eğer evlenmeden kalabilenler varsa bunların oldukları gibi kalıp Tanrı'ya bu şekilde hizmet edebileceğini ve en önemlisi de bekaretin doğrudan kişinin kendi tercihi ile ilgili bir durum olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak ruhbanların bekaretinin kendine özgü bir özelliği vardır. Kilise, bekaret yemininin yalnızca "Tanrı'nın Krallığı üzerine"

[839] Sacra Virginitas, 4-7, 15. 1954 yılında Papa XII. Pius tarafından yayımlanan genelge.
[840] SV, 35.

edilirse geçerli olduğunu, bunun dışındaki bekar kalma durumunun ise paganların gerçekleştirdiği bekaret yeminlerinden bir farkının bulunmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla kiliseye göre, paganlarınkinden farklı olarak, Katolik Kilisesi'nin bekaret anlayışı kutsaldır. Bunun nedeni, kişinin ruh ve bedenini yalnızca Tanrı'ya adamasıdır. [841]

Bekareti seçmiş olan kadınlar Tanrı ile ruhen evlenmişlerdir. Ancak bu, dünyevi bir eşe duyulacak sevgiden çok daha büyük ve kalıcıdır. Kadınlara ek olarak bekareti seçen erkekler de çok yüce bir iş yapmışlardır. Katolik Kilisesi'ne göre erkekler ve kadınlar bu yolu tercih ederek Mesih'e daha çok benzeyecektir. Çünkü Mesih hayatı boyunca bekar kalmış ve buna uygun şekilde yaşamıştır.[842] Kiliseye göre bekaret yemini edenler, Mesih ile bir bütün olabilme arzusuyla dolup taşmaktadır. Onların kendilerini ruhen ve bedenen Tanrı'ya adamaları, dünyevi kaygılardan uzak kalmalarını ve işlerini daha iyi yapmalarını kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında kilise, bekaretin ruhbanlara onları din adına ölüme götürebilecek kadar büyük bir güç ve motivasyon verdiğini vurgulamaktadır.

Katolik Kilisesi ruhbanların bekaretinin ilk kez Hıristiyanlık ile başlamadığını belirtmektedir. Buna göre ruhbanların bekareti, tarihte Süleyman Tapınağı'ndaki görevlilere kadar geri gitmektedir. Kilise, tapınakta görevli ruhbanların normalde evli olsalar dahi tapınakta önemli ayinlerin gerçekleştirileceği dönemlerde eşleriyle cinsel münasebetten kaçındıklarını vurgulamaktadır.[843]

Kilise bekaret yemini etmenin evlilikten daha üstün olduğunu ancak bir Hıristiyan'ın yaşamını kusursuz hale getirebilmesi için zorunlu bir şey olmadığını belirtmektedir. Çünkü geleceğin kilise tarafından onurlandırılmış ve kutsanmış anne-babaları arasından da pek çok samimi Hıristiyan çıkmaya devam edecektir. Kilise evli erkek ve kadınların sayılarının çok

[841] SV, 10-12, 16.
[842] Sacerdotalis Caelibatus, 21. 1967 yılında Papa VI. Paul tarafından yayımlanan genelge.
[843] SV, 17-20, 22-23, 28; Levililer 22: 4; 1. Samuel 21: 4-7.

olduğunu, bekaret yemini edenlerin ise daha az sayıda olduğunu belirtmektedir. Ömür boyu bekar kalmak ve onun gereklerine göre yaşamak bir erkek veya kadınla evlenmekten daha zor ve anlamlı olduğundan, bekaret evlilikten daha üstün ve mükemmeldir. Bunlara ek olarak kilise herkesin bekaret yemini etmesini arzulamamaktadır. Bazı kişilere Tanrı tarafından bekar kalabilme ve yalnızca Tanrı'ya hizmet edebilme gücü ve yeteneği verilmiştir. Ancak bu kişilerin dahi yemin etmeye zorlanmaları yanlıştır. Bekaret yemini edecek ve kendilerini yalnızca Tanrı'nın işlerine adayacak kişilerin bunu yürekten ve kendi iradeleriyle kabul etmeleri gerekir. Çünkü bekaret bir yandan büyük bir onur, diğer yandan ise herkesin üstlenmekte başarılı olamayacağı bir sorumluluktur.[844]

Bekar kalmaya karar veren kişilerin niyetlerinde ciddi olup olmadıkları ve bunu başarıp başaramayacakları yerel papazlar tarafından yakından izlenmeli, eğer gerekirse uzman destek alınmalıdır. Bekarete uygun olmayan kişiler bu yolla belirlenmelidir. Herkes bunu başaramayacağından bu tür insanların evlenmeleri daha doğru olacaktır. Bekarete uygun olan genç adaylar ise insanların arasına karışmadan önce kilisede ruhen eğitilmelidir. Yemin edecek kişilerin dünyevi uyarıcılardan uzak durması gerekir. Kiliseye göre bu yemini etmeye hazırlananların, toplum içinde ve tüm tehlikelerle yüz yüze gelerek sınanması gerektiğini savunanlar yanılmaktadır. Bu nedenle onlar bu süre zarfında kilisenin belirlediği kurallar çerçevesinde tüm dünyevi etkilerden uzakta kalmalıdır. Adaylar, papazların gözetiminde denenirken kilise tarafından yasaklanmış yayınlardan da sakınmalıdır. Bu tür yayınlar onları gitmek istedikleri yoldan alıkoyabilecek içeriğe sahiptir. Adayların ve bekaret yemini etmiş olanların rehber ve örnek olarak alması gereken kişi Mesih'in annesi bakire Meryem'dir. Meryem, iffet ve erdemin mükemmel şekilde bir arada bulunduğu rol model olduğundan,

[844] SV, 45-48; SCC, 69.

yalnızca Tanrı'nın hizmetkarı olmak için bekaret yemini etmiş olanlar "Bakirelerin Bakiresi Meryem'i" her yönüyle kendilerine örnek almalıdır.[845]

4.7. Piskoposların Kilise Hiyerarşisindeki Yeri

Piskoposlar genel olarak görevli oldukları bölgelerde işlerin doğru yapıldığından, alt rütbeli ruhbanların disiplininden, kiliseyi yanlış fikir akımlarından korumaktan ve yeni ruhbanları kiliseye dahil etmekten sorumludur. Papalık tarafından yayımlanan resmî belgelerde piskoposların bu konularda sürekli uyarıldıkları görülür. Örneğin piskoposların dikkat etmesi gereken şeylerden biri papaz atamalarıdır. Kilise bu konuda piskoposlardan çok dikkatli ve özenli olmalarını istemiştir. Çünkü henüz bu göreve gelmeye hazır olmayan bir kişinin papaz olarak atanması kiliseye yarardan çok zarar verebilir. Bu nedenle piskoposlar bir kişiyi papaz olarak atamadan önce o kişi hakkında araştırmalar yapılmasını sağlamalı ve eğer uygun olduğuna karar verirlerse atama gerçekleştirilmelidir. Bunun yanında piskoposlar erkek ve kadınların iyi bir dini eğitim almalarından da sorumludur. Çünkü iyi ve zengin bir nesil ancak iyi bir eğitim sayesinde ortaya çıkacaktır.

Piskoposlar görevli oldukları bölgelerdeki sivilleri ve ruhbanları Katolik inanç hakkında doğru bilgilendirmeli ve onların sapkın akımlara kapılmalarına engel olmalıdır. Bu tür akımlar hem dini hem de sivil yaşama zarar vereceğinden, ivedilikle engellenmeleri önemlidir. Piskoposlar bulundukları bölgede kilisenin haklarını korumalı ve kilise mahkemelerinde alınan kararlarda adil olunmasını sağlamalıdır. Kararlar alınırken kilisenin yargılama kurallarına uyulmalı ve bu konudaki her şey düzgün bir şekilde yapılmalıdır. Bunların yanında onlar, bölgelerinde yeni bekaret yemini etmiş kişilerin kilisedeki geleceklerinden de sorumludur. Kilise tarafından "yeni açmış bir çiçek" ve "kilisenin süsü" olarak adlandırılan bu yeni adaylara özellikle dikkat edilmelidir. Kilisenin geleceği olacak bu kişilerin gözlerini dünyevi şeylerden

[845] SV, 50, 55, 57, 64-65.

uzak tutmaları, yalnızca cenneti düşünmeleri ve Tanrı'nın işleriyle ilgilenmeleri sağlanmalıdır.[846]

Piskoposlar, bölgelerinde Hıristiyanlar arasındaki birlik ve beraberlikten de sorumludur. Ayrıca ruhbanlar arasındaki iyi ilişkiler ve birbirlerine duydukları sevgi, kiliseye kötülüğün girmesine engel olacaktır. Çünkü bir kilisede insanlar birbirlerine karşı sevgi duymazlarsa oraya mutlaka kötülük hâkim olacaktır. Bu nedenle piskoposlar, bölgelerindeki insanların birbirleriyle ilişkilerinin iyi olduğundan emin olmalıdır.[847]

Kilise, ruhbanların işlerini sıkı bir disiplin içinde yapmaları konusunda piskoposları uyarmaktadır. İşini iyi yapan bir papaz hem iş disiplini hem de karakteri ile sıradan insanlara örnektir. Dolayısıyla piskoposlar, papazların disiplinli ve iyi huylu insanlar olmasını sağlamalıdır. Son olarak onlar her şart altında kiliselerini korumalı ve en kötü zamanlarda dahi Tanrı'nın işini yapmaya devam etmelidir. Çünkü böyle zor dönemlerde yaşıyor olmak, Tanrı'nın işini yapmaya engel değildir. Bu nedenle onlar en zor şartlarda dahi insanların kurtuluşu ve Tanrı'nın kilisesi için çalışmalıdır.[848]

4.8. Papazların Kilise Hiyerarşisindeki Yeri

Katolik Kilisesi'ne göre insanoğlu her zaman ruhbanlara ihtiyaç duymuştur. Tanrı ile insan arasındaki aracılık görevini üstlendikleri için bu kişiler, dinin olduğu tüm toplumlarda var olagelmiştir. Bunlar topluluk adına dua etme ve kurban törenlerini gerçekleştirme görevlerini üstlenmişlerdir. Bu nedenle ruhbanlar, insan doğasına aykırı şeyler yapmayan her toplumda kendilerine yer bulmuşlardır. Kiliseye göre ruhbanların bulunduğu bazı kültürler Katolik öğreti ile bağdaşmasa da dinin olduğu ve sunağın inşa edildiği her kültürde ruhbanlık müessesesi

[846] CN, 5, 7-9, 11; Ad Catholici Sacerdotii, 72-73. 1935 yılında Papa XI. Pius tarafından yayımlanan genelge.; Inscrutabile, 4-8. 1775 yılında Papa VI. Pius tarafından yayımlanan genelge.; Ubi Nos, 7-8. 1871 yılında Papa IX. Pius tarafından yayımlanan genelge; Optime Noscitis, 4. 1855 yılında Papa IX. Pius tarafından yayımlanan genelge.
[847] Nemo Certe Ignorat, 2. 1852 yılında Papa IX. Pius tarafından yayımlanan genelge.
[848] Probe Noscitis Venerabiles, 2-3. 1852 yılında Papa IX. Pius tarafından yayımlanan genelge.

büyük saygı görmüştür. Kilise, Eski Ahit'te bunun açık bir şekilde görülebildiğini belirtmektedir. Buna göre Musa, ruhbanlık müessesesini ilk kez kurmuş ve onların tüm görev ve sorumlulukları detaylı bir şekilde belirlenmiştir. Seçilmiş İsrail halkı arasından ruhbanlar belirlenmesi Tanrı'nın planının bir parçasıdır. İsrail halkının yaşamında o günden sonra ruhbanların vazgeçilmez bir yeri olmuştur. İsrail'deki ruhbanlık müessesesi, Mesih'in kanının dökülmesiyle başlayacak Yeni Ahit ruhbanlığının bir "ön örneğidir". Yeni Ahit döneminde ise İsrail'de ortaya çıkan ruhbanlık farklı bir boyut kazanmıştır.[849]

Katolik inancında papazlar, imanlılar arasından seçilip bu işle görevlendirilmiş kişilerdir. Onlar insanların değil, Tanrı'nın işini yapmaktadır. Çünkü bu dünyaya ait olan her şey gelip geçici, sadece Tanrı'ya ait olanlar kalıcıdır.[850] Bu nedenle papazlar, Tanrı ile insan arasında bir aracı vazifesi görerek insanların kutsal ile etkileşim halinde olmalarını sağlamaktadır. Papazlar Mesih'ten aldıkları yetkiyi kullanmaktadır. Dolayısıyla Katolik Kilisesi papazları, Mesih'in işlerini yaptıklarından, "Mesih'in devamı" olarak görmektedir. Papaz, aldığı yetkiyle Tanrı'nın gizem ve armağanlarını insanlara dağıtmakta ve dünyada Mesih'in yetkilendirdiği bir aracı olarak yaşamını sürdürmektedir.[851]

Mesih, Hıristiyan papazlık ve kurban anlayışını ilk kez havarileriyle birlikte gerçekleştirdiği son Fısıh yemeğinde tesis etmiştir. Mesih, onunla birlikte masada olanlara kendi eti ve kanı olarak ekmeği ve şarabı sunup ölümünden sonra bunu sürdürmelerini söylediğinde, onlara papazlık görevini de vermiştir. Yemeğin devamında Mesih yakalanıp çarmıhta canını verecektir. Onun çarmıhta canını tüm insanlık için feda etmesi, havarilerinin bu fedakârlığın anısına düzenli olarak gerçekleştirecekleri kurbandır.[852]

[849] ACS, 8, 11.
[850] ACS, 10.
[851] ACS, 12.
[852] ACS, 13.

Kilise, papazın bir Hıristiyan'ın yaşamında önemli yeri olduğunu belirtmiştir. Papaz, doğumundan ölümüne kadar her anında onun yanındadır. Buna göre bir Hıristiyan doğduğunda papaz tarafından vaftiz edilmekte, evleneceği zaman evliliği kutsanmakta, evharist ayininde kendisine ekmek ve şarap verilmekte ve hastalandığında veya ölüm döşeğindeyken kutsal yağlarla yağlanmaktadır. Papaz bu sayede kişinin iyi bir Hıristiyan olmasına yardımcı olmakta ve cennete girmesinde ona yol göstermektedir. Ancak papazın tüm bunlardan daha yüce olan, melek ve baş meleklere dahi verilmemiş bir yetki ve gücü vardır. Bu yetki günahları affetme yetkisidir ve papazlardan başka kimseye verilmemiştir. Yukarıda sayılan bu güç ve yetkiler onlara, sınırlı veya belirli bir süre için verilmemiştir. Onlar bu yetkilerini takdis edildikleri andan itibaren ölene kadar kullanabilmektedir.[853]

Papazlar güç ve yetkilerini kullanırken kendilerine Mesih'i örnek almalıdır. Bu mükemmel örnek sayesinde insanlar ile Tanrı arasındaki bağı en iyi şekilde kuracaklar, imanlıların dualarının Tanrı'ya ulaşmasına aracılık edecekler ve bu sayede insanların kendilerini daha iyi ifade etmesini sağlayacaklardır.[854]

Papazların sahip olması gereken bazı önemli özellikler vardır. Bir papaz her şeyden önce temiz kalpli, yüce ruhlu ve mesleğinin gerektirdiği şekilde kutsal bir yaşam sürmeye uygun bir kişi olmalıdır. Papazlık mertebesine yükselen kişi diğer insanlardan daha üstün bir konumda olduğu için, görevinin kutsiyetine uygun olarak hareket etmelidir. Papazlar Tanrı'nın işlerini yaptıklarından, tıpkı Tanrı gibi kutsal olmak zorundadır. Dolayısıyla Tanrı ile insan arasında aracı konumunda olan papazlar yaşamları boyunca bu ilkeye bağlı kalmalıdır. Buna aykırı davranışlar, Tanrı ile insanlar arasındaki bağlantının lekelenmiş bir yaşam süren papazlar tarafından kurulmasına neden olacaktır. Bu nedenle papazlar lekesiz ve temiz bir yaşam sürebilmek için tüm imkanlarını kullanmalı, Tanrı'ya layık olmalıdır.

[853] ACS, 18-20, 22.
[854] ACS, 28-29.

Onlar Tanrı'nın sözlerini ve doğru inancı insanlara anlatmakla yükümlüdür. Ancak kutsal metinleri insanlara okumak ve onları yalnızca bu şekilde doğru yola sevk etmek her zaman mümkün değildir. Dolayısıyla papazlar, inananlara vaaz ettikleri şeyleri önce kendi yaşamlarında uygulamalıdır. Böyle davranmamaları durumunda inandırıcılıkları azalacak ve cemaat yanlış yollara sapacaktır. Kilise bu konuda Ferisileri örnek olarak göstermektedir. Buna göre onlar, insanlara Tanrı'nın sözlerini doğru şekilde bildirseler de kendi hayatlarında asla bu şekilde davranmamış ve iki yüzlü bir yaşam sürdürmüşlerdir. Bu nedenle papazlar bundan ibret almalı, sözleri ile davranışları arasında tutarlılık olmalıdır.[855]

Papazlar dünya malına tamah etmemelidir. Tanrı'nın işini yaptıklarından, dünyanın geçici edinimlerinin peşinden koşmamalıdır. Dolayısıyla kendi işlerinden başka işlerle uğraşıp para peşinde asla koşmayıp sadece yapmaları gereken şeylere odaklanmaları gerekir. Çünkü parada zengin olmaktansa, Mesih'in iyi ve kararlı bir askeri olmak bir papaz için çok daha değerlidir. Papazların para işlerinden uzak tutulmak istenmesinin nedeni, paranın insanları aç gözlülüğün ve hırsın kölesi yapmasındandır. Bir papazın yeryüzünün hazineleriyle hiçbir işi olmamalıdır. Çünkü o hazineler çalınabilir veya bir gün bitebilir. Papazların armağan ve hazinesi ise cennettedir. Katolikler bir papazın aile (eş ve çocuklar) ve diğer dünyevi bağlardan uzak olmasını da bu konuya bağlamaktadır. Aile ilişkilerinden arınmış ve dünyevi hiçbir şeye kendini bağlı hissetmeyen bir papaz kiliseye daha iyi hizmet edecektir. Çünkü endişelenecek ne bir ailesi ne de bir serveti olacak, kendini sadece Tanrı'ya adayacaktır.[856]

Papazların Katolik Kilisesi'nin dünyevi lideri ve Mesih'in vekili olan papaya tam itaatleri esastır. Piskopos tarafından papaz olmaları için kutsanan papazlar, papaya itaat edeceklerine dair yemin etmektedir. Kilise bu yemini edenlerin "düzenli bir ordu" gibi

[855] ACS, 33-36.
[856] ACS, 48-49, 51.

olduklarını belirtmektedir. Bu yemin hiçbir direnme olmaksızın kabul edilmelidir. Aksi taktirde kilisenin işleyişi zarar görecektir.[857]

Papazların bir başka önemli görevi de öğretmektir. Onlar insanlara dini sevdirmeli ve gerçekleri açık bir şekilde anlatmalıdır. Bunu yapmak için de iyi eğitilmiş olmaları gerekir. Papazlar kafası karışık insanların karşısında en az kendilerine soru soran kişiler kadar bilgili olmalıdır. Bu yüzden onlar kendilerini sürekli geliştirmeli ve teoloji okumaları yapmaya devam etmelidir. Eğer yeteri kadar bilgili olurlarsa insanlara Katolik dogmalarını doğru bir şekilde öğreterek yanlış yollara sapmalarını engellemeleri mümkündür. Bilgisiz olmaları durumunda ise onları ikna edemeyip "Tanrı'nın Sürüsü"nden kayıpların olmasını engellemeleri mümkün olmayacaktır.[858]

Katolik Kilisesi, papaz eğitiminin çok önemli bir mesele olduğunu kabul etmekte ve papaz okullarının "kilisenin gözbebeği" olduğunu belirtmektedir. Bu okullarda verilecek eğitimde hangi pozisyonda olurlarsa olsunlar en donanımlı kişiler görevlendirilmelidir.[859]

Kilisenin, papazları düzenli bir şekilde eğitime tabi tutmasının amacı, hem dini bilgi alanında gelişmelerini sağlamak hem de görevlerini yaparken nelere dikkat etmeleri gerektiğini onlara hatırlatmaktır. Papazların eğitim alacağı okullar dış dünyanın uyarıcı etkilerinden ve dünyevi olan her şeyden uzakta olmalıdır. Bu okulların insanların kalabalık halde bulunduğu yerlerden uzak olmasının önemli bir nedeni vardır. Kilise özellikle kalabalık şehirlerde ve insanlarla iç içe olan okullarda eğitim alan kişilerin gençlik arzu ve isteklerine yenik düşüp yanlış yollara sapma ihtimali olduğunu ve bu durumun, bir papazın mesleki geleceğini kötü yönde etkileyebileceğini düşünmektedir. Bu nedenle eğitimlerin verileceği okullar dış

[857] ACS, 55.
[858] ACS, 57-58.
[859] ACS, 66.

dünyadan yalıtılmış olmalıdır. Kilise böyle bir eğitimin iyi sonuçlar verdiğinin kanıtlanmış olduğunu ve bu yolda devam edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[860]

Kilise, ruhban okullarında verilen eğitimin önemli olduğunu ancak bu okulların sivil otoritelere ve hatta meclislere iyi anlatılması gerektiğini belirtmektedir. Okulların kurulacağı bölgelerin sivil otoritelerine, o bölgede kilise adına görev yapan kişi bizzat ulaşmalı ve okul ile ilgili her şeyi açıklığa kavuşturmalıdır. Kilise, buralara gönderilecek kişilerin en az misyon faaliyetlerine katılanlar kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kilise böyle yaparak, kendisine zarar verebilecek olayları engelleyip sivil otoriteler karşısında haklarını savunabilecektir. Buna ek olarak kilisenin kendini sivillere daha iyi anlatabilmesi için bir Katolik gazete çıkarılmalıdır. İnsanların gün içinde haberleri özellikle yazılı basından takip ettiğini belirten Katolik Kilisesi, medya alanında da faal olunması ve kilisenin haklarının bu yolla savunulmaya devam edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[861]

Ruhban okulları her bölgede aynı maddi imkanlara sahip değildir. Kiliseye göre Katolik inancına mensup kişilerin sayıca çok olduğu ülkelerde, geçmişte atalarının yaptığının aksine, sivil otoriteler kiliselere ya çok az yardım yapmakta ya da hiç yapmamaktadır. Bunun üstesinden gelmenin yolları açıklanmıştır. Kilise yardımlar konusunda her şeyden çok halka güvenmektedir. Onlar tıpkı kendilerinden öncekiler gibi kiliseye yardımda bulunup destekleyecektir. Başka bir maddi kaynak ise daha zengin manastırlarla ve dini örgütlerle iş birliği halinde olmaktır. İhtiyaçlarından fazlasına sahip olanlar, imkanlarını daha fakir olanlarla paylaşmalıdır. Son kaynak ise saygın aileler ile iş birliği halinde olmaktır. Bu aileler toplumun geniş kesimleriyle irtibat halinde olduğundan, kilisenin bundan faydalanması ve bağış faaliyetlerinin genişlemesi mümkün hale gelecektir.[862]

[860] Paternae, 3-4. 1899 yılında Papa XIII. Leo tarafından yayımlanan genelge.
[861] PT, 5-8.
[862] PT, 9-13.

SONUÇ

Katolik Kilisesi'nin kilise anlayışın şekillenmesindeki en büyük etkiye sahip kaynak Kutsal Kitap'tır. Katolikler, kilise kavramının mahiyetini açıklamak için hem Eski hem de Yeni Ahit'ten deliller ortaya koymuşlardır. Onlar ilk olarak, Mesih'in gelişiyle birlikte kurulan kiliseden önceki hazırlık aşamaları üzerinde durmuşlardır. Buna göre Âdem ve Havva'nın asli günah nedeniyle cennetten kovulmasını takiben Tanrı'nın kiliseyle ilgili planı başlamıştır. Kilise, Tanrı'nın insanlık için hazırladığı bir kurtuluş planıdır. Ancak insanlar henüz bu kurtuluş planında yer almaya hazır değildir. Çünkü o, cennette günah işleyerek Tanrı'ya itaatsizlik etmiş ve günahta ölmüştür. İnsan artık cennetteki konumundan ve mükemmelliğinden çok uzakta, dünyada zorlu bir hayat yaşamaya mahkumdur. İşlediği günah onun doğasına zarar vermiştir. Tüm bunlara rağmen Tanrı, insanların kurtuluş planına dahil olup yeniden kendisine kavuşmalarını istemektedir. Bu nedenle "özünden" yani Tanrı'dan kopan insan, uzun ve zorlu bir eğitimden geçmelidir. Onun almak zorunda olduğu bu eğitim, günahla yaralanmış doğasının onarılmasına yardımcı olacak ve onu Mesih'in kurtuluş müjdesine hazırlayacaktır.

Katolik Kilisesi'ne göre insanların eğitimi cennetten kovulmasıyla başlamışsa da onlar dünyada yaşadıkları sürece iyiye değil, kötüye gitmişlerdir. İnsanların bu kötü halini gören Tanrı, onları bir tufanla cezalandırmış ve insanlar için yeni bir başlangıç yapmıştır. Ancak insanlar tufandan sonra da kötüye meyletmeye devam edip Babil Kulesi'ni inşa etmek istemişlerdir. Tanrı bu girişime çok sinirlenmiş, onların dillerini birbirleriyle anlaşamayacakları şekilde karıştırmış ve insanları tüm dünyaya dağıtmıştır. Bir zamanlar bir arada ve birbirlerini anlayarak yaşayan insanlar, artık dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış ve birbirlerini anlayamaz şekilde hayatlarını sürdürmektedir. Bu olaydan sonra Tanrı, kurtuluş planında ikinci aşamaya geçmiştir. Bu aşama İbrahim'in soyunun diğer milletler arasından seçilmesiyle başlamıştır. İbrahim'in seçilmesinin nedeni, sahip olduğu büyük imandır. Onun soyuna mensup erkek çocuklarının sünnet ettirilmesi zorunludur. Sünnet, onların diğer milletlerden farklı ve seçkin

olduğunu gösteren bir işarettir. Sonrasında Tanrı, Yakup'a İsrail adını vermiştir. İsrail'in böyle bir konuma yükseltilmesiyle Katoliklerin "doğal yasa dönemi" şeklinde adlandırdıkları zaman diliminin de sonuna gelinmiştir.

Tanrı, seçkin halkı olan İsrail'i özel olarak eğitmeye başlamıştır. O, Musa'ya Sina Dağı'nda harfiyen uyulmasını istediği emir ve yasakları içeren yasalar (*Tora*) vermiştir. Katoliklere göre Musa'nın Tanrı'dan *Tora*'yı almasıyla insanlığın ikinci tarihsel dönemi olan "yazılı yasa dönemi" başlamıştır. Bu zaman diliminde İsrail, Mesih'in gelişine kadar "yazılı yasa"yla eğitilecektir. Bu durum aslında İsrail için büyük bir lütuf ve şanstır. Çünkü onlar "yazılı yasa"nın doğrudan muhatabı olmaları sayesinde Tanrı'nın isteğinin ne olduğunu daha iyi anlayacaklardır.

Katolik Kilisesi İsrail'in, Mesih'in gelişiyle birlikte kurulacak kilisenin bir "ön örneği" olduğuna inanmakta ve Eski Ahit'in İbranice versiyonunda yer alan *kahal* ve *edah* kelimelerinin, kilise kavramını karşıladığını düşünmektedir. Bu iki kavramdan özellikle *kahal* daha fazla öne çıkmaktadır. *Kahal*in, Eski Ahit'in Yunanca çevirisi olan *Septuagint*'te *ekklesia* kelimesine karşılık geldiğine, *edah*ın ise *sinagog* kelimesini karşıladığına inanmışlardır. Bu nedenle Mesih'in gelişiyle ortaya çıkan cemaati tanımlamada *ekklesia* kelimesini tercih etmişlerdir.

Katolik Kilisesi Mesih'in doğumunun tüm insanlık için bir dönüm noktası olduğuna inanmaktadır. Onun sayesinde önceden sadece İsrail'e bahşedilenler çok daha bol olacak şekilde artık tüm insanlık için ulaşılabilir olmuştur. Mesih doğmuş, Yeni Ahit'i müjdelemiş, insanları doğru yola dönmeleri için uyarmış, Eski Ahit'in gizli kalmış veya anlaşılamamış yönlerini açıklamış ve tüm insanlara kurtuluş imkanı sunmuştur. O, yaşamı boyunca daha sonra kilisede kutlanacak olan sakramentleri de göstermiştir. Eski Ahit'te yer alan, İsrail'in uyguladığı, sayıları çok ancak etkileri az olan sakramentleri ise ortadan kaldırmıştır. Yeni sakramentler ise sadece 7 tane olmasına karşın öncekilerden çok daha etkili ve güçlüdür. Çünkü

bu sakramentler "yazılı yasa dönemi"nde değil, Mesih'le gelen "lütuf yasası dönemi"nde tesis edilmiştir. Bu nedenle inananların, "lütuf yasası dönemi"nde kilisede doğru şekilde gerçekleştirilen sakramentler sayesinde Tanrı'nın lütfuna daha mükemmel biçimde ulaşma imkanları vardır. Mesih bunları takipçilerine öğrettikten sonra çarmıhta canını tüm insanlık için vermiştir. Mesih'in kendini feda etmesiyle insanlar, Âdem'in günahından kurtulma ve yeni bir hayata başlama imkanı bulmuştur.

Katolikler Yeni Ahit'teki ifadelerden yola çıkarak Mesih'in havarilerinden biri olan Petrus'u diğerlerinden üstün bir konuma yerleştirdiğini düşünmektedirler. Buna göre Mesih, ona cennetin anahtarlarını vermiş ve onun dünyevi kilisenin başı olmasını istemiştir. Bu nedenle Petrus'un halefleri olan papaların, dünyevi kilisenin başı olduğuna inanılmaktadır.

Yeni Ahit'te kiliseyi tanımlamada benzetmelerden sıkça faydalanılmıştır. Bunlar arasında en önemlisinin "beden" metaforu olduğu söylenebilir. Kilise bir insan bedenine benzetilmiş ve tüm uzuvlarının birbirine bağlı olduğu belirtilmiştir. Tüm Hıristiyanlar, baş kısmını Mesih'in oluşturduğu bu bedenin bir parçasıdır. Hepsinin içinde aynı Kutsal Ruh faal haldedir ve o, sürekli olarak kiliseyi içten onarmakta, ona can vermektedir. Eski Ahit'in aksine Yeni Ahit'te deride sünnetli olmak değil, kalben sünnetli olup imanı korumak asıl önemli olandır. Kutsal Ruh, bedenin parçası olan imanlıların her birine farklı armağanlar bahşetmektedir. Bu nedenle kilisedeki herkesin farklı yetenekleri ve görevleri vardır. Bazı inananlara Tanrı'nın işini yapma veya ruhbanlık görev ve yetkisi verilmişken, bazılarına başka yetenek ve görevler bahşedilmiştir. Onlar kendilerine bahşedilen bu armağanlara uygun olacak şekilde yaşamlarını sürdürmeli, her zaman kilisenin içinde kalıp Tanrı'nın Krallığı'na kavuşmaya çalışmalıdır. Çünkü kilisenin dışında kalanlar için kurtuluş şansı yoktur.

Mesih'in ölümünün ardından geriye kilisesi kalmıştır. Hıristiyanlığın erken döneminde vaftiz olup kiliseye girenler, hem doğru inancı açıklamaya hem de kiliseyi dışarıdan gelen saldırılara karşı korumaya çalışmışlardır. Bunu gerçekleştirebilmek için kilise içinden bazı

kişiler önemli eserler kaleme almışlardır. Böyle kişilere "kilise babası" denmiş, daha sonra Katolik Kilisesi tarafından bunların bazılarının "kilise doktoru" olduğu ilan edilmiştir. Bu önemli şahsiyetler, eserlerinde kilisenin mahiyetini detaylı şekilde anlatmışlar, onu tanımlamada benzetmelerden sıkça faydalanmışlardır. Çoğunluğu Kutsal Kitap kaynaklı olan bu benzetmeler sayesinde kiliseyle diğer insan toplulukları arasındaki farkları ortaya koymuşlardır. Onlara göre Mesih'in kilisesi, Yahudilerin şanslarını iyi değerlendirememesi nedeniyle bir zamanlar onların olan tüm imkan ve avantajları devralmıştır. Bu bir yer değiştirmedir ve Hıristiyanlar Yahudilerin yerine geçmiştir. Bu teologların eserlerinin kiliseyi ele alış şekillerinde bazı farklardan bahsetmek mümkündür. Örnek vermek gerekirse Cyprian'ın kiliseyle ilgili kaygısının, onu bir arada tutmak olduğu söylenebilir. O, Hıristiyanlara "kilise dışında kurtuluş olmadığını" net bir şekilde söylemiş ve kiliseden kopmanın çok kötü sonuçları olacağını belirtmiştir. Justin Martyr'ın önceledi̇ği şey ise Hıristiyanların Yahudilerden üstün olduğunu ortaya koymak ve dini savunmaktır. İrenaeus'ta da benzer öğeleri görmek mümkündür. Augustinus ise sapkın olduğuna inanılan görüşlere cevap vermiş ve kilisenin mahiyeti hakkında detaylı bilgiler sunmuştur. Onun eserlerinde dünyevi kiliseyle göksel kilise arasındaki ilişki, bunlar arasındaki farklar oldukça belirgindir. Augustinus'tan çok sonraki bir dönemde eserler kaleme alan Thomas Aquinas, kilise hakkındaki teolojik görüşleri detaylı bir şekilde anlatmıştır. Onun ruhbanlarla siviller arasında yaptığı ayrım ve Mesih'in Tanrı'yla insanlar arasındaki aracılığı hakkındaki görüşleri çok önemlidir. O, ruhbanların sivillerden üstün ve daha mükemmel olduğunu düşünmüş ve tek aracının Mesih olduğunu belirtmiştir. Ruhbanlar ise Mesih'in aracılık görevini dünyevi kilisede yerine getiren kişilerdir.

Hıristiyanlığın ve kilisenin, Bizans dünyasında ve papalık etrafında şekillenmesi özellikle kilise-devlet ilişkileri açısından birbirinden farklıdır. Hıristiyanlığa dini serbestinin sağlanmadığı dönemde kilise mensupları hem doğuda hem de batıda zulüm görmüşlerdir. Onlar için kilise, tek doğru inancın yaşandığı yerdir. Ancak Hıristiyanlığın Milano Fermanı'yla

serbesti kazanmasının ardından kilise mensupları devlet kademelerinde rahatça çalışabilir hale gelmiş ve bir süre sonra Hıristiyanlık devlet dini olmuştur. Bizans dünyasında kiliseyle devlet arasında bütünleşik, iç içe geçmiş bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. İmparatorların topladığı konsillerde sapkın olduğu düşünülen inançlar mahkum edilmiş ve imparator, kilisenin işleyişine doğrudan müdahil olmuştur. Bu durum Katolik Kilisesi için de 8. yüzyıla kadar geçerliliğini korumuştur. Ancak Katolik Kilisesi, Genel Konsil kararlarında da görüleceği üzere sivil otoriteler karşısında kendini daima ayrı bir yerde konumlandırmaya çalışmıştır. Bu isteği ancak 8. yüzyıldan sonra gerçekleşmeye başlamıştır. Bu döneme kadar Bizans imparatorlarının etkisi altında olan kilise, zamanla bundan kurtulmuştur. Kilise için bu olay önemli bir dönüm noktasıdır. İmparatorluğun etkisinden kurtulması, ona batılı siyasi otoriteler karşısında tamamen bir serbesti tanımasa da kilise yüzyıllar içinde konumunu güçlendirmiştir. 11. yüzyıl sonrasında ise kilisenin dünyevi güç iddiaları ve sivil otoritelere müdahalesi görünür hale gelmiştir. Bu durum batı dünyasında kiliseyi yeniden tanımlama arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Papa-kral çatışmalarının yaşandığı bu dönemde, papalar kendilerini yanılmaz, hem dini hem de dünyevi güç ve yetki sahibi, sivil otoritelerin işlerine müdahale edebilecek kişiler olarak görmüşlerdir. Onların bu iddiaları, Genel Konsillerin mi, yoksa papaların mı yanılmaz ve üstün olduğu konusunu gündeme getirmiş, birçok teolog ve entelektüelin kilise ve papanın otoritesi aleyhine eserler kaleme almasıyla sonuçlanmıştır. Onlar bunu yaparak kilisenin papalardan veya ruhban sınıfından ibaret olmadığını göstermeye çalışmış, onların aşırı yetki kullanımlarını geleneği değil, Kutsal Kitap'ı öne çıkararak engellemek istemişlerdir. Bu tartışmaların yaşandığı zaman diliminde papaların Avignon dönemi başlamıştır. Papaların dünyevi alanda güç kullanımı ve kiliseyle ilgili görüşleri değişmemişse de bu olay, hiyerarşik kilisenin daha fazla cemaatten kopmasına ivme kazandırmıştır. Katolik Kilisesi, kendisinin "öğreten", cemaatin ise "öğrenen" ve ruhbanların diğerlerinden üstün olduğu yönündeki düşüncesinden vazgeçmemiştir. Ona göre Kutsal Kitap'ı Mesih'ten aldığı yetkiyle gelenek

içinde yorumlama ve doğru öğretiyi açıklama tekeli kendisine aittir. Ancak Katolik Kilisesi, yaşanan skandalların üstesinden gelememiş ve Protestanlık öncülü denebilecek fikirlerin etkisini fark edememiştir. Hiyerarşik kilise kendini cemaatten üstün ve farklı bir konumda gördükçe cemaatten uzaklaşmış, dünyevi güç kazandıkça veya kilisenin dünyevi yönüne vurgu yaptıkça cemaatle bağları zayıflamıştır. Bunda sonradan Luther'in daha net dillendireceği "görünmez kilise" düşüncesinin etkisi büyüktür. Katolik Kilisesi bu düşünceyi Trent Konsili'nde reddetmiş ve daha sonraki dönemde kilisenin "görünür" olma özelliğini daha çok öne çıkarmıştır. Çünkü Katolik Kilisesi'nin bu dönemde ihtiyacı olan şey, Protestanların "görünmez kilise" söylemlerine cevap olacak şekilde kilisenin "görünürlüğünü" öne çıkarmaktır. Trent sonrası dönemde özellikle bilimsel gelişmeler ve milliyetçilik hareketleri, kilisenin daha fazla içe kapanık ve cemaatten kopuk bir hal almasına neden olmuştur. Bu zaman diliminde *eklesiyoloji*den ziyade *hiyerarşiyoloji*den bahsetmek mümkündür. Yani bu dönemin kilise anlayışında ruhbanların oluşturduğu topluluk, cemaatten çok daha fazla ön plandadır. Hiyerarşik kilise kendini, emir ve yasaklarına mükemmel bir şekilde itaat edilmesi gereken bir yapı olarak görmeye devam etmiştir. O, modern dünyaya ayak uydurmayı reddetmiş, dünyanın kendisine uyması gerektiğini açıklamış ve bu durum onu hem cemaatten hem de dünyanın geri kalanından uzaklaştırmıştır. Birinci ve İkinci Vatikan Konsilleri arasındaki dönemde bunu daha net şekilde görmek mümkündür. Kiliseye bağlılık ve devamlılık azalmış, papanın yanılmazlığıyla ilgili konsil kararı büyük tepkilere neden olmuştur. İkinci Vatikan Konsili'nde ise Katolik Kilisesi kendini hem Hıristiyanlara hem de dünyanın geri kalanına farklı bir şekilde sunmaya ve yeni dünyaya ayak uydurmaya çalışmıştır. Diğer Genel Konsil metinlerinin aksine bu konsilde dışlayıcı ifadelere yer verilmemiş ve hiyerarşik kilisenin cemaatle bütünleşmesi önemsenmiştir. Bunun yanında diğer Hıristiyan mezheplerine ve dinlere açılımlar yapılmıştır. Tanrı'nın Ailesi, Tanrı'nın Halkı ve Tanrı'nın Çocukları, birlikte çalışma, diyalog, değişim, gelişim ve ilerleme gibi kavramlar öne çıkarılmıştır. Ancak Katolik Kilisesi'nin "kilise dışında

kurtuluş yoktur" görüşünden vazgeçmediği ve Tanrı'nın Ailesi, Tanrı'nın Halkı ve Tanrı'nın Çocukları kavramlarının tüm insanlık için değil, Hıristiyanlar için söylendiği görülmüştür. Kilisenin amacı, dünyanın her yerine dağılmış insanları bu topluluğun bir parçası yapmaktır. O, kendisinin diğer Hıristiyan mezhepleri arasında merkezi ve üstün bir konumda olduğunu da savunmaya devam etmektedir. Diğer dinlere mensup olanların kurtuluşunun mümkün olduğu belirtilmekle beraber bunun ancak Mesih yani kilise sayesinde olabileceği vurgulanmıştır. Bunun nasıl gerçekleşeceğini anlamada İrenaeus'un görüşleri ve kateşizmdeki ifadeler yardımcı olabilir. İrenaeus, İbrahim'in imanının geçmişte yaşamış ve şu anda hayatta olan tüm imanlıları birbirine bağladığını belirtmektedir. Kateşizmde ise İbrahim'in soyunun zamanı geldiğinde tüm imanlı putperestlerin eklemleneceği "kök" olduğu açıklanmıştır. O halde başka dinlerden olmakla birlikte İbrahim'le aynı imana sahip olup Mesih'in mesajından haberdar olmayanların, Mesih'in mesajından haberdar olanlarınsa bu mesajı aldıklarında reddetmemeleri şartıyla kurtulmaları mümkündür. Ancak Mesih'in mesajını reddetmemek, onu kabul edip Hıristiyan olmak demektir. Dolayısıyla kilise, diğer dinlere mensup imanlıların, Mesih'in mesajından haberdar olsunlar veya olmasınlar sadece kilise ile kurtulabileceklerini tekrarlamıştır.

İkinci Vatikan Konsili'nde kilisenin teolojik argümanları değil, üslubu ve söylemi değişmiştir. Bu değişimde iki şey etkili olmuştur. Bunların ilki, hiyerarşik kilisenin cemaatten koptuğunun fark edilmesidir. Kilise 20. yüzyılda bu gerçekle yüzleşmek zorunda kalmış ve bunun üstesinden gelmeye çalışmıştır. İkincisi ise kilisenin konsil döneminde içinde bulunduğu nihai durumla ilgilidir. Kilise yüzyıllar boyunca pek çok teolojik ve disiplinle ilgili sorunla karşılaşmıştır. Bunlarla mücadele etmeye çalışırken kendisinden kopuşlar yaşanmıştır. Trent Konsili sonrasında ise kilise daha homojen, teolojik konularda farklı düşüncelerin azaldığı bir hal almaya başlamıştır. Dolayısıyla Katolik Kilisesi İkinci Vatikan Konsili döneminde büyük kırılmalara neden olan teolojik sorunları geride bırakmış bir durumdadır. Bu nedenle modern

dünyayla bağlarını güçlendirmeye çalışmış, diğer din ve mezheplere açılımlar yapmış ve misyonerlik faaliyetlerine hız vermiştir.

Katolik Kilisesi'nin kilise hakkındaki resmi görüşlerini Genel Konsil metinlerinin yanında papalık belgelerinde de görmek mümkündür. Katolik Kilisesi bu belgelerde kilise kavramının çeşitli yön ve özelliklerini detaylı şekilde açıklamıştır. Örneğin kilisenin "mistik beden" oluşu üzerinde durulmuştur. Belgelerde daha önce kilise babalarının ve doktorlarının da bahsettiği, Genel Konsil kararlarında da yer alan "tek, evrensel, kutsal ve havarisel" olma özelliklerine de değinilmiştir. Bunların yanında kilisenin Meryem ile olan ilişkisi üzerinde durulmuş ve onun bir "rol model" olduğu açıklanmıştır. Kilisenin misyon faaliyetleri bir diğer önemli konudur. Misyonu konu alan belgelerde kilisenin misyon faaliyetlerinden asla vazgeçemeyeceği vurgulanmış ve bunun kilisenin en önemli görevleri arasında olduğu belirtilmiştir. Belgelerde ruhbanların görevleri ve sahip olmaları gereken nitelikler de açıklanmıştır. Onların hem görev tanımları yapılmış hem de kullandıkları yetkileri nereden aldıkları gösterilmiştir.

Sonuç olarak temellerini Kutsal Kitap'tan alan, çeşitli teologlar tarafından yorumlanarak içeriği zenginleştirilen, Genel Konsil kararlarında ve papalık belgelerinde detaylı şekilde açıklanan Katolik Kilisesi'nin kilise anlayışının şekillenmesinde hem teolojik tartışmaların hem de tarihsel olayların etkili olduğu görülmektedir. Katolik Kilisesi, kilise hakkındaki tartışmalarda teolojik argümanlarını zamanın gereklerine uygun olacak ve kendisine fayda sağlayacak şekilde kullanmıştır. Onun böyle hareket etmesinde dışsal etkenlerin önemli rolü vardır. Katolik Kilisesi değişen dünya karşısında kilise konusundaki yüzyıllardan beri yinelediği teolojik argümanlarında değişikliğe gitmemiş ancak onların Hıristiyanlara ve diğer dinlere mensup insanlara sunuluş şeklinde farklı yöntemler kullanmak zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Kitap Bölümleri

A Vision For The Church, Studies In Early Christian Ecclesiology, Ed. Markus Bockmuehl-Michael B. Thompson, Edinburgh: T&T Clark, 1997.

ADAM, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, İstanbul: Pınar, 2001.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, "Dünyevi İktidara Doğru", *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, İstanbul: İletişim, 2015, s. 263-288.

……., "Laik İktidarın Belirlenmesi", *Tanrı Devletinden Kral- Devlete*, Ankara: İmge, 2013, s. 11-90.

Ağaoğulları, Mehmet Ali-Köker, Levent, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Ankara: İmge, 1991.

AKDERİN, Furkan, *Latince Türkçe, Türkçe Latince Sözlük*, Ankara: Say, 2018.

AKKAYA, Tayfun, *Ortodoks İkonaları*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat, 2000.

AKŞİT, Oktay, *Roma İmparatorluk Tarihi (193-395)*, İstanbul: İÜEFY, 1970.

ALEXANDRIA, Clement Of, *Fathers of The Second Century: Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus and Clement of Alexandria*, Ed. Philip Schaff, Christian Classics Ethereal Library, 2004.

ARMENIO, Peter V. v.d., *The History of The Church*, USA: Midwest Theological Forum, 2010.

ATASEVER, Mevlüde, *John Wycliffe ve Papalık Eleştirisi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2011.

AYDIN, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005.

BACON, Richard E., *A Pattern In The Heavens, Part One: Ecclesiology*, Texas: Blue Banner Books, 2001.

BAYINDIR, Ahmet, *Ockhamlı William'ın Din Fesefesi*, Bursa: Emin, 2019.

BERNSTEIN, Alan E., "Heaven, Hell and Purgatory: 1100-1500", *The Cambridge History of Christianity (1100-1500)*, Ed. Miri Rubin-Walker Simons, USA: Cambridge University Press, 2009, s. 200-216.

BIHLMEYER, K.- TUCHLE, H., *I ve IV'üncü Yüzyıllarda Hıristiyanlık*, Çev. Antun Göral, Güler Matbaası.

BOKENKOTTER, Thomas, *A Concise History of The Catholic Church*, Doubleday, 2007.

BROWN, Peter, *Geç Antikçağ Dünyası*, Çev. Turhan Kaçar, İstanbul: Alfa-Tarih, 2017.

BURCKHARDT, Jacob, *İtalya'da Rönesans Kültürü*, Çev. Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: Panama, 2020.

BURNS JR, J. Patout, *Cyprian the Bishop*, London: Routledge, 2002.

CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe* Sözlüğü, İstanbul: Paradigma, 1999.

……..., *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Say, 2009.

CHADWICK, Owen, *A History of The Popes (1830-1914)*, Ed. Henry-Owen Chadwick, New York: Oxford University Press, 1998.

CHATELLIER, Louis, "Christianity And The Rise of Science 1660-1815", *The Cambridge History of Christianity (1660-1815)*, Ed. Stewart J. Brown-Timothy Tackett, UK: Cambridge University Press, 2008, s. 251-264.

Cogito-Bizans, İstanbul: YKY, Sayı 17, Kış 1999.

COLLINS, Roger, *Keepers of The Keys of Heaven*, New York: Basic Books, 2009.

CONGAR, Yves, *Mystery of The Church*, Baltimore: Helicon Press, 1960.

CRAMPTON, W. Gary- BACON, Richard E., *Built Upon Rock: A Study of The Doctrine of The Church*, Texas: Blue Banner Books, 2000.

CYPRIAN, *The Fathers of The Church-St. Cyprian Letters 1-81*, Ed. Hermigild Dressler, Trans. Sister Rose Bernard Donna, C. S. J., Washington: The Catholic University of America Press, 1981.

……., *The Fathers of The Church-St. Cyprian Treatises*, Ed. Hermigild Dressler, Trans. Roy J. Deferrari v.d., Washington: The Catholic University of America Press, 2007.

ÇİFTÇİ, Halit Ahmet, *Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Aziz Justin Martyr*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Isparta, 2017.

ÇOBAN, Bekir Zakir, *Geçmişten Günümüze Papalık*, İstanbul: İnsan, 2020.

D'AMBROSIO, Marcellino, *When The Church Was* Young, USA: Servant Books, 2014.

DANIELOU, Jean, *From Shadows to* Reality, London: Burns and Oates, 1960.

……., *Gospel Message and Hellenistic Culture*, London: Darton Longman & Todd, 1973.

……., Jean, *Origen*, New York: Sheed And Ward, 1955.

DAVIES, Norman, *Avrupa Tarihi*, Çev. Burcu Çıgman v.d, Ankara: İmge, 2011.

DAVIS, R. H. C., *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Çev. Rümeysa Şişman, İstanbul: Dergâh, 2020.

DEIGHTON, Hilary J., *Atina Yaşantısında Bir Gün*, Çev. Hande Kökten Ersoy, İstanbul: Homer, 2005.

DEMİRKENT, Işın, *Niketas Khoniates'in Historiası-İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması (1195-1206)*, İstanbul: Dünya, 2004.

DENZINGER, Henry, *The Sources of Catholic Dogma*, Çev. Roy J. Deferrari, Freiburg: Loreto Publications, 1954.

DOĞAN, Bilal, *Hıristiyanlık'ta Asli Günah Doktrini*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Bursa, 2008.

DONNELLY, John Patrick, "New Religious Orders For Men", *The Cambridge History of Christianity (1500-1660)*, Ed. R. Po-Chia Hsia, USA: Cambridge University Press, 2008, s. 162-179.

DULLES, Avery, "Nature, Mission and Structure of the Church", *Vatican II: Renewal Within Tradition*, Ed. Matthew L. Lamb-Matthew Levering, New York: Oxford University Press, 2008, s. 25-36.

DUNN, Geoffrey D., *Tertullian*, Routledge, London, 2004.

DURANT, Will, *The Story of The Civilization Volume VI- The Reformation*, New York: Simon and Schuster, 1957.

DVORNIK, Francis, *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, Çev. Mehmet Aydın, Ankara: TTK, 1990.

ELIADE, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt 3*, Çev. Ali Berktay, İstanbul: Kabalcı, 2003.

……, *Kutsal ve Dindışı*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları, 1991.

ELTON, G. R., *Reformasyon Avrupası* 1517-1559, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea, 2012.

ERBAŞ, Ali, *Hıristiyanlık'ta Reform ve Protestanlık Tarihi*, İstanbul: İnsan, 2007.

ERGİN, Gürkan, *Anadolu'da Roma Hakimiyeti Direniş ve Düzen*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

EROĞLU, Ahmet Hikmet, *Ökümenizm ve Fener Patrikhanesi*, Ankara: Aziz Andaç, 2005.

……, "Hıristiyanlık", *Dinler Tarihi I-II*, Ed. Mustafa Alıcı, Süleyman Turan, Lisans, İstanbul, 2018, s. 427-481.

EŞMELİ, İsmet, *Henri De Lubac'ın Kilise Anlayışı, Teolojik Görüşleri ve Katolik İlahiyatına Katkıları (1896-1991)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2014.

FEURE, Paul, *Rönesans*, Çev. Hüseyin Boysan, İstanbul: İletişim, 1992.

FLUSIN, Bernard, "İmparatorluk Kilisesinin Yapısı", *Bizans Dünyası*, Derleyen: Cecile Morrison, İstanbul: Ayrıntı, 2014, s. 130-159.

……., "Ortodoksluğun Tanımlanması", *Bizans Dünyası*, Derleyen: Cecile Morrison, İstanbul: Ayrıntı, 2014, s. 68-96.

FROLOV, Ivan, *Felsefe Sözlüğü*, Çev. Aziz Çalışlar, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991.

GENÇ, Özlem, *Birleşik Avrupa'nın Mimarı Şarlman ve Karolenj Rönesansı*, Ankara: Lotus, 2013.

GIBBON, Edward, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi-Cilt 2*, Çev. Asım Baltacıgil, İstanbul: Bilim-Felsefe-Sanat Yayınları, 1987.

GILLEY, Sheridan, "The Papacy*", The Cambridge History of Christianity (1815-1914)*, Ed. Sheridan Gilley-Brian Stanley, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 13-29.

GILSON, Etienne, *Ortaçağda Felsefe- Patristik Başlangıçtan XIV. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, İstanbul: Kabalcı, 2007.

GOFF, Jacques Le, *Avrupa'nın Doğuşu*, Çev. Timuçin Binder, İstanbul: Literatür, 2017.

……..., *Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart Mı?*, Çev. Ali Berktay, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

GONZALEZ, Justo L., *The Story of Christianity Volume One*, HarperCollins e-books.

GONZALEZ, Justo L., *The Story of Christianity Volume Two*, HarperCollins e-books.

GOUDRIAAN, Koen, "Empowerment Through Reading, Writing and Example: Devotio Moderna" *The Cambridge History of Christianity (1100-1500)*, Ed. Miri Rubin-Walker Simons, USA: Cambridge University Press, 2009, s. 407-419.

GÖKBERK, Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.

GREGORY, Brad S., "Persecutions and Martyrdom", *The Cambridge History of Christianity (1500-1660)*, Ed. R. Po-Chia Hsia, USA: Cambridge University Press, 2008, s. 261-282.

GREGORY, Timothy E., *Bizans Tarihi*, Çev. Esra Ermert, İstanbul: YKY, 2008.

GRIMM, Harold J., *The Reformation Era-1500-1650*, New York: Macmillan Publishing, 1973.

GÜNGÖR, Ali İsra, *Cizvitler*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat, 2016.

……., *Vatikan Misyon ve Diyalog*, Ankara: Berikan, 2011.

GÜRKAN, Salime Leyla, *Anahatlarıyla Yahudilik*, İstanbul: İSAM, 2014.

HANKS, Merry E. Wiesner, Early Modern Europe (1450-1789), USA: Cambridge University Press, 2013.

HARBISON, E. Harris, *The Age of Reformation*, London: Cornell University Press, 1973.

HITCHCOCK, F. R. Montgomery, *Clement of Alexandria*, New York: J. B. Young & CO, 1899.

HUIZINGA, Johan, *Erasmus ve Reform Çağı*, Çev. Orhan Düz, İstanbul: Alfa-Tarih, 2020.

HUSS, John, *The Church*, Trans. David S. Schaff, New York: Charles Scribner's Sons, 1915.

IRENAEUS, *Ante-Nicene Fathers Vol 1- The Apostolic Fathers, Justin Martyr, Irenaeus*, Ed. Alexander Roberts, D. D.-James Donaldson, LL.D., Edinburgy: T&T Clark, 1885.

İNALCIK, Halil, *Rönesans Avrupası*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

VITERBO, James Of, *De Regime Christiano- A Critical Edition and Translation*, Ed. R. W. Dyson, Leiden-Boston: Brill, 2009.

JONES, Peter W., *The Concept of Community In Tertullian's Writtings*, Mcgill University, 1973.

KAÇAR, Turhan, *Geç Antikçağ'da Hıristiyanlık*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat, 2015.

Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, Çev. Dominik Pamir, İstanbul: Yaylacık, 2000.

KAYE, Sharon Marie, *William of Ockham's Theory of Conscience*, USA: UMI, 1997.

KELLY, Joseph F., *The Ecumenical Council of The Catholic Church*, Collegeville-Minnesota: Liturgical Press, 2009.

KURTH, Godfrey, *The Church at The Turning Points of History*, USA: Gates of Vienna Books, 2007.

KÜÇÜK, Abdurrahman-TÜMER, Günay-KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, *Dinler Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2018.

KÜÇÜKALP, Kasım-CEVİZCİ, Ahmet, *Batı Düşüncesi-Felsefi Temeller*, İstanbul: İSAM, 2010.

LAKELAND, Paul, "The Laity", *From Trent to Vatican II: Historical and Theological Investigations,* Ed. Raymond F. Bulman-Frederick J. Parrella, New York: Oxford University Press, 2006, s. 193-207.

LEE, Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, Çev. Ertürk Demirel, Ankara: Dost, 2002.

LEMERLE, Paul, *Bizans Tarihi*, Çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi Dijital Versiyonu.

LIEZTMANN, M. Hans, *Eski Kilise Tarihi-I*, Çev. Mehmet Aydın, Konya: Literatürk Academia, 2016.

LINDBERG, Carter, *Avrupa'da Reform Tarihi*, Çev. Özgür Umut Hoşafçı, İstanbul: İnkılap, 2014.

LUBAC, Henri De, *Catholicism-A Study of Dogma in Relation to The Corporate Destiny of Mankind*, New York: Sheed And Ward Inc, 1958.

LUTHER, Martin, *Doksan Beş Tez (Latince-Türkçe)*, Çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

MANSEL, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi,* Ankara: TTK, 1999.

MARKKOLA, Pirjo, "Patriarchy and Women's Emancipation", *The Cambridge History of Christianity (1914-2000),* Ed. Hugh Mcleod, UK: Cambridge University Press, 2006, s. 555-562.

……..., "The Church As Women's Space", *The Cambridge History of Christianity (1914-2000),* Ed. Hugh Mcleod, UK: Cambridge University Press, 2006, s. 562-568.

Martin Luther'in Kısa İlmihali-Açıklamalı, İstanbul: GDK, 2012.

MARTYR, Justin, *The Fathers of The Church-Saint Justin Martyr Vol 6*, Ed. Hermigild Dressler, Trans. Thomas B. Falls, Washington: Catholic University of America Press, 2008.

MCBRIEN, Richard P., *Catholicism (Kindle Edition)*, USA: HarperOne, 2013.

……., *The Church- The Evolution of Catholicism*, Harper Collins E- Books, 2008.

MCGRATH, Alister E., *Christian History An Introduction*, UK: Wiley-Blackwell, 2013.

……, *Christian Theology: An Introduction*, UK: Blackwell Publishing, 2011.

MCLEOD, Hugh, "Being a Christian in The Early Twentieth Century", *The Cambridge History of Christianity (1914-2000),* Ed. Hugh Mcleod, UK: Cambridge University Press, 2006, s. 15-26.

……., "The Crisis of Christianity in The West: Entering A Post -Christian Era?", *The Cambridge History of Christianity (1914-2000),* Ed. Hugh Mcleod, UK: Cambridge University Press, 2006, s. 323-347.

MERAL, Yasin, *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*, İstanbul: MilelNihal, 2021.

METZNER, Ernst Erich, "Frank Krallığı", *Orta Çağ, Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar*, Ed. Umberto Eco, İstanbul: Alfa-Tarih, 2014, s. 120-124.

MITCHELL, Stephen, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Turhan Kaçar, Ankara: TTK, 2020.

MULLETT, Michael, *The Catholic Reformation*, New York-London: Routletge, 2002.

O'MALLEY, John W., "Trent and Vatican II: Two Styles of Church", *From Trent to Vatican II: Historical and Theological Investigations*, Ed. Raymond F. Bulman-Frederick J. Parrella, New York: Oxford University Press, 2006, s. 301-320.

……., *What Happened At Vatican II*, England: The Belknap Press of Harward University Press, 2010.

OLGUN, Hakan, *Luther ve Reformu Katolisizmi Protesto*, Ankara: Eski Yeni, 2016.

……., *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, İstanbul: MilelNihal Yayınları, 2019.

OLSON, Roger E., *Hıristiyan İlahiyatının Hikayesi- Gelenek ve Reformun Yirmi Yüzyılı*, Çev. Ken Wiest, İstanbul: Haberci, 2020.

ORIGEN, *Ancient Christian Texts-Homilies On Numbers*, Ed. Christopher A. Hall, Trans. Thomas P. Scheck, USA: Intervarsity Press, 2009.

……..., *Origen of Alexandria-Exegetical Works On Ezekiel*, Ed. Roger Pearse, UK: Chieftain Publishing, 2014.

……..., *Origen Song of Songs Commentary And Homilies*, London: The Newman Press, 1957.

……..., *The Fathers of The Church Origen-Homilies On Jeremiah, Homily On 1 Kings 28*, Ed. Thomas P. Halton, Trans. John Clark Smith, Washington: The Catholic University of America Press, 1998.

……..., *The Fathers of The Church Origen-Homilies On Joshua*, Ed. Cynthia White, Trans. Barbara J. Bruce, Washington: The Catholic University of America Press, 2002.

……..., *The Fathers of The Church-Origen Homilies On Leviticus Vol 83*, Ed. Thomas P. Halton, Trans. Gary Wayne Barkley, Washington: The Catholic University of America Press, 2005.

OSBORN, Eric, *Clement of Alexandria*, USA: Cambridge University Press, 2005.

……, *Tertullian, First Theologian of The West*, UK: Cambridge University Press, 2001.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK, 2006.

OZMENT, Steven, *Age of Reformation 1250-1550-An Intellectual And Religious History of Late Medieval And Reformation Europe*, USA: Yale University Press, 1980.

ÖKTEN, Kaan H., *Hıristiyanlıkta İnancın Yenilenmesi Luther'in Teolojik Tezleri ve Toplumsal Yansımaları*, İstanbul: Mavi Ada, 2000.

……., *Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş*, İstanbul: Alfa, 2003.

ÖNER, Emine Saadet, *Augustinus'un Tanrı Devleti*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2008.

……, *The Age of Reformation Vol 1*, New York: Henry Holt and Company, 1920.

……..., "Kitap", *16. Yüzyıl-Rönesans Çağı*, Ed. Umberto Eco, Çev. Adnan Tonguç, İstanbul: Alfa-Tarih, 2019, s. 281-285.

……..., *Decrees of the Ecumenical Councils Vol 2*, London: Sheed & Ward and Georgetown University Press, 1990.

……, *Tertullian and The Church*, USA: Cambridge University Press, 1995.

……, *The Church In Council- Conciliar Movements, Religious Practice And The Papacy From Nicea to Vatican II*, New York: I. B. Tauris & Co Ltd, 2011.

……., *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri İkinci Cilt: Reform*, Çev. Eren Buğlalılar-Barış Yıldırım, Ankara: Phoenix, 2016.

……., *The Christian Doctrine-A History of The Development of Doctrine Vol 3: The Growth of The Medieval Theology (600-1300)*, USA: The University of Chicago Press, 1978.

……., *St. Thomas Aquinas*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.

…….-RATZINGER, Joseph, *Revelation And Tradition*, New York: Herder And Herder, 1866.

……., *Ante-Nicene Fathers Vol 4- Fathers of The Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen; Parts First And Second*, Ed. A. Cleveland Coxe, Edinburgh: T&T Clark, 1885.

……..., *Nicene And Post-Nicene Fathers of Christian Church Vol 2-St. Augustin's: City of God And Christian Doctrine*, Ed. Philip Schaff, Trans. Rev. Marcus Dods, D. D., Edinburgh: T&T Clark, 1890.

……..., *Nicene And Post-Nicene Fathers of Christian Church Vol 1-The Confessions And Letters of St. Augustin, With A Sketch of His Life And Work*, Ed. Philip Schaff, Edinburgh, T&T Clark, 1887.

……..., *Nicene And Post-Nicene Fathers of The Christian Church Vol 3: On The Holy Trinity, Doctrinal Treatises, Moral Treatises*, Ed. Philip Schaff, Trans. J. F. Shaw, Londonderry, Edinburgh: T&T Clark, 1887.

……..., *Nicene And Post-Nicene Fathers of The Christian Church Vol 4-St. Augustin: The Writings Against The Manicheans And Against The Donatists*, Ed. Philip Schaff, Trans. Rev. J. R. King, M. A., Edinburgh: T&T Clark, 1887.

……..., *Nicene And Post-Nicene Fathers of The Christian Church Vol 5-St. Augustin: Anti-Pelagian Writings*, Ed. Philip Schaff, Edinburgh: T&T Clark, 1887.

……..., *Nicene And Post-Nicene Fathers of The Christian Church Vol 8-St. Augustin: Expositions On The Book of Psalms*, Ed. Philip Schaff, Edinburgh: T&T Clark, 1887.

ÖZALP, Mürsel, *Papanın Yanılmazlığı Doktrini*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2015.

ÖZKAYA, Eyub, Protestan Reformun Öncüsü Jan Hus'un Hayatı ve Görüşleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2020.

PADUA, Marsilius Of, *The Defender of Peace*, Ed. And Trans. Annabel Brett, USA: Cambridge University Press, 2005.

PARKER, T. M., "The Papacy, Catholic Reform And Christian Missions", *The New Cambridge Modern History Vol 3*, Ed. R. B. Wernham, London: Cambridge University Press, 1968, s. 44-71.

PARRELLA, Frederick J., "Conclusion: A Clash of Ecclesiologies", *From Trent to Vatican II: Historical and Theological Investigations*, Ed. Raymond F. Bulman-Frederick J. Parrella, New York: Oxford University Press, 2006, s. 321-328.

PELIKAN, Jaroslav, *The Christian Doctrine-A History of The Development of Doctrine Vol 1 Emergence of The Catholic Tradition (100-600)*, USA: The University of Chicago Press, 1971.

PIZZATI, Anna, "İlanlar ve Gazeteler", *16. Yüzyıl-Rönesans Çağı*, Ed. Umberto Eco, Çev. Adnan Tonguç, İstanbul: Alfa-Tarih, 2019, s. 285-288.

RAHNER, Karl, *The Content of Faith-The Best of Karl Rahner's Theological Writings*, Ed. Karl Lehmann, Albert Raffelt and Harvey D. Egan, USA: Crossroad, 1993.

RAIOLA, Marcella, "Doğu ile Batı Kilisesi Arasındaki Bölünme", *Orta Çağ, Katedraller, Şövalyeler, Şehirler*, Ed. Umberto Eco, İstanbul: Alfa-Tarih, 2014, s. 23-27.

RANKIN, David Ivan, *From Clement to Origen*, England: Ashgate, 2006.

Reformation Theology a Reader of Primary Sources With Introductions Digital Edition, Ed. Bradford Littlejohn-Jonathan Roberts, Davenant Press, 2017.

RICHTER, Gisela, *Yunan Sanatı*, Çev, Beral Madra, İstanbul: Cem, 1979..

ROBERTS, J. M., *Avrupa Tarihi*, İstanbul: İnkılap, 2015.

RUSS, Jacqueline, v.d., *Felsefe Tarihi Modern Dünyanın Yaratılması Cilt 2*, Çev. İsmail Yergüz, İstanbul: İletişim, 2012.

RUSSELL, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi II*, Ankara: Bilgi, 1972.

SAINT VICTOR, Hugh Of, *On The Sacraments Of The Christian Faith (De Sacramentis)*, Trans. Roy J. Deferrari, Massachuetts: The Medieval Academy Of America, 1951.

SCRIBNER, R. W., *The German Reformation*, London: Macmillan, 1986.

SJ, Michel Fedou, *The Fathers of The Church In Christian Theology*, Washington: The Catholic University of America Press, 2019.

SKINNER, Quentin, *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri Birinci Cilt: Rönesans*, Çev. Eren Buğlalılar-Barış Yıldırım, Ankara: Phoenix, 2014.

SKYES, Norman, "Religion And The Relations of Churches And States", *The New Cambridge Modern History Vol X (1830-70)*, Ed. J. P. T. Bury, New York: Cambridge University Press, 1960, s. 76-103.

SMITH, Julia M. H., *Roma'dan Sonra Avrupa*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa-Tarih, 2015.

SMITH, Preserved, *Rönesans ve Reform Çağı, Bir Sosyal Arka Plan Çalışması*, Çev. Serpil Çağlayan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

SORMUNEN, Eino, *Martin Luther-Kutsal İnanç Adamı*, İstanbul: GDK, 2011.

SPINKS, Bryan D., "Liturgy", *The Cambridge History of Christianity (1914-2000)*, Ed. Hugh Mcleod, UK: Cambridge University Press, 2006, s. 471-482.

ST. AUGUSTIN, *İtiraflar*, Çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa, 2019.

ST. ROBERT BELLARMINE, *On The Church Militant*, Trans. Ryan Grant, USA: Mediatrix Press, 2016.

SULLIVAN, Francis A., *Salvation Outside the Church? Tracing the History of the Catholic Response*, USA: Paulist Press, 1992.

ŞAHİN, Nadide, *Origen (Hayatı, Eserleri ve Hıristiyan İlahiyatının Şekillenmesindeki Rolü)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2018.

TACKETT, Timothy, "The French Revolution And Religion to 1794", *The Cambridge History of Christianity (1660-1815)*, Ed. Stewart J. Brown-Timothy Tackett, UK: Cambridge University Press, 2008, s. 536-555.

TANİLLİ, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt III*, İstanbul: Cem, 1994.

TANNER, Norman P., *Decrees of the Ecumenical Councils Vol 1*, London: Sheed & Ward and Georgetown University Press, 1990.

TARAKÇI, Muhammet, *Protestanlıkta Sakramentler*, Bursa: Emin Yayınları, 2012.

TERTULLIAN, *Ante-Nicene Fathers Vol 3-Latin Christianity: Its Founder Tertullian, I. Apologetic, II. Anti Martion, III. Ethical*, Ed. Allan Menzies, Ediburgh: T&T Clark, 1885.

The Hebrew-English Interlinear Esv Old Testament-English Standart Version, Ed. Thom Blair, USA: Crossway, 2013.

The Oxford Dictionary of The Christian Church, Ed: F. L. Cross, New York: Oxford University Press, 1997.

TILLICH, Paul, *A History of Christian* Thought, USA: Touchstone, 1972.

TRANQUILIUS, Gaius Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, Çev. Fafo Telatar-Gül Özaktürk, Ankara: TTK, 2008.

TURGUT, Ramazan, *Donatizm*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2011.

UZUNER, Saliha Gülnur, *Katolik Mezhebine Göre İsa'nın Annesi Meryem*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015.

VASILIEV, Alexander A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Tevabil Alkaç, İstanbul: Alfa, 2016.

Verlyn D. Verbrugge, "Origen's Ecclesiology and the Biblical Metaphor of the Church As the Body of Christ" *Origen of Alexandria His World and His Legacy*, Ed. Charles Kennengiesser-William L. Petersen, Indiana: University of Notre Dame Press, 1988, s. 277-294.

YALÇINKAYA, Mehmet, *IV-XV. Yüzyıllarda Doğu Roma Devletinde Din-Devlet İlişkileri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1996.

Yeni Yaşam Açıklamalı Kutsal Kitap, Life Publishers International: South Korea, 2009.

YILMAZ, Merve Tay, *Kartacalı Cyprianus'un Ekleziolojisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2018.

YILMAZ, Nuh, *Tertullian'ın Kristolojisi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya, 2018.

Makaleler

ADAM, Baki, "Sinagog", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 37, Ankara: TDV, 2009, s. 222-224.

ALAND, Kurt, "Montanism", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 9, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 6167-6168.

ALLISON, A. F., "Old Catholics", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 10, USA: Gale, 2003, s. 579-580

BEVENOT, M., "Cyprian, S.T." *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 4, USA: Gale, 2003, s. 457-460.

CHADWICK, H., "Justin Martyr, St", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 8, USA: Gale, 2003, s. 93-95.

CHRISTOU, Panagiotis C., "Cyprian", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 3, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 2112-2114.

CLARK, Elizabeth A., "Clement of Alexandria", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 3, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 1822-1824.

COENEN, L., "Church, Synagogue", *The New International Dictionary of New Testament Theology Vol 1*, Michigan: Regency Reference Library, 1975, s. 291-307.

CREHAN, J. H., "Apologists, Greek", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 1, USA: Gale, 2003, s. 567-568.

CROUZEL, Henri, "Origen", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 10, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 6887-6890.

ÇOBAN, Bekir Zakir, "Katolik Kilisesi'nde Gelenek Anlayışı", DEUİF XLVII, 2018, s. 7-34.

ERASLAN, Osman, "Karl Rahner'in Anonim Hıristiyanlık Kavramı ve Eleştirileri", *Universal Journal of Theology*, Cilt 6, Sayı 2, 2021, s. 29-45.

EROĞLU, Ahmet Hikmet, "Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", *AÜİFD*, Cilt 39, Sayı 1, 1999, s. 439-453.

……, "Farklı İnancı Tehdit Olarak Algılamanın Sonucu: Engizisyon Terörü", *Dini Araştırmalar*, Cilt 7, Sayı 20, Ankara, 2004, s. 93-100.

……, "Günümüzde Hıristiyan Ökümenizmi", *Dinler Tarihi Araştırmaları III- 2000. Yılında Hıristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği)*, Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002, s. 247-257.

……,"Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Sebepleri", *Dini Araştırmalar*, Cilt 2, Sayı 5, Eylül-Aralık, 1999, s. 387-413.

GERKEN, J. D.-RAST, D. F. K-Steind, "Counsels, Evangelical", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 4, USA: Gale, 2003, s. 306-307.

NICKS, F.- GOUILLARD, J., "Iconoclasm", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 7, USA: Gale, 2003, s. 280-283.

GREGORIE, R., "Cluny, Abbey Of", *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 3, USA: Gale, 2003, s. 814-815.

GÜNGÖR, Ali İsra, "Kilise'nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon'un Yeri", *AÜİFD*, Cilt 43, Sayı 1, 2002, s. 171-185.

……., "Papa'nın Yanılmazlığı Konusundaki Tartışmalar ve Katoliklerin Yaklaşımları", *Dini Araştırmalar*, Cilt 12, Sayı 34, 2009, s. 7-26.

HARDWICK, E. G., "Ex Cathedra", *New Catholic Encyclopedia Second Edition,* Vol 5, USA: Gale, 2003, s. 498.

HINSON, E. Glenn, "Irenaeus", *Encyclopedia of Religion Second Edition,* Vol 7, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 4538-4541.

……..., "Tertullian", *Encyclopedia of Religion Second Edition,* Vol 13, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 9085-9087.

……..., "Justin Martyr", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 7, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 5043-5045.

KUHN, Ulrich, "Church", *Encyclopedia of Christian Theology Vol 1,* Ed. Jean-Yves Lacoste, London- New York: Routledge, 2005, s. 300-310.

LAWLOR, F. X.-DOYLE, D. M., "Church, II (Theology of)", *New Catholic Encyclopedia Second Edition,* Vol 3, USA: Gale, 2003, s. 580-590.

LEDEGANG, F., "Baptism", *The Westminster Handbook to Origen,* Ed. John Anthony McGuckin, London: Westminster John Knox Press, 2004, s. 68-70.

MEAGHER, P. K.-DIETLEIN, D., "Tithes", *New Catholic Encyclopedia Second Edition,* Vol 14, USA: Gale, 2003, s. 90-92.

MIRANDA, S., "Cardinal" *New Catholic Encyclopedia Second Edition*, Vol 3, USA: Gale, 2003, s. 103-108.

MUDGE, Lewis S., "Church: Ecclesiology", *Encyclopedia of Religion Second Edition*, Vol 3, Ed. Lindsay Jones, USA: Thomson Gale, 2005, s. 1770-1777.

ÖRSY, L. M., "Councils, General (Ecumenical), Theology of", *New Catholic Encyclopedia Second Edition,* Vol 4, USA: Gale, 2003, s. 303-306.

RILEY, J. J. O'Rourket.-DİTEWİG, T., "Deacon", *New Catholic Encyclopedia Second Edition,* Vol 4, USA: Gale, 2003, s. 550-554.

RUSCH, William G., "Church", *The Westminster Handbook to Origen,* Ed. John Anthony McGuckin, London: Westminster John Knox Press, 2004, s. 78-80.

SAINT, W. Le, "Tertullian", *New Catholic Encyclopedia Second Edition,* Vol 13, USA: Gale, 2003, s. 834-838.

SPANNEUT, M, "Clement of Alexandria", *New Catholic Encyclopedia Second Edition,* Vol 3, USA : Gale, 2003, s. 797-799.

YARNOLD, E., "Catechumenate", *New Catholic Encyclopedia Second Edition,* Vol 3, USA: Gale, 2003, s. 249-254.

YILMAZ, Nuh, "Tertullian'ın Vaftiz Anlayışı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt XVII, Sayı 31, 2015, s. 121-140.

İnternet Kaynakları

http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/eng/documents/cic_lib2-cann573-606_en.html (Erişim 31.07.2020).

https://www.britannica.com/biography/Boniface-VIII#ref244075 (Erişim 21.10.2022).

https://www.britannica.com/biography/Saint-Robert-Bellarmine (Erişim 17.01.2021).

https://www.britannica.com/event/Hellenistic-Age (Erişim 3.9.2020).

https://www.britannica.com/topic/Estates-General (Erişim 21.10.2022).

https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=7065 (Erişim 31.07.2020).
https://www.ccel.org/a/aquinas/summa/home.html (Erişim 24.10.22).
https://www.newadvent.org/cathen/11235b.htm (Erişim 14. 11. 2022).

GÜRE, Mustafa, Katolik Hıristiyanlıkta Kilise Anlayışı, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Durmuş ARIK, X+352 s.

ÖZET

Bu tez kilise kavramının Katolik Hıristiyanlıktaki yerini ele almaktadır. Tezde Katolik Hıristiyanlık için bir binadan çok daha geniş anlamlara sahip olan kilise kavramının Kutsal Kitap'tan başlayarak İkinci Vatikan Konsili'ne kadarki gelişimi incelenmiştir. Bu tez Giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Tezin ilk bölümünde kilise kavramının Hıristiyan kutsal metinlerindeki yeri incelenmiş, sonrasında ise kilise babalarının ve doktorlarının kilise hakkındaki görüş ve düşünceleri ortaya konmuştur.

Tezin ikinci bölümünde Hıristiyanlığın ve kilisenin Bizans dünyasında ve papalığın etkili olduğu bölgelerde reformlar dönemine kadarki gelişimi ele alınmış, teolojik ve siyasi tartışmaların Katolik kilise anlayışının şekillenmesindeki rolü tespit edilmiştir. Devamında ise Genel Konsil kararlarında kiliseyle ilgili kararlar incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde Protestan ve Katolik reformlarının kiliseyle ilgili yönleri ele alınmıştır. Daha sonra İkinci Vatikan Konsili'ne kadarki Genel Konsillerde kiliseyle ilgili kararlar incelenmiştir. Son olarak papalık belgelerinde kilise kavramının nasıl yer aldığı ortaya konmuştur.

GÜRE, Mustafa, Church in Catholic Christianity, Ph.D., Advisor: Prof. Dr. Durmuş ARIK, X+352 p.

ABSTRACT

This dissertation discusses the place of the concept of the church in Catholic Christianity. In the dissertation, the development of the concept of the church, which has a much wider meaning than a building for Catholic Christianity, from the Bible to the Second Vatican Council has been examined. This dissertation consists of introduction, three chapters and conclusion.

In the first chapter of the dissertation, the place of the concept of the church in the Christian scriptures is examined, and then the views and thoughts of the church fathers and doctors about the church are revealed.

In the second chapter of the dissertation, the development of Christianity and the church in the Byzantine World and in the regions where the papacy was effective until the reforms period is discussed, and the role of theological and political discussions in shaping of the understanding of the Catholic church is examined.

In the third chapter of the dissertation, the church-related aspects of the Protestant and Catholic reforms are discussed. Later, the decrees about the church in the General Councils until the Second Vatican Council are examined. Finally, how the concept of the church took place in the papal documents is revealed.